Ramananda

Shri Kashikhanda - uttarardha with tika

श्रीकाशीखंड - उत्तरार्ध - टीका सहित

Sanskrit

Paper - Printed

1803 Sakabda (137 years old)

189 folio

15. 2" X 7"

Complete

॥ अथ श्रीकाशीखंडोत्तरार्धं प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ रामंनमामिपरमात्मसुखप्रकाशंविश्वस्ययज्जननपालनभंगमेकम् ॥ स्वेच्छावतारमतसीकुसुमावभासंश्रीजानकीसमुपलालितपादपद्मम् ॥ १ ॥ यत्कृपातरणिं प्राप्यनिस्तीर्णोहंभवार्णवम् ॥ सदयंतंगुरुंवंदेश्रीरामेंद्रवनाभिधम् ॥ २ ॥ गुणरत्नोदधिःसर्वदोषकारणघस्मरः ॥ जयतात्सच्चिदानंदःसदाशिवकृतीश्वरः ॥ ३ ॥ अरुणवृद्धकेशवादित्या विमलगंगायमादित्याश्च ॥ वर्ण्यंतेऽत्रषडनुक्रमादेकपंचाशत्तमेध्याये ॥ अतीतेध्यायेकद्र्वाःकाद्रवेयानांचश्रुतंविनतायादास्यमघटमानंमन्वानःपृच्छति ॥ पार्वतीत्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ अगस्तिरुवाच ॥ ॥ पार्वतीहृदयानंदसर्वज्ञांगभवप्रभो ॥ किंचिस्प्रष्टुमनाःस्वामिंस्तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ १ ॥ दक्षप्रजापतेःपुत्रीकश्यपस्यपरिग्रहः ॥ गरुत्मतःप्रसूःसाध्वीकुतोदास्यमवापसा ॥ २ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ हंजिकात्वंयथाप्राप्ताविनतासातपस्विनी ॥ तदप्यहंसमाख्यामिनिशामयमहामते ॥ ३ ॥ कद्रूरजीजनत्पुत्रान्शतंकश्यपतःपुरा ॥ उलूकमरुणंतार्क्ष्यमसूतविनतात्रयम् ॥ ४ ॥ कौशिकोराज्यमाप्यापिश्रेष्ठत्वात्पक्षिणांमुने ॥ निर्गुणत्वाच्चतैःसर्वैःसराज्यादवरोपितः ॥ ५ ॥ क्रूराक्षोयंदिवांधोयंसदावक्रनखस्त्वसौ ॥ अतोवोद्वेगजनकंसर्वेषामस्यभाषणम् ॥ ६ ॥ इत्थंतस्यगुणग्रामान्विकथ्यबहुशःखगाः ॥ नाद्यापिदण्वतेराज्येकमपिस्वैरचारिणः ॥ ७ ॥ कौशिकेथतथावृत्तेपुत्रवीक्षणलालसा ॥ अंडंप्रस्फोटयामासमध्यमंविनतातदा ॥ ८ ॥ पूर्णेवर्षसहस्रेतुप्रस्फोट्यंघटसंभव ॥ तदभेदितयौत्सुक्यादंडमष्टमकेशते ॥ ९ ॥ तावत्सर्वाणिगात्राणितस्यातिमहसःशिशोः ॥ ऊर्वोरुपरिसिद्धानितदंडांतर्निवासिनः ॥ १० ॥ अंडान्निर्गतमात्रेणक्रोधारुणमुखश्रिया ॥ अर्धनिष्पन्नदेहेनशिशुनाऽशापिताप्रसूः ॥ ११ ॥

पुत्रशापाद्दासीत्वंप्राप्तवतीतिवक्तुंतदुक्तमनुद्यतदाख्यानंप्रतिजानीते ॥ हंजिकात्वमिति ॥ हंजिकात्वंदासीत्वम् ॥ यदाहामरः ॥ हंडेहंजेहलाह्वानेनीचांचेटींसखींप्रतीति ॥ हंतदास्यमितिकचित् ॥ दासिक्यंत्विति चान्यत्र ॥ ३ ॥ उलूकःपेचकः ॥ ४ ॥ कौशिकोपिसएवतैः ॥ पक्षिभिःसकौशिकइत्यन्वयः ॥ स्वराज्यादितिवापाठः ॥ अवरोपितोनिराकृतः ॥ ५ ॥ निराकरणेहेतुमाह ॥ क्रूराक्षोयमित्यक्षरद्वयन्यूनेनसार्धेन ॥ ६ ॥ विकथ्यकथयित्वा ॥ विकर्ण्यैतिपाठेआलोच्येत्यर्थः ॥ व्यकत्थन्नितिपाठेव्यकत्थयन्निदितवंतइत्यर्थः ॥ अतएवाद्यापिस्वैरचारिणस्तेखगाअन्यंवानिर्गुणंकमपिराजत्वेनवृण्वतइतिपूर्वेणैवान्वयः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

यद्यस्मात् ॥ व्याधिअव्याधि ॥ अडभावआर्षः ॥ अजनीदीत्यर्थः ॥ वाधितंद्विधेतिक्वचित्पाठः ॥ स्फोटितंत्विविचान्यत्र ॥ १२ ॥ तत्तस्मात् ॥ एधिभव ॥ एहीतिपाठेआसमंताद्ग च्छेत्यर्थः ॥ सपत्न्यंगभुवांकद्रूदरजातानाम् ॥ सपत्नीचतदंगभुवश्चतेषामितिवा ॥ सपत्न्यंगभुवासहेतिपाठेसपत्न्याःकद्र्वायदंगंशरीरंतद्भुवापुत्रेणसहेतिव्याख्येयम् ॥ १३ ॥ १४॥ १५॥

॥ २॥ जनयित्रित्वयाद्दक्षाकाद्रवेयानूस्वलीलया॥ खेलतोमातुरुत्संगेयदंडंव्याधितद्द्विधा ॥ १२ ॥ तदनिष्पन्नसर्वांगःशपामित्वांविहंगमे ॥ ते षामेवैधिदासीत्वंसपत्न्यंगभुवामिह ॥ १३ ॥ वेपमानाथतच्छापादिदंप्रोवाचपक्षिणी ॥ अनूरोब्रूहिमेशापावसानंमातुरंगज ॥ १४ ॥ अनूरुरुवाच ॥ ॥ अंडंत्वतीयंमाभिंधित्वनिष्पन्नंममेवहि॥ अस्मिन्नंडेभविष्योयःसतेदास्यंहरिष्यति॥ १५॥ इत्युक्त्वासोरुणोगच्छदुड्डी यानंदकाननम्॥ यत्रविश्वेश्वरोदद्यादपिपंगोःशुभांगतिम्॥ १६॥ एतत्तेपृच्छतःख्यातंविनतादास्यकारणम्॥ मुनेप्रसंगतोवच्मिअरुणा दित्यसंभवम्॥ १७॥ अनूरुत्वादनूरुर्योरुणःक्रोधारुणोयतः॥ वाराणस्यांतपस्तप्त्वातेनाराधिदिवाकरः ॥ १८॥ सोपिप्रसन्नोदत्त्वाथव रांस्तस्माअनूरवे॥ आदित्यस्तस्यनाम्नाभूदरुणादित्यइत्यपि॥ १९॥ ॥ अर्कउवाच ॥ ॥ तिष्ठानूरोममरथेसदैवविनतात्मज॥ जगतांच हितार्थायध्वांतंविध्वंसयन्पुरः॥ २०॥ अत्रत्वत्स्यापितांमूर्तिंयेभजिष्यंतिमानवाः॥ वाराणस्यांमहादेवोत्तरेतेषांकुतोभयम् ॥ २१ ॥ येर्च यिष्यंतिसततमरुणादित्यसंज्ञकम्॥ मामत्रतेषांनोदुःखंनदारिद्र्यंनपातकम्॥ २२॥ व्याधिभिर्नाभिभूयंतेनोपसर्गैश्चकैश्चन ॥ शोकाग्नि नानदह्यंतेत्यरुणादित्यसेवनात्॥ २३॥ अथस्यंदनमारोप्यनीतवानरुणंरविः॥ अद्यापिसरथेसौरेप्रातरेवसमुद्यति॥ २४॥ यःकुर्यात्प्रात रुत्थायनमस्कारंदिनेदिने॥ अरुणायससूर्यायतस्यदुःखभयंकुतः॥ २५ ॥ अरुणादित्यमाहात्म्यंयःश्रोष्यतिनरोत्तमः ॥ नतस्यदुष्कृतंकिं चित्भविष्यतिकदाचन॥ २६॥

प्रासंगिकमुक्त्वाप्रस्तुतानेवषडादित्यानाह ॥ इत्युक्त्वेति ॥ पंगोःश्रोणस्य ॥ यदाहामरः ॥ श्रोणःपंगाविति ॥१६॥ १७ ॥ अनूरुररुणइतिनामद्वयंनिर्वक्ति ॥ अनूरुत्वादिति ॥ यःअनू रुत्वाज्जान्वोरूपरिभागरहितत्वादनूरुः ॥ यतोयस्मात्क्रोधेनअरुणईषल्लोहितवर्णइतिकृत्वारुणश्चकथ्यते ॥ तेनवाराणस्यांतपस्तप्त्वासूर्यआराधितइत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ अरुणायससूर्यायसूर्यसहिताय ॥ अरुणोदयसूर्यायेतिक्वचित्पाठः ॥ २५ ॥ २६ ॥

॥ २७॥ वृद्धश्चासौनाम्नागोत्रतोवाहारीतश्ववृद्धहारीतः ॥ २८ ॥ भास्वतःसूर्यस्य ॥ दक्षिणेनविशालाक्ष्याः विशालाक्ष्यादक्षिणेइत्यर्थः ॥ २९ ॥ ब्रध्नःसूर्यः ॥ ३० ॥ द्युमणेःसूर्या

स्कंदउवाच॥ ॥वृद्धादित्यस्यमाहात्म्यंशृणुतेकथयाम्यहम्॥यस्यश्रवणमात्रेणनरोनोदुष्कृतंभजेत्॥२७॥ पुरात्रवृद्धहारीतोवाराणस्यां महातपाः॥ महातपःसमृद्ध्यर्थसमाराधितवान्रविम् ॥ २८ ॥ मूर्तिसंस्थाप्यशुभदांभास्वतःशुभलक्षणाम्॥ दक्षिणेनविशालाक्ष्यादृढभ क्तिसमन्वितः॥ २९॥ तुष्टस्तस्मैवरंप्रादाद्ब्रध्नोवृद्धतपस्विने॥ अलंविलंब्ययाचस्वकस्तेदेयोवरोमया॥ ३०॥ सोथप्रसन्नाद्द्युमणेरवृणोतव रंमुनिः॥ यदिप्रसन्नोभगवान्युवत्वंदेहिमेपुनः ॥ ३१ ॥ तपःकरणसामर्थ्यस्थविरस्यनमेयतः ॥ पुनस्तारुण्यमाप्तोहंचरिष्याम्युत्तमंतपः ॥ ३२ ॥ तपएवपरोधर्मस्तपएवपरंवसु॥ तपएवपरःकामोनिर्वाणंतपएवहि॥ ३३ ॥ ऋतेनतपसःक्वापिलभ्याऐश्वर्यसंपदः॥ पदंध्रुवादि भिःप्रापिकेवलंतपसोबलात्॥ ३४॥ ततस्तपश्चरिष्यामिलोकद्वयमहत्त्वदम्॥ प्राप्यत्वद्वरदानेनयौवनंसर्वसंमतम् ॥ ३५ ॥ धिक्जरांप्रा णिनामत्रययासर्वोविरज्यति॥ जरातुरेंद्रियग्रामेस्त्रियोपिनयतःस्वसात्॥ ३६॥ वरंमरणमेवास्तुमाजरास्त्वतिशोच्यकृत्॥ क्षणंदुःखंचम रणंजरादुःखंक्षणेक्षणे॥ ३७॥ कांक्षंतिदीर्घतपसेचिरमायुर्जितेंद्रियाः॥ धनंदानायपुत्रायकलत्रंमुक्तयेधियम् ॥ ३८॥ वृद्धस्यवार्धकंब ध्नस्तत्क्षणादपत्दत्यवै॥ ददौचचारुताहेतुंतारुण्यंपुण्यसाधनम् ॥ ३९ ॥ एवंसवृद्धहारीतोवाराणस्यांमहामुनिः॥ संप्राप्ययौवनंब्रध्नात्तप उग्रंचचारह॥ ४०॥ वृद्धेनाराधितोयस्माद्धारीतेनतपस्विना॥ आदित्योवार्धकहरोवृद्धादित्यस्ततःस्मृतः ॥ ४१ ॥ वृद्धादित्यंसमाराध्यवा राणस्यांघटोद्भव॥ जरादुर्गतिरोगघ्नंबहवःसिद्धिमागताः॥ ४२ ॥ वृद्धादित्यंनमस्कृत्यवाराणस्यांरवौनरः॥ लभेदभीप्सितांसिद्धिंनक्वचिद्दु र्गतिंलभेत्॥ ४३॥

त् ॥ युवत्वंतारुण्यम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ वसुधनम्॥ निर्वाणंमोक्षः ॥ ३३ ॥ ऋतेविना ॥ ३४॥ ३५ ॥ जरयाआतुरइंद्रियग्रामोयस्यतस्मिन् ॥ जरातुरेंद्रियग्रामानितिक्वचित्॥ स्वसात्आत्मसात्स्वाधीनाइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७॥ धियंज्ञानम्॥ ३८ ॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ ४२ ॥ ४३॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ उपाविशदुपसमीपेविवेश ॥ किमर्थमादिशदित्याकांक्षायामाह ॥ निःशब्दइति ॥ स्वस्थोनिरुद्विग्नः ॥ ४६ ॥ अवसरमवकाशम् ॥ ४७ ॥ स्वाभ्याशेस्वसमीपे ॥ आसयामासउपवेशयामास ॥ ४८ ॥ ४९ ॥५० ॥५१ ॥ भवतापहृत्संसारदुःखनाशकः ॥ ५२ ॥ करसंज्ञयाहस्तचालनेनउच्चैर्यथास्यात्तथामाशंसेतिसप्ताश्वंवारयन् श्रीविष्णुरुवा

स्कंदउवाच॥ ॥ अतःपरंशृणुमुनेकेशवादित्यमुत्तमम्॥ यथातुकेशवंप्राप्यसविज्ञानमाप्तवान्॥ ४४ ॥ व्योम्निसंचरमाणेनसप्ताश्वेनादिकेशवः॥ एकदादर्शिभावेनपूजयन्लिंगमैश्वरम् ॥ ४५ ॥ कौतुकाद्दिवउत्तीर्यहरेरविरुपाविशत्॥ निःशब्दोनिश्चलःस्वस्थोमहाश्चर्यसमन्वितः॥ ४६ ॥ प्रतीक्षमाणोवसरंकिंचित्प्रष्टुमनाहरिम् ॥ हरिंविसर्जितार्चंचप्रणनामकृतांजलिः॥ ४७॥ स्वागतंतेहरिःप्राहबहुमानपुरःसरम्॥ स्वाभ्याशआसयामासभास्वंतंनतकंधरम्॥४८॥ अथावसरमालोक्यलोकचक्षुरधोक्षजम्॥ नत्वाविज्ञापयामासकृतानुज्ञोऽसुरारिणा॥ ४९॥ ॥रविरुवाच॥ ॥अंतरात्मासिजगतांविश्वंभरजगत्पते ॥ तवापिपूज्यःकोप्यस्तिजगत्पूज्यात्रमाधव ॥ ५० ॥ त्वत्तआविर्भवेदेतत्त्वयिसर्वंप्रलीयते॥ त्वमेवपातासर्वस्यजगतोजगतांनिधे ॥ ५१॥ इत्याश्चर्यंसमालोक्यप्राप्तोस्म्यत्रतवांतिकम्॥ किमिदंपूज्यतेनाथभवताभवतापहृत्॥५२॥इतिश्रुत्वाहृषीकेशःसहस्रांशोरुदीरितम्॥उच्चैर्माशंससप्ताश्वंवारयन्करसंज्ञया ॥५३॥ ।श्रीविष्णुरुवाच देवदेवोमहादेवोनीलकंठउमापतिः॥ एकएवहिपूज्योत्रसर्वकारणकारणम्॥ ५४ ॥ अत्रत्रिलोचनादन्यंसमर्चयतियोल्पधीः॥ सलोचनोपिविज्ञेयोलोचनाभ्यांविवर्जितः ॥ ५५॥ एकोमृत्युंजयःपूज्योजन्ममृत्युजराहरः ॥ मृत्युंजयंकिलाभ्यर्च्यश्वेतोमृत्युंजयोभवत् ॥ ५६ ॥ कालकालंसमाराध्यभृंगीकालंजिगायवै॥ शैलादिमपितत्याजमृत्युर्मृत्युंजयार्चकम्॥ ५७॥ विजिग्येत्रिपुरंयस्तुहेलयैकेषुमोक्षणात्॥तंसमभ्यर्च्यभूतेशंकोनपूज्यतमोभवेत् ॥ ५८ ॥

चेत्यन्वयः ॥ ५३ ॥ महादेवइति ॥ महत्त्वंत्रिविधपरिच्छेदशून्यत्वम ॥ देवत्वंस्वप्रकाशत्वम् ॥ सर्वेषांप्रकृत्यादीनांकारणानामपिकारणंसर्वकारणकारणम् ॥सर्वेषांसर्वकारणमितिकचित् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ विजिग्येजितवान् ॥ जिगायेतिक्वचित् ॥ ५८ ॥

त्रिजगदिति ॥ त्रिजगज्जयशीलस्यहेतोःकारणस्यत्र्यक्षस्याराधनंपरंपरमपुरुषार्थप्राप्तिसाधनमित्यर्थः ॥ अतःसारस्यविश्वेशस्य ॥ स्मरस्येतिक्वचित्पाठःसंचित्यः ॥ स्मरविद्विषःकाम शत्रोःकोनाराधयतिआराधनंनकरोतिअपितुसर्वएवकरोतीत्यर्थः ॥ कर्मणिवाषष्ठ्यौ ॥ हेतुरितिप्रथमांतपाठेत्रिजगज्जयिनोममअन्यस्यवायस्यकस्यचित्रिलोचनस्यश्रेष्ठमाराधन

त्रिजगज्जयिनोहेतोस्त्र्यक्षस्याराधनंपरम् ॥ कोनाराधयतिब्रध्नसारस्यस्मरविद्विषः ॥ ५९ ॥ यस्याक्षिपक्ष्मसंकोचाज्जगत्संकोचमेत्यदः ॥ विकस्वरंविकासाच्चकस्यपूज्यतमोनसः ॥ ६० ॥ शंभोर्लिंगंसमभ्यर्च्यपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ प्राप्नोत्यत्रपुमान्सद्योनात्रकार्याविचारणा ॥ ६१ ॥ समर्च्यशांभवंलिंगमपिजन्मशतार्जितम् ॥ पापपुंजंजहात्येवपुमानत्रक्षणाद्ध्रुवम् ॥ ६२ ॥ किंकिंनसंभवेदत्रशिवलिंगसमर्चनात् ॥ पुत्राःकलत्रक्षेत्राणिस्वर्गोमोक्षोप्यसंशयम् ॥ ६३ ॥ त्रैलोक्यैश्वर्यसंपत्तिर्मयाप्राप्तासहस्रगो ॥ शिवलिंगार्चनादेकात्सत्यंसत्यंपुनःपुनः ॥ ६४ ॥ अयमेवपरोयोगस्त्विदमेवपरंतपः ॥ इदमेवपरंज्ञानंस्थाणुलिंगंयदर्च्यते ॥ ६५ ॥ यैर्लिंगंसकृदप्यत्रपूजितंपार्वतीपतेः ॥ कुतोदुःखभयंतेषांसंसारेदुःखभाजने ॥ ६६ ॥ सर्वंपरित्यज्यरवेयोलिंगंशरणंगतः ॥ नतंपापानिबाधंतेमहांत्यपिदिवाकर ॥ ६७ ॥ लिंगार्चनेभवेद्बुद्धिस्तेषामेवात्रभास्कर ॥ येषांपुनर्भवच्छेदंचिकीर्षतिमहेश्वरः ॥ ६८ ॥ नलिंगाराधनात्पुण्यंत्रिषुलोकेषुचापरम् ॥ सर्वतीर्थाभिषेकःस्याल्लिंगस्नानांबुसेवनात् ॥ ६९ ॥ तस्माल्लिंगंत्वमप्यर्कसमर्चयमहेशितुः ॥ संप्राप्तुंपरमांलक्ष्मींमहातेजोभिजृंभणीम् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंतदारभ्यसहस्रगुः ॥ विधायस्फाटिकंलिंगंमुनेद्यापिसमर्चयेत् ॥ ७१ ॥ गुरुत्वेनतदाकल्प्यविवस्वानादिकेशवम् ॥ तत्रोपतिष्ठतेद्यापिउत्तरेणादिकेशवात् ॥ ७२ ॥ अतःसकेशवादित्यःकाश्यांभक्ततमोनुदः ॥ समर्चितःसदादेयान्मनसोवांछितंफलम् ॥ ७३ ॥

मेवजयहेतुरित्यर्थः ॥ तथाचवक्ष्यति ॥ त्रैलोक्यैश्वर्यसंपत्तिर्मयाप्राप्तासहस्रगोशिवलिंगार्चनादेकादिति ॥ शेषंपूर्ववत् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ एकात्मुख्यात्केवलाद्वा ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ महेशितुर्महेश्वरस्य ॥ ७० ॥ ७१ ॥ उत्तरेणउत्तरस्याम् ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

॥ ७४ ॥ पादोदकेगंगावरुणयोःसंभेदे ॥ ७५ ॥ रथसप्तमीअचलासप्तमी ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ तत्रस्नानस्यपूर्वांगमंत्रत्रयमाह ॥ यद्यदित्यादि ॥ जन्मसुकृतंजन्मकृतंजन्मारभ्ययत्पापं कृतमित्यर्थः ॥ माकरीमकरसंबंधिनीमाघीत्यर्थः ॥ ७८ ॥ मनोवाक्कायजादीनिपापानिभविष्यज्जन्मविषयाण्यपीतिज्ञातव्यानि ॥ ७९ ॥ सप्तसप्तयोऽश्वाःयस्याःसासप्तसप्तिकासौ

केशवादित्यमाराध्यवाराणस्यांनरोत्तमः॥ परमंज्ञानमाप्नोतियेननिर्वाणभाग्भवेत्॥ ७४ ॥ तत्रपादोदकेतीर्थेकृतसर्वोदकक्रियः॥ विलोक्यकेशवादित्यंमुच्यतेजन्मपातकैः॥ ७५ ॥ अगस्तेरथसप्तम्यांरविवारोयदाप्यते॥ तदापादोदकेतीर्थेआदिकेशवसन्निधौ॥ ७६॥ स्नात्वाषसिनरोमौनीकेशवादित्यपूजनात्॥ सप्तजन्मार्जितात्पापान्मुक्तोभवतितत्क्षणात्॥ ७७॥ यद्यज्जन्मकृतंपापंमयासप्तसुजन्मसु॥ तन्मेरोगंचशोकंचमाकरीहंतुसप्तमी॥ ७८ ॥ एतज्जन्मकृतंपापंयच्चजन्मांतरार्जितम्॥ मनोवाक्कायजंयच्चज्ञाताज्ञातेचयेपुनः॥ ७९ ॥ इतिसप्तविधंपापंस्नानान्मेसप्तसप्तिके ॥ सप्तव्याधिसमायुक्तंहरमाकरिसप्तमि ॥ ८० ॥ एतन्मंत्रत्रयंजप्त्वास्नात्वापादोदकेनरः॥ केशवादित्यमालोक्यक्षणान्निष्कलुषोभवेत्॥ ८१ ॥ केशवादित्यमाहात्म्यंशृण्वन्श्रद्धासमन्वितः॥ नरोनलिप्यतेपापैःशिवभक्तिंचविंदति ॥ ८२ ॥ ॥ स्कंदउवाच॥ ॥ अतःपरंशृणुमुनेविमलादित्यमुत्तमम्॥ हरिकेशवनेरम्येवाराणस्यांव्यवस्थितम्॥ ८३॥ उच्चदेशेभवत्पूर्वंविमलोनामबाहुजः सप्राक्तनात्कर्मयोगाद्विमलेपथ्यपिस्थितः ॥ ८४ ॥ कुष्ठरोगमवाप्योच्चैस्त्यक्त्वादारान्गृहंवसु ॥ वाराणसींसमासाद्यब्रध्नमाराधयत्सुधीः ॥८५॥ करवीरैर्जपाभिश्चगंधकैःकिंशुकैःशुभैः॥ रक्तोत्पलैरशोकैश्चससमानर्चभास्करम्॥८६॥ विचित्ररचनैर्माल्यैःपाटलाचंपकोद्भवैः॥ कुंकुमागुरुकर्पूरमिश्रितैःशोणचंदनैः॥ ८७॥ देवमोहनधूपैश्चबह्वामोदततांबरैः॥ कर्पूरवर्तिदीपैश्चनैवेद्यैर्घृतपायसैः॥ ८८ ॥

कृतमित्यर्थः ... (continued commentary:) ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ उच्चदेशेपर्वतदेशेतन्नाम्नीतिवा ॥ बाहुजःक्षत्रियः॥बाहूराजन्यःकृतइतिश्रुतेः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ गंधकैर्गंधयुक्तैरितिसर्वेषांविशेषणम् ॥ बंधूकैरितिवापाठः ॥ ८६ ॥ शोणचंदनैरक्तचंदनैः ॥ ८७ ॥ बह्वामोदततांबरैःबहुलगंधानेकवस्त्रैः ॥ बहुनाआमोदेनततंव्याप्तमंबरमाकाशंयैस्तैर्देवमोहनधूपैरितिवा ॥ बहुभिर्देवतापरैरितिक्वचित्पाठः ॥ तदादेवतैकोद्देशेनसंपादितैरित्यर्थः ॥ घृतपायसैर्घृतालोडितपरमान्नैःघृतसाधितैरितिक्वचित्पाठः ॥ ८८ ॥

रीशक्तिरित्यर्थःतस्याःसंबोधनंहेसप्तसप्तिके

अर्घदानैश्चविधिवत्सौरैःस्तोत्रजपैरपि ॥ एवंसमाराधयतस्तस्यार्कोवरदोभवत् ॥ ८९ ॥ उवाचचवरंब्रूहिविमलामलचेष्टित ॥ कुष्ठश्चतेप्र
यात्वेषप्रार्थयान्यंवरंपुनः ॥ ९० ॥ आकर्ण्यविमलश्चेत्थमालापंरश्मिमालिनः ॥ प्रणतोदंडवद्भूमौसंप्रहृष्टतनूरुहः ॥ ९१ ॥ शनैर्विज्ञाप
यांचक्रेएकचक्ररथंरविम् ॥ जगच्चक्षुरमेयात्मन्महाध्वांतविधूनन ॥ ९२ ॥ यदिप्रसन्नोभगवन्यदिदेयोवरोमम ॥ तदात्वद्भक्तिनिष्ठायेकु
ष्ठंमास्तुतदन्वये ॥ ९३ ॥ अन्येपिरोगामासंतुमास्तुतेषांदरिद्रता ॥ मास्तुकश्चनसंतापस्त्वद्भक्तानांसहस्रगो ॥ ९४ ॥ ॥ श्रीसूर्यउवाच ॥ ॥
तथास्त्वितिमहाप्राज्ञश्रृण्वन्यंवरमुत्तमम् ॥ त्वयेयंपूजितामूर्तिरेवंकाश्यांमहामते ॥ ९५ ॥ अस्याःसान्निध्यमत्राहंनत्यक्ष्यामिकदाचन ॥
प्रथितातवनाम्नाचप्रतिमैषाभविष्यति ॥ ९६ ॥ विमलादित्यइत्याख्याभक्तानांवरदासदा ॥ सर्वव्याधिनिहंत्रीचसर्वपापक्षयंकरी ॥ ९७ ॥
इतिदत्वावरान्सूर्यस्तत्रैवांतरधीयत ॥ विमलोनिर्मलतनुःसोपिस्वभवनंययौ ॥ ९८ ॥ इत्थंसविमलादित्योवाराणस्यांशुभप्रदः ॥ तस्यदर्श
नमात्रेणकुष्ठरोगःप्रणश्यति ॥ ९९ ॥ यश्चैतांविमलादित्यकथांवैश्रृणुयान्नरः ॥ प्राप्नोतिनिर्मलांशुद्धिंत्यज्यतेचमनोमलैः ॥ १०० ॥ ॥ स्कं
दउवाच ॥ ॥ गंगादित्योस्तितत्रान्योविश्वेशाद्दक्षिणेनवै ॥ तस्यदर्शनमात्रेणनरःशुद्धिमियादिह ॥ १ ॥ यदागंगासमायाताभगीरथपुर
स्कृता ॥ तदागंगांपरिष्टोतुंरविस्तत्रैवसंस्थितः ॥ २ ॥ अद्याप्यहर्निशंगंगांसंमुखीकृत्यभास्करः ॥ परिष्टौतिप्रसन्नात्मागंगाभक्तवरप्रदः ॥
॥ ३ ॥ गंगादित्यंसमाराध्यवाराणस्यांनरोत्तमः ॥ नजातुदुर्गतिंक्वापिलभतेनचरोगभाक् ॥ ४ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ अन्यच्छृणुमहाभा
गयमादित्यस्यसंभवम् ॥ यच्छ्रुत्वापिनरोजातुयमलोकंनपश्यति ॥ ५ ॥ यमेशात्पश्चिमेभागेवीरेशात्पूर्वतोमुने ॥ यमादित्यंनरोदृष्ट्वायम
लोकंनपश्यति ॥ ६ ॥

॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

---

१ प्रशाम्यतीतिक्वचित्पाठः

॥ ७ ॥ प्रत्यष्ठात्स्थापितवान् ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ अभिलष्यंत्याकांक्षंति ॥ किंतदाह ॥ भौमइति ॥ मंगलवासरेभरण्यांभरणीनक्षत्रयुक्तायांचतुर्दश्याम ॥ भरण्यांभूताया मितिव्यधिकरणेवासप्तम्यौ ॥ काश्यांयमतीर्थेस्नात्वानोस्माकंमुक्तयेयःकश्चिदपिसतिलंतर्पणमपिकिंकुर्यात्करिष्यतीत्यग्रिमेणान्वयः ॥ ननुतर्पणमात्रेणकथंनरकान्मुक्तिःस्यात्तत्राह॥

यमतीर्थेनरःस्नात्वाभूतायांभौमवासरे॥यमेश्वरंविलोक्याशुसर्वैःपापैःप्रमुच्यते॥७॥ यमतीर्थेयमःपूर्वंतप्त्वासुविमलंतपः॥ यमेशंचयमादित्यंप्रत्यष्ठाद्भक्तसिद्धदम्॥८॥ यमेनस्थापितोयस्मादादित्यस्तत्रकुंभज॥ अतःसहियमादित्योयामींहरतियातनाम्॥ ९॥ यमेशंचयमादित्यंयमेनस्थापितंनमन्॥ यमतीर्थेकृतस्नानोयमलोकंनपश्यति॥११०॥ यमतीर्थेचतुर्दश्यांभरण्यांभौमवासरे॥ तर्पणंपिंडदानंचकृत्वापित्रनृणीभवेत्॥ ११ अभिलष्यंतिसततंपितरोनरकौकसः॥ भौमेभरण्यांभूतायांयदियोगोयमुत्तमम्॥ १२॥ काश्यांकश्चिद्यमेतीर्थेकृत्वास्नानंमहामतिः॥ अपियस्तर्पणंकुर्यात्सतिलंनोविमुक्तये॥ १३॥ किंगयागमनैःपुंसांकिंश्राद्धैर्भूरिदक्षिणैः॥ यदिकाश्यांयमेतीर्थेयोगेस्मिन्श्राद्धमाप्यते॥ १४॥ श्राद्धंकृत्वायमेतीर्थेपूजयित्वायमेश्वरम्॥ यमादित्यंनमस्कृत्यपितृणामनृणोभवेत्॥ १५॥ ॥स्कंदउवाच॥ इतितेद्वादशादित्याःकथिताःपापनाशनाः॥ यत्संभवंसमाकर्ण्यनरोननिरयीभवेत्॥ १६॥ अन्येपिसंतिघटजरविभक्तैरनेकशः॥ काश्यांसंस्थापिताःसूर्यागुत्यकार्कादयःकिल॥ १७॥ श्रुत्वाध्यायानिमान्पुण्यान्द्वादशादित्यसूचकान्॥ श्रावयित्वापिनोमर्त्योदुर्गतिंयातिकुत्रचित्॥ ११८॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखण्डेअरुणवृद्धकेशवविमलगंगायमादित्यवर्णनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५१॥ ॥ ६॥

स्कंदउवाच॥ ॥गभस्तिमालिनिगतेकाशींत्रैलोक्यमोहिनीम्॥ पुनश्चिंतामवापोच्चैर्मंदरस्थोमुनेहरः॥ १॥ नाद्याप्यायांतियोगिन्योनाद्याप्यायातितिग्मगुः॥ प्रवृत्तिरपिमेकाश्याश्चित्रमत्यंतदुर्लभा॥ २॥

यदियोगोयमिति ॥ यदीतिनिश्चये ॥ योगस्त्रयाणांमेलनम् ॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥११८॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामेकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१॥
द्विपंचाशत्तमेयानंविधेर्मंदरगोत्रतः ॥ काश्यांदशाश्वमेधस्यमाहात्म्यंचोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ १ ॥ तिग्मास्तीक्ष्णागावोरश्मयोयस्यसतिग्मगुः ॥ २ ॥

योगिन्यस्तिग्मगुश्चानंदवनंप्राप्यकाशीवृत्तांतंनिवेदयितुंनायांत्येतन्मचित्रमित्याह ॥ किमत्रेति ॥ ३ ॥ अपिशब्दार्थंविवृण्वन्पूर्वोक्तमेवस्फुटयति ॥ अधाक्षिषमिति ॥ अधाक्षिषंदग्धवानस्मि ॥ त्रिजगज्जित्वरंत्रिजगज्जयशीलम् ॥ दृशानेत्रेण ॥ काश्यभिलाषाख्यःकामइतिशेषः ॥ दुनुयात्तरामतिशयेनतापयति ॥ दहतेतरामितिक्वचित् ॥ ४ ॥ काशीति ॥ काश्यावृत्तांतमन्वेष्टुंकंजनं वावितर्के प्रहिणुयांप्रस्थापयामि ॥ यद्वा वानिश्चये कंब्रह्माणमेवप्रहिणुयामिति ॥ तत्रहेतुर्ज्ञातुमिति ॥ ज्ञातुंकाशीप्रवृत्तिमित्यनुषज्जते ॥ ब्रह्मैवदक्षः ॥ तत्र

किमत्रचित्रंयत्काशीमदीयमपिमानसम् ॥ निश्चलंचंचलयतिगणनाकेतरेसुरे ॥ ३ ॥ अधाक्षिषमहंकामंत्रिजगज्जित्वरंदृशा ॥ अहोकाश्यभिलाषोत्रमामेवदुनुयात्तराम् ॥ ४ ॥ काशीप्रवृत्तिमन्वेष्टुंकंवाप्रहिणुयामितः ॥ ज्ञातुंकएवनिपुणोयतःसचतुराननः ॥ ५ ॥ इत्याहूयविधातारंबहुमानपुरःसरम् ॥ तत्रोपवेश्यश्रीकंठःप्रोवाचचतुराननम् ॥ ६ ॥ योगिन्यःप्रेषिताःपूर्वंप्रेषितोथसहस्रगुः ॥ नाद्यापितेनिवर्तंतेकाश्याःकलशसंभव ॥ ७ ॥ सासमुत्सुकयेत्काशीलोकेशममानसम् ॥ प्राकृतस्यजनस्येवचंचलाक्षीवकाचन ॥ ८ ॥ मंदरेत्ररतिर्मेनभृशंसुंदरकंदरे ॥ अनच्छतुच्छपानीयेनक्रस्येवाल्पपल्वले ॥ ९ ॥ नाबाधिष्टतथामांसतापोहालाहलोद्भवः ॥ काशीविरहजन्मात्रयथामामतिबाधते ॥ १० ॥ शीतरश्मिःशिरस्थोपिवर्षन्पीयूषसीकरैः ॥ काशीविश्लेषजंतापंनाहोगमयितुंप्रभुः ॥ ११ ॥ विधेविधेहिमेकार्यमार्यधुर्यमहामते ॥ याहिकाशीमितस्तूर्णंयतस्त्वचममेहिते ॥ १२ ॥ ब्रह्मंस्त्वमेवतद्वेत्सिकाशीत्यजनकारणम् ॥ मंदोपिनत्यजेत्काशींकिमुयोवेत्तिकिंचन ॥ १३ ॥ अद्यैवकिंनगच्छेयंकाशींब्रह्मन्स्वमायया ॥ दिवोदासंस्वधर्मस्थंनतूल्लंघितुमुत्सहे ॥ १४ ॥

हेतुर्यतःसचतुराननइति ॥ ५ ॥ तत्रपार्श्वे ॥ उपोपवेश्येतिवापाठः ॥ ६ ॥ कलशसंभवेतिअगस्त्यंप्रतिगुहस्यसंबोधनम् ॥ कमलसंभवेतिपाठेब्रह्मणःसंबोधनम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ अरतौदृष्टांतः ॥ अनच्छेति ॥ अल्पपल्वलेअल्पेसरसि ॥ ९ ॥ नाबाधिष्टनबाधितवान् ॥ १० ॥ ११ ॥ ईहनेचेष्टितेकार्येइत्यावत् ॥ १२ ॥ तद्वेत्सीति ॥ त्वद्वाक्यगौरवंमंदरवरप्रदानंचतच्छब्दार्थः ॥ मंदोमूर्खः ॥ १३ ॥ तर्हीश्वरस्यतवगमनप्रतिबंधकाभावात्स्वयमेवकिमितिनगम्यतेतत्राहाद्यैवेति ॥ स्वमाययास्वशक्त्यापार्वत्यासहेत्यर्थः ॥ १४ ॥

विधेइति ॥ हेविधेहेविधातर्यतःसर्वकार्याणिित्वमेवविदधासिकरोष्यतोऽखिलमितिचेतिचैवंत्वयाकर्तव्यमितियद्वक्तव्यंतत्त्वय्यपार्थमपगतार्थंव्यर्थमित्यर्थः ॥ त्वयापार्थमितिपाठःसुगमः ॥ कर्तव्यंत्वयीतिपाठेअपार्थमव्यर्थमितिकाकाव्याख्येयमिति ॥ १५ ॥ रिष्टंशुभाभावःअरिष्टंतदभावःशुभंयथास्यात्तथागच्छ ॥ रिष्टंक्षेमेशुभाभावेपुंसिखड्गेचफेनिलइतिमेदिनीकारः ॥ शुभोदर्कःशुभोत्तरफलः ॥ १६ ॥ सिताःशुभ्राःहंसायस्मिन्सरथोयस्यसः ॥ १७ ॥ १८ ॥ दृशिरिति ॥ दृशिरप्रेक्षणेइतिदृशिधातुः ॥ दृश्यतेऽनयेतिदृक्चक्षुः ॥ मद्दृशौम

विधेसर्वविधेयानित्वमेवविदधासियत् ॥ इतिचेतिचवक्तव्यंत्वय्यपार्थमतोखिलम् ॥ १५ ॥ अरिष्टंगच्छपंथास्तेशुभोदर्कोभवत्वलम् ॥ आदायाज्ञांविधिर्मूर्ध्निययौवाराणसींमुदा ॥ १६ ॥ सितहंसरथस्तूर्णंप्राप्यवाराणसींपुरीम् ॥ कृतकृत्यमिवात्मानममन्यततदात्मभूः ॥ १७ ॥ हंसयानफलंमेघजातंकाशीसमागमे ॥ काशीप्राप्तौयतःप्रोक्ताअंतरायाःपदेपदे ॥ १८ ॥ दृशिधातुरभूदद्यमद्दृशौप्राप्यसान्वयः ॥ स्पष्टंदृष्टिपथंप्राप्तायदेषाऽऽनंदवाटिका ॥ १९ ॥ स्वयंसिंचतियामद्भिःस्वाभिःस्वर्गतरंगिणी ॥ यत्रानंदमयावृक्षायत्रानंदमयाजनाः ॥ २० ॥ निर्विशंतिसदाकाश्यांफलान्यानंदवंत्यपि ॥ सदैवानंदभूःकाशीसदैवानंददःशिवः ॥ २१ ॥ आनंदरूपाजायंतेतेनकाश्यांहिजंतवः ॥ चरणौचरितुंवित्तस्तावेवकृतिनामिह ॥ २२ ॥ चरणौविचरेतांयौविश्वभर्तृपुरीभुवि ॥ तावेवश्रवणौश्रोतुंसंविदातेबहुश्रुतौ ॥ २३ ॥ इहश्रुतिमतांपुंसांयाभ्यांकाशीश्रुतासकृत् ॥ तदेवमनुतेसर्वंमनस्विहमनस्विनाम् ॥ २४ ॥ येनानुमन्यतेचैषाकाशीसर्वप्रमाणभूः ॥ बुद्धिर्बुध्यतिसासर्वमिहबुद्धिमतांसताम् ॥ ययैतद्धूर्जटेर्धामध्रुवंस्वविषयीकृतम् ॥ २५ ॥ वरंतृणानिधान्यानितानिवात्याहतान्यपि ॥ काश्यांयान्यापतंतीहनजनाःकाश्यदर्शनाः ॥ २६ ॥ अद्यमेसफलंचायुःपरार्धद्वयसंमितम् ॥ यस्मिन्सतिमयाप्रापिद्धुत्रापाकाशिकापुरी ॥ २७ ॥

चक्षुषी ॥ सान्वयःसार्थकः ॥ यद्यस्मात् ॥ १९ ॥ आनंदवाटिकांविशिनष्टि ॥ स्वयमिति ॥ स्वाभिःस्वकीयाभिः ॥ ताभिरितिपाठेप्रसिद्धाभिरित्यर्थः ॥ २० ॥ वृक्षाणामानंदमयत्वंकैमुत्यन्यायेनदर्शयति ॥ निर्विशंतीति ॥ अन्यत्रस्थितान्यपिफलानिकाश्यांनिर्विशंतिसंतिआनंदवंतिभवंतीति ॥ काशीस्थितानांवृक्षाणामानंदमयत्वंकिंवक्तव्यमितिभावः ॥ यत्रानंदमयाजनाइत्यत्रकारणमाह ॥ सदैवेति ॥ २१ ॥ वित्तोजानीतः ॥ २२ ॥ संविदातेविजानीतः ॥ २३ ॥ मनुतेध्यायति ॥ २४ ॥ बुध्यतिनिश्चिनोति ॥ २५ ॥ वात्याहतानिवातचक्रेणांदोलितानि ॥ काशींनपश्यंतिकाश्याःनदर्शनंयेषामितिवाकाश्यदर्शनाः ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ बृहत्तरैःफलैरित्यन्वयः ॥ २९ ॥ व्यधायिअकारि ॥ विश्वेशस्यनिर्मितिर्निर्माणंयस्याःसाविश्वेशनिर्मितिः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ शतेभ्यःपरेपरःशताअ
संख्याताराजानोमयादृष्टाः परंकेवलंतेष्वेषुराजसुमध्येतवसद्गुणाद्विचित्राःपविचित्रायेतेप्रायशोममदृशंनगताइतिपंचमेनान्वयः ॥ यायजूकाइज्याशीलाः ॥ ३५ ॥ विनिष्कृतारिषड्वर्गा

अहोमेधर्मसंपत्तिरहोमेभाग्यगौरवम् ॥ यद्द्राक्षिषमयाहंकाशींसुचिरचिंतिताम् ॥२८॥ अद्यमेस्वतपोवृक्षोमनोरथफलैरलम् ॥ शिवभक्त्यंबुनासिक्तःफलितोतिबृहत्तरैः ॥ २९ ॥ मयाव्यधायिबहुधास्त्रष्टिःस्त्रष्टिंवितन्वता ॥ परमन्यादृशीकाशीस्वयंविश्वेशनिर्मितिः ॥३०॥ इतिस्त्रष्टमनावेधादृष्ट्वावाराणसींपुरीम् ॥ वृद्धब्राह्मणरूपेणराजानंचददर्शह ॥ ३१ ॥ जलार्द्राक्षतपाणिश्चस्वस्त्युक्त्वापृथिवीभुजे ॥ कृतप्रणामोराज्ञाथभेजेतद्दत्तमासनम् ॥ ३२ ॥ कृतमानोनृपतिनासोभ्युत्थानासनादिभिः ॥ विप्रोव्यजिज्ञपद्भूपंपृष्टागमनकारणम् ॥ ३३ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥भूपालबहुकालीनोस्म्यहमत्रचिरंतनः ॥ त्वंतुमांनैवजानासिजानेत्वांहिरिपुंजयम् ॥ ३४ ॥ परःशतामयादृष्टाराजानोभूरिदक्षिणाः ॥ विजितानेकसंग्रामायायजूकाजितेंद्रियाः ॥३५॥ विनिष्कृतारिषड्वर्गाःसुशीलाःसत्त्वशालिनः ॥ श्रुतस्यपारदृश्वानोराजनीतिविचक्षणाः ॥३६॥ दयादाक्षिण्यनिपुणाःसत्यव्रतपरायणाः ॥ क्षमयाक्ष्मयातुल्यागांभीर्यजितसागराः ॥३७॥ जितरोषरयाःशूराःसौम्यसौंदर्यभूमयः ॥ इत्यादिगुणसंपन्नाःसुसंचितयशोधनाः ॥ ३८ ॥ परंविचित्राःपविचित्रायेराजर्षेतवसद्गुणाः ॥ तेष्वेषुराजसुममप्रायशोनदृशंगताः ॥ ३९ ॥ प्रजानिजकुटुंबस्त्वंत्वंतुभूदेवदैवतः ॥ महातपःसहायस्त्वंयथानान्येतथानृपाः ॥ ४० ॥ धन्योमान्योसिचसतांपूजनीयोसिसद्गुणैः ॥ देवाअपिदिवोदासत्वत्त्रासान्नविमार्गगाः ॥ ४१ ॥ किंनःस्तुत्यातवनृपद्विजानामस्पृहावताम् ॥ किंकुर्मस्त्वद्गुणग्रामाःस्तावकान्नःप्रकुर्वते ॥ ४२ ॥

निर्जितशत्रुभूतषडिंद्रियवर्गाः ॥ श्रुतस्यपारदृश्वानःअध्ययनस्यपारगामिनः ॥ राजनीतिविचक्षणाःसंधिविग्रहयानासनद्वैधाश्रयेषुनिपुणाः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ रयोवेगः ॥ ३८ ॥ दृशंनेत्रंज्ञानंवा ॥ ३९ ॥ सद्गुणत्वमेवाह ॥ प्रजेति ॥ ४०॥४१ ॥ अस्पृहावतांस्पृहारहितानाम् ॥ निरीहस्यतृणंनृपाइतिन्यायादित्यर्थः ॥ स्तावकान्स्तुतिंकुर्वाणान् ॥ ४२ ॥

॥७॥

गोष्ठीतिष्ठत्वियंतावत्प्रस्तुतंस्तौमिसांप्रतम्॥ यष्टुकामोस्म्यहंराजंस्त्वांसहायमतोवृणे॥४३॥ त्वयाराजन्वतीचैषाऽवनिःसर्वर्धिभाजनम्॥ अहंचास्तिधनोराजन्न्यायोपात्तमहाधनः॥४४॥ इयंचराजधानीतेकर्मभूमावनुत्तमा॥ यस्यांकृतानांकार्याणांसंवर्तेपिनसंक्षयः॥४५॥ संचितंयद्धनंपुंभिर्नयसन्मार्गगामिभिः॥ तत्काश्यांविनियुज्येतक्षुशायेतरथाभवेत्॥४६॥ महिमानंपरंकाश्याःकोपिवेदनभूपते॥ ऋतेत्रिनयनाच्छंभोःसर्वज्ञानप्रदायिनः॥४७॥ मन्येधन्यतरोसित्वंबहुजन्मशतार्जितैः॥सुकृतैःपासियत्काशींविश्वभर्तुःपरांतनुम्॥४८॥ काशीत्रिजगतीसारस्त्रिवेदीसारएववै॥ त्रिवर्गोत्तरसारश्चनिर्णीतेतिमहर्षिभिः॥ ४९ ॥ विश्वेशानुग्रहेणैवत्वयैषापाल्यतेपुरी॥ एकस्याप्यवनात्काश्यांत्रैलोक्यमवितंभवेत्॥ ५० ॥ अन्यच्चतेहितंवच्मियदितेरोचतेऽनघ॥ प्रीणनीयःसदैवैकोविश्वेशःसर्वकर्मभिः॥ ५१ ॥ अन्यदेवधियाराजन्विश्वेशंपश्यमाक्वचित्॥ ब्रह्मविष्ण्विंद्रचंद्रार्काःक्रीडेयंतस्यधूर्जटेः॥ ५२॥ विप्रैरुदर्कमिच्छद्भिःशिक्षणीयायतोनृपाः॥ अतस्तवहितंख्यातंकिंवामेचिंतयानया॥ ५३॥ इतिजोषंस्थितंविप्रंप्रत्युवाचनृपोत्तमः॥ सर्वंमयात्ददिधृतंयत्त्वयोक्तंद्विजोत्तम॥ ५४॥ ॥राजोवाच॥ ॥अहंयियक्षमाणस्यतवसाहाय्यकर्मणि॥ दासोस्मियज्ञसंभारान्नयमेकोशतोऽखिलान्॥ ५५ ॥ यदस्तिमेखिलंतत्रसप्तांगेपिभवान्प्रभुः॥यजस्वैकमनाब्रह्मन्सिद्धंमन्यस्ववांछितम्॥५६॥राज्यंकरोमियद्ब्रह्मन्स्वार्थंतन्नमनागपि॥पुत्रैःकलत्रैर्देहेनपरोपकृतयेयते॥५७॥ राज्ञांक्रतुक्रियाभ्योपितीर्थेभ्योपिसमंततः॥ प्रजापालनमेवैकोधर्मःप्रोक्तोमनीषिभिः॥ ५८॥ प्रजासंतापजोवह्निर्वज्राग्नेरपिदारुणः॥ द्वित्रान्दहतिवज्राग्निःपूर्वोराज्यंकुलंततनुम्॥५९॥ यदावभृथसिस्नासुर्भवेयंद्विजसत्तम॥ तदाविप्रपदांभोभिरभिषेकंकरोम्यहम्॥ ६०॥ ॥७॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ जोषंतूष्णीम् ॥ ५४ ॥ यियक्षमाणस्ययज्ञंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ सप्तांगेस्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलरूपे ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ पूर्वःप्रजासंतापजः ॥ ५९ ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ एकोभिलाषः ॥ तंदर्शयति ॥ मार्गणइति ॥ मार्गणोयाचकः ॥ स्वतनोःस्वशरीरस्य ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ यज्ञान्विपुलदक्षिणान्यजकुरु ॥ अयमेवत्रापाठः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥
॥ ६६ ॥ अद्येति ॥ यद्यदाप्रभृतियंकालमारभ्यहोमधूमौघैर्गगनांतरंव्याप्तंतदाप्रभृतिअद्यापिनीलिमानंतमालश्यामलत्वमदोनभोनजहातीत्यन्वयः ॥ ६७ ॥ तत्रयज्ञवाटे ॥ तस्ये

हवनंब्राह्मणमुखेयत्करोमिद्विजोत्तम ॥ मन्येक्रतुक्रियाभ्योपितद्विशिष्टंमहामते ॥ ६१ ॥ अभिलाषेषुसर्वेषुजागर्त्यैकोत्हृदीहमे ॥ अद्यापि मार्गणःकोपिद्रष्टव्यःस्वतनोरपि ॥ ६२ ॥ अहोअहोभिर्बहुभिःफलितोमेमनोरथः ॥ यत्त्वंमेद्यगृहेप्राप्तःकिंचित्प्रार्थयितुंद्विज ॥ ६३ ॥ एकाग्रमानसोविप्रयज्ञान्विपुलदक्षिणान् ॥ बहून्यजकृतंविद्धिसाहाय्यंसर्ववस्तुषु ॥ ६४ ॥ इतिराज्ञोमहाबुद्धेर्धर्मशीलस्यभाषितम् ॥ श्रुत्वातुष्टमनाःस्रष्टाक्रतुसंभारमाहरत् ॥ ६५ ॥ साहाय्यंप्राप्यराजर्षेर्दिवोदासस्यपद्मभूः ॥ इयाजदशभिःकाश्यामश्वमेधैर्महामखैः ॥ ६६ ॥ अद्यापि होमधूमौघैर्यद्व्याप्तंगगनांतरम् ॥ तदाप्रभृतिनव्योमनीलिमानंजहात्यदः ॥ ६७ ॥ तीर्थंदशाश्वमेधाख्यंप्रथितंजगतीतले ॥ तदाप्रभृतितत्रासीद्वाराणस्यांशुभप्रदम् ॥ ६८ ॥ पुरारुद्रसरोनामतत्तीर्थंकलशोद्भव ॥ दशाश्वमेधिकंपश्चाज्जातंविधिपरिग्रहात् ॥ ६९ ॥ स्वर्धुन्यथततःप्राप्ताभगीरथसमागमात् ॥ अतीवपुण्यवज्जातमतस्तत्तीर्थमुत्तमम् ॥ ७० ॥ विधिर्दशाश्वमेधेशंलिंगंसंस्थाप्यतत्रवै ॥ स्थितवान्नगतोद्यापिक्वापिकाशींविहायतु ॥ ७१ ॥ राज्ञोधर्मरतेस्तस्यच्छिद्रंनावापकिंचन ॥ अतःपुरारेःपुरतोव्रजित्वाकिंवदेद्विधिः ॥ ७२ ॥ क्षेत्रप्रभावंविज्ञायध्यायन्विश्वेश्वरंशिवम् ॥ ब्रह्मेश्वरंचसंस्थाप्यविधिस्तत्रैवसंस्थितः ॥ ७३ ॥ परातनुरियंकाशीविश्वेशस्येतिनिश्चितम् ॥ अस्याःसंसेवनाच्छंभुर्नकुप्यतिपुरोमयि ॥ ७४ ॥ कःप्राप्यकाशींदुर्मेधाःपुनस्त्यक्तुमिहेहते ॥ अनेकजन्मजनितकर्मनिर्मूलनक्षमाम् ॥ ७५ ॥ विश्वसंतापसंहर्तुःस्थानेविश्वपतेस्तनुः ॥ संताप्यतेतरांकाश्याविश्लेषजमहाग्निना ॥ ७६ ॥ प्राप्यकाशींत्यजेद्यस्तुसमस्ताघौघनाशिनीम् ॥ नृपशुःसपरिज्ञेयोमहासौख्यपराङ्मुखः ॥ ७७ ॥

तिपाठेतस्यब्रह्मणःसंबंधितत्तीर्थमितिपूर्वेणैवान्वयः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ प्रभावमाह ॥ परातनुरिति ॥ अस्याःपुरःपुर्याइत्यन्वयः ॥ ७४ ॥ कःप्राप्येति ॥
मूर्खोपिकाशींप्राप्यपुनस्त्यक्तुंकईहतेकश्चेष्टतेनकोपीत्येतत् ॥ स्थानेयुक्तमित्यन्वयः ॥ ७५ ॥ तत्रहेतुमाह ॥ विश्वंसंतापेति ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

ईशस्यायमैशस्तस्मात् ॥ त्यक्त्वासंत्यज्य ॥ भुंजन्नितिक्वचित् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ निर्णीयनिश्चित्य ॥ निर्गायन्नितिक्वचित् ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ पितृसमर्चनमिति

निर्वाणलक्ष्मींयःकांक्षेत्त्यक्त्वासंसारदुर्गतिम् ॥ तेनकाशीनसंत्याज्यायद्यपैशादनुग्रहात् ॥ ७८ ॥ यःकाशींसंपरित्यज्यगच्छेदन्यत्रदुर्मतिः ॥ तस्यहस्ततलाद्गच्छेच्चतुर्वर्गफलोदयः ॥ ७९ ॥ निबर्हणीमघौघस्यसुपुण्यपरिबृंहिणीम् ॥ कःप्राप्यकाशींदुर्मेधास्त्यजेन्मोक्षसुखप्रदाम् ॥ ८० ॥ सत्यलोकेक्वतत्सौख्यंक्वसौख्यंवैष्णवेपदे ॥ यत्सौख्यंलभ्यतेकाश्यांनिमेषार्धनिषेवणात् ॥ ८१ ॥ वाराणसीगुणगणान्निर्णीयद्रुहिणस्त्विति ॥ व्यावृत्यमंदरगिरिंनपुनःप्रत्यगान्मुने ॥ ८२ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ मित्रावरुणयोःपुत्रमहिमानंब्रवीमिते ॥ काश्यांदशाश्वमेधस्यसर्वतीर्थशिरोमणेः ॥ ८३ ॥ दशाश्वमेधिकंप्राप्यसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ यत्किंचित्क्रियतेकर्मतदक्षयमिहेरितम् ॥ ८४ ॥ स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्यायोदेवतार्चनम् ॥ संध्योपास्तिस्तर्पणंचश्राद्धंपितृसमर्चनम् ॥ ८५ ॥ दशाश्वमेधिकेतीर्थेसकृत्स्नात्वानरोत्तमः ॥ दृष्ट्वादशाश्वमेधेशंसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ८६ ॥ ज्येष्ठेमासिसितेपक्षेप्राप्यप्रतिपदंतिथिम् ॥ दशाश्वमेधिकेस्नात्वामुच्यतेजन्मपातकैः ॥ ८७ ॥ ज्येष्ठेशुक्लद्वितीयायांस्नात्वारुद्रसरोवरे ॥ जन्मद्वयकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ ८८ ॥ एवंसर्वासुतिथिषुक्रमस्नायीनरोत्तमः ॥ आशुक्लपक्षदशमिप्रतिजन्माघमुत्सृजेत् ॥ ८९ ॥ तिथिंदशहरांप्राप्यदशजन्माघहारिणीम् ॥ दशाश्वमेधिकेस्नातोयामींपश्येन्नयातनाम् ॥ ९० ॥ लिंगंदशाश्वमेधेशंदृष्ट्वादशहरातिथौ ॥ दशजन्मार्जितैःपापैस्त्यज्यतेनात्रसंशयः ॥ ९१ ॥ स्नातोदशहरायांयःपूजयेल्लिंगमुत्तमम् ॥ भक्त्यादशाश्वमेधेशंनतंगर्भदशास्पृशेत् ॥ ९२ ॥ ज्येष्ठेमासिसितेपक्षेपक्षंरुद्रसरेनरः ॥ कुर्वन्वैवार्षिकींयात्रांनविघ्नैरभिभूयते ॥ ९३ ॥ दशाश्वमेधावभृथैर्यत्फलंसम्यगाप्यते ॥ दशाश्वमेधेतन्नूनंस्नात्वादशहरातिथौ ॥ ९४ ॥ स्वर्धुन्याःपश्चिमेतीरेनत्वादशहरेश्वरम् ॥ नदुर्दशामवाप्नोतिपुमान्पुण्यतमःक्वचित् ॥ ९५ ॥

श्राद्धविशेषणम् ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ एवमिति ॥ क्रमस्नायीतिथिवृद्ध्यास्नायीतिप्रतिजन्माघं दशम्यांदशजन्माघमितिक्रमेणेत्यर्थः ॥ ८९ ॥ यामींयमसंबंधिनीम् ॥ ९० ॥ ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ पक्षंपक्षमात्रम् ॥ स्नात्वेतिशेषः ॥ स्नात्वेतिक्वचित्पाठः ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥

ब्रह्मेश्वरंब्रह्मणास्वनाम्नास्थापितंलिंगम् ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ब्रह्मशालांवेदमंडपम् ॥ ९८ ॥ ९९॥ १०० ॥ १०१ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्या
यः ॥ ५२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ त्रिपंचाशत्तमेऽध्यायेकाश्यांप्रेषणमुच्यते ॥ शंकुकर्णमुखानांचकाश्याश्वमहिमातथा ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ दृशिदृग्विषये ॥ ३ ॥ अयोगिन्योयोगरहि

यत्काश्यांदक्षिणद्वारमंतर्गेहस्यकीर्त्यते ॥ तत्रब्रह्मेश्वरंदृष्ट्वाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ९६ ॥ इतिब्राह्मणवेषेणवाराणस्यांमहाधिया ॥ द्रुहिणेन
स्थितंतावद्यावद्विश्वेश्वरागमः ॥ ९७॥ दिवोदासोपिराजेंद्रोवृद्धब्राह्मणरूपिणे ॥ ब्रह्मणेकृतयज्ञायब्रह्मशालामकल्पयत् ॥ ९८ ॥ ब्रह्मेश्वरस
मीपेतुब्रह्मशालामनोहरा ॥ ब्रह्मातत्रावसद्व्योमब्रह्मघोषैर्निनादयन् ॥ ९९॥ इतितेकथितोब्रह्मन्महिमातिमहत्तरः ॥ दशाश्वमेधतीर्थस्यसर्वा
घौघविनाशनः ॥ १००॥ श्रुत्वाध्यायमिमंपुण्यंश्रावयित्वातथैवच ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोतिश्रद्धयामानवोत्तमः ॥ १०१॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुरा
णेकाशीखण्डेदशाश्वमेधवर्णनंनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२॥ ॥ ७॥ ॥ अगस्तिरुवाच ॥ ॥ अपूर्वेयंकथाख्याताब्रह्मणोब्रह्मवित्त
म ॥ किंचकारपुनःशंभुस्तत्रब्रह्मण्यपिस्थिते ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ शृण्वगस्त्यमहाभागकाश्यांब्रह्मण्यपिस्थिते ॥ गिरिशश्चिंतयामा
सभृशमुद्विग्नमानसः ॥ २॥ पुरीसायादृशीकाशीवशीकरणभूमिका ॥ नतादृशीदृशीहासीत्क्वचिन्मेप्रायशोध्रुवम् ॥ ३ ॥ योयोयातिपुरींतांतु
ससतत्रैवतिष्ठति ॥ अभूवन्ननुयोगिन्योऽयोगिन्यःकाशिसंगताः ॥ ४॥ अकिंचित्करतांप्राप्तःससहस्रकरोप्यरम् ॥ विधिर्विधानदक्षोपिनमे
ससविधोभवत् ॥ ५॥ चिंतयन्नितिदेवेशोगणानाहूयभूरिशः ॥ प्रेषयामासभोयातक्षिप्रंवाराणसींपुरीम् ॥ ६ ॥ किंकुर्वंतितुयोगिन्यःकिंक
रोतिसभानुमान् ॥ गत्वावित्तत्वरायुक्ताविधिश्चविदधातिकिम् ॥ ७॥

ताःत्यक्तयोगाद्दूराइत्यर्थः ॥ यद्वा अयोगिन्यउपायरहिताः ॥ अकाराप्रश्लेषेकाश्याख्येनमुख्ययोगेनयुक्ताइत्यर्थः ॥ भोगिन्यइतिक्वचित्पाठः ॥ ४ ॥ अकिंचित्करतांकिंचिदपि
कर्तुमक्षमताम् ॥ अपिनिष्करतामितिपाठेसरविःसहस्रकरोप्यनंतरश्मिरपिनिष्करतांतेजोरहिततांअपिंकिंप्राप्तइत्यर्थः ॥ अरमत्यर्थम् ॥ सविधःसविधानोमत्कार्यविधानक्षमोनाभव
दित्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ वित्तजानीत ॥ ७ ॥

एवंप्रथमतःसामान्येनोक्त्वापश्चान्नामग्रहणपूर्वकमाहेत्याह ॥ नामग्राहमित्यादिना ॥ ८ ॥ ९ ॥ दृमिचंडेत्येकंनाम ॥ द्रुमिचंडेतिक्वचित्पाठः ॥ १० ॥ ११ ॥ स्वकार्यंकर्तुंतान्प्रो त्साहयति ॥ भवंतइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ तत्तस्मात् ॥ भवत्सुमध्येद्वौअमूशंकुकर्णमहाकालौयातंगच्छतामित्यन्वयः ॥ यद्वा भवत्सुममांतरंगेषुविद्यमानेषुममसमीपेतिष्ठत्सुकाशीप्रव त्तिराज्ञश्चप्रवृत्तिनजानामीत्ययुक्तमितिशेषः ॥ तत्तस्मात् हेशंकुकर्णमहाकालौयुवांद्वावेवयातम् ॥ तद्वैइतिक्वचित्पाठः ॥ १४ ॥ आयातंआगच्छतम् ॥ १५ ॥ विस्मृत्येति ॥ भग

नामग्राहंततोऽप्रैषीद्द्रुमानपुरःसरम् ॥ शंकुकर्णमहाकालघंटाकर्णमहोदर ॥ ८ ॥ सोमनंदिन्नंदिषेणकालपिंगलकुक्कुट ॥ कुंडोदरमयूरा क्षबाणगोकर्णतारक ॥ ९ ॥ तिलपर्णस्थूलकर्णदृमिचंडप्रभामय ॥ सुकेशविंदतेच्छागकपर्दिन्पिंगलाक्षक ॥ १० ॥ वीरभद्रकिराताख्यच तुर्मुखनिकुंभक ॥ पंचाक्षभारभूताख्यत्र्यक्षक्षेमकलांगलिन् ॥ ११ ॥ विराधसुमुखाषाढभवंतोममसूनवः ॥ यथेमौस्कंदहेरंबौनैगमेयो यथात्वयम् ॥ १२ ॥ यथाशाखविशाखौचयथेमौनंदिभृंगिणौ ॥ भवत्सुविद्यमानेषुमहाविक्रमशालिषु ॥ १३ ॥ काशीप्रवृत्तिनोजानेदि वोदासनृपस्यच ॥ योगिन्यर्कविधीनांचतद्वौयातंभवत्स्वमू ॥ १४ ॥ शंकुकर्णमहाकालौकालस्यापिप्रकंपनौ ॥ ज्ञातुंवाराणसीवार्तामा यातंचत्वरान्वितौ ॥ १५ ॥ कृतप्रतिज्ञौतौतूर्णंप्राप्यवाराणसींपुरीम् ॥ शंकुकर्णमहाकालौविस्मृत्यशांभवींगिरम् ॥ १६ ॥ यथेंद्रजालिकींदृ ष्ट्वामायामिहविचक्षणः ॥ क्षणेनमोहमायातिकाशींवीक्ष्यतथैवतौ ॥ १७ ॥ अहोमोहस्यमाहात्म्यमहोभाग्यविपर्ययः ॥ निर्वाणराशिंय त्काशींप्राप्ययांत्यन्यतोऽबुधाः ॥ १८ ॥ त्यजेयैरियंकाशीमहाशीर्वादभूमिका ॥ तेषांकरतलान्मुक्तिःप्राप्तापिपरितोगता ॥ १९ ॥

वद्वाक्यंविस्मृत्यतत्रैवतस्थतुरितिशेषः ॥ विस्मृताविति पाठेविस्मृतवंतावित्यर्थः ॥ १६ ॥ विस्मरणेदृष्टांतमाह ॥ यथेति ॥ दृष्टांतगतमर्थंदार्ष्टांतिकेयोजयति ॥ काशीमिति ॥ मोहंप्रा प्ताविति शेषः ॥ यद्वा काशींवीक्ष्यशांभवींगिरंविस्मृत्यतथैवतौमोहमायातावित्यन्वयः ॥ १७ ॥ अहोमोहस्येत्यादीनांतावित्थंपरिनिश्चित्यतत्रैवसंस्थितिप्राप्ताविति नवमश्लोकगते नान्वयः ॥ १८ ॥ १९ ॥

१ विदितिर्गणविशेषः २ पुस्तकांतरेतृमिचंडेतिदृश्यते

॥२०॥ दशसौवर्णिकंदशसुवर्णदानजन्यम् ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५॥२६॥२७ ॥ विश्वेशाद्वायुदिग्भागइति ॥ विश्वानितदीशांश्चात्तीतिविश्वेशात् यमः वायोर्दिग्यस्मा त्सवायुदिक्वरुणस्तयोर्भागेमध्येनैर्ऋत्यांदिशीत्यर्थः ॥ अथवाविश्वेशाद्विश्वनाथाद्यावायोर्दिक्तस्याभागेसमानसूत्रप्रदेशइत्यर्थः ॥ अथवाविश्वेशात्सकाशाद्वैप्रसिद्धेउदिग्भागे ॥

यत्रसर्वावभृथतःस्नानमात्रंविशिष्यते॥ अप्यूष्णीकृतपानीयैस्तांकाशींकःपरित्यज्येत्॥ २० ॥ यत्रैकपुष्पदानेनशिवलिंगस्यमूर्धनि॥ दश सौवर्णिकंपुण्यंकस्तांकाशींपरित्यज्येत्॥ २१ ॥ यत्रदंडप्रणामेनअप्येकेनशिवाग्रतः॥ तुच्छमैंद्रपदंप्राहुस्तांकाशींकोविमुंचति॥ २२॥ य त्रैकद्विजमात्रंतुभोजयित्वायथेच्छया॥ वाजपेयाधिकंपुण्यंतांकाशींकोविमुंचति॥ २३॥ एकांगांयत्रदत्वावैविधिवद्ब्राह्मणायवै ॥ लभे दयुतगोपुण्यंकस्तांकाशींत्यजेत्सुधीः॥२४॥ एकंलिंगंप्रतिष्ठाप्ययत्रसंस्थापितंभवेत्॥ अपित्रैलोक्यमखिलंतांकाशींकःसमुज्झति॥२५॥ परिनिश्चित्यतावित्थंलिंगेसंस्थाप्यपुण्यदे॥ तत्रैवसंस्थितिंप्राप्तौकाशींनाद्यापिमुंचतः ॥ २६ ॥ शंकुकर्णेश्वरंलिंगंशंकुकर्णगणार्चितम्॥ दृष्ट्वानजायतेजंतुर्जातुमातुर्महोदरे॥ २७॥ विश्वेशाद्वायुदिग्भागेशंकुकर्णेश्वरंनरः॥ संपूज्यनविशेदत्रघोरेसंसारसागरे॥ २८॥ महाका लेश्वरंलिंगंमहाकालगणार्चितम्॥ अर्चयित्वाचनत्वाचस्तुत्वाकालभयंकुतः॥२९॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥शंकुकर्णेमहाकालेचिरंतनविलं बिते॥ज्ञात्वासर्वज्ञनाथोथप्राहैषीदपरौगणौ॥३०॥घंटाकर्णत्वमागच्छमहोदरमहामते॥काशींयातंयुवांतूर्णंज्ञातुंतत्रत्यचेष्टितम्॥ ३१ ॥ इत्यगस्तेगणौतौतुगत्वाकाशींमहापुरीम्॥ व्यावृत्याद्यापिनोयातौक्वापितत्रैवसंस्थितौ ॥ ३२ ॥ घंटाकर्णेश्वरंलिंगंघंटाकर्णगणोत्तमः॥ काश्यांसंस्थाप्यविधिवत्स्वयंतत्रैवनिर्वृतः ॥ ३३ ॥ कुंडंतत्रैवसंस्थाप्यलिंगस्नपनकर्मणे ॥ नाद्यापिसंत्यजेत्काशींध्यायन्लिंगंतथैवहि ॥ ३४ ॥ महोदरोपितत्राच्यांशिवध्यानपरायणः॥ महोदरेश्वरंलिंगंध्यायेदद्यापिकुंभज॥ ३५ ॥ महोदरेश्वरंदृष्ट्वावाराणस्यांद्विजोत्तम॥ कदाचिदपिवैमातुःप्रविशेन्नौदरींदरीम्॥ ३६ ॥

उशब्दस्याव्ययत्वम् ॥ नैर्ऋतिदिग्भागइत्यर्थः ॥ यथाश्रुतव्याख्यानेपूर्वापरविरोधापत्तेः ॥२८॥ २९ ॥ ज्ञात्वेति ॥ अस्मत्कार्यमनिष्पाद्यक्षेत्रमाहात्म्यंज्ञात्वातत्रैवतौतस्थतुरितिज्ञात्वे त्यर्थः ॥ तज्ज्ञानेकारणमाह ॥ सर्वज्ञनाथइति ॥ प्राहैषीत्प्रेषयामास ॥३०॥ ३१॥ ३२ ॥ निर्वृतःसुखितःसंस्थितइत्यर्थः ॥३३॥३४॥३५॥ औदरींउदरभवाम ॥ दरींगुहाम्॥ ३६ ॥

व्यासेश्वरमित्यत्रविश्वेश्वरमितिक्वचित्पाठः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अवहितोध्यानस्थः ॥ ३९ ॥ वदंतीति ॥ नोऽस्माकंवंशेतिलोदकस्यापिदाताकःकश्चिदपिकिंजायतेजनिष्यतीतिपितरो वदंतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ ननुतथासतिकिंस्यात्किमर्थंवातेवदंतीत्याकांक्षायामाह ॥ यद्वंश्याइति ॥ यस्यघंटाकर्णह्रदेतिलोदकदातुर्वंश्यायद्वंश्याः ॥ घंटाकर्णेमहाह्रदेकृताउदकक्रियायेभ्योवंशेभ्यस्तेतथामुनयःसंतःपरांसिद्धिंप्राप्ताःतथावयमपिप्राप्स्यामइत्यभिप्रायेणवदंतीति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ तुपुनःइयंकाशीमहामोहनभूरितिपुनर्नजानंतीत्यर्थः॥४४॥

घंटाकर्णह्रदेस्नात्वादृष्ट्वाव्यासेश्वरंविभुम् ॥ यत्रकुत्रविपन्नोपिवाराणस्यांमृतोभवेत् ॥ ३७॥ घंटाकर्णेमहातीर्थेश्राद्धंकृत्वाविधानतः॥ अपिदुर्गतिमापन्नानुद्धरेत्सप्तपूर्वजान् ॥ ३८ ॥ निमज्ज्याद्यापितत्कुंडेक्षणंयोवहितोभवेत् ॥ विश्वेश्वरमहापूजाघंटारावान्शृणोतिसः ॥ ३९ ॥ वदंतिपितरःकाश्यांघंटाकर्णेमलेजले ॥ दातातिलोदकस्यापिवंशेनःकोपिजायते ॥ ४० ॥ यद्वंश्यामुनयःकाश्यांघंटाकर्णेमहाह्रदे॥ कृतोदकक्रियाःप्राप्ताःपरांसिद्धिंघटोद्भव ॥ ४१ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ घंटाकर्णेगणेयातेप्रयातेचमहोदरे ॥ विसिस्मायस्मरद्वेष्टामौलिमांदोलयन्मुहुः ॥ ४२ ॥ ॥ उवाचचमनस्येवहरः स्मित्वापुनःपुनः ॥ महामोहनविद्यासिकाशित्वांपर्यवैम्यहम् ॥ ४३ ॥ पुराविदःप्रशंसंतित्वांमहामोहहारिणीम् ॥ काशींत्वितिनजानंतिमहामोहनभूरियम् ॥ ४४ ॥ प्रेषयिष्याम्यहंसर्वान्भवतीमोहयिष्यति ॥ इतिसम्यग्विजानामिकाशित्वांमोहनौषधिम् ॥ ४५ ॥ तथापिप्रेषयिष्यामियावान्मेस्तिपरिच्छदः ॥ नोद्यमाद्विरमंतीहज्ञानिनःसाध्यकर्मणि ॥ ४६ ॥ नोद्यमाद्विरतिःकार्याक्वापिकार्येविचक्षणैः ॥ प्रतिकूलोपिखिद्येतविधिस्तस्ततनोद्यमात् ॥ ४७ ॥ शीतोष्णभानूस्वर्भानुग्रस्तावपिनभोंगणे ॥ गतिंनत्यजतोद्यापिप्रक्रांतव्यक्रतोद्यमौ ॥ ४८ ॥ एकत्रहंतिकार्याणिप्रातिकूल्याद्विधिर्मुहुः ॥ एकत्रकरणीयानिसेत्स्यंत्यत्रभृशोद्यमात् ॥ ४९ ॥

॥ ४५ ॥ यावान्परिच्छदःपरिकरस्तावंतंप्रेषयिष्यामीत्यर्थः ॥ सर्वांश्चेन्मोहयिष्यामिकिंप्रेषणेनतत्राह ॥ नोद्यमादिति ॥ ४६ ॥ एतद्विवृणोति ॥ नोद्यमादिति ॥ पुरुषकारस्यफलमाह ॥ प्रतिकूलइति ॥ प्रतिपक्षभूतोपिविधिर्दैवंतेषांविचक्षणानांसततोद्यमात्खिद्येतनिर्बंधदृष्ट्वासोऽनुकूलोभवेदित्यर्थः ॥ ४७ ॥ प्रतिबंधेपिउद्यमाभावाभावेदृष्टांतमाह ॥ शीतेति ॥ शीतोष्णाभानवोरश्मयोययोस्तौचंद्रसूर्यौस्वर्भानुनाराहुणाग्रस्तावप्यद्यारभ्यापिगतिंनत्यजतोनमुंचतः ॥ किमिति ॥ प्रक्रांतव्येगमनेकृतउद्यमोयाभ्यांतौ ॥ ४८ ॥ तर्हिकुत्रापिकार्यप्रतिबंधोनस्यादित्याशंक्यविभागमाह ॥ एकत्रेति ॥ मुहुःप्रातिकूल्यादित्यन्वयः ॥ अत्रजगति ॥ अंतइतिपाठेअंतेततोबहूद्यमानंतरमित्यर्थः ॥ ४९ ॥

ननुललाटेलिखितंयत्तुषष्ठीजागरवासरे नोहरिःशंकरोब्रह्मान्यथातत्कर्त्तुमर्हतीत्यादिदर्शनात्कथंदैवमन्यथयितव्यमित्याशंक्याह ॥ दैवमिति ॥ कर्मणाकर्मनिर्हारसंभवात् ॥ निषेधवचनस्यत्वनुद्यमवत्पुरुषविषयत्वादितिभावः ॥ ५० ॥ उद्यमंविनादैवमकिंचित्करमित्याह ॥ भाजनेति ॥ ५१ ॥ प्रयत्नसमर्थनमुपसंहरंस्तस्यफलमाह ॥ इत्युद्यममिति ॥ समर्थ्यसं

दैवंपूर्वकृतंकर्मकथ्यतेनेतरत्पुनः ॥ तन्निराकरणेयत्नःस्वयंकार्योविपश्चिता ॥ ५० ॥ भाजनोपस्थितंदैवाद्भोज्यंनास्यंस्वयंविशेत् ॥ हस्तवक्रोद्यमात्तच्चप्रविशेदौदरींदरीम् ॥ ५१ ॥ इत्युद्यमंसमर्थ्येशोनिश्चितंदैवजित्वरम् ॥ पुनश्चप्रेषयांचक्रेगणान्पंचमहारयान् ॥ ५२ ॥ सोमनंदीनंदिषेणःकालपिंगलकुक्कुटाः ॥ तेद्यापिननिवर्ततेकाश्यांजीवाम्नतायथा ॥ ५३ ॥ तेपिस्वनाम्नालिंगानिशंभुसंतुष्टिकाम्यया ॥ प्रतिष्ठाप्यस्थिताःकाश्यांविश्वनिर्वाणजन्मनि ॥ ५४ ॥ सोमनंदीश्वरंदृष्ट्वालिंगंनंदवनेपरम् ॥ सोमलोकेपरानंदंप्राप्नुयाद्भक्तिमान्नरः ॥ ५५ ॥ तदुत्तरेविलोक्याथनंदिषेणेश्वरंनरः ॥ आनंदसेनांसंप्राप्यजयेन्मृत्युमपिक्षणात् ॥ ५६ ॥ कालेश्वरंमहालिंगंगंगायाःपश्चिमोत्तरे ॥ प्रणम्यकालपाशेननोबध्येतकदाचन ॥ ५७ ॥ पिंगलेश्वरमभ्यर्च्यकालेशात्किंचिदुत्तरे ॥ लभतेपिंगलज्ञानंयेनतन्मयतांव्रजेत् ॥ ५८ ॥ कुक्कुटेश्वरंलिंगस्ययेत्रभक्तिवितन्वते ॥ कुक्कुटांडाकृतेस्तस्यनतेगर्भमवाप्नुयुः ॥ ५९ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ सोमनंदिप्रभृतिषुमुनेपंचगणेष्वपि ॥ आनंदकाननंप्राप्यस्थितेषुस्थाणुरब्रवीत् ॥ ६० ॥ कार्यमस्माकमेवैतद्यदिसम्यग्विमृक्ष्यते ॥ अनेनोपाधिनाप्येतेतत्रतिष्ठंतुमामकाः ॥ ॥ ६१ ॥ प्रमथेषुप्रविष्टेषुमायावीर्यमहत्स्वपि ॥ अहमेवप्रविष्टोस्मिवाराणस्यांनसंशयः ॥ ६२ ॥ क्रमेणप्रेषयिष्यामियोस्तिमेस्वपरिच्छदः ॥ तत्रसर्वेषुयातेषुततोयास्याम्यहंपुनः ॥ ६३ ॥ संप्रधार्येतिहृदयेदेवदेवेनशूलिना ॥ प्रैषिष्टप्रमथानांतुततोगणचतुष्टयम् ॥ ६४ ॥

साध्य ॥ उद्यमंविशिनष्टि ॥ निश्चितंयुक्त्यादृढीकृतम् ॥ दैवजित्वरमदृष्टजयनशीलम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ पिंगलज्ञानंपिंगलेश्वरस्वरूपज्ञानम् ॥ ५८ ॥ कुक्कुटांडस्येवाकृतिराकारोयस्यसकुक्कुटांडाकृतिस्तस्य ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ मायावीर्यमहत्सुमायावीर्याभ्यांमहत्तरेषु ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ स्नापयित्वेति ॥ यत्त्वऽग्राह्यंशिवनिर्माल्यंपत्रंपुष्पंफलंजलमित्यादिनिषेधवचनंतत्त्वज्ञानपूर्वकंकाश्यतिरिक्तस्थानविषयंविष्णुपादोदकासंसर्गविषयंवा ॥ शालग्रामशिलातोयात्सर्वंयातिपविन्नतामित्युक्तेः ॥ शिवाऽभक्तविषयंवा ॥ शिवविष्ण्वोर्भेददर्शिमूढविषयंवेतिदिक् ॥ वस्तुतस्तुवाणलिंगादिव्य

कुंडोदरोमयूराख्योबाणोगोकर्णएवच ॥ मायाबलंसमाश्रित्यकाशींप्रविविशुर्गणाः ॥ ६५ ॥ कृत्वोपायशतंतैस्तुदिवोदासस्यसंभ्रमे ॥ यदैकोपिसमर्थोनतदातत्रैवसंस्थितम् ॥ ६६ ॥ अपराधशतेष्वीशःकेनतुष्यतिकर्मणा ॥ संप्रधार्येतितेचक्रुर्लिंगाराधनमुत्तमम् ॥ ६७ ॥ एकस्मिन्शांभवेलिंगेविधिनात्रसमर्चिते ॥ क्षमेत्र्यक्षोपराधानांशतंमोक्षंचयच्छति ॥ ६८ ॥ नतुष्यतितथाशंभुर्यज्ञदानतपोव्रतैः ॥ यथातुष्येत्सकृल्लिंगेविधिनाभ्यर्चितेसति ॥ ६९ ॥ लिंगार्चनविधानज्ञोलिंगार्चनरतःसदा ॥ त्र्यक्षएवसविज्ञेयःसाक्षाद्व्यक्षोपिमानवः ॥ ७० ॥ नगोशतप्रदानेननस्वर्णशतदानतः ॥ तत्फलंलभ्यतेपुंभिर्यत्सकृल्लिंगपूजनात् ॥ ७१ ॥ अश्वमेधादिभिर्यागैर्नतत्फलमवाप्यते ॥ यत्फलंलभ्यतेमर्त्यैर्नित्यंलिंगप्रपूजनात् ॥ ७२ ॥ स्नापयित्वाविधानेनयोलिंगस्नपनोदकम् ॥ त्रिःपिबेत्त्रिविधंपापंतस्येहाशुप्रणश्यति ॥ ७३ ॥ लिंगस्नपनवार्भिर्यःकुर्यान्मूर्ध्न्यभिषेचनम् ॥ गंगास्नानफलंतस्यजायतेत्रविपाप्मनः ॥ ७४ ॥ लिंगंसमर्चितंदृष्ट्वायःकुर्यात्प्रणतिंसकृत् ॥ संदेहोजायतेतस्यपुनर्देहनिबंधने ॥ ७५ ॥ लिंगंयःस्थापयेद्भक्त्यासप्तजन्मकृतादघात् ॥ मुच्यतेनात्रसंदेहोविशुद्धःस्वर्गभाग्भवेत् ॥ ७६ ॥ विचार्येतिगणैःकाश्यांस्वामिद्रोहोपशांतये ॥ प्रतिष्ठितानिलिंगानिमहापातकभिंद्यपि ॥ ७७ ॥ कुंडोदरेश्वरंलिंगंदृष्ट्वालोलार्कसन्निधौ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ ७८ ॥ कुंडोदरेश्वराल्लिंगात्प्रतीच्यामसिरोधसि ॥ मयूरेश्वरमभ्यर्च्यनगर्भंप्रतिपद्यते ॥ ७९ ॥ मयूरेशप्रतीच्यांचलिंगंबाणेश्वरंमहत् ॥ तस्यदर्शनमात्रेणसर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ ८० ॥ गोकर्णेशंमहालिंगमंतर्गेहस्यपश्चिमे ॥ द्वारेसमर्च्यवैकाश्यांनविघ्नैरभिभूयते ॥ ८१ ॥

तिरिक्तविषयमेवतदितिपूर्वोक्तंनप्रस्मर्तव्यम् ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ देहएवनितरांबंधनंदेहबंधनंतस्मिन् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ महापातकानिभिंदंतीतिमहापातकभिंदि ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ असिरोधसिअस्यानद्यास्तीरे ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

पंचत्वसमयेमरणावसरे ॥ तर्हिकिंकाश्यामेवनेत्याह ॥ क्वचिदपीति ॥ यत्रकुत्राप्यंतंमृत्युमृच्छतःप्राप्नुवतोज्ञानभ्रंशोनजायतइत्यर्थः ॥ ८२ ॥ गणेश्वरइत्यत्रमहेश्वरइतिक्वचित्पाठः ॥ ८३ ॥ मोहकत्वमात्रेणमाययैकत्वाभिधानंनतुतत्कार्यकरत्वेन ॥ ८४ ॥ तदेवाह ॥ अपास्येति ॥ ८५ ॥ ननुस्वामिनंविहायतिष्ठंतःकुतस्तेनबिभ्यपुस्तत्राह ॥ मरणादिति ॥ ८६ ॥ कुत्रक ॥ केनेतिवापाठः ॥ ८७ ॥ निर्वाणंकैवल्यमेवरमणीसुंदरीनिर्वाणरमणी ॥ प्रकर्षेणांतेदेहत्यागावसरेभवतीतिप्रांत्यस्तारकोपदेशस्तदेवभूषणंयस्यसतथातम् ॥ यद्वा प्रांतेभवंप्रां

गोकर्णेश्वरभक्तस्यपंचत्वसमयेसति ॥ ज्ञानभ्रंशोनजायेतक्वचिदप्यंतमृच्छतः॥८२॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥चिरयत्सुगणेष्वेषुचतुर्ष्वपिग णेश्वरः॥ महिमानंमहत्त्वंतुतत्काश्याःपर्यवर्णयत् ॥ ८३ ॥ वैष्णव्यामाययाविश्वंभ्राम्येतात्रययाखिलम्॥ ध्रुवंमूर्तिमतीसैषाकाशीविश्वै कमोहिनी ॥८४॥ अपास्यसोदराग्दारान्पुत्रंक्षेत्रंगृहंवसु॥ अप्यंगीकृत्यनिधनंसर्वेकाशीमुपासते॥८५॥ मरणादपिनोकाश्यांभयंयत्र मनागपि॥गणास्तत्रतुतिष्ठंतःकुतोमत्तोपिबिभ्यति॥ ८६ ॥ मरणंमंगलंयत्रविभूतिर्यत्रभूषणम्॥ कौपीनंयत्रकौशेयंकाशीकुत्रोपमीय ते॥८७॥ निर्वाणरमणीयत्ररंकंवाऽरंकमेववा ॥ ब्राह्मणंवाश्वपाकंवावृणीतेप्रांत्यभूषणम् ॥ ८८ ॥ मृतानांयत्रजंतूनांनिर्वाणपदमृच्छ ताम्॥ कोट्यंशेनापिनसमाअपिशक्रादयःसुराः॥८९॥ यत्रकाश्यांमृतोजंतुर्ब्रह्मनारायणादिभिः॥ प्रबद्धमूर्धांजलिभिर्नमस्येतातियत्नतः ॥ ९० ॥ यत्रकाश्यांशवत्वेपिजंतुर्नाशुचितांव्रजेत्॥ अतस्तत्कर्णसंस्पर्शंकरोम्यहमपिस्वयम्॥ ९१ ॥ यस्तुकाशीतिकाशीतिद्विस्त्रिर्जपतिपु ण्यवान्॥ अपिसर्वपवित्रेभ्यःसपवित्रतरोमहान् ॥ ९२ ॥ येनकाशीहृदिध्यातायेनकाशीहसेविता॥ तेनाहंहृदिसंध्यातस्तेनाहंसेवितःस दा॥ ९३ ॥ काशींयःसेवतेजंतुर्निर्विकल्पेनचेतसा ॥ तमहंहृदयेनित्यंधारयामिप्रयत्नतः ॥ ९४ ॥ स्वयंवस्तुमशक्तोपिवासयेत्तीर्थवासि नम् ॥ अप्येकमपिमूल्येनसवस्तुःफलभाग्ध्रुवम् ॥ ९५ ॥

त्यंमरणंतदेवभूषणंमंगलंयस्यतम् ॥ मरणंमंगलंयत्रेत्युक्तेः ॥ यत्रकाश्यांशवत्वेपिजंतुर्नाशुचितांव्रजेदित्युक्तत्वात् ॥ शावंनालोकयेदित्यादिमनुवचनंतुकाश्यतिरिक्तविषयंद्रष्टव्यम् ॥८८॥ ८९॥९० ॥ शवत्वेपिअपिशब्दाज्जीवत्वेपि ॥ अतएवतस्यजंतोर्मरणाव्यवहितसमयेतारकोपदेशार्थंकर्णसंस्पर्शंकरोमि ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ मूल्येनजीविकया ॥ वस्तुर्वासकर्तुर्यावत्फलंतावत्फलंभजतइत्यर्थः ॥ ९५॥

॥ ९६ ॥ ९७ ॥ वृषावासोधर्माश्रयः ॥ अधीष्टेअधिकंयथास्यात्तथाईष्टेशास्तीत्यर्थः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ निमेषरहितानीक्षणानियेषांतेऽनिमेषेक्षणाः ॥ अत्यंतंसावधानाइत्यर्थः ॥ २ ॥ नपरिज्ञाततंतस्यराज्ञश्छिद्रंयैस्तेऽपरिज्ञातच्छिद्राः ॥ विद्रावितंदूरीकृतंयशोलक्षणंधनंयेषांतेविद्रावितयशोधनाः ॥ आःक्रोधे ॥ अहोखेदे ॥ ३ ॥ एकंमनुष्यमात्र

काश्यांवसंतियेधीराआपंचत्वविनिश्चयाः॥ जीवन्मुक्तास्तुतेज्ञेयावंद्याःपूज्यास्तएवहि॥ ९६॥इत्थंविमृश्यबहुशःस्थाणुर्वाराणसीगुणान्॥ गणानन्यान्समाहूयप्राहिणोत्प्रीतिपूर्वकम् ॥ ९७ ॥ तारकत्वंसमागच्छगच्छातिस्वच्छमानस॥ दिवोदासोवृषावासोयामधीष्टेवरांपुरीम् ॥ ९८॥ तिलपर्णस्थूलकर्णद्रमिचंडप्रभामय ॥ सुकेशविंदतेच्छागकपर्दिन्पिंगलाक्षक ॥ ९९॥ वीरभद्रकिराताख्यचतुर्मुखनिकुंभक॥ पंचाक्षभारभूताख्यत्र्यक्षक्षेमकलांगलिन् ॥ १०० ॥ विराधसुमुखाषाढेयांतुसर्वेपृथक्पृथक् ॥ एतेगणामहाभागाःस्वामिभक्तादृढव्रताः ॥ १ ॥ कृत्वामायाबहुविधाबहुरूपाविचक्षणाः॥ अनिमेषेक्षणास्तस्युःक्षोणीशच्छिद्रकांक्षिणः॥ २॥ अपरिज्ञातच्छिद्राविद्रावितयशोधनाः॥ आःकिमेतदहोजातंनिनिंदुःस्वमितीहते॥ ३॥ ॥गणाऊचुः॥ ॥धिगस्मान्स्वामिनानित्यंकृतसंभावनान्मुहुः॥ मनुष्यमात्रमप्यत्रयैरेकंनवशीकृतम् ॥ ४ ॥ बहुमानेनदानेनसौहार्देनमहीयसा॥ कृतप्रसादांरूयक्षेणधिङ्नस्तत्कार्यवंचकान् ॥ ५॥ कागतिर्नोभवित्रीहस्वामिकृत्यप्रमादिनाम्॥ अंधंतमोमयेलोकेध्रुवंवासोभविष्यति॥६॥अकृतस्वामिकार्याणामहोजीवितधारिणाम्॥अक्षतेंद्रियवृत्तीनांदुर्गतिश्चपदेपदे ॥ ७॥ लब्धसंभावनानांचन्यक्कृतस्वामिकर्मणाम् ॥ भृत्यानांभूरिभाजांचभंगुराःस्युर्मनोरथाः॥ ८ ॥ अनिष्पादितकार्यार्थायेमुखंप्रेक्षयंत्यहो॥ अपत्रपाःपुरोभर्तुस्तैर्भूर्भारवतीत्वियम्॥ ९ ॥ नाद्रीणांनसमुद्राणांनद्रुमाणांमहीयसाम्॥ भृतधान्यास्तथाभारोयथास्वामिद्रुहांमहान्॥ ११० ॥

मपियःकश्चिदेकोमनुष्योवापिनवशीकृतम् ॥ तस्यनरेंद्रस्यवशीकरणंतुदूरतएवनिरस्तमित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ स्वामिकार्यासावधानानांकिमितिनरकप्राप्तिस्तत्राहदुरकृतेति ॥ ७ ॥ भंगुरानाशशीलाः ॥ ८ ॥ ९ ॥ महीयसांमहत्तराणाम् ॥ महीजुषामितिपाठेमहींसेवमानानांतदुत्पन्नानामित्यर्थः ॥ ११० ॥

॥ ११ ॥ १२ ॥ विष्वक्सर्वतःऊर्ध्वंचगतिर्येषांतेविष्वगूर्ध्वगतयस्तेषांविष्वगूर्ध्वगतीनांसर्वत्रोद्भ्रांतानामित्यर्थः ॥ विष्वगुद्भ्रगतीनामितिक्कचित्पाठः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

अहोपौराणिकीगाथास्मृतास्माभिरनिंदिता ॥ तदर्थमवलंब्येहस्थास्यामःकृतनिश्चयाः ॥ ११ ॥ अनाकलितपुण्यानांपरिक्षीणधनायुषा
म् ॥ सर्वोपायविहीनानांगतिर्वाराणसीपुरी ॥ १२ ॥ अपुण्यभारखिन्नानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ॥ विष्वगूर्ध्वगतीनांचगतिर्वाराणसीपुरी
॥ १३ ॥ स्वामिद्रुहःकृतघ्नाश्चयेचविश्रंभघातकाः ॥ तेषांक्कापिगतिर्नास्तिमुक्त्वावाराणसींपुरीम् ॥ १४ ॥ इत्थंनिश्चित्यगाथार्थंप्रमथाअवत
स्थिरे ॥ अविज्ञातस्वरूपाश्चदिवोदासेनभूभुजा ॥ १५ ॥ नबुबोधसभूपालोनितरांबुद्धिमानपि ॥ विबुधान्विविधाकारैःस्थितानीशप्रभाव
तः ॥ १६ ॥ चित्रंनचित्रगुप्तोपिवेत्तिवाराणसीस्थितान् ॥ जंतून्कागणनान्येषांमर्त्यलोकनिवासिनाम् ॥ १७ ॥ अविच्छिन्नप्रभावाणामप
रिच्छिन्नतेजसाम् ॥ कृतलिंगप्रतिष्ठानानांतंप्राप्नोतिधर्मराट् ॥ १८ ॥ इतितेप्रमथाःसर्वेघटोद्भवमहामुने ॥ कृतलिंगार्चनाःकाशींनाद्याप्यु
ज्झंतिशर्मदाम् ॥ १९ ॥ तारकेशंमहालिंगंतारकाख्योगणोत्तमः ॥ तारकज्ञानदंपुंसांमुनेऽद्यापिसमर्चयेत् ॥ २० ॥ तारकेश्वरलिंगस्यकृत्वा
भक्तिंसुनिश्चलाम् ॥ सुखेनतारकज्ञानंलभ्यतेतैर्नरोत्तमैः ॥ २१ ॥ तिलपर्णेश्वरंलिंगंतिलपर्णप्रतिष्ठितम् ॥ तिलप्रमाणमप्यत्रदृष्ट्वापापंन
संभवेत् ॥ २२ ॥ स्थूलकर्णेश्वरंलिंगंपरिपूज्यनरोत्तमः ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिपुण्यामाप्नोतिचोत्तमम् ॥ २३ ॥ दृमिचंडेश्वरंलिंगंतथालिंगंप्र
भामयम् ॥ आराध्यतत्प्रतीच्यांचनपापैरभिभूयते ॥ २४ ॥ प्रभामयेश्वरंलिंगंदृष्ट्वान्यत्रापिसंस्थितः ॥ प्रभामयेनयानेनशिवलोकेव्रजेत्सु
धीः ॥ २५ ॥ सुकेशेश्वरमभ्यर्च्यहरिकेशवनेनरः ॥ षाट्कौशिकमयंदेहंधारयेन्नपुनःपुनः ॥ २६ ॥

॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ त्वङ्मांसरुधिरस्नाय्वस्थिमज्जाइतिषट्कोशास्तैर्निर्मितंषाट्कौशिकम् ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ २८ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांत्रिपंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ कपर्दीशस्यलिंगस्यमाहात्म्याख्यानपूर्वकम् ॥ चतुष्पंचाशकेध्यायेपै
शाचाख्यानमुच्यते ॥ १ ॥ १ ॥ गणपोगणमुख्यः ॥ गणकइतिपाठेस्वार्थेकः ॥ २ ॥ ३ ॥ तज्जलस्पर्शमात्रेणनैमल्यंभवतीत्यत्रेतिहासमाह ॥ इतीति ॥ ४ ॥ ५ ॥ इदानींतस्यपाशु

विंदतीशंनरोभ्यर्च्यभीमचंडीसमीपतः ॥ त्यक्त्वाप्रचंडमप्येनोमोक्षंविंदतिशाश्वतम् ॥ २७ ॥ छागलेशंमहालिंगंपित्रीश्वरसमीपगम् ॥
विलोक्यपशुवक्कोपिनपापंप्राकृतंस्पृशेत् ॥ २८ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेवाराणसीवर्णनगणप्रेषणंनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः
॥ ५३ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ कुंभसंभववक्ष्यामिश्रृणोत्ववहितोभवान् ॥ कपर्दीशस्यलिंगस्यमहामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १ ॥ कपर्दीनामगण
पःशंभोरत्यंतवल्लभः ॥ पित्रीशादुत्तरेभागेलिंगंसंस्थाप्यशांभवम् ॥ २ ॥ कुंडंचखानतस्याग्रेविमलोदकसंज्ञकम् ॥ यस्यतोयस्यसंस्पर्शाद्वि
मलोजायतेनरः ॥ ३ ॥ इतिहासंप्रवक्ष्यामितत्रत्रेतायुगेपुरा ॥ यथावृत्तंकुंभयोनेश्रवणात्पातकापहम् ॥ ४ ॥ एकःपाशुपतश्रेष्ठोवाल्मीकि
रितिसंज्ञितः ॥ तपश्चचारसमुनिःकपर्दीशंसमर्चयन् ॥ ५ ॥ एकदासहिहेमंतेमार्गेमासितपोधनः ॥ स्नात्वातत्रमहातीर्थेमध्याह्नेविमलोदके
॥ ६ ॥ चकारभस्मनास्नानमापादतलमस्तकम् ॥ लिंगस्यदक्षिणेभागेकृतमाध्याह्निकक्रियः ॥ ७ ॥ न्यस्तमस्तकपांसुश्चसंध्यामाध्यात्मिकीं
स्मरन् ॥ जपन्पंचाक्षरींविद्यांध्यायन्देवंकपर्दिनम् ॥ ८ ॥

पतयोगावस्थानमाह ॥ एकदेति ॥ मार्गेमार्गशीर्षे ॥ ६ ॥ लिंगस्यदक्षिणेभागेइत्यादीनांसक्षणंसरसस्तीरेउपविष्टःसन्राक्षसमद्राक्षीदितिषष्ठश्लोकगतेनान्वयः ॥ ७ ॥ न्यस्तमस्तक
पांसुरिति ॥ पुनःशिरसिभस्मधारणध्यानांगत्वायसम्यक्ध्यांसंध्यांजीवब्रह्मणोरैक्यानुसंधानरूपताम् ॥ कथंभूताम् ॥ आध्यात्मिकींआत्मानंकार्यकारणसंघातमधिकृत्यजाताम् ॥
माध्याह्नीकीमितिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ पंचाक्षरींविद्यांनमःशिवायेतिमंत्रात्मिकाम् ॥ पंचात्मिकीमितिपाठेईशानतत्पुरुषाघोरवामदेवसद्योजातात्मिकामित्यर्थः ॥ ८ ॥

संहारमार्गेणवामावर्तेन ॥ तदुक्तम् ॥ अपसव्यंयतीनांतुसव्यंतुब्रह्मचारिणाम् सव्यासव्यंगृहस्थस्यशंभोर्नित्यंप्रदक्षिणमिति ॥ पाशुपतविशेषस्यनिर्वाणदीक्षयादीक्षितत्वाद्यतिस मानधर्मत्वंद्रष्टव्यम् ॥ यत्विदानींविश्वेश्वरादौसृष्टिक्रमेणयतिभिःप्रदक्षिणंक्रियतेतत्तुविष्णुसन्निधानात् ॥ तदप्युक्तम् ॥ सोमसूत्रद्वयंयत्रयत्राविष्णुमंदिरम् अपसव्यंनकुर्वीतकु र्यादेवप्रदक्षिणमिति ॥ स्वयंभुलिंगत्वाद्वा ॥ यत्तु वृषंचंडंवृषंचैवसोमसूत्रंपुनर्वृषम् चंडंचसोमसूत्रंचपुनश्चंडंपुनर्वृषमित्युक्तम् तत्तु शनिप्रदोषप्रकरणेपठितत्वात्तद्दिनेसर्वलिंगेषुतथैववि धेयम् ॥ अत्रयःकश्चित्शनिवारसंबंधीप्रदोषः ॥ अतएवाष्टम्यांवृषंचंडमित्युक्तप्रकारेणविश्वेश्वरेव्यासेनप्रदक्षिणाकृताइतिसनत्कुमारसंहितायांदृश्यते ॥ सोमसूत्रप्रमाणंचान्यत्रो क्तम् ॥ तथाहि ॥ प्रासादविस्तारसमानसूत्रंसोमस्यसूत्रंदिशिसोमसूत्रम् सूत्राद्बहिर्लंघनतोनदोषःसदोषमभ्यंतरलंघनेत्विति ॥ सप्रमाणंशास्त्रीयप्रमाणसहितंयथास्यात् ॥ पाठांतरंस्प

कृत्वासंहारमार्गेणसप्रमाणंप्रदक्षिणम् ॥ हुडुंकृत्यहुडुंकृत्यहुडुंकृत्यत्रिरुच्चकैः ॥ ९ ॥ प्रणवंपुरतःकृत्वाषड्जादिस्वरभेदतः ॥ गीतंविधायसा नंदंसनृत्यंहस्तकान्वितम् ॥ १० ॥ अंगहारैर्मनोहारिचारीमंडलसंयुतम् ॥ क्षणंतत्रसरस्तीरेउपविष्टोमहातपाः ॥ ११ ॥ अद्राक्षीद्राक्षसंघो रमतीवविकृताकृतिम् ॥ शुष्कशंखकपोलास्यंनिमग्नापिंगलोचनम् ॥ १२ ॥

ष्टम् ॥ एवंप्रसंगागतमुक्त्वापुनःपाशुपतयोगमेवानुक्रामति ॥ हुडुंकृत्येति ॥ हुडुंकारंविधाय ॥ हुडुकृत्येतिक्वचित् ॥ उच्चैर्यथास्यात्तथाओंहुडुंहुडुंहुडुमितिप्रणवपुरःसरंवारत्रयमुच्चार्ये त्यर्थः ॥ ९ ॥ षड्जादीत्यादिपदेननिषादादयोगृह्यंते ॥ हस्तकान्वितंकरचालनयुक्तम् ॥ १० ॥ अंगानांहारैर्विहारैर्विक्षेपैर्मनोहर्तुंशीलंयस्यतन्मनोहारि ॥ चारीनृत्यचरणशीलः ॥ पा शुपतविशेषणमंडलसंयुतंमंडलाकारेणसंबद्धम् ॥ अंगहारैर्मनोहारिमंडलसंबद्धंचयथास्यात्तथागीतंविधायसरस्तीरउपविष्टइत्यर्थः ॥ तथाचोक्तंपाशुपतयोगविधौश्रीमहादेवेन ॥ भस्मनात्रिषवणंस्नायीत भस्मनिशयीत अनुस्नानंनिर्माल्यलिंगधारी आयतनवासी सहितगीतनृत्यहुडुंकारनमस्कारजप्योपहारेणोपतिष्ठेतमहादेवस्यदक्षिणामूर्तिमिति ॥ व्याख्या तंचैतत्सूत्रजातंपंचाध्याय्याम् ॥ नेहोच्यतेग्रंथगौरवभयादिति ॥ ११ ॥ कथंभूतंराक्षसंघोरम् ॥ तत्रहेतुमाहातीवविकृताकृतिमिति ॥ विकृताकारत्वमाह ॥ शुष्केतिदशभिः ॥ शुष्कौ शंखौललाटप्रांतौकपोलौतदधोभागौचयस्मिंस्तदास्यंमुखंयस्यतम् ॥ निमग्नेऽधःप्रविष्टेआपिंगेईषत्पीतवर्णेलोचनेयस्यतम् ॥ १२ ॥

---

१ सप्रणाममिति ॥

रुक्षाणिशुष्काणिस्फुटितानिविदीर्णानिकेशानामग्राण्यग्रभागायस्यतम् ॥ महतीस्थूलालंबायमानादीर्घाशिरोधराग्रीवायस्यतम् ॥अतीवचिपिटंनिम्नंघ्राणंनासायस्यतम् ॥शुष्कौओष्ठौयस्यतम् ॥ दंतुरान्अतिअतिदंतुरस्तंमहादंतुरमित्यर्थः ॥१३॥ महतीदीर्घाविशालाविस्तृतामौलिर्मस्तकंयस्यतम् ॥ प्रकर्षेणऊर्ध्वीभूताउद्गताःशिरोरुहाःकेशायस्यतम् ॥ प्रलंबकर्णपालीकंलंबायमानश्रोत्रोपरिभागम् ॥ पिंगलानिपिंगलवर्णानियानिश्मश्रूणितैर्भीषणम् ॥ १४ ॥ प्रलंबितादीर्घाललंतीचलंतीजिह्वायस्यतम् ॥ अत्युत्कटाऽतिविकृताकृकाटिकावटुर्घंटिकायाबहिर्भागोयस्यतम् ॥ स्थूलेअस्थिनीययोस्तथाभूतेजत्रुसंस्थानेकंठाधोभागौयस्यतम् ॥ दीर्घंयत्स्कंधद्वयंतेनोत्कटमुन्नतम् ॥ १५ ॥ निमग्नेकक्षाकुहरेबाहुमूलविवरेयस्यतम् ॥ विमग्नेतिक्वचित् ॥ शुष्कंरुक्षंह्रस्वंखर्वंभुजद्वयंयस्यतम् ॥ विरलाःपरस्परासंलग्नाअंगुलयोययोस्तेहस्तायेयस्यतम् ॥ नताऽधोमुखापीनास्थूलाचनखावलिर्नखपंक्तिर्यस्य

रुक्षस्फुटितकेशाग्रंमहालंबशिरोधरम् ॥ अतीवचिपिटघ्राणंशुष्कौष्ठमतिदंतुरम् ॥ १३ ॥ महाविशालमौलिंचप्रोर्ध्वीभूतशिरोरुहम् ॥ प्रलंबकर्णपालीकंपिंगलश्मश्रुभीषणम् ॥ १४ ॥ प्रलंबितललज्जिह्वमत्युत्कटकृकाटिकम् ॥ स्थूलास्थिजत्रुसंस्थानंदीर्घस्कंधद्वयोत्कटम् ॥१५॥ निमग्नकक्षाकुहरंशुष्कह्रस्वभुजद्वयम् ॥ विरलांगुलिहस्ताग्रंनतपीननखावलिम् ॥१६॥ विशुष्कपांसुलोत्क्रोडंपृष्ठलग्नोदरत्वचम् ॥ कटीतटेनविकटंनिर्मांसत्रिकबंधनम् ॥१७॥ प्रलंबस्फिग्युगयुतंशुष्कमुष्काल्पमेहनम् ॥ दीर्घनिर्मांसलोरूकंस्थूलजान्वस्थिपंजरम् ॥१८॥ अस्थिचर्मावशेषंचशिराजालितविग्रहम् ॥ शिरालंदीर्घजंघंचस्थूलगुल्फास्थिभीषणम् ॥१९॥ अतिविस्तृतपादंचदीर्घवक्रकृशांगुलिम् ॥ अस्थिचर्मावशेषेणशिराताडितविग्रहम् ॥ २० ॥

तम् ॥ १६ ॥ विशेषेणशुष्कोरुक्षःपांसुलोधूलिधूसरउत्उन्नद्धःक्रोडोयस्यतम् ॥ पृष्ठेलग्नाउदरसंबंधिनीत्वग्यस्यतम् ॥ कटीतटेनश्रोण्युपरिभागेनविकटंभयानकम् ॥ निर्मांसंमांसरहितंत्रिकरूपंबंधनंगुल्फजानुकूर्परलक्षणंयस्यतम् ॥ यद्वा त्रिकबंधनंतिहडाइतिलोकेप्रसिद्धंतन्निर्मांसंयस्यतम् ॥१७॥ प्रलंबंलंबायमानंयत्स्फिग्युगंकटियुगंतेनान्वितम् ॥ शुष्कोरुक्षोमुष्कोंडकोशोयस्य अल्पंमेहनंशिश्नोयस्यसचसचतम् ॥ अनेनविवस्त्रत्वंसूचितम् ॥ दीर्घौनिर्मांसलौमांसरहितौचऊरूसक्थिनीयस्यतम् ॥ स्वार्थेकः ॥ स्थूलेजानुनीयस्य अस्थ्नांपंजरमिवास्थिपंजरः ॥ पाठांतरेऽस्थिभिरेवबध्यतइत्यास्थिबंधनःसचसचतम् ॥ १८ ॥ अस्थिचर्मणोरवशेषोयस्यतम् ॥ शिराजालितविग्रहंनाडीसमूहयुक्तदेहम् ॥ शिरालंशिराभिरलंपर्याप्तंव्याप्तमित्यर्थः ॥ यद्वा शिरालंयथास्यात्तथादीर्घेजंघेयस्यतम् ॥ स्थूलानियानिगुल्फास्थीनिघुटिककीकसानितैर्भीषणम् ॥ १९ ॥ अतिविस्तृतौपादौचरणौयस्यतम् ॥ दीर्घावक्राःकृशाअंगुलयोयस्यतम् ॥ अस्थिचर्मणोरवशेषेणकृत्वाशिराभिस्ताडितःप्रहारितइवविग्रहोयस्यतम् ॥ २० ॥

विकटंकुत्सितम् ॥ भीषणाकारंभयजनकाकारम् ॥ विटंकमितिकचित् ॥ तत्रापिसएवार्थः ॥ क्षुत्क्षामंबुभुक्षयाकृशम् ॥ अतिलोमशंनिबिडलोमवंतम् ॥ दावदग्धद्रुमाकारंवनाग्नि भस्मीकृतवृक्षसदृशम् ॥ अतिचंचलेलोचनेयस्यतम् ॥ २१ ॥ किंबहुना मूर्तंमूर्तिमद्भयानकंभयमिव ॥ अतएवप्राणिमात्रस्यभयप्रदम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥

विकटंभीषणाकारंक्षुत्क्षाममतिलोमशम् ॥ दावदग्धद्रुमाकारमतिचंचललोचनम् ॥ २१ ॥ मूर्तंभयानकमिवसर्वप्राणिभयप्रदम् ॥ दृद याकंपनंदृष्ट्वातंप्रेतंवृद्धतापसः ॥ अतिदीनाननंकस्त्वमितिधैर्येणपृष्टवान् ॥ २२ ॥ कुतस्त्वमिहसंप्राप्तःकस्मात्तेगतिरीदृशी ॥ अनुक्रोशधि यारक्षःपृच्छामिवदनिर्भयम् ॥ २३ ॥ अस्माकंतापसानांचनभयंत्वद्विधान्मनाक् ॥ शिवनामसहस्राणांविभूतिकृतवर्मणाम् ॥ २४ ॥ ता पसोदीरितमितितद्रक्षःप्रीतिपूर्वकम् ॥ निशम्यप्रांजलिःप्राहतंकृपालुंतपोधनम् ॥ २५ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ अनुक्रोशोस्तियदितेभगवं स्तापसोत्तम ॥ स्ववृत्तांतंतदावच्मिशृणुष्वावहितःक्षणम् ॥ २६ ॥ प्रतिष्ठानाभिधानोस्तिदेशोगोदावरीतटे ॥ तीर्थप्रतिग्रहरुचिस्तत्रासंब्राह्म णस्त्वहम् ॥ २७ ॥ तेनकर्मविपाकेनप्राप्तोस्मिगतिमीदृशीम् ॥ मरुस्थलेमहाघोरेतरुतोयविवर्जिते ॥ २८ ॥ गतोबहुतरःकालस्तत्रमेवसतो मुने ॥ क्षुधितस्यतृषार्तस्यशीततापसहस्यच ॥ २९ ॥ वर्षत्यपिमहामेघेधारासारैर्दिवानिशम् ॥ प्रावृट्कालेऽनिलेवातिकिंचित्प्रावरणंन मे ॥ ३० ॥ पर्वण्यदत्तदानायेकृततीर्थप्रतिग्रहाः ॥ तइमांयोनिमृच्छंतिमहादुःखनिबंधनीं ॥ ३१ ॥ गतेबहुतिथेकालेमरुभूमौमुनेमया ॥ दृ ष्टोब्राह्मणदायादएकदाकश्चिदागतः ॥ ३२ ॥ सूर्योदयमनुप्राप्यसंध्याविधिविवर्जितः ॥ कृत्वामूत्रपुरीषेतुशौचाचमनवर्जितः ॥ ३३ ॥ मु क्तकच्छमशौचंचसंध्याकर्मविवर्जितम् ॥ तंदृष्ट्वातच्छरीरेहंसंक्रांतोभोगलिप्सया ॥ ३४ ॥ सद्विजोमंदभाग्यान्मेकेनचिद्वणिजासह ॥ अ र्थलोभेनसंप्राप्तःपुरींपुण्यामिमांमुने ॥ ३५ ॥ अंतःपुरिप्रविष्टोभूत्सद्विजोमुनिसत्तम ॥ तच्छरीराद्बहिर्भूतस्त्वहंपापैःसमंक्षणात् ॥ ३६ ॥ प्र वेशोनास्तिचास्माकंप्रेतानांतपसांनिधे ॥ महतांपातकानांचवाराणस्यांशिवाज्ञया ॥ ३७ ॥

गोदावरीतीरइतिप्रयागव्यावृत्त्यर्थमुक्तम् ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ वातिसति ॥ प्रावरणमाच्छादनम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ संक्रांतःप्रविष्टः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ पुर्यामित्यंतःपुरि पुरीमध्यइत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

अद्यापीति ॥ सीम्निसीमनि ॥ सीमाप्रमथेतिपाठेआदंतोपिसीमाशब्दोद्रष्टव्यः॥ अत्रेदंतात्पर्यं ॥ तच्छरीरप्रवेशमात्राशयाकेवलंतस्यबहिर्गमनेच्छयासीम्निपापानितिष्ठंतिननुप्रवेशोस्ति वाराणस्यांप्रविष्टस्यपुनस्तेषांप्रवेशासंभवात् ॥ यद्वा यस्तुजितेंद्रियोभूत्वायथाविधिकाश्यामायातितस्यैत्रसर्वाणिपापानिनश्यंति ॥ तदुक्तं ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चापिसुसंयतं ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुतइति ॥ अयंचस्वतएवपापीअविधिनाप्रथमंवर्त्मनिपापमाचरन्नेवार्थलोभेनागतः ॥ यद्वा विभीषिकेयंकाश्यांप्रविष्टैर्वहिर्नगंतव्यमिति ॥ वाराणस्यांप्रष्टोवहिर्नगच्छेदित्यादिविधेरर्थवादोयंसोऽरोदीदित्यादिवदिति ॥ अतएवएतदपिश्लोकद्वयंकालभैरवोक्तंस्वल्पनारदीयस्थं ॥ सीमायांतिष्ठतेदेवब्रह्महत्यासुदारुणा वस्तुमिच्छाम्यहंक्षेत्रेतवचक्रगदाधर सत्वांयाचेजगन्नाथदेहिक्षेत्रेत्रसंदैवमे ममनिर्गमनेहत्यापुनरेवप्रवर्त्ततेइत्यनयैव दिशानेयमितिसर्वमनवद्यम् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ तर्हित्वंकथमत्रकाश्यांप्रविष्टोसीत्यतआह ॥ चित्रमिति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ दृग्गतानिसंतीत्यन्वयः ॥ पानानिप्रपानकादीनि ॥ पाक्वान्यपीतिक्वचित्पाठः ॥ तत्रपक्वानीत्येव ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ नेत्रविषयाकरणेकैमुतिकंहेतुमाह ॥ शिवेति ॥ ४९ ॥ ५० ॥

अद्यापितानिपापानितद्बहिर्निर्गमेच्छया ॥ बहिरेवहितिष्ठंतिसीम्निप्रमथसाध्वसात् ॥ ३८ ॥ अद्यश्वोवापरश्वोवासबहिर्निर्गमिष्यती ॥ इत्याशयास्थिताःस्मोवैयावदद्यतपोधन ॥ ३९ ॥ नाद्यापिसबहिर्गच्छेन्नाद्याप्याशाप्रयातिनः ॥ इत्यास्महेनिराधाराआशापाशनियंत्रिताः ॥ ४० ॥ चित्रमद्यतनंवच्मितपस्विंस्तन्निशामय ॥ अतीवभाविकल्याणमितिमन्येधुनैवहि ॥ ४१ ॥ आप्रयागंप्रतिदिनंप्रयामःक्षुधितावयम् ॥ आहारकाम्ययाक्वापिपरंनोकिंचिदाप्नुमः ॥ ४२ ॥ संतिसर्वत्रफलिनःपादपाःप्रतिकाननम् ॥ जलाशयाश्चस्वच्छापाःसंतिभूम्यांपदेपदे ॥ ४३ ॥ अन्यान्यपिचभक्ष्याणिसर्वेषांसुलभान्यहो ॥ पानान्यपिविचित्राणिसंतिभूयांसिसर्वतः ॥ ४४ ॥ परंनोदृग्गतान्येवदूरंदूरंव्रजंत्यहो ॥ दैवादद्यैकमायांतंदृष्ट्वाकार्पटिकंमुने ॥ ४५ ॥ तस्यांतिकमहंप्रातःक्षुधयापरिपीडितः ॥ प्रसत्यभक्षयाम्येनमितिमत्वात्वरान्वितः ॥ ४६ ॥ यावत्तंतुजिघृक्षामितावत्तद्वदनांबुजात् ॥ शिवनामपवित्रावाङ्निरगाद्विघ्नहारिणी ॥ ४७ ॥ शिवनामस्मरणतोमदीयमपिपातकम् ॥ मंदीभूतंततस्तेनप्रवेशंलब्धवानहम् ॥ ४८ ॥ सीमस्थैःप्रमथैर्नाहंसद्योदृग्गोचरीकृतः ॥ शिवनामश्रुतौयेषांतान्नपश्यंघमोपियत् ॥ ४९ ॥ अंतर्गेहस्यसीमानंप्राप्तस्तेनसहाधुना ॥ सतुकार्पटिकोमध्यंप्रतिष्टोहमिहस्थितः ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३॥ ५४ ॥ सत्तमःसतांमध्येश्रेष्ठः ॥ तापसइतिकश्चित् ॥ ५५ ॥५६॥ ५७ ॥ यतोरक्षेयुः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥६०॥ ६१ ॥ विभूतिधारणमेवपाशुपतास्त्रम् ॥ ६२ ॥ दूरगमनमात्रेदृष्टांतः ॥ अस्थांति ॥ अस्थिध्वजांकितंशवकंकालाद्युपलक्षितम् ॥ ६३ ॥ शिवमंत्रैर्नमःशिवायेतिइत्यादिभिः ॥६४॥ भालेवक्षसिदोर्मूलेशिरस्यपिबोद्धव्यम् ॥ शिरो

आत्मानंबद्धमन्येहंत्वांविलोक्याधुनामुने ॥ मामुद्धरकृपालोत्वंयोनेरस्मात्सुदारुणात् ॥ ५१ ॥ इतिप्रेतवचःश्रुत्वासकृपालुस्तपोधनः ॥ मनसाचिंतयामासधिङ्गिजार्थोद्यमान्नरान् ॥ ५२ ॥ स्वोदरंभरयःसर्वैंपशुपक्षिमृगादयः ॥ सएवधन्यःसंसारेयःपरार्थोद्यतःसदा ॥ ५३ ॥ तपसाद्यनिजेनाहंप्रेतमेतमघातुरम् ॥ मामेवशरणंप्राप्तमुद्धरिष्याम्यसंशयम् ॥ ५४ ॥ विमृश्येतिसवैचित्तेपिशाचंप्राहसत्तमः ॥ विमलोदेसरस्यस्मिन्स्नाहिरेपापनुत्तये ॥ ५५ ॥ पिशाचतेपिशाचत्वंतीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ कपर्दीशेक्षणादद्यक्षणात्क्षीणंविनंक्ष्यति ॥ ५६ ॥ श्रुत्वेतिसमुनेर्वाक्यंप्रेतःप्राहप्रणम्यतम् ॥ प्रीतात्माप्रीतमनसंप्रबद्धकरसंपुटः ॥ ५७ ॥ पानीयंपातुमपिनोलभेयंमुनिसत्तम ॥ स्नानस्यकाकथानाथरक्षेयुर्जलदेवताः ॥ ५८ ॥ पानस्याप्यत्रकावार्ताजलस्पर्शोपिदुर्लभः ॥ इतिप्रेतोक्तमाकर्ण्यसभृशंप्रीतिमानभूत् ॥ ५९ ॥ उवाचचतपस्वीतंजगदुद्धरणक्षमः ॥ गृहाणेमांविभूतिंत्वंललाटफलकेकुरु ॥६०॥ अस्माद्विभूतिमाहात्म्यात्प्रेतकोपिनकुत्रचित् ॥ बाधांकरोतिकस्यापिमहापातकिनोप्यहो ॥ ६१ ॥ भालंविभूतिधवलंविलोक्ययमकिंकराः ॥ पापिनोपिपलायंतेभीताःपाशुपतास्त्रतः ॥ ६२ ॥ अस्थिध्वजांकितंदृष्ट्वायथापांथाजलाशयम् ॥ दूरयंतितथाभस्मभालांकंयमकिंकराः ॥ ६३ ॥ कृतभूतितनुत्राणंशिवमंत्रैर्नरोत्तमम् ॥ नोपसर्पंतिनियतमपिहिंस्राःसमंततः ॥ ६४ ॥ भक्त्याबिभर्तियोभस्मशिवमंत्रपवित्रितम् ॥ भालेवक्षसिदोर्मूलेनतंहिंसंतिहिंसकाः ॥ ६५ ॥ सर्वेभ्योदुष्टसत्वेभ्योयतोरक्षेदहर्निशम् ॥ रक्षत्येषाततःप्रोक्ताविभूतिर्भूतिकृद्यतः ॥ ६६ ॥ भासनाद्भर्त्सनाद्भस्मपांसुःपांसुत्वदायतः ॥ पापानांक्षारणात्क्षारोबुधैरेवंनिरुच्यते ॥ ६७ ॥

ललाटवक्षःस्कंधेष्वितिश्रुतेः ॥ ६५ ॥ अग्निहोत्रादिदग्धस्यकरीषादेर्नामपंचकंनिर्वक्तिसर्वेभ्यइतिद्वयेन ॥६६॥ भासनाज्जगत्प्रकाशनात् ॥ भर्त्सनादविद्यातत्कार्ययोस्तिरस्करणात् ॥ पांसुत्वदायतःपांसुत्वंपापत्वंद्यतिखंडयति निपातनात्साधुत्वम् ॥ ६७ ॥

गृहीत्वाधारसध्यात्सभस्मप्रेतकरेऽर्पयत् ॥ सोप्यादरात्समादायभालदेशेन्यवेशयत् ॥ ६८ ॥ विभूतिधारिणंवीक्ष्यपिशाचंजलदेवताः ॥ जलावगाहनपरंवारयांचक्रिरेनतम् ॥ ६९ ॥ स्नात्वापीत्वासनिर्गच्छेद्यावत्तस्माज्जलाशयात् ॥ तावत्पैशाच्यमगमद्दिव्यदेहमवापच ॥ ७० ॥ दिव्यमालांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ दिव्ययानंसमारुह्यवर्त्मप्राप्तोथपावनम् ॥ ७१ ॥ गच्छतातेनगगनेसतपस्वीनमस्कृतः ॥ प्रोचैःप्रोवाचभगवन्मोचितोस्मित्वयानघ ॥ ७२ ॥ तस्मात्कदर्ययोनित्वादतीवपरिनिंदितात् ॥ अस्यतीर्थस्यमाहात्म्याद्दिव्यंदेहमवाप्तवान् ॥ ७३ ॥ पिशाचमोचनंतीर्थमद्यारभ्यसमाख्यया ॥ अन्येषामपिपैशाच्यमिदंस्नानाद्धरिष्यति ॥ ७४ ॥ अस्मिंस्तीर्थेमहापुण्येयेस्नास्यंतीहमानवाः ॥ पिंडांश्चनिर्वपिष्यंतिसंध्यातर्पणपूर्वकम् ॥ ७५ ॥ दैवात्पैशाच्यमापन्नास्तेषांपितृपितामहाः ॥ तेपिपैशाच्यमुत्सृज्ययास्यंतिपरमांगतिम् ॥ ७६ ॥ अद्यशुक्लचतुर्दश्यांमार्गेमासितपोनिधे ॥ अत्रस्नानादिकंकार्यंपैशाच्यपरिमोचनम् ॥ ७७ ॥ इमांसांवत्सरींयात्रांयेकरिष्यंतिमानवाः ॥ तीर्थप्रतिग्रहात्पापान्निःसरिष्यंतितेनराः ॥ ७८ ॥ पिशाचमोचनेस्नात्वाकपर्दीशंसमर्च्यच ॥ कृत्वातत्रान्नदानंचनरोन्यत्रापिनिर्भयाः ॥ ७९ ॥ मार्गशुक्लचतुर्दश्यांकपर्दीश्वरसन्निधौ ॥ स्नात्वान्यत्रापिमरणान्नपैशाच्यमवाप्नुयुः ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वादिव्यपुरुषोभूयोभूयोनमस्यतम् ॥ तपोधनंमहाभागोदिव्यांगतिमवाप्तवान् ॥ ८१ ॥ तपोधनोपितद्दृष्ट्वामहाश्चर्यंघटोद्भव ॥ कपर्दीश्वरमाराध्यकालान्निर्वाणमाप्तवान् ॥ ८२ ॥ पिशाचमोचनंतीर्थंतदारभ्यमहामुने ॥ वाराणस्यांपरांख्यातिमगमत्सर्वपापहृत् ॥ ८३ ॥ पैशाचमोचनेतीर्थेसंभोज्यशिवयोगिनम् ॥ कोटिभोज्यफलंसम्यगेकैकपरिसंख्यया ॥ ८४ ॥ श्रुत्वाध्यायमिमंपुण्यंनरोनियतमानसः ॥ भूतैःप्रेतैःपिशाचैश्चकदाचिन्नाभिभूयते ॥ ८५ ॥ बालग्रहाभिभूतानांबालानांशांतिकारकम् ॥ पठनीयंप्रयत्नेनमहाख्यानमिदंपरम् ॥ ८६ ॥ ॥१६॥

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ बालग्रहाभिभूतानांबालग्रहाःपूतनाद्यास्तदभिभूतास्तदाक्रांतास्तेषांबालानाम् ॥ ८६ ॥

॥ ८७ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥ ५४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अध्यायेपंचपंचाशेमहिमानंदकाननः ॥ पिंगलाद्यैर्गणेशैश्चलिंगाराधन

इदमाख्यानमाकर्ण्यगच्छन्देशांतरंनरः॥ चोरव्याघ्रपिशाचाद्यैर्नाभिभूयेतकुत्रचित्॥८७॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेपिशाचमोचनमहिमाकथनंनामचतुष्पंचाशत्तमोऽध्यायः॥५४॥ ॥७॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥अन्येपियेगणास्तत्रकाश्यांलिंगानिचक्रिरे॥तांश्चतेकथयिष्यामिकुंभयोनेनिशामय॥ १ ॥गणेनपिंगलाख्येनपिंगलाख्येशसंज्ञितम्॥ लिंगंप्रतिष्ठितंशंभोःकपर्दीशादुदग्दिशि ॥ २ ॥तस्यदर्शनमात्रेणपापानांजायतेक्षयः ॥ वीरभद्रोमहाप्रीतोदेवदेवस्यशूलिनः ॥ ३ ॥ वीरभद्रेश्वरंलिंगंध्यायेदद्यापिनिश्चलः॥ तस्यदर्शनमात्रेणवीरसिद्धिःप्रजायते॥ ४ ॥ अविमुक्तेश्वरात्पश्चाद्वीरभद्रेश्वरंनरः॥ समर्च्यनरणेभंगंकदाचिदपिचाप्नुयात्॥५॥ वीरभद्रःस्वयंसाक्षाद्वीरमूर्तिंधरोमुने॥ संहरेद्विघ्नसंघातमविमुक्तनिवासिनाम्॥ ६॥ भद्रयाभद्रकाल्याचभार्ययाशुभयायुतम् ॥ वीरभद्रंनरोभ्यर्च्यकाशीवासफलंलभेत्॥ ७॥ किरातेनकिरातेशंलिंगंकाश्यांप्रतिष्ठितम्॥ केदाराद्दक्षिणेभागेभक्तानामभयप्रदम् ॥ ८ ॥ चतुर्मुखोगणःश्रीमान्वृद्धकालेशसन्निधौ॥ चतुर्मुखेश्वरंलिंगंध्यायेदद्यापिनिश्चलः॥९॥ भक्ताश्चतुर्मुखेशस्यचतुराननवद्दिवि॥ पूज्यंतेसुरसंघातैःसर्वभोगसमन्विताः॥ १० ॥ निकुंभेश्वरमालोक्यनिकुंभगणपूजितम्॥ पूजयित्वाव्रजन्ग्रामंकार्यसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ कुबेरेशसमीपेतुशिवलोकेमहीयते॥ ११ ॥ पंचाक्षेशंमहालिंगंमहादेवस्यदक्षिणे॥ समभ्यर्च्यनरःकाश्यांजातिस्मृतिमवाप्नुयात्॥ १२ ॥ भारभूतेश्वरंलिंगंभारभूतगणार्चितम् ॥ अंतर्गृहोत्तरद्वारिध्यात्वाशिवपुरेवसेत् ॥ १३ ॥ भारभूतेश्वरंलिंगंयैःकाश्यांनविलोकितम्॥ भारभूताःपृथिव्यास्तेऽवकेशिनइवद्रुमाः॥ १४ ॥ गणेनत्र्यक्षसंज्ञेनलिंगंत्र्यक्षेश्वरंपरम्॥ त्रिलोचनपुरोभागेशील्येताद्यापिकुंभज॥ १५॥

मुच्यते ॥ १ ॥ १ ॥ उदगुत्तरस्याम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शुभयाशुभकारिण्या ॥ ७ ॥ ८ ॥ वृद्धकालेशसन्निधौदक्षिणभागइत्यनुषज्जते ॥ ९ ॥ १० ॥ तथाकुबेरेशसमीप इति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ अवकेशिनोऽफलाः ॥ १४ ॥ शील्येतध्यायेत ॥ शीलेतेतिक्वचित् ॥ तत्रयाभावश्छांदसः ॥ १५ ॥

॥१७॥

तस्यलिंगस्ययेभक्तास्तेतुदेहावसानतः ॥ त्र्यक्षाएवप्रजायंतेनात्रकार्याविचारणा ॥ १६ ॥ क्षेमकोनामगणपःकाश्यांमूर्तिधरःस्वयम् ॥ विश्वेश्वरंसर्वगतंध्यायेदद्यापिनिश्चलः ॥ १७ ॥ क्षेमकंपूजयेद्यस्तुवाराणस्यांमहागणम् ॥ विघ्नास्तस्यप्रलीयंतेक्षेमंस्याच्चपदेपदे ॥ १८ ॥ देशांतरंगतोयस्तुतस्यागमनकाम्यया ॥ क्षेमकःपूजनीयोत्रक्षेमेणाशुसआव्रजेत् ॥ १९ ॥ लांगलीश्वरमालोक्यलिंगंलांगलिनार्चितम् ॥ विश्वेशादुत्तरेभागेननरोरोगभाग्भवेत् ॥ २० ॥ लांगलीशंसकृत्पूज्यपंचलांगलदानजम् ॥ फलंप्राप्नोत्यविकलंसर्वसंपत्करंपरम् ॥ २१ ॥ विराधेश्वरमाराध्यविराधगणपूजितम् ॥ सर्वापराधयुक्तोपिनापराध्यतिकुत्रचित् ॥ २२ ॥ दिनेदिनेपराधोयःक्रियतेकाशिवासिभिः ॥ सयातिसंक्षयंक्षिप्रंविराधेशसमर्चनात् ॥ २३ ॥ नैर्ऋतेदंडपाणेस्तुविराधेशंप्रयत्नतः ॥ नत्वासर्वापराधेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ २४ ॥ सुमुखेशंमहालिंगंसुमुखाख्यगणार्चितम् ॥ पश्चिमाभिमुखंलिंगंदृष्ट्वापापैःप्रमुच्यते ॥ २५ ॥ स्नात्वापिलिपिलातीर्थेसुमुखेशंविलोक्यच ॥ सदैवसुमुखंपश्येद्धर्मराजंनदुर्मुखम् ॥ २६ ॥ आषाढिनार्चितंलिंगमाषाढीश्वरसंज्ञिकम् ॥ दृष्ट्वाषाढ्यांनरोभक्त्यासर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ २७ ॥ उदीच्यांभारभूतेशादाषाढीशंसमर्चयन् ॥ आषाढ्यांपंचदश्यांवैनपापैःपरिलिप्यते ॥ २८ ॥ शुचिशुक्लचतुर्दश्यांपंचदश्यामथापिवा ॥ कृत्वासांवत्सरींयात्रामनेनाजायतेनरः ॥ २९ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ मुनेगणेषुचैतेषुवाराणस्यांस्थितेष्विति ॥ स्वनाम्नास्थाप्यलिंगानिविश्वेशपरितुष्टये ॥ ३० ॥ विश्वेशश्चिंतयांचक्रेपुनःकाशीप्रवृत्तये ॥ कंवाहितंप्रहित्याद्यनिर्वृतिंपरमांभजे ॥ ३१ ॥ योगिन्यस्तिग्मगुर्वेधाःशंकुकर्णमुखागणाः ॥ व्यावृत्त्यनागताःकाश्याःसिंधुगाइवसिंधवः ॥ ३२ ॥ ध्रुवंकाश्यांप्रविश्यायेतेप्रविशाममोदरे ॥ तेषांविनिर्गमोनास्तिदीसेन्नोहविषामिव ॥ ३३ ॥

॥१७॥

अनेनाःनिष्पापः ॥ २९ ॥ ३० ॥ प्रहित्यप्रस्थाप्य ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ वराणिश्रेष्ठानि ॥ चराणीतिक्कचित् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ सलक्ष्मीनिलयांलक्ष्म्याश्रयसहिताम् ॥ सल्लक्ष्मीतिक्कचित् ॥ सुलक्ष्मीतिचान्यत्र ॥ कुतःकस्याः ॥

येषांहिसंस्थितिःकाश्यांलिंगार्चनरतात्मनाम् ॥ तएवममलिंगानिजंगमानिनसंशयः ॥ ३४ ॥ स्थावराजंगमाःकाश्यामचेतनसचेतनाः ॥ सर्वेममैवलिंगानितेभ्योद्रुह्यंतिदुर्धियः ॥ ३५ ॥ वाचिवाराणसीयेषांश्रुतौवैश्वेश्वरीकथा ॥ तएवकाशीलिंगानिवराण्यर्च्यान्यहंयथा ॥ ३६ ॥ वाराणसीतिकाशीतिरुद्रावासइतिस्फुटम् ॥ मुखाद्विनिर्गतंयेषांतेषांनप्रभवेद्यमः ॥ ३७ ॥ आनंदकाननंप्राप्ययेनिरानंदभूमिकाम् ॥ अन्यांत्कदापिवांछंतिनिरानंदाःसदात्रते ॥ ३८ ॥ अद्यैववास्तुमरणंबहुकालांतरेपिवा ॥ कलिकालभियापुंसांकाशीत्याज्यानकर्हिचित् ॥ ३९ ॥ अवश्यंभाविनोभावाभविष्यंतिपदेपदे ॥ सलक्ष्मीनिलयांकाशींतेत्यजंतिकुतोधियः ॥ ४० ॥ वरंविघ्नसहस्राणिसोढव्यानिपदेपदे ॥ काश्यांनान्यत्रनिर्विघ्नंवांछेद्राज्यमपिक्कचित् ॥ ४१ ॥ कियन्निमेषसंभोग्याःसंतिलक्ष्म्याःपदेपदे ॥ परंनिरंतरसुखाऽमुत्राप्यत्रापिकाशिका ॥ ४२ ॥ विश्वनाथोत्यहंनाथःकाशिकामुक्तिकाशिका ॥ सुधातरंगास्वर्गंगात्रय्येषाकिन्नयच्छति ॥ ४३ ॥ पंचक्रोश्यापरिमितातनुरेषापुरीमम ॥ अविच्छिन्नप्रमाणर्धिर्भक्तनिर्वाणकारणम् ॥ ४४ ॥ संसारभारखिन्नानांयातायातकृतांसदा ॥ एकैवमेपुरीकाशीध्रुवंविश्रामभूमिका ॥ ४५ ॥ मंडपःकल्पवल्लीनांमनोरथफलैरलम् ॥ फलितःकाशिकाख्योयंसंसाराध्वजुषांसदा ॥ ४६ ॥ चक्रवर्तेरियंछत्रंविचित्रंसर्वतापहृत् ॥ काशीनिर्वाणराजस्यममशूलोच्चदंडवत् ॥ ४७ ॥ निर्वाणलक्ष्मींयेपुण्याःपरिवांछंतिलीलया ॥ निरंतरसुखप्राप्त्यैकाशीत्याज्यानतैर्नृभिः ॥ ४८ ॥ ममानंदवनेयेवैनिरंतरवनौकसः ॥ मोक्षलक्ष्मीफलान्यत्रसुस्वादूनिलभंतिते ॥ ४९ ॥ निर्ममंचापिनिर्मोहंयामामपिविमोहयेत् ॥ कैर्नसंस्मरणीयासाकाशीविश्वविमोहिनी ॥ ५० ॥

धियःबुद्धेः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अविच्छिन्नप्रमाणाअपरिमितप्रमाणासमृद्धिर्यस्याःसाअविच्छिन्नप्रमाणर्धिः ॥ षष्ठ्यंतपाठेममेत्यस्यविशेषणम् ॥ ४४ ॥ विश्रामभूमिकाविश्रामस्थानम् ॥ विश्रामभूरिवेतिक्कचित् ॥ ४५ ॥ फलितःसंजातफलः ॥ ४६ ॥ निर्वाणराजस्यचक्रवर्तेरितिसंबंधः ॥ चक्रवर्तेरित्यार्षम् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३॥ ५४ ॥ ५५ ॥ राज्येपरराष्ट्रे ॥ राज्यांतरंविनाराज्यांतरमप्राप्यभ्रष्टराज्योपीत्यर्थः ॥ राज्यांतरस्यनेतिपाठेनापुरुषोराज्यांतरस्यभेदेप्रभवेदित्यन्वयः ॥ राज्यांतरेष्वपीत्यन्यत्र ॥ ५६ ॥ यतोयंस्मात् ॥ ततइतिक्वचित् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांपंचपंचाशात्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

नामापिमधुरंयस्याःपरानंदप्रकाशकम्॥ कास्याःकाशीतिकाशीतिसाकैःपुण्यैर्नजप्यते॥ ५१ ॥ काशीनामसुधापानंयेकुर्वंतिनिरंतरम्॥ तेषांवर्त्मभवत्येवसुधामवसुधामयम्॥५२॥ ममतारहितस्यापिममसर्वात्मनोध्रुवम्॥ तएवमामकालोकेयेकाशीनामजापकाः॥५३॥ रहस्यमितिविज्ञायवाराणस्यागणेश्वरैः॥ सब्रह्मयोगिनीवृन्दैःस्थितंतत्रैवनान्यथा॥५४॥ अन्यथाताश्चयोगिन्यःसरविःसपितामहः॥ तेगणामांपरित्यज्यकथंतिष्ठेयुरन्यतः॥५५॥ अतीवभद्रंसंजातंकाश्यांतिष्ठत्सुतेषुहि॥ एकोपिभेदेप्रभवेद्राज्येराज्यांतरंविना॥ ५६ ॥ लब्धप्रवेशास्तावंतस्तेसर्वेमत्स्वरूपिणः॥ यतिष्यंतियतोवश्यंमदागमनहेतवे॥ ५७॥ अन्यानपिप्रेषयामिमत्पार्श्वपरिवर्तिनः॥ येतेतत्रस्थिताःश्रेष्ठाअपिगंतास्म्यहंततः॥५८॥ विचार्येतिमहादेवःसमाहूयगजाननम्॥ प्राहिणोत्कथयित्वेतिगच्छकाशीमितःसुत॥५९॥ तत्रस्थितोपिसंसिद्ध्यैयतस्वसहितोगणैः॥ निर्विघ्नंकुरुचास्माकंनृपेविघ्नंसमाचर॥६०॥ आधायशासनंमूर्ध्निगणाधीशोथधूर्जटेः॥ प्रतस्थेत्वरितःकाशींस्थितिज्ञःस्थितिहेतवे॥६१॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेकाशीवर्णनगणेशप्रेषणंनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५५॥ ॥ छ॥

स्कंदउवाच॥ ॥ अथेशाज्ञांसमादायगजवक्त्रःप्रतस्थिवान्॥ शंभोःकाश्यागमोपायंचिंतयन्मंदराद्रितः॥ १ ॥ प्राप्यवाराणसींतूर्णमाशुस्यंदनगोविभुः॥ वाडवींमूर्तिमालंब्यप्राविशच्छकुनैस्तुतः ॥ २ ॥ नक्षत्रपाठकोभूत्वावृद्धःप्रत्यवरोधगः॥ चचारमध्येनगरंपौराणांप्रीतिमावहन्॥ ३ ॥

षडुत्तरेथपंचाशेप्यध्यायेत्यंतपावने॥ ढुंढेर्मायाप्रपंचश्चवर्ण्यतेतिसुखप्रदः ॥ १ ॥ अथेतिमंगलार्थः ॥ १ ॥ आशुस्यंदनगःशीघ्रगामिरथगः ॥ आस्विवतिक्वचित् ॥ वाडवींमूर्तिंब्राह्मणमूर्तिम् ॥ वाडवंकरणेस्त्रीणांघोटकौघेनपुंसकम् ॥ पातालेनस्त्रियांपुंसिब्राह्मणेवडवानलइतिमेदिनीकारः ॥ शकुनैर्यात्रिकैर्मांगलिकैःसवत्सधेनुप्रमुखैरितियावत् ॥ स्तुतःस्तुतेर्विषयीकृतः ॥ सध्रीचीनेलग्नेकाश्यांप्रविष्टइत्यर्थः ॥ २ ॥ नक्षत्रपाठकोज्योतिर्वित् ॥ प्रत्यवरोधगःप्रत्यंतःपुरगःप्रतिवेश्मगइत्यर्थः ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ मग्नश्चासौउन्मग्नश्चेतिमग्नोन्मग्नः ॥ मग्नोमग्नइतिक्वचित् ॥ विपाकःफलम् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ऐक्षतदृष्टः ॥ त्वयैवैक्षीतिक्वचित ॥ यत्त्वयावी

स्वयमेवनिशाभागेस्वप्नंसंदर्शयन्नृणाम् ॥ प्रातस्तेषांगृहान्गत्वातेषांवक्तिबलाबलम् ॥ ४ ॥ भवद्भिरद्यरात्रौयद्दृष्टंस्वप्नविचेष्टितम् ॥ भवत्कौतूहलोत्पत्त्यैतद्देवकथयाम्यहम् ॥ ५ ॥ स्वपताभवताराात्रौतुर्येयामेमहाह्रदः ॥ अदर्शितत्रचभवान्मज्जन्मज्जंस्तटंगतः ॥ ६ ॥ तदंबुपिच्छिलेपंकेमग्नोन्मग्नोसिभूरिशः ॥ दुःस्वप्नस्यास्यचमहान्विपाकोतिभयप्रदः ॥ ७ ॥ काषायवसनोमुंडःप्रैक्ष्यहोभवताप्रियः ॥ परितापंमहानेषजनयिष्यतिदारुणम् ॥ ८ ॥ रात्रौसूर्यग्रहोदृष्टोमहानिष्टकरोध्रुवम् ॥ ऐंद्रंधनुर्द्वयंरात्रौयदलोकिनतच्छुभम् ॥ ९ ॥ प्रतीच्यांरविरागत्यप्रोद्यंतंव्योम्निशीतगुम् ॥ पातयामासभूपृष्ठेतद्राज्यभयसूचकम् ॥ १० ॥ युगपत्केतुयुगलंयुध्यमानंपरस्परम् ॥ यददर्शिनतद्भद्रंराष्ट्रभंगायकेवलम् ॥ ११ ॥ विशीर्यत्केशदशनंनीयमानंचदक्षिणे ॥ आत्मानंयत्समद्राक्षीःकुटुंबस्यापिभीषणम् ॥ १२ ॥ प्रासादध्वजभंगोयस्त्वयैक्षतनिशाक्षये ॥ राज्यक्षयकरंविद्धिमहोत्पातायनिश्चितम् ॥ १३ ॥ नगरीप्लाविताखप्नेतरंगैःक्षीरनीरधेः ॥ पक्षैश्चिचतुरैःशंकेमहाशंकांपुरौकसाम् ॥ १४ ॥ स्वप्नेवानरयानेनयत्त्वमूढोसिदक्षिणाम् ॥ अतस्त्वद्दंचनोपायःपुरत्यागोमहामते ॥ १५ ॥ रुदतीयात्वयादृष्टामहिलैकानिशात्यये ॥ मुक्तकेशीविवसनासानारीश्रीरिवोद्गता ॥ १६ ॥ देवालयस्यकलशोयत्त्वयावीक्षितःपतन् ॥ दिनैःकतिपयैरेवराज्यभंगोभविष्यति ॥ १७ ॥ पुरीपरिवृताखप्नेम्रगयूथैःसमंततः ॥ रोरूयमाणैरत्यर्थंमासेनैवोद्वसीभवेत् ॥ १८ ॥ आतायियूकगृध्राद्यैःपुरीमुपरिचारिभिः ॥ सूच्यतेत्याहितंकिंचिद्ध्रुवमत्रनिवासिनाम् ॥ १९ ॥ स्वप्नोत्पातानितिवहून्शंसन्शंसन्नितस्ततः ॥ बहूनुच्चाटयांचक्रेसविप्रेशःपुरौकसः ॥ २० ॥

क्षितः ॥ पतन्नितिचान्यत्र ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ महिलास्त्री ॥ १६ ॥ १७ ॥ मृगाःकुक्कुरास्तत्साधारणावातेषाम् ॥ यूथैःसमूहैः ॥ १८ ॥ आतायिश्चिल्लः यूकोघूकस्तत्प्रतिपक्षभूतोवकोवा ॥ घूकेतिवापाठः ॥ गृध्रोदाक्षाय्यः ॥ एतेआद्यायेषांतैः ॥ आतायिघूकगृध्राद्यैरितिक्वचित्पाठः ॥ अत्याहितंमहाभीतिः ॥ १९ ॥ २० ॥

ग्रहचारंग्रहगतिम्॥ ग्रहचारमेवाह ॥ एकराशीति ॥ सौरिःशनिः ॥ सितःशुक्रः ॥ २१ ॥ सप्रसिद्धः ॥ यइतिवापाठः ॥ धूमग्रहःकेतुः ॥२२ ॥ अतिचारगतोराशिमुल्लंघ्यगतः ॥ मंदः शनिः ॥ पापग्रहाराहुकेतुभौमास्तैःसमायुक्तः ॥२३॥२४॥ २५॥ चत्वरेचतुष्पथे ॥ चैत्यवृक्षःपूज्यतरुः ॥२६ ॥ करटःकाकः ॥ रारटीतिअतिशयेनभाषते ॥ कटुयथास्यात् ॥२७ ॥

केषांचित्पुरतोवादीद्ग्रहचारंप्रदर्शयन्॥ एकराशिस्थिताःसौरिसितभौमानशोभनाः ॥ २१ ॥ सोयंधूमग्रहोव्योम्निभित्त्वासप्तर्षिमंडलम्॥ प्रयातःपश्चिमामाशांसनाशायविशांपतेः॥ २२॥ अतिचारगतोमंदःपुनर्वक्राध्वसंस्थितः॥ पापग्रहसमायुक्तोनयुक्तोयमिहेष्यते॥ २३॥ व्यतीतेवासरेयोयंभूकंपःसमपद्यत॥ कंपंजनयतेऽतीवहृदोमेपिपुरौकसः ॥ २४॥ उदीच्यांदक्षिणाशायांयेयमुल्काप्रधाविता॥ विलीनाचवियत्येवसनिर्घातंनसाशुभा॥२५॥ उन्मूलितोमहामूलोमहानिलरयेणयः॥ चत्वरेचैत्यवृक्षोयंमहोत्पातंप्रशंसति॥ २६॥ सूर्योदयमनुप्राप्यप्राच्यांशुष्कतरूपरि॥ करटोरारटीत्येषकटूत्कटभयप्रदः ॥ २७॥ मध्येविपणियत्तूर्णंकौचिच्चारण्यचारिणौ॥ मृगौमृगयतांयातौपौराणांपुरतोऽहितौ॥ २८॥ रसालशालमुकुलंवीक्ष्यतेयच्छरद्यदः॥ महाकालभयंमन्येप्यकालेपिपुरौकसाम्॥ २९॥ साध्वसंजनयित्वेतिकेचिदुच्चाटिताःपुरः ॥ तेनविप्रकृतापौराःकपटद्विजरूपिणा॥ ३०॥ अथमध्येवरोधंसप्रविश्यनिजमायया॥ दृष्टार्थमेवकथयन्स्त्रीणांविस्रंभभूरभूत्॥ ३१॥ तवपुत्रशतंजज्ञेसप्तोनंशुभलक्षणे॥ तेष्वेकस्तुरगारूढोबाह्याल्यांपतितोमृतः॥ ३२॥ अंतर्वत्नीत्वियंकन्यांजनयिष्यतिशोभनाम्॥ एषाहिदुर्भगापूर्वंसांप्रतंसुभगाऽभवत्॥ ३३॥ असौहिराज्ञोराज्ञीनामत्यंतमिहवल्लभा॥ मुक्तालंकृतिरेतस्यैराज्ञादत्तानिजोरसः॥ ३४॥ पंचसप्तदिनान्येवजातानीतीहतर्क्यते॥ अस्यैराज्ञाप्रसादेनग्रामौदातुमुदीरितौ॥ ३५॥

पण्यवीथिकामध्येमध्येविपणि ॥ मृगयतांअन्वेषणंकुर्वताम् ॥ अनादरेषष्ठी ॥ मृगयतोऽनादृत्य ॥ यद्यस्माद्यातौइतिवातूर्णंयातौमृगौतावग्रतोऽहितौअहितशंसकावित्यर्थः ॥२८ ॥ रसालाआम्राःशालाःसर्जास्तेषांमुकुलंकुड्मलम् ॥ २९ ॥ पुरःपुर्याः ॥ ३० ॥ अवरोधमंतःपुरम् ॥ ३१ ॥ बाह्याल्यांबहिःसेतौ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अलंकृतिरलंकारः ॥३४॥३५ ॥

गुणानिति ॥ तस्येतिशेषः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥३८॥ ३९ ॥ ४० ॥ कलाःशैवतंत्रोक्ताश्चतुःषष्टिलक्षणास्तासांकलापःसमूहस्तत्रकुशलः ॥ ४१ ॥ भोक्ताधर्माविरोधेनभोगवान् ॥४२ ॥
॥ ४३ ॥ विन्यवेदयद्विशेषेणज्ञापितवती ॥ ४४ ॥ गुणैर्वृद्धोमहत्तरः ॥ ब्रह्मनिधिर्वेदसमुद्रः ॥ ४५ ॥ अंगवत्शरीरवत् ॥ ४६ ॥ महीसुरंभूदेवंब्राह्मणमितियावत् ॥ यत्राकृतिःसम्य

इतिदृष्टार्थकथनैराज्ञीमान्योभवद्द्विजः॥ वर्णयंतिचताराज्ञःपरोक्षेपिगुणान्बहून् ॥ ३६ ॥ अहोयादृगसौविप्रःसर्वत्रातिविचक्षणः॥ सुशी
लश्चसुरूपश्चसत्यवाञ्मितभाषणः॥ ३७॥ अलोलुपउदारश्चसदाचारोजितेंद्रियः ॥ अपिस्वल्पेनसंतुष्टःप्रतिग्रहपराङ्मुखः ॥ ३८॥ जित
क्रोधःप्रसन्नास्यस्त्वनसूयुरवंचकः ॥ कृतज्ञःप्रीतिसुमुखःपरिवादपराङ्मुखः॥ ३९ ॥ पुण्योपदेष्टापुण्यात्मासर्वव्रतपरायणः॥ शुचिःशुचि
चरित्रश्चश्रुतिस्मृतिविशारदः ॥ ४० ॥ धीरःपुण्येतिहासज्ञःसर्वदृक्सर्वसंमतः ॥ कलाकलापकुशलोज्योतिःशास्त्रविदुत्तमः ॥ ४१ ॥ क्षमी
कुलीनोऽकृपणोभोक्तानिर्मलमानसः ॥ इत्यादिगुणसंपन्नःकोपिकापिनदृग्गतः॥ ४२ ॥ इत्थंतास्तद्गुणग्रामंवर्णयंत्यःपदेपदे॥ कालंविनो
दयंतिस्मअंतःपुरचराःस्त्रियः॥ ४३ ॥ एकदावसरंप्राप्यदिवोदासस्यभूभुजः॥ राज्ञीलीलावतीनामराज्ञेतंविन्यवेदयत्॥ ४४॥ राजन्वृद्धो
गुणैर्वृद्धोब्राह्मणःसुविचक्षणः॥ एकोस्तिसतुद्रष्टव्योमूर्तोब्रह्मनिधिःपरः ॥ ४५॥ राज्ञीराज्ञाकृतानुज्ञासखींप्रेष्यविचक्षणाम्॥ आनिनाय
चतंविप्रंब्राह्मंतेजइवांगवत्॥ ४६ ॥ राजापिदूरादायांतंतंविलोक्यमहीसुरम्॥ यत्राकृतिर्गुणास्तत्रजहर्षेतिवदन्हृदि॥ ४७॥ पदैर्द्वित्रैर्नृप
तिनाकृताभ्युत्थानसत्कृतिः ॥ चतुर्निगमजाभिःसतमाशीर्भिरनंदयत्॥ ४८ ॥ कृतप्रणामोराज्ञाससादरंदत्तमासनम्॥ भेजेथकुशलंपृष्टः
सराज्ञातेनभूपतिः ॥ ४९ ॥ परस्परंकुशलिनौकुशलौचकथागमे॥ प्रश्नोत्तराभ्यांसंतुष्टौद्विजवर्यक्षमाभृतौ॥ ५० ॥ कथावसानेराज्ञाथगे
हंविसस्टजेद्विजः॥ लब्धमानमहापूजःसस्वमाश्रममाविशत्॥ ५१ ॥

गाकारस्तत्रगुणाइतिहृदिवदन्हर्षंप्राप्तवानित्यन्वयः ॥ ४७ ॥ पदैरिति ॥ द्वित्रैःपंचभिःपदैर्गत्वाराज्ञाकृताऽभ्युत्थानपूर्विकासत्कृतिर्यस्यसः ॥ कृताभ्युत्थानगौरवइतिकचित् ॥ तंराजा
नंचतुर्वेदोक्ताशीर्भिःसमतोषयदित्यर्थः ॥ ४८ ॥ अथासनोपवेशनानंतरंसब्राह्मणोराज्ञाकुशलंपृष्टस्तेनब्राह्मणेनचराजाकुशलंपृष्टइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥

॥ ५२ ॥ शंसिस्तौषिकथयसीतिवा ॥ ५३ ॥ एषप्रष्टव्यइत्यन्वयः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ दुकूलंपट्टवस्त्रम् ॥ ५६ ॥ एकोमुख्यःकेवलोवेतिप्रतिभातीत्यत्रप्रतिभातीत्यस्योपरिष्टादितिशब्दो द्रष्टव्यः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ यावद्भूतिऐश्वर्यमनतिक्रम्य ॥ ५९ ॥ ६० ॥ अपरिकथ्येनकथनानर्हेणममकिंनकिंचित् ॥ मयेतिकंचित् ॥ यदाहभागवतेभगवान् ॥ कृतस्यापरिकीर्तनमिति

गतेऽथस्वाश्रमंविप्रेदिवोदासोनरेश्वरः ॥ लीलावत्याःपुरोविप्रंवर्णयामासभूरिशः ॥ ५२ ॥ महादेविमहाप्राज्ञेलीलावतिगुणप्रिये ॥ यथा शंसितथाविप्रस्ततोपिगुणवत्तरः ॥ ५३ ॥ अतीतंवेत्तिसकलंवर्तमानमवैतिच ॥ प्रष्टव्यःप्रातराहूयभविष्यंकिंचिदेषवै ॥ ५४ ॥ महाविभवसंभारैर्महाभोगैरनेकधा ॥ व्युष्टायांसनृपोराज्ञ्यांप्रातराहूतवान्द्विजम् ॥ ५५ ॥ सत्कृत्यतंद्विजंभक्त्यादुकूलादिप्रदानतः ॥ एकांतेतंद्विजंराजा पप्रच्छनिजहृत्स्थितम् ॥ ५६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ द्विजवर्योभवानेकःप्रतिभातीतिनिश्चितम् ॥ यथातत्त्ववतीतेधीर्नतथान्यस्यमेमतिः ॥ ५७ दृष्ट्वात्वांतुमहाप्राज्ञंशांतंदांतंतपोनिधिम् ॥ किंचित्प्रष्टुमनाविप्रतदाख्याहियथार्थवत् ॥ ५८ ॥ शासितेयंमयापृथ्वीनतथान्यैस्तुपार्थिवैः ॥ यावद्भूतिमयाभुक्तादिव्याभोगाअनेकधा ॥ ५९ ॥ निर्जरेभ्योप्यधिकंरात्रिंदिवमतंद्रितम् ॥ विनिर्जित्यहठाद्दुष्टान्प्रजेयंपरिपालिता ॥ ६० ॥ द्विजपादार्चनात्किंचित्सुकृतंवेद्मिनापरम् ॥ अनेनापरिकथ्येनकथितेनेहकिंमम ॥ ६१ ॥ निर्विस्ममिवमेचेतःसांप्रतंसर्वकर्मसु ॥ विचार्यार्यशुभोदर्कमतआख्याहिसत्तम ॥ ६२ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ अपिस्वल्पतरंकृत्यंयद्भवेद्भूभुजामिह ॥ एकांततत्तुपृष्टेनवक्तव्यंसुधियासदा ॥ ६३ ॥ अमात्येनाप्यपृष्टेननवक्तव्यंनृपाग्रतः ॥ महापमानभीतेनस्तोकमप्यत्रकिंचन ॥ ६४ ॥ पृष्टश्चेत्कथयामीहमात्रकुरुसंशयम् ॥ तत्कृतेतवगंतावैमनोनिर्वेदकारणम् ॥ ६५ ॥ शृणुराजन्महाबुद्धेनायथार्थंब्रवीम्यहम् ॥ विक्रांतोस्यतिशूरोसिभाग्यवानसिसर्वदा ॥ ६६ ॥ पुण्येनयशसाबुध्यासंपन्नोस्तिभवान्यथा ॥ मन्येतथामरावत्यांत्रिदशेशोपिनैवहि ॥ ६७ ॥ सुधियात्वांगुरुंमन्येप्रसादेनसुधाकरम् ॥ तेजसास्तिभवानर्कःप्रतापेनाशुशुक्षणिः ॥ ६८ ॥

॥ ६१ ॥ निर्विस्मंविरक्तम् ॥ ६२ ॥ तुपुनः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ तत्कृतेयन्मयाउच्यतेतस्मिन्कृतेसतीति ॥ त्वत्कृतइतिपाठेपूर्वेणैवान्वयः ॥ गंतागमिष्यति ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

निर्ऋतिर्यमोमृत्युर्वा ॥ ६९ ॥ पाशीवरुणः ॥ असतामितिच्छेदः ॥ इंदनात्परमैश्वर्यात् ॥ इदिपरमैश्वर्येइतिधातुः ॥ ७० ॥ भार्गवःशुक्रः ॥ राज्येनराजकर्मणा ॥ ७१ ॥७२ ॥ ७३॥

प्रभंजनोबलेनासिश्रीदोसिश्रीसमर्पणैः ॥ शासनेनभवान्रुद्रोनिर्ऋतिस्त्वंरणांगणे ॥६९॥ दुष्टपाशयितापाशीयमो नियमनेसताम् ॥ इंदनात्त्वंमहेंद्रोसिक्षमयात्वमसिक्ष्मा ॥ ७० ॥ मर्यादयाभवानब्धिर्महत्त्वेहिमवानसि ॥ भार्गवोराजनीत्यासिराज्येनमनुनासमः ॥ ७१ ॥ संतापहर्ताब्दुदवत्पवित्रोगांगनामवत् ॥ सर्वेषामेवजंतूनांकाशीवसुगतिप्रदः ॥ ७२ ॥ रुद्रःसंहाररूपेणपालनेनचतुर्भुजः ॥ विधिवत्त्वंविधातासिभारतीतेमुखांबुजे ॥ ७३ ॥ त्वत्पाणिपद्मेकमलात्वत्क्रोधेस्तिहलाहलः ॥ अमृतंतववागेवत्वद्भुजावश्विनीसुतौ ॥ ७४ ॥ तत्किंयत्त्वयिभूजानौसर्वदेवमयोत्यसि ॥ तस्मात्तवशुभोदर्कोमयाज्ञातोस्तितत्त्वतः ॥७५॥ आरभ्याद्यदिनाद्भूपब्राह्मणोऽष्टादशेहनि ॥ उदीच्यःकश्चिदागत्यध्रुवंत्वामुपदेक्ष्यति ॥ ७६ ॥ तस्यवाक्यंत्वयाराजन्कर्तव्यमविचारितम् ॥ ततस्तेहृत्स्थितंसर्वंसेत्स्यत्येवमहामते ॥ ७७ ॥ इत्युक्त्वापृच्छ्यराजानंलब्धानुज्ञोद्विजोत्तमः ॥ विवेशस्वाश्रमंतुष्टोनृपोप्याश्चर्यवानभूत् ॥७८॥ इत्थंविघ्नजितासर्वापुरीस्वात्मवशीकृता ॥ सपौरासावरोधाचसनृपानिजमायया ॥ ७९ ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंततोमत्वासविघ्नजित् ॥ विधायबहुधात्मानंकाश्यांस्थितिमवापच ॥ ८० ॥ यदासनदिवोदासःप्रागासीत्कुंभसंभव ॥ तदातनंनिजंस्थानमलंचक्रेगणाधिपः ॥ ८१ ॥ दिवोदासेनरपतौविष्णुनोच्चाटितेसति ॥ पुनर्नवीकृतायांचनगर्यांविश्वकर्मणा ॥ ८२ ॥ स्वयमागत्यदेवेनमंदरात्सुंदरांपुरीम् ॥ वाराणसींप्रथमतस्तुष्टुवेगणंनायकम्[1] ॥ ८३ ॥

अमृतमेवेतिसंबंधः ॥ इवार्थेएवशब्दः ॥ ७४ ॥ किंबहुना तत्किमिति ॥ यत्किंचित्सारंवस्तुजातंतत्सर्वंत्वयिभूजानौपृथिवीपतौत्वयि ॥ तत्रहेतुः ॥ यतःसर्वदेवमयोह्यसि ॥ सर्वदेवमयेत्रनइतिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ स्वयमागत्येतिगणेशस्तुतिप्रसंगाद्रुद्रागमनंभाव्यपिदर्शयति ॥ ८३ ॥

१ अत्रगणनायकइत्यपेक्षितमितिभाति

॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ॥ इतिश्रीकाशीखंडटीकायांरामानंदकृतायांषट्पंचाशत्तमोध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अध्यायेसप्तपंचाशेमंदरादेत्यशंकरः ॥ अस्तौद्गजा

अगस्त्यउवाच॥ ॥ कथंस्तुतोभगवतादेवदेवेनविघ्नजित्॥ कथंचबहुधात्मानंसचकारविनायकः॥८४॥ केनकेनसवैनाम्नाकाशिपुर्यांव्य वस्थितः॥ इतिसर्वंसमासेनकथयस्वषडानन॥ ८५॥ इत्युदीरितमाकर्ण्यकुंभयोनेःषडाननः ॥ यथावत्कथयामासगणराजकथांशुभाम् ॥८६॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेगणेशमायाप्रपंचोनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ विश्वेशोविश्व यासार्धंमयाचमुनिसत्तम॥ महाशाखविशाखाभ्यांनंदिभृंगिपुरोगमः ॥ १ ॥ नैगमेयेनसहितोरुद्रैःसर्वत्रसंवृतः ॥ देवर्षिभिःसमायुक्तःस नकाद्यैरभिष्टुतः॥ २ ॥ समस्तायतनाधीशैर्दिक्पालैरभिनंदितः ॥ तीर्थैर्दर्शिततीर्थश्चगंधर्वैर्गीतमंगलः ॥ ३ ॥ कृतपूजोप्सरोभिश्चनृत्यहस्त कपल्लवैः॥ वियत्यनाहतैर्वाद्यैः समंतादनुमोदितः ॥ ४ ॥ ऋषीणांब्रह्मनिर्घोषैर्बधिरीकृतदिङ्मुखः॥ कृतस्तुतिश्चारणौघैर्विमानैरभिलोचतः ॥ ५ ॥ त्रिविष्टपवधूमुष्टिभ्रष्टैर्लाजैरितस्ततः॥ अभिवृष्टोमहादेवःसंप्रहृष्टतनूरुहः ॥ ६ ॥ दत्तमाल्योपहारश्चबहुविद्याधरीगणैः॥ यक्षगुह्य कसिद्धैश्चखेचरैरभिनंदितः॥ ७॥ कृतप्रवेशशकुनोमृगैःशकुनिभिःपुरः ॥ किंनरीभिःप्रहृष्टास्यैःकिंनरैरुपवर्णितः॥ ८॥ विष्णुनाचमहाल क्ष्म्याब्रह्मणाविश्वकर्मणा॥ नंदिनाथगणेशेनआविष्कृतमहोत्सवः ॥ ९ ॥ नागांगनाभिःपरितःकृतनीराजनाविधिः॥ प्रविवेशमहादेवःपु रींवाराणसींशुभाम्॥ १०॥ पश्यतांसर्वदेवानामवरुह्यवृषेंद्रतः॥ परिष्वज्यगणाधीशंप्रोवाचवृषभध्वजः॥ ११ ॥ यदहंप्राप्तवानस्मिपुरीं वाराणसींशुभाम्॥ मयाप्यतीवदुष्प्राप्यांसप्रसादोस्यवैशिशोः॥ १२॥

ननंतस्यप्रादुर्भावश्चकीर्त्यते ॥ १ ॥ विश्वेशोविश्वयापार्वत्यासहवाराणसींपुरींप्रविवेशेतिदशमश्लोकगतेनान्वयः ॥ १ ॥ २ ॥ तीर्थैर्मूर्तिमद्भिः ॥ दर्शिततीर्थःप्रापितात्मीयजलः ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ब्रह्मवेदः ॥ बधिरीकृतंदिङ्मुखंदिशांसमूहोयस्मैसः ॥ यत्तुष्टयइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नीराजनाविधिःआरार्तिकविधानम् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

१ सममायतनाधीशैरितिक्वचित्पाठः २ उपवीक्षितइत्यपिक्वचित्पाठः ३ वाराणसीमिमामित्यपिक्वचित्पाठः

॥ १३ ॥ विभवःसामर्थ्यम् ॥ १४ ॥ करस्थितंसंतम् ॥ १५ ॥ त्रयाणांस्वर्णरूप्यलोहमयानांसमाहारस्त्रिपुरीतस्याहर्ता ॥ पाठांतरेकर्मणिषष्ठी ॥ आनंदत्वनसंप्राप्याहर्षनिर्भरमानसः ॥ चतुर्विंशतिभिःपद्यैरस्तौच्छंभुर्गजाननम् ॥ १६ ॥ जयउत्कर्षमाविष्कुरु सर्वोत्कर्षेणवर्तस्व ॥ आद्यकारण ॥ भक्तनिर्विघ्नकारकेत्यत्रहेतुमाह ॥ विघ्नेति ॥ अविघ्नादेःपदत्रयस्यक्रमेणविपर्ययेणवाहेतुहेतुमद्भावः ॥ १७ ॥ गणनातीताःसंतोगुणायस्यतत्संबोधनंतथा ॥ तृतीयांतःक्वचित्पाठः ॥ १८ ॥ सर्वबुद्ध्येकशेवधेसर्वबुद्धितद्वृत्तीनांमुख्याश्रय ॥ केवल

यद्दुष्प्रसाध्यंहिपितुरपित्रिजगतीतले ॥ तत्सूनुनासुसाध्यंस्यादत्रदृष्टांततामयि ॥ १३ ॥ अनेनगजवक्रेणस्वबुद्धिविभवैरिह ॥ काशीप्राप्तिर्यथामेस्यात्तथाकिंचिदनुष्ठितम् ॥ १४ ॥ पुत्रवानहमेवास्मियच्चमेचिरचिंतितम् ॥ स्वपौरुषेणकृतवानभिलाषंकरस्थितम् ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वात्रिपुरीहर्तापुरुहूतादिभिःस्तुतः ॥ परितुष्टावसंहृष्टःस्पष्टगीर्भिर्गजाननम् ॥ १६ ॥ ॥ श्रीकंठउवाच ॥ ॥ जयविघ्नकृतामाद्यभक्तनिर्विघ्नकारक ॥ अविघ्नविघ्नशमनमहाविघ्नैकविघ्नकृत् ॥ १७ ॥ जयसर्वगणाधीशजयसर्वगणाग्रणीः ॥ गणप्रणतपादाब्जगणनातीतसद्गुण ॥ १८ ॥ जयसर्वगसर्वेशसर्वबुद्ध्येकशेवधे ॥ सर्वमायाप्रपंचज्ञसर्वकर्माग्रपूजित ॥ १९ ॥ सर्वमंगलमांगल्यजयत्वंसर्वमंगल ॥ अमंगलोपशमनमहामंगलहेतुक ॥ २० ॥ जयसृष्टिकृतांवंद्यजयस्थितिकृतानत ॥ जयसंहृतिकृत्स्तुत्यजयसत्कर्मसिद्धिद ॥ २१ ॥ सिद्धवंद्यपदांभोजजयसिद्धिविधायक ॥ सर्वसिद्ध्येकनिलयमहासिद्ध्यृद्धिसूचक ॥ २२ ॥ अशेषगुणनिर्माणगुणातीतगुणाग्रणीः ॥ परिपूर्णचरित्रार्थजयत्वंगुणवर्णित ॥ २३ ॥

प्रवर्तकेतिवा ॥ हेसर्वेतिप्रथक्पदंवा ॥ १९ ॥ मांगल्यमंगलस्वरूप ॥ स्वार्थेष्यञ् ॥ मंगलानांचमंगलमितिस्मृतेः ॥ मंगल्येतिपाठेहेमंगलायहित ॥ महामंगलंकैवल्यम् ॥ २० ॥ सृष्टिकृतांब्रह्मादीनाम् ॥ सृष्टिकृतेतिक्वचित् ॥ स्थितिकृताविष्णुनानतनमस्कृत ॥ पाठांतरेस्थितौकृतमाननंमुखंदृष्टिर्येनतत्संबोधनम् ॥ तथासंहृतिकृत्संहारकर्तः ॥ सत्यअवितथ ॥ स्तुत्येतिक्वचित्पाठः ॥ २१ ॥ महासिद्धीनामणिमादीनामृद्धिःसमृद्धिरुत्कर्षइतियावत् ॥ तस्यसूचकतत्प्रदेत्यर्थः ॥ सिद्धार्थेतिक्वचित् ॥ २२ ॥ अर्थार्थस्वरूपपरमार्थस्वरूपेतिवा ॥ २३ ॥

---

१ त्रिपुरांहर्तेत्येवंरूपे २ गणैःप्रणतेत्यादिः ३ सर्वसिद्धीतिक्वचित्पाठः ४ वर्जितेतिक्वचित्पाठः ५ स्थितिकृताननेति

बलाकावद्धकपंक्तिवदुज्ज्वलानिदंतायाणियस्यतस्यसंबोधनंबलाकोज्ज्वलदंताय ॥ वालकेतिपाठेत्रालेषुरोमविवरेषुकात्रह्माणोयस्यतत्संबोधनंतथा ॥ २४ ॥ धराधरःक्रौंचः ॥ एतत्तुकार्तिकेयेनसहैक्यविवक्षयागमयितव्यम् ॥ यद्वा गजाननोपिकदाचित्क्रौंचपर्वतंविदारितवानितिज्ञातव्यम् ॥ प्रलयसमयेदंताग्रेप्रोतायथिताद्दिङ्नागादिग्गजायेनतत्संबोधनंतथा ॥ २५ ॥ येत्वामिति ॥ हेकरुणामयहेदिव्यमूर्तेयेत्वांनमंतितेसर्वेनसांभुवआश्रयभूताअपिमुक्तिभाजोभवंतिपापान्मोक्षंलभंतइत्यर्थः ॥ नकेवलमेतावदेवांकिंत्विहसंसारेतेषामुपसर्गानाध्यात्मिकाधिभौतिकाधिदैविकदोषानूहरसि ॥ स्वर्गापवर्गमपिसकामनिष्कामत्वेनतेभ्यःप्रददासि ॥ स्वर्गश्चापवर्गश्चस्वर्गापवर्गम् ॥ समाहारत्वादेकवद्भावः ॥ २६ ॥ कटाक्षयतिक

जयसर्वबलाधीशबलारातिबलप्रद ॥ बलाकोज्ज्वलदंताग्रबालाबालपराक्रम ॥ २४ ॥ अनंतमहिमाधारधराधरविदारण ॥ दंताग्रप्रोतदिङ्नागजयनागविभूषण ॥ २५ ॥ येत्वांनमंतिकरुणामयदिव्यमूर्तेसर्वेनसामपिभुवोभुविमुक्तिभाजः ॥ तेषांसदैवहरसीहमहोपसर्गान्स्वर्गापवर्गमपिसंप्रददासितेभ्यः ॥ २६ ॥ येविघ्नराजभवताकरुणाकटाक्षैःसंप्रेक्षिताःक्षितितलेक्षणमात्रमत्र ॥ तेषांक्षयंतिसकलान्यपिकिल्बिषाणिलक्ष्मीःकटाक्षयतितान्पुरुषोत्तमान्हि ॥ २७ ॥ येत्वांस्तुवंतिनतविघ्नविघातदक्षदाक्षायणीहृदयपंकजतिग्मरश्मे ॥ श्रूयंतएवतइहप्रथितानचित्रंचित्रंतदत्रगणपायदहोतएव ॥ २८ ॥ येशीलयंतिसततंभवतोंघ्रियुग्मंतेपुत्रपौत्रधनधान्यसमृद्धिभाजः ॥ संशीलितांघ्रिकमलावहुभृत्यवर्गैर्भूपालभोग्यकमलांविमलांलभंते ॥ २९ ॥ त्वंकारणंपरमकारणकारणानांवेद्योसिवेदविदुषांसततंत्वमेकः ॥ त्वंमार्गणीयमसिकिंचनमूलवाचांवाचामगोचरचराचरदिव्यमूर्ते ॥ ३० ॥

रुणाकटाक्षेणपश्यतीत्यर्थः ॥ सदाश्रयतीतिक्वचित्पाठः ॥ २७ ॥ प्रथिताविख्याताः ॥ २८ ॥ २९ ॥ हेपरमकारण ॥ अत्रहेतुस्त्वंकारणंकारणानांप्रकृतिपुरुषमहदादीनाम् ॥ तर्हिकार्यकारणयोःसत्वेद्वैतापत्तिरित्यतआह ॥ त्वमेकइति ॥ सजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यइत्यर्थः ॥ तत्रप्रमाणमाह ॥ सततंवेदविदुषांवेद्यइति ॥ तर्हिवेदांतिनांज्ञेयत्वेप्रत्यग्ब्रह्मणोऽनात्मत्वजडत्वेप्रसज्येयातामित्यत्राह ॥ त्वंमार्गणीयमसिकिंचनेति ॥ किंचनकिमपियन्मार्गणीयंनिषेधावधित्वेनान्वेषणीयंद्वृत्तिव्याप्यत्वेनवाबोधनीयंयद्ब्रह्मतत्त्वमित्यर्थः ॥ तत्रहेतुमाह ॥ हेवाचामगोचरेति ॥ कथंभूतानांवाचाम् ॥ मूलवाचांमूलंस्वकारणंशास्त्रंयोनिर्ब्रह्मचकितमभिदधताम् ॥ अगोचरअविषय ॥ माययाहेचराचरजंगमस्थावरस्वरूप ॥ परमार्थतोदिव्यमूर्तेऽलौकिकस्वरूप ॥ ३० ॥

१ स्तूयंतइत्यपिपाठः

उक्तमेवविवृणोति ॥ वेदाइति ॥ चराचरसूत्रधारस्थावरजंगमात्मकस्थूलप्रपंचधारकोयःसूत्रात्माहिरण्यगर्भोवाय्वात्मातंधारयतीतितथातत्संबोधनम् ॥ चराचरसूत्रधार ॥ एकः साधनांतरनिरपेक्षः ॥ कस्तेतवस्तुतिव्यतिकरःस्तवनरूपोव्यवहारःकथनमितियावत् ॥ नकोपीत्यर्थः ॥ अत्रहेतुमाह ॥ मनसाप्यगम्येति ॥ यतोवाचोनिवर्तंते अप्राप्यमनसासहेति श्रुतेः ॥ ३१ ॥ त्वद्दुष्टदृष्टिविशिखैस्तवक्रोधदर्शनबाणैः ॥ दैत्यान्विशिनष्टि ॥ पुरेति ॥ पुरंभ्रिपुरम् ॥ लक्षणयातत्स्थादैत्यालक्ष्यंते ॥ पुरापूर्वमितिवा ॥ अपितुच्छंतुच्छमपीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ढुंढिनामनिर्वक्ति ॥ अन्वेषणेढुढिरिति ॥ अयंढुढिरितिधातुःक्रियाप्रतिपादकोलोकेअन्वेषणेप्रथितः प्रसिद्धोस्ति ॥ अतोभक्तानांसर्वार्थंढुंढिततयासर्वस्यार्थस्यढुंढितंढुंढनंयस्मात्ससर्वार्थढुंढितः ॥ यद्वा सर्वस्यार्थस्यढुंढनंढुंढःससंजातोऽस्येतिसर्वार्थढुंढितः ॥ तारकादित्वादितच् ॥ तस्यभावःसर्वार्थढुंढिततातयासर्वार्थालोचकतयाधर्मार्थकाममोक्षा

वेदाविदंतिनयथार्थतयाभवंतंब्रह्मादयोपिनचराचरसूत्रधार॥त्वंहंसिपासिविदधासिसमस्तमेकःकस्तेस्तुतिव्यतिकरोमनसाप्यगम्य॥३१
त्वद्दुष्टदृष्टिविशिखैर्निहतान्निहन्मिदैत्यान्पुरांधकजलंधरमुख्यकांश्च ॥ कस्यास्तिशक्तिरिहयस्त्वदृतेपितुच्छंवांछेद्विधातुमिहसिद्धिदकार्यजातम्॥३२॥अन्वेषणेढुढिरयंप्रथितोस्तिधातुःसर्वार्थढुंढिततयातवढुंढिनाम ॥ काशीप्रवेशमपिकोलभतेत्रदेहीतोषंविनातवविनायकढुंढिराज॥३३ ॥ ढुंढेप्रणम्यपुरतस्तवपादपद्मंयोमांनमस्यतिपुमानिहकाशिवासी ॥ तत्कर्णमूलमधिगम्यपुरादिशामितत्किंचिदत्रनपुनर्भवतास्तियेन ॥ ३४ ॥ स्नात्वानरःप्रथमतोमणिकर्णिकायामुद्धूलितांघ्रियुगलस्तुसचैलमाशु ॥ देवर्षिमानवपितॄनपितर्पयित्वाज्ज्ञानोदतीर्थमभिलभ्यभजेत्ततस्त्वाम्॥३५॥ सामोदमोदकभरैर्वरधूपदीपैर्माल्यैःसुगंधबहुलैरनुलेपनैश्च ॥ संप्रीण्यकाशिनगरीफलदानदक्षंप्रोकूत्वाथमांकइहसिध्यतिनैवढुंढे॥३६॥ तीर्थांतराणिचततःक्रमवर्जितोपिसंसाधयन्निहभवत्करुणाकटाक्षैः॥ दूरीकृतस्वहितघात्युपसर्गवर्गोढुंढेलभेदविकलंफलमत्रकाश्याम्॥३७॥

न्वेष्टृतयेत्यर्थः ॥ यद्वा साधारण्येनसर्वेषांसर्वार्थालोचकतयातवढुंढिनाम ॥ इदनुबंधत्वान्नुमागमः ॥ ढुंढिरितिसंज्ञेत्यर्थः ॥ हेविनायकहेअभक्तविघ्नहेतोहेढुंढिराजढुंढिश्चासौराजतइतिराजाचढुंढिराजस्तत्संबोधनंहेढुंढिराज अत्रजगतितवतोषंविनाकाशीप्रवेशमपिकोदेहीलभते ॥ काशीवासस्यकावार्तेत्यपिशब्दार्थः ॥ ३३ ॥ एवंब्रह्मत्वेनस्तुत्वावरदानेनानुगृह्णाति ॥ ढुंढइति ॥ पुराअंतिमावस्थायांप्राणनिर्गमात्पूर्वमेव ॥ भवस्यभावोभवतासंसारतेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ उद्धूलितंधूलिधूसरितमंघ्रियुगलंयस्यसउद्धूलितांघ्रियुगलः ॥ अनेनमणिकर्ण्यांस्नात्वाविश्वेश्वरेयानादिनानगंतव्यमितिसूचितम ॥३५॥ भरैःसमूहैर्भारैरितिवा ॥ प्रोक्त्वास्तुत्वा ॥ मामाम् ॥ भाक्त्वाथमामितिवापाठः॥३६॥ क्रमवर्जितःउल्लंघितक्रमः ॥ ३७॥

प्रगेप्रातःसमये ॥ ३८ ॥ सिद्धयोऽणिमाद्याः ॥ भुज्यंतइतिभोगाविषयास्तान्विभुज्यविश्वंभुज्यभोजयित्वेत्यर्थः ॥ विभोग्येतिपाठांतरंचित्यम् ॥ निर्वाणयामोक्षस्वरूपया

यःप्रत्यहंनमतिढुंढिविनायकंत्वांकाश्यांप्रगेप्रतिहताखिलविघ्नसंघः॥नोतस्यजातुजगतीतलवर्तिवस्तुदुष्प्रापमत्रचपरत्रचकिंचनापि॥३८ योनामतेजपतिढुंढिविनायकस्यतंवैजपंत्यनुदिनंददिसिद्धयोष्टौ ॥ भोगान्विभुज्यविविधान्विबुधोपभोग्यान्निर्वाणयाकमलयाव्रियतेस चांते॥ ३९ ॥ दूरेस्थितोप्यहरहस्तवपादपीठंयःसंस्मरेत्सकलसिद्धिदढुंढिराज ॥ काशीस्थितेरविकलंसफलंलभेतनैवान्यथानवितथाममवाक्कदाचित्॥ ४० ॥ जानेविघ्नानसंख्यातान्विनिहंतुमनेकधा॥ क्षेत्रस्यास्यमहाभागनानारूपैरिहस्थितः ॥ ४१ ॥ यानियानिचरूपाणियत्रयत्रचतेनघ॥ तानितत्रप्रवक्ष्यामिशृण्वंत्वेतेदिवौकसः॥ ४२ ॥ प्रथमंढुंढिराजोसिममदक्षिणतोमनाक्॥ आढुंढ्यसर्वभक्तेभ्यःसर्वार्थान्संप्रयच्छसि॥ ४३ ॥ अंगारवासरवतीमिहयैश्चतुर्थींसंप्राप्यमोदकभरैःपरिमोदवद्भिः॥ पूजाव्यधायिविविधातवगंधमाल्यैस्तानत्रपुत्रविदधामिगणान्गणेश॥ ४४ ॥ येत्वामिहप्रतिचतुर्थिसमर्चयंतिढुंढेविगाढमतयःकृतिनस्तएव॥ सर्वापदांशिरसिवामपदंनिधायसम्यग्गजाननगजाननतांलभंते॥ ४५ ॥ माघशुक्लचतुर्थ्यांतुनक्तव्रतपरायणाः॥ येत्वांढुंढेर्चयिष्यंतितेऽर्च्याःस्युरसुरद्रुहाम्॥ ४६ ॥ विधायवार्षिकींयात्रांचतुर्थींप्राप्यतापसीम्॥ शुक्लांशुक्लतिलैर्वत्ध्वाप्राश्नीयाल्लड्डुकान्व्रती ॥ ४७ ॥ कार्यांयात्राप्रयत्नेनक्षेत्रसिद्धिमभीप्सुभिः॥ तस्यांचतुर्थ्यांत्वस्नीत्यैढुंढेसर्वोपसर्गहृत्॥४८॥ तांयात्रांनात्रयःकुर्यान्नैवेद्यंतिललड्डुकैः॥ उपसर्गसहस्रैस्तुसहंतव्योममाज्ञया ॥ ४९ ॥ होमंतिलाज्यद्रव्येणयःकरिष्यतिभक्तितः॥ तस्यांचतुर्थ्यांमंत्रज्ञस्तस्यमंत्रःप्रसेत्स्यति॥ ५० ॥

॥ ३९ ॥ पादपीठंचरणाधारसिंहासनम्॥ ४० ॥ नानारूपैस्त्वमिहस्थितइत्यहंजानेइत्यन्वयः ॥ स्थितौहेतुमाह ॥ विघ्नानिति ॥ ४१ ॥ तानितत्रेत्युभयत्रवीप्साबोद्धव्या ॥ ४२ ॥ आढुंढ्यान्विष्य ॥ ४३ ॥४४॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

१ सकलसिद्धिविधायकस्येतिक्वचित्पाठः

वैदिकोगणानांत्वित्यादिः ॥ अवैदिकोगमित्यादिः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अर्कदुर्गभीमचंडदेहल्युद्दंडपाशपाणिखर्वसिद्धयोबाह्यावरणेगण

वैदिकोऽवैदिकोवापियोमंत्रस्तेगजानन ॥ जप्तस्त्वत्संनिधौढुंढेसिद्धिदास्यतिवांछिताम् ॥ ५१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ इमांस्तुतिंममकृतिं यःपठिष्यतिसन्मतिः ॥ नजातुतंतुविघ्नौघाःपीडयिष्यंतिनिश्चितम् ॥ ५२ ॥ ढौंढींस्तुतिमिमांपुण्यांयःपठेद्ढुंढिसंनिधौ ॥ सान्निध्यंतस्यसततंभजेयुःसर्वसिद्धयः ॥ ५३ ॥ इमांस्तुतिंनरोजप्त्वापरंनियतमानसः ॥ मानसैरपिपापैस्तैर्नाभिभूयेतकर्हिचित् ॥ ५४ ॥ पुत्रान्कलत्रंक्षेत्राणिवराश्वान्वरमंदिरम् ॥ प्राप्नुयाच्चधनंधान्यंढुंढिस्तोत्रंजपन्नरः ॥ ५५ ॥ सर्वसंपत्करंनामस्तोत्रमेतन्मयेरितम् ॥ प्रजप्तव्यंप्रयत्नेनमुक्तिकामेन सर्वदा ॥ ५६ ॥ जप्त्वास्तोत्रमिदंपुण्यंक्वापिकार्येगमिष्यतः ॥ पुंसःपुरःसमेष्यंतिनियतंसर्वसिद्धयः ॥ ५७ ॥ अन्यच्चकथयाम्यत्रशृणवंत्वेतेदिवौकसः ॥ ढुंढिनाक्षेत्ररक्षार्थंयत्रयत्रस्थितिःकृता ॥ ५८ ॥ काश्यांगंगासिसंभेदेनामतोर्कविनायकः ॥ दृष्टोर्कवासरेपुंभिःसर्वतापप्रशांतये ॥ ५९ ॥ दुर्गोनामगणाध्यक्षःसर्वदुर्गतिनाशनः ॥ क्षेत्रस्यदक्षिणेभागेपूजनीयःप्रयत्नतः ॥ ६० ॥ भीमचंडीसमीपेतुभीमचंडविनायकः ॥ क्षेत्रनैर्ऋतदेशस्थोदृष्टोहंतिमहाभयम् ॥ ६१ ॥ क्षेत्रस्यपश्चिमेभागेसदेहलिविनायकः ॥ सर्वान्निवारयेद्विघ्नान्भक्तानांनात्रसंशयः ॥ ६२ ॥ क्षेत्रवायव्यदिग्भागेउद्दंडाख्योगजाननः ॥ उद्दंडानपिविघ्नौघान्भक्तानांदंडयेत्सदा ॥ ६३ ॥ काश्याःसदोत्तराशायांपाशपाणिर्विनायकः ॥ विनायकान्पाशयंतिभक्त्याकाशीनिवासिनाम् ॥ ६४ ॥ गंगावरणयोःसंगेरम्यःखर्वविनायकः ॥ अखर्वानपिविघ्नौघान्भक्तानांखर्वयेत्सताम् ॥ ६५ ॥ प्राच्यांतुक्षेत्ररक्षार्थंसिद्धःसिद्धिविनायकः ॥ पश्चिमेयमतीर्थस्यसाधकक्षिप्रसिद्धिदः ॥ ६६ ॥ बाह्यावरणगाश्चैतेकाश्यामष्टौविनायकाः ॥ उच्चाटयंत्यभक्तांश्चभक्तानांसर्वसिद्धिदाः ॥ ६७ ॥

पाःस्थिताः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ उद्दंडान्बहून् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ सिद्धोनादिः ॥ यमतीर्थस्यगंगास्थस्य ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

लंबोदरकूटदंतशालकटंकटकूश्मांडामुंडविकटद्विजराजपुत्रप्रणवाद्वितीयावरणस्थाः ॥ ६८ ॥ उत्तरेर्कविनायकादितिमध्यवर्त्यावरणाभिप्रायम् ॥ वस्तुतोलंबोदरोवायव्यदिग्भागएवास्ति ॥ ६९ ॥ ७० ॥ क्षेत्रंरक्षतीतिक्षेत्ररक्षोविशेषणमेतत् ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ मुंडनामनिर्वक्तुमाह ॥ पातालइति ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ वक्रतुंडैकदंत

द्वितीयावरणेचैवयेरक्षंतिविनायकाः॥ अविमुक्तमिदंक्षेत्रंतानहंकथयाम्यतः ॥ ६८ ॥ स्वर्धुन्याःपश्चिमेकूलेउत्तरेर्कविनायकात्॥ लंबोदरोगणाध्यक्षःक्षालयेद्विघ्नकर्दमम्॥ ६९ ॥ तत्पश्चिमेकूटदंतउदग्दुर्गविनायकात्॥ दुर्गोपसर्गसंहर्तारक्षेत्क्षेत्रमिदंसदा ॥ ७० ॥ भीमचंडगणाध्यक्षात्किंचिदीशानदिग्गतः ॥ क्षेत्ररक्षोगणाध्यक्षःपूज्यःशालकटंकटः ॥ ७१ ॥ प्राच्यांदेहलिविघ्नेशात्कूश्मांडाख्योविनायकः ॥ पूजनीयःसदाभक्तैर्महोत्पातप्रशांतये॥ ७२ ॥ उद्दंडाख्याद्गणपतेराशुशुक्षणिदिक्स्थितः॥ महाप्रसिद्धःसंपूज्योभक्तैर्मुंडविनायकः॥ ७३ ॥ पातालेतस्यदेहोस्तिमुडंकाश्यांव्यवस्थितम्॥ अतःसंगीयतेकाश्यांदेवोमुंडविनायकः॥७४॥ पाशपाणेर्गणेशानाद्दक्षिणेविकटद्विजम्॥ पूजयित्वागणपतिंगाणपत्यपदंलभेत्॥ ७५ ॥ खर्वाख्यान्नैर्ऋतेभागेराजपुत्रोविनायकः॥ भ्रष्टराज्यंचराजानंराजानंकुरुतेऽर्चितः ॥ ७६ ॥ गंगायाःपश्चिमेकूलेप्रणवाख्योगणाधिपः॥ अवाच्यांराजपुत्राच्चप्रणतःप्रणयेद्दिवम् ॥ ७७ ॥ द्वितीयावरणेकाश्यामष्टावेतेविनायकाः॥ उत्सादयेयुर्विघ्नौघान्काशीस्थितिनिवासिनाम्॥७८॥क्षेत्रेतृतीयावरणेक्षेत्ररक्षाकृतःसदा॥येविघ्नराजाःसंतीहतेवक्तव्यामयाधुना॥७९॥ उदग्वहायाःस्वर्धुन्यारम्येरोधसिविघ्नराट्॥ लंबोदराद्उदीच्यांतुवक्रतुंडोघसंघहृत्॥ ८० ॥ कूटदंताद्गणपतेरुदीच्यामेकदंतकः ॥ सदोपसर्गसंसर्गात्पायादानंदकाननम्॥ ८१ ॥ काशीभयहरोनित्यमैश्यांशालकटंकटात्॥ त्रिमुखोनामविघ्नेशःकपिसिंहद्विपाननः॥ ८२ ॥

त्रिमुखपंचास्यहेरंबविघ्नराजवरदमोदकप्रियास्तृतीयावरणगाः ॥ ७९ ॥ उदग्वहायाउत्तरवाहिन्यारोधसितीरेयोलंबोदरस्तस्मादुदीच्यामुत्तरस्यामितिपूर्ववद्व्याख्येयम् ॥ दिशीतिशेषः ॥ एवमुत्तरत्रापि ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ऐश्यांऐशान्याम् ॥ कपिसिंहद्विपाइवतेषामाननानीवाननानिवायस्यसकपिसिंहद्विपाननः ॥ ८२ ॥

पंचास्यानियस्यसःपंचास्यःसएवस्यंदनवरः ॥ पंचास्ययुक्तंवास्यंदनवरंयस्यसपंचास्यस्यंदनवरः ॥ ८३ ॥ मुंडविनायकादाग्नेय्याम् ॥ ८४ ॥ विघ्नराजमितिविशेष्यम् ॥ ८५॥ रक्षोदिशिनैर्ऋत्यांदिशि ॥ ८६ ॥ याम्यामित्युत्तरवहाभिप्रायेण ॥ वस्तुतस्तुप्रणवात्प्रतीच्यांमोदकप्रियः ॥ ८७ ॥ अभयदसिंहतुंडकूणिताक्षक्षिप्रप्रसादनाः ॥ चिंतामणिदंतहस्तपिंचि

कूश्मांडात्पूर्वदिग्भागेपंचास्योनामविघ्नराट्॥ पंचास्यस्यंदनवरःपातिवाराणसींपुरीम्॥ ८३ ॥हेरंबाख्यःसदाग्नेय्यांपूज्योमुंडविनायकात्॥ अंबावत्पूरयेत्कामान्सर्वेषांकाशिवासिनाम् ॥ ८४॥ अवाच्यामर्चयेद्धीमान्सिद्ध्यैविकटदंततः ॥ विघ्नराजंगणपतिंसर्वविघ्नविनाशनम् ॥ ८५ ॥ विनायकाद्राजपुत्रात्किंचिद्रक्षोदिशिस्थितः॥ वरदाख्योगणाध्यक्षःपूज्योभक्तवरप्रदः॥ ८६ ॥ याम्यांप्रणवविघ्नेशाद्गणेशोमोदकप्रियः॥ पूज्यःपिशंगिलातीर्थेदेवनद्यास्तटेशुभे॥ ८७॥ चतुर्थावरणेकाश्यांभक्तविघ्नविनाशकाः ॥ द्रष्टव्याल्हृष्टचेतोभिःस्पष्टमष्टौविनायकाः॥ ८८॥ वक्रतुंडादुदग्दिक्स्थःस्वःसिंधोरोधसिस्थितः॥ विनायकोस्त्यभयदःसर्वेषांभयनाशनः ॥ ८९ ॥ कौबेर्यामेकदशनात्सिंहतुंडोविनायकः॥ उपसर्गगजान्हंतिवाराणसिनिवासिनाम् ॥ ९० ॥ कूणिताक्षोगणाध्यक्षस्त्रितुंडादीशदिक्स्थितः॥ महाश्मशानंसततंपायाद्दुष्टकुदृष्टितः॥ ९१ ॥ प्राच्यांपंचास्यतःपायात्पुरींक्षिप्रप्रसादनः॥ क्षिप्रप्रसादनार्चातःक्षिप्रंसिध्यंतिसिद्धयः॥ ९२ ॥ हेरंबाद्वह्निदिग्भागेचिंतामणिविनायकः॥ भक्तचिंतामणिःसाक्षाच्चिंतितार्थसमर्पकः॥ ९३ ॥ विघ्नराजादवाच्यांतुदंतहस्तोगणेश्वरः॥ लिखेद्विघ्नसहस्राणिनृणांवाराणसीद्रुहाम्॥ ९४॥ वरदाद्यातुधान्यांचयातुधानगणावृतः॥ देवःपिचिंडिलोनामपुरींरक्षेदहर्निशम् ॥ ९५॥ दृष्टःपिलिपिलातीर्थेदक्षिणेमोदकप्रियात्॥ उद्दंडमुंडोहेरंबोभक्तेभ्यःकिंनयच्छति॥९६॥ प्रावारेपंचमेकाश्यांद्विचतुष्कविनायकाः॥ कुर्वंतिरक्षांक्षेत्रस्ययेतानत्रब्रवीम्यहम्॥ ९७॥

डिलोद्दंडाश्चतुर्थावरणगाः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ सिंहतुंडःश्रेष्ठमुखः ॥ उपसर्गगजभयानकास्यइत्यर्थः ॥ सिंहशार्दूलनागाद्याःपुंसिश्रेष्ठस्यवाचकाइतिवचनात् ॥ ९० ॥ कूणितेसंकुचितेअक्षिणीयस्य ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ दंतहस्तोहस्तगृहीतदंतइत्यर्थः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ प्रावारेआवरणे ॥ स्थूलदंतकलिप्रियकौतौचतुर्दशनद्वितुंडौ ॥ ज्येष्ठगजकालनागेशाःपंचमावरणगणेशाः ॥ ९७ ॥

॥ ९८ ॥ तैर्थिकद्रुहांतीर्थसेविप्राणिहिंसकानाम् ॥ ९९ ॥ क्षयेन्नाशंगच्छेत् ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ उद्दंडोमहान्मुंडोयस्यसतथातस्मात् ॥ उद्दंडशुंडादितिकचि त्पाठःसंचिंत्यः ॥ पूर्वत्रतथापाठकल्पनेप्रमाणाभावात् ॥ प्राच्यादीनांदिशांप्रतियोगित्वेनस्थूलदंतादयोयथासंख्येनबोद्धव्याः ॥ ६ ॥ ७ ॥ मणिकर्णाशाविनायकस्टष्टिविनायकय

तीरेस्वर्गतरंगिण्याउत्तरेचाभयप्रदात् ॥ स्थूलदंतोगणेशानःस्थूलाःसिद्धीर्दिशेत्सताम् ॥ ९८ ॥ सिंहतुंडादुदग्भागेकलिप्रियविनायकः ॥ कल हंकारयेन्नित्यमन्योन्यंतैर्थिकद्रुहाम् ॥ ९९ ॥ कूणिताक्षात्तथैशान्यांचतुर्दंतोविनायकः ॥ तस्यदर्शनमात्रेणविघ्नसंघःक्षयेत्स्वयम् ॥ १०० ॥ क्षिप्रप्रसादनादैंद्र्यांद्वितुंडोगणनायकः ॥ अग्रतःपृष्ठतश्चापिबिभर्तिसद्दशींश्रियम् ॥ १ ॥ तस्यसंदर्शनात्पुंसांभवेच्छ्रीःसर्वतोमुखी ॥ ज्येष्ठो नामगणाध्यक्षोज्येष्ठोमेपुत्रसंपदि ॥ २ ॥ ज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यांसंपूज्योज्येष्ठतात्तये ॥ स्थितोवह्निदिशोभागेचिंतामणिविनायकात् ॥ ३ ॥ दंत हस्तायमाशायांपूज्योगजविनायकः ॥ तस्यसंपूजनाद्भक्त्यागजांताश्रीरवाप्यते ॥ ४ ॥ पिचिंडिलाद्गणपतेर्याम्यांकालविनायकः ॥ भयंनका लकलितंतस्यसंसेवनान्नृणाम् ॥ ५ ॥ उद्दंडमुंडाद्गणपात्कीनाशदिशिसंस्थितम् ॥ नागेशंगणपंदृष्ट्वानागलोकेमहीयते ॥ ६ ॥ अथषष्ठावर णगाःप्रोच्यंतेविघ्ननायकाः ॥ तेषांनामश्रवादेवपुंसांसिद्धिःप्रजायते ॥ ७ ॥ मणिकर्णोगणपतिःप्राच्यांविघ्नविघातकृत् ॥ आशाविनायको वह्न्यांभक्ताशांपूरयन्स्थितः ॥ ८ ॥ याम्यांसृष्टिगणेशश्चसृष्टिसंहारसूचकः ॥ नैर्ऋत्यांयक्षविघ्नेशःसर्वविघ्नहरःपरः ॥ ९ ॥ प्रतीच्यांगजकर्ण श्चसर्वेषांक्षेमकारकः ॥ चित्रघंटोगणपतिर्वायव्यांपालयेत्पुरीम् ॥ ११० ॥ स्थूलजंघउदीच्यांचशमयेच्छमिनामघम् ॥ ऐश्यामैशींपुरींपाया त्समंगलविनायकः ॥ ११ ॥

क्षविघ्नेशाः ॥ गजकर्णचित्रघंटस्थूलजंघमित्राःषष्ठावृतिगाः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ शमयेच्छमिनामघमिति ॥ शमिनांशांतानां अघमितिरोगाद्युपलक्षणं शमयेच्छमयति ॥ शम येदघमत्स्थितिमितिपाठेअघमत्स्थितिंअघमतांस्थानम् ॥ ११ ॥

---

१ मंगलाइतिपुस्तकांतरेपाठः   २ इदमार्षम्

यमतीर्थादुदीच्यांचेत्याद्यर्धपद्यंत्वनाकरम् ॥ अष्टाधिक्यापत्तेः ॥ षट्पंचाशद्गजमुखानेतान्यःसंस्मरिष्यतीत्युपसंहारविरोधाच्च ॥ यदिबहुपुस्तकानुरोधेनायंपाठःकक्षीकार्यस्तदाषड धिकापंचाशद्येषुतान्सप्तपंचाशद्गजाननानित्यर्थः ॥ दशधर्मायकार्येदोर्द्विषट्त्रिणवदत्तग्रानित्यत्रद्विगुणाःषड्यासुत्रयोदशेतिवदिति ॥ यद्वा एकस्यसिंहतुंडत्वादन्येषांगजमुखत्वात् षट्पंचाशद्गजमुखानित्युक्तम् ॥ नतुतस्यस्मरणप्रभावाभिप्रायेणेति ॥ यद्वा समकक्षत्वान्नवमस्यमित्रविनायकस्यप्रसंगादुक्तिरत्र ॥ ऐश्यामित्यत्रइमामितिपाठेस्थूलजंघइत्याद्येकः

यमतीर्थादुदीच्यांचपूज्योमित्रविनायकः ॥ सप्तमावरणेयेचतांश्चवक्ष्येविनायकान्॥ १२॥ मोदाद्याःपंचविघ्नेशाःषष्ठोज्ञानविनायकः॥ सप्तमोद्वारविघ्नेशोमहाद्वारपुरश्चरः॥१३॥ अष्टमःसर्वकष्टौघानविमुक्तविनायकः॥ अविमुक्तेममक्षेत्रेहरेत्प्रणतचेतसाम्॥१४॥ षट्पंचा शद्गजमुखानेतान्यःसंस्मरिष्यति ॥ दूरदेशांतरस्थोपिसस्मृतोज्ञानमाप्नुयात्॥ १५॥ ढुंढिस्तुतिंमहापुण्यांषट्पंचाशद्गजाननाम्॥ यःपठिष्य तिपुण्यात्मातस्यसिद्धिःपदेपदे॥ १६॥ इमेगणेश्वराःसर्वेस्मर्तव्यायत्रकुत्रचित्॥ महाविपत्समुद्रांतःपतंतंपांतिमानवम्॥ १७॥ इतिस्तु तिंमहापुण्यांश्रुत्वाचैतान्विनायकान्॥ जातुविघ्नैर्नबाध्येतपापेभ्योपिप्रहीयते॥ १८॥ इत्युक्त्वादेवदेवोपिमहोत्सवितमानसः॥ कृताभिषे कोब्रह्माद्यैस्तेभ्योदत्वाभिवांछितम्॥ १९॥ संप्रसाद्ययथायोग्यंसर्वानुचितचंचुरः॥ अविशद्राजसदनंविश्वकर्मविनिर्मितम्॥ १२०॥ स्कंदउवाच॥ ॥एवंस्तुतोभगवतादेवदेवेनविघ्नजित्॥इत्थंचबहुधात्मानंसचकारविनायकः॥ २१॥ एतानितस्यनामानिढुंढिराजस्यकुं भज॥ जपित्वायानिमनुजोलप्स्यतेनिजवांछितम्॥ २२॥

श्लोकोवाक्यम् ॥ तथाचायमर्थः ॥ सप्रसिद्धोमंगलविनायकःइमांऐशींपुरींपायादित्यन्वयः ॥ कथंभूतः॥स्थूलेजंघेयस्यसः ॥ यद्वा मंगलोमंगलरूपइतिमित्रविनायकविशेषणम् ॥ तेनापियमतीर्थात्पूर्वदिक्स्थितादुदीच्यामैशान्यामितिसर्वमनवद्यम् ॥ १२ ॥ मोदाद्याःपंचविघ्नेशास्तथाज्ञानविनायकः ॥ तद्वद्द्वाराविमुक्ताख्यौसप्तमाष्टतिगास्त्वमी ॥ १३ ॥ सचावि मुक्तइतिसर्वोपलक्षणार्थः ॥ सर्वकष्टौघान्हरेद्धरति ॥ कष्टमुक्तविनायकइतिक्वचित्पाठः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ महदुदारमुत्सवितमुत्सवयुक्तंचेतोयस्यसमहोत्सवि तमानसः ॥ १९ ॥ उचितचंचुरःयथायोग्यव्यवहारेदक्षः ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥

---

१ टीकानुरोधेनात्रसंचेतिपाठोपेक्षितइतिभाति २ योग्यमितिक्वचित्पाठः

अन्येपितत्रवैभेदास्तस्यढुंढेर्गणेशितुः॥ भक्तैःसमर्चिताभक्त्याह्यसंख्याताःसहस्रशः॥ २३॥ भगीरथगणाध्यक्षोहरिश्चंद्रविनायकः॥ कप
र्दाख्योगणपतिस्तथाबिंदुविनायकः॥२४॥ इत्याद्यास्तत्रविघ्नेशाःप्रतिभक्तप्रतिष्ठिताः॥ तेषामभ्यर्चनात्पुंसांजायंतेसर्वसंपदः॥२५॥श्रुत्वा
ध्यायमिमंपुण्यंनरःश्रद्धासमन्वितः॥सर्वविघ्नान्समुत्सृज्यलभतेवांछितंपदम्॥१२६॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेढुंढिविनायकप्रादु
र्भावोनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५७॥ ॥७॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥ किंचकारहरःस्कंदमंदराद्रिगतस्तदा॥ विलंबमालंब्य
तितस्मिन्नपिगजानने॥१॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥शृण्वगस्त्यकथांपुण्यांकथ्यमानांमयाधुना॥वाराणस्येकविषयामशेषाघौघनाशिनीम्
॥ २॥ करींद्रवदनेतत्रक्षेत्रवर्येऽविमुक्तके॥ विलंबभाजिन्यक्षेणप्रैक्षिक्षिप्रमधोक्षजः॥३॥ प्रोक्तोथबहुशश्चेतिबहुमानपुरःसरम्॥ तथा
त्वमपिमाकार्षीर्यथाप्राक्प्रस्थितैःकृतम्॥ ४॥ ॥श्रीविष्णुरुवाच॥ ॥उद्यमःप्राणिभिःकार्योयथाबुद्धिबलाबलम्॥ परंफलंतिकर्माणि
त्वदधीनानिशंकर॥५॥ अचेतनानिकर्माणिस्वतंत्राःप्राणिनोपिन॥ त्वंचतत्कर्मणांसाक्षीत्वंचप्राणिप्रवर्तकः॥६॥ किंतुत्वत्पादभक्तानां
तादृशीजायतेमतिः॥ ययात्वमेवकथयेःसाध्वनेनत्वनुष्ठितम्॥७॥ यत्किंचिदिहवैकर्मस्तोकंवाऽस्तोकमेववा॥ तत्सिद्ध्यत्येवगिरिशत्व
त्पादस्मृत्यनुष्ठितम्॥८॥सुसिद्धमपिवैकार्यंसुबुद्ध्यापिस्वनुष्ठितम्॥ अत्वत्पदस्मृतिकृतंविनश्यत्येवतत्क्षणात्॥ ९॥ शंभुनाप्रेषितेनाद्यसू
द्यमःक्रियतेमया॥ त्वद्भक्तिसंपत्तिमतांसंपन्नप्रायएवनः॥ १०॥

विमुक्तेचदिवोदासस्यनिर्वृतिः ॥ १ ॥ कृतकृत्यमिवात्मानंततोमत्वासविघ्नजित्॥ विधायबहुधात्मानंकाश्यांस्थितिमवापचेत्त्युक्तंतत्रपृच्छति ॥ किंचकारेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नोस्माकमुद्यमःसंपन्नप्रायःसिद्धप्रायइतियोगिन्याद्यानंतर्भाव्याह ॥ हीतिपाठेनिश्चितमित्यर्थः ॥ १० ॥

१ यथेतिक्वचित्पाठः

॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रावेशिकःप्रवेशयोग्यःकालइतिशेषः ॥ शुभलग्नोदयोवाविशिष्यते ॥ १३ ॥१४॥ १५ ॥ १६ ॥१७॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ दत्तपादोदपानीयंदेवादिभ्यो

अतीवयदसाध्यंस्यात्स्वबुद्धिबलपौरुषैः ॥ तत्कार्यंहिसुसिद्धंस्यात्त्वदनुध्यानतःशिव ॥ ११ ॥ यांतिप्रदक्षिणीकृत्ययेभवंतंभवंविभो ॥ भवंतितेषांकार्याणिपुरोभूतानितेभयात् ॥ १२ ॥ जातंविद्धिमहादेवकार्यमेतत्सुनिश्चितम् ॥ काशीप्रावेशिकश्चित्यःशुभलग्नोदयःपरम् ॥ १३ ॥ अथवाकाशिसंप्राप्तौनचिंत्यंहिशुभाशुभम् ॥ तदैवहिशुभःकालोयदैवाप्येतकाशिका ॥ १४ ॥ शंभुंप्रदक्षिणीकृत्यप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ प्रतस्थेऽथसलक्ष्मीकोमंदराद्गरुडध्वजः ॥ १५ ॥ दशोरर्तिथितांनीत्वाविष्णुर्वाराणसींततः ॥ पुंडरीकाक्षइत्याख्यांसफलीकृतवान्मुदा ॥ १६ ॥ गंगावरणयोर्विष्णुःसंभेदेस्वच्छमानसः ॥ प्रक्षाल्यपाणिचरणंसचैलःस्नातवानथ ॥ १७ ॥ तदाप्रभृतितत्तीर्थंपादोदकमितीरितम् ॥ पादौयदादौशुभदौक्षालितौपीतवाससा ॥ १८ ॥ तत्रपादोदकेतीर्थेयेस्नास्यंतीहमानवाः ॥ तेषांविनश्यतिक्षिप्रंपापंसप्तभवार्जितम् ॥ १९ ॥ तत्रश्राद्धंनरःकृत्वादत्वाचैवतिलोदकम् ॥ सप्तसप्ततथासप्तस्ववंश्यांस्तारयिष्यति ॥ २० ॥ गयायांयादृशीतृप्तिर्लभ्यतेप्रपितामहैः ॥ तीर्थेपादोदकेकाश्यांतादृशीलभ्यतेध्रुवम् ॥ २१ ॥ कृतपादोदकस्नानंपीतपादोदकोदकम् ॥ दत्तपादोदपानीयंनरंननिरयःस्पृशेत् ॥ २२ ॥ विष्णुपादोदकेतीर्थेप्राश्यपादोदकंसकृत् ॥ जातुचिज्जननीस्तन्यंनपिबेदितिनिश्चितम् ॥ २३ ॥ सचक्रशालग्रामस्यशंखेनस्नापितस्यच ॥ अद्भिःपादोदकस्यांबुपिबन्नमृततांव्रजेत् ॥ २४ ॥ विष्णुपादोदकेतीर्थेविष्णुपादोदकंपिबेत् ॥ यदितत्सुधयाकिंनुबहुकालीनदातया ॥ २५ ॥ काश्यांपादोदकेतीर्थेयैःकृतानोदकक्रिया ॥ जन्मैवविफलंतेषांजलबुद्बुदसश्रियाम् ॥ २६ ॥ कृतनित्यक्रियोविष्णुःसलक्ष्मीकःसकाश्यपिः ॥ उपसंहृत्यतांमूर्तिंत्रैलोक्यव्यापिनींतथा ॥ २७ ॥

येनतम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ पादोदकस्यतीर्थस्याद्भिःशंखेनस्नापितस्येत्यन्वयः ॥ २४ ॥ २५ ॥ सश्रियामित्यत्रसन्निभमितिक्वचित्पाठः ॥ २६ ॥ कृतानित्यक्रियाःसंध्यादिरूपायेनसतथा ॥ काश्यपिर्गरुडः ॥ उपसंहृत्यतांमूर्तिमितिश्लोकद्वयंवाक्यम् ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ यथोक्तंस्वर्णश्रृंगरौप्यखुराद्याभरणंयस्याःसातथाताम् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ नैचिकीरुत्तमाधेनूः ॥ शय्याभोगसाधनमुत्तरमुदर्कफलंयेषांतान्पितॄन् ॥

विधायदार्षदींमूर्तिंस्वहस्तेनादिकेशवः ॥ स्वयंसंपूजयामाससर्वसिद्धिसमृद्धिदाम् ॥ २८ ॥ आदिकेशवनाम्नींतांश्रीमूर्तिंपारमेश्वरीम् ॥ संपूज्यमर्त्योवैकुंठंमन्यतेस्वगृहांगणम् ॥ २९ ॥ श्वेतद्वीपइतिख्यातंतत्स्थानंकाशिसीमनि ॥ श्वेतद्वीपेवसंत्येवनरास्तन्मूर्तिसेवकाः ॥ ३० ॥ क्षीराब्धिसंज्ञंतत्रान्यत्तीर्थंकेशवतोग्रतः ॥ कृतोदकक्रियस्तत्रवसेत्क्षीराब्धिरोधसि ॥ ३१ ॥ तत्रश्राद्धंनरःकृत्वागांदत्वाचपयस्विनीम् ॥ यथोक्तसर्वाभरणांक्षीरोदेवासयेत्पितॄन् ॥ ३२ ॥ एकोत्तरशतंवंश्यान्नयेत्पायसकर्दमम् ॥ क्षीरोदरोधःपुण्यात्माभक्त्यातत्रैकधेनुदः ॥ ३३ ॥ बह्वीश्चनैचिकीर्दत्वाश्रद्धयात्रसदक्षिणाः ॥ शय्योत्तरांश्चप्रत्येकंपितॄंस्तत्रसुवासयेत् ॥ ३४ ॥ क्षीरोदाद्दक्षिणेतत्रशंखतीर्थमनुत्तमम् ॥ तत्रापिसंतर्प्यपितॄन्विष्णुलोकेमहीयते ॥ ३५ ॥ तद्याम्यांचक्रतीर्थंचपितॄणामपिदुर्लभम् ॥ तत्रापिविहितश्राद्धोमुच्यतेपैतृकादृणात् ॥ ३६ ॥ तत्सन्निधौगदातीर्थंविष्वगाधिनिबर्हणम् ॥ तारणंचपितॄणांवैकारणंचैनसांक्षये ॥ ३७ ॥ पद्मतीर्थंतदग्रेतुतत्रस्नात्वानरोत्तमः ॥ पितॄन्संतर्प्यविधिनापद्मयानैवहीयते ॥ ३८ ॥ तत्रैवचमहालक्ष्म्यास्तीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ स्वयंयत्रमहालक्ष्मीःस्नातात्रैलोक्यहर्षदा ॥ ३९ ॥ तत्रतीर्थेकृतस्नानोदत्वारत्नानिकांचनम् ॥ पट्टांबराणिविप्रेभ्योनलक्ष्म्यापरिहीयते ॥ ४० ॥ यत्रयत्रहिजायेततत्रतत्रसमृद्धिमान् ॥ पितरोपिहिसश्रीकास्तस्यस्युस्तीर्थगौरवात् ॥ ४१ ॥ तत्रास्तिहिमहालक्ष्म्यामूर्तिस्त्रैलोक्यवंदिता ॥ तांप्रणम्यनरोभक्त्यानरोगीजायतेक्वचित् ॥ ४२ ॥ नभस्यबहुलाष्टम्यांकृत्वाजागरणंनिशि ॥ समर्च्यचमहालक्ष्मींव्रतीव्रतफलंलभेत् ॥ ४३ ॥

तत्रक्षीरोदे ॥ यद्वा शय्यायाउत्तरेउपरिसुखसुप्तान् ॥ शय्योत्तरांश्चेत्यत्रशयोत्तरांश्चेतिक्वचित्पाठः ॥ ३४ ॥ गृहीतमूर्तिभिःशंखचक्रादिभिरधिष्ठितानितीर्थानिशंखादितीर्थानि ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ नभस्यबहुलाष्टम्यांभाद्रकृष्णाष्टम्याम् ॥ ४३ ॥

---

१ पार्थिवीमित्यपिक्वचित्पाठः

॥ ४४ ॥ प्राग्तत्रान्केशवादितिद्वितीयेनान्वयः ॥ यथाश्रुतयोजनिकायामग्रेनारदकेशवइतिसुसंश्लिष्टंनस्यात् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मुच्यतेचेतिचकाराद्रोगैश्च

तार्क्ष्यतीर्थंहितत्रास्तितार्क्ष्यकेशवसन्निधौ ॥ तत्रस्नात्वानरोभक्त्यासंसाराहिंनपश्यति ॥ ४४ ॥ तदग्रेनारदंतीर्थंमहापातकनाशनम् ॥ ब्रह्म
विद्योपदेशंचप्राप्तवान्यत्रनारदः ॥ ४५ ॥ तत्रस्नातोनरःसम्यक्ब्रह्मविद्यामवाप्नुयात् ॥ केशवात्तेनतत्रोक्तःकाश्यांनारदकेशवः ॥ ४६ ॥ अ
र्चयित्वानरोभक्त्यादेवंनारदकेशवम् ॥ जनन्याजठरंपीठमध्यास्तेनकदाचन ॥ ४७ ॥ प्रह्लादतीर्थंतस्याग्रेयत्रप्रह्लादकेशवः ॥ तत्रश्राद्धा
दिकंकृत्वाविष्णुलोकेमहीयते ॥ ४८ ॥ आंबरीषमहातीर्थमघघ्नंतस्यसन्निधौ ॥ तत्रौदकींक्रियांकुर्वन्निष्कालुष्यंलभेन्नरः ॥ ४९ ॥ आदित्यके
शवःपूज्य आदिकेशवपूर्वतः ॥ तस्यसंदर्शनादेवमुच्यतेचोच्चपातकैः ॥ ५० ॥ दत्तात्रेयेश्वरंतीर्थंतत्रैवादिगदाधरः ॥ पितॄन्संतर्प्यतत्रैवज्ञान
योगमवाप्नुयात् ॥ ५१ ॥ भृगुकेशवपूर्वेणतीर्थंवैभार्गवंपरम् ॥ तत्रस्नातोनरःप्राज्ञोभवेद्भार्गववत्सुधीः ॥ ५२ ॥ तत्रवामनतीर्थंचप्राच्यां
वामनकेशवात् ॥ पूजयित्वाचतंविष्णुंवसेद्वामनसन्निधौ ॥ ५३ ॥ नरनारायणंतीर्थंनरनारायणात्पुरः ॥ तत्रतीर्थेकृतस्नानोनरोनारायणो
भवेत् ॥ ५४ ॥ यज्ञवाराहतीर्थंचतदग्रेपापनाशनम् ॥ प्रतिमज्जनतस्तत्रराजसूयक्रतोःफलम् ॥ ५५ ॥ विदारनारसिंहाख्यंतत्रतीर्थंसुनिर्मल
म् ॥ स्नातोविदारयेत्तत्रपापंजन्मशतार्जितम् ॥ ५६ ॥ गोपिगोविंदतीर्थंचगोपिगोविंदपूर्वतः ॥ स्नात्वातत्रसमभ्यर्च्यविष्णुंविष्णुप्रियोभ
वेत् ॥ ५७ ॥ तीर्थंलक्ष्मीनृसिंहाख्यंगोपिगोविंददक्षिणे ॥ नलक्ष्म्यात्यज्यतेक्वापितत्तीर्थपरिमज्जनात् ॥ ५८ ॥ तदग्रेशेषतीर्थंचशेषमाधव
सन्निधौ ॥ तर्पितानांपितॄणांचयत्रतृप्तिर्नशिष्यते ॥ ५९ ॥ शंखमाधवतीर्थंचतदवाच्यांसुनिर्मलम् ॥ कृतोदकोनरस्तत्रभवेत्पापोपिनिर्म
लः ॥ ६० ॥ तदग्रेचहयग्रीवंतीर्थंपरमपावनम् ॥ तत्रस्नात्वाहयग्रीवंकेशवंपरिपूज्यच ॥ ६१ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ भार्गवमौशनसम् ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

॥ ६२ ॥ प्रसंगतइति ॥ एतानिपूर्वोक्तानिकानिचिन्नितुसाकल्येन ॥ तत्रहेतुर्यद्यस्मात्तत्रकाश्यां भूमौतिलांतरायांतिलमध्यत्रमाणायामनेकशःसलिंगानितीर्थानिसंति ॥ ६३॥ विशेषतःकेषांचिन्निर्देशफलमाह ॥ उद्दिष्टानामिति ॥६४॥ प्रसंगागतंपरिसमाप्यप्रस्तुतमावेदयति ॥ इदानीमिति ॥ ६५ ॥ समावेश्यसम्यगावेश्यप्रवेश्य ॥ व्यापिनीतनुर्मितिशेषः ॥ ननुक्रि

पिंडंचतत्रनिर्वाप्यहयग्रीवस्यसन्निधौ॥ हायग्रीवींश्रियंप्राप्यसमुच्येतसपूर्वजः॥६२॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥प्रसंगतोमयैतानितीर्थानिकथितानिते॥ भूमौतिलांतरायांयत्तत्रतीर्थान्यनेकशः॥६३॥ उद्दिष्टानांतुतीर्थानामेतेषांकलशोद्भव ॥ नाममात्रमपिश्रुत्वानिष्पापोजायतेनरः॥ ६४ ॥ इदानींप्रस्तुतंविप्रश्शृणुवक्ष्यामितेग्रतः॥ वैकुंठनाथोयच्चक्रेशंखचक्रगदाधरः ॥ ६५॥ तस्यांमूर्तौसमावेश्यकेशव्यामयकेशवः॥ शंभोःकार्यैकृतमनाअंशांशांशेननिर्गतः॥ ६६ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अंशांशांशेननिश्चक्रेकुतोभोचक्रपाणिना॥ क्वनिर्गतंचहरिणाप्राप्यकाशींषडानन॥६७॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥सामस्त्येनयदर्थंननिर्गतंविष्णुनामुने ॥ ब्रुवेतत्कारणमितिक्षणमात्रंनिशामय ॥६८॥ संप्राप्यपुण्यसंभारैःप्राज्ञोवाराणसींपुरीम्॥ नत्यजेत्सर्वभावेनमहालाभैरपीरितः ॥ ६९ ॥ अतःप्रतिकृतिःस्वीयातत्रकाश्यांमुरारिणा॥ प्रतितस्थेकलशजस्तोकांशेनचनिर्गतम्॥ ७० ॥ किंचित्काश्याउदीच्यांचगत्वादेवेनचक्रिणा॥ स्वस्थित्यैकल्पितंस्थानंधर्मक्षेत्रमितीरितम्॥ ७१ ॥ ततस्तुसौगतंरूपंशिश्रायश्रीपतिःस्वयम्॥ अतीवसुंदरतरंत्रैलोक्यस्यापिमोहनम्॥ ७२ ॥ श्रीःपरिव्राजिकाजातानितरांसुभगाकृतिः॥ यामालोक्यजगत्सर्वंचित्रन्यस्तमिवास्थितम्॥ ७३ ॥ विश्वयोनिंजगद्धात्रींन्यस्तहस्ताग्रपुस्तकाम्॥ गरुत्मानपितच्छिष्योजातोलोकोत्तराकृतिः॥ ७४ ॥

यानाःमव्यापारःकथंसाविष्णोर्व्यापकस्येत्यतआह ॥ अंशःअंतर्यामीतस्यांशःपुरुषस्तस्यांशश्चतुर्भुजस्तेन ॥६६॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ प्रतितस्थेस्थापिता ॥ ७० ॥ किंचिदिति ॥ किंचिद्दूरंयथास्याद्धर्मक्षेत्रंधर्मेशइतिलोकप्रसिद्धम् ॥ ७१ ॥ सुगतोबुद्धस्तत्संबंधिसौगतम् ॥ शिश्रायश्रितवान् ॥ ७२ ॥ परिव्राजिकाबौद्धांगना ॥ विष्णोर्देहानुरूपांविकरोत्येषात्मनस्तनुर्मितिपराशरोक्तेः ॥ चित्रन्यस्तंचित्रलिखितम् ॥ मोहितम् ॥ तत्क्षणादिहेतिक्वचित्पाठः ॥ ७३ ॥ लोकोत्तराकृतिःसर्वोत्कृष्टमूर्तिः ॥ ७४ ॥

॥ ७५ ॥ संसारविनिमोचकमितितन्मतमवलंब्योक्तम् ॥ प्रसन्नात्मानंसुस्थमनसम् ॥ ७६ ॥ ज्ञानंशास्त्रीयंविज्ञानमनुभवस्ताभ्यांशालतइतिज्ञानविज्ञानशालिनम् ॥ ७७ ॥ आकृष्टिराकर्षणम् ॥ व्याख्यानसमयेव्याख्यानंश्रोतुमायांत्यतोव्याख्यानसमयेनाकृष्टाआहूताःपक्षिणस्तेषांरोमांचोदयकारिणाम् ॥७८॥ महामोदभराक्रांतेनघनतरप्रमोदभराक्रमणेनवातस्यचांचल्यंहर्तुंशीलंयस्यतम् ॥ ७९ ॥ पुण्यापुण्यजनिकाकीर्तिर्यस्यसपुण्यकीर्तिः ॥ ८० ॥ विनयेन कीर्तिर्यस्यतम् ॥ तत्रहेतुगर्भंविशेषणमाह ॥ महाविनयभूषणमिति ॥ ८१ ॥

अत्यद्भुतमहाप्राज्ञोनिस्पृहःसर्ववस्तुषु ॥ गुरुशुश्रूषणपरोन्यस्तहस्ताग्रपुस्तकः ॥ ७५ ॥ अपृच्छत्परमंधर्मंसंसारविनिमोचकम् ॥ आचार्यवर्यंसौम्यास्यंप्रसन्नात्मानमुत्तमम् ॥ ७६ ॥ धर्मार्थशास्त्रकुशलंज्ञानविज्ञानशालिनम् ॥ सुस्वरंसुपदव्यक्तिसुस्निग्धमृदुभाषिणम् ॥ ७७ ॥ स्तंभनोच्चाटनाकृष्टिवशीकर्मादिकोविदम् ॥ व्याख्यानसमयाकृष्टपक्षिरोमांचकारिणम् ॥ ७८ ॥ पीततद्गीतपीयूषमृगपूगैरुपासितम् ॥ महामोदभराक्रांतवातचांचल्यहारिणम् ॥ ७९ ॥ वृक्षैरपिपतत्पुष्पच्छलैःकृतसमर्चनम् ॥ ततःप्रोवाचपुण्यात्मापुण्यकीर्तिःससौगतः ॥ ८० ॥ शिष्यंविनयकीर्तिंतंमहाविनयभूषणम् ॥ ८१ ॥ ॥ पुण्यकीर्तिरुवाच ॥ ॥ त्वयाविनयकीर्तेयोधर्मःपृष्टःसनातनः ॥ वक्ष्याम्यहमशेषेणशृणुष्वत्वंमहामते ॥ ८२ ॥ अनादिसिद्धःसंसारःकर्तृकर्मविवर्जितः ॥ स्वयंप्रादुर्भवेदेषस्वयमेवविलीयते ॥ ८३ ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंयावद्देहनिबंधनम् ॥ आत्मैवैकेश्वरस्तत्रनद्वितीयस्तदीशिता ॥ ८४ ॥

अनुवादपूर्वकंवक्तुंप्रतिजानीते ॥ त्वयेति ॥ सनातनःप्रवाहरूपेणनित्यः ॥ ८२ ॥ स्वभाववादमादायनिरीश्वरेश्वरवादौनिरस्यति ॥ अनादिसिद्धइति ॥ ८३ ॥ देहद्वयोपाधिजगदनुगसर्वदेहेष्वात्माभेदंप्रतिजानीते ॥ ब्रह्मादीति ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतंहिरण्यगर्भमारभ्यगुल्मावसानंजगदितिशेषः॥निबध्यतेऽनेनेतिनिबंधनम् देहद्वयंस्थूलसूक्ष्मलक्षणंनिबंधनंयस्यत्जगत्॥ तथाआत्मैवैकेति ॥ तत्रजगतिआत्मैवैकःस्वतंत्रस्तदीशितातन्नियामकईश्वरइत्यर्थः ॥ यद्वा वेदांतिमतंदूषयितुमवलंब्याह ॥ आत्मैवैकेति ॥ सजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यइत्यर्थः ॥ तदीशितेत्यत्रतच्छब्दोजगद्विषयः ॥ ८४ ॥

ननुब्रह्मविष्णुहराजगन्नियंतारःसंतितत्राह ॥ ब्रह्मेति ॥ देहिनामस्मदादीनांयथापुण्यकीर्त्यादिराख्योच्यतेतथाब्रह्मादीनांचतुर्मुखचतुर्भुजपंचवक्राद्याउच्यतेकल्प्यतइत्यर्थः ॥ वाचारंभणंविकारोनामध्येयंमृत्तिकेत्येवसत्यमितिश्रुतेः ॥ काल्पनिकोनियम्यनियंतृभावोनवास्तवःस्वमेयथेत्यर्थः ॥ ८५ ॥ ब्रह्मादिमशकांतानांदेहानांसाम्यमाह॥ब्रह्मादिपदविरक्त्यै ॥ देहइत्यारभ्यइदंनिश्चित्येत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ अधिकेतरामधिकयासहइतरान्यूनाअधिकेतरातामतिरिक्तांन्यूनांचेत्यर्थः ॥ ८८ ॥ तत्रस्वानुभवंप्रमाणयति ॥ यथेति

यद्ब्रह्मविष्णुरुद्राद्यास्तथाख्यादेहिनामिमाः॥ आख्यायथास्मदादीनांपुण्यकीर्त्यादिरुच्यते ॥ ८५ ॥ देहोयथास्मदादीनांस्वकालेनविलीयते॥ ब्रह्मादिमशकांतानांस्वकालाल्लीयतेतथा॥ ८६ ॥ विचार्यमाणेदेहेस्मिन्नकिंचिदधिकंक्वचित्॥ आहारोमैथुनंनिद्राभयंसर्वत्रयत्समम्॥ ८७॥ निजाहारपरीमाणंप्राप्यसर्वोपिदेहभृत्॥ सदृशीमेवसंतृप्तिंप्राप्नुयान्नाधिकेतराम् ॥ ८८ ॥ यथाविदृषिताःस्यामपीत्वापेयंमुदावयम्॥ तृषिस्तास्तुतथान्येपिनविशेषोल्पकोधिकः ॥ ८९ ॥ संतुनार्यःसहस्राणिरूपलावण्यभूमयः॥ परंनिधुवनेकालेत्वेकैवेहोपयुज्यते॥ ९० ॥ अश्वाःपरःशताःसंतुसंत्वनेकेप्यनेकपाः॥ अधिरोहेतथाप्येकोनद्वितीयस्तथात्मनः ॥ ९१ ॥ पर्यंकशायिनांस्वापेसुखंयदुपपद्यते॥ तदेवसौख्यंनिद्रायामिहभूशायिनामपि ॥ ९२ ॥ यथैवमरणाद्भीतिरस्मदादिवपुष्मताम् ॥ ब्रह्मादिकीटकांतानांतथामरणतोभयम् ॥९३॥सर्वेतनुभृतस्तुल्यायदिबुद्ध्याविचार्यते॥ इदंनिश्चित्यकेनापिनोहिंस्यःकोपिकुत्रचित्॥ ९४ ॥ धर्मोजीवदयातुल्योनक्वापिजगतीतले॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकार्याजीवदयानृभिः ॥ ९५॥ एकस्मिन्रक्षितेजीवेत्रैलोक्यंरक्षितंभवेत्॥ घातितेघातितंतद्वत्तस्माद्रक्षेन्नघातयेत् ॥ ९६॥ अहिंसापरमोधर्मइहोक्तःपूर्वसूरिभिः॥ तस्मान्नहिंसाकर्तव्यानरैर्नरकभीरुभिः॥ ९७ ॥

॥ ८९ ॥ साधनभूयस्त्वाभूयस्त्वाभ्यांसुखस्याधिक्यन्यूनतांनिराकरोति ॥ संतुनार्यइति ॥ विधुवनेमैथुने ॥ परंतुमैथुनइतिक्वचित्पाठः॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ साम्यमुपसंहरति ॥ सर्वइति ॥ साम्यज्ञानफलमाह ॥ इदमिति ॥ ९४ ॥ एवमात्मभेदंसुखतारतम्यंचप्रत्याख्यायपृष्टमनूदितंपरमंधर्ममाह ॥ धर्मइति ॥ ९५ ॥ तद्वद्भवेदित्यर्थः ॥ फलितमाह ॥ तस्मादिति ॥ ९६ ॥ जीवदयातुल्योधर्मोनास्तीत्यत्रवेदांतिनांसंमतिमाहाहिंसेति ॥ नहिंस्यात्सर्वाभूतानीतिश्रुतेः ॥ यद्वा पूर्वसूरिभिःप्राक्तनैर्बौद्धाचार्यैरित्यर्थः ॥ अहिंसापरमोधर्मइत्युक्तेः ॥ ९७ ॥

॥९८॥९९॥ तर्हिकिंभूताभयप्रदानादन्योधर्मोनास्त्येवतत्राह ॥ इहचत्वारीति ॥ १०० ॥ तान्येवदर्शयति ॥ भीतेभ्यइति ॥ १ ॥ देहात्मवादमाह ॥ अविचिंत्येतिद्वाभ्याम् ॥ मणयश्चमंत्राश्चओषधयश्चतेषांयद्बलम् ॥ कथंभूतम् ॥ अविचिंत्यप्रभावंचिंतितुमशक्यःप्रभावोयस्यतत्तथातत् ॥ नानार्थोपार्जनायअनेकविधधनसंपादनार्थमभ्यस्यम् ॥२॥ तेनाभ्यासेनबहूनर्थानुपार्ज्य ॥ परितःसमंततःसर्वैःप्रकारैरित्यर्थः ॥ द्वादशायतनानिकर्मेंद्रियज्ञानेंद्रियमनोबुद्धिलक्षणानिपरिपूज्यानिनिरंतरंसर्वदापूज्यानि ॥ अन्यैरिंद्रादिभिःपूजितैःकिंनकिमपीत्यर्थः ॥ ३ ॥ द्वादशायतनानिस्वयमेवव्याचष्टे ॥ पंचेति ॥ ४ ॥ नन्वन्यदेवाभजनेनरकपातध्रौव्याद्भजनेचस्वर्गप्राप्तेःकथंनान्येपूजनीयाइत्याशंक्याह ॥ इहैवस्वर्गेति ॥ ५॥ ननु

नहिंसासदृशंपापंत्रैलोक्येसचराचरे॥ हिंसकोनरकंगच्छेत्स्वर्गंगच्छेदहिंसकः॥ ९८ ॥ संतिदानान्यनेकानिकिंतैस्तुच्छफलप्रदैः॥ अभीतिदानसदृशंपरमेकमपीहन॥ ९९॥ इहचत्वारिदानानिप्रोक्तानिपरमर्षिभिः॥ विचार्यनानाशास्त्राणिशर्मणेत्रपरत्रच॥ १०० ॥ भीतेभ्यश्चाभयंदेयंव्याधितेभ्यस्तथौषधम्॥ देयाविद्यार्थिनांविद्यादेयमन्नंक्षुधातुरे ॥ १ ॥ अविचिंत्यप्रभावंहिमणिमंत्रौषधीबलम्॥ तदभ्यस्यंप्रयत्नेननानार्थोपार्जनायवै ॥ २॥ अर्थानुपार्ज्यबहुशोद्वादशायतनानिवै॥ परितःपरिपूज्यानिकिमन्यैरिहपूजितैः॥ ३॥ पंचकर्मेंद्रियाण्येवपंचबुद्धींद्रियाणिच॥ मनोबुद्धिरिहप्रोक्तंद्वादशायतनंशुभम् ॥ ४ ॥ इहैवस्वर्गनरकौप्राणिनांनान्यतःक्वचित्॥ सुखंस्वर्गःसमाख्यातोदुःखंनरकएवहि॥ ५॥ सुखेषुभुज्यमानेषुयत्स्याद्देहविसर्जनम्॥ अयमेवपरोमोक्षोनमोक्षोऽन्यःक्वचित्पुनः॥ ६ ॥ वासनासहितक्लेशसमुच्छेदेसतिध्रुवम्॥ विज्ञानोपरमोमोक्षोविज्ञेयस्तत्त्वचिंतकैः॥ ७॥

स्वर्गनरकयोःपारलौकिकयोरभावेपिमोक्षस्यसद्भावात्तदर्थंश्रवणाद्यनुष्ठानंविधेयमेवेत्याशंक्याह ॥ सुखेष्विति ॥ ६ ॥ प्रामाणिकसंमत्याउक्तंद्रढयति ॥ वासनासहितक्लेशेति ॥ वासयतिसंसारेप्रवर्तयतीतिवासनासंततिरविद्येतियावत् तत्सहिताःक्लेशाअविद्यास्मितारागद्वेषाभिनिवेशाः ॥ तत्राऽनित्याशुचिदुःखानात्मसुनित्यशुचिसुखात्मख्यातिरविद्या ॥ आत्मानात्मनोस्तप्तायःपिंडवत्संश्लेषइवावभासोस्मिता ॥ सुखतत्साधनलोभोरागः ॥ दुःखतत्साधनजिहासाद्वेषः ॥ सर्वस्ययात्माशीर्मानभुवंभूयासमितिसोऽभिनिवेशइति ॥ तेषांसमुच्छेदेसतिविज्ञानोपरमःविज्ञायतइतिविज्ञानंसंततितत्कार्यंतस्योपरमोमोक्षः ॥ कैवल्यंतत्त्वचिंतकैस्तत्त्वविद्भिर्विज्ञेयइष्टइतिध्रुवंनिश्चितमित्यर्थः ॥ अयंभावः ॥ द्विविधोहिपरःपुरुषार्थः ॥ आनंदावाप्तिःसर्वानर्थोच्छित्तिश्च ॥ तत्रोपभुज्यमानसुखसमयेएवदेहद्वयस्यनाशेनानायासेनैवतदुभयस्यसिद्धत्वाच्छ्रवणादिकंव्यर्थमिति ॥ ७ ॥

अहिंसापरमोधर्मइत्युक्तंतच्छ्रुतिसंवादेनद्रढयति ॥ प्रामाणिकीति ॥ ननुहिंसानिवर्तकश्रुतिवद्धिंसाप्रवर्तिकापिकाचिच्छ्रुतिर्भविष्यतिनेत्याह ॥ नान्येति ॥ श्रुतिरितिशेषः ॥ ८॥ नन्व ग्नीषोमीयंपशुमालभेतवायव्यंश्वेतमालभेतेत्यादिकादृश्यतइतिचेत्तत्राह ॥ अग्नीषोमीयमिति ॥ भ्रामिकाभ्रमजनिका ॥ असतामितिच्छेदः ॥ अग्नीषोमीयमितिवायव्यंश्वेतमालभेते त्यादेरुपलक्षणम् ॥ पश्वालंभनंदेवतोद्देशेनपशुहननम् ॥ ९ ॥ श्रुतेरप्रामाण्यंयुक्त्यासाधयति ॥ वृक्षानिति ॥ वृक्षानश्वत्थादीन्समिदाहरणार्थंछित्वा ॥ चित्रंआश्चर्यम् ॥ अत्रैवंप्रयो गः ॥ क्रत्वंतर्वर्तिवृक्षादिच्छेदनादि नस्वर्गसाधनं वृक्षादिच्छेदनादित्वात् क्रतुबाह्यवृक्षादिच्छेदनादिवदिति ॥ नचनिषिद्धत्वमुपाधिस्तस्यानिरूप्यत्वादितिभावः ॥ ११० ॥ ११ ॥ समा

प्रामाणिकीश्रुतिरियंप्रोच्यतेवेदवादिभिः॥ नहिंस्यात्सर्वभूतानिनान्याहिंसाप्रवर्तिका ॥ ८ ॥ अग्नीषोमीयमितियाभ्रामिकासाऽसतामि ह॥ नसाप्रमाणंज्ञातॄणांपश्वालंभनकारिका॥ ९ ॥ वृक्षांश्छित्वापशून्हत्वाकृत्वारुधिरकर्दमम्॥ दग्ध्वावह्नौतिलाज्यादिचित्रंस्वर्गोऽभि लष्यते॥११०॥ इत्येवंधर्मजिज्ञासांपुण्यकीर्तौप्रकुर्वति॥ पारंपर्येणतच्छ्रुत्वापौरायात्रांप्रचक्रिरे॥११॥ परिव्राजिकयाप्येवंसमाकृष्टाःपुरां गनाः॥ तयाविज्ञानकौमुद्यासर्वविद्याविदग्धया॥१२॥ ततस्तासांपुरस्तात्साबौद्धधर्मानवीवदत्॥ दृष्टार्थप्रत्ययकरान्देहसौख्यैकसाधना न्॥१३॥ ॥विज्ञानकौमुद्युवाच॥ ॥आनंदंब्रह्मणोरूपंश्रुत्यैवंयन्निगद्यते॥ तत्तथैवेहमंतव्यंमिथ्यानानात्वकल्पना॥१४॥ यावत्स्वस्थ मिदंवर्ष्मयावन्नेंद्रियविक्लवः॥ यावज्जराचदूरेस्तितावत्सौख्यंप्रसाधयेत्॥ १५॥ अस्वास्थ्येंद्रियवैकल्येवार्धकेतुकुतःसुखम्॥ शरीरमपिदा तव्यमर्थिभ्योतःसुखेप्सुभिः॥ १६ ॥

कृष्टाःआकर्षण्याविद्ययास्वसमीपंप्रापिताइत्यर्थः ॥ विज्ञानकौमुदीति ॥ बौद्धाभिमतमालयादिरूपमाकर्षणवशीकरणादिरूपंचज्ञानंविज्ञानंतस्यकौमुदीवकौमुदीप्रकाशिकातयावि ज्ञानकौमुद्या ॥ १२ ॥ १३ ॥ सर्वप्रकारेणसुखंसाधनीयमितिवक्ष्यंतीप्रथमंश्रुत्यवष्टंभेनसुखंसाधयति ॥ आनंदमिति ॥ षंढत्वमार्षम् ॥ आनंदंब्रह्मणोरूपंतच्चमोक्षेप्रतिष्ठितं आनंदो ब्रह्मेतिव्यजानात् सएषपरमानंदइत्यादिश्रुत्यायत्सुखंनिगद्यतेतत्तथैवमंतव्यंज्ञातव्यमिति ॥ ननुसुखस्यजन्मनाशदर्शनात्तारतम्यश्रवणात्कथंसुखरूपत्वंब्रह्मणस्तत्राह ॥ मिथ्याना नात्वेति ॥ औपाधिकमेवजन्मनाशतारतम्यादिकमित्यर्थः ॥ १४ ॥ तच्चसौख्यमस्मिन्नेवशरीरेसंपादनीयमितिबौद्धमतमवलंब्याह ॥ यावत्स्वस्थमिति ॥ अस्वास्थ्यंचेंद्रियवैकल्यंच तस्मिन् ॥ अथास्येंद्रियवैकल्यइतिक्वचित्पाठः ॥ यतोवार्द्धकेसुखंनास्यतःसुखार्थिभिःशरीरमपिदातव्यंजरातःपूर्वमित्यर्थः ॥ १६ ॥

अगाःपर्वताः ॥ १७ ॥ १८ ॥ भस्मांतमिति ॥ तथाचश्रुतिः ॥ वायुरनिलममृतमथेदंभस्मांतंशरीरमित्याद्या ॥१९॥ ननुशरीरदानेपिसजातीयेभ्यएवदातव्यंनाधमेभ्यस्तत्राह ॥ मुधेति ॥ मृषात्वमेवदर्शयति ॥ मानुष्यइति ॥ १२० ॥ कारणैक्यादपिगम्यागम्यकल्पनाव्यथेत्याह ॥ ब्रह्मादिसृष्टिरित्यादिना ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ वर्णावर्णभेदोपिनघटतइत्याह ॥

याचमानमनोवृत्तिप्रीणनेयस्यनोजनिः॥ तेनभूर्भारवत्येषासमुद्रागद्रुमैर्नहि॥१७॥ सत्वरोगत्वरोदेहःसंचयाःसपरिक्षयाः॥ इतिविज्ञाय विज्ञातादेहेसौख्यंप्रसाधयेत्॥ १८॥ श्ववायसकृमीणांचप्रांतेभोज्यमिदंवपुः॥ भस्मांतंतच्छरीरंचवेदेसत्यंप्रपद्यते॥ १९॥ मुधाजातिविकल्पोयंलोकेषुपरिकल्प्यते॥मानुष्येसतिसामान्येकोधमःकोथचोत्तमः॥१२०॥ब्रह्मादिसृष्टिरेषेतिप्रोच्यतेवृद्धपूरुषैः॥तस्यस्रष्टुःसुतौदक्षमरीचीचेतिविश्रुतौ॥२१॥मारीचिनाकश्यपेनदक्षकन्याःसुलोचनाः॥ धर्मेणकिलमार्गेणपरिणीतास्त्रयोदश॥२२॥ अपीदानींतनैर्मर्त्यैरल्पबुद्धिपराक्रमैः॥ अयंगम्यस्त्वगम्योयंविचारःक्रियतेमुधा॥ २३॥ मुखबाहूरुपज्जातंचातुर्वर्ण्यमिहोदितम्॥ कल्पनेयंकृतापूर्वैर्नघटेतविचारतः॥ २४॥ एकस्यांचतनौजाताएकस्माद्यदिवाक्वचित्॥ चत्वारस्तनयास्तत्किंभिन्नवर्णत्वमाप्नुयुः॥ २५॥ वर्णावर्णविवेकोयंतस्मान्नप्रतिभासते॥ अतोभेदोनमंतव्योमानुष्येकेनचित्क्वचित्॥ २६॥ विज्ञानकौमुदीवाणीमित्याकर्ण्यपुरांगनाः॥ भर्तृशुश्रूषणवतींविजहुर्मतिमुत्तमाम्॥ २७॥ अभ्यस्याकर्षणींविद्यांवशीकृतिमतीमपि ॥ पुरुषाःसफलीचक्रुःपरदारेषुमोहिताः॥ २८॥ अंतःपुरचरानार्यस्तथाराजकुमारकाः ॥ पौराःपुरांगनाश्चापिसर्वेताभ्यांविमोहिताः ॥ २९॥ वंध्यानांचापिवंध्यात्वंसापरिव्राजिकाहरत् ॥ तैस्तैश्चकार्मणोपायैरसौभाग्यवतीःस्त्रियः॥ १३०॥सौभाग्यभाग्यसंपन्नाव्यधाद्विज्ञानकौमुदी ॥ कस्यैचिदंजनंदत्तंकस्यैचित्तिलकौषधम्॥ ३१॥

मुखेतिसार्धद्वयेन ॥ २४ ॥ २५ ॥ उपसंहरति ॥ अतइति ॥ २६ ॥ शरीराभेदकथनफलमाह ॥ विज्ञानेति ॥ २७ ॥ सफलीचक्रुर्विद्यामित्यनुषज्जते ॥ सफलमितिपाठेइंद्रियचक्रमितिशेषः ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ व्यधादकरोत् ॥ तिलकेऔषधंतिलकौषधम् ॥ तिलकरूपमौषधंतिलकौषधमितिवा ॥३१॥

दीक्षिताबौद्धधर्मेप्रवेशंकारिताइत्यर्थः ॥ यंत्राणितान्प्रादिपीठेषुनिर्मितानीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ प्रोल्लुलासप्रकर्षेणवव्धे ॥ वृषोधर्मस्तदितरोऽधर्मोवृषेतरः ॥ ३३ ॥ अकष्टपच्यत्वंकर्षगं विनैवसस्यादिसंपन्नत्वम् ॥ आद्यशब्देनपुत्रकादौमव्या दसंपत्तिर्गृह्यते ॥ सिद्धयोष्टावणीमाद्याइतिकचित्पाठः ॥ तत्रदीर्घश्छांदसः ॥ मनाङ्मनाकूशनैःशनैः ॥ ३४ ॥ निर्विण्णमानसंविरक्तचित्तम् ॥ ३५ ॥ अजीगणद्गणयामास ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ समायातआगतः ॥ ३८ ॥ इतःआगतः ॥३९ ॥ उत्कंठितस्तद्दर्शनोत्सुकः ॥ १४० ॥ स्वस्तिवचनान्याशीर्वादाः

वशीकरणमंत्रैश्चतथावक्र्योपदीक्षिताः॥ मंत्रान्जपेयुःकाश्चिच्चयंत्राण्यन्यालिखंतिच ॥ ३२॥ काश्चिज्जुह्वतिकुंडाग्नौनानाद्रव्याणिनिश्चलाः॥ एवंसर्वेषुपौरेषुनिजधर्मेषुसर्वथा ॥ पराङ्मुखेषुजातेषुप्रोल्लुलासवृषेतरः॥ ३३ ॥ सिद्धयोकृष्टपच्याद्यानष्टाएनःप्रवेशनात्॥ आसीत्कुंठितसामर्थ्योनृपोपिसमनाङ्मनाक्॥ ३४॥ दूरस्थितोपिविप्रेशोनृपंनिर्विण्णमानसम्॥ चकारराज्यकरणेढुंढिराजोरिपुंजयम्॥३५॥ अजीगणद्दिवोदासोप्यष्टादशदिनावधिम् ॥ कदागंतासवैविप्रोयोमांसमुपदेक्ष्यति॥ ३६ ॥इत्थमष्टादशेप्राप्तेदिवसेदिवसेश्वरे॥ प्राप्तेमध्यंनभोभागंद्वारंप्राप्तोद्विजोत्तमः ॥ ३७॥ सएवपुण्यकीर्त्याख्योधर्मक्षेत्रादधोक्षजः ॥ द्विजवेषंसमालंब्यसमायातोनृपांतिकम्॥ ३८॥ द्वित्रैःपवित्रैर्बहुधाजयजीवेतिवादिभिः॥ समेतःसइतोविप्रोमूर्तिमानिवपावकः॥ ३९॥ विलोक्यतंसमायांतंदूराद्रुत्कंठितोनृपः॥ मेनेभवेदुरुरयंयुक्तोमद्रुपदेशने॥१४०॥ अभिगम्यचतंराजाप्रणम्यचपुनःपुनः॥ गृहीतस्वस्तिवचनोनिनायांतःपुरंद्विजम्॥४१॥ मधुपर्केणविधिनातंसंपूज्यजनाधिपः॥ व्यपेताध्वश्रमंस्वस्थंप्रोल्लसन्मुखपंकजम्॥ ४२॥ निवेद्यखाद्यवस्तूनिकृतकृत्यक्रियाविधिम्॥ परितमंसुखासीनंपप्रच्छब्राह्मणंनृपः॥४३॥ ॥राजोवाच॥ ॥खिन्नोस्मिविप्रवर्याहंराज्यभारंसमुद्वहन् ॥ खेदोनास्त्येवहिपरंवैराग्यमिवजायते॥४४॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंमेनिर्वृतिर्भवेत्॥ पक्षद्वय्येवयातेतिममचिंतयताद्विज॥४५॥

॥ ४१ ॥ मधुपर्केणविधिनादधिमधुघृतानांसमाहारोमधुपर्कःसएवविधिःप्रकारस्तेनविधिना शास्त्रोक्तप्रकारेणमधुपर्केणचेतिवैश्यधिकरण्यंवा ॥ ४२॥ खाद्यवस्तूनिभक्ष्यद्रव्याणि ॥ कृतःकृत्यक्रियाविधिःकर्तव्यानुष्ठानप्रकारोयस्मैसकृतस्तथातम् ॥ ४३ ॥ खिन्नःपीडितः ॥ ४४ ॥ पक्षद्वय्येवयातेति ॥ पक्षद्वय्येवमासमात्रमेवेत्यर्थः ॥ पक्षद्वयेवयातेतिपाठेपक्षद्वयेआत्मानात्मवस्तुनोर्मध्येऽवयातापाप्तामतिरितिशेषः ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ एधिभव ॥ न्यक्कृतांतकसाध्वसंतिरस्कृतयमभयम् ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ एवंस्वसामर्थ्यादिकंदर्शयित्वावैराग्यंप्रकटयति ॥ अथवेति ॥ ५३ ॥

असीमसुखसंतानंभुक्तंराज्यंमयाद्विज॥ परिक्षीणविपक्षंचत्र्यक्षैश्वर्यमिवस्फुटम्॥ ४६॥ स्वसामर्थ्यादहंजातःपर्जन्याग्न्यनिलात्मकः॥
प्रजाश्चपालिताःसम्यक्पुत्राइवनिजौरसाः॥४७॥ तर्पिताश्चापिभूदेवावसुभिश्चदिनेदिने॥ एकमेवापराद्धंचमयाराज्यंप्रशासता॥४८॥
देवास्तृणीकृताःसर्वेस्वतपोबलदर्पतः॥ तच्चप्रजोपकारार्थंनस्वार्थंभवताशपे॥ ४९॥ अधुनागुरुरेधित्वंममभाग्योदयागतः॥ राज्यंतुप्र
करोम्येवंन्यक्कृतांतकसाध्वसम्॥१५०॥अकालकालकलनंममराज्येनकुत्रचित्॥जराव्याधिदरिद्रेभ्योममराज्येपिनोभयम्॥५१॥कोपि
धर्मेतरांवृत्तिनश्रयेन्मयिशासति॥ धर्मोद्याजनाःसर्वेसर्वेसंतिसुखोद्याः॥ ५२॥ सद्विद्याव्यसनाःसर्वेसर्वेसन्मार्गचंचुराः॥ अथवायदि
कल्पांतंतिष्ठेदायुस्ततोपिकिम्॥ ५३॥ सर्वेभोग्यास्तथाभांतियथाचर्वितचर्वणम्॥ किंपिष्टपेषणेनात्रराज्येनद्विजपुंगव॥५४॥ किमप्युप
दिशप्राज्ञगर्भवासोपशांतये॥ अथवात्वांप्रपन्नस्यममकिंचितनैरिमैः॥५५॥ यदेवकथयस्यद्यतत्करिष्याम्यसंशयम्॥ त्वद्विलोकनमात्रे
णसर्वएवमनोरथाः॥ ५६॥ अन्येषामपिजायंतेजातप्रायाममैवतु॥ जानेदेवविरोधेनकेकेनप्रलयंगताः॥५७॥ अवंतोपिप्रजाःस्वीया
निजधर्ममनुव्रताः॥ पुरातेत्रिपुराःशूराःशिवभक्तिपराअपि॥ ५८॥ धरामयंरथंकृत्वाधनुःकृत्वाहिमाचलम्॥ वेदांश्चवाजिनःकृत्वागुणं
कृत्वाचवासुकिम्॥ ५९॥ विरिंचिंसारथिंकृत्वाकृत्वाविष्णुंचपत्रिणम्॥ रथचक्रेपुष्पवंतौप्रतोदंप्रणवात्मकम्॥१६०॥ ताराग्रहमयान्की
लान्वरूथंगगनात्मकम्॥ ध्वजदंडंसुमेरुंचप्रांशुकल्पतरुंध्वजम्॥ ६१॥ योक्त्राणिचक्षुःश्रवसश्छंदांस्यंगानिरक्षकान्॥ भल्लंकालाग्नि
रुद्राख्यंपुंखीकृत्यप्रभंजनम्॥ ६२॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ पुरानेइति ॥ त्रिपुरास्त्रिपुरस्थदैत्याएकबाणपातेनहरेणभस्मसात्कृतादग्धाइतिपंचमेनान्वयः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ पुष्पवंतौसूर्याचंद्रौ ॥ द्वितीयांतानांप
दानांकृत्वेतिसंबंधः ॥ १६० ॥ कीलान्शंकून् ॥ वरूथंरथगुप्तिम ॥ ६१ ॥ चक्षुःश्रवसःसर्पान् ॥ कालाग्निरुद्रोनामप्रलयकारकःसंकर्षणमुखानलः ॥ ६२ ॥

॥ ६३ ॥ सुत्राम्णाइंद्रेण ॥ ६४ ॥ दधीचिरिति ॥ दधीचिर्दध्यङ्ङाथर्वणोऽथर्ववेदविप्रेंद्रोपिश्रेष्ठब्राह्मणोप्यस्थिकृतेऽस्थिनिमित्तमात्रंकृत्वाहरेःपूर्ववैरमनुस्मृत्यहतः ॥ पूर्ववैरंदर्शयन् विष्णुंविशिनष्टि ॥ जयार्थंयुध्यतस्तेनैवदधीचिनाजौसंग्रामेविजितस्येति ॥ एतदाख्यानंद्वात्रिंशदध्यायेलिखितम् ॥ ६५ ॥ शिवभक्तस्येति ॥ यद्यपिश्रीकृष्णेनवाणभुजनिकृंतनंत

हरेणैकेषुपातेनलीलयाभस्मसात्कृताः॥ बलिर्यज्ञकृतांश्रेष्ठःकृत्वाकपटखर्वताम्॥६३॥ पातालंगमितःपूर्वंहरिणाविक्रमैस्त्रिभिः॥ वृत्तवा नपिवैवृत्रःसुत्राम्णाविनिसूदितः॥६४॥ दधीचिरपिविप्रेंद्रोदेवैरस्थिकृतेहतः॥ पूर्ववैरमनुस्मृत्यजयार्थंयुध्यतोहरेः ॥ कुशाग्रैर्विजितस्या जौतेनैवचदधीचिना॥६५॥ शिवभक्तस्यवाणस्यदोःसहस्रंपुराहरिः॥ चिच्छेदसंख्येकिंतेनापराद्धंसाधुवर्तिना॥६६॥ तस्माद्विरोधोभ द्रायनभवेद्देवतैःसह॥ देवेभ्योमद्भयंनास्तिसत्पथीनस्यवैमनाक्॥६७॥ यज्ञैर्देवत्वमापन्नागीर्वाणावासवादयः॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्चते भ्योप्याधिक्यमस्तिमे॥६८॥ अस्तुन्यूनत्वमाधिक्यंकिमनेनाधुनामम॥ इंद्रियोपरमःप्राप्तःसुखदस्तवदर्शनात्॥६९॥ इदानींदिशमेता तकर्मनिर्मूलनक्षमम्॥उपायंत्वमुपायज्ञयेननिर्वृत्तिमाप्नुयाम्॥१७०॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥गणेशावेशवशतोराज्ञेतियदुदीरितम्॥ तदा कर्ण्यत्लपीकेशःप्राहब्राह्मणवेषभृत्॥७१॥ ॥श्रीविष्णुरुवाच॥ ॥साधुसाधुमहाप्राज्ञनृपचूडामणेऽनघ॥ मयायदुपदेष्टव्यंतत्त्वयैवनि रूपितम्॥७२॥त्वमादावेवनिर्वृत्तःपरंमेमानदोत्स्यसि॥क्षालितेंद्रियपंकश्चसुतपःस्वच्छवारिभिः॥७३॥ यदुक्तंभवताभूपतत्सर्वंतथ्य मेवहि॥तवशक्तिंचजानामिविरक्तिंचमहामते॥७४॥नभवत्सदृशोराजाभुविभूतोभविष्यति॥ राज्यंभोक्तुंत्वयाज्ञायियुक्तंयत्तुमुमुक्ष सि॥७५॥ विरोधेपिहिदेवानांत्वयानापकृतंक्वचित्॥ धर्मंतरप्रवेशश्चतवराष्ट्रेपिनोभवत्॥७६॥ प्रवर्तिताभिर्भवताप्रजाभिर्यदनुष्ठितम्॥ धर्मंधर्मस्वधर्मज्ञतेनतृप्तादिवौकसः॥७७॥

त्कालापेक्षयापश्चाद्भावितथाप्यतीतश्रीकृष्णावतारापेक्षयैवमुक्तमितिज्ञेयम् ॥ तथाचोक्तंवासिष्ठेभुशुंडेन ॥ वसुदेवगृहेविष्णोर्भुवोभारनिवृत्तये अधुनाषोडशंजन्मभविष्यतिमुनी श्वरेति ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ १७० ॥ आवेशःप्रवेशः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ स्वच्छानिनिर्मलानि ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ मुमुक्षसित्यक्तुमिच्छसि ॥ ७५ ॥ धर्मंतरोऽधर्मः ॥ ७६ ॥ धर्मप्रवर्तिताभिरित्यन्वयः ॥ ७७ ॥

॥ ७८ ॥ भूर्जायायेषांतेभूजानयस्तेषांमध्येसत्तमश्रेष्ठभूजानिसत्तम ॥ वच्मिकथयामि ॥७९॥१८०॥८१॥८२॥८३॥ ८४ ॥८५ ॥ ८६ ॥ त्वदभ्याशात्त्वत्सन्निधानात् ॥ ८७ ॥

एकएवहितेदोषोल्हदिमेप्रतिभासते ॥ काश्याविश्वेश्वरोदूरंयत्कृतोभवताकिल ॥ ७८ ॥ महांतमपराधंतेजानेभूजानिसत्तम ॥ इमंतत्पापशांत्यैचवच्म्युपायंमहत्तरम् ॥ ७९ ॥ संख्यास्तियावतीदेहेदेहिनोरोमसंभवा ॥ तावंतोप्यपराधावैयांतिलिंगप्रतिष्ठया ॥ १८० ॥ एकंप्रतिष्ठितंयेनलिंगमत्रेशभक्तितः ॥ तेनात्मनासमंविश्वंजगदेतत्प्रतिष्ठितम् ॥ ८१ ॥ रत्नाकरेरत्नसंख्यासंख्याविद्भिरपीष्यते ॥ लिंगप्रतिष्ठापुण्यस्यनतुसंख्येतिलिख्यते ॥ ८२ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकुरुलिंगप्रतिष्ठितिम् ॥ तयालिंगप्रतिष्ठित्याकृतकृत्योभविष्यसि ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वाब्राह्मणोदध्यौक्षणंनिश्चलमानसः ॥ उवाचचप्रल्हष्टास्योराजानंपाणिनास्पृशन् ॥ ८४ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ अन्यच्चकिंचित्पश्यामिभूपालज्ञानचक्षुषा ॥ शृणुष्वावहितोभूत्वातदपिप्राज्ञसत्तम ॥ ८५ ॥ धन्योसिकृतकृत्योसिमान्योसिमहतामपि ॥ जप्यंचतवनामेहप्रातःशुभफलेप्सुना ॥ ८६ ॥ दिवोदासत्वदभ्याशादपिधन्यतरावयम् ॥ तेपिधन्यतरामर्त्यैयेत्वदाख्यांप्रचक्षते ॥ ८७ ॥ स्मायंस्मायंजगौविप्रोमौलिमांदोलयन्मुहुः ॥ ल्हृद्येवबहुशोल्हष्टःसंप्रल्हष्टतनूरुहः ॥ ८८ ॥ अहोभाग्योदयश्चास्यअहोनैर्मल्यमस्यवै ॥ यदेनमनिशंध्यायेद्धेयोविश्वेश्वरोऽखिलैः ॥ ८९ ॥ अहोउदर्कंएतस्यनकैश्चित्प्रतिपद्यते ॥ अस्माकमपियद्दूरमदवीयस्तदस्ययत् ॥ १९० ॥ ल्हद्यालोच्येतिविप्रोथवर्णयित्वाक्षितीश्वरम् ॥ आविश्चकारतत्सर्वंयत्समाधावलोकयत् ॥ ९१ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ राजंस्तवाद्यफलितोमनोरथमहाद्रुमः ॥ अनेनैवशरीरेणत्वंगंतासिपरंपदम् ॥ ९२ ॥

स्मायंस्मायमिति ॥ पुनःपुनरीषद्धास्यंकृत्वेत्यर्थः ॥ ८८ ॥ यद्यस्मादखिलैर्ध्येयइतिसंबंधः ॥८९ ॥ उदर्कउत्तरकालीनंफलम् ॥ दवीयोऽल्पंनदवीयोऽदवीयोमहत्तरम् ॥ अदवीयोनिकटमितिवा ॥ पदमितिशेषः ॥ उदर्कंइतिवाविशेष्यते ॥ यद्यस्मात् ॥ १९० ॥ वर्णयित्वास्तुत्वा ॥ ९१ ॥ तच्छब्दार्थमेवदर्शयति ॥ राजन्निति ॥ गंतासिगमिष्यसीत्यर्थः ॥ ९२ ॥

१ अस्मिन्पक्षेविशेषणेनपुंसकत्वस्यार्षत्वंकल्पनीयम्

॥ ९३ ॥ ९४ ॥ विपाकःफलम् ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ संप्रीणितंसंतोषितम् ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ भूयइति ॥ भूयोभूयोवक्ष्यमाणंविचार्यपश्चादितिसंप्रधार्यतत्रैवसंस्थितइतिसार्धद्व

यथाविश्वेश्वरोनित्यंत्वामेवत्वद्दिशीलयेत्॥ तथास्मदादीनपिनद्विजांस्तत्पादलोचनान् ॥ ९३ ॥ कृतलिंगप्रतिष्ठंत्वांसप्तमेत्यघवासरात् ॥
दिव्यंविमानमागत्यनेतुमेष्यतिशांभवम् ॥ ९४ ॥ राजंस्त्वंवेत्सिकस्यायंविपाकःसुकृतस्यते ॥ वाराणस्याःपुरःसम्यक्सेवनादित्यवैम्यहम्
॥ ९५ ॥ एकमप्यत्रयःपायाद्वाराणस्यांस्थितंजनम् ॥ तस्याप्येवंविपाकोस्तिदेहांतेराजसत्तम ॥ ९६ ॥ इतिश्रुत्वासराजर्षिर्दिवोदासःप्रता
पवान् ॥ ब्राह्मणायसशिष्यायप्रादात्प्रीतोभिवांछितम् ॥ ९७ ॥ अथसंप्रीणितंविप्रंप्रणम्यचमुहुर्मुहुः ॥ प्रोवाचराजासंहृष्टस्तारितोस्मिभ
वार्णवात् ॥ ९८ ॥ ब्राह्मणोपिप्रहृष्टात्मापरिपूर्णमनोरथः ॥ समापृच्छ्यमहीनाथंस्वेष्टंदशंजगामह ॥ ९९ ॥ विलोक्यकाशींपरितोमाया
द्विजवपुर्हरिः ॥ भूयोभूयोविचार्यापिकिमत्रातीवपावनम् ॥ २०० ॥ स्थानंयत्राहमध्यास्यनिजभक्तानशेषतः ॥ नेष्यामिपरमंधामविश्वे
शानुग्रहात्परात् ॥ १ ॥ संप्रधार्येतिभगवान्दृष्ट्वापांचनदंह्रदम् ॥ तत्रकृत्वाविधिस्नानंततस्तत्रैवसंस्थितः ॥ २ ॥ प्रतीक्षमाणोलक्ष्मीशोमं
क्षुत्र्यक्षसमागमम् ॥ तार्क्ष्यंप्रस्थापयांचक्रेराजवृत्तांतवेदिनम् ॥ ३ ॥ दिवोदासोपिराजेंद्रोविप्रेंद्रंपरिवर्णयन् ॥ आहूयप्रकृतीःसर्वाःसा
मात्यान्मंडलेश्वरान् ॥ ४ ॥ अध्यक्षानपिसर्वांश्चकोशाश्वेभादिदेशितान् ॥ पुत्रान्पंचशतंप्राग्र्यंसुतंचसमरंजयम् ॥ ५ ॥ पुरोहितंप्रतीहार
मृत्विजोगणकान्द्विजान् ॥ सामंतान्राजपुत्रांश्चसूपकारांश्चिकित्सकान् ॥ ६ ॥ वैदेशिकानपिबहून्नानाकार्यसमागतान् ॥ सांतःपुरांच
महिषींवृद्धगोपालबालकान् ॥ ७ ॥ सर्वान्प्रोवाचहृष्टात्माप्रबद्धकरसंपुटः ॥ यथासब्राह्मणःप्राहदिनसप्तावधिस्थितिम् ॥ ८ ॥ आश्चर्यंतेषु
शृण्वत्सुविषण्णवदनेषुच ॥ स्वयंराजगृहंनीत्वाकुमारंसमरंजयम् ॥ ९ ॥

यस्यान्वयः ॥ २०० ॥ १ ॥ २ ॥ मंक्षुद्रुतम् ॥ यदाहामरः ॥ सद्योद्राङ्मंक्षुसपदिद्रुतमिति ॥ ३ ॥ प्रकृतीर्मंत्रिणः ॥ ४ ॥ अध्यक्षान्विशिनष्टि ॥ कोशेति ॥ देशितानादिष्टान्नियो
जितानित्यर्थः ॥ सर्वान्प्रोवाचेत्यतःप्राक्तनानांद्वितीयांतानांपदानांआहूयेत्यनेनसंबंधः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥

पुनःकाशीमगादितिविष्णुवाक्यात्काशींत्यक्त्वातत्पूर्वदिग्भागेगोमतीतीरेसपरिवारोगतस्तत्रपुत्रंराज्येअभिषिच्यलिंगस्थापनद्वारारुद्रंप्रसादयितुमागतः ॥ तथाचोक्तंहरिवंशे ॥ विषयांतेपुरींरम्यांगोमत्यांसन्यवेशयदिति ॥ २१० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ यानंविशिनष्टि ॥ पार्षदैरिति ॥ पार्षदान्विशिनष्टि ॥ शूलेत्यादिसार्धद्वयेन ॥ खट्वांगमायुधविशे

अभिषिच्यमहाबुद्धिःपौरान्जानपदानपि॥प्रसादीकृत्यपुण्यात्मापुनःकाशीमगान्नृपः॥ २१०॥आगत्यकाशींमेधावीसभूपालोरिपुंजयः॥ प्रासादंकारयामासस्वर्धुन्याःपश्चिमेतटे॥ ११॥ रिपून्प्रमथ्यसमरेयावतीश्रीरुपार्जिता॥ तावत्यासहिभूपालःशिवालयमचीकृपत्॥ १२॥ भूपाललक्ष्मीरखिलायत्तत्रविनियोजिता॥ भूपालश्रीरितिख्याताततःसाभूरभूच्छुभा॥ १३॥ दिवोदासेश्वरंलिंगंप्रतिष्ठाप्यरिपुंजयः॥ कृतकृत्यमिवात्मानममन्यतनरेश्वरः॥ १४॥ अथैकस्मिन्दिनेराजातल्लिंगंविधिपूर्वकम्॥ समभ्यर्च्यनमस्कृत्ययावत्तुष्टावतुष्टिदम्॥ १५॥ तावन्नभोंगणादाशुदिव्यंयानमवातरत्॥ पार्षदैःपरितःकीर्णंशूलखट्वांगपाणिभिः॥ १६॥ अत्यादित्याग्नितेजोभिर्भालनेत्रैःकपर्दिभिः॥ शुद्धस्फटिकसंकाशैरंगैर्दीप्तनभोंगणैः॥ १७॥ विभूषाहिफणारत्नज्योतिःपूजितविग्रहैः॥ नित्यप्रकाशसंत्रस्ततमःश्रितशिरोधरैः॥ १८॥ चामरव्यग्रहस्ताग्ररुद्रकन्याशतावृतम्॥ अथपारिषदैराजादिव्यस्रगनुलेपनैः॥ १९॥ दिव्यैर्दुकूलनेपथ्यैरलंचक्रेमुदान्वितैः॥ त्रिनेत्रीकृतसद्भालंश्यामीकृतशिरोधरम्॥ २०॥ सुगौरीकृतसर्वांगंकपर्दीकृतमौलिजं॥ चतुर्भुजीकृततनुंभूषणीकृतपन्नगम्॥ २१॥ चंद्रार्धीकृतमूर्धानंनिन्युस्तंपार्षदादिवम्॥ २२॥ तदाप्रभृतितत्तीर्थंभूपालश्रीरितिश्रुतम्॥ तत्रश्राद्धादिकंकृत्वादानंदत्वास्वशक्तितः॥ २३॥ दिवोदासेश्वरंदृष्ट्वासमभ्यर्च्यचभक्तितः॥ राज्ञश्चाख्यायिकांश्रुत्वानरोगर्भंमाविशेत्॥ २४॥ आख्यानमेतन्नृपतेर्दिवोदासस्यपावनम्॥ पठित्वापाठयित्वापिनरःपापैःप्रमुच्यते॥ २५॥

षः ॥ १६ ॥ अतिअतिक्रांतमादित्याग्नितेजोयैस्तेतथातैरत्यादित्याग्नितेजोभिः ॥ १७ ॥ नित्येति ॥ नित्यप्रकाशेनस्वप्रकाशेनसंत्रस्तैस्तमोभिराश्रिताशिरोधराग्रीवायेषांतेतथातैर्नीलकंठैरित्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ २२० ॥ २१ ॥ दिवंकैलासम् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २२९ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एकोनषष्टिकेऽध्यायेश्रीमदानंदकानने ॥ पंचानांसरितांपुण्यःप्रादुर्भावोनिरूप्यते ॥ १ ॥ अथिमंप्रष्टुंस्कंदंप्रोत्साहयन्स्तौति ॥ सर्वज्ञेति ॥ तारितुंशीलमस्यास्तीतितारीतस्मै ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ अध्यासअधिअधिष्ठायआसस्थि

दिवोदासशुभाख्यानंश्रुत्वायःसमरंविशेत् ॥ नजातुजायतेतस्यभयंवैरिकृतंक्वचित् ॥ २६ ॥ दिवोदासकथापुण्यामहोत्पातनिकृंतनी ॥ पठनीयाप्रयत्नेनसर्वविघ्नोपशांतये ॥ २७ ॥ नातिवृष्टिर्जायतेतत्रनाकालमरणाद्भयम् ॥ दैवोदासीकथायत्रसर्वपातकनाशिनी ॥ २८ ॥ अस्याख्यानस्यपठनाद्विष्णोरिवमनोरथाः ॥ संपूर्णतांगमिष्यंतिशंभोश्चितितकारिणः ॥ २२९ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदिवोदासनिर्वाणप्राप्तिर्नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ सर्वज्ञहृदयानंदगौरीचुंबितमूर्धज ॥ तारकांतकषड्वक्तारिणेभद्रकारिणे ॥ १ ॥ सर्वज्ञाननिधेतुभ्यंनमःसर्वज्ञसूनवे ॥ सर्वथाजितमारायकुमारायमहात्मने ॥ २ ॥ कामारिमर्धनारीशंवीक्ष्यकामकृतंकिल ॥ योजिगायकुमारोपिमारंतस्मैनमोस्तुते ॥ ३ ॥ यदुक्तंभवतास्कंदमायाद्विजवपुर्हरिः ॥ काश्यांपंचनदंतीर्थमध्यासातीवपावनम् ॥ ४ ॥ भूर्भुवःस्वःप्रदेशेषुकाशीपरमपावनम् ॥ तत्रापिहरिणाज्ञायितीर्थंपंचनदंपरम् ॥ ५ ॥ कुतःपंचनदंनामतस्यतीर्थस्यषण्मुख ॥ कुतश्चसर्वतीर्थेभ्यस्तदासीत्पावनंपरम् ॥ ६ ॥ कथंचभगवान्विष्णुरंतरात्माजगत्पतिः ॥ सर्वेषांजगतांपाताकर्ताहर्ताचलीलया ॥ ७ ॥ अरूपोरूपमापन्नअव्यक्तोव्यक्ततांगतः ॥ निराकारोपिसाकारोनिष्प्रपंचःप्रपंचभाक् ॥ ८ ॥ अजन्मानेकजन्माचत्वनामास्फुटनामभृत् ॥ निरालंबोखिलालंबोनिर्गुणोपिगुणास्पदम् ॥ ९ ॥ अहृषीकोहृषीकेशोप्यनंघ्रिरपिसर्वगः ॥ उपसंहृत्यरूपंस्वंसर्वव्यापीजनार्दनः ॥ १० ॥ स्थितःसर्वात्मभावेनतीर्थेपंचनदेपरे ॥ एतदाख्याहिषड्वक्त्रपंचवक्त्राद्यथाश्रुतम् ॥ ११ ॥

तवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ आपन्नइत्यत्रविसंधिरार्षः ॥ ८ ॥ ९ ॥ अहृषीकइंद्रियरहितोथचहृषीकेशइंद्रियाणांप्रवर्तकः ॥ अपाणिपादोजवनोग्रहीतापश्यत्यचक्षुःसशृणोत्यकर्णइत्यादिश्रुतेः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ऊर्जेकार्तिके ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ रूपंसौंदर्यंलावण्यमंगसौष्ठवंतच्छालिनी ॥ २० ॥ परःश्रीकृष्णःसपितृत्वेनवर्ततेयस्यसपरीकामस्तेन क्षुब्धंक्षुभितंमुनेर्मनोबभूवेतिशेषः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ ॥ मुनीनांमननशीलानांमानसंयत्तत्पद्माद्पिमृदुकोमलमित्यन्वयः ॥ प्रायोग्रहणंदुर्वासःप्रभृतीनांव्यावृत्त्यर्थम् ॥ स्वभा

स्कंदउवाच॥ ॥कथयामिकथामेतांनमस्कृत्यमहेश्वरम्॥सर्वाघौघप्रशमनींसर्वश्रेयोविधायिनीम्॥ १२॥ यथापंचनदंतीर्थंकाश्यांप्र थितिमागतम्॥यन्नामग्रहणादेवपापंयातिसहस्रधा ॥ १३ ॥ प्रयागोपिचतीर्थेशोयत्रसाक्षात्स्वयंस्थितः ॥ पापिनांपापसंघातंप्रसह्य निजतेजसा॥ १४ ॥ हरंतिसर्वतीर्थानिप्रयागस्यबलेनहि॥ तानिसर्वाणितीर्थानिमाघेमकरगेरवौ ॥ १५॥ प्रत्यब्दंनिर्मलानिस्युस्तीर्थरा जसमागमात् ॥ प्रयागश्चापितीर्थेंद्रःसर्वतीर्थार्पितंमलम् ॥ १६ ॥ महाघिनांमहापंचहरेत्पांचनदाद्बलात् ॥ यंसंचयतिपापौघमावर्षंती र्थनायकः ॥ तमेकमज्जनादूर्जेत्यजेत्पंचनदेध्रुवम् ॥ १७॥ यथापंचनदोत्पत्तिस्तथाचकथयाम्यहम् ॥ निशामयमहाभागमित्रावरुणनं दन॥ १८ ॥पुरावेदशिरानाममुनिरासीन्महातपाः॥ भृगुवंशसमुत्पन्नोमूर्तोवेदइवापरः ॥ १९ ॥ तपस्यतस्तस्यमुनेःपुरोदृग्गोचरंगता॥ शुचिरप्सरसांश्रेष्ठारूपलावण्यशालिनी॥ २० ॥तस्यादर्शनमात्रेणपरिक्षुब्धंमुनेर्मनः ॥ चस्कंदसमुनिस्तूर्णंसाथभीतावराप्सरा॥ २१ ॥ दूरादेवनमस्कृत्यतमृषिंसाभ्यभाषत॥ अतीववेपमानांगीशुचिस्तच्छापभीतितः ॥ २२ ॥ नापराध्नोम्यहंकिंचिन्महोग्रतपसांनिधे ॥ क्षंत व्यंमेक्षमाधारक्षमारूपास्तपस्विनः ॥ २३ ॥ मुनीनांमानसंप्रायोयत्पद्माद्पितन्मृदु ॥ स्त्रियःकठोरहृदयाःस्वरूपेणैवसत्तम ॥ २४॥इति श्रुत्वावचस्तस्याःशुचेरप्सरसोमुनिः॥ विवेकसेतुनास्तंभीन्महारोषनदीरयम्॥२५॥ उवाचचप्रसन्नात्माशुचेशुचिरसिध्रुवम् ॥ नमेऽस्यो पिहिदोषोत्रनतेदोषोस्तिसुंदरि॥ २६॥ वह्निस्वरूपाललनानवनीतसमःपुमान्॥ अनभिज्ञावदंतीतिविचारान्महदंतरम्॥ २७॥

वारक्षमिणांमृदुइतिक्वचित्पाठः ॥ स्वरूपेणैवस्वभावेनैव ॥ तथाचोर्वशीवचनम् ॥ क्वापिसख्यंनवैस्त्रीणांवृकाणांहृदयंयथेत्यादि ॥ २४ ॥ विवेकसेतुनाआत्मानात्मविवेकधृत्यामहान् योरोषएवनदीतस्यारयंवेगमस्तंभीरस्तंभितवानित्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ नवनीतसमःप्रथमोद्धृतघृततुल्यः ॥ इतिउदाहरणमितिशेषः ॥ अनभिज्ञत्वेहेतुमाह ॥ विचारादिति ॥ अंतरम साम्यं दृष्टांतदार्ष्टांतिकयोरितिशेषः ॥ २७ ॥

साम्याभावमेवाह ॥ स्त्रिस्रेदिति ॥ उद्धृतश्चासौसारश्चेतिउद्धृतसारोघृतम् ॥ स्त्रीइतिआख्यायस्यपदार्थस्यसरूयाख्यस्तस्यासमादानादसंस्पर्शादित्यर्थः ॥ स्त्रीनामग्रहणादितिवा ॥ २८ ॥ शुचिःपवित्रामनोगतिरंतःकरणवृत्तिर्यस्याःसातथातस्याःसंबोधनंहेशुचिमनोगते ॥ रुचिमनोगतेइतिक्वचित् ॥ तत्रापिसएवार्थः ॥ नभेतव्यमित्यत्रहेतुंवदन्शुचिमनोगतत्व मेवाह ॥ अतर्कितोपस्थितयात्वयाचस्खलितंमयेति ॥ अतर्कितोपस्थितत्वंनाममद्दर्शनादस्यक्षोभोजायतामित्यननुसंधायागतत्वम् ॥ यच्चस्खलेइतिक्वचित्पाठः ॥ यद्यस्माच्चस्ख लेस्खलितंक्षरितमितियावत् रेतइतिशेषः ॥ २९ ॥ कोपरयएवारिस्तस्मात्कोपरयादरेः ॥ कथंभूतात् ॥ क्षणेनांधीकरोतीतिक्षणांधीकरणस्तस्मात् ॥ ३० ॥ सुकृच्छ्रतःसुकष्टात् ॥

स्त्रिस्येदुद्धृतसारोपिवह्नेःसंस्पर्शमाप्यवै ॥ चित्रंस्त्र्याख्यासमादानात्पुमान्स्त्रिस्यतिदूरतः ॥ २८ ॥ अतःशुचेनभेतव्यंत्वयाशुचिमनोगते ॥ अतर्कितोपस्थितयात्वयाचस्खलितंमया ॥ २९ ॥ स्खलनान्नतथाहानिरकामात्तपसोमुनेः ॥ यथाक्षणांधीकरणाद्धानिःकोपरयादरेः ॥ ३० ॥ कोपात्तपःक्षयंयातिसंचितंयत्सुकृच्छ्रतः ॥ यथाभ्रपटलंप्राप्यप्रकाशःपुष्पवंतयोः ॥ ३१ ॥ अनर्थकारिणःक्रोधात्कार्थानांपरिजृंभणम् ॥ क्वाखलजनोत्सेधात्साधूनांपरिवर्धनम् ॥ ३२ ॥ अमर्षेकर्षतिमनोमनोभूसंभवःकुतः ॥ विधुंतुदेतुदत्युच्चैर्विधुंकुत्रास्तिकौमुदी ॥ ३३ ॥ ज्वलतोरोषदावाग्नेःक्वाशांतितरोःस्थितिः ॥ दृष्टाकेनापिकिंक्वापिसिंहात्कलभसुस्थता ॥ ३४ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनप्रतीपःप्रतिघातुकः ॥ चतुवर्गस्यदेहस्यपरिहेयोविपश्चिता ॥ ३५ ॥ इदानींशृणुकल्याणिकर्तव्यंयत्त्वयाशुचे ॥ अमोघबीजाहिवयंतद्बीजमुररीकुरु ॥ ३६ ॥ एतस्मिन्रक्षितेवीर्येपरिस्कन्नेत्वदीक्षणात् ॥ त्वयातवभवित्रेकंकन्यारत्नंमहाशुचि ॥ ३७ ॥ इत्युक्तातेनमुनिनापुनर्जातिवसाप्सरा ॥ महाप्रसादइत्युक्त्वामुनेःशुक्रमजीगिलत् ॥ ३८ ॥

पुष्पवंतयोश्चंद्रसूर्ययोः ॥ ३१ ॥ अर्थानांपुरुषार्थानांपरिजृंभणंपरिस्फुरणंप्राप्तिरित्यर्थः ॥ उत्सेधोवर्धनम् ॥ ३२ ॥ ननुक्रोधाद्धर्मादीनामभावेपिस्त्र्यादिविषयःकामोभविष्यतित त्राह ॥ अमर्षेइति ॥ आमर्षेक्रोधे ॥ मनःकर्मभूतम् ॥ मनोभूःकामः ॥ उच्चैःसर्वग्रासे ॥ ३३ ॥ शांतितरोःशांतिवृक्षस्य ॥ कलभोहस्तिशावकः ॥ अत्यंतास्वास्थ्यप्रतिपादनायक लभशब्दप्रयोगः ॥ ३४ ॥ प्रतीपःप्रतिकूलः ॥ प्रतिघइतिपाठेपिसएवार्थः ॥ प्रतिघातुकःप्रतिनाशकः ॥ चतुवर्गस्यदेहस्यचतुर्वर्गशरीरस्येत्यर्थः ॥ चत्वारोवर्गाधर्मादयोयस्मात्तस्यदे हस्येतिवा ॥ परिहेयःक्रोधइतिशेषः ॥ ३५ ॥ उररीकुरुस्वीकुरुजठरेधारयेत्यर्थः ॥ ३६ ॥ भवितृभविष्यति ॥ ३७ ॥ अजीगिलद्गिलितवती ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ यथेप्सितंयथारुचिजगाम ॥ त्रिदशालयमितिकिंचित् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ नाम्नोर्थवत्वमेवदर्शयति ॥ यन्नामेति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥४८ ॥ ४९ ॥

अथकालेनदिव्यस्त्रीकन्यारत्नमजीजनत् ॥ अतीवनयनानंदिनिधानंरूपसंपदाम् ॥ ३९ ॥ तस्यैववेदशिरस आश्रमेतांनिधायसा ॥ शुचिरप्सरसांश्रेष्ठाजगामचयथेप्सितम् ॥ ४० ॥ तांचवेदशिराःकन्यांस्नेहेनसमवर्धयत् ॥ क्षीरेणस्वाश्रमस्थायाहरिण्याहरिणीक्षणाम् ॥ ४१ ॥ मुनिर्नामददौतस्यैधूतपापेतिचार्थवत् ॥ यन्नामोच्चारणेनापिकंपतेपातकावली ॥ ४२ ॥ सर्वलक्षणशोभाढ्यांसर्वावयवसुंदरीम् ॥ मुनिस्तत्याजनोत्संगात्क्षणमात्रमपिकिंचित् ॥ ४३ ॥ दिनेदिनेवर्धमानांतांपश्यन्मुमुदेभृशम् ॥ क्षीरनीरधिवद्रम्यांनिशिचांद्रमसींकलाम् ॥ ४४ ॥ अथाष्टवार्षिकींदृष्ट्वातांकन्यांसमुनीश्वरः ॥ कस्मैदेयेतिसंचिंत्यतामेवसमपृच्छत ॥ ४५ ॥ ॥ वेदशिराउवाच ॥ ॥ अयिपुत्रिमहाभागेधूतपापेशुभेक्षणे ॥ कस्मैदद्यांवरायत्वांत्वमेवाख्याहितंवरम् ॥ ४६ ॥ अतिस्नेहार्द्रचित्तस्यजनेतुश्चेतिभाषितम् ॥ निशम्यधूतपापासाप्रोवाचविनताननाः ॥ ४७ ॥ ॥ धूतपापोवाच ॥ ॥ जनेतर्यद्यहंदेयासुंदरायवरायते ॥ तदातस्मैप्रयच्छत्वंयमहंकथयामिते ॥ ४८ ॥ तुभ्यंचरोचतेतातश्शृणोत्ववहितोभवान् ॥ सर्वेभ्योतिपवित्रोयोयःसर्वेषांनमस्कृतः ॥ ४९ ॥ सर्वेयमभिलष्यंतियस्मात्सर्वसुखोदयः ॥ कदाचिद्योननश्येतयःसदैवानुवर्तते ॥ ५० ॥ इहामुत्रापियोरक्षेन्महापदुदयाद्ध्रुवम् ॥ सर्वेमनोरथायस्मात्परिपूर्णाभवंतिहि ॥ ५१ ॥ दिनेदिनेचसौभाग्यंवर्धतेयस्यसन्निधौ ॥ नैरंतर्येणयत्सेवांकुर्वतोनभयंक्वचित् ॥ ५२ ॥ यन्नामग्रहणादेवकेपिबाधांनकुर्वते ॥ यदाधारेणतिष्ठंतिभुवनानिचतुर्दश ॥ ५३ ॥ एवमाद्यागुणायस्यवरस्यवरचेष्टितम् ॥ तस्मैप्रयच्छमांताततममतेपीहशर्मणे ॥ ५४ ॥ एतच्छ्रुत्वापितातस्याभृशंमुदमवापह ॥ धन्योस्मिधन्यामेपूर्वेयेषामेषासुतान्वये ॥ ५५ ॥ ध्रुवाहिधूतपापासौयस्याईदृग्विधामतिः ॥ ईदृग्विधैर्गुणगणैर्गरिम्णाकोत्रवैभवेत् ॥ ५६ ॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ गरिम्णागरिष्ठत्वेन ॥ ५६ ॥

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ पण्यतेव्यवह्रियतेऽनेनेतिपणंद्रविणंतेनसक्रय्यःक्रेतव्यःप्राप्यइत्यर्थः ॥ सुतीर्थमेवविपणिःपण्यवीथिका तस्याम् ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ क्षेत्रेऽविमुक्ते ॥ परमपावनइतिविशेषणात् ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ धाराअविच्छिन्नेनपतमानाआसाराःसीकरायासुतास्तथातासु ॥ ६७ ॥ आसारशीकरैरविच्छिन्नपतमानांबुकणैः

अथवासकथंलभ्योविनापुण्यभरोदयम् ॥ इतिक्षणंसमाधायमनःसमुनिपुंगवः ॥ ५७ ॥ ज्ञानेनतंसमालोच्यवरमीदृग्गुणोदयम् ॥ धन्यांकन्यांबभाषेथश्रृणुवत्सेशुभैषिणि ॥ ५८ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ वरस्ययेत्वयाप्रोक्ताःगुणाएतेविचक्षणे ॥ एषांगुणानामाधारोवरोस्तीतिविनिश्चितम् ॥ ५९ ॥ परंससुखलभ्योननितरांसुभगाकृतिः ॥ तपःपणेनसक्रय्यःसुतीर्थविपणौक्वचित् ॥ ६० ॥ नार्थभारैःससुलभोनकौलीन्येनकन्यके ॥ नवेदशास्त्राभ्यसनैर्नचैश्वर्यबलेनवै ॥ ६१ ॥ नसौंदर्येणवपुषानबुद्ध्यानपराक्रमैः ॥ एकयैवमनःशुद्ध्याकरणानांजयेनच ॥ ६२ ॥ महातपःसहायेनदमदानदयायुजा ॥ लभ्यतेसमहाप्राज्ञोनान्यथासदृशःपतिः ॥ ६३ ॥ इतिश्रुत्वाथसाकन्यापितरंप्रणिपत्यच ॥ अनुज्ञांप्रार्थयामासतपसेकृतनिश्चया ॥ ६४ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ कृतानुज्ञाजनेत्रासाक्षेत्रेपरमपावने ॥ तपस्ततापपरमंयदसाध्यंतपस्विभिः ॥ ६५ ॥ कसावालातिमृद्वंगीक्वचतत्तादृशंतपः ॥ कठोरवर्ष्मसंसाध्यमहोसच्चेतसोधृतिः ॥ ६६ ॥ धारासारासुवर्षासुमहावातवतीष्वलम् ॥ शिलासुसावकाशासुसावढ्ढीरनयन्निशाः ॥ ६७ ॥ श्रुत्वागर्जरवंघोरंदृष्ट्वाविद्युच्चमत्कृतीः ॥ आसारसीकरैःक्लिन्नानचकंपेमनाक्सा ॥ ६८ ॥ तडित्स्फुरंतीत्वसकृत्तमिस्रासुतपोवने ॥ यातायातंकरोतीवद्रष्टुंतत्तपसःस्थितिम् ॥ ६९ ॥ तपर्तुरेवसाक्षाच्चकुमारींकैतवात्किल ॥ पंचाग्नीन्परिधायात्रतपस्यतितपोवने ॥ ७० ॥ जलाभिलाषिणीबालानमनागपिसापिबत् ॥ कुशाग्रतोयपृषतंपंचाग्निपरितापिता ॥ ७१ ॥ रोमांचकंचुकवतीवेपमानतनुच्छदा ॥ पर्यक्षिपत्क्षपाःक्षामातपसाहैमनीश्वसा ॥ ७२ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ तपर्तुर्ग्रीष्मऋतुः ॥ कैतवंव्याजम् ॥ ७० ॥ मनागपिईषदपिकदाचिदपीत्यर्थः ॥ तपोवधीतिवापाठः ॥ पृषतंबिंदुम् ॥ ७१ ॥ रोमांचेति ॥ साधूतपापाहैमनीर्हैमंतऋतुसंबंधिनीर्निशाःपर्यक्षिपत्सर्वतोभावेनक्षपयामास ॥ कथंभूता ॥ रोमांचएवकंचुकस्तनपट्टिकातद्वती ॥ वेपमानंकंपमानंतनुच्छदंत्वगिंद्रियंयस्याःसातथा ॥ तपसाक्षामाकृशा ॥ ७२ ॥

निशीथिनीष्विति ॥ साधूतपापासारसैःपुष्करैरर्घ्यकेयंपद्मिनीसमुद्यतेतिमेनइत्यन्वयः ॥ किंकुर्वती ॥ शिशिरेशिशिरर्तौनिशीथिनीषुरात्रिषुसारसंरंससारभूतंसम्यग्रसंतपोविषयंधर्म विषयंवा सारसानामयंसारसस्तंरसंवाश्रयंतीआश्रयंतीसेवमानेतियावत् ॥ पुष्कराद्वाहिशिशिरर्तौरजन्यांशिशिरभवंरसंसेवंतेइतिहिप्रसिद्धम् ॥ ७३ ॥ मनस्विनामिति ॥ मनस्विनांप्र शस्तमनसांमुनीनामपिमनोमधौवसंतेरागतामनुरागतांसृजतेसृजतिगृह्णातीत्यर्थः ॥ तदित्यव्ययंषष्ठ्यर्थे ॥तत्तस्याःधूतपापायामनोगतोरागओष्ठपल्लवादोष्ठपल्लवद्वाराबहिर्निर्गतोमाकंद पल्लवैराम्रपल्लवैर्जंकेल्हतोगृहीतः ॥ एतेनांतर्बहीरागाभावेनमुनिभ्योप्यधिकातस्यास्तपश्चर्यैतिध्वनितम् ॥७४॥ वसंतइति ॥ साबालाधूतपापावसंतेमधौवनेनिवसंतीकोकिलाकाकली

निशीथिनीषुशिशिरेश्रयंतीसारसंरसम् ॥ मेनेसासारसैःकेयमुद्यताघेतिपद्मिनी ॥ ७३ ॥ मनस्विनामपिमनोरागतांसृजतेमधौ ॥ तदोष्ठप ल्लवाद्रागोजङ्केमाकंदपल्लवैः ॥ ७४ ॥ वसंतेनिवसंतीसावनेबालाचलंमनः ॥ चक्रेतपस्यपिश्रुत्वाकोकिलाकाकलीरवम् ॥ ७५ ॥ बंधुजी वेऽधररुचिंकलहंसेकलागतीः ॥ निक्षेपमिवसाक्षिप्त्वाशरद्यासीत्तपोरता ॥ ७६ ॥ अपास्तभोगसंपर्काभोगिनांवृत्तिमाश्रिता ॥ क्षुदुद्बोध निरोधायधूतपापातपस्विनी ॥ ७७ ॥ शाणेनमणिवल्लीढाकृशाप्यायादनर्घताम् ॥ तथापितपसाक्षामादिदीपेतत्तनुस्तराम् ॥ ७८ ॥ निरी क्ष्यतांतपस्यंतींविधिःसंशुद्धमानसाम् ॥ उपेत्योवाचसुप्रज्ञेप्रसन्नोस्मिवरंवृणु ॥ ७९ ॥ साचतुर्वक्रमालोक्यहंसयानोपरिस्थितम् ॥ प्रण म्यप्रांजलिःप्रीताप्रोवाचाथप्रजापतिम् ॥ ८० ॥ ॥ धूतपापोवाच ॥ ॥ पितामहवरोमत्वंयदिदेयोवरप्रद ॥ सर्वेभ्यःपावनेभ्योपिकुरुमा मतिपावनीम् ॥ ८१ ॥

रवंपिकायामधुरध्वनिंश्रुत्वापितपसितपोविषयेमनश्चक्रेकृतवतीत्यर्थः ॥७५॥ बंधुजीवेबंधूके ॥ कलहंसेकादंबे ॥ कलागतीर्विलासरूपागतीः ॥ ७६ ॥ अपास्तेति ॥ विरुद्धालंकारो यम् ॥ क्षुदुद्बोधनिरासायभोगिनांसर्पाणांवृत्तिमास्थिताआसीदितिपूर्वक्रियायाअनुषंगः ॥ ७७ ॥ शाणेनशणसूत्रमयेनवस्त्रेणलीढाआच्छन्नाकृशातन्वीशाणेनलीढापीत्येवंवान्व यः ॥ अनर्घताममूल्यतामायादागतवतीमणिवत् ॥ यथाउत्कृष्टोमणिःकुत्सितवस्त्रादिनाछन्नोऽतिसूक्ष्मोमलिनवस्त्रादिनाछन्नोपिवाऽनर्घतामायातितद्वदित्यर्थः ॥ तथेतिवाक्यांतरे ॥ तस्यास्तनुःशरीरंदिदीपेतरामतिशयेनदीप्तिंचकारेत्यर्थः ॥ अथवाशाणेनमणिघर्षणपाषाणेनलीढाघर्षिताअतएवकृशापिमणिव्यक्तिर्यथाऽनर्घतामत्यंतप्रकाशतामायातितथातितपसा क्षामातत्तनुस्तस्यास्तनुर्दिदीपेतरामतिशयेनदीप्तिंचकारेत्यर्थः ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

विमलंनिर्मलमेष्टुंशीलंयस्याःसाविमलैषिणीताम् ॥ ८२ ॥ एधिभव ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ अथोऽनंतरंपितुरुटजंपर्णशालांलक्ष्मीनृसिंहसमीपस्थांप्रामेत्यर्थः ॥ ८६ ॥ उटजाजिरे पर्णशालांगणे ॥ आकृष्टआकर्षितोवशीकृतइतियावत् ॥ ८७ ॥ रहोग्राम्यधर्मं ॥ रतिमितिवापाठः ॥ ८८ ॥ नज्ञातंनामयस्यतेनधर्मेणइत्येवंप्रकारेणासकृत्प्रार्थिता ॥ असकृ

स्रष्टातदिष्टमाकर्ण्यनितरांतुष्टमानसः॥प्रत्युवाचाथतांबालांविमलांविमलैषिणीम्॥८२॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥धूतपापेपवित्राणियानिसंत्यत्र सर्वतः॥तेभ्यःपवित्रमतुलंत्वमेधिवरतोमम॥८३॥ तिस्रःकोट्योऽर्धकोटीचसंतितीर्थानिकन्यके॥ दिविभुव्यंतरिक्षेचपावनान्युत्तरोत्तरम् ॥८४॥ तानिसर्वाणितीर्थानित्वत्तनौप्रतिलोमवै॥ वसंतुममवाक्येनभवसर्वातिपावनी॥८५॥ इत्युक्त्वांतर्दधेवेधाःसापिनिर्धूतकल्मषा॥ धूतपापोटजंप्रापाथोवेदशिरसःपितुः॥८६॥ कदाचित्तांसमालोक्यखेलंतीमुटजाजिरे॥ धर्मस्तत्तपसाकृष्टःप्रार्थयामासकन्यकाम्॥८७॥ धर्मउवाच॥ ॥पृथुश्रोणिविशालाक्षिक्षामोदरिशुभानने॥ क्रीतःस्वरूपसंपत्त्यात्वयाहंदेहिमेरहः॥८८॥ नितरांबाधतेकामस्त्वत्कृतेमां सुलोचने॥ अज्ञातनाम्नासातेनप्रार्थितेत्यसकृद्ग्रहः॥८९॥ उवाचसापितादातातंप्रार्थयसुदुर्मते॥ पितृप्रदेयायत्कन्याश्रुतिरेषासनातनी ॥९०॥ निशम्येतिवचोधर्मोभाविनोर्थस्यगौरवात्॥ पुनर्निर्बंधयांचक्रेऽपधृतिर्धृतिशालिनीम्॥९१॥ ॥धर्मउवाच॥ ॥नप्रार्थयेहंसु भगेपितरंतवसुंदरि॥ गांधर्वेणविवाहेनकुरुमेत्वंसमीहितम्॥९२॥ इतिनिर्बंधवद्वाक्यंसानिशम्यकुमारिका॥ पितुःकन्याफलंदित्सुःपुन राहेतितंद्विजम्॥९३॥ अरेजडमतेमात्वंपुनर्ब्रूहीतियात्यतः॥ इत्युक्तोपिकुमार्यासनातिष्ठन्मदनातुरः॥९४॥ ततःशशापतंबालाप्रबला तपसोबलात्॥ जडोसिनितरांयस्माज्जलाधारोनदोभव॥९५॥ इतिशप्तस्तयासोथतांशशापक्रुधान्वितः॥ कठोरहृदयेत्वंतुशिलाभव सुदुर्मते॥९६॥

त्प्रार्थनेहेतुमाह ॥ यतोग्रहःआग्रहःकामावेशइत्यर्थः ॥ ८९ ॥ पितुःकन्यादातृत्वेश्रुतिंप्रमाणयति ॥ पित्रिति ॥ यद्यस्मात् ॥ ९० ॥ गौरवाद्गुरुत्वाद्बलवत्तरत्वादित्यर्थः ॥ अपधृति रपगतधैर्यः ॥ ९१ ॥ गांधर्वेणकन्यावरयोर्मिथःसमयरूपेण ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥

॥ ९७ ॥ ९८ ॥ माभैर्माभैषीः ॥ ९९ ॥ धुनीनदी ॥ १०० ॥ १ ॥ प्राकृतंपूर्वरूपम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ शीलयन्ध्यायन् ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥११० ॥ सर्वतीर्थीकृतआत्मा

स्कंदउवाच ॥ ॥इत्यन्योन्यस्यशापेनमुनेधर्मोनदोऽभवत् ॥ अविमुक्तेमहाक्षेत्रेख्यातोधर्मनदोमहान् ॥ ९७ ॥ साप्याहपितरंत्रस्तास्वशि लात्वस्यकारणम् ॥ ध्यानेनधर्मंविज्ञायमुनिःकन्यामथाब्रवीत् ॥ ९८ ॥ माभैःपुत्रिकरिष्यामितवसर्वंशुभोदयम् ॥ तच्छापोनान्यथाभूया च्चंद्रकांतशिलाभव ॥ ९९ ॥ चंद्रोदयमनुप्राप्यद्रवीभूततनुस्ततः ॥ धुनीभवसुतेसाध्विधूतपापेतिविश्रुता ॥ १०० ॥ सचधर्मनदःकन्येतव भर्तासुशोभनः ॥ तैर्गुणैःपरिपूर्णांगोयेगुणाःप्रार्थितास्त्वया ॥ १ ॥ अन्यच्चश्टणुसद्बुद्धेममापितपसोबलात् ॥ द्वैरूप्यंभवतोर्भाविप्राकृतंचद्र वंचवै ॥ २ ॥ इत्याश्वास्यपिताकन्यांधूतपापांपरंतप ॥ चंद्रकांतशिलाभूतामनुजग्राहबुद्धिमान् ॥ ३ ॥ तदारभ्यमुनेकाश्यांख्यातोधर्मनदो ह्रदः ॥ धर्मोद्रवस्वरूपेणमहापातकनाशनः ॥ ४ ॥ धुनीचधूतपापासासर्वतीर्थमयीशुभा ॥ हरेन्महाघसंघातान्कूलजानिवपादपान् ॥ ५ ॥ तत्रधर्मनदेतीर्थेधूतपापासमन्विते ॥ यदानस्वर्धुनीतत्रतदाव्रध्नस्तपोव्यधात् ॥ ६ ॥ गभस्तिमालीभगवान्गभस्तीश्वरसन्निधौ ॥ शीलयन्मं गलांगौरींतपउग्रंचचारह ॥ ७ ॥ नाम्नामयूखादित्यस्यतीर्थेतत्रतपस्यतः ॥ किरणेभ्यःप्रववृतेमहास्वेदोतिखेदतः ॥ ८ ॥ किरणेभ्यःप्रवृत्ताया महास्वेदस्यसंततिः ॥ ततःसाकिरणानामजातापुण्यातरंगिणी ॥ ९ ॥ महापापांधतमसंकिरणाख्यातरंगिणी ॥ ध्वंसयेत्स्नानमात्रेणमिलि ताधूतपापया ॥ ११० ॥ आदौधर्मनदःपुण्योमिश्रितोधूतपापया ॥ ययाधूतानिपापानिसर्वतीर्थीकृतात्मना ॥ १११ ॥ ततोपिमिलितागत्य किरणारविणैधिता ॥ यन्नामस्मरणादेवमहामोहांधतांव्रजेत् ॥ १२ ॥ किरणाधूतपापेचतस्मिन्धर्मनदेशुभे ॥ स्रवंत्यौपापसंहर्त्र्यौवाराण स्यांशुभद्रवे ॥ १३ ॥ ततोभागीरथीप्राप्तातेनदैलीपिनासह ॥ भागीरथीसमायातायमुनाचसरस्वती ॥ १४ ॥

ययासीतथातयासर्वतीर्थीकृतात्मना ॥ ११ ॥ एधितावर्धितासंपादितेत्येतत् ॥ अंधतांस्वकार्याक्षमताम् ॥ १२ ॥ किरणेति किरणाधूतपापेनधौतेतस्मिन्धर्मनदेतस्थतुरितिशेषः ॥ १३ ॥ दैलीपिनाभगीरथेन ॥ १४ ॥

किरणाधूतपापाचपुण्यतोयासरस्वती ॥ गंगाचयमुनाचैवपंचनद्योत्रकीर्तिताः ॥ १५ ॥ अतःपंचनदंनामतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ तत्राप्लु
तोनगृह्णीयाद्देहंनापांचभौतिकम् ॥ १६ ॥ अस्मिन्पंचनदीनांचसंभेदेघौघभेदिनि ॥ स्नानमात्रात्प्रयात्येवभित्त्वाब्रह्मांडमंडपम् ॥ १७ ॥ तीर्था
निसंतिभूयांसिकाश्यामत्रपदेपदे ॥ नपंचनदतीर्थस्यकोट्यंशेनसमान्यपि ॥ १८ ॥ प्रयागेमाघमासेतुसम्यक्स्नातस्ययत्फलम् ॥ तत्फलंस्या
द्दिनैकेनकाश्यांपंचनदेध्रुवम् ॥ १९ ॥ स्नात्वापंचनदेतीर्थेकृत्वाचपितृतर्पणम् ॥ बिंदुमाधवमभ्यर्च्यनभूयोजन्मभाग्भवेत् ॥ १२० ॥ यावत्सं
ख्यास्तिलादत्ताःपितृभ्योजलतर्पणे ॥ पुण्येपंचनदेतीर्थेतृप्तिःस्यात्तावदाब्दिकी ॥ २१ ॥ श्रद्धयायैःकृतंश्राद्धंतीर्थेपंचनदेशुभे ॥ तेषांपिताम
हामुक्तानानायोनिगताअपि ॥ २२ ॥ यमलोकेपितृगणैर्गाथेयंपरिगीयते ॥ महिमानंपांचनदंदृष्ट्वाश्राद्धविधानतः ॥ २३ ॥ अस्माकमपि
वंश्योत्रकश्चिच्छ्राद्धंकरिष्यति ॥ काश्यांपंचनदंप्राप्ययेनमुच्यामहेवयम् ॥ २४ ॥ इयंगाथाप्रतिदिनंश्राद्धदेवस्यसन्निधौ ॥ पितृभिःपरिगी
येतकाश्यांपंचनदंप्रति ॥ २५ ॥ तत्रपंचनदेतीर्थेयत्किंचिद्दीयतेवसु ॥ कल्पक्षयेपिनभवेत्तस्यपुण्यस्यसंक्षयः ॥ २६ ॥ वंध्यापिवर्षपर्यंतंस्ना
त्वापंचनदेह्रदे ॥ समर्च्यमंगलांगौरींपुत्रंजनयतिध्रुवम् ॥ २७ ॥ जलैःपांचनदैःपुण्यैर्वाससापरिशोधितैः ॥ महाफलमवाप्नोतिस्नपयित्वेष्टदे
वताम् ॥ २८ ॥ पंचामृतानांकलशैरष्टोत्तरशतोन्मितैः ॥ तुलितोधिकतांयातोबिंदुःपांचनदांभसः ॥ २९ ॥ पंचकूर्चेनपीतेनयात्रशुद्धिरुदाहृ
ता ॥ साशुद्धिःश्रद्धयाप्राश्यबिंदुंपांचनदांभसः ॥ १३० ॥ भवेदवभृथस्नानाद्राजसूयाश्वमेधयोः ॥ यत्फलंतच्छतगुणंस्नानात्पांचनदांभसा
॥ ३१ ॥ राजसूयाश्वमेधौचभवेतांस्वर्गसाधनम् ॥ आब्रह्मघटिकाद्वंद्वंमुक्त्यैपांचनदाप्लुतिः ॥ ३२ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ पंचकूर्चेनपंचगव्येन ॥ १३० ॥ ३१ ॥ आब्रह्मघटिकाद्वंद्वंब्रह्ममुहूर्तद्वयमभिव्याप्यसीमानंकृत्वेतिवा ॥ पंचनदाप्लुतिस्तत्स्नानंमुक्तये ॥ आब्रह्मघटिकाद्वंद्वमित्यस्यपू
र्वेणवासंबंधः ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ पंचनदोक्षिणांपांचनदजलसेकव्रताम् ॥ पंचनदेक्षिणामितिपाठेतत्पश्यताम् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥ इष्टानिअंतर्वेद्यांदीयमानानिदानानिपूर्तानिवापीकूपतडागादिनि र्माणानितेषुकृतेष्वन्यत्रयत्फलंस्यात्तद्धर्मनदाप्लवात्स्यादित्यन्वयः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ कृष्णलोन्मितंरक्तिकापरिमाणम् ॥ १४० ॥ ४१ ॥४२॥ कोपिब्रह्मापियःकश्चिदितिवा॥ ४३॥

स्वर्गराज्याभिषेकोपिनतथासंमतःसताम्॥ अभिषेकःपांचनदोयथानल्पसुखप्रदः ॥ ३३ ॥ वरंवाराणसींप्राप्यभृत्यःपंचनदोक्षिणाम् ॥ नान्यत्रसेवकोभूतभूपकोटिर्नरेश्वरः॥ ३४ ॥ यैर्नपंचनदेस्नातंकार्तिकेपापहारिणि ॥ तेऽद्यापिगर्भेतिष्ठंतिपुनस्तेगर्भवासिनः॥ ३५ ॥ कृतेध र्मनदंनामत्रेतायांधूतपापकम्॥ द्वापरेबिंदुतीर्थंचकलौपंचनदंस्मृतम्॥ ३६ ॥ शतंसमास्तपस्तप्त्वाकृतेयत्प्राप्यतेफलम्॥ तत्कार्तिकेपंच नदेसकृत्स्नानेनलभ्यते॥ ३७॥ इष्टापूर्तेषुधर्मेषुयावज्जन्मकृतेषुयत्॥ अन्यत्रस्यात्फलंतत्स्यादूर्जेधर्मनदाप्लवात् ॥ ३८ ॥ नधूतपापसदृशं तीर्थंक्वापिमहीतले॥ यदेकस्नानतोनश्येदघंजन्मत्रयार्जितम्॥ ३९॥ बिंदुतीर्थेनरोदत्वाकांचनंकृष्णलोन्मितम्॥ नदरिद्रोभवेत्क्वापिनस्वर्णे नवियुज्यते॥१४०॥ गोभूतिलहिरण्याश्ववासोन्नस्रग्विभूषणम्॥ यत्किंचिद्बिंदुतीर्थेत्रदत्वाक्षयमवाप्नुयात्॥४१॥एकामप्याहुतिंदत्वास मिद्धेग्नौविधानतः॥ पुण्येधर्मनदेतीर्थेकोटिहोमफलंलभेत् ॥ ४२ ॥ नपंचनदतीर्थस्यमहिमानमनंतकम् ॥ कोपिवर्णयितुंशक्तश्चतुर्वर्गशु भौकसः॥ ४३ ॥ श्रुत्वाख्यानमिदंपुण्यंश्रावयित्वापिभक्तितः॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकेमहीयते॥ १४४॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणे काशीखंडेपंचनदाविर्भावोनामएकोनषष्टितमोध्यायः॥५९॥ ॥ ७॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥उक्तापंचनदोत्पत्तिर्मित्रावरुणनंदन॥ इ दानींकथयिष्यामिमाधवाविष्कृतिंपराम्॥ १ ॥ यांश्रुत्वाश्रद्धयाधीमान्पापेभ्योमुच्यतेक्षणात्॥ नचश्रियावियुज्येतसंयुज्येतवृषेणच॥२॥ आगत्यमंदरादद्रेरुपेंद्रश्चंद्रशेखरम्॥ आपृच्छ्यताक्ष्यर्रथगःक्षणाद्वाराणसींपुरीम्॥ ३ ॥

॥ १४४॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामेकोनषष्टितमोध्यायः ॥ ५९॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथषष्टितमेध्यायेऽविमुक्तेमोक्षधामनि ॥ माधवाविष्कृतिःपुण्यावर्ण्य तेतिमनोहरा ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ धूतपापेतीर्थे ॥ ८ ॥ मुदेहर्षाय ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ विष्टंव्याभिरांतिकीर्तयंतीतिविष्टरायाज्ञवल्क्यादयस्तेभ्यःश्रूयते विष्टरेशब्दप्रपंचमयेवेदेश्रूयत इतिवाविष्टरश्रवाः ॥ बिष्टरेस्वच्छेश्रवसीश्रवणेयस्येतिमधुमाधव्यासमरटीकायाम् ॥ १३ ॥ उपोपविष्टकमलमितिउपसर्गस्यद्विर्वचनम् ॥ तथाचश्रूयते प्रपपूज्यमहादेवंसंसंयम्य

दिवोदासंमहीपालंसमुच्चाट्यस्वमायया ॥ स्थित्वापादोदकेतीर्थेकेशवाख्यस्वरूपतः ॥ ४ ॥ महिमानंपरंकाश्यांविचार्यसुविचार्यच ॥ दृष्ट्वा पंचनदंतीर्थंपरांमुदमवापह ॥ ५ ॥ उवाचचप्रसन्नात्मापुंडरीकविलोचनः ॥ अगण्याअपिवैकुंठगुणाविगणितामया ॥ ६ ॥ क्षीरनीरधौसं तितावंतोनिर्मलागुणाः ॥ यावंतोविजयंतेत्रकाश्यांपंचनदेह्रदे ॥ ७ ॥ श्वेतद्वीपेपिसामग्रीकगुणानांगरीयसी ॥ ईदृशीयादृशीकाश्यांधूतपा पेस्तिपावनी ॥ ८ ॥ मुदेकौमोदकीस्पर्शस्तथानममजायते ॥ धूतपापांबुसंपर्कोयथाभवतिसर्वथा ॥ ९ ॥ नक्षीरनीरधिजयासुखंमेश्लिष्ट गात्रया ॥ तथाभवेद्यथात्रस्यात्स्पृष्ट्याधूतपापया ॥ १० ॥ इत्थंपंचनदेतीर्थेक्षीरनीरधिजाधवः ॥ संप्रेष्यतार्क्ष्यंन्यक्षाग्रेवृत्तांतंविनिवेदितु म् ॥ ११ ॥ आनंदकाननभवंदिवोदासक्षमापतेः ॥ संवर्णयन्गुणग्रामंपुण्यंपांचनदोद्भवम् ॥ १२ ॥ सुखोपविष्टःसंहृष्टःसुदृष्टिर्विष्टरश्रवाः ॥ दृष्टवांस्तपसाजुष्टमपुष्टांगंतपोधनम् ॥ १३ ॥ सऋषिस्तंसमभ्येत्यपुंडरीकाक्षमच्युतम् ॥ उपोपविष्टकमलंवनमालाविराजितम् ॥ १४ ॥ शंखपद्मगदाचक्रचंचत्करचतुष्टयम् ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कंपीतकौशेयवाससम् ॥ १५ ॥ सुनीलेंदीवररुचिंसुस्निग्धमधुराकृतिम् ॥ ना भीह्रदलसपद्मंसुपाटलरदच्छदम् ॥ १६ ॥

मनःसदा उपोपहायसंसर्गमुदुद्गतःसतापसइत्यादि ॥ उपविष्टंकमलंयेनसतथातम् ॥ यद्वा उपसमीपेउपविष्टाकमलालक्ष्मीर्यस्यतम् ॥ १४ ॥ चंचच्छब्दःस्फुरणार्थः ॥ १५ ॥ सुपा टलरदच्छदंशोभनपाटलपुष्पवदोष्ठम् ॥ १६ ॥

॥ १७॥ १८ ॥ १९॥ २० ॥ वेदाःकर्मोपासनविषयाउपनिषदोदितंविद्यैकसमधिगम्यंनैवविदुः ॥ २१ ॥ २२ ॥ अध्यस्तविस्तीर्णशिलमाश्रितबृहत्पाषाणम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ पद्यैरेकोनविंशत्याभक्त्यापरमयामुदा अस्तौषीन्माधवंदेवमग्निविंदुर्द्विजोत्तमः ॥१ ॥ बाह्यांतरिति ॥ तथाचोक्तम ॥ अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा यःस्मरेत्पुंडरीकाक्षंसबाह्याभ्यंतरःशुचिरिति ॥ पुरुषसूक्ताद्यृचोऽर्धेनस्तौति ॥ सहस्रेति ॥ सहस्रशीर्षादिकंचसर्वात्मकत्वाज्ज्ञातव्यम् ॥ गीतोक्तविश्वरूपशरीरग्रहणाद्वा॥ क्षीराब्धिशायिश्रीनारायणचिद्घनलीला

दाडिमीबीजदशनंकिरीटद्योतितांबरम् ॥ देवेंद्रवंदितपदंसनकादिपरिष्टुतम् ॥ १७॥ दिव्यर्षिभिर्नारदाद्यैःपरिगीतमहोदयम् ॥ प्रह्लादाद्यैर्भागवतैःपरिनंदितमानसम् ॥ १८ ॥धृतशार्ङ्गधनुर्दंडदंडिताखिलदानवम्॥मधुकैटभहंतारंकंसविध्वंससूचकम्॥ १९॥कैवल्यंयत्परंब्रह्मनिराकारमगोचरम् ॥ तंपुंमूर्त्यापरिणतंभक्तानांभक्तिहेतुतः॥ २०॥वेदाविदुर्यदाकारंनैवोपनिषदोदितम्॥ब्रह्माद्यानचगीर्वाणाश्चक्रेनेत्रातिथिंसतम्॥ २१॥प्रणनाममुदायुक्तःक्षितिविन्यस्तमस्तकः॥सऋषिस्तंहृषीकेशमग्निबिंदुर्महातपाः॥ २२॥ तुष्टावपरयाभक्त्यामौलिबद्धकरांजलिः॥ अध्यस्तविस्तीर्णशिलंवलिध्वंसिनमच्युतम् ॥ २३ ॥ तत्रपंचनदाभ्यासेमार्कंडेयादिसेविते ॥ गोवींदमग्निबिंदुःसस्तुतवांस्तुष्टमानसः॥ २४॥ ॥अग्निबिंदुरुवाच॥ ॥ ओंनमःपुंडरीकाक्षवाह्यांतःशौचदायिने॥सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात्॥ २५॥ नमामितेपदद्वंद्वंसर्वद्वंद्वनिवारकम् ॥ निर्द्वंद्वयाधियाविष्णोजिष्णवादिसुरवंदित॥ २६ ॥ यंस्तोतुंनाधिगच्छंतिवाचोवाचस्पतेरपि ॥ तमीशेकइहस्तोतुंभक्तिरत्रबलीयसी॥ २७॥ अपियोभगवानीशोमनःप्राचामगोचरः॥ समादृशैरल्पधीभिःकथंस्तुत्योवचःपरः॥ २८ ॥ यंवाचोनविशंतीशंमनतीहमनोनयम् ॥ मनोगिरामतीतंतंकस्तोतुंशक्तिमान्भवेत् ॥ २९॥ यस्यनिःश्वसितंवेदाःसषडंगपदक्रमाः ॥ तस्यदेवस्यमहिमामहान्कैरवगम्यते॥ ३०॥

शरीरपरिग्रहणाद्वा ॥ २५ ॥ द्वंद्वशब्देनात्राध्यात्मिकादितापत्रितयंगृह्यते ॥ निर्द्वंद्वयाऽप्रतिबद्धयाऽकुंठितयेतियावत् ॥२६ ॥ २७ ॥ मनसःप्राचांब्रह्मादीनाम ॥ मनोवाचामितिकचित् ॥ २८ ॥ यंवाचइति ॥ यतोवाचोनिवर्तंतेअप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः ॥ २९ ॥ यस्येति शिक्षाकल्पव्याकरणनिरुक्तछंदोज्योतींष्यंगानिपदक्रमाश्चतत्सहितावेदायस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितंनिःश्वासवदप्रयत्नेनाविर्भूताइत्यर्थः ॥ अस्यमहतोभूतस्यनिःश्वसितमेतद्यदृग्वेदोयजुर्वेदइत्यादिश्रुतेः ॥ ३० ॥

अतंद्रितत्वमकुंठितत्वम् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ तमिति ॥ तंत्वांकोवेत्तीत्यन्वयः ॥ तत्रनित्यमित्युक्तेप्रध्वंसाभावेगच्छतितद्वारणार्थमजमित्युक्तं ॥ तावन्मात्रेउक्तेप्रागभावेगच्छति तद्वारणा योक्तंनित्यमिति ॥ माययाचराचर ॥ वस्तुतश्चराचरभिन्न ॥ ३३ ॥ मखोब्रह्मयज्ञः ॥ महत इतितद्विशेषणम् ॥ अश्वमेधविषयोवामहच्छब्दः ॥ महिमानमतोनरस्येतिकचित्पाठः ॥

अतंद्रितमनोबुद्धींद्रियायंसनकादयः ॥ ध्यायंतोपिह्रदाकाशेनविंदंतियथार्थतः ॥ ३१ ॥ नारदाद्यैर्मुनिवरैराबालब्रह्मचारिभिः ॥ गीयमानचरित्रोपिनसम्यग्योधिगम्यते ॥ ३२ ॥ तंसूक्ष्मरूपमजमव्ययमेकमाद्यंब्रह्माद्यगोचरमजेयमनंतशक्तिम् ॥ नित्यंनिरामयममूर्तमचिंत्यमूर्तिकस्त्वांचराचरचराचरभिन्नवेत्ति ॥ ३३ ॥ एकैकमेवतवनामहरेर्मुरारेजन्मार्जिताघमघिनांचमहापदाव्यम् ॥ दद्यात्फलंचमहितंमहतोमखस्यजनंमुकुंदमधुसूदनमाधवेति ॥ ३४ ॥ नारायणेतिनरकार्णवतारणेतिदामोदरेतिमधुहेतिचतुर्भुजेति ॥ विश्वंभरेतिविरजेतिजनार्दनेतिकास्तीहजन्मजपतांकृतांतभीतिः ॥ ३५ ॥ येत्वांत्रिविक्रमसदाह्रदिशीलयंतिकादंबिनीरुचिररोचिषमंबुजाक्षम् ॥ सौदामनीविलसितांशुकवीतमूर्तेतेपिस्पृशंतितवकांतिमचिंत्यरूपाम् ॥ ३६ ॥ श्रीवत्सलांछनहरेच्युतकैटभारेगोविंदतार्क्ष्यरथकेशवचक्रपाणे ॥ लक्ष्मीपतेदनुजसूदनशार्ङ्गपाणेत्वद्भक्तिभाजिनभयंकचिदस्तिपुंसि ॥ ३७ ॥ यैरर्चितोसिभगवंस्तुलसीप्रसूनैर्दूरीकृतैणमदसौरभदिव्यगंधैः ॥ तानर्चयंतिदिविदेवगणाःसमस्तामंदारदामभिरलंविमलस्वभावान् ॥ ३८ ॥ यद्वाचिनामतवकामदमब्जनेत्रयच्छ्रोत्रयोस्तवकथामधुराक्षराणि ॥ यच्चित्तभित्तिलिखितंभवतोस्तिरूपंनीरूपभूपपदवीनहितैर्दुरापा ॥ ३९ ॥ येत्वांभजंतिसततंभुविशेषशायिंस्तान्छ्रीपतेपितृपतींद्रकुबेरमुख्याः ॥ वंदारकादिविसदैवसभाजयंतिस्वर्गापवर्गसुखसंततिदानदक्ष ॥ ४० ॥ येत्वांस्तुवंतिसततंदिवितान्स्तुवंतिसिद्धाप्सरोमरगणालसदब्जपाणे ॥ विश्राणयत्यखिलसिद्धिदकोविनात्वांनिर्वाणचारुकमलांकमलायताक्ष ॥ ४१ ॥

तत्रमहिमरूपंफलमित्यर्थः ॥ ३४ ॥ विरजेतिसंधिरार्षः ॥ ३५ ॥ येत्वामिति ॥ कादंबिनीमेघमाला ॥ निर्गुणोपासकास्तेतवकांतिस्वप्रकाशांशोभांस्पृशंत्येवयेनूक्तविधाःसगुणोपासकास्तेपिप्राप्नुवंतीत्यपिशब्दार्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ दूरीकृतएणमदसौरभोमृगमदपरिमलःकस्तूरीगंधोयेनतादृशोदिव्यगंधोयेषांतैस्तुलसीप्रसूनैरिति ॥ ३८ ॥ निर्गतंरूपंयत्रतन्नीरूपंब्रह्मतदेवभूपस्तस्यपदवीस्थितिःदुरापादुष्प्रापा ॥ ३९ ॥ ४० ॥ विश्राणयतिप्रयच्छति ॥ ४१ ॥

क्षणतःकालतः ॥ परेहेपर ॥ तत्तस्मात् ॥ ४२ ॥ कृणुहिविक्षिपनाशयेत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ तिष्ठासुःस्थातुमिच्छुः ॥ सम

त्वंहंसिपासिसृजसिक्षणतःस्वलीलालीलावपुर्धरविरिंचिनतांघ्रियुग्म ॥ विश्वंत्वमेवपरविश्वपतिस्त्वमेवविश्वस्यबीजमसितत्प्रणतोस्मि नित्यम् ॥ ४२ ॥ स्तोतात्वमेवदनुजेंद्ररिपोस्तुतिस्त्वंस्तुत्यस्त्वमेवसकलंहिभवानिहैकः ॥ त्वत्तोनकिंचिदपिभिन्नमवैमिविष्णोतृष्णांसदाकृणुहिमेभवजांभवारे ॥ ४३ ॥ इतिस्तुत्वाहृषीकेशमग्निबिंदुर्महातपाः ॥ तस्थौतूष्णींततोविष्णुरुवाचवरदोमुनिम् ॥ ४४ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच अग्निबिंदोमहाप्राज्ञमहतांतपसांनिधे ॥ वरंवरयसुप्रीतस्तवादेयंनकिंचन ॥ ४५ ॥ ॥ अग्निबिंदुरुवाच ॥ ॥ यदिप्रीतोसिभगवन्वैकुंठेशजगत्पते ॥ कमलाकांततद्देहियदिहप्रार्थयाम्यहम् ॥ ४६ ॥ कृतानुज्ञोथहरिणाभ्रूभंगेनसतापसः ॥ कृतप्रणामोहृष्टात्मावरयामासकेशवम् ॥ ४७ ॥ भगवन्सर्वगोपीहतिष्ठपंचनदेऽद्रदे ॥ हितायसर्वजंतूनांमुमुक्षूणांविशेषतः ॥ ४८ ॥ लक्ष्मीशेनवरोमह्यमेषदेयोऽविचारतः ॥ नान्यंवरंसमीहेहंभक्तिंचत्वत्पदांबुजे ॥ ४९ ॥ इतिश्रुत्वावरंतस्याग्निबिंदोर्मधुसूदनः ॥ प्रीतःपरोपकारार्थंतथेत्याहाब्धिजापतिः ॥ ५० ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ अग्निबिंदोमुनिश्रेष्ठस्थास्याम्यहमिहध्रुवम् ॥ काशीभक्तिमतांपुंसांमुक्तिमार्गंसमादिशन् ॥ ५१ ॥ मुनेपुनःप्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिददामिते ॥ अतीवममभक्तोसिभक्तिस्तेस्तुदृढामयि ॥ ५२ ॥ आदावेवहितिष्ठासुरहमत्रतपोनिधे ॥ ततस्त्वयासमभ्यर्थिःस्थास्याम्यत्रसदैवहि ॥ ५३ ॥ प्राप्यकाशींसुदुर्मेधाःकस्त्यजेज्ज्ञानवान्यदि ॥ अनर्घ्यंप्राप्यमाणिक्यंहित्वाकाचंकईहते ॥ ५४ ॥ अल्पीयसाश्रमेणेहवपुषोव्ययमात्रतः ॥ अवश्यंगत्वरस्याशुयथामुक्तिस्तथाकहि ॥ ५५ ॥ विनिमय्यजराजीर्णदेहंपार्थिवमत्रवै ॥ प्राज्ञाःकिमुनगृह्णीयुरमृतंनैर्जरंवपुः ॥ ५६ ॥ नतपोभिर्नवादानैर्नयज्ञैर्वहुदक्षिणैः ॥ अन्यत्रलभ्यतेमोक्षोयथाकाश्यांतनुव्ययात् ॥ ५७ ॥ अपियोगंहियुंजानायोगिनोयतमानसाः ॥ नैकेनजन्मनामुक्ताःकाश्यांमुक्तावपुर्व्ययात् ॥ ५८ ॥ इदमेवमहादानमिदमेवमहत्तपः ॥ इदमेवव्रतंश्रेष्ठंयत्काश्यांम्रियतेतनुः ॥ ५९ ॥

भ्यर्थिःसम्यगभ्यर्थितः ॥ अतःस्थास्यामीति ॥ ५३ ॥ सुदुर्मेधाःप्राकृतबुद्धिः ॥ अथचयदिज्ञानवान्काशीसर्वोत्कृष्टाकदापिनत्याज्येतिज्ञानवानित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ अमृतंकैवल्यम् ॥ नैर्जरमित्युपलक्षणं षड्भावविकाररहितमित्यर्थः ॥ वपुःस्वरूपम् ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

॥६०॥६१॥६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ द्विरूपैवद्वैरूपा ॥ द्वैरूप्यमेवाह ॥ चलाचलेति चलाविष्णितरेषु तस्मिन्नचला यद्वा चलासंपत् अचलानिर्वाणरूपा ॥ ६५ ॥ मयासहमालक्ष्मी स्तयासहमाधवइति ॥ ६६ ॥ एतदेवद्दर्शयति ॥ बिंदुमाधवइति ॥ ६७ ॥ सपर्ययिष्यंतिपूजयिष्यंति ॥ ६८ ॥ वस्विति ॥ येषांपंचनदेस्थितानांसदाऽहंत्वदिवतें पंचनदेसदाअहं

सएवविद्वान्जगतिसएवविजितेंद्रियः ॥ सएवपुण्यवान्धन्योलब्ध्वाकाशींनयस्त्यजेत् ॥ ६० ॥ तावत्स्थास्याम्यहंचात्रयावत्काशीमुने त्विह ॥ प्रलयेपिननाशोस्याःशिवशूलाग्रसुस्थितेः ॥ ६१ ॥ इत्याकर्ण्यगिरंविष्णोरग्निबिंदुर्महामुनिः ॥ प्रहृष्टरोमाप्रोवाचपुनरन्यंवरंवृणे ॥ ६२ ॥ मापतेममनाम्नात्रतीर्थेपंचनदेशुभे ॥ अभक्तेभ्योपिभक्तेभ्यःस्थितोमुक्तिंसदादिश ॥ ६३ ॥ येत्रपंचनदेस्नात्वागत्वादेशांतरेष्वपि ॥ नराःपंचत्वमापन्नामुक्तिंतेभ्योपिवैदिश ॥ ६४ ॥ येतुपंचनदेस्नात्वात्वांभजिष्यंतिमानवाः ॥ चलाचलापिद्वैरूपामात्याक्षीच्छ्रीश्चतान्नरान् ॥ ६५ ॥ ॥श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ एवमस्त्वग्निबिंदोत्रभवतायद्वृतंमुने ॥ त्वन्नाम्नोऽर्धेनमेनाममयासहभविष्यति ॥ ६६ ॥ बिंदुमाधवइत्याख्यामम त्रैलोक्यविश्रुता ॥ काश्यांभविष्यतिमुनेमहापापौघघातिनी ॥ ६७ ॥ येमामत्रनराःपुण्याःपुण्येपंचनदेह्रदे ॥ सदासपर्ययिष्यंतितेषां संसारभीःकुतः ॥ ६८ ॥ वसुस्वरूपिणीलक्ष्मीर्लक्ष्मीर्निर्वाणसंज्ञिका ॥ तत्पार्श्वगासदायेषांत्वदिपंचनदेत्वहम् ॥ ६९ ॥ यैर्नपंचनदंप्राप्यवसुभिः प्रीणिताद्विजाः ॥ आशुलभ्यविपत्तीनांतेषांतद्वसुरोदिति ॥ ७० ॥ तएवधन्यालोकेस्मिन्कृतकृत्यास्तएवहि ॥ प्राप्ययैर्ममसांनिध्यंवसवोम मसात्कृताः ॥ ७१ ॥ बिंदुतीर्थमिदंनामतवनाम्नाभविष्यति ॥ अग्निबिंदोमुनिश्रेष्ठसर्वपातकनाशनम् ॥ ७२ ॥ कार्तिकेबिंदुतीर्थेयोब्रह्मचर्य परायणः ॥ स्नास्यत्यनुदितेभानौभानुजात्तस्यभीःकुतः ॥ ७३ ॥ अपिपापसहस्राणिकृत्वामोहेनमानवः ॥ ऊर्जेधर्मनदेस्नातोनिष्पापोजा यतेक्षणात् ॥ ७४ ॥ यावत्स्वस्थोस्तिदेहोयंयावन्नेंद्रियविक्लवः ॥ तावद्व्रतानिकुर्वीतयतोदेहफलंव्रतम् ॥ ७५ ॥ एकभक्तेननक्तेनतथैवाया चितेनच ॥ उपवासेनदेहोयंसंशोध्योशुचिभाजनम् ॥ ७६ ॥

तिष्ठामीतित्वाद्द्वियेषाम् ॥ वसुस्वरूपिणीलक्ष्मीर्धनादिसंपन्निर्वाणसंज्ञिकालक्ष्मीर्मोक्षलक्ष्मीश्चतत्पार्श्वगातेषांवशवर्तिनीत्यर्थः ॥ ६९ ॥ ७० ॥ वसवइतिपुंस्त्वमार्षं ॥ विषयाइतिवा पाठः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

कृच्छ्रचांद्रायणादीनिकर्तव्यानिप्रयत्नतः॥ अशुचिःशुचितामेतिकायोयद्व्रतधारणात्॥७७॥ व्रतैःसंशोधितेदेहेधर्मोवसतिनिश्चलः॥ अर्थकामौसनिर्वाणौतत्रयत्रवृषस्थितिः॥७८॥ तस्माद्व्रतानिसततंचरितव्यानिमानवैः॥ धर्मसान्निध्यकर्तॄणिचतुर्वर्गफलेप्सुभिः॥७९॥ सदाकर्तुंनशक्नोतिव्रतानियदिमानवः॥ चातुर्मास्यमनुप्राप्यतदाकुर्यात्प्रयत्नतः॥ ८० ॥ भूशय्याब्रह्मचर्यंचकिंचिद्द्रव्यनिषेधनम्॥ एकभक्तादिनियमोनित्यदानंस्वशक्तितः॥ ८१ ॥ पुराणश्रवणंचैवतदर्थाचरणंपुनः॥ अखंडदीपोद्बोधश्चमहापूजेष्टदैवते॥ ८२ ॥ प्रभूतांकुरबीजाढ्येदेशेचापिगतागतम् ॥ यत्नेनवर्जयेद्धीमान्महाधर्मविवृद्धये॥ ८३ ॥ असंभाष्यानसंभाष्याश्चातुर्मास्यव्रतस्थितैः॥ मौनंचापिसदाकार्यंतथ्यंवक्तव्यमेववा॥ ८४ ॥ निष्पावांश्चमसूरांश्चकोद्रवान्वर्जयेद्व्रती॥ सदाशुचिभिरास्थेयंस्प्रष्टव्योनाव्रतीजनः॥८५॥ दंतकेशांबरादीनिनित्यंशोध्यानियत्नतः॥ अनिष्टचिंतानोकार्याव्रतिनाह्यपिकिंचित्॥८६॥ द्वादशस्वपिमासेषुव्रतिनोऽयत्फलंभवेत् ॥ चातुर्मास्यव्रतभृतांतत्फलंस्यादखंडितम्॥ ८७॥ चतुर्ष्वपिचमासेषुनसामर्थ्यंव्रतेयदि ॥ तदोर्जेव्रतिनाभाव्यमप्यब्दफलमिच्छता ॥ ८८॥ अव्रतःकार्तिकोयेषांगतोमूढधियामिह॥ तेषांपुण्यस्यलेशोपिनभवेत्सूकरात्मनाम्॥ ८९ ॥ कृच्छ्रंवाचातिकृच्छ्रंवाप्राजापत्यमथापिवा॥ संप्राप्तेकार्तिकेमासिकुर्याद्भक्त्यातिपुण्यवान्॥ ९० ॥ एकांतरंव्रतंकुर्यात्त्रिरात्रव्रतमेववा ॥ पंचरात्रंसप्तरात्रंसंप्राप्तेकार्तिकेव्रती ॥ ९१ ॥ पक्षव्रतंवाकुर्वीतमासोपोषणमेववा ॥ नोर्जोवंध्योविधातव्योव्रतिनाकेनचित्क्वचित्॥ ९२ ॥ शाकाहारंपयोहारंफलाहारमथापिवा॥ चरेद्यवान्नाहारंवासंप्राप्तेकार्तिकेव्रती ॥ ९३ ॥ नित्यंनैमित्तिकंस्नानंकुर्यादूर्जेव्रतीनरः॥ ब्रह्मचर्यंचरेदूर्जेमहाव्रतफलार्थवान्॥ ९४॥

---

१ आर्षमेतत्

बाहुलंब्रह्मचर्येणयःक्षिपेच्छुचिमानसः॥ समस्तंहायनंतेनब्रह्मचर्यंकृतंभवेत् ॥ ९५॥ यस्तुकार्तिकिकंमासमुपवासैःसमापयेत्॥ अप्यब्द मपितेनेहभवेत्सम्यगुपोषितम्॥९६॥शाकाहारपयोहारैरूर्जोयैरतिवाहितः॥ अखंडिताशरत्तेनतदाहारेणयापिता ॥ ९७॥ पत्रभोजीभ वेदूर्जेकांस्यंत्याज्यंप्रयत्नतः॥ योव्रतीकांस्यभोजीस्यान्नतद्व्रतफलंलभेत्॥९८॥ कांस्यस्यनियमेदद्यात्कांस्यंसर्पिःप्रपूरितम्॥ ऊर्जेनभक्षये त्क्षौद्रमतिक्षुद्रगतिप्रदम्॥९९॥ मधुत्यागेघृतंदद्यात्पायसंचससशर्करम् ॥ अभ्यंगेऽभ्यवहारेचतैलमूर्जेविवर्जयेत्॥१००॥ भूयात्सनारकी देहीतत्राभ्यंगाद्यतोनघ ॥ तैलत्यागेतिलान्दद्याद्द्रोणमात्रान्सकांचनान् ॥ १ ॥ कार्तिकेमत्स्यभोजीयःसतैर्मींयोनिमृच्छति॥ बाहुलेमांस भोजीयःसकृमिःपूयशोणिते॥२॥ मांसाशिनोपियेभूपास्त्यजेयुस्तेपिकार्तिके ॥ मत्स्यमांसानिसंत्यज्यकार्त्तिकेव्रततत्परः॥ ३ ॥ मत्स्यमां सादनाद्दोषाद्बहिर्भवतिनिश्चितम्॥ नियमेमत्स्यमांसानांदद्यात्कार्तिकिकेव्रती ॥ कूश्मांडानिसमाषाणिदशस्वर्णयुतान्यपि ॥ ४ ॥ कार्तिके मौनभोजीयःसोश्नात्यमृतमेवहि॥ सुघंटांसतिलांमौनीसहिरण्यांप्रदापयेत् ॥ ५॥ कार्तिकेलवणंत्यक्तंयेनव्रतभृतासता॥ त्यक्ताःसर्वेरसा स्तेनतत्त्यागीगांप्रदापयेत्॥६॥ भूशय्यांकार्तिकेकुर्वन्नभुवंसंस्पृशेद्व्रती ॥ पर्यंकंभूशयोदद्यात्सतूलंसोपधानकम् ॥ ७॥ दीपंयःकार्तिके दद्यादखंडंघृतवर्तिकम्॥ मोहांधतमसंप्राप्यसनगच्छतिदुर्गतिम् ॥८॥ यःकुर्यात्कार्तिकेमासेरजन्यांदीपकौमुदीम्॥ तामिस्रंचांधतामि स्रंनसपश्येत्कदाचन॥ ९ ॥ पापांधकारसंक्रुद्धःकार्तिकेदीपदानतः ॥ क्रोधांधकारितमुखंभास्करिंसनवीक्षते॥ ११० ॥ सउद्योतमयंपश्ये त्त्रैलोक्यंसचराचरम्॥ प्रबोधयेन्ममाग्रेयोदीपंसोज्ज्वलवर्तिकम्॥ ११ ॥

तत्राभ्यंगादित्यभ्यवहारोपलक्षणम् ॥ १ ॥ तैर्मींतिमिर्मत्स्यस्तदीयांयोनिम् ॥२॥३॥४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९॥ पापांधकारसंक्रुद्धः पापमेवांधकारस्तस्मैसंक्रुद्धः ॥११०॥११॥

१ समांसानीतिक्वचित्पाठः

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥१५ ॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥ प्रबोधकरणीउत्थानैकादशीम् ॥१२० ॥ २१ ॥ २२॥ २३ ॥ २४ ॥२५॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥१३०॥३१॥

पंचामृतानांकलशैरूर्जेमांस्नापयेन्नरः॥ क्षीराब्धितटमासाद्यवसेत्कल्पंसपुण्यवान्॥१२॥ प्रतिक्षपंकार्तिकिकेकुर्वन्ज्योत्स्नांप्रदीपजाम्॥
ममाग्रेभक्तिसंयुक्तोगर्भध्वांतंनसंविशेत्॥१३॥ आज्यवर्तिकमूर्जेयोदीपंमेग्रेप्रबोधयेत्॥ बुद्धिभ्रंशंनचाप्नोतिमहाम्रत्युभयेसति॥ १४॥
कार्तिकेमासिमेयात्रायैःकृताभक्तितत्परैः॥बिंदुतीर्थेकृतस्नानैस्तेषांमुक्तिर्नदूरतः॥ १५॥ व्रतिनःकार्तिकेमासिस्नातस्यविधिवन्मम॥ दामो
दरगृहाणार्घ्यंदनुजेंद्रनिषूदन ॥ १६॥ स्नानेनैमित्तिकेकृष्णकार्तिकेपापशोषणे॥ गृहाणार्घ्यंमयादत्तंराधयासहितोभवान्॥ १७॥इमौमं
त्रौसमुच्चार्ययोर्घ्यंमह्यंप्रयच्छति ॥ सुवर्णरत्नपुष्पांबुयुजाशंखेनपुण्यवान्॥ १८॥ सुवर्णपूर्णपृथिवीसंकल्पोदकपूर्वकम् ॥ तेनदत्ताभवे
त्सम्यक्सुपात्रायसुपर्वणि॥१९॥ एकादशींसमासाद्यप्रबोधकरणींमम॥ बिंदुतीर्थकृतस्नानोरात्रौजागरणान्वितः॥१२०॥ दीपान्प्रबो
ध्यवहुशोममालंकृत्यशक्तितः॥ तौर्यत्रिकविनोदेनपुराणश्रवणादिभिः॥ २१॥ महामहोत्सवंकृत्वायावत्पूर्णातिथिर्भवेत्॥ तत्रान्नदानंब
हुशःकृत्वामत्प्रीतयेनरः॥ २२॥ महापातकयुक्तोपिनविशेत्प्रमदोदरम्॥ बिंदुमाधवनामानंयोमामत्रसमर्चयेत्॥२३॥ बिंदुतीर्थकृतस्ना
नोनिर्वाणंसहिविंदति॥ आदिमाधवनामाहंपूज्यःसत्ययुगेमुने॥ २४॥ अनंतमाधवोज्ञेयस्त्रेतायांसर्वसिद्धिदः॥ श्रीदमाधवसंज्ञोहंद्वापरे
परमार्थकृत्॥२५॥ कलौकलिमलध्वंसीज्ञेयोहंबिंदुमाधवः॥ कलौकल्मषसंपन्नानमांविंदंतिमानवाः॥२६॥ ममैवमाययामूढाभेदवाद
परायणाः॥ ममभक्तिंप्रकुर्वाणायेविश्वेशंद्विषंतिवै॥२७॥ विद्विषोममतेज्ञेयाःपिशाचपदगामिनः॥ पैशाचींयोनिमाप्यापिकालभैरवशा
सनात्॥ २८॥ त्रिंशद्वर्षसहस्राणिउषित्वादुःखसागरे॥ विश्वेशानुग्रहादेवततोमोक्षमवाप्नुयुः॥ २९॥ तस्माद्द्वेषोनकर्तव्योविश्वेशेपरमा
त्मनि॥ विश्वेशद्वेषिणांपुंसांप्रायश्चित्तंयतोनहि॥१३०॥ मनसापिहिविश्वेशंविद्विषंतीहयेऽधमाः॥ अध्यासतेंधतामिस्रंमृतास्तेन्यत्रसं
ततम्॥३१॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ धूतपापकइतितपऔदार्यख्यापनायोक्तम् ॥ धूतपापकोपलक्षितेधर्मनदइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥१४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥४४॥

शिवनिंदापरायेचयेपाशुपतनिंदकाः॥ विद्विषोममतेज्ञेयाःपंततोनरकेऽशु वै॥ ३२॥ अष्टाविंशतिकोटीषुनरकेषुक्रमेणहि॥ कल्पंकल्पंव सेयुस्तेयेविश्वेश्वरनिंदकाः॥ ३३॥ विश्वेशानुग्रहंप्राप्यमुनेहमपिमुक्तिदः॥ मद्भक्तैस्तद्विशेषेणसेव्योविश्वेश्वरोऽनिशम् ॥ ३४ ॥ इयंवारा णसीज्ञेयामुनेपाशुपतस्थली॥ तस्मात्पशुपतिःसेव्यःकाश्यांनिःश्रेयसार्थिभिः ॥ ३५ ॥ अत्रपंचनदेतीर्थेस्नातिविश्वेश्वरःस्वयम्॥ ऊर्जेस दैवसगणःसस्कंदःसपरिच्छदः॥ ३६॥ ब्रह्मासवेदःसमखोब्रह्माण्याद्याश्चमातरः॥ सनाध्वयःससरितःस्नांत्यूर्जेधूतपापके॥३७॥ सचेतना हियावंतस्त्रैलोक्येदेहधारिणः॥ तावंतःस्नातुमायांतिकार्तिकेधूतपापके॥ ३८॥ यैर्नपंचनदेस्नातंप्राप्यकार्तिकिकंशुभम्॥ जलबुद्बुदवत्तेषां वृथाजन्मशरीरिणाम्॥ ३९॥ आनंदकाननंपुण्यंपुण्यंपांचनदंततः॥ ततोपिममसान्निध्यमग्निबिंदोमहामुने॥१४०॥ अनेनैवानुमानेन विद्धिपंचनदस्यवै॥ महिमानंमहाप्राज्ञसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम्॥ ४१॥ श्रुत्वापियंमहाप्राज्ञोमहापापैःप्रमुच्यते॥ विष्णोर्मुखादितिश्रुत्वासो ग्निबिंदुर्महामुनिः॥ ४२॥ पुनःप्रणम्यपप्रच्छबिंदुमाधवमच्युतम्॥ ४३॥ ॥ अग्निबिंदुरुवाच ॥ ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामिबिंदुमाधव तद्वद॥ कतिधातवरूपाणिकाश्यांसंतिजनार्दन ॥ ४४॥ भविष्याण्यपिकानीहतानिमेकथयाच्युत ॥ यानिसंपूज्यतेभक्ताःप्राप्स्यंतिकृतकृ त्यताम्॥ १४५॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेबिंदुमाधवाविर्भावोनामषष्टितमोऽध्यायः॥६०॥ ॥छ॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥षडा स्यमाधवाख्यानंश्रुतंमेपापनाशनम्॥ महिमापिश्रुतःश्रेयान्सम्यक्पंचनदस्यवै॥ १॥ यदग्निबिंदुनापृष्टिमाधवोदैत्यसूदनः॥ तस्योत्तरं समाख्याहियथाख्यातंमधुद्विषा॥ २॥

॥ १४५ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांषष्टितमोऽध्यायः ॥६०॥ ॥छ॥ ॥ एकषष्टितमेध्यायेमहामाहात्म्यसूचकम् ॥ वैष्णवानांचतीर्थानांमाहात्म्यंहरिणाऽ कथि ॥ १ ॥ अतीताध्यायेभगवन्नित्यादिनाअग्निबिंदुनापृष्टस्यप्रत्युत्तरमुक्तानुवादपूर्वकंपृच्छति ॥ षडास्येति ॥ १ ॥ २ ॥

१ पतंतेइत्यपिक्वचित्पाठः

आचक्षिअकथि ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ गोपीगोविंदतीर्थंगोपीयुक्तश्रीकृष्णतीर्थम् ॥ १९ ॥

स्कंदउवाच॥ ॥श्रृण्वगस्त्यमहर्षेत्वंकथ्यमानंमयाधुना॥ माधवेनयथाचक्षिमुनयेचाग्निबिंदवे॥ ३ ॥ ॥ बिंदुमाधवउवाच ॥ ॥ आदौपादोदकेतीर्थेविद्धिमामादिकेशवम्॥ अग्निबिंदोमहाप्राज्ञभक्तानांमुक्तिदायकम् ॥ ४ ॥ अविमुक्तेऽमृतेक्षेत्रेयेर्चयंत्यादिकेशवम् ॥ तेऽमृतत्वंभजंत्येवसर्वदुःखविवर्जिताः॥ ५॥ संगमेशंमहालिंगंप्रतिष्ठाप्यादिकेशवः ॥ दर्शनादघहंनॄणांभुक्तिमुक्तिदिशेत्सदा॥ ६॥ याम्यांपादोदकाच्छ्वेतद्वीपतीर्थंमहत्तरम्॥ तत्राहंज्ञानदोनॄणांज्ञानकेशवसंज्ञकः ॥ ७ ॥ श्वेतद्वीपेनरःस्नात्वाज्ञानकेशवसन्निधौ॥ नज्ञानाद्भ्रश्यतेक्वापिज्ञानकेशवपूजनात्॥ ८॥ तार्क्ष्यकेशवनामाहंतार्क्ष्यतीर्थेनरोत्तमैः॥ पूजनीयःसदाभक्त्यातार्क्ष्यवत्तेप्रियामम ॥ ९ ॥ तत्रैवनारदेतीर्थेस्म्यहंनारदकेशवः॥ ब्रह्मविद्योपदेष्टाचतत्तीर्थाप्लुतवर्ष्मणाम् ॥ १० ॥ प्रह्लादतीर्थंतत्रैवनाम्नाप्रह्लादकेशवः॥ भक्तैःसमर्चनीयोहंमहाभक्तिसमृद्धये ॥ ११ ॥ तीर्थेऽम्बरीषेतत्राहंनाम्नैवादित्यकेशवः ॥ पातकध्वांतनिचयंध्वंसयामीक्षणादपि ॥ १२ ॥ दत्तात्रेयेश्वराद्याम्यामहमादिगदाधरः॥ हरामितत्रभक्तानांसंसारगदसंचयम्॥ १३॥ तत्रैवभार्गवेतीर्थेभृगुकेशवनामतः॥ काशीनिवासिनःपुंसोबिभर्मिचमनोरथैः ॥ १४॥ वामनाख्येमहातीर्थेमनःप्रार्थितदेशुभे॥ पूज्योहंशुभमिच्छद्भिर्नाम्नावामनकेशवः ॥ १५ ॥ नरनारायणेतीर्थेनरनारायणात्मकम्॥ भक्ताःसमर्च्यमांस्युर्वैनरनारायणात्मकाः ॥ १६॥ तीर्थेयज्ञवराहाख्येयज्ञवाराहसंज्ञकः॥ नरैःसमर्चनीयोहंसर्वयज्ञफलेप्सुभिः ॥ १७॥ विदारनरसिंहोहंकाशीविघ्नविदारणः॥ तन्नाम्नितीर्थेसंसेव्यस्तीर्थोपद्रवशांतये॥ १८॥ गोपीगोविंदतीर्थेतुगोपीगोविंदसंज्ञकम्॥ समर्च्यमांनरोभक्त्याममभायांनसंस्पृशेत्॥ १९॥ मुनेलक्ष्मीनृसिंहोस्मितीर्थेतन्नाम्निपावने॥ दिशामिभक्तियुक्तेभ्यःसदानैःश्रेयसींश्रियम् ॥ २०॥ शेषमाधवनामाहंशेषतीर्थेऽघहारिणि॥ विश्राणयाम्यशेषांश्चविशेषान्भक्तचिंतितान् ॥ २१ ॥

॥ २० ॥ विशेषानुत्कृष्टाभिलषितपदार्थान् ॥ २१ ॥

शंखमाधवतीर्थेचस्नात्वामांशंखमाधवम्॥ शंखोदकेनसंस्नाप्यभवेच्छंखनिधेःपतिः ॥ २२ ॥ हयग्रीवेमहातीर्थेमांहयग्रीवकेशवम्॥ प्र
॥४४॥ णम्यप्राप्नुयान्नूनंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ २३ ॥ भीष्मकेशवनामाहंवृद्धकालेशपश्चिमे ॥ उपसर्गान्हरेभीष्मान्सेवितोभक्तियुक्तितः॥ २४॥
निर्वाणकेशवश्चाहंभक्तनिर्वाणसूचकः॥ लोलार्कादुत्तरेभागेलोलत्वंचतसोहरे॥ २५॥ वंद्यास्त्रिलोकसुंदर्यायाम्यांयोमांसमर्चयेत्॥ का
श्यांख्यातंत्रिभुवनकेशवंनसगर्भभाक्॥ २६॥ ज्ञानवाप्याःपुरोभागेविद्धिमांज्ञानमाधवम्॥ तत्रमांभक्तितोभ्यर्च्यज्ञानंप्राप्नोतिशाश्वत
म्॥ २७॥ श्वेतमाधवसंज्ञोहंविशालाक्ष्याःसमीपतः॥ श्वेतद्वीपेश्वरंरूपंकुर्याभक्त्यासमर्चितः ॥ २८॥ उदग्दशाश्वमेधान्मांप्रयागाख्यंच
माधवम्॥ प्रयागतीर्थेसुस्नातोदृष्ट्वापापैःप्रमुच्यते ॥ २९॥ प्रयागगमनेपुंसांयत्फलंतपसिश्रुतम्॥ तत्फलंस्याद्दशगुणमत्रस्नात्वामसाग्र
तः॥ ३०॥ गंगायमुनयोःसंगेयत्पुण्यंस्नानकारिणाम्॥ काश्यांमत्सन्निधावत्रतत्पुण्यंस्याद्दशोत्तरम् ॥ ३१॥ दानानिराहुग्रस्तेर्केददतांय
त्फलंभवेत्॥ कुरुक्षेत्रेहितत्काश्यामत्रैवस्याद्दशाधिकम्॥ ३२॥ गंगोत्तरवहायत्रयमुनापूर्ववाहिनी ॥ तत्संभेदंनरःप्राप्यमुच्यतेब्रह्महत्य
या॥ ३३॥ वपनंतत्रकर्तव्यंपिंडदानंचभावतः॥ देयानितत्रदानानिमहाफलमभीप्सुना॥ ३४॥ गुणाःप्रजापतिक्षेत्रेयेसर्वेसमुदीरिताः॥
अविमुक्तेमहाक्षेत्रेऽसंख्याताश्चभवंतिहि ॥ ३५ ॥ प्रयागेशंमहालिंगंतत्रातिष्ठतिकामदम् ॥ तत्सान्निध्याच्चतत्तीर्थंकामदंपरिकीर्तितम्
॥ ३६॥ काश्यांमाघःप्रयागेयैर्नस्नातोमकरार्कगः ॥ अरुणोदयमासाद्यतेषांनिःश्रेयसंकुतः ॥ ३७॥ काश्युद्भवेप्रयागेयेतपसिस्नांतिसंय
ताः ॥ दशाश्वमेधजनितंफलंतेषांभवेद्ध्रुवम् ॥ ३८॥ प्रयागमाधवंभक्त्याप्रयागेशंचकामदम्॥ प्रयागेतपसिस्नात्वायेर्चयंत्यन्वहंसदा॥ ॥४५॥
॥ ३९॥ धनधान्यसुतर्द्धीस्तेलब्ध्वाभोगान्मनोरमान्॥ भुक्त्वेहपरमानंदंपरंमोक्षमवाप्नुयुः॥ ४०॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ प्रयागेशंशूलटंकेश्वरम्॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ऊर्जेकार्तिके ॥ ४३ ॥ मामनुमांलक्षीकृत्यमत्समीपेचेत्यर्थः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ प्रहंत्येवप्रघ्नंत्येवेत्यर्थः ॥ दहंतीतिवापाठः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
॥ ५१ ॥ ५२ ॥ मणिकर्णिकायाःसमीपमुपमणिकर्णिकंमणिकर्णिकायामित्यर्थः ॥ ५३ ॥ वैकुंठादिति ॥ आगत्यमणिकर्णिकांसमासाद्येतिशेषः ॥ ५४ ॥ सकृदिति ॥ सकृत्कदा

माघेसर्वाणितीर्थानिप्रयागमधियांतिहि ॥ प्राच्युदीचीप्रतीचीतोदक्षिणाधस्तथोर्ध्वतः ॥ ४१ ॥ काशीस्थितानितीर्थानिमुनेयांतिनकुत्रचि
त् ॥ यदियांतितदायांतितीर्थत्रयमनुत्तमम् ॥ ४२ ॥ आयांत्यूर्जेपंचनदेप्रातःप्रातर्ममांतिकम् ॥ महाघौघप्रशमनेमहाश्रेयोविधायिनि ॥ ४३
प्राप्यमाघमघारिंचप्रयागेशसमीपतः ॥ प्रातःप्रयागेसंस्नांतिसर्वतीर्थानिमामनु ॥ ४४ ॥ समासाद्यचमध्याह्नमभियांतिचनित्यशः ॥ सं
स्नातुंसर्वतीर्थानिमुक्तिदांमणिकर्णिकाम् ॥ ४५ ॥ काश्यांरहस्यंपरममेतत्तेकथितंमुने ॥ यथातीर्थत्रयीश्रेष्ठास्वस्वकालेविशेषतः ॥ ४६ ॥
अन्यद्रहस्यंवक्ष्यामिनवाच्यंयत्रकुत्रचित् ॥ अभक्तेषुसदागोप्यंनगोप्यंभक्तिमज्जने ॥ ४७ ॥ काश्यांसर्वाणितीर्थानिएकैकादुत्तरोत्तरम् ॥
महैनांसिप्रहंत्येवप्रसत्यनिजतेजसा ॥ ४८ ॥ एतदेवरहस्यंतेवाराणस्याउदीर्यते ॥ उत्क्षिप्यैकांगुलितथ्यंश्रेष्ठैकामणिकर्णिका ॥ ४९ ॥ ग
र्जंतिसर्वतीर्थानिस्वस्वधिष्ण्यगतान्यहो ॥ केवलंबलमासाद्यसुमहन्माणिकर्णिकम् ॥ ५० ॥ पापानिपापिनांहत्वामहांत्यपिबहून्यपि ॥
काशीतीर्थानिमध्याह्नेप्रायश्चित्तचिकीर्षया ॥ ५१ ॥ पर्वस्वपर्वस्वपिवानित्यंनियमवंत्यहो ॥ निर्मलानिभवंत्येवविगाह्यमणिकर्णिकाम्
॥ ५२ ॥ विश्वेशोविश्वयासार्धंसदोपमणिकर्णिकम् ॥ मध्यंदिनंसमासाद्यसंस्नातिप्रतिवासरम् ॥ ५३ ॥ वैकुंठादप्यहंनित्यंमध्याह्नेमणिक
र्णिकाम् ॥ विगाहेपद्मयासार्धंमुदापरमयामुने ॥ ५४ ॥ सकृन्ममाख्यांगृणतांनिर्हरन्यदघान्यहम् ॥ हरिनामसमापन्नस्तद्बलान्माणिकर्णि
कात् ॥ ५५ ॥ सत्यलोकात्प्रतिदिनंहंसयानःपितामहः ॥ माध्याह्निकविधानायसमायान्मणिकर्णिकाम् ॥ ५६ ॥

चिन्ममाख्याम् ॥ गृणतामुच्चरतांयदहमघंनिर्हरन्निःशेषेणपापंहरामिनाशयामितन्माणिकर्णिकाद्बलात् मणिकर्णिकावगाहनादिजन्यसामर्थ्यादित्यर्थः ॥ निर्हरेदितिपाठेनिर्हरामी
त्येव ॥ अतएवाहंहरिनामसमापन्नःभक्तानांसर्वाणिपापानिहरतीतिहरिः हरिरितिनामसमापन्नंयेनसोहंतथा ॥ ५५ ॥ ५६ ॥

इंद्राद्यालोकपालाश्चमरीचाद्यामहर्षयः ॥ माध्याह्निकींक्रियांकर्तुंसमीयुर्मणिकर्णिकाम् ॥ ५७ ॥ शेषवासुकिमुख्याश्चनागावैनागलोकतः ॥ समायांतीहमध्याह्नेसंस्नातुंमणिकर्णिकाम् ॥ ५८ ॥ चराचरेषुसर्वेषुयावंतश्चसचेतनाः ॥ तावंतःस्नांतिमध्याह्नेमणिकर्णीजलेमले ॥ ५९ ॥ केमाणिकर्णिकेयानांगुणानांसुगरीयसाम् ॥ शक्तावर्णयितुंविप्राऽसंख्येयानांमदादिभिः ॥ ६० ॥ चीर्णान्युग्राण्यरण्येषुतैस्तपांसितपोधनैः ॥ यैरियंहिसमासादिमुक्तिभूर्मणिकर्णिका ॥ ६१ ॥ विश्राणितमहादानास्तएवनरपुंगवाः ॥ चरमेवयसिप्राप्तायैरेषामणिकर्णिका ॥ ६२ ॥ चीर्णसर्वव्रतास्तेतुयथोक्तविधिनाध्रुवम् ॥ यैःस्वतल्पीकृतामाणिकर्णिकेयीस्थलीमृदुः ॥ ६३ ॥ तएवधन्यामर्त्येस्मिन्सर्वक्रतुषुदीक्षिताः ॥ त्यक्त्वापुण्यार्जितांलक्ष्मीमैक्षियैर्मणिकर्णिका ॥ ६४ ॥ कृतानानाविधाधर्माइष्टापूर्तास्तुतैर्नृभिः ॥ वार्धकंसमनुप्राप्यप्रापियैर्मणिकर्णिका ॥ ६५ ॥ रत्नानिसद्दुकूलानिकांचनंगजवाजिनः ॥ देयाःप्राज्ञेनयत्नेनसदोपमणिकर्णिकम् ॥ ६६ ॥ पुण्येनोपार्जितंद्रव्यमत्यल्पमपियैर्नरैः ॥ दत्तंदत्क्षयंनित्यंमुनेधिमणिकर्णिकम् ॥ ६७ ॥ कुर्याद्यथोक्तमप्येकंप्राणायामंनरोत्तमः ॥ यस्तेनविहितोनूनंषडंगोयोगउत्तमः ॥ ६८ ॥ जप्त्वैकामपिगायत्रींसंप्राप्यमणिकर्णिकाम् ॥ लभेदयुतगायत्रीजपनस्यफलंस्फुटम् ॥ ६९ ॥ एकामप्याहुतिंप्राज्ञोदत्वोपमणिकर्णिकम् ॥ यावज्जीवाग्निहोत्रस्यलभेदविकलंफलम् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यमग्निबिंदुर्महातपाः ॥ प्रणिपत्यमहाभक्त्यापुनःपप्रच्छमाधवम् ॥ ७१ ॥ ॥ अग्निबिंदुरुवाच ॥ ॥ विष्णोकियत्परीमाणापुण्यैषामणिकर्णिका ॥ ब्रूहिमेपुंडरीकाक्षनत्वत्तस्तत्त्ववित्परः ॥ ७२ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ॥ आगंगाकेशवादाचहरिश्चंद्रस्यमंडपात् ॥ आमध्याद्देवसरितःस्वर्द्वारान्मणिकर्णिका ॥ ७३ ॥ स्थूलमेतत्परीमाणंसूक्ष्मंचप्रवदामिते ॥ हरिश्चंद्रस्यतीर्थाग्रेहरिश्चंद्रविनायकः ॥ ७४ ॥

यामवांतरतीर्थान्याह ॥ हरिश्चंद्रेत्यारभ्यचक्रपुष्करणीत्यतःप्राक्तनेनपंथेन ॥ ७४ ॥

॥ ७५ ॥ ७६ ॥ सुतृप्ताःस्युःतस्यते पितामहाइतिशेषः ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ तत्तीर्थात्पर्वतेश्वरतीर्थात् ॥ तस्मिंस्तीर्थेकंवलाश्वतरतीर्थे ॥ ८१ ॥ चक्रेति ॥ तत्रकंवलाश्व

सीमाविनायकश्चात्रमणिकर्णींह्रदोत्तरे ॥ सीमाविनायकंभक्त्यापूजयित्वानरोत्तमः ॥ ७५ ॥ मोदकैःसोपचारैश्चप्राप्नुयान्मणिकर्णिकाम् ॥ हरिश्चंद्रेमहातीर्थेतर्पयेयुःपितामहान् ॥ ७६ ॥ शतंसमाःसुतृप्ताःस्युःप्रयच्छंतिचवांछितम् ॥ हरिश्चंद्रेमहातीर्थेस्नात्वाश्रद्धान्वितोनरः ॥ ७७ ॥ हरिश्चंद्रेश्वरंनत्वानसत्यात्परिहीयते ॥ ततःपर्वततीर्थेचपर्वतेश्वरसंनिधौ ॥ ७८ ॥ अधिष्ठानंमहामेरोर्महापातकनाशनम् ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वेशंकिंचिद्दत्वास्वशक्तितः ॥ ७९ ॥ अध्यास्यमेरुशिखरंदिव्यान्भोगान्समश्नुते ॥ कंबलाश्वतरंतीर्थंपर्वतेश्वरदक्षिणे ॥ ८० ॥ कंबलाश्वतरेशंचतत्तीर्थात्पश्चिमेशुभम् ॥ तस्मिंस्तीर्थेकृतस्नानस्तल्लिंगंयःसमर्चयेत् ॥ ८१ ॥ अपितस्यकुलेजातागीतज्ञाःस्युःश्रियान्विताः ॥ चक्रपुष्करिणीतत्रयोनिचक्रनिवारिणी ॥ ८२ ॥ संसारचक्रेगहनेयत्रस्नातोविशेन्नना ॥ चक्रपुष्करिणीतीर्थममाधिष्ठानमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ समाःपरार्धसंख्यातास्तत्रतप्तंमहातपः ॥ तत्रप्रत्यक्षतांयातोममविश्वेश्वरःपरः ॥ ८४ ॥ तत्रलब्धंमयैश्वर्यमविनाशिमहत्तरम् ॥ चक्रपुष्करिणीचैवख्याताभून्मणिकर्णिका ॥ ८५ ॥ द्रवरूपंपरित्यज्यललनारूपधारिणी ॥ प्रत्यक्षरूपिणीतत्रमयैक्षिमणिकर्णिका ॥ ८६ ॥ तस्यारूपंप्रवक्ष्यामिभक्तानांशुभदंपरम् ॥ यद्रूपध्यानतःपुंभिराषण्मासंत्रिसंध्यतः ॥ ८७ ॥ प्रत्यक्षरूपिणीदेवीदृश्यतेमणिकर्णिका ॥ चतुर्भुजाविशालाक्षीस्फुरद्भालविलोचना ॥ ८८ ॥ पश्चिमाभिमुखीनित्यंप्रबद्धकरसंपुटा ॥ इंदीवरवतींमालांदधतीदक्षिणेकरे ॥ ८९ ॥ वरोद्यतेकरेसव्येमातुलुंगफलंशुभम् ॥ कुमारीरूपिणीनित्यंनित्यंद्वादशवार्षिकी ॥ ९० ॥ शुद्धस्फटिककांतिश्चसुनीलस्निग्धमूर्द्धजा ॥ जितप्रवालमाणिक्यरमणीयरदच्छदा ॥ ९१ ॥

तरेश्वरतीर्थे ॥ चक्रपुष्करणीसूक्ष्मेतिशेषः ॥ हरिश्चंद्रादीनिकंबलाश्वतरांतानितीर्थानितत्रेत्यभिलष्यंतइतिकेचित् ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ इंदीवरवतीं नीलोत्पलवतीम् ॥ ८९ ॥ मातुलुंगफलंरुचकफलम् ॥ यदाहामरः ॥ रुचकोमातुलुंगकइति ॥ ९० ॥ ९१ ॥

प्रत्यग्रेति ॥ प्रत्यग्रंविकसितंनूतनंवायत्केतकीपुष्पंतेनलसन्धम्मिल्लःसंयतःकचायस्मिंस्तथाभूतंमस्तकंयस्याःसातथा ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ मंत्रंमंत्रद्वयम् ॥ ९४ ॥ तत्रएकोमंत्रःपंचद
शाक्षरोद्वितीयश्चतुर्दशाक्षरस्तयोराद्यमुद्धरति ॥ वाग्भवेतिश्लोकेन ॥ बीजाधिक्यात्कलाधिक्यंझटितिफलप्रदत्वंच ॥ वाग्भवबीजंसरस्वतीबीजं ऐं मायाबीजंभुवनेश्वरीबीजं ह्रीं
लक्ष्मीबीजं श्रीम् मदनबीजंकामबीजंक्लीं प्रणवओंकारः एतान्पूर्वंवदेत्प्रथमंपठेत् ॥अंतेभवोंत्योभस्यांत्योभांत्योमकारस्तं भांतमितिवापाठः ॥ कथंभूतम् ॥ बिंदूपेतम् ॥ मणिपदंम
णीतिपदंमणिपदम् ॥ पूर्वंपूर्वमित्युक्तत्वात्पश्चाद्वदेत् ॥ अथानंतरंसद्वतूद्वदाद्वन्मंत्रेणनमसासहकर्णिकेकर्णिकेनमइतिवदेत् ॥ अनंतरंप्रणवपुटःप्रणवाभ्यांपुटःपुटितःआद्यंतयोःप्रण
वपुटितोमंत्रःपठितव्यइत्यर्थः ॥ तथाचैतादृशोमंत्रोभवति ॥ ओंऐंह्रींश्रींक्लीं ॥ ओंमंमणिकर्णिकेनमओमिति ॥ अत्रमंत्राद्वहिस्तुभ्यमित्यध्याहर्तव्यम् ॥ चतुर्थ्यर्थेवाप्रथमा ॥ एव

**प्रत्यग्रकेतकीपुष्पलसद्धम्मिल्लमस्तका ॥ सर्वांगमुक्ताभरणाचंद्रकांत्यंशुकावृता ॥ ९२ ॥ पुंडरीकमयींमालांसश्रीकांबिभ्रतीहृदि ॥ ध्यात
व्यानेनरूपेणमुमुक्षुभिरहर्निशम् ॥ ९३ ॥ निर्वाणलक्ष्मीभवनंश्रीमतीमणिकर्णिका ॥ मंत्रंतस्याश्चवक्ष्यामिभक्तकल्पद्रुमाभिधम् ॥ य
स्यावर्तनतःसिद्ध्येदपिसिद्ध्यष्टकंनृणाम् ॥ ९४ ॥ वाग्भवमायालक्ष्मीमदनप्रणवान्वदेत्पूर्वम् ॥ भांत्यंबिंदूपेतंमणिपदमथकर्णिकेसद्वत्प्र
णवपुटः ॥ ९५ ॥ मंत्रःसुरद्रुमसमःसमस्तसुखसंततिप्रदोजप्यः ॥ तिथिभिःपरिमितवर्णःपरमपदंदिशतिनिशितधियाम् ॥ ९६ ॥ तारस्तार
तृतीयोबिंद्वंतोमणिपदंततःकर्णिके ॥ प्रणवात्मिपदंकेनमइतिमनुसंख्यवर्णमनुः ॥ ९७ ॥ अयंमंत्रोऽनिशंजप्यःपुंभिर्मुक्तिमभीप्सुभिः ॥
होमोदशांशकःकार्यःश्रद्धाबद्धादरैर्नृभिः ॥ ९८ ॥ परिप्लुतैःपुंडरीकैर्गव्येनहविषास्फुटैः ॥ सशर्करेणमेधावीसक्षौद्रेणसदाशुचिः ॥ ९९ ॥ त्रि
लक्षमंत्रजप्येनमृतोदेशांतरेष्वपि ॥ अवश्यंमुक्तिमाप्नोतिमंत्रस्यास्यप्रभावतः ॥ १०० ॥ सौवर्णीप्रतिमाकार्यानवरत्नसमन्विता ॥ पूर्वो
क्तरूपसंपन्नासंपूज्यासाप्रयत्नतः ॥ १ ॥**

मुत्तरत्रापि ॥ ९५ ॥ मंत्रस्यादेयत्वंदर्शयन्वर्णपरिमितिंदर्शयति ॥ मंत्रइति ॥ निशितधियांशुद्धसत्वानामित्यर्थः
॥ ९६ ॥ द्वितीयमंत्रमुद्धरति ॥ तारइतिपादत्रयेण ॥ तारःप्रणवःतारस्याऽकारोकारमकारात्मकस्यतृतीयस्तारतृतीयोमकारः ॥ कथंभूतः बिंद्वंतोऽनुस्वारांतः मणिपदंमणीतिपदं ततस्तदनंतरं
कर्णिकेइतिपदं प्रणवात्मिकेपदम् ॥ सच्चिदात्मिकेपदमितिक्वचित् ॥ केनमइतिचपदम् ॥ तथाचैतादृगयंमनुर्भवति ॥ ओंमंमणिकर्णिकेप्रणवात्मिकेनमइति ॥ मंत्राक्षरपरिमितिंदर्शय
ति ॥ मन्विति ॥ मनुश्चतुर्दशतत्संख्यकावर्णायस्मिन्सचासौमनुर्मंत्रश्चेतिमनुसंख्यवर्णमनुः ॥ अत्रयथाश्रुतस्यग्राह्यत्वात्दृष्यादिनियमोनावेक्ष्यः ॥ ९७ ॥ पुंभिरितिविशेषणात्स्त्रीणां
जपोनिवारितः ॥ स्त्रीभिःरतिपाठोमृतोदेशांतरेष्वितिदर्शनादनादेयः ॥ ९८ ॥ पुंडरीकैःपद्मैः ॥ सक्षौद्रेणसमधुना ॥ ९९ ॥ १०० ॥ नवरत्नसमन्वितानूतनैरत्नैरलंकृतेत्यर्थः ॥ १ ॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ समर्च्यमणिकर्णिकेश्वरइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ६ ॥ आत्मानःपशवःप्रोक्ताःसर्वेसंसारवर्तिनः तेषांपतिरहंदेवःस्मृतःपशुपतिर्बुधैरिति ॥ विधिर्ब्रह्मा ॥ पशूनांपशुतुल्यानां जीवानांपाशत्वदज्ञानत्वत्पशुपाशत्वत् ॥ पाश्यतेअनेनेतिपाशमज्ञानंबंधोवापाशः पाशत्वद्वंधत्वत् ॥ तदुक्तम् ॥ बंधकोभवपाशेनभवपाशाच्चमोचकः कैवल्यदःपरंब्रह्मविष्णुरेवस

संपूज्यावासदागेहेनरैर्मोक्षैककांक्षिभिः॥ मणिकर्ण्यामथाक्षेप्यासमभ्यर्च्यप्रयत्नतः ॥ २॥ संसारभीरुभिःपुंभिःश्रद्धाबद्धादरैरिह ॥ उपायःसमनुष्ठेयोह्यपिदूरनिवासिभिः॥ ३॥ मणिकर्ण्यांकृतस्नानोमणिकर्णीशवीक्षणात्॥ जननीजठरावासेवसतिंनलभेन्नरः॥४॥ मणिकर्णीश्वरंलिंगंपुरासंस्थापितंमया॥ प्राग्द्वारेंतर्गृहस्यात्रसमर्च्योमोक्षकांक्षिभिः॥ ५॥ ततःपाशुपतंतीर्थमवाच्यांमणिकर्णितः॥ कृतोदकक्रियस्तत्रपश्येत्पशुपतीश्वरम्॥ ६॥ यत्रपाशुपतोयोगउपदिष्टःपिनाकिना॥ ममापिविधिमुख्यानांसुराणांपशुपाशत्वत्॥ ७॥ अतःपशुपतिर्यत्रलिंगरूपधरःस्वयम्॥ पशुपाशविमोक्षायनित्यंकाश्यांप्रकाशते॥ ८ ॥ तत्रचैत्रचतुर्दश्यांशुक्लायांशुचिमानसैः॥ कार्यायात्राप्रयत्नेन रात्रौजागरणंतथा॥ ९ ॥ पूजयित्वापशुपतिमुपोषणपरायणाः॥ पशुपाशैर्नबध्यंतेदर्शेविहितपारणाः॥ ११०॥ रुद्रावासस्ततस्तीर्थंतीर्थात्पाशुपतात्पुरः॥ तत्रस्नात्वानरैरर्च्योरुद्रावासेश्वरोहरः॥ ११॥ मणिकर्णीश्वराद्याम्यांरुद्रावासेश्वरंनरः॥ समाराध्यवसेल्लोकेरुद्रावासेनसंशयः॥ १२॥ विश्वतीर्थंततोयाम्यांविश्वैस्तीर्थैरधिष्ठितम्॥ तत्रस्नात्वानरोभक्त्याविश्वनाथंविलोकयेत्॥ १३ ॥ विश्वांगौरींचतदनुपूजयित्वातिभक्तितः॥ विश्वस्यपूज्योभवतिततोविश्वमयोभवेत्॥ १४॥ मुक्तितीर्थंचतदनुतत्रापिकृतमज्जनः ॥ मोक्षेश्वरंततोभ्यर्च्यमोक्षमाप्नोत्यसंशयम्॥ १५॥ अविमुक्तेश्वरात्पश्चान्मोक्षेशंवीक्ष्यमानवः॥ नपुनर्मानवेलोकेयातायातंकरोत्यहो॥१६॥ अविमुक्तेश्वरंतीर्थंमुक्तितीर्थान्मनाक्परे॥ तत्राप्लुत्याविमुक्तेशमर्चयित्वाविमुच्यते॥ १७॥

नातनइति ॥ चतुर्विंशतितत्त्वमायाकर्मगुणक्लेशावापाशाः ॥ तदुक्तमीश्वरगीतायांकूर्मपुराणे ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिमायाकर्मगुणाइति एतेपाशाःपशुपतेःक्लेशाश्चपशुबंधनाइति ॥ तस्यत्वदिति ॥ ७ ॥ ८ ॥ तत्रशुक्लचतुर्दश्यामितिपक्षंसांवत्सरयात्राविषयम् ॥ पूजयित्वेतितुपक्षंप्रतिमासकृष्णचतुर्दशीविषयमितिभेदः ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ ॥१४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ त्वङ्मांसंरुधिरमितिमातृतः स्नाय्वस्थिमज्जाइतिपितृतइतिषट्कोशास्तत्प्रभावांषाट्कौशिकीम् ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ससमुद्रासमु

तत्परेतारकंतीर्थंयत्रविश्वेश्वरःस्वयम्॥ आचष्टेतारकंब्रह्ममृतकर्णेमृतात्मकम् ॥ १८ ॥ सुस्नातस्तारकेतीर्थेतारकेश्वरदर्शनात्॥ संसारसागरंतीर्त्वातारयेत्स्वपितॄनपि ॥ १९ ॥ तत्राभ्याशेस्कंदतीर्थंतत्राप्लुत्यनरोत्तमः॥ दृष्ट्वाषडाननंचैवजह्यात्षाट्कौशिकींतनुम्॥ १२० ॥ तारकेश्वरपूर्वेणदृष्ट्वादेवंषडाननम्॥ वसेत्षडाननेलोकेकौमारंवपुरुद्वहन्॥ २१॥ ढुंढितीर्थंततःपुण्यंनरस्तत्रकृतोदकः॥ ढुंढिंगणपतिंस्तुत्वानविघ्नैरभिभूयते॥ २२॥ भवानीतीर्थमतुलंढुंढितीर्थस्यदक्षिणे॥ तत्रस्नात्वाविधानेनभवानींपुरिपूज्यच॥ २३ ॥ दुकूलैरत्ननेपथ्यैर्नैवेद्यैर्वहुविस्तरैः॥पुष्पैर्धूपैःप्रदीपैश्चभवानीशौप्रपूज्यच॥ २४॥ समस्तमर्चितंतेनत्रैलोक्यंसचराचरम्॥भवानीशंकरौकाश्यामर्चितौश्रद्धयातुयैः॥ २५॥ चैत्राष्टम्यांमहायात्रांभवान्याःकारयेत्सुधीः ॥ अष्टाधिकाःप्रकर्तव्याःशतकृत्वःप्रदक्षिणाः ॥ २६ ॥ प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वीपवतीमही ॥ सशैलाससमुद्राचसाश्रमाचसकानना॥ २७॥ अष्टौप्रदक्षिणादेयाःप्रत्यहंतुष्टितत्परैः॥ नमनीयौप्रयत्नेनभवानीशंकरौसदा॥ २८॥ भक्तानांकामदानित्यंभवानीवाससांप्रदा॥ अतोभवानीसंपूज्याकाश्यांतीर्थनिवासिभिः॥ २९॥ योगक्षेमंसदाकुर्याद्भवानीकाशिवासिनाम्॥ तस्माद्भवानीसंसेव्यासततंकाशिवासिभिः॥ १३० ॥ भिक्षणीयासदाभिक्षाभिक्षुणामोक्षकांक्षिणा॥ यतोभिक्षाप्रदाकाश्यांविश्वेशस्यकुटुंबिनी ॥ ३१ ॥ गृहमेध्यत्रविश्वेशोभवानीतत्कुटुंबिनी॥ सर्वेभ्यःकाशिसंस्थेभ्योमोक्षभिक्षांप्रयच्छति ॥ ३२ ॥ दुष्प्रापमपियत्किंचित्काशीक्षेत्रनिवासिनाम्॥ तत्सुप्राप्यंकरोत्येवभवानीपूजितान्नृभिः॥ ३३॥ कुर्याज्जागरणंरात्रौमहाष्टम्यांव्रतीनरः॥ प्रातर्भवानीमभ्यर्च्यप्राप्नुयाद्वांछितंफलम् ॥ ३४॥

द्वैःसहिता ॥ २७ ॥ तुष्टितत्परैरित्यत्रतुष्टीतिक्रियाविशेषणम् ॥ भक्तितत्परैरितिवापाठः ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

१ भक्तिदेतिक्वचित्पाठः

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मातर्भवानीति ॥ हेमातर्भवानितवपादरजोऽहंभवानितवचरणधूलिरहंस्याम् ॥ हेमातर्भवानितवदासतरस्तवदासानांमध्येप्रकृष्टःसेवकोऽहंभवानि ॥ हेमातर्हेभवानि
यथाऽस्मिन्भवेसंसारेऽहंनभवानिनभवेयंनभविष्यामीत्यर्थः ॥ तथाऽनुदिनंप्रतिदिनंत्वद्भाकूत्वांभजतइतित्वद्भाक्तादृशोभवानि ॥ तर्हिकिंप्रतिजन्ममद्भक्तोभूत्वाकल्पांतेमोक्षंवांछसिने
त्याह ॥ नपुनर्भवानीति ॥ यद्वा ननुतर्हिब्रह्मणःप्रतिदिनंजन्मलब्ध्वामद्भक्तःसन्भोगान्भुंक्ष्वब्रह्मणोमुक्तिसमयेमोक्षंदास्यामीतिचेन्नेत्याह ॥ अनुदिनंब्रह्मणःप्रतिदिनंनपुनर्भवानीति ॥

शुक्रेशात्पश्चिमाशायांभवानींयोऽभिवीक्षते ॥ सर्वेमनोरथास्तस्यसिद्ध्यंतीहनसंशयः ॥ ३५ ॥ काश्यांसदैववस्तव्यंस्नातव्योत्तरवाहिनी ॥
भवानीशंकरौसेव्यौप्राप्तव्येभुक्तिमुक्तिके ॥ ३६ ॥ मातर्भवानितवपादरजोभवानिमातर्भवानितवदासतरोभवानि ॥ मातर्भवानिनभवा
नियथाभवेस्मिंस्त्वद्भाग्भवान्यनुदिनंनपुनर्भवानि ॥ ३७ ॥ तिष्ठतागच्छतावापिस्वपताजाग्रतापिवा ॥ अयंमंत्रःसदाजप्यःसुखास्यैका
शिवासिना ॥ ३८ ॥ ईशानतीर्थंतत्रैवभवानीतीर्थसन्निधौ ॥ तत्रस्नातोयईशानमर्चयेन्नसजन्मभाक् ॥ ३९ ॥ ज्ञानतीर्थंचतत्रैवज्ञानदंसर्व
दानृणाम् ॥ कृताभिषेकस्तत्तीर्थेदृष्ट्वाज्ञानेश्वरंशिवम् ॥ १४० ॥ ज्ञानवापीसमीपस्थोज्ञानेशोयैःसमर्चितः ॥ ज्ञानभ्रंशोनतेषांस्यादपिपंचत्व
मृच्छताम् ॥ ४१ ॥ शैलादितीर्थंतत्रैवपरमर्द्धिप्रकाशकम् ॥ तत्रश्राद्धादिकंकृत्वादत्वादानंस्वशक्तितः ॥ ४२ ॥ शैलादीश्वरमालोक्यज्ञानवा
प्याउदग्दिशि ॥ लभेद्गणत्वपदवींनात्रकार्याविचारणा ॥ ४३ ॥ नंदितीर्थादवाच्यांतुविष्णुतीर्थंपरंमम ॥ तत्रपिंडान्विनिर्वाप्यपितॄणामनृ
णोभवेत् ॥ ४४ ॥ विष्णुतीर्थेकृतस्नानोयोमांविष्णुंविलोकयेत् ॥ विश्वेशाद्दक्षिणेपार्श्वेविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४५ ॥ यःप्रत्येकादशींप्राप्य
शयनींबोधिनींतथा ॥ कुर्याज्जागरणंरात्रौममसूर्तिंसमीपतः ॥ ४६ ॥ प्रातःसमर्च्यमांभक्त्याभोजयित्वाद्विजानपि ॥ दत्वागाःकांचनंभूमिं
नभूयोभूमिभाग्भवेत् ॥ ४७ ॥ कृत्वातत्रव्रतोत्सर्गंवित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ सम्यग्व्रतफलंधीमान्प्राप्नोत्येवममाज्ञया ॥ ४८ ॥

वर्तमानजन्मनित्वद्भक्तोभूत्वाएतज्जन्मानंतरमेवमुक्तःस्यामित्यर्थः ॥ यद्वा अस्मिन्भवेयथाहंनभवानिविधिनिषेधकिंकरोनस्यांतथात्वद्भाग्भवानि शरीरपातानंतरंतुपुनर्नभवानि ॥ यद्वा
तथाहमनुदिनंत्वद्भाग्भवानियथाऽस्मिन्भवेपुनर्नभवानिनभवानि ॥ अपुनर्भवस्यादरार्थावीप्सेत्यलमतिविस्तरेण ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ शैलादिर्नंदी ॥ ४२ ॥ ४३ ॥
॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ कीकसमात्रकमस्थिमात्रम ॥ ५६ ॥ भागीरथेः भागीरथ्याः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ १६० ॥ ६१ ॥ स्थपुटीकृतभूभा

ममतीर्थाद्वाच्यांतुतीर्थंपैतामहंशुभम् ॥ तत्रश्राद्धविधानेनतर्पयित्वापितामहान् ॥ ४९ ॥ पितामहेश्वरंलिंगंब्रह्मनालोपरिस्थितम् ॥ पूज यित्वानरोभक्त्याब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ १५० ॥ ब्रह्मस्रोतःसमीपेतुकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ परामक्षयतामेतिशुभमेवततश्चरेत् ॥ ५१ ॥ अत्य ल्पमपियत्कर्मकृतमत्रशुभाशुभम् ॥ प्रलयेपिनतस्यास्तिप्रलयोमुनिसत्तम ॥ ५२ ॥ नाभितीर्थमिदंप्रोक्तंनाभिभूतंयतःक्षितेः ॥ अपिब्रह्मां डगोलस्यनाभिरेषाशुभोदया ॥ ५३ ॥ सामाणिकर्णिकेयीयंनाभिर्गांभीर्यभूमिका ॥ ब्रह्मांडगोलकंसर्वंयस्यामेतिलयोदयम् ॥ ५४ ॥ ब्रह्म नालंपरंतीर्थंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्संगमेनरःस्नात्वाकोटिजन्ममलंहरेत् ॥ ५५ ॥ ब्रह्मनालेपतेद्येषामपिकीकसमात्रकम् ॥ ब्रह्मांडमंडपां तस्तेनविशंतिकदाचन ॥ ५६ ॥ ततोभागीरथेस्तीर्थंब्रह्मनालाच्चदक्षिणे ॥ तत्रस्नात्वानरःसम्यङ्मुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ ५७ ॥ भागीरथीश्वरंलिंगं स्वर्गद्वारस्यसन्निधौ ॥ दर्शनाद्ब्रह्महत्यायाःपुरश्चरणमुच्यते ॥ ५८ ॥ अशुभांगतिमापन्नायस्यपूर्वेपितामहाः ॥ तेनभागीरथीतीर्थेतर्पणीयाः प्रयत्नतः ॥ ५९ ॥ तत्रभागीरथेतीर्थेश्राद्धंकृत्वाविधानतः ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वातुब्रह्मलोकेनयेत्पितॄन् ॥ १६० ॥ तद्दक्षिणेमहातीर्थंखुरकर्त रिसंज्ञितम् ॥ गोलोकादागताभिश्चगोभिर्यत्खुरकोटिभिः ॥ ६१ ॥ स्थपुटीकृतभूभागंततस्तत्खुरकर्तरि ॥ तस्मिंस्तीर्थेकृतस्नानःकृतपिंडोदक क्रियः ॥ ६२ ॥ खुरकर्तरीशंलिंगंदृष्ट्वागोलोकमाप्नुयात् ॥ गोधनैर्नविमुच्येतताल्लिंगस्यसमर्चनात् ॥ ६३ ॥ दक्षिणेखुरकर्तर्यामार्कंडंतीर्थ मुत्तमम् ॥ कृतश्राद्धविधानश्चतस्मिंस्तीर्थेघहारिणि ॥ ६४ ॥ मार्कंडेयेश्वरंलिंगंदृष्ट्वायुर्दीर्घमाप्नुयात् ॥ ब्रह्मतेजोभिवृद्धिंचकीर्तिंचपरमां भुवि ॥ ६५ ॥ वसिष्ठतीर्थंपरमंमहापातकनाशनम् ॥ तर्पयित्वापितॄंस्तत्रवसिष्ठेशंविलोक्यच ॥ ६६ ॥

गंश्लथीकृतभूप्रदेशमाच्छादितभूभागंवा ॥ संपुटीतिपाठेपिसएवार्थः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ खुरकर्तर्याइतिखुरकर्तरिणस्तीर्थादित्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ १७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ १८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

नरोनलिप्यतेपापैर्जन्मत्रयसमर्जितैः॥ वसिष्ठलोकेवसतिब्रह्मतेजःसमन्वितः॥६७॥ तत्रैवारुंधतीतीर्थंस्त्रीणांसौभाग्यवर्धनम्॥ पतिव्रता भिस्तत्तीर्थंगाहनीयंविशेषतः॥ ६८ ॥ पौंश्चल्यजनितोदोषस्तत्तीर्थपरिमज्जनात्॥ क्षणाद्विनाशमागच्छेदरुंधत्याःप्रभावतः॥६९॥ मार्कंडे येश्वरात्प्राच्यांवसिष्ठेश्वरपूजनात्॥ निष्पापोजायतेमर्त्योमहत्पुण्यमवाप्नुयात्॥१७०॥ मूर्तींवसिष्ठारुंधत्योस्तत्रपूज्येप्रयत्नतः॥ नस्त्रीवैध व्यमाप्नोतिनपुमांस्त्रीवियोगिताम्॥७१ ॥ वसिष्ठतीर्थतोयाम्यांनर्मदातीर्थमुत्तमम्॥ विधायश्राद्धंमेधावीनर्मदेशंविलोक्यच॥७२॥ तत्र दत्वामहादानंपद्मयानविमुच्यते॥ ततस्त्रिसंध्यंवैतीर्थंत्रिसंध्येश्वरपूर्वतः ॥ ७३ ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाकृत्वासंध्यांविधानतः ॥ संध्याकाल विलोपोत्थपातकैर्नाभिभूयते॥ ७४ ॥ त्रिसंध्येश्वरमालोक्यकृतसंध्यस्त्रिकालतः ॥ त्रिवेदावर्तजंपुण्यंप्राप्नुयाच्छ्रद्धयाद्विजः॥ ७५ ॥ ततोऽ नुयोगिनीतीर्थंनरस्तत्रकृताप्लवः ॥ दृष्ट्वातुयोगिनीपीठंयोगसिद्धिमवाप्नुयात्॥ ७६ ॥ अगस्तितीर्थंतत्रास्तिमहाघौघविघातकृत्॥ तत्रस्ना त्वाप्रयत्नेनदृष्ट्वागस्तीश्वरंविभुम् ॥ ७७॥ अगस्तिकुंडेचततःसंतर्प्यचपितामहान् ॥ अगस्तिनासमेतांचलोपामुद्रांप्रणम्यच ॥ ७८ ॥ सर्व पापविनिर्मुक्तःसर्वक्लेशविवर्जितः ॥ गच्छेत्सपूर्वजैःसार्धंशिवलोकंनरोत्तमः ॥ ७९ ॥ दक्षिणेऽगस्त्यतीर्थाच्चतीर्थमस्त्यतिपावनम्॥ गंगा केशवसंज्ञंचसर्वपातकनाशनम्॥ १८० ॥ तत्रमेशुभदांमूर्तिंमुनेतत्तीर्थसंज्ञिकाम्॥ संपूज्यश्रद्धयाधीमान्ममलोकेमहीयते॥ ८१ ॥ तत्र पिंडान्विनिर्वाप्यदत्वादानंस्वशक्तितः ॥ शतसांवत्सरींतृप्तिंपितॄणांससमर्पयेत्॥ ८२ ॥ मणिकर्णीपरीमाणमेतत्तेकीर्तितंमहत्॥ सीमावि नायकाद्याम्यांसर्वविघ्नविघातनात् ॥ ८३ ॥ वैरोचनेश्वरात्प्राच्यामहंवैकुंठमाधवः ॥ तत्रमांभक्तितोभ्यर्च्यवैकुंठार्चामवाप्नुयात् ॥ ८४ ॥ वीरमाधवसंज्ञोहंवीरेशात्पश्चिमेमुने॥ तत्रव्रतीसमभ्यर्च्यनयामींयातनांलभेत्॥८५॥

॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ १९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ममेमेविष्णोः ॥ ९५ ॥ कंब्रह्माणंकालयतीतिकंकालःसचासौभैरवश्चेतिकंकालभैरवः ॥ मांकोलाहलनृसिंह

कालमाधवनामाहंकालभैरवसन्निधौ ॥ कलिःकालोनकलयेन्मद्भक्तमितिनिश्चितम् ॥ ८६ ॥ मार्गशीर्षस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः॥ तत्रजागरणंकृत्वायमंनालोकयेत्क्वचित् ॥ ८७ ॥ निर्वाणनरसिंहोहंपुलस्तीश्वरदक्षिणे ॥ भक्तोनिर्वाणमाप्नोतितन्मूर्तिंनमनादपि ॥ ८८ ॥ महाबलनृसिंहोहमोंकारात्पूर्वतोमुने ॥ दूतान्महाबलान्याम्यान्नपश्येत्तुतदर्चकः ॥ ८९ ॥ प्रचंडनरसिंहोहंचंडभैरवपूर्वतः ॥ प्रचंडमप्यघंकृत्वानिष्पाप्मास्यात्तदर्चनात् ॥ १९० ॥ अहंगिरिनृसिंहोस्मितद्देहलिविनायकात् ॥ प्राच्यांप्रबलपापौघगजानांप्रविदारणः ॥ ९१ ॥ महाभयहरश्चाहंनरसिंहोमहामुने ॥ पितामहेश्वरात्पश्चाद्भक्तसाध्वससाध्वसः ॥ ९२ ॥ अत्युग्रनरसिंहोहंकलशेश्वरपश्चिमे ॥ अत्युग्रमपिपापौघंहरामिश्रद्धयार्चितः ॥ ९३ ॥ ज्वालामालीनृसिंहोऽहंज्वालामुख्याःसमीपतः ॥ संज्वालयामिपापौघतृणानिपरिपूजितः ॥ ९४ ॥ कोलाहलनृसिंहोस्मिदैत्यदानवमर्दनः ॥ ममनामसमुच्चारादघकोलाहलोयतः ॥ ९५ ॥ कंकालभैरवोयत्रकाशीरक्षणदक्षधीः ॥ तत्रमांभक्तितोभ्यर्च्यनोपसर्गैर्निरुध्यते ॥ ९६ ॥ विटंकनरसिंहोस्मिनीलकंठेश्वरादनु ॥ तत्रमांश्रद्धयापूज्यनरोभवतिनिर्भयः ॥ ९७ ॥ अनंतवामनश्चाहमनंतेश्वरसंन्निधौ ॥ अनंतान्यपिभक्तस्यकलुषाणिहरेऽर्चितः ॥ ९८ ॥ दधिवामनसंज्ञोहंभक्तानांदधिभक्तदः ॥ यन्नामस्मरणादेवनदरिद्रोनरोभवेत् ॥ ९९ ॥ त्रिविक्रमोस्म्यहंकाश्यामुदीच्यांचत्रिलोचनात् ॥ ददामिपूजितोलक्ष्मींहरामिवृजिनान्यपि ॥ २०० ॥ बलिवामननामाहंबलिनापरिपूजितः ॥ बलिभद्रेश्वरात्प्राच्यांभक्तानांबलवर्धनः ॥ १ ॥ दक्षिणेभवतीर्थाच्चताम्रद्वीपादिहागतः ॥ नाम्नाताम्रवराहोस्मिभक्तानांचिंतितार्थदः ॥ २ ॥ मुनेधरणिवाराहःप्रयागेश्वरसन्निधौ ॥ स्नात्वावाराहतीर्थेत्रद्दष्ट्वामांकिटिरूपिणम् ॥ ३ ॥ संपूज्यबहुभावेननविशेघोनिसंकटम् ॥ तत्राल्पमपिदत्वान्नंधरादानफलंलभेत् ॥ ४ ॥

म् ॥ ९६ ॥ विटंकोभयंकरःअलंकृतोवा ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ २०० ॥ १ ॥ २ ॥ किटिरूपिणंसूकररूपिणम् ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥५॥६॥७॥८॥९॥२१०॥११॥१२॥१३॥१४॥ अग्निबिंदोइति ॥ कथयामिस्वमूर्तिभेदानितिशेषः ॥ सृष्टिक्रमात्प्रदक्षिणक्रमात् ॥१५॥ तत्राद्यदक्षिणकराद्यवामकराधोवामकराः धोदक्षिणकरक्रमेणशंखचक्रगदापद्मैःकेशवमधुहसंकर्षणदामोदरवामनप्रद्युम्नषट्कं विष्णुमाधवानिरुद्धपुरुषोत्तमाधोक्षजजनार्दनषट्कं गोविंदत्रिविक्रमश्रीधरहृषीकेशनृसिंहाच्युतषट्कं वासुदेवनारायणपद्मनाभोपेंद्रहरिकृष्णषट्कंमूर्तयोभवंति ॥ तत्रकेशवादिषण्मूर्तिषुआद्यदक्षिणकरेशंखएवआद्यवामकरेचक्रपद्मपद्मगदाचक्रगदाःअधोवामकरे गदाचक्रचक्रपद्म

महाकलुषगंभीरसागरेनिपतन्जनः॥ ममभक्त्युडुपंप्राप्यप्रलयेपिनमज्जति ॥५॥ अहंकोकावराहोस्मिकिटीश्वरसमीपतः॥ तत्रमांपूजयन्मर्त्योलभतेचिंतितंफलम् ॥६॥ नारायणाःशतंपंचशतंचजलशायिनः॥ त्रिंशल्कमठरूपाणिमत्स्यरूपाणिविंशतिः ॥७॥ गोपालाश्चशतंसार्धंबुद्धाःसंतिसहस्रशः॥ त्रिंशत्परशुरामाश्चरामाएकोत्तरंशतम् ॥८॥ विष्णुरूपोस्म्यहंचैकोमुक्तिमंडपमध्यतः ॥ मुनेकृतप्रसादेनविश्वेशेनश्रितःस्वयम् ॥९॥ नारायणस्वरूपेणगणाश्चक्रगदोद्यताः॥कुर्वंतिरक्षांक्षेत्रस्यपरितोनियुतानिषट् ॥२१०॥ सोग्निबिंदुरितिश्रुत्वासंप्रहृष्टतनूरुहः॥ पुनःपप्रच्छमेधावीमूर्तिभेदान्वदप्रभो ॥११॥ हितायनिजभक्तानांममसंदेहशांतये॥ कतितेमूर्तयोनंतकथंज्ञेयास्तथावद ॥१२॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्याग्निबिंदोस्तपसांनिधेः ॥ उवाचभगवान्विष्णुर्मूर्तिभेदाननुक्रमात् ॥१३॥ यान्श्रुत्वापिहिनोमर्त्योयमगोचरतांव्रजेत्॥ केशवादींश्चतुर्विंशद्भेदानाहप्रजापतिः॥ १४॥ ॥श्रीविष्णुरुवाच॥ ॥अग्निबिंदोमहाप्राज्ञश्शृणुतेकथयाम्यहम्॥ आद्यदक्षिणहस्ताच्चविद्धिसृष्टिक्रमान्मुने ॥ १५॥ शंखचक्रगदापद्मैर्मूर्तिंजानीहिकेशवीम् ॥ पूजितायानृणांकुर्याच्चिंतितार्थमसंशयम् ॥१६॥ मधुहापरिचेतव्यःशंखपद्मगदारिभिः॥ वैरिणोनाशमायांतितन्मूर्तिपरिसेवनात् ॥१७॥ संकर्षणःसमर्च्योत्रशंखाब्जारिगदायुधः तन्मूर्तिपूजनाज्जातुजंतुर्नस्यात्पुनर्भवी ॥१८॥ शंखकौमोदकीचक्रपद्मैर्दामोदरोर्च्यते ॥ ददातिवित्तंपुत्रांश्चगोधनंधान्यमेवहि॥ १९॥ वामनःशंखचक्राब्जगदाभिरुपलक्षितः॥ लक्ष्मीवंतंजनंकुर्याद्गृहेपिपरिधारितः॥ २२०॥

पद्मानिअधोदक्षिणकरेपद्मचक्रगदापद्मगदाचक्राणि विष्ण्वादिषण्मूर्तिषुआद्यवामकरेशंखएव गोविंदादिषण्मूर्तिषुअधोवामकरेशंखएववासुदेवादिषण्मूर्तिषुअधोदक्षिणकरेशंखएव अन्यत्सर्वंप्रादक्षिण्येनपूर्ववदेव ॥ तत्रकेशवःस्वर्णवर्णः ॥ १६ ॥ मधुहार्जुनवर्णः ॥ १७ ॥ संकर्षणःस्वर्णवर्णः ॥ १८ ॥ दामोदरःक्षीरवर्णः ॥ १९ ॥ वामनोरक्तवर्णः ॥ २२० ॥

पांचजन्यमिति ॥ चित्राविचित्रामूर्तिर्यस्यसुदर्शनस्यतत्तथा ॥ एतच्चतुष्टयंबिभ्राणइतिशेषः ॥ प्रद्युम्नोवज्रवर्णः ॥ २१ ॥ २२ ॥ विष्णूरलक्तवर्णः ॥ माधवोजपावर्णः ॥ २३ ॥ अनिरुद्धःकृष्णवर्णः ॥ २४ ॥ २५ ॥ गोविंदोमनःशिलावर्णः ॥ २६ ॥ त्रिविक्रमोनीलपाषाणवर्णः ॥ श्रीधरःकुमुदवर्णः ॥ २७ ॥ हृषीकेशःकाश्मीरवर्णः ॥ २८ ॥ २९ ॥ वासुदेवःस्फटिकवर्णः ॥ नारायणःक्षीरवर्णः ॥ २३० ॥ पद्मनाभोंजनवर्णः ॥ तथाचोक्तम् ॥ शंखचक्रगदापद्मैःकेशवःकनकप्रभः ॥ चक्रशंखगदापद्मैरर्जुनोमधुसूदनः अर्जुनोधवलः ॥ संकर्षणोदराब्जारिगदाभिःकनकप्रभः दामोदरःशंखगदाचक्राब्जैःक्षीरसन्निभः रक्तश्चक्रगदापद्मदरैर्वामनउच्यते शंखीगदीसाब्जचक्रःप्रद्युम्नोवज्रसन्निभः वज्रंहीरकं सपद्म

पांचजन्यंगदांपद्मंचित्रमूर्तिंसुदर्शनम् ॥ प्रद्युम्नःपूज्यतेमर्त्यैर्बहुद्युम्नंप्रयच्छति ॥ २१ ॥ ऊर्ध्ववामकरात्सृष्ट्याविष्णवाद्यंषट्कमुच्यते ॥ यस्य स्मरणमात्रेणविलीयंतेघराशयः ॥ २२ ॥ शंखारिभ्यांगदाब्जाभ्यांपूज्योविष्णुःश्रियेनरैः ॥ शंखपद्मगदाचक्रैर्माधवःपरमर्द्धिदः ॥ २३ ॥ ध्येयोऽनिरुद्धःसंसिद्ध्यैशंखाब्जारिगदोद्यतः ॥ शंखेनगदयाचक्रांबुजाभ्यांपुरुषोत्तमः ॥ २४ ॥ अधोक्षजोजनिहरःशंखार्यब्जगदोमुने ॥ शंखकौमोदकीपद्मचक्रैर्ध्येयोजनार्दनः ॥ २५ ॥ अधोवामकरात्सृष्ट्याषड्गोविंदादिमूर्तयः ॥ शंखंचक्रंगदांपद्मंगोविंदोबिभृयात्सदा ॥ २६ ॥ शंखपद्मगदाचक्रैरर्च्योलक्ष्म्यैत्रिविक्रमः ॥ शंखाब्जचक्रंबिभ्राणोगदावान्श्रीधरःश्रिये ॥ २७ ॥ हृषीकेशश्चशंखेनगदाचक्रांबुजैर्मतः ॥ नृसिंहःशंखचक्राभ्यांपद्मेनगदयोच्यते ॥ २८ ॥ अच्युतःशंखभृन्नित्यंगदापद्मरथांगवान् ॥ दक्षिणाधःकरादूर्ध्वावासुदेवादयश्चषट् ॥ २९ ॥ वासुदेवश्चशंखारिगदाजलजभृत्सदा ॥ शंखांबुजगदाचक्रीध्येयोनारायणोनृभिः ॥ २३० ॥ शंखीपद्मीपद्मनाभोज्ञेयश्चक्रीगदीमुने ॥ उपेंद्रःशंखवान्नित्यंगदारिकमलायुधः ॥ ३१ ॥ हरिर्हरेदघंशंखीचक्रीपद्मीगदीनृणाम् ॥ शंखेनगदयापद्मचक्राभ्यांकृष्णउच्यते ॥ ३२ ॥ एतेभेदामयाख्याताःस्वमूर्तीनांमहामुने ॥ यान्विज्ञायध्रुवंमर्त्योभुक्तिमुक्तिंचविंदति ॥ ३३ ॥

शंखारिगदोविष्णुश्चालक्तसप्रभः माधवश्चक्रशंखाब्जगदाहस्तोजपानिभः गदीशंखीसाब्जचक्रस्त्वनिरुद्धोऽसितप्रभः मनःशिलाभोगोविंदोगदापद्मदरादिभिः मनःशिलाधातुविशेषः ॥ सचक्रशंखाब्जगदोनीलाश्माभस्त्रिविक्रमः ॥ शंखचक्रगदापद्मैःश्रीधरःकुमुदप्रभः ॥ काश्मीराभोहृषीकेशःसचक्राब्जदरोगदी ॥ काश्मीरंकुंकुमम् ॥ स्फटिकाभोवासुदेवःशंखार्यब्जगदाधरः ॥ क्षीराभोब्जगदापद्मचक्रैर्नारायणःस्मृतः ॥ पद्मचक्रगदाशंखैःपद्मनाभोंजनद्युतिरिति ॥ अन्येषामपिरूपाणिआगमपुराणादिषुद्रष्टव्यानि ॥ आयुधधारणभेदाश्चचतुर्विंशतिषोडशमूर्तावुपासनभेदाभिप्रायेणद्रष्टव्याः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

पक्षेति ॥ पक्षाभ्यां विक्षिप्ता निरस्ता विपक्षा येन सः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रोदसी द्यावापृथिव्योरंतरालम् ॥ ३६ ॥ लोकेति ॥ पुंडरीकाक्षरूपक्षस्य लोकेत्यादिविशेषणविशिष्टं वृषभध्वजं वृषभरूपो ध्वजो वृषभध्वजः वृषभो वृषो ध्वजो यस्मिन् रथ इति वा तं निरीक्ष्य दूरादपि च दूरादेव चकार संभ्रमे अभ्युत्थातुमभ्युत्थानेन गंतुं मनश्चक्रे दूरादेव निरीक्ष्येति वान्वयः ॥ पंच

एवं वदति गोविंदे मुनये चाग्निबिंदवे ॥ पक्षींद्रः पक्षविक्षिप्तविपक्षोऽक्षिपथं गतः ॥ ३४ ॥ प्राह च प्रणिपत्याशु त्र्यक्षस्यागमनं मुदा ॥ संभ्रमेण हृषीकेशः क्लेश इत्यवदत्ततः ॥ ३५ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ प्रत्यक्षः क्रियतामेष महावृषभकेतनः ॥ यस्य ध्वजस्य रत्नार्चिःपूरयेद्रोदसीमिमाम् ॥ ३६ ॥ लोकलोचननिर्माणसफलीकरणक्षमम् ॥ कोटिमार्तंडविद्योतप्रद्योतितदिगाननम् ॥ ३७ ॥ निरीक्ष्य पुंडरीकाक्षस्त्र्यक्षस्य वृषभध्वजम् ॥ विमानिनां विमानौघैः परीतगगनांगणम् ॥ ३८ ॥ महावाद्यनिनादौघैः प्रतिस्वानितकंदरम् ॥ विद्याधरीपरिक्षिप्तपुष्पांजलिसुगंधितम् ॥ ३९ ॥ प्रणम्य दूरादपि च संप्रहृष्टतनूरुहः ॥ अभ्युत्थातुं मनश्चक्रे शंखचक्रगदाधरः ॥ २४० ॥ अग्निबिंदुमथ प्राह मुक्तिदस्तु मुदां निधिः ॥ इदं सुदर्शनं चक्रं स्पृश सव्येन पाणिना ॥ ४१ ॥ अग्निबिंदुरिति प्रोक्तः स्पृशेद्यावत्सुदर्शनम् ॥ तावत्सुदर्शनो जातः परमानुग्रहाद्धरेः ॥ ४२ ॥ स्कंद उवाच ॥ ॥ ज्योतीरूपोथ स मुनिः कौस्तुभे ज्योतिषां तनौ ॥ एकीभूतः कलशजबिंदुमाधवसेवनात् ॥ ४३ ॥ बिंदुमाधवपादाब्जभ्रमरीकृतमानसाः ॥ अग्निबिंदूपमां यांति कलशोद्भव निश्चितम् ॥ ४४ ॥ काश्यां सदैव वस्तव्यं द्रष्टव्यो बिंदुमाधवः ॥ श्रोतव्यमिदमाख्यानं जेतव्या जगतां गतिः ॥ ४५ ॥ पुण्या पंचनदोत्पत्तिः पुण्या माधवसंकथा ॥ पुण्यो वाराणसीवासः संभवेत्पुण्यजन्मनाम् ॥ ४६ ॥ अग्निबिंदोः स्तुतिं योत्र माधवाग्रे पठिष्यति ॥ सम्बद्धसर्वकामः स मोक्षलक्ष्मीपतिर्भवेत् ॥ ४७ ॥ श्राद्धकाले सदा जप्यमिदमाख्यानमुत्तमम् ॥ द्विजानां भुंजमानानां पुरस्तात्परतृप्तये ॥ ४८ ॥ जप्तव्यमिदमाख्यानं पर्वकाले विशेषतः ॥ पुण्ये पंचनदाभ्याशे पुण्यलक्ष्मीविवृद्धये ॥ ४९ ॥

भिर्विशेषणैरर्थं विशिनष्टि ॥ लोकलोचनेति ॥ कोटिमार्तंडानामिव यः प्रद्योतः प्रकृष्टा द्युतिस्तेन प्रद्योतितं दिशामाननं मुखं येन स तथा तम् ॥ ३७ ॥ विमानिनां देवानां विमानौघैः रथसमूहैः परित इतं व्याप्तं गगनांगणं यस्मै स तथा तम् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ २४० ॥ असव्येन दक्षिणेनेत्यर्थः ॥ सव्येनेति पाठेपि स एवार्थः ॥ सव्यं दक्षिणवामयोरिति वचनात् ॥ ४१ ॥ शोभनं दर्शनं ज्ञानं यस्य स सुदर्शनः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

यंवर्ण्यतेवार्षभध्वजः ॥ १ ॥ प्रविवेशमहादेवःपुरींवाराणसींशुभामितिसप्तपंचाशत्तमेध्यायेश्रुतंविश्वेश्वरकाशीप्रवेशंविस्तरेणश्रोतुंकथाश्रवणजनितंस्वात्मानंदंदर्शयन्वृत्तानुवादपू

॥५१॥ पठितव्यःप्रयत्नेनबिंदुमाधवसंभवः॥ श्रोतव्यःपरयाभक्त्याभुक्तिमुक्तिसमृद्धये॥२५०॥संप्राप्तेवासरेविष्णोरात्रौजागरणान्वितः॥ श्रुत्वा ख्यानमिदंपुण्यंवैकुंठेवसतिंलभेत्॥२५१॥ ॥इतिश्रीस्कं० का० बिंदुमाधवाविर्भावोमाधवाग्निबिंदुसंवादोवैष्णवतीर्थमाहात्म्यंचनामै कषष्टितमोध्यायः॥६१॥ ॥७॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥श्रुत्वास्कंदनतप्तोस्मितववक्त्रेरितांकथाम्॥ अत्याश्चर्यकरंप्रोक्तमाख्यानंबैंदुमा धवम्॥ १ ॥इदानींश्रोतुमिच्छामिदेवदेवसमागमम्॥ तार्क्ष्याङ्कयक्षःसमाकर्ण्यदिवोदासस्यचेष्टितम् ॥ २ ॥ विष्णुमायाप्रपंचंचकिमाह गरुडध्वजम्॥ केकेचशंभुनासार्धसमीयुर्मंदराद्रिरेः॥३॥ ब्रह्मणेशःकथंदृष्टस्त्रपाकुलितचक्षुषा ॥ किमाहदेवोब्रह्माणंकिमुक्तंभास्वतापिच ॥४॥ योगिनीभिःकिमाख्यायिगणाङ्गीणाःकिमब्रुवन्॥एतदाख्याहिमेस्कंदमहत्कौतूहलंमयि॥५॥इमंप्रश्नंनिशम्यैशिर्मुनेःकलशजन्मनः॥ प्रत्युवाचनमस्कृत्यशिवौप्रणतसिद्धिदौ॥६॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥मुनेश्शृणुकथामेतांसर्वपातकनाशिनीम् ॥ अशेषविघ्नशमनींमहाश्रे योभिवर्धिनीम्॥७॥ अथदेवोऽसुररिपुःश्रुत्वाशंभुसमागमम्॥ द्विजराजायसमुदासमदात्पारितोषिकम्॥८॥आयानंशंसतेशंभोरुपवा राणसिप्रियम्॥ ब्रह्माणमग्रतःकृत्वाततश्चाभ्युद्ययौहरिः॥ ९॥ विवस्वतासमेतश्चतैर्गणैःपरितोवृतः॥ योगिनीभिरनूद्यातोगणेशमुपसंस्थि तः॥१०॥अथनेत्रातिथीकृत्यदेवदेवंवृषध्वजम्॥ मंक्षुतार्क्ष्यादवारुह्यप्रणनामश्रियःपतिः॥११॥पितामहोपिसंस्थविरोभ्रशंनम्रशिरोधरः॥ प्रणतेनम्रडेनैवप्रणमन्विनिवारितः॥ १२ ॥स्वस्त्यभ्युदितपाणिश्चरुद्रसूक्तैरमंत्रयत्॥ अक्षतान्यथसार्द्राणिदर्शयन्सफलान्यजः॥ १३॥

र्वकंतमेवपृच्छंति ॥ श्रुत्वेत्यादिपंचभिः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ इममितिव्यासवाक्यम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ सविष्णुः ॥ द्विजराजायगरुडाय ॥ शंभोरायानमागमनंशंसतेकथयते ॥ मुदापारितोषिकंपरितोषेजातेदेयंसमदादित्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ अनूद्यातःअनुगम्यमानइत्यर्थः ॥ परिवृतइतिक्वचित् ॥ गणेशमुपसंस्थितःगणेशेनसार्धंपरस्परंगृहीतहस्तइत्यर्थः ॥ ग णेशेनचसंवृतइत्यपिक्वचित् ॥ १० ॥ मंक्षुद्रुतम् ॥ ११ ॥ प्रणतेननम्रेण ॥ प्रणम्यैनमितिक्वचित्पाठः ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ उपसिंहासनं सिंहासनस्यसमीपे ॥ १७ ॥ संभाविताःसंमानिताः ॥ १८ ॥ १९ ॥ शतधृतिर्ब्रह्मा ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्वरूपतःस्वभावतः ॥ अपाकर्तुं

मौलिंपादाब्जयोःकृत्वागणेशःसत्वरोनतः॥ मूर्ध्न्युपाजिघ्रयांचक्रेहरोहर्षाद्गजाननम् ॥ १४ ॥ अभ्युपावेशयच्चापिपरिष्वज्यनिजासने॥ सोमनंदिप्रभृतयःप्रणेमुर्दंडवद्गणाः॥ १५॥ योगिन्योपिप्रणम्येशंचक्रुर्मंगलगायनम् ॥ तरणिःप्रणनामाथप्रमथाधिपतिंहरम्॥ १६॥ खं डेंदुशेखरश्चाथउपसिंहासनंहरिम्॥ समुपावेशयद्वामपार्श्वेमानपुरःसरम् ॥ १७ ॥ ब्रह्माणंदक्षिणेभागेपरिविश्राणितासनम् ॥ दृष्ट्वासं भाविताःसर्वेशर्वेणप्रणतागणाः॥ १८॥ मौलिचालनमात्रेणयोगिन्योपिप्रसादिताः ॥ संतोषितोरविश्चापिविशेतिकरसंज्ञया॥ १९॥ अ थशंभुंशतधृतिःप्रबद्धकरसंपुटः॥ परिविज्ञापयांचक्रेप्रसन्नवदनांबुजम्॥ २०॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥भगवन्देवदेवेशक्षंतव्यंगिरिजापते॥ वाराणसींसमासाद्ययदहंनागतःपुनः॥२१॥ प्रसंगतोपिकःकाशींप्राप्यचंद्रविभूषण॥ किंचिद्विधातुंशक्तोपित्यज्येत्स्थिरतांदधत्॥२२॥ स्वरूपतोब्राह्मणत्वादपाकर्तुंनशक्यते॥ अथशक्तोप्यपाकर्तुंकःपुण्येसंचिकीर्षति॥२३॥ विभोरपिसमाज्ञेयंधर्मवर्त्मानुसारिणि॥ नकिंचि दपकर्तव्यंजानताकेनचित्क्वचित्॥ २४॥ कस्तादृशिमहीजानौपुण्यवर्त्मन्यतंद्रिते॥ काशीपालेदिवोदासेमनागपिविरुद्धधीः॥ २५ ॥ नि शम्येतिवचस्तुष्टःश्रीकंठोतिविशुद्धधीः॥ हसन्प्रोवाचधातारंब्रह्मन्सर्वमवैम्यहम्॥ २६॥ ॥ देवदेवउवाच ॥ ॥आदौतावददोषंहिब्रह्मत्वं ब्राह्मणस्यते॥ वाजिमेधाध्वराणांचततोपिदशकंकृतम्॥ २७॥ ततोपिविहितंब्रह्मन्भवतापरमंहितम् ॥ अपराधसहस्राणियल्लिंगंस्थापि तंमम॥ २८॥ येनैकमपिमेलिंगंस्थापितंयत्रकुत्रचित्॥ तस्यापराधलेशोपिनास्तिसर्वापराधिनः॥ २९ ॥ अपराधसहस्रेपिब्राह्मणंयोप राध्नुयात्॥ दिनैःकतिपयैरेवतस्यैश्वर्यंविनश्यति॥ ३० ॥

अपकारंकर्तुम ॥ सृष्टिकर्तुस्तवकिमशक्यमित्याशंक्याह ॥ अथेति ॥ २३ ॥ मयाज्ञयाकरणान्नदोषइतिचेत्तत्राह ॥ विभोरपीति ॥ २४ ॥ तथाप्यस्मत्कार्यगौरवेणराजविरुद्धेनभा व्यमितिचेत्तत्राह ॥ कइति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ अपराधसहस्राणिकृत्वापीतिशेषः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

उच्छ्वसितमपराधजंभयंत्यक्तमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इतस्त्वत्सकाशात् ॥ कृतउपधिश्छलरूपउपायोयेनसः ॥ अकिंचिदितिविरुद्धालंकारः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७॥

इतिब्रुवतिदेवेशेप्यंतरुच्छ्वसितंगणैः॥ समाटभिःसमंताच्चविलोक्यास्यंपरस्परम्॥ ३१ ॥ अर्कोप्यवसरंज्ञात्वानत्वाशंभुंव्यजिज्ञपत्॥ प्रसन्नास्यमुमाकांतंदृष्ट्वादृष्टचराचरः॥ ३२॥ ॥ अर्कउवाच॥ ॥ नाथकाशीमितोगत्वायथाशक्तिकृतोपधिः ॥ अकिंचित्करतांप्राप्तःसहस्रकरवानपि॥ ३३॥ स्वधर्मपालकेतस्मिन्दिवोदासेधरापतौ॥ निश्चितागमनंज्ञात्वादेवस्याहमिहास्थितः ॥ ३४ ॥ प्रतीक्षमाणोदेवेशत्वदागमनमुत्तमम्॥ विभज्यबहुधात्मानंत्वदाराधनतत्परः ॥ ३५ ॥ मनोरथद्रुमश्चाद्यफलितःश्रीमदीक्षणात् ॥ किंचिद्भक्तिलवांभोभिःसिक्तोध्यानेनपुष्पितः॥ ३६ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्यरवेर्वैरविलोचनः॥ प्रोवाचदेवदेवेशोनापराध्यसिभास्कर॥३७॥ ममैवकार्यंविहितंत्वंयदत्रव्यस्थितः॥ यस्यांसुरप्रवेशोनतस्मिन्राजनिशासति॥ ३८॥ इतिसूरंसमाश्वास्यदेवदेवःकृपानिधिः ॥ गणानाश्वासयामासव्रीडानम्रशिरोधरान्॥ ३९ ॥ योगिन्योपिसुदृष्ट्वाथशंभुनासंप्रसादिताः॥ त्रपाभरसमाक्रांतकंधराइवसंगताः॥ ४० ॥ ततोव्यापारयांचक्रेत्र्यक्षोनेत्राणिचक्रिणि॥ हरिर्नकिंचिदप्यूचेसर्वज्ञाग्रेमहामनाः ॥ ४१ ॥ ईशोपिश्रुतवृत्तांतस्तार्क्ष्याद्रुणपशार्ङ्गिणोः॥ मनसैवप्रसन्नोभून्नकिंचित्पर्यभाषत॥ ४२॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तागोलोकात्पंचधेनवः॥ सुनंदासुमनाश्चापिसुशीलासुरभिस्तथा ॥ ४३॥ पंचमीकपिलाचापिसर्वांघौघविघट्टिनी॥ वात्सल्यदृष्ट्याभर्गस्यतासामूधांसिसुस्रुवुः॥ ४४॥ ववर्षुःपयसांपूरैस्तदूधांसिपयोधराः॥ धारासारैरविच्छिन्नैस्तावद्यावद्ध्रदोऽभवत्॥ ४५॥ पयःपयोधिरिवसद्वितीयःप्रैक्षिपार्षदैः॥ देवेशसमधिष्ठानात्तत्तीर्थमभवत्परम्॥ ४६॥ कपिलाह्रदइत्याख्यांचक्रेतस्यमहेश्वरः॥ ततोदेवाज्ञयासर्वेस्नातास्तत्रदिवौकसः॥ ४७॥

॥ ३८ ॥ सूरंसूर्यम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ भर्गस्येश्वरस्य ॥ गर्भस्येतिपाठेगर्भस्यमहादेववाहस्येतियावत् ॥ ४४ ॥ तदूधांसितासांक्षीराशयाःपयोधराश्चस्तनाःऊधांसीतिपंचम्यर्थेवा ॥ ४५ ॥ सद्धदःपयःपयोधिरिवक्षीराब्धिरिवप्रैक्षिदृष्टः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

१ संस्थिताइत्यपिपाठः

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ अमाअमावास्या ॥ ५७ ॥ गयापुष्कराभ्यांकृत्याभावेहेतुमाह ॥ गदाधरेति ॥ फल्गुर्नदी ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

आविरासुस्ततस्तीर्थादथदिव्यपितामहाः ॥ तान्दृष्ट्वातेसुराःसर्वैतर्पयांचक्रिरेमुदा ॥ ४८ ॥ अग्निष्वात्ताबर्हिषदआज्यपाःसोमपास्तथा ॥
इत्याद्यादिव्यपितरस्तृप्ताःशंभुंव्यजिज्ञपन् ॥ ४९ ॥ देवदेवजगन्नाथभक्तानामभयप्रद ॥ अस्मिंस्तीर्थेत्वदभ्याशाज्जातानस्तृप्तिरक्षया ॥ ५० ॥
तस्माच्छंभोवरंदेहिप्रसन्नेनांतरात्मना ॥ इतिदिव्यपितृणांसश्रुत्वावाक्यंवृषध्वजः ॥ ५१ ॥ शृण्वतांसर्वदेवानामिदंवचनमब्रवीत् ॥ शर्वः
सर्वपितृणांवैपरतृप्तिकरंपरम् ॥ ५२ ॥ ॥ श्रीदेवदेवउवाच ॥ ॥ शृणुविष्णोमहाबाहोशृणुत्वंचपितामह ॥ एतस्मिन्कापिलेतीर्थेकापिलेय
पयोभृते ॥ ५३ ॥ येपिंडान्निर्वपिष्यंतिश्रद्धयाश्राद्धदानतः ॥ तेषांपितृणांसंतृप्तिर्भविष्यतिममाज्ञया ॥ ५४ ॥ अन्यंविशेषंवक्ष्यामिमहातृप्ति
करंपरम् ॥ कुहूसोमसमायोगेदत्तंश्राद्धमिहाक्षयम् ॥ ५५ ॥ संवर्तकालेसंप्राप्तेजलराशिर्जलान्यपि ॥ क्षीयंतेनक्षयत्यत्रश्राद्धंसोमकुहूकृ
तम् ॥ ५६ ॥ अमासोमसमायोगेश्राद्धंयद्यत्रलभ्यते ॥ तीर्थेकापिलधारेस्मिन्गयया पुष्करेणकिम् ॥ ५७ ॥ गदाधरभवान्यत्रयत्रत्वंचपि
तामह ॥ वृषध्वजोस्म्यहंयत्रफल्गुस्तत्रनसंशयः ॥ ५८ ॥ दिव्यंतरिक्षभौमानियानितीर्थानिसर्वतः ॥ तान्यत्रनिवसिष्यंतिदर्शेसोमदिनान्विते
॥ ५९ ॥ कुरुक्षेत्रेनैमिषेचगंगासागरसंगमे ॥ ग्रहणेश्राद्धतोयत्स्यात्तत्तीर्थेवार्षभध्वजे ॥ ६० ॥ अस्यतीर्थस्यनामानियानिदिव्यपितामहाः ॥
तान्यहंकथयिष्यामिभवतांतृप्तिदान्यलम् ॥ ६१ ॥ मधुस्रवेतिप्रथममेषापुष्करिणीस्मृता ॥ कृतकृत्याततोज्ञेयाततोऽसौक्षीरनीरधिः ॥ ६२ ॥
वृषभध्वजतीर्थंचतीर्थंपैतामहंततः ॥ ततोगदाधराख्यंचपितृतीर्थंततःपरम् ॥ ६३ ॥ ततःकापिलधारंवैसुधाखनिरियंपुनः ॥ ततःशिवगया
ख्यंचज्ञेयंतीर्थमिदंशुभम् ॥ ६४ ॥ एतानिदशनामानितीर्थस्याऽस्यपितामहाः ॥ भवतांतृप्तिकारीणिविनापिश्राद्धतर्पणैः ॥ ६५ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ कृतंकृत्यंकार्यमात्रंययासाकृतकृत्या ॥ कृतकृत्येत्यत्रघृतकुल्येतिक्वचित्घृतकुल्यांनिवापतइत्यग्रेदर्शनात् ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥

सूर्येंदुसंगमेयेत्रपितृणांतृप्तिकामुकाः॥ब्राह्मणान्भोजयिष्यंतितेषांश्राद्धमनंतकम्॥६६॥ श्राद्धेपितृणांसंतृप्त्यैदास्यंतिकपिलांशुभाम्॥ येत्रतेषांपितृगणोवसेत्क्षीरोदरोधसि ॥६७॥ वृषोत्सर्गःकृतोयैस्तुतीर्थेस्मिन्वार्षभध्वजे ॥ अश्वमेधपुरोडाशैःपितरस्तेनतर्पिताः ॥६८॥ गयातोष्टगुणंपुण्यमस्मिंस्तीर्थेपितामहाः॥ अमायांसोमयुक्तायांश्राद्धैःकापिलधारिके॥६९॥ येषांगर्भेऽभवत्स्रावोयेऽदंतजननाम्मृताः॥ तेषांतृप्तिर्भवेन्नूनंतीर्थेकापिलधारिके ॥ ७० ॥ अदत्तमौंजीदानायेयेचादारपरिग्रहाः॥तेभ्योनिर्वापितंपिंडमिहह्यक्षयतांव्रजेत् ॥ ७१ ॥ अग्निदाहम्मृतायेवैनाग्निदाहश्चयेषुवै ॥ तेसर्वेतृप्तिमायांतितीर्थेकापिलधारिके॥ ७२॥ और्द्धदैहिकहीनायेषोडशश्राद्धवर्जिताः॥ तेतृप्तिम धिगच्छंतिघृतकुल्यांनिवापतः॥ ७३॥ अपुत्राश्चम्मृतायेवैयेषांनास्त्युदकप्रदः॥ तेपितृप्तिंपरांयांतिमधुस्रवसितर्पिताः ॥ ७४ ॥ अपमृत्युम्मृ तायेवैचोरविद्युज्जलादिभिः॥ तेषामिहकृतंश्राद्धंजायतेसुगतिप्रदम्॥ ७५॥ आत्मघातेननिधनंयेषामिहविकर्मणाम्॥ तेपितृप्तिंलभंतेत्र पिंडैःशिवगयाकृतैः॥ ७६॥ पितृगोत्रेम्मृतायेवैमातृपक्षेचयेम्मृताः॥ तेषामत्रकृतःपिंडोभवेदक्षयतृप्तिदः॥७७॥ पत्नीवर्गेम्मृतायेवैमित्रवर्गे चयेम्मृताः ॥ तेसर्वेतृप्तिमायांतितर्पितावार्षभध्वजे॥७८॥ ब्रह्मक्षत्रविशांवंशेशूद्रवंशेऽत्यजेषुच ॥ येषांनामगृहीत्वात्रदीयतेतेसमुद्धृताः ॥७९ ॥ तिर्यग्योनिम्मृतायेवैयेपिशाचत्वमागताः ॥ तेप्यूर्ध्वगतिमायांतितृप्ताःकापिलधारिके ॥ ८० ॥ येतुमानुषलोकेस्मिन्पितरोमर्त्य योनयः॥ तेदिव्ययोनयःस्युर्वैमधुस्रवसितर्पिताः॥८१॥ येदिव्यलोकेपितरःपुण्यैर्देवत्वमागताः ॥ तेब्रह्मलोकेगच्छंतितृप्तास्तीर्थेवृषध्वजे ॥८२॥ कृतेक्षीरमयंतीर्थंत्रेतायांमधुमत्पुनः॥द्वापरेसर्पिषापूर्णंकलौजलमयंभवेत्॥८३॥ सीमावहिर्गतमपिज्ञेयंतीर्थमिदंशुभम्॥ मध्ये वाराणसिश्रेष्ठंममसान्निध्यतोनरैः ॥८४॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ वाराणस्यामध्येमध्येवाराणसि॥दीर्घांतपाठेवाराणस्यांश्रेष्ठमित्यर्थः ॥ मध्यइत्यर्थात्तस्याएव ॥ नरैर्यतोऽदर्शीत्यन्वयः॥८४॥

॥ ८५ ॥ ८६ ॥ इतीतिकुमारवाक्यम् ॥ ८७ ॥ कंठीरवाःसिंहाः ॥ तेचात्रप्रकृत्याद्याः ॥ उक्ष्णांबलीवर्दानामष्टकम् ॥ तच्चधातुतत्त्वंत्वङ्मांसरुधिरस्नायुमेदोमज्जास्थिशुक्राणीतिधा त्वष्टकम् ॥ ८८ ॥ इभादिग्गजाः ॥ हयाइत्यत्रचित्ताहंकारबुद्धिपंचज्ञानेंद्रियाणि ॥ यद्वा अंतःकरणचतुष्टयमुपवेदचतुष्टयंचविवक्षितम ॥ कशाअश्वप्रचोदिनीमनोवृत्तिःसापाणौय स्यतन्मनस्तथा ॥ विवेक्यविवेकिभेदान्मनसोरपौनरुक्त्यंसमष्टिव्यष्टिभेदाद्वा ॥ ८९ ॥ गंगायमुनयोरीषेगंगायमुनेरथस्यदंडेइत्यर्थः ॥ चक्रेप्रतिचक्रंपवनदेवताऽधिष्ठात्रीदेवतेत्यर्थः ॥

काशीस्थितैर्यतोदर्शिध्वजोमेवृषलांछनः ॥ वृषध्वजेननाम्नातःस्थास्याम्यत्रपितामहाः ॥ ८५॥ पितामहेनसहितोगदाधरसमन्वितः॥ रविणापार्षदैःसार्धंतुष्टयेवःपितामहाः॥ ८६ ॥ इतियावद्वरंदत्तेपितृभ्योवृषभध्वजः॥ तावन्नंदीसमागत्यप्रणम्येशंव्यजिज्ञपत्॥ ८७॥ ॥नंदिकेश्वरउवाच॥ ॥ विहितःस्यंदनःसज्जस्ततोस्तुविजयोदयः ॥ अष्टौकंठीरवायत्रयत्रोक्ष्णामष्टकंशुभम् ॥ ८८॥ यत्रेभाःपरिभांत्यष्टौय त्राष्टौजविनोहयाः॥ मनःसंयमनंयत्रकशापाणिव्यवस्थितम्॥ ८९॥ गंगायमुनयोरीषेचक्रेपवनदेवता ॥ सायंप्रातर्मयेचक्रेछत्रंद्यौर्मंडलंशुचि॥ ९० ॥ तारावलीमयाःकीलाआहेयाउपनायकाः ॥ श्रुतयोमार्गदर्शिन्यःस्मृतयोरथगुप्तयः ॥ ९१ ॥ दक्षिणाधूर्दृढायत्रमखायत्राभिरक्षकाः॥ आसनंप्रणवोयत्रगायत्रीपादपीठभूः ॥ ९२ ॥ सांगाव्याहृतयोयत्रशुभ्राःसोपानवीथिकाः॥ सूर्याचंद्रमसौयत्रसततंद्वाररक्षकौ॥ ९३॥ अग्निर्मकरतुंडश्चरथभूःकौमुदीमयी॥ध्वजदंडोमहामेरुःपताकाहस्करप्रभा॥ ९४॥ स्वयंवाग्देवतायत्रचंचच्चामरधारिणी॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ शैलादिनेतिविज्ञप्तोदेवदेवउमापतिः ॥ ९५॥ कृतनीराजनविधिरष्टभिर्देवमातृभिः॥ पिनाकपाणिरुत्तस्थौदत्तहस्तोथशार्ङ्गिणा॥ ९६॥ निनादोदिव्यवाद्यानांरोदसीपरिपूरयत्॥ गीतमंगलगीर्भिश्चचारणैरनुवर्धितः॥ ९७॥

चक्रयोःस्वरूपमाह ॥ सायमिति ॥ ९० ॥ अहीनांकुलेजाताआहेयाः ॥ उपनायकारथबंधनानीत्यर्थः ॥ रथगुप्तयोवरूथाः ॥ ९१ ॥ धूर्यानमुखम् ॥ ९२ ॥ अंगानिशिक्षादीनि ॥ ९३ ॥ मकरतुंडोमकराकारतुंडः ॥ ९४ ॥ शैलादिनेतिस्कंदोक्तिः ॥ ९५ ॥ तदेवमातृभिर्ब्रह्माणीत्यादिभिः ॥ तथाचवक्ष्यति ॥ ब्रह्माणीवैष्णवीरौद्रीवाराहीनारसिंहिका कौमारी अपिमाहेंद्रीचामुंडाचैवचंडिकेति ॥ जयेत्यादिभिर्वा ॥ तथाचवासिष्ठे ॥ जयाचविजयाचैवजयंतीचापराजिता ॥ सिद्धारक्तालंबुषाचउत्पलाचेतिदेवतेति ॥ ९६ ॥ ९७ ॥

१ द्योमंडलमितिपाठोपेक्षितइतिभाति

॥ ९८ ॥ कोट्ययुतद्वयंविंशतिसहस्रकोट्यइत्यर्थः ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ नियुतानिलक्षाणि ॥ ४ ॥ शोभनानिपर्णानियेषांतेसुपर्णागरुडवंशीयावापक्षिणइत्यर्थः ॥५॥

तेनदिव्यनिनादेनबधिरीकृतदिङ्मुखाः॥ आहूताइवआजग्मुर्विष्वग्भुवनवासिनः ॥ ९८ ॥ देवाःकोट्यस्त्रयस्त्रिंशद्गणाःकोट्ययुतद्वयम् ॥ नवकोट्यस्तुचामुंडाभैरव्यःकोटिसंमिताः ॥ ९९ ॥ षडाननाःकुमाराश्चमयूरवरवाहनाः ॥ ममानुगाःसमायाताःकोटयोष्टौमहाबलाः ॥ १०० ॥ आययुःकोटयःसप्तस्फुरत्परशुपाणयः॥ पिचंडिलामहावेगाविघ्नविघ्नागजाननाः॥ १॥ षडशीतिसहस्राणिमुनयोब्रह्मवादिनः॥ तावंतोपिसमाजग्मुस्तत्रान्येगृहमेधिनः ॥ २॥ नागानांकोटयस्तिस्रःपातालतलवासिनाम् ॥ दानवानांचदैत्यानांद्वेद्वेकोटीशिवात्मनाम् ॥ ३ ॥ गंधर्वानियुतान्यष्टौकोट्यर्धंयक्षरक्षसाम्॥ विद्याधराणामयुतंनियुतद्वयसंयुतम् ॥ ४॥ तथाषष्टिसहस्राणिदिव्याश्चाप्सरसःशुभाः॥ गोमातरोऽष्टौलक्षाणिसुपर्णान्ययुतानिषट् ॥ ५॥ सागराःसप्तसंप्रापुर्नानारत्नोपदप्रदाः॥ सरितांचसहस्राणित्रीणिपंचायुतानिच ॥ ६॥ गिरयोऽष्टौसहस्राणिवनस्पतिशतत्रयम्॥ आजग्मुर्दिग्गजाअष्टौयत्रदेवःपिनाकधृक् ॥ ७॥ एतैःसमेतःसंतुष्टःपरिष्टुतइतस्ततः॥ श्रीकंठो रथमारुह्यकाशींप्राविशदुत्तमाम् ॥ ८ ॥ सगिरींद्रसुतर्ष्यक्षोमुदांधाममुदांखनिः ॥ काशींप्रैक्षिष्टसंहृष्टस्त्रिविष्टपसमुत्कटाम् ॥ ९ ॥ स्कंदउवाच॥ ॥ श्रुत्वाख्यानमिदंपुण्यंकोटिजन्माघनाशनम्॥ पठित्वापाठयित्वाचशिवसायुज्यमाप्नुयात्॥ ११०॥ श्राद्धकालेविशेषेणपठनीयंप्रयत्नतः॥ अक्षयंतद्भवेच्छ्राद्धंपितृतुष्टिकरंपरम् ॥ ११ ॥ वृषभध्वजमाहात्म्यंपठित्वाशिवसन्निधौ ॥ प्रत्यहंवर्षमात्रंतुत्यपुत्रःपुत्रवान्भवेत्॥ १२ ॥ विश्वेशितुःसंप्रवेशोयःकाश्यांसमुदाहृतः ॥ परमानंदकंदस्यबीजमेतत्सुनिश्चितम् ॥ १३ ॥ पठित्वैतन्मुदाख्यानंप्रविशेद्योनवंगृहम्॥ ससर्वसौख्यनिलयोभवेदेवनसंशयः ॥ १४॥

नानारत्नोपदप्रदाःरत्नान्येवउपदीयंतइत्युपदान्युपढौकनानितत्प्रदाः ॥ पंचायुतानिपंचाशत्सहस्राणि ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ मुदांमुदःपरमार्थानंदास्तासामित्यर्थः ॥ त्रिविष्टपसमुत्कटांस्वर्गादप्युत्कटाम् ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ ११६ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथत्रियुक्षष्टितमेऽध्यायेपरमपावनी ॥ ज्येष्ठेशजैगीषव्यादिकथाप्रस्तूय

त्रैलोक्यानंदजनकमेतदाख्यानमुत्तमम् ॥ अस्यश्रवणमात्रेणविश्वेशःसंप्रसीदति ॥ ११५ ॥ अलभ्यलाभोदेवस्यजातोत्रहियतःपरः ॥ ततः काशीप्रवेशाख्यंजप्यमाख्यानमुत्तमम् ॥ ११६ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेवृषभध्वजप्रादुर्भावोनामद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ दृष्ट्वाकाशींदृगानंदांतारकारेपुरारिणा ॥ किमकारिसमाचक्ष्वप्राप्तांबहुमनोरथैः ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ पति व्रतापतेऽगस्त्यश्टणुवक्ष्याम्यशेषतः ॥ मृगांकलक्ष्मणोत्कंठंकाशीनेत्रातिथीकृता ॥ २ ॥ अथसर्वज्ञनाथेनभक्तवत्सलचेतसा ॥ जैगीषव्यो मुनिश्रेष्ठोगुहांतस्थोनिरीक्षितः ॥ ३ ॥ यमनेहसमारभ्यमंदराद्रिंविनिर्ययौ ॥ अद्रींद्रसुतयासार्धंरुद्रेणोक्षेंद्रगामिना ॥ ४ ॥ तंवासरंपुर स्कृत्यजग्राहनियमंदृढम् ॥ जैगीषव्योमहामेधाःकुंभयोनेमहाकृती ॥ ५ ॥ विषमेक्षणपादाब्जंसमीक्षिष्येयदापुनः ॥ तदांबुविप्रुषमपिभक्ष यिष्यामिचेत्यहो ॥ ६ ॥ कुतश्चिद्धारणायोगादथवाशंभ्वनुग्रहात् ॥ अनश्नन्नपिबन्योगीजैगीषव्यःस्थितोमुने ॥ ७ ॥ तंशंभुरेवजानातिना न्योजानातिकश्चन ॥ अतएवततःप्राप्तःप्रथमंप्रमथाधिपः ॥ ८ ॥ ज्येष्ठशुक्लचतुर्दश्यांसोमवारानुराधयोः ॥ तत्पर्वणिमहायात्राकर्तव्यात्र मानवैः ॥ ९ ॥ ज्येष्ठस्थानंततःकाश्यांतदाभूदपिपुण्यदम् ॥ तत्रलिंगंसमभवत्स्वयंज्येष्ठेश्वराभिधम् ॥ १० ॥ तल्लिंगदर्शनात्पुंसांपापंज न्मशतार्जितम् ॥ तमोर्कोदयमाप्येवतत्क्षणादेवनश्यति ॥ ११ ॥ ज्येष्ठवाप्यांनरःस्नात्वातर्पयित्वापितामहान् ॥ ज्येष्ठेश्वरंसमालोक्यनभू योजायतेभुवि ॥ १२ ॥ आविरासीत्स्वयंतत्रज्येष्ठेश्वरसमीपतः ॥ सर्वसिद्धिप्रदागौरीज्येष्ठाश्रेष्ठासमंततः ॥ १३ ॥ ज्येष्ठेमासिसिताष्टम्यां तत्रकार्योमहोत्सवः ॥ रात्रौजागरणंकार्यंसर्वसंपत्समृद्धये ॥ १४ ॥

तेऽद्भुता ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ निरीक्षितोज्ञातः ॥ ३ ॥ अनेहसंकालम् ॥ ययौयये ॥ परस्मैपदमार्षम् ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

---

१ काश्यांमहोत्सवपूर्वकंप्रवेशइत्यर्थः

ज्येष्ठांगौरींनमस्कृत्यज्येष्ठवापीपरिप्लुता ॥ सौभाग्यभाजनंभूयाद्योषासौभाग्यभागपि ॥ १५ ॥ निवासंकृतवान्शंभुस्तस्मिन्स्थानेयतः स्वयम् ॥ निवासेशइतिख्यातंलिंगंतत्रपरंततः ॥ १६ ॥ निवासेश्वरलिंगस्यसेवनात्सर्वसंपदः ॥ निवसंतिगृहेनित्यंनित्यंप्रतिपदंपुनः ॥ १७ ॥ कृत्वाश्राद्धंविधानेनज्येष्ठस्थानेनरोत्तमः ॥ ज्येष्ठांतृप्तिंददात्येवपितृभ्योमधुसर्पिषा ॥ १८ ॥ ज्येष्ठतीर्थेनरःकाश्यांदत्वादानानिशक्तितः ॥ ज्येष्ठान्स्वर्गानवाप्नोतिनरोमोक्षंचगच्छति ॥ १९ ॥ ज्येष्ठेश्वरोर्च्यःप्रथमंकाश्यांश्रेयोर्थिभिर्नरैः ॥ ज्येष्ठागौरीततोभ्यर्च्यासर्वज्येष्ठमभीप्सुभिः ॥ २० ॥ अथनंदिनमाहूयधूर्जटिःसकृपानिधिः ॥ शृण्वतांसर्वदेवानामिदंवचनमब्रवीत् ॥ २१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शैलादेप्रविशाशु त्वंगुहास्यत्रमनोहरा ॥ तदंतरेस्तिमेभक्तोजैगीषव्यस्तपोधनः ॥ २२ ॥ महानियमवान्नंदिंस्त्वगस्थिस्नायुशेषितः ॥ तमिहानयमद्भक्तंमद्दर्शनदृढव्रतम् ॥ २३ ॥ यदाप्रभृत्यगांकाश्यामंदरंसर्वसुंदरम् ॥ महानियमवानेषतदारभ्योज्झिताशनः ॥ २४ ॥ गृहाणलीलाकमलमिदंपीयूषपोषणम् ॥ अनेनतस्यगात्राणिस्पृशसद्यःसुबृंहिणा ॥ २५ ॥ ततोनंदीसमादायतल्लीलाकमलंविभोः ॥ प्रणम्यदेवदेवेशमाविशद्गह्वरांगुहाम् ॥ २६ ॥ नंदीदृष्ट्वाथतंतत्रधारणादृढमानसम् ॥ तपोग्निपरिशुष्कांगंकमलेनसमस्पृशत् ॥ २७ ॥ तपांतवृष्टिसंयोगाच्छालूरइवकोटरे ॥ उल्लासससयोगींद्रःस्पर्शमात्रात्तदब्जजात् ॥ २८ ॥ अथनंदीसमादायसत्वरंमुनिपुंगवम् ॥ देवदेवस्यपादाग्रेनमस्कृत्यन्यपातयत् ॥ २९ ॥ जैगीषव्योथसंभ्रांतःपुरतोवीक्ष्यशंकरम् ॥ वामांगसन्निविष्टाद्रितनयंप्रणनामह ॥ ३० ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौपरिलुठ्यसमंततः ॥ तुष्टावपरयाभक्त्यासमुनिश्चंद्रशेखरम् ॥ ३१ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

पद्यैःसार्धचतुस्त्रिंशैःसोमंसोमकलाधरम् ॥ अस्तौन्मुनिरुदारात्मासगुणागुणभेदतः ॥ १ ॥ शिवायसुखरूपाय ॥ शुभात्मनेमंगलस्वरूपाय ॥ शुभःआत्मायस्मात्तस्माइतिवा ॥ जगदानंदकंदायजगतियआनंदःसुखंतस्यकंदायमूलायकारणायेत्येतत् ॥ सएषपरमआनंदएतस्यैवानंदस्यान्यानिभूतानिमात्रामुपजीवंतीतिश्रुतेः ॥ ३२ ॥ विधयेचतुराननायभाग्यरूपायेतिवा॥३३॥३४॥ त्रैलोक्यकाम्यायत्रैलोक्यानांकाम्यायस्मात्तैर्वाकाम्यतइतितथातस्मै ॥ शेषांगदायअनंतवलयाय ॥ शेषांगदायिनेइतिपाठेअनंतवाङ्कवलयंअयितुंप्रामुंशी

जैगीषव्यउवाच॥ ॥नमःशिवायशांतायसर्वज्ञायशुभात्मने॥जगदानंदकंदायपरमानंदहेतवे॥३२॥अरूपायसरूपायनानारूपधरायच॥विरूपाक्षायविधयेविधिविष्णुस्तुतायच॥३३॥स्थावरायनमस्तुभ्यंजंगमायनमोस्तुते॥सर्वात्मनेनमस्तुभ्यंनमस्तेपरमात्मने॥३४॥ नमस्त्रैलोक्यकाम्यायकामांगदहनायच॥नमोशेषविशेषायनमःशेषांगदायते ॥ ३५ ॥ श्रीकंठायनमस्तुभ्यंविषकंठायतेनमः ॥ वैकुंठवंद्यपादायनमोऽकुंठितशक्तये॥३६॥नमःशक्त्यर्धदेहायविदेहायसुदेहिने॥सकृत्प्रणाममात्रेणदेहिदेहनिवारिणे॥३७॥कालायकालकालायकालकूटविषादिने॥व्यालयज्ञोपवीतायव्यालभूषणधारिणे॥३८॥नमस्तेखंडपरशोनमःखंडेंदुधारिणे ॥ खंडिताशेषदुःखायखड्गखेटकधारिणे॥३९॥गीर्वाणगीतनाथायगंगाकल्लोलमालिने॥गौरीशायगिरीशायगिरिशायगुहारणे ॥४०॥ चंद्रार्धशुद्धभूपायचंद्रसूर्याग्निचक्षुषे॥नमस्तेचर्मवसननमोदिग्वसनायते॥४१॥जगदीशायजीर्णायजराजन्महरायते ॥ जीवायतेनमस्तुभ्यंजंजपूकादिहारिणे ॥४२॥नमोडमरुहस्तायधनुर्हस्तायतेनमः॥ त्रिनेत्रायनमस्तुभ्यंजगन्नेत्रायतेनमः॥४३॥त्रिशूलव्यग्रहस्तायनमस्त्रिपथगाधर॥त्रिविष्टपाधिनाथायत्रिवेदीपठितायच॥४४ ॥त्रयीमयायतुष्टायभक्ततुष्टिप्रदायच॥दीक्षितायनमस्तुभ्यंदेवदेवायतेनमः॥४५॥

लंयस्यसतथातस्मै ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ कालकालायकालस्यापिमारकायेत्यर्थः ॥ सकालकालइतिश्रुतेः ॥ कालमूषकभक्षकइतिस्मृतेश्च ॥ ३८ ॥ नारायणगात्रेखंडितःकुंठितःपरशुःकुठारोयस्यसतथातत्संबोधनंहेखंडपरशो॥खेटकंचर्म ॥ ३९॥४०॥ ४१ ॥ जीवयतीतिजीवईश्वरस्तस्मैक्षेत्रज्ञायेतिवा ॥ तेतुभ्यम् ॥ जीवातवइतिपाठेजीवनौषधाय ॥ जंजपूकंपापंतदादिहारिणे ॥ आदिशब्देनाज्ञानंगृह्यते ॥ जंजपूकौघहारिणइतिवापाठः ॥ जंजपूकायेतिपाठेजंजपूकोजपनशीलः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ परादव्यक्तात्परायतत्प्रवर्तकाय ॥ पारयतीतिपारस्तस्मै प्रलयावधिभूतायेतिवा ॥ परापराभ्यांकार्यकारणाभ्यांपरायंभिन्नाय ॥ ५१ ॥
॥ ५२ ॥ ५३ ॥ यज्ञारयेदक्षयज्ञहंत्रे ॥ दक्षयज्ञरक्षांकर्तुंमृगरूपंधृत्वातत्रैवपलायतोविष्णोर्वाशत्रवे ॥ यज्ञोवैविष्णुरितिश्रुतेः ॥ यक्षराजःकुबेरः ॥ यज्ञराजेतिपाठेयज्ञराजोऽश्वमेधः

दारिताशेषपापायनमस्तेदीर्घदर्शिने॥ दूरायदुरवाप्यायदोषनिर्दलनायच॥ ४६॥ दोषाकरकलाधारत्यक्तदोषागमायच॥ नमोधूर्जटये तुभ्यंधत्तूरकुसुमप्रिय॥४७॥ नमोधीशायधर्मायधर्मपालायतेनमः॥ नीलग्रीवनमस्तुभ्यंनमस्तेनीललोहित॥४८॥ नाममात्रस्मृतिकृतांत्रैलोक्यैश्वर्यपूरक॥नमःप्रमथनाथायपिनाकोद्यतपाणये॥४९॥ पशुपाशविमोक्षायपशूनांपतयेनमः॥ नामोच्चारणमात्रेणमहापातकहारिणे॥ ५०॥ परात्परायपारायपरापरपरायच॥ नमोऽपारचरित्रायसुपवित्रकथायच॥ ५१॥ वामदेवायवामार्धधारिणेवृषगामिने॥ नमोभर्गायभीमायनतभीतिहरायच॥ ५२॥ भवायभवनाशायभूतानांपतयेनमः॥ महादेवनमस्तुभ्यंमहेशमहसांपते॥ ५३॥ नमोमृडानीपतयेनमोमृत्युंजयायते॥यज्ञारयेनमस्तुभ्यंयक्षराजप्रियायच॥५४॥यायजूकाययज्ञाययज्ञानांफलदायिने॥रुद्रायरुद्रपतयेकद्रुद्रायरमायच॥५५॥ शूलिनेशाश्वतेशायश्मशानावनिचारिणे॥ शिवाप्रियायशर्वायसर्वज्ञायनमोस्तुते॥५६॥हरायक्षांतिरूपायक्षेत्रज्ञायक्षमाकर॥ क्षमायक्षितिहर्त्रेचक्षीरगौरायतेनमः॥५७॥ अंधकारेनमस्तुभ्यमाद्यंतरहितायच॥ इडाधारायईशायउपेंद्रेंद्रस्तुतायच॥५८॥ उमाकांतायउग्रायनमस्तेऊर्ध्वरेतसे॥ एकरूपायचैकायमहदैश्वर्यरूपिणे॥ ५९॥ अनंतकारिणेतुभ्यमंबिकापतयेनमः॥ त्वमोंकारोवषट्कारोभूर्भुवःस्वस्त्वमेवहि॥ ६०॥ दृश्यादृश्यंयदत्रास्तितत्सर्वंत्वमुमाधव॥ स्तुतिंकर्तुंनजानामिस्तुतिकर्तात्वमेवहि॥ ६१॥

॥ ५४ ॥ यायजूकाययाज्ञिकाय ॥ कत्कुत्सितंरुद्रोदनंद्रावयतीतिकद्रुद्रस्तस्मै ॥ रमयतीतिरमस्तस्मै ॥ रमाप्रदेतिवापाठः ॥ ५५ ॥ शाश्वतहेशाश्वत ॥ शाश्वतेशायेत्येकंपदंवा
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इडापृथ्वी ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥

---

१ मुचकेत्यन्यत्रपाठः २ आत्वाभावआर्षः

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ पंगुःखंजः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ उवाचचेतिचकारेणादरःसूचितः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥

वाच्यस्त्वंवाचकस्त्वंहिवाक्त्वंप्रणतोस्मिते॥ नान्यंवेद्मिमहादेवनान्यंस्तौमिमहेश्वर॥ ६२॥ नान्यंनमामिगौरीशनान्याख्यामाददेशिव॥ मूकोन्यनामग्रहणेबधिरोन्यकथाश्रुतौ॥ ६३॥ पंगुरन्याभिगमनेऽस्म्यंधोऽन्यपरिवीक्षणे॥ एकएवभवानीशएकःकर्तात्वमेवहि॥ ६४॥ पाताहर्तात्वमेवैकोनानात्वंमूढकल्पना॥ अतस्त्वमेवशरणंभूयोभूयःपुनःपुनः॥ ६५॥ संसारसागरेमग्नंमामुद्धरमहेश्वर॥ इतिस्तुत्वामहेशानंजैगीषव्योमहामुनिः॥ ६६॥ वाचंयमोभवत्स्थाणोःपुरतःस्थाणुसन्निभः॥ इतिस्तुतिंसमाकर्ण्यमुनेश्चंद्रविभूषणः॥ उवाचचप्रसन्नात्मावरंब्रूहीतितंमुनिम्॥ ६७॥ ॥जैगीषव्यउवाच॥ ॥यदिप्रसन्नोदेवेशततस्तवपदांबुजात्॥ माभवानिभवानीशदूरंदूरपदप्रद॥ ६८॥ अपरश्चवरोनाथदेयोयमविचारतः॥ यन्मयास्थापितंलिंगंतत्रसान्निध्यमस्तुते॥ ६९॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥जैगीषव्यमहाभागयदुक्तंभवतानघ॥तदस्तुसर्वंतेभीष्टंवरमन्यंददामिच॥ ७०॥ योगशास्त्रंमयादत्तंतवनिर्वाणसाधकम्॥ सर्वेषांयोगिनांमध्येयोगाचार्योऽस्तुवैभवान्॥ ७१॥ रहस्यंयोगविद्यायायथावत्त्वंतपोधन॥ संवेत्स्यसेप्रसादान्मेयेननिर्वाणमाप्स्यसि॥ ७२॥ यथानंदीयथाभृंगीसोमनंदीयथातथा॥ त्वंभविष्यसिभक्तोमेजरामरणवर्जितः॥ ७३॥ संतिव्रतानिभूयांसिनियमाःसंत्यनेकधा॥ तपांसिनानासंत्यत्रसंतिदानान्यनेकशः॥ ७४॥ श्रेयसांसाधनान्यत्रपापघ्नान्यपिसर्वथा॥ परंहिपरमश्चैषनियमोयस्त्वयाकृतः॥ ७५॥ परोहिनियमश्चैषमांविलोक्ययदश्नते॥ मामनालोक्ययद्भुक्तंतद्भुक्तंकेवलंत्वघम्॥ ७६॥ असमर्च्यचयोभुङ्क्तेपत्रपुष्पफलैरपि॥ रेतोभक्षीभवेन्मूढःसजन्मान्येकविंशतिम्॥ ७७॥ महतोनियमस्यास्यभवतानुष्ठितस्यवै॥ नार्हंतिषोडशींमात्रामप्यन्येनियमायमाः॥ ७८॥ अतोमच्चरणाभ्याशेत्वंनिवत्स्यसिसर्वथा॥ अतोनैःश्रेयसींलक्ष्मींतत्रैवप्राप्स्यसिध्रुवम्॥ ७९॥जैगीषव्येश्वरंनामलिंगंकाश्यांसुदुर्लभम्॥त्रीणिवर्षाणिसंसेव्यलभेद्योगंनसंशयः॥ ८०॥

॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥

॥ ८१ ॥८२॥ ८३ ॥ शिवयोगिनःशिवविष्ण्वोरभेददर्शिनः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६॥८७ ॥८८॥८९॥९० ॥ उपसर्गाआध्यात्मिकाद्युपद्रवाः ॥९१॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशी खंडटीकायांत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥छ ॥ ॥ चतुःषष्टितमेध्यायेकाश्याःक्षेत्रनिवासिनाम् ॥ पुरतःकथयामासरहस्यान्यद्रिजाधवः ॥ १ ॥ ददर्शब्राह्मणांस्तत्रसमेतान्क्षेत्रवा

जैगीषव्यगुहांप्राप्ययोगाभ्यसनतत्परः ॥ षण्मासेनलभेत्सिद्धिंवांछितांमदनुग्रहात् ॥ ८१ ॥ तवलिंगमिदंभक्तैःपूजनीयंप्रयत्नतः ॥ विलोक्याचगुहारम्यापरांसिद्धिमभीप्सुभिः ॥ ८२ ॥ अत्रज्येष्ठेश्वरक्षेत्रेत्वल्लिंगंसर्वसिद्धिदम् ॥ नाशयेदघसंघानिदृष्टंस्पृष्टंसमर्चितम् ॥ ८३ ॥ अस्मिन्ज्येष्ठेश्वरक्षेत्रेसंभोज्यशिवयोगिनः ॥ कोटिभोज्यफलंसम्यगेकैकपरिसंख्यया ॥ ८४ ॥ जैगीषव्येश्वरंलिंगंगोपनीयंप्रयत्नतः ॥ कलौकलुषबुद्धीनांपुरतश्चविशेषतः ॥ ८५ ॥ करिष्याम्यत्रसांनिध्यमस्मिँल्लिंगेतपोधन ॥ योगसिद्धिप्रदानायसाधकेभ्यःसदैवहि ॥ ८६ ॥ ददेश्रृणुमहाभागजैगीषव्यापरंवरम् ॥ त्वयेदंयत्कृतंस्तोत्रंयोगसिद्धिकरंपरम् ॥८७॥ महापापौघशमनंमहापुण्यप्रवर्धनम् ॥ महाभीतिप्रशमनंमहाभक्तिविवर्धनम् ॥ ८८ ॥ एतत्स्तोत्रजपात्पुंसामसाध्यंनैवकिंचन ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनजपनीयंसुसाधकैः ॥ ८९ ॥ इतिदत्त्वावरंतस्मैस्मरारिःस्मेरलोचनः ॥ ददर्शब्राह्मणांस्तत्रसमेतान्क्षेत्रवासिनः ॥ ९० ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ निशम्याख्यानमतुलमेतत्प्राज्ञःप्रयत्नतः ॥ निष्पापोजायतेमर्त्योनोपसर्गैःप्रबाध्यते ॥ ९१ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेज्येष्ठेशाख्यानंनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥छ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ दृष्ट्वांभूदेवताःशंभुंकिमाचख्युःषडानन ॥ कानिकानिचलिंगानितत्रतान्यपिचक्ष्वमे ॥ १ ॥ ज्येष्ठस्थानेमहापुण्येदेवदेवस्यवल्लभे ॥ आश्चर्यंकिमभूत्तत्रतदाचक्ष्वषडानन ॥ २ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ श्रृण्वगस्त्ययथापृच्छिभवतातद्ब्रवीम्यहम् ॥ मंदराद्रिंयदादेवोगतवान्ब्रह्मगौरवात् ॥ ३ ॥

सिनइत्युक्तंज्येष्ठेशादिलिंगानिप्रादुर्भूतानीतिचोक्तंतत्रतान्दृष्ट्वाभगवताकिमपृच्छिअन्यानिचकानिलिंगानितत्राभवन्नितिपृच्छति ॥ दृष्ट्वेति ॥ भूदेवताःब्राह्मणान् ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

१ अत्रटीकानुरोधाद्दृष्ट्वाभूदेवताःशंभुःकिमाचक्षेषडाननेतिपाठोपेक्षितइतिभाति

उपाकृताउपरताः ॥ उपारताइतिक्वचित्पाठः ॥ अविरतंसंततम् ॥ ४ ॥ खातंखातंखात्वाखात्वेत्यर्थः ॥ खात्वाखात्वेतिचक्वचित्पाठः ॥ ५ ॥ स्थाप्यस्थापयित्वा ॥ ६ ॥ शतरुद्रियजापिनःनमस्तेरुद्रमन्यवइत्यादिस्तोत्रजापिनः ॥ ७ ॥ आसुर्बभूवुः ॥ आनंदमेदुराःआनंदस्निग्धाः ॥ आंतरानंदमेदुराइतिक्वचित् ॥ ८ ॥ ९ ॥ अयुतोन्मिताःदशसहस्राणि ॥ १० ॥

तदानिराश्रयाविप्राःक्षेत्रसंन्यासिनोनघाः॥ उपाकृताश्चाविरतंमहाक्षेत्रप्रतिग्रहात्॥४॥खातंखातंचदंडाग्रैर्भूमिंकंदादिवृत्तयः॥चक्रुःपुष्करिणींरम्यांदंडखाताभिधांमुने॥ ५ ॥ तत्तीर्थंपरितःस्थाप्यमहालिंगान्यनेकशः॥ महेशाराधनपरास्तपश्चक्रुःप्रयत्नतः॥६॥ विभूतिधारिणोनित्यंनित्यंरुद्राक्षधारिणः॥ लिंगपूजारतानित्यंशतरुद्रियजापिनः॥ ७॥ तेश्रुत्वादेवदेवस्यपुनरागमनंमुने॥ तपःकृशाअतितरामासुरानंदमेदुराः॥ ८ ॥ द्विजाःपंचसहस्राणिचरंतोविपुलंतपः॥ दंडखातान्महातीर्थादाजग्मुर्देवदर्शने॥ ९ ॥ तीर्थान्मंदाकिनीनाम्नोद्विजाःपाशुपतव्रताः॥ शिवैकाराधनपराःसमेताअयुतोन्मिताः॥ १० ॥ हंसतीर्थात्परिप्राप्ताअयुतंत्रिशतोत्तरम्॥ शतंदुर्वाससस्तीर्थादेकादशशताधिकम्॥ ११ ॥ मत्स्योदर्याःपरापेतुःसहस्राणिषडेवहि॥ कपालमोचनात्सप्तशतान्यभ्यागताद्विजाः॥ १२ ॥ ऋणमोचनतस्तीर्थात्सहस्रंद्विशताधिकम्॥ वैतरण्याअपिमुनेद्विजानामयुतार्धकम्॥ १३ ॥ ततःपृथूदकात्कुंडात्पृथुनापरिखानितात्॥ अयासिषुर्द्विजानांचशतान्येवत्रयोदश॥ १४ ॥ तथैवाप्सरसःकुंडान्मेनकाख्याच्छतद्वयम्॥ उर्वशीकुंडतःप्राप्ताःसहस्रंद्विशताधिकम्॥१५॥ तथैरावतकुंडाच्चब्राह्मणास्त्रिशतानिच ॥ गंधर्वाप्सरसःसप्तशतानिद्विशतानिच ॥ १६॥ वृषेशतीर्थादाजग्मुर्नवतिःसशतत्रया ॥ यक्षिणीकुंडतःप्राप्ताःसहस्रंत्रिशतोत्तरम्॥१७॥लक्ष्मीतीर्थात्परंजग्मुःषोडशैवशतानिच॥ पिशाचमोचनात्सप्तसहस्राणिद्विजोत्तमाः॥१८॥ पितृकुंडाच्छतंसाग्रंध्रुवतीर्थाच्छतानिषट्॥मानसाख्याच्चसरसोद्विशतीसशतत्रया॥१९॥ब्राह्मणावासुकिह्रदात्सहस्राणिदशैवतु॥ तथैवाष्टशतंद्रष्टुंजानकीकुंडतोद्विजाः॥ २०॥

एकादशशताधिकंशतं.द्विशताधिकसहस्रमित्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ अयुतार्धंकंपंचसहस्राणि ॥ १३ ॥ आयासिषुरागतवंतः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ नवतिःसशतत्रयानवत्यधिकाशतत्रयीत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ साग्रंशतंकिंचिदधिकंशतमित्यर्थः ॥ सपादशतंवा ॥ द्विशतीसशतत्रयापंचशतीत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सार्द्रेति ॥ ब्राह्मणैर्मंगलसूक्तैः पुनः पुनः स्तुतः प्रणतस्तेभ्योदत्ताभयः शंभुः कुशलंपप्रच्छेति द्वितीयेनान्वयः ॥ चतुर्भिर्विशेषणैर्ब्राह्मणान्विशिनष्टि सार्द्रेत्यादिना ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ नन्वक्षिसन्निकृष्टं वस्तु नयनगोचरं भवत्येव किमाश्चर्यं तत्राहुः ॥ यत्स्वरूपं श्रुतयो न विदुरिति ॥ परमार्थतो मुख्यया वृत्त्येत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ आ

काशीनाथमनुप्राप्ताः परमानंददायिनम् ॥ तथा गौतमकुंडाच्च शतानि नव चागताः ॥ २१ ॥ तीर्थाद्दुर्गतिसंहर्तुर्ब्राह्मणाः प्रतिपेदिरे ॥ एकादश शतान्येव द्रष्टुं देवमुमापतिम् ॥ २२ ॥ असीसंभेदमारभ्य गंगातीरस्थिता द्विजाः ॥ आसंगमेश्वरात्तत्र परिप्राप्ता घटोद्भव ॥ २३ ॥ अष्टादश सहस्राणि तथा पंचशतान्यपि ॥ ब्राह्मणाः पंचपंचाशद्गंगातीरात्समागताः ॥ २४ ॥ सार्द्रदूर्वाक्षतकरैः सपुष्पफलपाणिभिः ॥ सुगंधमाल्यहस्तैश्च ब्राह्मणजयवादिभिः ॥ २५ ॥ स्तुतो मंगलसूक्तैश्च प्रणतश्च पुनः पुनः ॥ तेभ्यो दत्ताभयः शंभुः पप्रच्छ कुशलं मुदा ॥ २६ ॥ ततस्ते ब्राह्मणाः प्रोचुः प्रबद्धकरसंपुटाः ॥ क्षेत्रे निवसतां नाथ सदा नः कुशलोदयः ॥ २७ ॥ विशेषतः कृतोऽस्माभिः साक्षान्नयनगोचरः ॥ त्वं यत्स्वरूपं श्रुतयो न विदुः परमार्थतः ॥ २८ ॥ सदैवाकुशलं तेषां ये त्वत्क्षेत्रपराङ्मुखाः ॥ चतुर्दशापि वै लोकास्तेषां नित्यं पराङ्मुखाः ॥ २९ ॥ येषां हृदि सदैवास्ते काशी त्वाशीविषांगद ॥ संसाराशीविषविषं न तेषां प्रभवेत्क्वचित् ॥ ३० ॥ गर्भरक्षामणिर्मंत्रः काशीवर्णद्वयात्मकः ॥ यस्य कंठे सदा तिष्ठेत्तस्याकुशलता कुतः ॥ ३१ ॥ सुधां पिबति यो नित्यं काशीवर्णद्वयात्मिकाम् ॥ स नैर्जरीं दशां हित्वा सुधैव परिजायते ॥ ३२ ॥ श्रुतं कर्णामृतं येन काशीत्यक्षरयुग्मकम् ॥ न स माकर्णयत्येव स पुनर्गर्भजां कथाम् ॥ ३३ ॥ काशीरजोपि यन्मूर्ध्नि पतेदप्यनिलाहतम् ॥ चंद्रशेखरतन्मूर्धा भवेच्चंद्रकलांकितः ॥ ३४ ॥ प्रसंगतोपि यन्नेत्रपथमानंदकाननम् ॥ यातं तेत्र न जायंते नेक्षेरन्पितृकाननम् ॥ ३५ ॥ गच्छता तिष्ठता वापि स्वपता जाग्रताथवा ॥ काशीत्येष महामंत्रो येन जप्तः स निर्भयः ॥ ३६ ॥

शीविषांगदं सर्पबाहुवलयम् ॥ ३० ॥ गर्भरक्षामणिर्गर्भनाशको मणिरित्यर्थः मंत्रश्च ॥ यद्वा काशीतिवर्णद्वयात्मको यो मंत्रः स गर्भरक्षामणिरित्यर्थः ॥ ३१ ॥ निर्नितरां जरा यस्यां सा तथा निर्जरैव नैर्जरी ॥ नैर्जरीत्युपलक्षणम् ॥ षड्भावविकाररहितामित्यर्थः ॥ सुधैवामृतावस्थैव मोक्षावस्थैवेति यावत् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

बीजाक्षरयुगंतत्रककारःकामबीजंशकारःश्रीबीजमितिविवेक्तव्यम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ क्षेत्रभक्तिविबृंहितंक्षेत्रभक्त्याविशेषेणवर्द्धितंतत्प्रतिपादकमित्यर्थः ॥ ४० ॥ नकेवलं तुतोषप्रोवाचचेतिचकारार्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ विरोधितःविरोधंप्रापितः ॥ ४४ ॥ ४५॥ निवसंतीतिभिन्नंभिन्नंवाक्यम् ॥४६॥ ममलिंगधरावैदिकत्रिपुंड्रादिधारिणः ॥४७॥

येनबीजाक्षरयुगंकाशीतिहृदिधारितम्॥ अबीजानिभवंत्येवकर्मबीजानितस्यवै॥३७॥काशीकाशीतिकाशीतिजपतोयस्यसंस्थितिः॥ अन्यत्रापिसतस्तस्यपुरोमुक्तिःप्रकाशते ॥ ३८ ॥ क्षेममूर्तिरियंकाशीक्षेममूर्तिर्भवान्भव ॥ क्षेममूर्तिस्त्रिपथगानान्यत्क्षेमत्रयंक्वचित् ॥३९॥ब्राह्मणानामितिवचःक्षेत्रभक्तिविबृंहितम्॥ निशम्यगिरिजाकांतस्तुतोषनितरांहरः॥४०॥ प्रोवाचचप्रसन्नात्माधन्यायूयंद्विजर्षभाः॥ येषामिहेदृशीभक्तिर्ममक्षेत्रेतिपावने॥४१॥ जानेसत्वमयाजाताःक्षेत्रस्यास्यनिषेवणात्॥नीरजस्कावितमसःसंसारार्णवपारगाः॥४२॥ वाराणस्यास्तुयेभक्तास्तेभक्ताममनिश्चितम्॥ जीवन्मुक्ताहितेनूनंमोक्षलक्ष्म्याकटाक्षिताः॥४३॥ यैश्चकाशीस्थितोजंतुरल्पकोपिविरोधितः॥ तैर्वैविश्वंभरासर्वामयासहविरोधिता॥४४॥ वाराणस्यास्तुतिमपियोनिशम्यानुमोदते॥ अपिब्रह्मांडमखिलंध्रुवंतेनानुमोदितम्॥४५॥ निवसंतिहियेमर्त्याअस्मिन्नानंदकानने॥ ममांतःकरणेतेवैनिवसेयुरकल्मषाः॥४६॥ निवसंतिममक्षेत्रेममभक्तिंप्रकुर्वते॥ ममलिंगधरायेतुतानेवोपदिशाम्यहम्॥४७॥ निवसंतिममक्षेत्रेममभक्तिंनकुर्वते॥ ममलिंगधरायेनोनतानुपदिशाम्यहम्॥४८॥ काशीनिर्वाणनगरीयेषांचित्तेप्रकाशते ॥ तेमत्पुरःप्रकाशंतेनैःश्रेयस्याश्रियावृताः ॥ ४९ ॥ मोक्षलक्ष्मीरियंकाशीनयेभ्यःपरिरोचते॥स्वर्लक्ष्मींकांक्षमाणेभ्यःपतितास्तेनसंशयः॥५०॥ काशींसंकांक्षमाणानांपुरुषार्थचतुष्टयम्॥पुरःकिंकरवत्तिष्ठेन्ममानुग्रहतोद्विजाः॥५१॥ आनंदकाननेत्यत्रज्वलद्दावानलोस्म्यहम् ॥ कर्मबीजानिजंतूनांज्वालयेनप्ररोहये॥५२॥

उक्तमर्थंव्यतिरेकेणदर्शयति ॥ निवसंतीति ॥ ननिवसंतीत्यपिमोनकारोऽनुषज्जते ॥ एकवाक्यत्वेअभक्तेभ्योपिभक्तेभ्यःस्थितोमुक्तिसमादिशेतिविष्णुप्रार्थनानंतरंभक्तानामप्यभक्तानांपुण्यपापकृतामपि ॥ मुक्तिदास्यामिसर्वेषांभक्तानामेवसानहीत्यादिविश्वेशवचनव्याकोपात् ॥ कीटाद्यमुक्तिप्रसंगाच्च ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मोक्षलक्ष्मीरिति ॥ येभ्यःस्वर्लक्ष्मींकांक्षमाणेभ्यइत्युभयत्ररुचिधातुयोगात्षष्ठ्यर्थेचतुर्थी ॥ पतिताःसंसारसागरइतिशेषः ॥ यद्वा पतिताःसंकरजाइत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

॥ ५३ ॥ प्राप्येति ॥ भक्त्यभावेकाशीत्यागप्रसक्तेर्मुक्तेरप्यभावइत्यर्थः ॥ ५४ ॥ धन्याइति ॥ यदितियेषांयुष्माकंचेतसोवृत्तेरंतःकरणज्ञानादहंनदूरेकाशिकाचनदूरेइत्यर्थः ॥ वृत्तेरितिक्वचित् ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ भवतापहृदितिकाशीविशेषणंविश्वेश्वरसंबोधनंवा ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ प्रतिनिधिःप्रतिरूपम् ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ दमोदानंद

वस्तव्यंसततंकाश्यांयष्टव्योहंप्रयत्नतः॥ जेतव्यौकलिकालौचरंतव्यामुक्तिरंगना ॥ ५३ ॥ प्राप्यापिकाशींदुर्बुद्धिर्योनमांपरिसेवते॥ तस्यहस्तगताप्याशुकैवल्यश्रीःप्रणश्यति ॥ ५४ ॥ धन्यामद्भक्तिलक्ष्माणोब्राह्मणाःकाशिवासिनः ॥ यूयंयच्चेतसोवृत्तेर्नदूरेहंनकाशिका ॥ ५५ ॥ दातव्योवोवरःकोत्रव्रियतांमेयथारुचि॥ प्रेयांसोमेयतोयूयंक्षेत्रसंन्यासकारिणः ॥ ५६ ॥ इतिपीत्वामहेशानमुखक्षीराब्धिजांसुधाम्॥ परितृप्ताद्द्विजाःसर्वेवव्रुर्वरमनुत्तमम्॥५७॥ ॥ब्राह्मणाऊचुः॥ ॥उमापतेमहेशानसर्वज्ञवरएषनः॥ काशीकदापिनत्याज्याभवताभवतापहृत् ॥५८॥ वचनाद्ब्राह्मणानांतुशापोमाप्रभवत्विह ॥ कदाचिदपिकेषांचित्काश्यांमोक्षांतरायकः ॥ ५९ ॥ तवपादांबुजद्वंद्वेनिर्द्वंद्वाभक्तिरस्तुनः॥ आकलेवरपातंचकाशीवासोस्तुनोनिशम्॥ ६० ॥ किमन्येनवरेणेशदेयएषवरोहिनः॥ अवधेत्थंधकध्वंसिन्वरमन्यंवृणीमहे॥६१॥ तवप्रतिनिधीकृत्यास्माभिस्त्वद्भक्तिभावितैः॥ प्रतिष्ठितेषुलिंगेषुसान्निध्यंभवतोऽस्त्विह॥ ६२॥ श्रुत्वेतितेषांवाक्यानितथास्त्वितिपिनाकिना॥ प्रोचेऽन्योपिवरोदत्तोज्ञानंवश्चभविष्यति॥ ६३॥ पुनःप्रोवाचदेवेशोनिशामयतभोद्विजाः॥ हितंवःकथयाम्यत्रतदनुष्ठीयतांध्रुवम्॥ ६४ ॥ सेव्योत्तरवहानित्यंलिंगमर्च्यंप्रयत्नतः॥ दमोदानंदयानित्यंकर्तव्यंमुक्तिकांक्षिभिः ॥ ६५॥ इदमेवरहस्यंचकथितंक्षेत्रवासिनाम्॥ मतिःपरहिताकार्यावाच्यंनोद्वेगकृद्वचः॥ ६६॥ मनसापिनकर्तव्यमेनोत्रविजिगीषुणा॥ अत्रत्यमक्षयंयस्मात्सुकृतंसुकृतेतरम् ॥६७॥ अन्यत्रयत्कृतंपापंतत्काश्यांपरिणश्यति॥ वाराणस्यांकृतंपापमंतर्गेहेप्रणश्यति॥ ६८॥

येत्यत्रकर्तव्यमिनिसामान्यनिर्देशः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ अन्यत्रपुण्यक्षेत्रे ॥ तदुक्तम् ॥ यत्रकुत्रकृतंपापंगंगातीरेविनश्यति गंगातीरेकृतंपापंगंगायांचप्रणश्यति गंगायांचकृतंपापंपुण्यक्षेत्रेविनश्यति पुण्यक्षेत्रेकृतंपापंवाराणस्यांप्रणश्यति अन्यत्समानम्॥ ६८ ॥

पिशाचेति ॥ यदिपैशाच्यनरकावहंपापंबहिरंतर्गेहाद्वहिःकाश्यांकृतंभवेत्तेनपापेनपैशाचनरकप्राप्तिरंतर्गेहेगच्छत्येवनभवत्येवेत्यर्थः ॥ एतेनोपपातकमेवकाश्यांकृतमंतर्गेहेनश्यतिन महापातकमितिनिरस्तम् ॥ यद्वा पिशाचनरकप्राप्तिःपुरुषःवहिःकाश्याबहिर्गच्छत्येवपुनर्नायातीत्यर्थः ॥ तदाकाश्यांकृतंयत्पापंकल्पकोटिभिरपितत्पापंतेनभुज्यतेनसमाप्यतेतावता कालेनापितत्पापंननश्यतीत्यर्थः ॥ तद्वहिर्मृतविषयम् ॥ यद्वा अंतर्गेहेकृतपापोयदिवहिर्गच्छतितदातस्यपिशाचनरकप्राप्तिर्भवत्येव ॥ कियत्कालंभवतितत्राह ॥ नकल्पेति ॥ ६९ ॥

अंतर्गेहेकृतंपापंपैशाच्यनरकावहम् ॥ पिशाचनरकप्राप्तिर्गच्छत्येवबहिर्यदि ॥ ६९ ॥ नकल्पकोटिभिःकाश्यांकृतंकर्मप्रमृज्यते ॥ किंतुरुद्र पिशाचत्वंजायतेऽत्रायुतत्रयम् ॥ ७० ॥ वाराणस्यांस्थितोयोवैपातकेषुरतःसदा ॥ योनिंप्राप्यापिपैशाचींवर्षाणामयुतत्रयम् ॥ ७१ ॥ पु नरत्रैवनिवसन्ज्ञानंप्राप्स्यत्यनुत्तमम् ॥ तेनज्ञानेनथसंप्रांतेमोक्षमाप्स्यत्यनुत्तमम् ॥ ७२ ॥ दुष्कृतानिविधायेहबहिःपंचत्वमागताः ॥ तेषां गतिंप्रवक्ष्यामिश्रृणुतद्विजसत्तमाः ॥ ७३ ॥ यामाख्यामेगणाःसंतिघोराविकृतमूर्तयः ॥ मूषायांतेधमंत्यादौक्षेत्रदुष्कृतकारिणः ॥ ७४ ॥ न यंत्यनूपप्रायांचततःप्राचींदुरासदाम् ॥ वर्षाकालेदुराचारान्पातयंतिमहाजले ॥ ७५ ॥ जलौकाभिःसपक्षाभिर्दंदशूकैर्जलोद्भवैः ॥ दुर्नि वारैश्चमशकैर्दश्यंतेतेदिवानिशम् ॥ ७६ ॥ ततोयामैर्हिमर्तौतेनीयंतेऽद्रौहिमालये ॥ अशनावरणैर्हीनाःक्लिश्यंतेतेदिवानिशम् ॥ ७७ ॥ म रुस्थलेततोग्रीष्मेवारिवृक्षविवर्जिते ॥ दिवाकरकरैस्तीव्रैस्ताप्यंतेतेपिपासिताः ॥ ७८ ॥ क्लेशितास्तेगणैरुग्रैर्यातनाभिःसमंततः ॥ इत्थंका लमसंख्यातमानीयंतेततस्त्विह ॥ ७९ ॥ निवेदयंतितेयामाःकालराजांतिकेततः ॥ कालराजोपितान्दृष्ट्वाकर्मसंस्मार्यदुष्कृतम् ॥ ८० ॥ विवस्त्रान्क्षुत्तृषार्तांश्चलग्नपृष्ठोदरत्वचः ॥ अन्यैरुद्रपिशाचैश्चसहसंयोजयत्यपि ॥ ८१ ॥ ततोरुद्रपिशाचास्तेभैरवानुचराःसदा ॥ सहंते क्लममत्यर्थंक्षुत्तृष्णोग्रत्वसंभवम् ॥ ८२ ॥

तर्ह्यत्रस्थितस्यकागतिस्तत्राह ॥ किंत्विति ॥ काश्यामंतर्गेहे ॥ तर्हिकिमंतर्गेहकृतपापानामिहान्यत्रतनुत्यजांपैशाच्यनरकप्राप्त्योःसाम्यमेवनेत्याह ॥ अत्रेति ॥ अत्रकाश्यांमृतानामितिशेषः ॥ अयुतत्रयंत्रिंशत्सहस्रदिव्यवर्षाणि ॥ ७० ॥ ७१ ॥ अथरुद्रपिशाचभोगानंतरम ॥ तेनज्ञानेन ॥ संप्रांतेसम्यग्भोगांते ॥ तेनज्ञानेऽथसंप्राप्तइतिक्वचित्पाठः ॥ ७२ ॥ एवंकाश्यांमृतानांपापिनांगतिमभिधायान्यत्रमृतानांतेषांगतिमाह ॥ दुष्कृतानीत्यारभ्यतस्मादित्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ अनूपप्रायांजलप्रायाम् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥

आहारंरुधिरोन्मिश्रंतेलभंतेकदाचन ॥ एवंत्वयुतसंख्याकंकालंतत्रातिदुःखिताः ॥ ८३ ॥ श्मशानस्तंभमभितोनीयंतेकंठपाशिताः ॥ पिपासिताअपिनतेंऽबुस्पर्शमपिचाप्नुयुः ॥ ८४ ॥ अथसंक्षीणपापास्तेकालभैरवदर्शनात् ॥ इहैवदेहिनोभूत्वामुच्यंतेतेममाज्ञया ॥ ८५ ॥ तस्मान्नकामयेतात्रवाङ्मनःकर्मणाप्यघम् ॥ शुचौपथिसदास्थेयंमहालाभमभीप्सुभिः ॥ ८६ ॥ नाविमुक्तेम्रतःकश्चिन्नरकंयातिकिल्बिषी ॥ ममानुग्रहमासाद्यगच्छत्येवपरांगतिम् ॥ ८७ ॥ अनाशनंयःकुरुतेमद्भक्तइहसुव्रतः ॥ नतस्यपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ॥ ८८ ॥ अशाश्वतमिदंज्ञात्वामानुष्यंबहुकिल्बिषम् ॥ अविमुक्तंसदासेव्यंसंसारभयमोचकम् ॥ ८९ ॥ नान्यत्पश्यामिजंतूनांमुक्त्वावाराणसींपुरीम् ॥ सर्वपापप्रशमनींप्रायश्चित्तंकलौयुगे ॥ ९० ॥ जन्मांतरसहस्रेषुयत्पापंसमुपार्जितम् ॥ अविमुक्तंप्रविष्टस्यतत्सर्वंव्रजतिक्षयम् ॥ ९१ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुयुंजन्योगीयदाप्नुयात् ॥ तदिहैवपरोमोक्षोमरणादधिगम्यते ॥ ९२ ॥ तिर्यग्योनिगताःसत्वायेविमुक्तकृतालयाः ॥ कालेननिधनंप्राप्तास्तेपियांतिपरांगतिम् ॥ ९३ ॥ अविमुक्तंनसेवंतेयेमूढास्तमसावृताः ॥ विण्मूत्ररेतसांमध्येतेवसंतिपुनःपुनः ॥ ९४ ॥ अविमुक्तंसमासाद्ययोलिंगंस्थापयेत्सुधीः ॥ कल्पकोटिशतैर्वापिनास्तितस्यपुनर्भवः ॥ ९५ ॥ ग्रहनक्षत्रताराणांकालेनपतनंध्रुवम् ॥ अविमुक्तेम्रतानांतुपतनंनैवविद्यते ॥ ९६ ॥ ब्रह्महत्यांनरःकृत्वापश्चात्संयतमानसः ॥ प्राणांस्त्यजतियःकाश्यांसमुक्तोनात्रसंशयः ॥ ९७ ॥ स्त्रियःपतिव्रतायाश्चममभक्तिसमाहिताः ॥ अविमुक्तेम्रताविप्रायांतिताःपरमांगतिम् ॥ ९८ ॥ अत्रोत्क्रमणकालेहंस्वयमेवद्विजोत्तमाः ॥ दिशामितारकंब्रह्मदेहीस्याद्येनतन्मयः ॥ ९९ ॥ मन्मनाममभक्तश्चमयिसर्वार्पितक्रियः ॥ यथामोक्षमिहाप्नोतिनतथान्यत्रकुत्रचित् ॥ १०० ॥

षः ॥ तत्रहेतुमाह ॥ ममेति ॥ गच्छत्येवपरांगतिमित्युक्तक्रमेणेत्यर्थः ॥ ८७ ॥ अशनमेवआशनंनआशनमनाशनम् ॥ अनाशकमितिक्वचित्पाठः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

॥ १ ॥ २ ॥ न्यायजैर्न्यायमार्गाज्ज्ञातैः ॥ पाठांतरेप्ययमेवार्थः ॥ ३ ॥ पुमर्थैर्नस्थितेर्हेतोः पुरुषार्थचतुष्टयेनस्थितेर्वसतेर्निमित्तत्वात् ॥ ब्राह्मणाहेब्राह्मगाः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ अश्म

मरणंनिश्चितंज्ञात्वागतिंचासुखरूपिणीम् ॥ चलमागंतुकंसर्वंततःकाशींसमाश्रयेत् ॥ १ ॥ काशीसमाश्रितायैस्तुमनोवाक्कायकर्मभिः ॥ तानत्रनिर्मलधियोनिर्वाणश्रीःसमाश्रयेत् ॥ २ ॥ काशीस्थितैकमपियःप्रीणयेन्न्यायजैर्धनैः ॥ तेनत्रैलोक्यमखिलंप्रीणितंतुमयासह ॥ ३ ॥ यःप्रीणयतिपुण्यात्मानिर्वाणनगरीनरम् ॥ पुमर्थैर्नस्थितेर्नित्यंब्राह्मणाःप्रीणयामितम् ॥ ४ ॥ दिवोदासोपिराजर्षिःकाशींधर्मेणपालयन् ॥ सदेहोमत्पदंप्राप्तोयतोनपुनरागतिः ॥ ५ ॥ अत्रयोगस्तथाज्ञानंमुक्तिरेकेनजन्मना ॥ अतोविमुक्तमासाद्यनान्यद्गच्छेत्तपोवनम् ॥ ६ ॥ मोक्षंसुदुर्लभंज्ञात्वासंसारंचातिभीषणम् ॥ अश्मनाचरणौहत्वाकालमत्रप्रतीक्षयेत् ॥ ७ ॥ अविमुक्तंपरित्यज्ययदायास्यंतिदुर्धियः ॥ हसिष्यंतितदाभूतान्यन्योन्यकरताडनैः ॥ ८ ॥ प्राप्यवाराणसींपुण्यांसिद्धिक्षेत्रमनुत्तमम् ॥ परिनिष्क्रांतुमन्यत्रकस्यजंतोर्मतिर्भवेत् ॥ ९ ॥ महादानेनचान्यत्रयत्फलंलभ्यतेनरैः ॥ अविमुक्तेतुकाकिण्यांदत्तायांतदवाप्यते ॥ १० ॥ एकंसमर्चयेल्लिंगंतपस्तप्येतचापरः ॥ तयोर्मध्येतुसश्रेष्ठोयोलिंगंपूजयेदिह ॥ ११ ॥ तीर्थांतरेगवांकोटिंविधिवद्यःप्रयच्छति ॥ एकाहंयोवसेत्काश्यांकाशीवासीतयोर्वरः ॥ १२ ॥ अन्यत्रब्राह्मणानांतुकोटिंसंभोज्ययत्फलम् ॥ वाराणस्यांतुचैकेनभोजितेनतदाप्यते ॥ १३ ॥ सन्निहत्यांकुरुक्षेत्रेराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ तुलापुरुषदानेनकाशीभिक्षासमाभवेत् ॥ १४ ॥ ममेहपरमंज्योतिरापातालाद्व्यवस्थितम् ॥ अतीत्यसप्तलोकादीननंतंलिंगरूपधृक् ॥ १५ ॥ पृथिव्यंतेपियेलिंगमविमुक्तंस्मरंतिमे ॥ कलुषैस्तेविमुच्यंतेमहद्भिरितिनिश्चितम् ॥ १६ ॥ अस्मिन्क्षेत्रेतुयेनाहंदृष्टःस्पृष्टःसमर्चितः ॥ संप्राप्यतारकंज्ञानंनसभूयोभिजायते ॥ १७ ॥

नापाषाणेन ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ काकिण्यांविंशतिवराटिकायाम् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

---

१ मार्गजैर्धनैरिति २ काश्यामित्यपिपाठः

योमामिहसमभ्यर्च्यम्रियतेन्यत्रकुत्रचित् ॥ जन्मांतरेपिमांप्राप्यसविमुक्तोभविष्यति ॥ १८ ॥ इत्युक्त्वाक्षेत्रमाहात्म्यंद्विजानामग्रतोहरः ॥ पश्यतामेवतेषांतुतत्रैवांतर्हितोभवत् ॥ १९ ॥ तेपिसाक्षाद्विरूपाक्षंप्रत्यक्षीकृत्यवाडवाः ॥ प्रहृष्टमनसोऽत्यंतंप्रययुःस्वंस्वमाश्रयम् ॥ १२० ॥ शंभोर्वाक्यंविनिश्चित्यसर्वज्ञस्यकृपानिधेः ॥ त्यक्त्वाकार्यांतरंविप्रालिंगान्येवसमर्चिषुः ॥ २१ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ पठित्वापाठयित्वाच रहस्याख्यानमुत्तमम् ॥ श्रद्धालुःपातकैर्मुक्तःशिवलोकेमहीयते ॥ १२२ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेक्षेत्ररहस्यकथनंनामचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ज्येष्ठेश्वरस्यपरितोयानिलिंगानिकुंभज ॥ तानिपंचसहस्राणिमुनीनांसिद्धिदान्यलम् ॥ १ ॥ पराशरेश्वरंलिंगंज्येष्ठेशादुत्तरेमहत् ॥ तस्यदर्शनमात्रेणनिर्मलंज्ञानमाप्यते ॥ २ ॥ तत्रैवसिद्धिदंलिंगंमांडव्येश्वरसंज्ञितम् ॥ नतस्यदर्शनाज्जातुदुर्बुद्धिंप्राप्नुयान्नरः ॥ ३ ॥ लिंगंचशंकरेशाख्यंतत्रैवशुभदंसदा ॥ भृगुनारायणस्तत्रभक्तानांसर्वसिद्धिदः ॥ ४ ॥ जाबालीश्वरसंज्ञंचलिंगंतत्रातिसिद्धिदम् ॥ तस्यसंदर्शनाज्जातुनजंतुर्दुर्गतिंव्रजेत् ॥ ५ ॥ सुमंतुमुनिनाश्रेष्ठस्तत्रादित्यःप्रतिष्ठितः ॥ तस्यसंदर्शनादेवकुष्ठव्याधिःप्रशाम्यति ॥ ६ ॥ भैरवीभीषणानामतत्रभीषणरूपिणी ॥ क्षेत्रस्यभीषणंसर्वंनाशयेद्भावतोर्चिता ॥ ७ ॥ तत्रोपजंघनेर्लिंगं कर्मबंधविमोक्षणम् ॥ नृभिःसंसेवितंभक्त्याषण्मासात्सिद्धिदंपरम् ॥ ८ ॥ भारद्वाजेश्वरंलिंगंलिंगंमाद्रीश्वरंवरम् ॥ एकत्रसंस्थितेद्वेतुद्रष्टव्येसुकृतात्मना ॥ ९ ॥ अरुणिस्थापितंलिंगंतत्रैवकलशोद्भव ॥ तस्यलिंगस्यसेवातःसर्वामृद्धिमवाप्नुयात् ॥ १० ॥ लिंगंवाजसनेयाख्यंतत्रास्यतिमनोहरम् ॥ तस्यसंदर्शनात्पुंसांवाजपेयफलंभवेत् ॥ ११ ॥

पराशरेश्वरादीनांकंडुकेशादिसंयुजाम् ॥ पंचषष्टितमेध्यायेमहिमावर्ण्यतेद्भुतः ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ लिंगंमाद्रीश्वरमिति ॥ झिंटीश्वरमितिक्वचित् ॥ आदीश्वरमितिचान्यत्र ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ रूपितंस्थापितम् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ स्मरणादित्यादीनांपंचम्यंतानामेतेषांशुभ्रलिंगानामितिद्वितीयेनान्वयः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ स्वैरमिति ॥ महेशितुःशिवाशक्तिरूपापार्वतीत्यर्थः ॥ कंदुकलीलयागेंदुकक्रीडया ॥ चिक्रीडविहृतवतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ किंकुर्वती ॥ उदूर्ध्वमंचंतिगच्छंतीत्युदंचंतिअधोऽचंतीतिन्यंचंति उदंचंतिचतानिन्यंचंतिचेत्युदंचन्न्यंचंतिचतानिअंगानिचेतिउदंचन्यंचदंगानितेषांलाघवंलघुत्वंलघिमानंपरितन्वतीपरितोविस्तारयंती ॥ मृडानीविदलोत्पलाभ्यांदानवाभ्यांददृशेइ

कण्वेश्वरंशुभ्रंलिंगंलिंगंकात्यायनेश्वरम् ॥ वामदेवेश्वरंलिंगमौतथ्येश्वरमेवच ॥ १२ ॥ हारीतेश्वरसंज्ञंचलिंगंवैगालवेश्वरम् ॥ कुंभोर्लिंगमहापुण्यंतथावैकौसुमेश्वरम् ॥ १३ ॥ अग्निवर्णेश्वरंचैवनैध्रुवेश्वरमेवच ॥ वत्सेश्वरंमहालिंगंपर्णादेश्वरमेवच ॥ १४ ॥ सक्तुप्रस्थेश्वरंलिंगंकणादेशंतथैवच ॥ अन्यत्तत्रमहालिंगंमांडूकायनिरूपितम् ॥ १५ ॥ बाभ्रवेयेश्वरंलिंगंशिलावृत्तीश्वरंतथा ॥ च्यवनेश्वरलिंगंचशालंकायनकेश्वरम् ॥ १६ ॥ कलिंदमेश्वरंलिंगंलिंगमक्रोधनेश्वरम् ॥ लिंगंकपोतवृत्तीशंकंकेशंकुंतलेश्वरम् ॥ १७ ॥ कठेश्वरंकहोलेशंलिंगंतुंबुरुपूजितम् ॥ मतंगेशंमरुत्तेशंमगधेयेश्वरंतथा ॥ १८ ॥ जातूकर्णेश्वरंलिंगंजंबुकेश्वरमेवच ॥ जारुधीशंजलेशंचजाल्मेशंजालकेश्वरम् ॥ १९ ॥ एवमादीनिलिंगानिअयुतार्धानिकुंभज ॥ स्मरणाद्दर्शनात्स्पर्शादर्चनान्नमनात्स्तुतेः ॥ २० ॥ नजातुजायतेजंतोःकलुषस्यसमुद्भवः ॥ एतेषांशुभ्रलिंगानांज्येष्ठस्थानेतिपावने ॥ २१ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ एकदातत्रयद्वृत्तंज्येष्ठस्थानेमहामुने ॥ तदहंतेप्रवक्ष्यामिश्रृणुष्वाघविनाशनम् ॥ २२ ॥ स्वैरंविहरतस्तत्रज्येष्ठस्थानेमहेशितुः ॥ कौतुकेनैवचिक्रीडशिवाकंदुकलीलया ॥ २३ ॥ उदंचन्यंचदंगानांलाघवंपरितन्वती ॥ निःश्वासामोदमुदितभ्रमराकुलितेक्षणा ॥ २४ ॥ भ्रश्यद्धम्मिल्लसन्माल्यस्थपुटीकृतभूमिका ॥ स्विद्यत्कपोलपत्रालीस्रवदंबुकणोज्ज्वला ॥ २५ ॥ स्फुटच्चोलांशुकपथनिर्यदंगप्रभावृता ॥ उल्लसत्कंदुकास्फालातिशोणितकरांबुजा ॥ २६ ॥

तिपंचमेनान्वयः ॥ मृडानींविशिनष्टि ॥ निःश्वासेतित्रयेण ॥ निःश्वासामोदेनमिलितैर्भ्रमरैराकुलितेईक्षणेयस्याःसा ॥ २४ ॥ भ्रश्यद्भिर्धम्मिल्लसन्माल्यैःस्थपुटीकृताआच्छादिताभूमिर्ययासातथा ॥ स्विद्यद्भ्यांस्वेदमुद्गिरद्भ्यांकपोलाभ्यांपत्राल्यास्रवद्भिरंबुकणैरुज्वलादेदीप्यमाना ॥ २५ ॥ स्फुटतोःसंचलतोश्चोलांशुकयोःकंचुकपरिधानवस्त्रयोरत्यंतसूक्ष्मयोःपंथानश्छिद्राणितेषुनिर्यंत्योनिर्गच्छंत्योयाअंगप्रभास्ताभिरावृताव्याप्ता ॥ उल्लसतऊर्ध्वंगच्छतःकंदुकस्ययआस्फालस्फालनंकरेपतनंतेनातिशोणितंकरांबुजंयस्याःसातथा ॥ २६ ॥

कंदुकानुगसद्दृष्टिनर्तितभ्रूलतांचला ॥ मृडानीकिलखेलंतीददृशेजगदंबिका ॥ २७ ॥ अंतरिक्षचराभ्यांचदितिजाभ्यांमनोहरा ॥ कटाक्षिताभ्यामिववैसमुपस्थितमृत्युना ॥ २८ ॥ विदलोत्पलसंज्ञाभ्यांदृप्ताभ्यांवरतोविधेः ॥ तृणीकृतत्रिजगतीपुरुषाभ्यांस्वदोर्बलात् ॥ २९ ॥ देवींपरिजिहीर्षूतौविषमेषुप्रपीडितौ ॥ दिवोवतेरतुःक्षिप्रंमायांस्वीकृत्यशांबरीम् ॥ ३० ॥ धृत्वापारषदींमूर्तिमायातावंबिकांतिकम् ॥ तावत्यंतंसुदुर्वृत्तावतिचंचलमानसौ ॥ ३१ ॥ सर्वज्ञेनपरिज्ञातौचांचल्याल्लोचनोद्भवात् ॥ कटाक्षिताथदेवेनदुर्गादुर्गारिघातिनी ॥ ३२ ॥ विज्ञायनेत्रसंज्ञांतुसर्वज्ञार्धशरीरिणी ॥ तेनैवकंदुकेनाथयुगपन्निजघानतौ ॥ ३३ ॥ महाबलौमहादेव्याकंदुकेनसमाहतौ ॥ परिभ्रम्यपरिभ्रम्यतौदुष्टौविनिपेततुः ॥ ३४ ॥ वृंतादिवफलेपक्केतालादनिललोलिते ॥ दंभोलिनापरिहतेशृंगेइवमहागिरेः ॥ ३५ ॥ तौनिपात्यमहादैत्यावकार्यकरणोद्यतौ ॥ ततःपरिणतिंयातोलिंगरूपेणकंदुकः ॥ ३६ ॥ कंदुकेश्वरसंज्ञंचतल्लिंगमभवत्तदा ॥ ज्येष्ठेश्वरसमीपेतुसर्वदुष्टनिवारणम् ॥ ३७ ॥ कंदुकेशसमुत्पत्तिंयःश्रोष्यतिमुदान्वितः ॥ पूजयिष्यतियोभक्तस्तस्यदुःखभयंकुतः ॥ ३८ ॥ कंदुकेश्वरभक्तानांमानवानांनिरेनसाम् ॥ योगक्षेमंसदाकुर्याद्भवानीभयनाशिनी ॥ ३९ ॥ मृडानीतस्यलिंगस्यपूजांकुर्यात्सदैवहि ॥ तत्रैवदेव्याःसान्निध्यंपार्वत्याभक्तसिद्धिम् ॥ ४० ॥ कंदुकेशंमहालिंगंकाश्यांयैर्नसमर्चितम् ॥ कथंतेषांभवानीशौस्यातांसर्वेप्सितप्रदौ ॥ ४१ ॥ द्रष्टव्यंचप्रयत्नेनतल्लिंगंकंदुकेश्वरम् ॥ सर्वोपसर्गसंघातविघातकरणंपरम् ॥ ४२ ॥ कंदुकेश्वरनामापिश्रुत्वाघजिनसंततिः ॥ क्षिप्रंक्षयमवाप्नोतितमःप्राप्योष्णगुंयथा ॥ ४३ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ संशृणुष्वमहाभागज्येष्ठेश्वरसमीपतः ॥ यद्वृत्तांतमभूद्विप्रपरमाश्चर्यकृद्ध्रुवम् ॥ ४४ ॥

तालफले ॥ दंभोलिनावज्रेण ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

॥ ४५ ॥ दुंदुभेरिवनिर्ह्रादःशब्दोयस्यसदुंदुभिनिर्ह्रादएतन्नामा ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ शततंतवोयागाः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ अब्भा

दंडखातेमहातीर्थेदेवर्षिपितृत्वमिदे॥ तप्यमानेषुविप्रेषुनिष्कामंपरमंतपः॥ ४५ ॥ दैत्योदुंदुभिनिर्ह्रादोदुष्टःप्रह्लादमातुलः॥ देवाःकथंसुजेयाःस्युरित्युपायमचिंतयत् ॥ ४६ ॥ किंबलाश्चकिमाहाराःकिमाधाराहिदेवताः ॥ विचार्यबहुशोदैत्यस्तत्त्वंविज्ञायनिश्चितम् ॥ ४७॥ अवश्यमग्रजन्मानोहेतवोत्रविचारतः ॥ ब्राह्मणान्हंतुमसकृत्कृतवानुद्यमंततः ॥ ४८ ॥ यतःक्रतुभुजोदेवाःक्रतवोवेदसंभवाः ॥ तेवेदाब्राह्मणाधीनास्ततोदेवबलंद्विजाः॥ ४९ ॥ निश्चितंब्राह्मणाधाराःसर्वेवेदाःसवासवाः॥ गीर्वाणाब्राह्मणबलानात्रकार्याविचारणा॥५०॥ ब्राह्मणायदिनष्टाःस्युर्वेदानष्टास्ततःस्वयम्॥ आम्नायेषुप्रणष्टेषुविनष्टाःशततंतवः ॥ ५१ ॥ यज्ञेषुनाशंगच्छत्सुहृताहारास्ततःसुराः ॥ निर्बलाःसुखजेयाःस्युर्जितेषुत्रिदशेष्वथ॥ ५२ ॥ अहमेवभविष्यामिमान्यस्त्रिजगतीपतिः ॥ आहरिष्यामिदेवानामक्षयाःसर्वसंपदः ॥ ५३ ॥ निर्वेक्ष्यामिसुखान्येवराज्येनिहतकंटके॥ इतिनिश्चित्यदुर्बुद्धिःपुनश्चिंतितवान्मुने॥ ५४ ॥ द्विजाःक्वसंतिभूयांसोब्रह्मतेजोतिबृंहिताः॥ श्रुत्यध्ययनसंपन्नास्तपोबलसमन्विताः ॥ ५५ ॥ भूयसांब्राह्मणानांतुस्थानंवाराणसीभवेत् ॥ तानादावुपसंहृत्ययामितीर्थांतरंततः ॥ ५६ ॥ यत्रयत्रहितीर्थेषुयत्रयत्राश्रमेषुच॥ संतिसर्वेऽग्रजन्मानस्तेमयाद्याःसमंततः॥ ५७॥ इतिदुंदुभिनिर्ह्रादोमतिंकृत्वाकुलोचिताम्॥ प्राप्यापिकाशींदुर्वृत्तोमायावीन्यवधीद्द्विजान्॥ ५८॥ समित्कुशान्समादातुंयत्रयांतिद्विजोत्तमाः ॥ अरण्येतत्रतान्सर्वान्सभक्षयतिदुर्मतिः॥५९॥ यथाकोपिनवेत्त्येवतथाच्छन्नोऽभवत्पुनः॥ वनेवनेचरोभूत्वायादोरूपीजलाशये ॥ ६० ॥ अदृश्यरूपीमायावीदेवानामप्यगोचरः॥ दिवाध्यानपरस्तिष्ठेन्मुनिवन्मुनिमध्यगः॥ ६१ ॥ प्रवेशमुटजानांचनिर्गमंचविलोकयन्॥ यामिन्यांव्याघ्ररूपेणब्राह्मणान्भक्षयेद्बहून्॥ ६२ ॥

क्ष्याः ॥ ५७ ॥ इतीति ॥ काशींप्राप्यसर्वभूतरक्षैवोचिताऽयंतुकाशींप्राप्यापिद्विजानवधीदित्यपिशब्दार्थः ॥ तत्रहेतुद्वयमाह ॥ मतिंकृत्वाकुलोचितांदुर्वृत्तइतिच ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ यादोरूपीकुंभीरादिरूपी ॥ ६० ॥ ६१ ॥ प्रवेशंनिर्गमंचस्वालनः ॥ उटजानांचेतिचकारेणमठादयोगृह्यंते ॥ ६२ ॥

कीकसमस्थि ॥ ६३ ॥ एकोमुख्यः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ कृतोऽस्त्रमंत्रेणअस्त्रायफट्इतिमंत्रेणअस्त्ररूपेणमंत्रेणवान्यासोयेनतंकृतास्त्रमंत्रविन्यासम् ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ आदित्सतिआदातु

॥६३॥

निःशब्दमेवनयतिनत्यजेदपिकीकसम् ॥ इत्थंनिपातिताविप्रास्तेनदुष्टेनभूरिशः ॥ ६३ ॥ एकदाशिवरात्रौतुभक्तस्त्वेकोनिजोटजे ॥ सपर्यां देवदेवस्यकृत्वाध्यानस्थितोभवत् ॥ ६४ ॥ सचदुंदुभिनिर्ह्रादोदैत्येंद्रोबलदर्पितः ॥ व्याघ्ररूपंसमास्थायतमादातुंमतिंदधे ॥ ६५ ॥ तंभक्तंध्याानमापन्नंदृढचित्तंशिवेक्षणे ॥ कृतास्त्रमंत्रविन्यासंतंक्रांतुमशकन्नसः ॥ ६६ ॥ अथसर्वगतःशंभुर्ज्ञात्वातस्याशयंहरः ॥ दैत्यस्यदुष्टरूपस्यवधायविदधेधियम् ॥ ६७ ॥ यावदादित्सतिव्याघ्रस्तावदाविरभूद्धरः ॥ जगद्रक्षामणिस्त्र्यक्षोभक्तरक्षणदक्षधीः ॥ ६८ ॥ रुद्रमायांतमालोक्य तद्भक्तार्चितलिंगतः ॥ दैत्यस्तेनैवरूपेणववृधेभूधरोपमः ॥ ६९ ॥ सावज्ञमथसर्वज्ञंयावत्पश्यतिदानवः ॥ तावदायांतमादायकक्षायंत्रेन्यपीडयत् ॥ ७० ॥ पंचास्यःस्त्वथपंचास्यंमुष्ट्यामूर्धन्यताडयत् ॥ सचतेनैवरूपेणकक्षानिष्पेषणेनच ॥ ७१ ॥ अत्यार्तमरटद्व्याघ्रोरोदसीपरिपूरयन् ॥ तेननादेनसहसासंप्रवेपितमानसाः ॥ ७२ ॥ तपोधनाःसमाजग्मुर्निशिशब्दानुसारतः ॥ तत्रेश्वरंसमालोक्यकक्षीकृतमृगेश्वरम् ॥ ७३ ॥ तुष्टुवुःप्रणताःसर्वेशर्वंजयजयाक्षरैः ॥ परित्राताजगत्त्रातःप्रत्यूहाद्दारुणादितः ॥ ७४ ॥ अनुग्रहंकुरुष्वेशतिष्ठात्रैवजगद्गुरो ॥ अनेनैवहिरूपेणव्याघ्रेशइतिनामतः ॥ ७५ ॥ कुरुरक्षांमहादेवज्येष्ठस्थानस्यसर्वदा ॥ अन्येभ्योप्युपसर्गेभ्योरक्षनस्तीर्थवासिनः ॥ ७६ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांदेवश्चंद्रविभूषणः ॥ तथेत्युक्त्वापुनःप्राहशृणुध्वंद्विजपुंगवाः ॥ ७७ ॥ योमामनेनरूपेणद्रक्ष्यतिश्रद्धयात्रवै ॥ तस्योपसर्गसंघातंघातयिष्याम्यसंशयम् ॥ ७८ ॥ एतल्लिंगंसमभ्यर्च्ययोयातिपथिमानवः ॥ चौरव्याघ्रादिसंभूतंभयंतस्यकुतोभवेत् ॥ ७९ ॥

मिच्छतिभक्तमितिशेषः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ पंचास्यंव्याघ्रं मुखवत्करचरणाअप्यस्यनरतुरगादिविदारणसमर्थाइतितैःसहपंचास्यइतिव्युत्पत्तेः ॥ सचतेनैवरूपेणव्याघ्ररूपेणअत्यार्तंयथास्यात्तथाअरटच्छब्दंकृतवानित्यन्वयः ॥ सतेनमुष्टिघातेनेतिक्वचित् ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ प्रत्यूहान्मृत्योः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ नोऽस्मान् ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

मच्चरित्रमिदंश्रुत्वास्मृत्वालिंगमिदंहृदि॥ संग्रामेप्रविशन्मर्त्योजयमाप्नोतिनान्यथा॥८०॥इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तस्मिँल्लिंगेलयंययौ॥ सविस्मयास्ततोविप्राःप्रातर्यातायथागतम्॥८१॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥तदाप्रभृतिकुंभोत्थलिंगंव्याघ्रेश्वराभिधम्॥ ज्येष्ठेशादुत्तरेभागेदृष्टंस्पृष्टंभयापहम्॥८२॥ व्याघ्रेश्वरस्ययेभक्तास्तेभ्योबिभ्यतिकिंकराः॥ यामाअपिमहाक्रूराजयजीवेतिवादिनः॥८३॥ पराशरेश्वरादीनांलिंगानामिहसंभवम्॥ श्रुत्वानरोनलिप्येतमहापातककर्दमैः॥८४॥ कंदुकेशसमुत्पत्तिंव्याघ्रेशाविर्भवंतथा॥ समाकर्ण्यनरोजातुनोपसर्गैःप्रदूयते॥८५॥उटजेश्वरलिंगंतुव्याघ्रेशात्पश्चिमेस्थितम्॥भक्तरक्षार्थमुद्भूतंस्यात्समभ्यर्च्यनिर्भयः॥८६॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेपराशरेश्वरादिकंदुकेशव्याघ्रेश्वरादिलिंगसंभवोनामपंचषष्टितमोऽध्यायः॥६५॥ ॥छ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ज्येष्ठेश्वरस्यपरितोलिंगान्यन्यानियानितु॥ तानितेकथयिष्यामिश्रृणुवातापितापन॥१॥ ज्येष्ठेशाद्दक्षिणेभागेलिंगमप्सरसांशुभम्॥ तत्रैवाप्सरसःकूपःसौभाग्योदकसंज्ञकः॥२॥ तत्कूपजलसुस्नातोविलोक्याप्सरसेश्वरम्॥ नदौर्भाग्यमवाप्नोतिनारीवापुरुषोथवा॥३॥ तत्रैवकुक्कुटेशाख्यंलिंगंवापीसमीपगम्॥ तस्यपूजनतःपुंसांकुटुंबंपरिवर्धते॥४॥ पितामहेश्वरंलिंगंज्येष्ठवापीतटेशुभम्॥ तत्रश्राद्धंनरःकृत्वापितॄणांमुदमर्पयेत्॥५॥ पितामहेशान्नैर्ऋत्यांपूजनीयंप्रयत्नतः॥ गदाधरेश्वरंलिंगंपितॄणांपरितृप्तिदम्॥६॥ दिशिपुण्यजनाख्यायांलिंगाज्ज्येष्ठेश्वरान्मुने॥ वासुकीश्वरसंज्ञंचलिंगमर्च्यंसमंततः॥७॥ तत्रवासुकिकुंडेचस्नानदानादिकाःक्रियाः॥ सर्पभीतिहराःपुंसांवासुकीशप्रभावतः॥८॥ यःस्नातोनागपंचम्यांकुंडेवासुकिसंज्ञिते॥ नतस्यविषसंसर्गोभवेत्सर्पसमुद्भवः॥९॥

षड्भिःषष्टितमेध्यायेसर्वाश्चर्यमनोहरे॥ शैलेश्वरादिलिंगानांनिर्णीतिर्वर्ण्यतेस्फुटा॥१॥ ज्येष्ठेश्वरस्यपरितोयानिलिंगानि.त्युक्तंतत्रातीतेअध्यायेकानिचिदुक्ताअवशिष्टानिवक्तुंप्रक्रमते॥ ज्येष्ठेश्वरस्येति॥१॥२॥ अप्सरसेश्वरमित्यदंतत्वमार्षम्॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥

कर्तव्यानागपंचम्यांयात्रावर्षासुतत्रवै ॥ नागाःप्रसन्नाजायंतेकुलेतस्यापिसर्वदा ॥ १० ॥ तत्कुंडात्पश्चिमेभागेलिंगंवैतक्षकेश्वरम् ॥ पूजनीयंप्रयत्नेनभक्तानांसर्वसिद्धिदम् ॥ ११ ॥ मुनेतस्योत्तरेभागेकुंडंतक्षकसंज्ञितम् ॥ कृतोदकक्रियस्तत्रनसर्पैरभिभूयते ॥ १२ ॥ तत्कुंडादुत्तरेभागेक्षेत्रक्षेमकरःसदा ॥ भक्तानांसाध्वसध्वंसीकपालीनामभैरवः ॥ १३ ॥ भैरवस्यमहाक्षेत्रंतद्वैसाधकसिद्धिदम् ॥ तत्रसंसाधिताविद्याषण्मासात्सिद्धिमाप्नुयुः ॥ १४ ॥ तत्रचंडीमहामुंडाभक्तविघ्नोपशांतिदा ॥ बलिपूजोपहाराद्यैःपूज्यास्वाभीष्टसिद्धये ॥ १५ ॥ तस्यायात्रांतुयःकुर्यान्महाष्टम्यांनरोत्तमः ॥ यशस्वीपुत्रपौत्राढ्योलक्ष्मीवाँश्चापिजायते ॥ १६ ॥ महामुंडाप्रतीच्यांतुचतुःसागरवापिका ॥ तस्यांस्नातोभवेत्स्नातःसागरेषुचतुर्ष्वपि ॥ १७ ॥ महाप्रसिद्धंतत्स्थानंचतुःसागरसंज्ञितम् ॥ चत्वारितत्रलिंगानिसागरैःस्थापितानिच ॥ १८ ॥ तस्यावाप्याश्चतुर्दिक्षुपूजितानिदहंत्यघम् ॥ तदुत्तरेमहालिंगंवृषभेश्वरसंज्ञितम् ॥ १९ ॥ हरस्यवृषभेणैवस्थापितंतत्स्वभक्तितः ॥ तस्यदर्शनतःपुंसांषण्मासान्मुक्तिरुद्भवेत् ॥ २० ॥ वृषेश्वरादुदीच्यांतुगंधर्वेश्वरसंज्ञितम् ॥ गंधर्वकुंडंतत्प्राच्यांतत्रस्नात्वानरोत्तमः ॥ २१ ॥ गंधर्वेश्वरमभ्यर्च्यदत्वादानानिशक्तितः ॥ संतर्प्यपितृदेवांश्चगंधर्वैःसहमोदते ॥ २२ ॥ कर्कोटनामानागोस्तिगंधर्वेश्वरपूर्वतः ॥ तत्रकर्कोटवापीचलिंगंकर्कोटकेश्वरम् ॥ २३ ॥ तस्यांवाप्यांनरःस्नात्वाकर्कोटेशंसमर्च्यच ॥ कर्कोटनागमाराध्यनागलोकेमहीयते ॥ २४ ॥ कर्कोटनागोयैर्दृष्टस्तद्वाप्यांविहितोदकैः ॥ क्रमतेनविषंतेषांदेहेस्थावरजंगमम् ॥ २५ ॥ कर्कोटेशात्प्रतीच्यांतुधुंधुमारीश्वराभिधम् ॥ तल्लिंगाभ्यर्चनात्पुंसांनभवेद्वैरिजंभयम् ॥ २६ ॥ पुरूरवेश्वरंलिंगंतदुदीच्यांव्यवस्थितम् ॥ द्रष्टव्यंतत्प्रयत्नेनचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ २७ ॥ दिग्गजेनार्चितंलिंगंसुप्रतीकेनतत्पुरः ॥ सुप्रतीकेश्वरंनाम्नायशोबलविवर्धनम् ॥ २८ ॥ सरश्चसुप्रतीकाख्यंतत्पुरोभासतेमहत् ॥ तत्रस्नात्वाचतल्लिंगंदृष्ट्वादिक्पतितांलभेत् ॥ २९ ॥

रवेश्वरमितिसलोपआर्षः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

पूज्येष्टसिद्धयेपूज्यापूजितासतीइष्टसिद्धयेभवतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ढुंडनेत्यत्रकुंडनेतिक्वचित् ॥ विधत्तः कुरुतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ शैलेशोत्पत्तिकथयिष्यन्नगस्तिसावधानयति ॥ इल्वलेति ॥ ३३ ॥ अद्रींद्रंहिमवंतम् ॥ मेनापितॄणांमानसीकन्याहिमवतोभार्या ॥ तथाचहरिवंशे ॥ सनातनलोकस्थान्पितृगणानुपक्रम्य एतेषांमानसीकन्यामेनाममममहागिरेः ॥ पत्नी हिमवतःश्रेष्ठायस्यांमैनाकउच्यतेइति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ गौरीविरहसंतापेनाह ॥ अष्टौयाइति ॥ हेप्रियस्वामिन्अष्टौयाब्राह्मीप्रभृतयोब्राह्मीप्रमुखामातरोदृष्टाः ॥ ताश्चवक्ष्यति ॥ ब्रह्माणीवैष्णवीरौद्रीवाराहीनारसिंहिका कौमारीचापिमाहेंद्रीचामुंडाचैवचंडिकेति ॥ स्वःस्वरूपाःस्वःसुखंस्वरूपंयासांताः ॥ सुखस्वरूपिण्यइत्यर्थः ॥ इत्यहंमन्ये ॥ अन्याबालिकाः कन्यकास्ताःपित्रादीनांदुःखहेतवोदुःखदाइत्यर्थः ॥ तथाचप्राकृतंवाक्यम् ॥ जातेतिकन्याप्रथमेऽतिशोकःकस्मैददामीतिमहान्वितर्कः ॥ दत्तायदातद्गमनेतिकष्टंकन्यापितॄणांखलुदुःख

तत्रास्त्येकामहागौरीनाम्नाविजयभैरवी ॥ रक्षार्थमुत्तरद्वारिस्थितापूज्येष्टसिद्धये ॥ ३० ॥ वरणायास्तटेरम्येगणौढुंडनमुंडनौ ॥ क्षेत्ररक्षांविधत्तस्तौविघ्नस्तंभनकारकौ ॥ ३१ ॥ तौद्रष्टव्यौप्रयत्नेनक्षेत्रनिर्विघ्नहेतवे ॥ ढुंडनेशंमुंडनेशंतत्रदृष्ट्वासुखीभवेत् ॥ ३२ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ इल्वलारेकथामेकांश्टणुष्वावहितोभव ॥ वरणायास्तटेरम्येयद्वृत्तंपूर्वमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ एकदाद्रींद्रमालोक्यमेनासंदष्टमानसम् ॥ उमांसंस्मृत्य निःश्वस्यप्रोवाचेतिपतिव्रता ॥ ३४ ॥ ॥ मेनोवाच ॥ ॥ आर्यपुत्रनजानामिप्रवृत्तिमपिकांचन ॥ विवाहसमयादूर्ध्वंतस्यागौर्यागिरीश्वर ॥ ३५ ॥ सवृषेंद्रगतिर्देवोभस्मोरगविभूषणः ॥ महापितृवनावासोदिग्वासाःक्वास्तिसंप्रति ॥ ३६ ॥ अष्टौयामातरोदृष्टाब्राह्मीप्रभृतयःप्रिय ॥ स्वस्वरूपास्तामन्येऽहंबालिकाःकष्टहेतवः ॥ ३७ ॥ तस्यैकस्यनकोप्यन्योस्त्यद्वितीयस्यशूलिनः ॥ तदुदंतप्रवृत्त्यैचक्रियतामुद्यमोविभो ॥ ३८ ॥

हेतुरिति ॥ यद्वा[1] अष्टौयामातरोमयादृष्टास्ताबालिकायागौर्याःकष्टहेतवइत्यहंमन्ये ॥ तत्रहेतुः ॥ सुस्वरूपाःअतीवरूपवत्यः ॥ तद्रूपधर्षितःशंकरउमांनाद्रियेतेतिशंकार्थः ॥ दुराधर्षाइतिक्वचित्पाठः ॥ ३७ ॥ प्रकृतायाउमायादुःखहेतुत्वंप्रकटयंतीअर्थाज्जगदीश्वरंस्तौत्यर्धेन ॥ तस्यशूलिनःकोप्यन्योनास्तीत्यन्वयः ॥ अनेनसजातीयभेदाभावोध्वनितः ॥ एकस्येतिविजातीयभेदाभावः अद्वितीयस्येतिस्वगतभेदाभावश्च ॥ तथाचश्रुतिः ॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेति ॥ पक्षांतरेऽन्योनास्तीत्यत्रहेतुमाह ॥ एकस्येति ॥ अस्मिन्ग्रामेएकएवपुरुषइतिवदेकशब्दस्यमुख्यार्थत्वमित्याशंकायामाह ॥ अद्वितीयस्येति ॥ तदुदंतप्रवृत्त्यैतस्यशूलिनोजामातुर्ज्ञानाय ॥ जामातुर्वृत्तांतज्ञानेकन्यकायाअपिवृत्तांतोज्ञातएवेत्याशयः ॥ ३८ ॥

---

१ यद्वेत्यस्यस्थानेपाठांतरेइत्यपेक्षितमितिभाति ॥ अन्यथाबालिकायागौर्याःकष्टेत्यादिकमग्रेचसुस्वरूपाअत्यंतरूपवत्यइतिच व्याख्यानमयुक्तंस्यात् ॥ तच्चपाठांतरं सुस्वरूपास्तामन्येहंबालिकाकष्टहेतवइतिज्ञेयम् ॥

सास्रमस्रसहितंयथाभवतितथासाक्रंदमित्येतत् ॥ उमावात्सल्यसन्नगीःउमायावात्सल्येनस्नेहेनसन्नाअवरुद्धागद्गदागिरोयस्यसतथा ॥ ३९ ॥ प्रेमस्नेहोबाधतेमामितिशेषः ॥ कथं
भूतंमाम् ॥ तदद्दष्ट्यग्निदूषितंतस्याउमायाअदृष्टिरदर्शनंसैवाग्निस्तेनदूषितंसंतापितम् ॥ ४० ॥ पद्मसद्मालक्ष्मीः ॥ सद्यःपद्मेतिक्वचित्पाठः ॥ सद्यःपद्मापिनिर्ययावितिपाठअपिशब्दा
द्गृहसौख्यमपिगतमित्यर्थः॥४१॥ तदिति ॥ हेप्रियेहेप्राणेश्वरितदारभ्यतस्याउमायागमनमारभ्यममेशब्दग्रहौश्रोत्रेंद्रियेशब्दांतरग्रहौनेत्यन्वयः ॥ कथंभूतौ ॥ तदालापामृतधयौउ
मावाक्यसुधांपिबंतौ ॥ अयंभावः ॥ यथापीतामृतस्यान्यपानेनेच्छोदेतितथापीततद्वाक्यामृतस्यममशब्दांतरेनेच्छोल्लसतीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ जैवेति ॥ अहोइतिखेदे ॥ यतोऽङ्कोयस्मा
द्दिवसादारभ्यजैवातृकश्चंद्रस्तस्येयंजैवातृकीचंद्रज्योत्स्नातत्तुल्यागौरीममदृशोर्नेत्रयोर्दूरीभूतास्यादभवत्ततोऽङ्कस्तस्माद्दिनादारभ्यजैवातृकीज्योत्स्नाचांद्रमसीकौमुदीमामतिदुनोत्यु

तस्याःप्रियायावाक्येनतदपत्यप्रियोगिरिः॥उवाचवचनंसास्रमुमावात्सल्यसन्नगीः॥३९॥ ॥गिरिराजउवाच॥ ॥अहमेवगमिष्यामि
तस्यामेनेगवेषणे॥ नितरांबाधतेप्रेमतदद्दष्ट्यग्निदूषितम्॥ ४० ॥ यदाप्रभृतिसागौरीनिर्गताममसद्मतः॥ मन्येमेनेतदारभ्यपद्मसद्माविनि
र्ययौ॥४१॥तदालापामृतधयौनमेशब्दग्रहौप्रिये॥ प्राणेश्वरितदारभ्यस्यातांशब्दांतरग्रहौ॥४२॥जैवातृकीयतोऽङ्कःस्याद्दूरीभूताद्दशोर्मम॥
अहोजैवातृकीज्योत्स्नाततोऽङ्कोतिदुनोतिमाम् ॥ ४३ ॥ इत्युक्कादायरत्नानिवासांसिविविधानिच ॥ धराधरेंद्रोनिर्यातःशुभलग्नबलोदये
॥४४॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥कानिकानिचरत्नानिकियंत्यपिचषण्मुख॥यान्यादायप्रतस्थेसतानिमेब्रूहिपृच्छतः॥४५॥ ॥स्कंदउवाच॥
तुलामुक्ताफलानांतुकोटिद्वयपरीमिताः॥तथावारितराणांचहीरकाणांतुलाशतम्॥ ४६ ॥ नवलक्षाधिकंविप्रषडस्राणांसुतेजसाम्॥ ल
क्षद्वयंविदूराणांतुलाविमलवर्चसाम्॥ ४७॥

पतापयतीत्यर्थः ॥ सुखदापिचंद्रिकाउमाविश्लेषान्ममदुःखदाभातीत्यर्थः ॥ ४३ ॥ शुभलग्नबलोदयेशुभलग्नबलस्योदयेसतीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ इत्युक्कादायरत्नानीत्युक्तंतत्रपृच्छति॥
कानिकानिचेति ॥ कानिकानीतिसंख्येयजातिविषयेप्रश्नः ॥ कियंतीतिसंख्यानविषये ॥ ४५ ॥ तदुभयंदर्शयति ॥ तुलेति ॥ तुलापलशतम् ॥ यदाहामरः ॥ तुलास्त्रियांपलशतमि
ति ॥ मुक्ताफलानांमौक्तिकफलानाम् ॥ यदाहामरः अथमौक्तिकम् मुक्तेति ॥ हीरकाणांवज्राणांहिराइतिलोकेप्रसिद्धानाम् ॥ कथंभूतानाम् ॥वारितराणांवार्षुइतःप्राप्तोरःप्रकाशो
यैस्तेवारितरास्तेषां जलोद्भवत्वेनअतिशुभ्राणांश्वेतानामित्यर्थः ॥ यद्वा वारिषुतरंतिप्लवंतीतिवारितराः ॥ ४६ ॥ नवलक्षाधिकंतुलाशतमित्यन्वयः ॥ षडस्राणांषट्कोणानाम् ॥ सुतेज
सामितिषडस्राणांविशेषणम् ॥ विदूराणांविशेषणंचविमलवर्चसामिति ॥ पद्मरागानांशोणरत्नानाम् ॥ यदाहामरः ॥शोणरत्नंलोहितकंपद्मरागइति ॥ ४७ ॥

पुष्परागतुलालक्षंरत्नविशेषाणांपलशतसहस्रम् ॥ ४८ ॥ गोमेदरत्नानांपीतवर्णरत्नानामित्यर्थः ॥ ४९ ॥ गरुडोद्गाररत्नानांगारुत्मतानांहरिन्मणीनामितियावत् ॥ यदाहामरः ॥ गारुत्मतंमरकतमश्मगर्भोहरिन्मणिरिति ॥ शुद्धविद्रुमरत्नानांनिर्मलप्रवालरत्नानामित्यर्थः ॥ ५० ॥ अष्टांगाभरणानांशिरोललाटघ्राणश्रोत्रग्रीवाहस्तकटिचरणदेयानाम् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ काशींविशिनष्टि ॥ अनेकेतित्रिभिः ॥ खचिताखिलभूमिकांव्याप्ताऽखिलस्थानकाम् ॥ नानेति ॥ अनेकप्रासादमाणिक्यज्योतिर्भिस्ततंव्याप्तंततंविभुअंबरमाकाशंययातास् ॥ ५४ ॥

कोटयःपद्मरागाणांपंचावैहितुलामुने ॥ पुष्परागतुलालक्षंगुणितंनवसंख्यया ॥ ४८ ॥ तथागोमेदरत्नानांतुलालक्षमितामुने ॥ इंद्रनीलमणीनांचतुलाःकोट्यर्धसंमिताः ॥ ४९ ॥ गरुडोद्गाररत्नानांतुलाःप्रयुतसंमिताः ॥ शुद्धविद्रुमरत्नानांतुलाश्चनवकोटयः ॥ ५० ॥ अष्टांगाभरणानांचसंख्याकर्तुंनशक्यते ॥ वाससांचविचित्राणांकोमलानांतथामुने ॥ ५१ ॥ चामराणिचभूयांसिद्रव्याण्यामोदवंतिच ॥ सुवर्णदासदास्यादीन्यसंख्यातानिवैमुने ॥ ५२ ॥ सर्वाण्यपिसमादायप्रतस्थेभूधरेश्वरः ॥ आगत्यवरणातीरंदूरात्काशीमलोकयत् ॥ ५३ ॥ अनेकरत्ननिचयैःखचिताऽखिलभूमिकाम् ॥ नानाप्रासादमाणिक्यज्योतिस्ततततांबराम् ॥ ५४ ॥ सौधाग्रविविधस्वर्णकलशोज्वलदिङ्मुखाम् ॥ जयंतीवैजयंतीनांनिकरैस्त्रिदिवस्थलीम् ॥ ५५ ॥ महासिद्ध्यष्टकस्यापिक्रीडाभवनमद्भुतम् ॥ जितकल्पद्रुमवनांवनैःसर्वफलावनैः ॥ ५६ ॥ इतिकाशीसमृद्धिंसविलोक्याभूद्विलज्जितः ॥ उवाचचमनस्येवभूधरेंद्रइदंवचः ॥ ५७ ॥ प्रासादेषुप्रतोलीषुप्राकारेषुगृहेषुच ॥ गोपुरेषुविचित्रेषुकपाटेषुतटेष्वपि ॥ ५८ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानामुच्छलच्चारुरोचिषाम् ॥ ज्योतिर्जालैर्जटिलितंयथेदमवलोक्यते ॥ ५९ ॥ द्यावाभूम्योरंतरालंतथेतिसमवैम्यहम् ॥ ईदृक्संपत्तिसंभारःकुबेरस्यापिनोगृहे ॥ ६० ॥ अपिवैकुंठभुवनेनेतरस्येहकाकथा ॥ इतियावद्गिरींद्रोसौसंभावयतिचेतसि ॥ ६१ ॥

सौधानामग्रेउपरिविविधायेस्वर्णकलशास्तैरुज्वलमतिप्रकाशमानंदिशांमुखंयस्यांताम् ॥ जयंतीवैजयंतीनांतत्तन्नामपताकाविशेषाणांनिकरैःकृत्वात्रिदिवस्थलीमिवेतिलुप्तोपमा ॥ ५५ महासिद्ध्यष्टकंअणिमादिपद्मादिवा ॥ सर्वफलानामवनंपालनंयेषुतैर्वनैःसर्वफलसमृद्धैरित्यर्थः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ तटेषूच्चप्रदेशेषु गंगातीरेष्वितिवा ॥ ५८ ॥ उच्छलत्प्रस्फुरच्चारुसुंदरंरोचिर्दीप्तिर्येषांतेषाम् ॥ जटिलितंसंवलितम् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ अपिवैकुंठभवनेतत्रापिन इतरस्यभवनेकाकथा ॥ तादृक्समृद्धिर्नास्तीतिकिंवक्तव्यमित्यर्थः ॥ ६१ ॥

कार्पटिकःकाषायवस्त्रधारीसच्छूद्रविशेषः ॥ ६२ ॥ हंहोइत्यव्ययंसंबोधने ॥ अध्यास्वअधितिष्ठ ॥ स्वपुरोदंतंस्वसंबंधिपुरमविमुक्तंतस्योदंतंवृत्तांतमाख्याहिकथय ॥ इहस्वपुरेअपूर्वंचकितदप्याख्याहीत्यर्थः ॥ किमपूर्वमितिस्वपुरेत्यस्यविशेषणंवा ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ समुपचक्रमेउपक्रांतवान् ॥ ६५ ॥ अहानीति ॥ मंदराज्जगंनाथेविश्वनाथेसमायातेसतिपंचषाणिपंचवाषड्वाऽहानिदिनान्येवव्यतिक्रांतानिव्यतितानीतिद्वयोरन्वयः ॥ ६६ ॥ ननुब्रह्मणोवरदानाद्दिवोदासेधर्मेणराज्यंशासतिसतिकथंकाश्यांविश्वेशागमनंतत्राह ॥ दिवोदासेगतेदिवीति ॥ ६७ ॥ यत्पृष्टंकोत्रसंप्रत्यधिष्ठातेतितत्रोत्तरमाह ॥ योवाइति ॥ वैशब्दःप्रसिद्धिद्योतनार्थः ॥ अत्रकाश्याम् ॥ ननुपरिच्छिन्नस्यकथंजगदधिष्ठातृत्वंतत्राह ॥ सर्वगइति ॥

तावत्कार्पटिकःकश्चित्तल्लोचनपथंगतः॥ आहूयबहुमानंतमपृच्छच्चाचलेश्वरः॥६२॥ ॥हिमवानुवाच॥ ॥हंहोकार्पटिकश्रेष्ठअध्यास्वैतदिहासनम्॥ स्वपुरोदंतमाख्याहिकिमपूर्वमिहाऽध्वग॥६३॥ कोत्रसंप्रत्यधिष्ठाताकिमधिष्ठातृचेष्टितम्॥ यदिजानासितत्सर्वमिहाचक्ष्वममाग्रतः॥६४॥सोपिकार्पटिकस्तस्यगिरिराजस्यभाषितम्॥समाकर्ण्यसमाचष्टुंमुनेसमुपचक्रमे॥६५॥ ॥कार्पटिकउवाच॥ ॥आचक्षेश्रृणुराजेंद्रयत्पृष्टोस्मित्वयाखिलम्॥ अहानिपंचषाण्येवव्यतिक्रांतानिमानद॥६६॥ समायातेजगन्नाथेपर्वतेंद्रसुतापतौ॥ सुंदरान्मंदराद्रेर्दिवोदासेगतेदिवि॥६७॥ योवैजगदधिष्ठातासोधिष्ठातात्रसर्वगः॥ सर्वदृक्सर्वदःशर्वःकथंनज्ञायतेविभो॥६८॥ मन्येदृषत्स्वरूपोसिदृषदोपिकठोरधीः॥ यतोविश्वेश्वरंकाश्यांनवेत्सिगिरिजापतिम्॥६९॥ स्वभावकठिनात्मापिसवरंहिमवान्गिरिः॥ प्राणाधिकसुतादानाद्योधिनोद्विश्वनायकम्॥७०॥ बिभ्रत्सहजकाठिन्यंजातोगौरीगुरुर्गुरुः॥ शंभुंप्रपूज्यसुतयास्रजाविश्वगुरोरपि॥७१॥ चेष्टितंतस्यकोवेदवेदवेद्यस्यचेशितुः॥ मनागितिचजानेहंतच्चेष्टितमिदंजगत्॥७२॥ अधिष्ठातामयाख्यातस्तथाधिष्ठातृचेष्टितम्॥ अपूर्वंयत्त्वयापृष्टंतदाख्यामिचतच्छृणु॥७३॥

व्यापकइत्यर्थः ॥ सर्वदृगितिपृथक्वाक्यम् ॥ अतःसर्वगइत्यनेननपौनरुक्त्यम् ॥ सर्वइतिपाठेसर्वस्वरूपइत्यर्थः ॥ ब्रह्मैवेदंसर्वमित्यादिश्रुतेः ॥ ६८ ॥ दृषत्स्वरूपः पाषाणतुल्यःदृषदुपमापितवन्यूनेत्याह ॥ दृषदोपीति ॥ तत्रहेतुमाह ॥ यतइति ॥ ६९ ॥ एतद्विवृणोति ॥ स्वभावकठिनात्मेतिद्वाभ्याम् ॥ अधिनोत्अप्रीयततोषयामासेत्यर्थः ॥ ७० ॥ विश्वेशप्रीणनफलमाह ॥ बिभ्रदिति ॥ स्रजाशिरोधार्यया ॥ विश्वगुरोर्ब्रह्मणः ॥ ७१ ॥ यत्पृष्टंकिमधिष्ठातृचेष्टितमितितत्रोत्तरमाह ॥ चेष्टितमिति ॥ चएवार्थे ॥ वेदवेद्यस्यवेदांतैकवेद्यस्येत्यर्थः ॥ ७२ ॥ यत्पृष्टंकिमपूर्वमिहाध्वगेतितस्योत्तरंपूर्वोक्तानुवादपूर्वकमाह ॥ अधिष्ठातेति ॥ ७३ ॥

तिष्ठन्तिष्ठति गिरिराजांगजापार्वतीसखीजायासखासहायोवायस्यसतथा ॥७४॥७५॥हर्षेहेतुमाह ॥ उमानामाम्रुतमितिद्वाभ्याम् ॥७६॥७७॥ राजन्निति ॥ विश्वेश्वरस्यार्थेयःप्रासादोविश्वकर्मणानिर्मीयतेतदन्यदपूर्वमितिद्वितीयेनान्वयः ॥७८॥ किंभूतःप्रासादः ॥ सुशोभनंनिर्माणंयस्य ॥ कथंभूतस्यविश्वेश्वरस्य ॥ जन्मिनिर्वाणदायिनःप्राणिमात्रस्यमोक्षदायिनः ॥ समासनिविष्टस्यापिविशेषणंछांदसम् ॥ अपूर्वत्वेहेतुमाह ॥ नकर्णाभ्यामिति ॥ ७९ ॥ प्रासादंविशिनष्टि ॥ यत्रेत्यादिकथंतत्वमित्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ यत्रप्रासादइत्यन्वयः ॥

शुभेज्येष्ठेश्वरस्थानेसांप्रतंसउमापतिः॥काशींप्राप्यमुदातिष्ठद्गिरिराजांगजासखः॥७४॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ यदायदासगिरिजाम्रुदुनामाक्षराम्रुतम्॥ आविष्करोतिपथिकोऽद्रींद्रोल्लष्येत्तदातदा॥७५॥ उमानामाम्रुतंपीतंयेनेहजगतीतले ॥ नजातुजननीस्तन्यंसपिबेत्कुंभसंभव॥ ७६ ॥ उमेतिद्व्यक्षरंमंत्रंयोऽहर्निशमनुस्मरेत्॥ नस्मरेच्चित्रगुप्तस्तंकृतपापमपिद्विज ॥ ७७॥ पुनःशुश्राव हिमवान्ह्रष्टःकार्पटिकोदितम्॥ ॥कार्पटिकउवाच॥ ॥राजन्विश्वेश्वरार्थेयःप्रासादोविश्वकर्मणा ॥ ७८ ॥ निर्मीयतेसुनिर्माणोजन्मिनिर्वाणदायिनः॥ तदपूर्वंनकर्णाभ्यामप्याकर्णितवानहम्॥ ७९ ॥ यत्रातिमित्रतेजोभिःशलाकाभिःसमंततः॥ मणिमाणिक्यरत्नानांप्रासादेभित्तयःकृताः॥ ८० ॥ यत्रसंतिशतंस्तंभाभास्वंतोद्वादशोत्तराः॥ एकैकंभुवनंधर्तुमष्टाष्टावितिकल्पिताः ॥ ८१ ॥ चतुर्दशसुयाशोभाविष्टपेषुसमंततः॥ तस्मिन्विमानेसास्तीहशतकोटिगुणोत्तरा॥ ८२ ॥ चंद्रकांतमणीनांचस्तंभाधारशिलाश्रयाः ॥ चित्ररत्नमयैःस्तंभैस्तंभितास्तत्प्रभाभराः॥ ८३ ॥ पद्मरागेंद्रनीलानांशालीनाःशालभंजिकाः॥ नीराजयंत्यहोरात्रंयत्ररत्नप्रदीपकैः॥ ८४ ॥ स्फुरत्स्फटिकनिर्माणश्लक्ष्णपद्मशिलातले ॥ अनेकरत्नरूपाणिविचित्राणिसमंततः॥ ८५ ॥ आरक्तपीतमंजिष्ठनीलकिर्मीरवर्णकैः ॥ विन्यस्तानीवभासंतेचित्रेचित्रकृतायतः॥८६॥ दृक्पिच्छिलाविलोक्यंतेमाणिक्यस्तंभराजयः॥ यतोऽविमुक्तेस्वक्षेत्रेमोक्षलक्ष्म्यंकुराइव॥ ८७॥

मित्रंसूर्यमतिक्रांतानितेजांसियासांशलाकानांताभिरतिमित्रतेजोभिः ॥८०॥ अष्टाष्टावितिपृथक्पदेवलोपश्छांदसः ॥८१॥ विष्टपेषुभुवनेषु ॥ विमानेप्रासादे॥८२॥स्तंभिताआक्रांताः ॥ तत्प्रभाभरास्तेषांचित्ररत्नमयस्तंभानांप्रभाविभ्रतीतितथा ॥ तत्प्रभांतराइतिक्वचित् ॥८३॥ शालीनाःशोभनाःशालभंजिकाःपुत्तलिकाः ॥ नीराजयंतिनीराजनांकुर्वंति ॥८४॥ ॥८५॥ किर्मीरःकल्माषः ॥ चित्रकृताचित्रकारेण ॥८६ ॥ दृक्पिच्छिलानेत्रदृष्टिप्रतिबंधकाः ॥ यतोयत्रप्रासादे ॥ यत्राविमुक्तेइतिपाठेपूर्वंयतोयत्रप्रासादइतिव्याख्येयम् ॥८७॥

रत्नोच्चयान्रत्नसमूहान् ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ पौलस्त्यःकुबेरःस्वद्रिकूटतः ॥ शोभनाद्रिशृंगेभ्यः चित्रकूटतइतिक्वचित् ॥ कोटिहाटककूटानिअसंख्यातस्वर्णराशीन्आनयामास ॥ कारयामासेतिक्वचित् ॥ ९० ॥ यथासंख्यानिसमानानि ॥ यद्वा यथायथावदसंख्यातानीत्यर्थः ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ कामदुघाकामधेनुः ॥ ९५॥ गंधसाररसैश्चंदनरसैः॥ कर्पूर

रत्नाकरेभ्यःसर्वेभ्योगणारत्नोच्चयान्बहून् ॥ राशींश्चक्रुःसमानीययत्राद्रिशिखरोपमान् ॥ ८८ ॥ यत्रपातालतलतोनागानांकोशवेश्मतः॥ गणैर्मणिगणाःसर्वेसमाहृत्यगिरीकृताः ॥ ८९ ॥ शिवभक्तःस्वयंयत्रपौलस्त्यःस्वद्रिकूटतः ॥ कोटिहाटककूटानिआनयामासराक्षसैः ॥ ९० ॥ प्रासादनिर्मितिंश्रुत्वाभक्ताद्वीपांतरस्थिताः ॥ माणिक्यानिसमाजह्रुर्यथासंख्यान्यहोनृप ॥ ९१ ॥ चिंतामणिःस्वयंयत्रकर्मणेविश्वकर्मणे ॥ विश्राणयेदहोरात्रंविचित्रांश्चिंतितान्मणीन् ॥ ९२ ॥ नानावर्णपताकाश्चयत्रकल्पमहीरुहः॥ अनल्पाःकल्पयंत्येवनित्यंभक्तिसमन्विताः॥ ९३ ॥ अब्धयोयत्रसततंदधिक्षीरेक्षुसर्पिषाम् ॥ पंचामृतानांकलशैःस्नपयंतिदिनेदिने ॥ ९४ ॥ यत्रकामदुघानित्यंस्नपयेन्मधुधारया॥ स्वदुग्धयास्वयंभक्त्याविश्वेशंलिंगरूपिणम् ॥ ९५ ॥ गंधसाररसैर्यंचसेवतेमलयाचलः ॥ कर्पूररंभाकर्पूरपूरैर्भक्त्यानिषेवते ॥ ९६ ॥ इत्याद्यपूर्वयत्रास्तिसत्यहंशंकरालये ॥ कथंतंत्वमुमाकांतंनवेत्सिकठिनाशय ॥ ९७॥ इतितस्यसमृद्धिंतांदृष्ट्वाजामातुरद्रिराट् ॥ त्रपयापरिभूतोभून्नितरांकुंभसंभव ॥९८॥ तस्मैकार्पटिकायाथसदत्वापारितोषिकम् ॥ पुनश्चिंतापरोजातोऽद्रिराट्कार्पटिकेगते ॥ ९९ ॥ उवाचेतिमनस्येवविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ अहोभद्रमिदंजातंयत्त्वयाश्राविशर्मभाक् ॥ १०० ॥ यावत्संपत्तिसंभारःश्रूयतेदृश्यतेत्रवै ॥ जामातुरत्रसदनेलीलात्रिजगतीपतेः ॥ १ ॥ ततःप्राभृतकस्तुच्छोनितरांप्रतिभातिमे ॥ कन्यार्थंयोमयानीतोजामातुःपरितोषकृत् ॥ २ ॥ अहंमन्येतथैवासौयथादर्शिमयापुरा ॥ वृद्धोक्षमात्रसंपत्तिःसर्वकर्मपराङ्मुखः॥ ३ ॥ नैनंकोपिविजानीयान्नान्वयोस्यकदाचन ॥ नामापियस्यनैकंचकिंदेशीयश्चनोच्यते ॥ ४ ॥

रंभाकर्पूरोत्पादिकाकदली ॥ पूरैःसमूहैः ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ त्रपयालज्जया ॥ ९८ ॥ पारितोषिकंपरितोषेणदेयम् ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ प्राभृतकउपस्कारः ॥२॥ वृद्धोक्षमात्रसंपत्तिर्जर्जरवृषमात्रसंभारः ॥ ३ ॥ अन्वयोवंशः ॥ उच्यतेप्राप्यतेज्ञायतइत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ अपश्यंज्ञातवान् ॥ १ १० ॥ यतःईश्वरात् ॥ वित्तोजानीतः ॥ नियतंयथास्यात् ॥ १ १ ॥ परापरःकार्यकारणस्वरूपः ॥ महेश्वरइतिक्वचित्पाठः ॥१२॥

किंवृत्तश्चकिमाचारोनाममात्रेणचेश्वरः ॥ ऐश्वर्यसूचकंवस्तुयस्यकिंचिन्नलक्ष्यते ॥ ५ ॥ सोसौनिर्वाणसंपत्तिरंकायापिददात्यहो ॥ सुमु
खःसर्वकर्माणिफलवंतिकरोतिसः ॥ ६ ॥ वेदवेद्योहिसर्वज्ञोयत्संतानोऽखिलंजगत् ॥ यंनकोपिहिवेदादौवेदवेद्यःसएषवै ॥ ७ ॥ योनभिज्ञः
सदाज्ञातःससर्वज्ञोयमेवहि ॥ यस्यैकमपिनोनामपुंसाज्ञेयंनकेनचित् ॥ ८ ॥ सर्वेषांसर्वनामानियस्यनामानिनिश्चितम् ॥ सोसौहिसर्वदेशी
यःसर्वेभ्यःसर्वसिद्धिदः ॥ ९ ॥ यस्यदेशोनविदितोयस्तुवृत्तिपराङ्मुखः ॥ आचारहीनमिवयंपुराऽपश्यंकठोरधीः ॥ १ १० ॥ श्रुतिस्मृतीयतःसर्व
माचारंवित्तएवहि ॥ नाममात्रेणनियतंयमज्ञासिषमीश्वरम् ॥ १ १ ॥ साक्षादीश्वरएवैषसोन्येष्वैश्वर्यसूचकः ॥ अपिसर्वगुणाधारोगुणाती
तःपरापरः ॥ १ २ ॥ अर्वाचीनइहाप्येषपराचीनःपरात्परः ॥ भूधराणामहंनाथोविश्वनाथउमापतिः ॥ १ ३ ॥ अहंप्रमितसंपत्तिरप्रमेयधनो
त्यसौ ॥ तुच्छप्राभृतकस्तस्मान्नेदानीमस्यदर्शनम् ॥ १४ ॥ करिष्येथकरिष्यामिव्यावृत्त्यागत्यकर्हिचित् ॥ संप्रधार्येतिमनसिसायंसचगि
रीश्वरः ॥ १५ ॥ आहूयसर्वाननुगान्पार्वतीयान्महाबलान् ॥ आदिष्टवानिदंवाक्यंसर्वेयूयंबलाधिकाः ॥ १६ ॥ कुर्वंत्वेकंममादेशंयावन्नोघ
तिभानुमान् ॥ तावच्छिवालयंचैकंविदधत्वत्रसत्वरम् ॥ १७ ॥ यस्मिन्कृतेकृतार्थःस्यामिहलोकेपरत्रच ॥ समागत्येहकाश्यांयःकुर्यादेकं
शिवालयम् ॥ १८ ॥ तेनत्रैलोक्यमखिलंसालयंकृतमेवहि ॥ तेनदत्तानिदानानिमहांतिविधिपूर्वकम् ॥ १ ९ ॥ सुपर्वणिसुपात्रायसुतत्तीर्थेश्र
द्धयाधिकम् ॥ येनस्ववित्तमानेनधर्मोपार्जितवित्ततः ॥ १ २० ॥ कृतंशंभोर्महासद्मनतंपद्मात्यजेत्क्वचित् ॥ तपांसितेनतप्तानिशीर्णपर्णाश
नान्यपि ॥ २ १ ॥ वाराणसींसमासाद्ययेनाकारिशिवालयः ॥ अशेषाःसुविशेषाढ्याइष्टास्तेनमहामखाः ॥ २ २ ॥ आनंदकाननेयेनदेवदेवा
लयःकृतः ॥ इतितस्यसमादेशंसमाकर्ण्यानुगास्ततः ॥ २ ३ ॥

परादव्याकृतात् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ सुपर्वणिरविग्रहे ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

व्युष्टाप्रभाता ॥ २४ ॥ प्रशस्तिंप्रासादकर्तृसूचिकांपत्रीम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ राशिरत्नानामितिशेषः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥ नैक्षिनदृष्टः ॥ प्रगेप्रातःकाले ॥ ३२ ॥

चक्रुर्देवालयंश्रेष्ठंयावद्व्युष्टानयामिनी ॥ तावच्छैलेश्वरंलिंगंशैलेशेनप्रतिष्ठितम् ॥ चंद्रकांतमणेश्चंचत्कांतिश्वेतितमंडपम् ॥ २४ ॥ अलेखयत्प्रशस्तिंचप्रशस्ताक्षरमालिनीम् ॥ व्याचक्षाणांनिजांसर्वगोत्रेभ्योप्यधिकोन्नतिम् ॥ २५ ॥ ततोऽरुणोदयेजातेस्नात्वापंचनदेह्रदे ॥ शैलराजःकालराजंनमस्कृत्यसमर्च्यच ॥ २६ ॥ तत्रराशिंसमुत्सृज्यपरितस्त्वरितोययौ ॥ पार्वतीयैरनुगतःसर्वैरपिनिजालयम् ॥ २७ ॥ ततःप्रातःसमालोक्यगणौकुंडनमुंडनौ ॥ दृष्ट्वादेवालयंरम्यंवरणायास्तटेशुभे ॥ २८ ॥ अदृष्टपूर्वंदेवायनिवेदयितुमागतौ ॥ तौतुदृष्ट्वामहादेवमुमादर्शितदर्पणम् ॥ २९ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौकृतांजलिपुटौगणौ ॥ कृताभ्यनुज्ञौभ्रूक्षेपाद्विज्ञप्तिमथचक्रतुः ॥ १३० ॥ देवदेवनजानीवःकेनचिद्दृढभक्तिना ॥ अतीवरम्यःप्रासादोनिर्मितोवरणातटे ॥ ३१ ॥ आसायंनैक्षिचावाभ्यांदृष्टोद्यैवप्रगेविभो ॥ गणोदितमितीशानोनिशम्याहगिरींद्रजाम् ॥ ३२ ॥ विज्ञातसर्ववृत्तांतःसर्वज्ञोप्यनभिज्ञवत् ॥ अचलेंद्रांगजेयावस्तत्प्रासादविलोकने ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वेशःसगिरिजोनिरगात्सगणोमुने ॥ महास्यंदनमारुह्यप्रासादंद्रष्टुमुत्सुकः ॥ ३४ ॥ अथालुलोकेगिरिशःप्रासादंवरणातटे ॥ अतीवरम्यरचनंयामिनीमात्रनिर्मितम् ॥ ३५ ॥ स्यंदनादवरुह्याथगर्भागारमवीविशत् ॥ ददर्शचमहालिंगंचंद्रकांतशिलामयम् ॥ ३६ ॥ देदीप्यमानंमहसामोक्षलक्ष्म्यंकुराकृति ॥ दृष्टिप्रसादजननंपुनर्जननशातनम् ॥ ३७ ॥ केनेदंस्थापितंलिंगंयावज्जिज्ञासतीश्वरः ॥ तावद्ददर्शपुरतःप्रशस्तिकर्तृसूचिकाम् ॥ ३८ ॥ वाचयित्वेवचमनाङ्मनस्येवमनोजहृत् ॥ उवाचदेवींदिष्ट्येतिप्रेक्षस्वात्मपितुःकृतिम् ॥ ३९ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ आलुलोकेददर्श ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ शातनंनाशकम् ॥ ३७ ॥ जिज्ञासतिजिज्ञासतेविचारयतीत्यर्थः ॥ ३८ ॥ करामलकवत्सर्वदर्शित्वा.दिवशब्दः ॥ वाचयित्वैवेतिवापाठः ॥ मनोजहृत्कामनाशकृत् ॥ दिष्ट्याभद्रम् ॥ पोषकादिव्याहृत्यर्थमालपदम् ॥ ३९ ॥

१ रत्नराशिमितिवापाठः

उमेति ॥ कदंबकुसुमश्रियंबिभ्रतीउमाततस्तदनंतरंदेवंव्यजिज्ञपद्विज्ञापितवतीतिद्वितीयेनान्वयः ॥ १४० ॥ ४१ ॥४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ सुरोधसिशोभननेतीरे ॥ ४६॥ ४७॥
॥ ४८ ॥ पापकंचुकंपापमेवकंचुकंनिर्मोकम् ॥ १४९ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ सप्तषष्टितमेध्यायेरत्नेशस्य

उमाश्रुत्वेतिसंदृष्टाकदंबकुसुमश्रियम् ॥ आनंदांकुरलक्ष्मीवदंगेषुपरिबिभ्रती ॥ १४० ॥ ततोव्यजिज्ञपद्देवंदेवीपादौप्रणम्यच ॥ अस्मिँल्लिंग वरेनाथत्वयास्थेयमहर्निशम् ॥ ४१ ॥ अस्यलिंगस्ययेभक्ताःशैलेशस्यमहेशितुः ॥ तेभ्यस्त्वंमहतीमृद्धिंदास्यसीहपरत्रच ॥ ४२ ॥ तथेतिदेव उक्तातांपार्वतींपुनरब्रवीत् ॥ वरणायांकृतस्नानैःशैलेशोयैःसमर्चितः ॥ ४३ ॥ पितॄन्संतर्प्यचमुदादत्वादानानिशक्तितः ॥ नतेषांपुनरावृत्ति रत्रसंसारवर्त्मनि ॥ ४४ ॥ शैलेश्वरेमहालिंगेनित्यंस्थास्याम्यहंशुभे ॥ प्रदास्यामिपरांमुक्तिमेतल्लिंगार्चकेजने ॥ ४५ ॥ शैलेश्वरंयेद्रक्ष्यंतिवरणा याःसुरोधसि ॥ तेषांकास्यांनिवसतांदुःखंनाभिभविष्यति ॥ ४६ ॥ उमयापिवरोदत्तस्तत्रलिंगेघटोद्भव ॥ शैलेश्वरस्ययेभक्तास्तेमेपुत्रानसं शयः ॥ ४७ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ इतिशैलेश्वरंलिंगंकथितंतेमहामुने ॥ इदानींकथयिष्यामिरत्नेश्वरसमुद्भवम् ॥ ४८ ॥ श्रुत्वाशैलेशमा हात्म्यंश्रद्धयापरयानरः ॥ पापकंचुकमुत्सृज्यशिवलोकमवाप्नुयात् ॥ १४९ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेशैलेशादिलिंगनिर्णयोना मषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ रत्नेश्वरसमुत्पत्तिंकथयस्वषडानन ॥ रत्नभूतंमहालिंगंयत्काश्यांपरिव र्ण्यते ॥ १ ॥ कोस्यलिंगस्यमहिमाकेनैतच्चप्रतिष्ठितम् ॥ एतंविस्तरतोब्रूहिगौरीहृदयनंदन ॥ २ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ रत्नेश्वरस्यमाहात्म्यं कथयिष्यामितेमुने ॥ यथाचतस्यलिंगस्यप्रादुर्भावोऽभवद्भुवि ॥ ३ ॥ श्रुतंनामापिलिंगस्ययस्यजन्मत्रयार्जितम् ॥ वृजिनंनाशयेत्तस्यप्रा दुर्भावंब्रुवेमुने ॥ ४ ॥ शैलराजेनरत्नानियानिपुंजीकृतान्यहो ॥ उत्तरेकालराजस्यतानितस्यगिरेर्वृषात् ॥ ५ ॥

महेशितुः ॥ प्रशंसावर्ण्यतेतावत्सर्वपापप्रणाशिनी ॥ १ ॥ इदानींकथयिष्यामिरत्नेश्वरसमुद्भवमित्युक्तंतत्रप्रश्नंकरोति ॥ रत्नेश्वरेति ॥ १ ॥ पुनःप्रश्नद्वयमाह ॥ कोस्येति ॥ एतंएतत् ॥ यत्सर्वंपृष्टमित्यर्थः ॥ एतंमहिमानमितिवा ॥ २ ॥ त्रयाणांपृष्टत्वेप्यनादिसिद्धत्वेनप्रतिष्ठितत्वाभावात्तंविहायद्वयोरनुवादमाह ॥ रत्नेश्वरस्येति ॥ ३ ॥ ब्रुवेस्पष्टंकथयामि ॥ ब्रवीमिते इतिक्वचित् ॥ ४ ॥ कालराजस्यकालभैरवस्य ॥ वृषाद्धर्मात् ॥ ५ ॥

तत्प्रसिद्धम् ॥ हीतिकचित् ॥ सुकृतंपुण्यमात्मनियस्यसुकृतात्मातस्य ॥ शक्रचापसमच्छायमिंद्रधनुःसदृशकांति ॥६॥ ७ ॥ ततंव्याप्तम् ॥८॥ सर्वरत्नानांसमुद्भवोयस्मात्सर्वरत्नैःसमुद्भवोवायस्यतत्सर्वरत्नसमुद्भवंतत् ॥ अदृष्टपूर्वानदृष्टंपूर्वमर्थाल्लिंगंययासातथा ॥ ९ ॥ सप्तपातालमूलवत्सप्तपातालपर्यंतंमूलंयस्यास्तितत्तथा ॥ १० ॥ ज्वालाजटिलिताकाशं

सर्वरत्नमयंलिंगंजातंतत्सुकृतात्मनः॥शक्रचापसमच्छायंसर्वरत्नद्युतिप्रभम्॥ ६ ॥ तल्लिंगदर्शनादेवज्ञानरत्नमवाप्यते॥ शैलेश्वरंसमालोक्यशिवौतत्रसमागतौ॥ ७॥ यत्ररत्नमयंलिंगमाविर्भूतंस्वयंमुने॥ तस्यस्फुरत्प्रभाजालैस्ततमंबरमंडलम् ॥ ८ ॥ तत्रदृष्ट्वाशुभंलिंगंसर्वरत्नसमुद्भवम्॥ भवान्यदृष्टपूर्वाहिपरिपप्रच्छशंकरम्॥ ९ ॥ देवदेवजगन्नाथसर्वभक्ताभयप्रद॥ कुतस्त्यमेतल्लिंगंहिसप्तपातालमूलवत् ॥ १० ॥ ज्वालाजटिलिताकाशंप्रभाभासितदिङ्मुखम्॥ किमाख्यंकिंस्वरूपंचकिंप्रभावंभवांतक॥ ११ ॥ यस्यसंवीक्षणादेवमनोमेतीवहृष्टवत् ॥ इहैवरमतेनाथकथयैतत्प्रसादतः॥ १२॥ ॥देवदेवउवाच॥ ॥ श्रृण्वपर्णेसमाख्यामियत्त्वयापृच्छिपार्वति ॥ स्वरूपमेतल्लिंगस्यसर्वतेजोनिधेःपरम्॥ १३॥ तवपित्राहिमवतागिरिराजेनभामिनि॥ त्वामुद्दिश्यमहारत्नसंभारोत्राप्यनायिहि ॥ १४॥ अत्रतानिचरत्नानिराशीकृत्यहिमाद्रिणा॥ सुकृतोपार्जितान्येवययौस्वसदनंपुनः ॥ १५ ॥ तवार्थवाममार्थवाश्रद्धयायत्समर्प्यते॥ काश्यांतस्यपरीपाकोभवेदीदृग्विधोऽनघे॥ १६ ॥ लिंगंरत्नेश्वराख्यंवैमत्स्वरूपंहिकेवलम्॥ अस्यप्रभावोहिमहान्वाराणस्यामुमेध्रुवम्॥ १७॥ सर्वेषामिहलिंगानांरत्नभूतमिदंपरम्॥ अतोरत्नेश्वरंनामपरंनिर्वाणरत्नदम् ॥ १८ ॥ अनेनैवसुवर्णेनपित्राराशीकृतेनच ॥ प्रासादमस्यलिंगस्यविधापयमहेश्वरि ॥ १९ ॥ लिंगप्रासादकरणात्खंडस्फुटितसंस्कृतेः ॥ लिंगस्थापनजंपुण्यंहेलयैवेहलभ्यते ॥ २० ॥ तथेतिभगवत्योक्तागणाःप्रासादनिर्मितौ॥ सोमनंदिप्रभृतयोऽसंख्याव्यापारितामुने॥ २१ ॥ गणैश्चकांचनमयोनानाकौतुकचित्रितः॥ निर्ममेयाममात्रेणप्रासादोमेरुश्रृंगवत्॥ २२ ॥

ज्वालाभिर्जटिलितंजटाव्याप्तमिवकृतमाकाशंयेनतत्तथा ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ महारत्नसंभारःतद्रूपःपारिबर्हः महारत्नानांसमूहइतिवा ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ उमेहेभवानि ॥ भवेदितिकचित् ॥ १७ ॥ १८ ॥ विधापयकारय ॥ १९ ॥ ननुप्रासादकरणेकिंफलमितिपृच्छायामाह ॥ लिंगप्रासादेति ॥ २० ॥ व्यापारितानियुक्ताः ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ कामवर्जितानिष्कामाः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ किंतद्वृत्तंतदाह ॥ इतिहासमिति ॥ ३३ ॥ नाट्यार्थकोविदानृत्यकरणेपंडि

देवीप्रहृष्टवदनादृष्ट्वाप्रासादनिर्मितिम् ॥ गणेभ्योव्यतरद्भूरिसंमानंपारितोषिकम् ॥ २३ ॥ पुनश्चदेवीपप्रच्छप्रणिपातपुरःसरम् ॥ महिमानंमहादेवंलिंगस्यास्यमहामुने ॥ २४ ॥ ॥ देवदेवउवाच ॥ ॥ लिंगंत्वनादिसंसिद्धमेतद्देविशुभप्रदम् ॥ आविर्भूतमिदानींचत्वत्पितुःपुण्यगौरवात् ॥ २५ ॥ गुह्यानांपरमंगुह्यंक्षेत्रेऽस्मिंश्चिंतितप्रदम् ॥ कलौकलुषबुद्धीनांगोपनीयंप्रयत्नतः ॥ २६ ॥ यथारत्नंगृहेगुप्तंनकैश्चिज्ज्ञायतेपरैः ॥ अविमुक्ततथालिंगंरत्नभूतंगृहेमम ॥ २७ ॥ यानिब्रह्मांडमध्येत्रसंतिलिंगानिपार्वति ॥ तैरर्चितानिसर्वाणिरत्नेशोयैःसमर्चितः ॥ २८ ॥ प्रमादेनापियैर्गौरिलिंगंरत्नेशमर्चितम् ॥ तेभवंत्येवनियतंसप्तद्वीपेश्वरानृपाः ॥ २९ ॥ त्रैलोक्येयानिवस्तूनिरत्नभूतानितानितु ॥ रत्नेश्वरंसमभ्यर्च्यसकृत्प्राप्नोतिमानवः ॥ ३० ॥ पूजयिष्यंतियेलिंगंरत्नेशंकामवर्जिताः ॥ तेसर्वेमद्गणाभूत्वाप्रांतेद्रक्ष्यंतिमामिह ३१ ॥ रुद्राणांकोटिजप्येनयत्फलंपरिकीर्तितम् ॥ तत्फलंलभ्यतेदेविरत्नेशस्यसमर्चनात् ॥ ३२ ॥ लिंगेचानादिसंसिद्धेयद्वृत्तंतद्ब्रवीमिते ॥ इतिहासंमहाश्चर्यंसर्वपापनिकृंतनम् ॥ ३३ ॥ पुरेहनर्तकीकाचिदासीन्नाट्यार्थकोविदा ॥ सैकदाफाल्गुनेमासिशिवरात्र्यांकलावती ॥ ३४ ॥ ननर्तजागरंप्राप्यजगौगीतंचपेशलम् ॥ स्वयंचवादयामासनानावाद्यानिवाद्यवित् ॥ ३५ ॥ तेनतौर्यत्रिकेणापिप्रीणयित्वाथसानटी ॥ रत्नेश्वरंमहालिंगंदेशमिष्टंजगामह ॥ ३६ ॥ कालधर्मवशंयातातत्रसावरनर्तकी ॥ सुतागंधर्वराजस्यवसुभूतेर्बभूवह ॥ ३७ ॥ संगीतस्यसवाद्यस्यतस्यलास्यस्यपुण्यतः ॥ तत्रेशाग्रेकृतस्येहजागरेशिवरात्रिजे ॥ ३८ ॥ रम्यारत्नावलीनामरूपलावण्यशालिनी ॥ कलाकलापकुशलामधुरालापवादिनी ॥ ३९ ॥ पितुरानंदकृन्नित्यंवसुभूतेर्घटोद्भव ॥ सर्वगांधर्वकुशलागुणरत्नमहाखनिः ॥ ४० ॥ मुनेसखीत्रयंतस्याश्चारुचातुर्यभाजनम् ॥ शशिलेखानंगलेखाचित्रलेखेतिनामतः ॥ ४१ ॥

ता ॥ ३४ ॥ पेशलंमनोहरम् ॥ ३५ ॥ तौर्यत्रिकेणनृत्यवाद्यगीतेन ॥ यदाहामरः ॥ तौर्यत्रिकंनृत्यगीतवाद्यमिति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ लास्यस्यनृत्यस्य ॥ यदाहामरः ॥ लास्यंनृत्यंचनर्तनमिति ॥ ३८ ॥ कलानांचतुःषष्टीनांकलापःसमूहस्तत्रकुशला ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मुनेइत्यगस्त्यसंबोधनंकार्तिकेयकृतम् ॥ ४१ ॥

वाग्देवीसरस्वतीनिस्त्रभिस्ताभिःसहितयारत्नावल्येत्यर्थः ॥ ४२ ॥ नियमंव्रतम् ॥४३ ॥ वचोवक्ष्यामिवचनंवदिष्यामि ॥ अपिशब्देनभोजनादिकंसंगृह्यते ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ समानर्च पूजयामास ॥ चःसमुच्चये ॥ गीतमालयागीतसमूहेन ॥ ४६ ॥ अभवंजातः ॥ ४७ ॥ तवनामसनामाख्योरत्नचूडइत्यर्थः ॥४८ ॥ आनंदसंदोहमंथरासुखसमूहेनव्याप्तास्तब्धेतिवा ॥ ४९ ॥ निजोदंतंस्ववृत्तांतंरत्नेशेनोक्तंयस्त्वयेत्यादिरूपम् ॥ निजोद्देशमितिपाठेपिसएवार्थः ॥ आलीनांसखीनाम् ॥ यदाहामरः ॥ आलिःसखीवयस्याचेति ॥ ५० ॥ परिनंदिता

तिसृभिस्ताभिरेकत्रवाग्देवीपरिशीलिता ॥ ताभ्यःसर्वाःकलाःप्रादात्परिप्रीतासरस्वती ॥ ४२ ॥ प्राप्यरत्नावलीगौरिसाजन्मांतरवासनाम् ॥ रत्नेश्वरस्यलिंगस्यजग्राहनियमंशुभम् ॥ ४३ ॥ रत्नभूतस्यलिंगस्यकाश्यांरत्नेश्वरस्यवै ॥ नित्यंसंदर्शनंप्राप्यवक्ष्याम्यपिवचोमुखे ॥ ४४॥ इत्थंनियमवत्यासीत्सागंधर्वसुतोत्तमा॥ ताभिःसखीभिःसहितानित्यंलिंगंचपश्यति॥४५॥ एकदाराध्यरत्नेशंममैतल्लिंगमुत्तमम् समानर्चचसाबालारम्ययागीतमालया ॥ ४६ ॥ सख्यःप्रदक्षिणीकर्तुंलिंगंतिस्रोऽप्युमेगताः ॥ तस्यागीतेनतुष्टोहंलिंगस्थोवरदोभवम् ॥४७॥यस्त्वयारंस्यतेरात्रावद्यगंधर्वकन्यके॥ तवनामसमानाख्यःसतेभर्ताभविष्यति ॥४८॥ इतिलिंगांबुधेर्जातांपरिपीयवचःसुधाम् ॥ बभूवानंदसंदोहमंथरातीवकीमती ॥ ४९ ॥ गताथव्योममार्गेणसखीभिःस्वपितुर्गृहम् ॥ कथयंतीनिजोदंतंतमालीनांपुरोमुदा ॥५० ॥ ताभिर्दिष्ट्येतिदिष्ट्येतिसखीभिःपरिनंदिता॥ अद्यतेवांछितंभाविरत्नेशस्यसमर्चनात्॥५१॥यद्यायातिसतेरात्रावद्यकौमारहारकः॥ चोरोबाहुलतापाशैःपाशितव्योतियत्नतः॥ ५२॥ गोचरीक्रियतेस्माभिर्यथाससुकृतैकभूः॥ प्रातरेवतवप्रेयान्रत्नेशादिष्टइष्टकृत् ॥ ५३ ॥ यातास्वस्मासुत्वष्टासुभवतीपुण्यगौरवात्॥ अहोरत्नेश्वरंलिंगंप्रत्यक्षीकृतवत्यसि॥ ५४॥ अहोभाग्योदयोनॄणामहोपुण्यसमुच्छ्रयः॥ एकस्यैवभवेत्सिद्धिर्यदेकत्रापितिष्ठताम्॥ ५५॥

हर्षिता ॥ भाविभवितृ ॥ ५१ ॥ बाहुलतापाशैःबाहूएवलतारूपाःपाशास्तैःपाशितव्योबद्धव्यः ॥ ५२ ॥ सुकृतैकभूःपुण्यैकस्थानम् ॥ प्रातरिति ॥ भवत्याःपुण्यस्यगौरवाद्गुरोर्भावोगौरवंतस्मादस्मासुत्वष्टासुयातासुसतीषुअस्माकमग्रेभाविहर्षनिमित्तंरत्नेशेनादिष्टस्तवप्रेयान्प्रियतमोभर्ताप्रातःकालेएवइष्टकृद्भविष्यतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ तस्याभाग्यमभिनंदंति ॥ अहोइतिसार्धेन ॥ अहोइत्याश्चर्येहर्षेवा ॥ ५४ ॥ उच्छ्रयउद्रेकः ॥ ५५ ॥

तत्रदैवमेवकेवलंकारणमितिदैवप्राधान्यवादिवाक्यमनुवादपूर्वकमुदाहरंति ॥ सत्यंवदंतीति ॥ ५६ ॥ तदेववाक्यंस्वस्मिन्योजयंति ॥ भवत्याअपीति ॥ दैवमदृष्टम् ॥ फलतिफलनिष्पत्तिकरोति ॥ ५७ ॥ ननुतर्हिभवतीनांमांप्रतीर्ष्याजातानेत्याहुर्लोकानामिति ॥ आलिहेसखि ॥ ५८ ॥ अतितुच्छवदत्यल्पवत् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ निर्वर्त्यसमाप्य ॥ ६२ ॥ ॥ ६३ ॥ संवेशमंदिरंनिद्रागृहम् ॥ शयनमंदिरमितिक्वचित् ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ तंद्रीतंद्राआलस्यमितियावत् ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ दोर्हस्तः ॥ कंकणेनबाहुवलयेनक्वणितंशब्दितम् ॥ उत्क

सत्यंवदंतिनासत्यंदैवप्राधान्यवादिनः ॥ दैवमेवफलेदेकंनोद्यमोनापरंबलम् ॥ ५६ ॥ भवत्याअपिचास्माकमेकएवहिचोद्यमः ॥ परंदैवं फलत्येकंयथातवननःपुरः ॥ ५७ ॥ लोकानांव्यवहारोयमालिप्रोक्तःप्रसंगतः ॥ परंमनोरथावाप्तिस्तवयासैवनःस्फुटम् ॥ ५८ ॥ इतिसंव्याहरंतीनामनंतोध्वाऽतितुच्छवत् ॥ क्षणात्तासांव्यतिक्रांतःप्राप्ताश्चस्वंस्वमालयम् ॥ ५९ ॥ अथप्रातःसमुत्थायपुनरेकत्रसंगताः ॥ साचमौनवतीताभिःपरिभुक्तेवलक्षिता ॥ ६० ॥ तूष्णींप्राप्याथकाशींसास्नात्वामंदाकिनीजले ॥ सखीभिःसहितापश्यल्लिंगंरत्नेश्वरंमम ॥ ६१ ॥ निर्वर्त्यनियमंसाथलज्जामुकुलितेक्षणा ॥ निर्बंधेनवयस्याभिःपरिपृष्टाजगादह ॥ ६२ ॥ ॥ रत्नावल्युवाच ॥ ॥ अथरत्नेशयात्रायाःप्रयातासु स्वमंदिरम् ॥ भवतीषुस्मरंत्येवतद्रत्नेशवचोऽमृतम् ॥ ६३ ॥ सविशेषांगसंस्काराऽविशंसंवेशमंदिरम् ॥ निद्रादरिद्रनयनातद्विलोकनलालसा ॥ ६४ ॥ बलात्स्वप्नदशांप्राप्ताभाविनोर्थस्यगौरवात् ॥ आत्मविस्मरणेहेतूततोमेद्वौबभूवतुः ॥ ६५ ॥ तंद्रीतदंगसंस्पर्शौममबोधापहारकौ ॥ तंद्र्यापरवशाचासंततस्तत्स्पर्शनेनच ॥ ६६ ॥ नजानेत्वथकिंवृत्तंकाहंक्वाहंसचाथकः ॥ तंनिर्जिगमिषुंसख्योयावद्धर्तुंप्रसारितः ॥ ६७ ॥ दोःकंकणेनरिपुणाक्वणितंतावदुल्कटम् ॥ महतासिंजितेनाहंतेनाल्पंपरिबोधिता ॥ ६८ ॥ सुखसंतानपीयूषह्रदेपरिनिमज्ज्यवै ॥ क्षणेन तद्वियोगाग्निकीलासुपतिताबलात् ॥ ६९ ॥ किंकुलीयःसनोवेद्मिकिंदेशीयःकिमाख्यकः ॥ दुनोतिनितरांसख्यस्तद्विश्लेषानलोमहान् ॥ ७० ॥

टमुद्भटंमहदितियावत् ॥ तेनसिंजितेनक्वणितेन ॥ ६८ ॥ सुखेति ॥ सुखसंतानःसुखविस्तारएवपीयूषह्रदस्तस्मिन्परिनिमज्ज्यमंक्त्वाक्षणेनक्षणमात्रेणतद्वियोगाग्निकीलासुतद्विरहाग्निज्वालासुपतितास्मि ॥ यदाहामरः ॥ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलाविति ॥ बतेतिखेदे ॥ अबलेतिक्वचित्पाठः ॥ ६९ ॥ किंकुलीयःकस्मिन्कुलेभवः ॥ नोनिषेधे ॥ किमाख्यकःकाआख्यायस्यसतथा ॥ दुनोतिउपतापयति ॥ ७० ॥

अनल्पोत्कलितंमहदुत्कंठितम् ॥ अनल्पोत्कल्पितमितिपाठेपिसएवार्थः ॥ अनल्पोत्कंपितमितिचान्यत्र ॥ यियासूनांगंतुमिच्छूनाम् ॥ ७१ ॥ वयस्याहेसख्यः ॥ तर्हितस्यपुनर्दर्शनं कथंस्यात्तत्राह ॥ भवतीनामिति ॥ ७२ ॥ अलीकंकपटम् ॥ आलयोहेसख्यः ॥ स्निग्धश्चासौमुग्धःसुंदरश्चेतितथातस्मिन्सखीजनेकावक्तिनकापीत्यर्थः ॥ कितन्निष्कपटंवाक्यंतदाह ॥ तद्दर्शनेनेति ॥ ७३ ॥ कुतइत्याकांक्षायामाह ॥ दशमीति ॥ दशम्यवस्थामरणावस्थेत्यर्थः ॥ सन्नत्नेत्प्रवर्तेत ॥ दूनायाउपतापितायाः ॥ ताःसख्यः ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ नोस्माभिः ॥ ७६ ॥ इतीति ॥ इत्येवंप्रकारांतद्गिरंतासांवाचंश्रुत्वाहेवयस्यामेममतदवाप्तौतस्यस्वप्नदृष्टस्यप्राणनाथस्यावाप्तिनिमित्तंयूथंकुंठिताइत्यर्धोक्तेनसाबालामुमूर्छमोहंप्रापभवती ॥ हेतिपादपूरणेप्रसिद्धार्थेवा ॥ ७७ ॥ इत्यर्द्धोक्तेनेत्यस्यार्थंस्पष्टयति ॥ कुंठितशक्तयइति ॥ यूयंकुंठितशक्तयइतियत्तयावक्तव्यंतुपुनःतद्यूयंकुंठीतिभाषितमित्यर्थः ॥ ७८ ॥ व्यधुश्चक्रुः ॥ ७९ ॥ उपचारतःप्रयोगतः ॥ ८० ॥ उक्षणात्सेचनात् ॥ ८१ ॥ प्रसंगात्स्नपनोदकमाहात्म्यमाह ॥ श्रद्धेत्यादिचतुर्भिः ॥ उपसर्गेपीडायांव्याधावितियावत् ॥ स्नपनोदकमेवपादद्वारेणनिःसृतत्वाच्चरणोदकमित्युच्यते ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

॥ ७१ ॥

अनल्पोत्कलितंचेतःपुनस्तत्संगमाशया ॥ प्राणानांमेयियासूनामेकमेवमहौषधम् ॥ ७१ ॥ वयस्यानिशिभुक्तस्यतस्यैवपुनरीक्षणम् ॥ भवतीनामधीनंचतत्पुनर्दर्शनंमम ॥ ७२ ॥ काऽलीकमालयोवक्तिस्निग्धमुग्धेसखीजने ॥ तद्दर्शनेनस्थास्यंतिप्राणायास्यंतिचान्यथा ॥ ७३ ॥ दशम्यवस्थासन्नत्येद्बाधितुंमाधुनाभृशम् ॥ इतितस्यागिरःश्रुत्वादूनायानितरांचताः ॥ ७४ ॥ प्रवेपमानहृदयाःप्रोचुर्वीक्ष्यपरस्परम् ॥ ७५ ॥ ॥ सख्यऊचुः ॥ ॥ यस्यग्रामोननोनामननान्वयोनापिबुध्यते ॥ सकथंप्राप्यतेभद्रेकउपायोविधीयताम् ॥ ७६ ॥ इतिरत्नावलीश्रुत्वाससंदेहांचतद्गिरम् ॥ वयस्यास्तदवाप्तौमेयूयंकुंठिमुमूर्छह ॥ ७७ ॥ इत्यर्धोक्तेनसाबालायूयंकुंठितशक्तयः ॥ यद्वक्तव्यंत्वितितयायूयंकुंठीतिभाषितम् ॥ ७८ ॥ ततस्तास्त्वरिताःसख्यःपरितापोपहारकान् ॥ बहुशःशीतलोपायान्व्यधुर्मोहप्रशांतये ॥ ७९ ॥ व्यपैतिनयदामूर्छातंतत्तच्छीतोपचारतः ॥ तस्यास्तदैकयानीतंरत्नेशस्नपनोदकम् ॥ ८० ॥ तदुक्षणात्क्षणादेवतन्मूर्छाविरशामह ॥ सुप्तोत्थितेवसावादीन्मुहुःशिवशिवेतिच ॥ ८१ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ श्रद्धावतांस्वभक्तानामुपसर्गेमहत्यपि ॥ नोपायांतरमस्त्येवविनेशचरणोदकम् ॥ ८२ ॥ येव्याधयोपिदुःसाध्याबहिरंतःशरीरगाः ॥ श्रद्धयेशोदकस्पर्शात्तेनश्यंत्येवनान्यथा ॥ ८३ ॥ सेवितंयेनसततंभगवच्चरणोदकम् ॥ तंबाह्याभ्यंतरशुचिंनोपसर्पतिदुर्गतिः ॥ ८४ ॥

॥ ७३ ॥

॥ ८५ ॥ उचितंजानातीतिउचितज्ञा ॥ इतिवक्ष्यमाणंवचनम् ॥ हेतिप्रसिद्धौपादपूरणेवा ॥ स्निग्धधीरधीस्निग्धाकोमलाधीराअर्थोपायविवेचनेसमर्थाधीर्बुद्धिर्यासांताः ॥ ८६ ॥ कुतःकस्मात् ॥ वोयुष्माकंताः ॥ कलावाकेत्यन्वयः॥८७॥ भवथयूयंयथातथाकिंनुरत्नेशानुग्रहान्ममकांतलब्धयेमयासम्यगुपायोदृष्टस्तंसध्रीचीनमुपायमनुतिष्ठतकुरुत ॥ हियस्मा द्यूयंममहिताःहितकारिण्यइति ॥ ८८ ॥ लेखान्देवान् ॥ यदाहामरः ॥ आदितेयादिविषदोलेखाअदितिनंदनाइति ॥ यूनस्तरुणान् ॥ ८९ ॥ पातालतलशायिनोनागादीन् ॥ कथं

आधिभौतिकतापंचतापंचाप्याधिदैविकम्॥ आध्यात्मिकंतथातापंहरेच्छ्रीचरणोदकम्॥ ८५॥ व्यपेतसंज्वराचाथगंधर्वतनयामुने॥ उचितज्ञेतिहोवाचताःसखीःस्निग्धधीरधीः॥८६॥ ॥रत्नावल्युवाच॥ ॥शशिलेखेनंगलेखेचित्रलेखेमदीहिते॥ यूयंकुंठितसामर्थ्याःकुतोवस्ताःकलाःक्ववा॥८७॥ मत्प्रियप्राप्तयेसम्यगुपायोऽस्तिमयेक्षितः॥ रत्नेश्वरानुग्रहतोऽनुतिष्ठतहितंहिताः ॥ ८८॥ शशिलेखेऽभिलषितप्राप्त्यैलेखांस्त्वमालिख॥ संलिखानंगलेखेत्वंयूनःसर्वावनीचरान्॥८९॥ चित्रज्ञेचित्रलेखेत्वंपातालतलशायिनः॥ किंचिदाविर्भवच्चारुतारुण्यालंकृतीन्लिख॥ ९० ॥ अथाकर्ण्येतिताःसख्यस्तच्चातुर्यंप्रवर्ण्यच॥ लिलिखुःक्रमशःसख्योयूनोयौवनशेवधीन्॥९१॥ निर्यत्कौमारलक्ष्मीकान्पुंवत्त्वश्रीसमावृतान्॥ प्रातःसंध्येवगंधर्वीनृपाग्र्यांस्तानवैक्षत ॥ ९२॥ सर्वान्सुरनिकायान्साव्यलोकतशुभेक्षणा॥ नचांचल्यंजहावक्ष्णोस्तेषुस्वर्लोकवासिषु॥९३॥ ततोमध्यमलोकस्थान्मुनिराजकुमारकान्॥ विलोक्यापिनसाप्रीतिंकाप्यापप्रेमनिर्भरा ॥ ९४ ॥ अथरत्नावलीबालाकर्णाभ्यर्णविलोचना॥ दृशौव्यापारयामासबलिसद्मयुवस्वपि॥ ९५॥ दितिजान्दनुजान्वीक्ष्यसागंधर्वीकुमारकान्॥ रतिंबबंधनक्वापितापितामान्मथैःशरैः॥ ९६॥ सुधाकरकरस्पृष्टाप्यतिदूनांगयष्टिका॥ पश्यंतीनागयूनःसाकिंचिदुच्छ्वसिताऽभवत्॥ ९७॥

भूतान् ॥ आविर्भवदुच्चरद्रम्यंतारुण्यमेवअलंकृतिरलंकरणंयेषांतेतथातान् ॥ ९० ॥ प्रवर्ण्यप्रशस्य ॥ यौवनशेवधीन्यौवनमेवशेवधिर्येषांतान्तारुण्यैकधनानित्यर्थः ॥ ९१ ॥ निर्यत्कौमारलक्ष्मीकान्निर्निःशेषेणयंतीगच्छंतीकौमारलक्ष्मीःकौमारसंपद्येषांतान् ॥ शेषाद्विभाषेतिकप्प्रत्ययः॥ पुंवत्त्वश्रीसमावृतान्पुंवत्वश्रीःपुंस्त्वशोभातयासमावृतानलंकृतान् ॥ ९२॥ निकायान्समूहान् ॥ व्यलोकतापश्यत् ॥ ९३ ॥ प्रेमनिर्भरास्नेहपरिपूर्णा ॥ ९४ ॥ कर्णाभ्यर्णविलोचनाकर्णयोरभ्यर्णंनिकटंव्याप्यविशिष्टेलोचनेयस्याःसातया ॥ बलिसद्मयुवसुसुतलस्थतरुणेषु ॥ ९५ ॥ मान्मथैःकामसंबंधिभिः ॥ ९६ ॥ अतिदूनांगयष्टिकाऽतिव्यथितशरीरयष्टिका ॥ उच्छ्वसिताउल्लसिता ॥ ९७॥

---

१ मूलेधीरित्यत्रेयङ्भावआर्षः ॥ गंधर्वतनयाविशेषणत्वेतुसरलमेव

भोगिनोनागान् ॥ ९८ ॥ शेषोऽनंतः ॥ ९९ ॥ पुलीकानंतेति ॥ अनंतनामाकश्चिदपरः ॥ संतानोवंशः ॥ १०० ॥ बभारधृतवती ॥ अंगप्रत्यंगसंधिषुअंगेषुसर्वांगसंधिषुचेत्यर्थः॥१॥ वरोभर्ता ॥ २ ॥ चित्रपटांचलंचित्रवस्त्रायभागम्॥ पेशलाकुशला ॥३ ॥ क्रियालज्जया ॥ कुटिलयावक्रया ॥ प्रस्फुरच्चंचद्दशनेनदंतेनांबरंवस्त्रंयस्याःसातथा ॥ प्रस्फुरद्दशनांबरमोष्ठोयस्याःसेतिवा ॥ ४ ॥ कटाक्षिताकटाक्षेणप्रेरिता ॥ अपाकरोद्दूरीचकार ॥ ५ ॥ रत्नारत्नावली ॥ भामासत्यभामाभीमोभीमसेनइतिवत् ॥ आवनीशुभाआसमंततःअवनौपृथि

भोगिनस्तान्विलोक्यापिचित्रंचित्रगतानथ॥ मनाक्संभुक्तभोगेवक्षणमासीत्कुमारिका ॥ ९८॥ यूनःप्रत्येकमद्राक्षीदशेषान्शेषवंशजान् ॥ तक्षकान्वयगांस्तद्वदथवासुकिगोत्रजान् ॥ ९९ ॥ पुलीकानंतकर्कोटभद्रसंतानगानऽपि ॥ दृष्वानागकुमारांस्तान्शंखचूडमथैक्षत ॥ १०० ॥ शंखचूडेक्षणादेवपरांलज्जांबभारसा॥ उद्भिन्नपुलकाप्यासीदंगप्रत्यंगसंधिषु ॥ १ ॥ तत्रपाभरतोऽज्ञायितत्कौमारहरोवरः॥ तयावैदग्ध्यवरयाक्षणतश्चित्रलेखया॥ २ ॥ अथचित्रपटींचित्रलेखाचित्रपटांचलम्॥ परिक्षिप्यावृणोत्तूर्णपरिहासैकपेशला॥३॥ रत्नावलीचित्रलेखांक्रियामौनावलंबिनी॥ दृशाकुटिलयाद्राक्षीत्प्रस्फुरद्दशनांबरा॥ ४॥ कटाक्षितानंगलेखातयाथशशिलेखया॥ चित्रलेखापरिक्षिप्तपटांचलमपाकरोत्॥ ५॥ वसुभूतिसुतासाथकन्यारत्नावनीशुभा॥ शंखचूडान्ववायेतंरत्नचूडमवैक्षत॥ ६ ॥ तदीक्षणक्षणाद्दृष्टिरानंदाश्रुभिरावृता॥ कपोलभित्तिरभवत्स्वेदोदकणिकांचिता॥७॥ चकंपेगात्रलतिकाधृतरोमांचकंचुका ॥ चित्रन्यस्तेवतस्तंभक्षणंमुकुलितानना॥ ८ ॥ ततःसाचित्रलेखातामेत्याश्वासयदातुराम्॥ मौत्सुक्यंव्रजगंधर्वि सिद्धस्तेघमनोरथः ॥ ९ ॥ एतस्यावगतंसर्वदेशनामान्वयादिकम्॥ माविषीदालिसुलभस्त्वेषरत्नेश्वरार्पितः॥ ११०॥ अहोसदृग्वरावास्यारत्नेशेनासितोषिता॥ उत्तिष्ठयामःसदनंरत्नेशःसर्वदोहिनः॥ ११ ॥ अथदैववशाद्यांत्यस्ताद्दृष्टागगनाध्वगाः॥ सुबाहुनादानवेनपातालतलवासिना॥ १२॥

व्यांशोभतेराजतइतितथा ॥ अवनीशुभेत्येवमेववा ॥ रत्नावलीतिवापाठः ॥ ६ ॥ तदीक्षणक्षणात्तस्यरत्नचूडस्यईक्षणेनजातोयःक्षणोऽवसरउत्सवोवा ॥ क्षणउद्धवउत्सवइत्यमरः ॥ तस्मादिति ॥ स्वेदोदकणिकांचिताघर्मांबुकणव्याप्ता ॥ ७ ॥ धृतरोमांचरूपकंचुकंययासातथा ॥ तस्तंभस्थितवती ॥ ८ ॥ औत्सुक्यमौत्कंठ्यंमाव्रजमागच्छ ॥ सौत्सुक्यमितिपाठे सात्वमित्यर्थः॥ कुतइत्यतआह ॥ सिद्धइति ॥ ९ ॥ सिद्धिरेवकुतस्तत्राह ॥ एतस्येति ॥ एतावताकथंसुलभत्वमित्याशंकायामाह ॥ माविषीदेति ॥ एषसुलभोयतोरत्नेश्वरेणार्पितः॥ ११० ॥ सदृग्वरावास्यासदृशभर्तृप्राप्ता ॥ ११ ॥ १२ ॥

हरिःसिंहः ॥ विकटदंष्ट्रास्यइत्युभयोर्विशेषणम् ॥ १३ ॥ वेपथुभूमयःकंपस्थानानि ॥ १४ ॥ तन्माविधेहिमाकुरु ॥ किंतदाह ॥ यदेतदिति ॥ हाविधेहीतिपाठेऽकारप्रश्लेषेणव्याख्येयम् ॥ १५ ॥ सुकृतेतरवार्तापापवार्ता ॥ १६ ॥ स्वाधीनाःसच्चेष्टाःस्वायत्तोत्तमक्रियाश्चहित्वाकिंचनान्यदिष्टंनविघ्नइत्यर्थः ॥ दुष्टमितिक्वचित्पाठः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥

गृहीत्वाताश्चतस्रोपिनिरगाद्दानवोगृहम् ॥ हरिर्विकटदंष्ट्रास्यःप्रांतरेहरिणीरिव ॥ १३ ॥ तास्तंविलोक्यगंधर्व्योदंष्ट्राविकटिताननम् ॥ रुधिरारुणनेत्रंचजातावेपथुभूमयः ॥ १४ ॥ हामातर्हापितस्त्राहिहाविधेमाविधेहितत् ॥ यदेतत्कर्तुमारब्धमनाथास्वतिनिष्ठुरम् ॥ १५ ॥ हादैवमंदभाग्याभिःकिमस्माभिरनुष्ठितम् ॥ सुकृतेतरवार्तापिनोचित्तेव्याहृताक्वचित् ॥ १६ ॥ शिशुक्रीडनकंहित्वाहित्वारत्नेश्वरार्चनम् ॥ पित्रोःस्वाधीनसच्चेष्टाइष्टंविघ्नोनकिंचन ॥ १७ ॥ अधोभुवनगादीनाहीनानाथेनकोत्रनः ॥ त्रातित्राणार्थिनीर्बालाःशंभोरत्नेशसर्वग ॥ १८ ॥ इत्थंगंधर्वतनयाविलपंतीःक्रुपातुरम् ॥ शुश्रावनागराजोसौरत्नचूडोमहामनाः ॥ १९ ॥ कोसौमत्स्वामिनोनामरत्नेशस्यमहेशितुः ॥ लिंगराजस्यगृह्णातिकर्मबंधनभेदिनः ॥ १२० ॥ पुनरप्यार्तरावंसश्रुत्वाबालामुखेरितम् ॥ रत्नेशरक्षरक्षेतिगृहीताग्रोविनिर्ययौ ॥ २१ ॥ तंवसासवपानेनमहामांसनिषेवणात् ॥ अत्यंतोन्मत्तदुश्चेष्टंरत्नचूडोनिरैक्षत ॥ २२ ॥ अध्याक्षिपच्चरेदुष्टशिष्टकन्यापहारक ॥ मद्दृष्टिगोचरंयातःक्वयास्यस्यद्यरेऽधम ॥ २३ ॥ ममबाणहतप्राणःप्रयाणंकुरुदुर्मते ॥ आर्तत्राणोद्यतमतेर्वैवस्वतपुरंप्रति ॥ २४ ॥ रत्नेश्वरस्ययैर्नामप्रलयापद्यपिस्फुटम् ॥ गृहीतंनभवादृग्भ्यस्तेषुभीतिर्भयात्मसु ॥ २५ ॥ रत्नेश्वरमहानामकृतत्राणास्तुयेनराः ॥ तेषांजन्मजराव्याधिकलिकालभयंकुतः ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वाताभयत्रस्तास्तन्मुखप्रहितेक्षणाः ॥ व्याघ्रघ्राताइवमृगीर्माभैषिष्टेत्युवाचसः ॥ २७ ॥ इत्याश्वास्याथगंधर्वीःसवैभुजगराजजः ॥ आकर्णपूर्णमाकृष्यकोदंडंप्राहिणोच्छरम् ॥ २८ ॥

रत्नेश्वररक्षरक्षेत्यार्तएवंश्रुत्वेत्यन्वयः ॥ २१ ॥ वसाछन्मेदःसएवरसस्तस्यपानेन ॥ वसासवपानेनेतिपाठेवसैवासवोमद्यंवसाचासवश्चेतिवातस्यपानेनेतिव्याख्यातव्यम् ॥ निरैक्षतदृष्टवान् ॥ २२ ॥ अध्याक्षिपदाक्षिप्तवान् ॥ चःसमुच्चये ॥ २३ ॥ २४ ॥ रत्नेश्वरस्येति ॥ रत्नेश्वरस्यनामधेयैर्गृहीतंतेषुभवादृशेभ्यःस्फुटंनिश्चितंप्रलयापद्यपिभीतिर्नेत्यन्वयः ॥ भयात्मसुभयंभीतिरात्मस्वंतःकरणेषुभययुक्ताआत्मानोबायेषांतेतथातेषु ॥ २५ ॥ २६ ॥ तन्मुखेत्यत्रतच्छब्दोरत्नचूडविषयः ॥ व्याघ्रघ्राताव्याघ्रेणगृहीताः ॥ २७ ॥ कोदंडंधनुः ॥ २८ ॥

सोपीत्यत्रषष्ठाक्षरस्यलघुत्वंछांदसम् ॥ परिघंमुसलम् ॥ २९ ॥ रत्नचूडंप्रतिशंकमानंसूतंप्रत्याह ॥ त्वद्दीति ॥ भ्रमेणक्रीडार्थंज्वलत्तृणादिनिर्मितोदंडोऽलातदंडः ॥ १३० ॥ अंतर्मध्ये ॥ ३१ ॥ कालानलसमंप्रलयानलसदृशम् ॥ प्रगवेष्यसम्यगऽन्विष्य ॥ ३२ ॥ अस्यसुबाहोः ॥ विनिर्यात्यनिःसार्यबहिःकृत्वेतियावत् ॥ तूणमिषुधिम् ॥ दूरमितिवापाठःतच्छरीरं लक्ष्यंभित्त्वादूरमगादित्यर्थः ॥ तत्रोत्प्रेक्षामाह ॥ त्वदिस्थमिति ॥ ३३ ॥ नागाशुगोरत्नचूडशरः ॥ ३४ ॥ अधर्मोपार्जितवित्तानामनर्थकरत्वंकैमुत्यन्यायेनाह ॥ अन्यायेति ॥ यां

सोपिक्रुद्धोदनुजराट्पदास्पृष्टभुजंगवत् ॥ आविद्ध्यकालदंडाभंपरिघंव्यसृजन्महत् ॥ २९ ॥ त्वदिरत्नेश्वरंलिंगंयस्यसम्यग्विजृंभते ॥ अलातदंडवत्तस्मिन्कालदंडोपिजायते ॥ १३० ॥ अंतरेवसचिच्छेदपरिघंस्वमहेषुभिः ॥ दुर्वृत्तस्ययथेहायुर्विच्छिद्येतांतरैवहि ॥ ३१ ॥ ततोस्य बाणंचिक्षेपकालानलसमप्रभम् ॥ सबाणस्तस्यत्वदयंप्रविश्यप्रगवेष्यच ॥ ३२ ॥ प्राणानस्यविनिर्यात्यस्वयंतूणमगात्पुनः ॥ त्वदिस्थंतस्य दौरात्म्यंसर्वविज्ञायतत्त्वतः ॥ ३३ ॥ दिगंगनापुरःख्यातुमिवनागाशुगोगतः ॥ ३४ ॥ अन्यायोपार्जितैर्द्रव्यैर्यःसुखंभोक्तुमिच्छति ॥ तानिद्रव्याणियांत्येवसप्राणानिकुतःसुखम् ॥ ३५ ॥ इतितंदानवंहत्वानागराजोमहाबली ॥ प्रत्युवाचाथताःकन्याःकायूयंकस्यचात्मजाः ॥ ३६ ॥ दुरात्मनाकुतोनेनसंगतादनुजन्मना ॥ क्वारत्नेश्वरंलिंगंभवतीभिर्विलोकितम् ॥ ३७ ॥ यस्यनामाक्षरोच्चाराद्यपेतपरमापदः ॥ यूयमाशु तदाख्यातयेनजानामितत्त्वतः ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वागिरस्तस्यनितरांप्रेमनिर्भराः ॥ परस्परंमुखंवीक्ष्यकोसौस्याद्दृष्टपूर्ववत् ॥ ३९ ॥ अकारणसखाकोसौप्रांतरेसमुपस्थितः ॥ निजप्राणान्पणीकृत्ययेनत्राताःस्मबालिकाः ॥ १४० ॥ अस्यसंदर्शनादेवस्वभावचपलान्यपि ॥ मंथराणींद्रियाणिस्युःपरिपीयसुधामिव ॥ ४१ ॥ यातुमन्यत्रनोनेत्रेप्रोत्सहेतेयथातथा ॥ अन्यद्वस्त्वंतरंप्रेक्ष्यरमणीयतरंत्वपि ॥ ४२ ॥ वचःपीयूषमाधुर्यंनितरांप्राप्यनःश्रुती ॥ शब्दांतरग्रहापेक्षांनकुर्वातेस्वजन्मनः ॥ ४३ ॥

त्येवतस्येत्यर्थः ॥ यदितिपाठेयत्सुखंतानितत्सुखसंबंधीनीतियत्तच्छब्दार्थावुन्नेयाविति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ आख्यातकथयत ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वागिरस्तस्येत्यादीनामितिब्रुवंत्यइत्यग्रिमेणान्वयः ॥ प्रेमनिर्भराःस्नेहगर्भाः ॥ दृष्टपूर्ववत्पूर्वंदृष्टइव ॥ ३९ ॥ प्रांतरेमध्यमार्गे ॥ पणीकृत्यग्लहंकृत्वा ॥ स्मेतिविस्मये ॥ १४० ॥ मंथराणिस्तब्धानि ॥ ४१ ॥ इंद्रियाणांस्तब्धतामेवाहुर्यातुमित्यादिना ॥ यथातथायाथातथ्येन ॥ नेत्रेचक्षुषी ॥ ४२ ॥ श्रुतीश्रवणेंद्रिये ॥ स्वजन्मःआकाशस्य ॥ ४३ ॥

आमुतःप्रामुतः ॥ नोऽस्माकम् ॥ सन्मनएवमणिस्तस्यचोरंतस्करम् ॥ ४४ ॥ अनुल्बणमनुद्भटंसुकुमारांगमित्यर्थः ॥ ४५ ॥ अज्ञानेकारणमाहातीवेति ॥ नाज्ञासिषुर्नज्ञातवत्यः

आमुतःपंगुतामेतौपादौनश्चंचलावपि ॥ अमुंयुवानमालोक्यचोरंनःसन्मनोमणेः ॥४४॥ इतिब्रुवंत्यस्ताबालाःपरस्परमनुल्बणम् ॥ दृष्ट्वापिचित्रमध्यस्थंविविदुस्तन्नबालिकाः ॥ ४५ ॥ अतीवभीषणाकारदनुजस्यातिसाध्वसात् ॥ अंधीभूतेक्षणास्तंनाज्ञासिषुर्हरिणीक्षणाः ॥ ४६ ॥ ऊचुश्चतंयुवानंतानिजजीवितरक्षिणम् ॥ यदंगभवतापृष्टंस्नेहनिर्भरचेतसा ॥ ४७ ॥ तदाचक्ष्महेसर्वमवधेहिक्षणंमनः ॥ इयंगंधर्वराजस्यवसुभूतेस्तनूद्भवा ॥४८॥ कन्यारत्नावलीनामगुणरत्नमहाखनिः ॥ वयंवयस्याएतस्याश्छायेवानुगताःसदा ॥४९॥ आरभ्यबाल्यमप्येषालिंगंरत्नेश्वराभिधम् ॥ यातिपित्राप्यनुज्ञाताकाश्यामर्चयितुंसदा ॥ १५० ॥ वरोपिदत्तस्तेनास्यैप्रसन्नेनाथशंभुना ॥ हरिष्यतीतियःस्वप्नेकौमारंतेकुमारिके ॥ ५१ ॥ तवनामसमानाख्यःसतेभर्ताभविष्यति ॥ युवानंस्वप्नभोक्तारंप्राप्याप्येषासुदुःखिता ॥ ५२ ॥ पुनस्तद्विरहोत्थेनवह्निनातीवतापिता ॥ कलाकौशल्यतोऽस्माभिःसोपिचित्रेप्रदर्शितः ॥ ५३ ॥ यस्यनग्रामनामापिनान्वयोप्यवबुध्यते ॥ तंदृष्ट्वाचित्रलिखितमप्येषाजीवितापुनः ॥ ५४ ॥ ततोरत्नेश्वरंनत्वास्वगृहायोत्सुकाभवत् ॥ यांतीस्ततोऽनयासार्धंप्रांतरेगगनाध्वनि ॥ ५५ ॥ अतर्किंतागमश्चास्मान्धृत्वापातालमाविशत् ॥ अनंतरंभवानेवतंवेत्तिदनुजाधमम् ॥ ५६ ॥ अंगइत्येववृत्तांतोनिजोऽस्माभिरुदीरितः ॥ प्रसादंकुरुचास्माकंपुरःकोसिकृपानिधे ॥ ५७ ॥ यदाप्रभृतिचास्माभिःसदृष्टोदुष्टदानवः ॥ तदाप्रभृतिनोनेत्रेविद्युतेवहतप्रभे ॥ ५८ ॥ कांदिशीकाभयत्रातर्नविघ्नःकिंचिदेवहि ॥ क्ववयंकावयंकस्त्वंकिंजातंकिंभविष्यति ॥ ५९ ॥ निशम्येतिसपुण्यात्मानागराजकुमारकः ॥ आश्वास्यताभयत्रस्ताःप्रोवाचेदंचपुण्यधीः ॥ १६० ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ अवधेहिस्थिरीकुरु ॥ ४८ ॥ वयस्याःसख्यः ॥ ४९ ॥ १५० ॥ हरिष्यतीतिशब्दस्यभविष्यतीत्यनेनसंबंधः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ कलाकौशल्यतःविद्यानैपुण्यात् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ पुरोऽग्रतः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ कांदिशीकाभयद्रुताः ॥ किंचिदित्यस्यविवरणंक्वेति ॥ ५९ ॥ १६० ॥

॥ ६१ ॥ विचित्रमणिसोपानानानामणिसंबद्धघट्टामित्यर्थः ॥ कवीनांवासितव्याजाज्जलपक्षिणांशब्दच्छलात् ॥ ६२ ॥ निमज्ज्यजलाशयंगत्वाप्रोन्ममज्जुःशिरोभिःसम्यक्प्रज्जनंचक्रुः ॥ ६३ ॥ स्थगिताइवजृंभिताइव ॥ ६४ ॥ खेलःक्रीडा ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ कालरूपःसर्पःकालसर्पस्तस्मात्कालश्चसर्पश्चताभ्यांवाजातंकालसर्पजम् ॥ ६९ ॥

मयासहसमायातरत्नेशंदर्शयामिवः ॥ इत्याहूयसतानिन्येक्रीडावापींसुखोदकाम् ॥ ६१ ॥ विचित्रमणिसोपानांहंसकोककृतारवाम् ॥ कवीनांवासितव्याजात्स्वागतंकुर्वतीमिव ॥ ६२ ॥ तत्रतेनाभ्यनुज्ञाताःक्रीडावाप्यांनिमज्ज्यताः ॥ सचैलपुष्पाभरणाःप्रोन्ममज्जुस्ततःपुनः ॥ ६३ ॥ बहिर्निर्गत्यगंधर्व्यःपश्यंत्यःस्थगिताइव ॥ रत्नेशालयमालोक्यकालराजसमीपतः ॥ ६४ ॥ परस्परंततःप्रोचुर्गंधर्व्योविस्मिताइव ॥ स्वप्नोयंकिंनुवासत्यंखेलोरत्नेश्वरस्यवा ॥ ६५ ॥ वयमेवहिवाभ्रांतागंधर्व्योनवयंकिमु ॥ किमेतन्नैवजानीमऐंद्रजालिकखेलवत् ॥ ६६ ॥ एषोत्तरवहागंगास्फुटमेवभवेदिह ॥ शंखचूडस्यवाप्येषाशंखचूडालयस्त्वसौ ॥ ६७ ॥ एतत्पंचनदंतीर्थमेषवागीश्वरालयः ॥ यस्यसंदर्शनादेववाग्विभूतिर्विजृंभते ॥ ६८ ॥ शंखचूडेश्वरश्चैषशंखचूडप्रतिष्ठितः ॥ यस्यसंदर्शनात्पुंसांनभयंकालसर्पजम् ॥ ६९ ॥ एषामंदाकिनीनामदीर्घिकापुण्यतोयभूः ॥ यस्यांकृतोदकामर्त्यामर्त्यलोकेविशंतिन ॥ १७० ॥ असावाशापुरीदेवीयास्तुतात्रिपुरारिणा ॥ त्रिपुरंजेतुकामेनमंदाकिन्यास्तटेशुभे ॥ ७१ ॥ याद्यापिपूजितामर्त्यैराशांपूरयतेर्थिनाम् ॥ मंदाकिन्याःप्रतीच्यांतुएषसिद्धयष्टकेश्वरः ॥ ७२ ॥ भवेद्यस्यसपर्यातोगृहेसिद्ध्यष्टकंस्फुटम् ॥ कुंडंसिध्यष्टकाख्यंचतत्रैवविरजोदकम् ॥ ७३ ॥ यत्रस्नात्वाकृतश्राद्धोविरजस्कोदिवंव्रजेत् ॥ मूर्त्यस्ताःसिद्धयश्चाष्टौयाःकास्यांसर्वसिद्धिदाः ॥ ७४ ॥ सर्वसिद्धिप्रदश्चासौमहाराजविनायकः ॥ विनायकाःप्रणश्यंतियस्मैप्रणमतांनृणाम् ॥ ७५ ॥ असौसिद्धेश्वरस्योच्चैःप्रासादःकांचनोज्ज्वलः ॥ रत्नध्वजपताकाश्चसिद्धिःस्याद्यद्विलोकनात् ॥ ७६ ॥ क्षेत्रस्यमध्यमेभागेमध्यमेश्वरएषवै ॥ मध्याधोलोकयोर्मध्येनवसेद्यस्यवीक्षणात् ॥ ७७ ॥

॥ १७० ॥ आशापुरीनाम्ना ॥ ७१ ॥ आशापुरीनामनिर्वक्ति ॥ याद्यापीति ॥ ७२ ॥ सपर्यातःपूजातः ॥ सिद्ध्यष्टकमणिमादिकंपद्मादिकंवा ॥ विरजोदकमित्यत्रसंधिरार्षः ॥ ७३ ॥ सिद्ध्यष्टकंभवेदित्युक्तंतत्किंमूर्तिमदमूर्तिमद्वेतिपृच्छायामाह ॥ मूर्त्योमूर्तिमत्यइत्यर्थः ॥ ७४ ॥ विनायकाविघ्नाः ॥ ७५ ॥ अतःअसौअत्रेतिवापाठः ॥ चःसमुच्चये ॥ ७६ ॥ ७७ ॥

मध्यमविष्टपेभूर्लोके ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ प्रतिदर्शंप्रत्यमावास्यायाम् ॥ १८० ॥ भवेसंसारे ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ सुबाहुर्दनुजन्मनःदनोर्दक्षदुहितुःकश्यपपत्न्याजन्मयस्यसदनुजन्मा सुबाहु श्वासौदनुजन्माचेतितथातस्य ॥ वृत्तांतमेवसंक्षेपतोदर्शयति ॥ प्रीतारत्नेशवरदानेनप्रीतास्निग्धेतिवा ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ दनुजनुर्दनुजन्मा ॥ महदिष्वासंधनुर्यस्यसतथातेन ॥ ८५ ॥

मध्यमेशंसमभ्यर्च्यनरोमध्यमविष्टपे ॥ आसमुद्रक्षितींद्रःस्यात्ततोमोक्षंचविंदति ॥ ७८ ॥ ऐरावतेश्वरंलिंगंतस्मात्प्राच्यामिष्टसिद्धिकृत् ॥ दृश्य तेयत्पताकायांरम्यऐरावतोगजः ॥ ७९ ॥ वृद्धकालेश्वरस्यैषप्रासादोरत्ननिर्मितः ॥ प्रतिदर्शंवसेद्यत्ररात्रौचंद्रःसतारकः ॥ १८० ॥ यस्यसंदर्श नान्नृणांनकालःप्रभवेद्भवे ॥ नकलिःप्रभवेत्सत्यंनचकल्मषराशयः ॥ ८१ ॥ इतियावत्कथांचक्रुःसंभ्रांताइवबालिकाः ॥ तावद्वसुविभूतिः सगंधर्वस्त्वरयाययौ ॥ ८२ ॥ नारदाद्भुतवृत्तांतःसुबाहुर्दनुजन्मनः ॥ रत्नावलीसुताप्रीतासखीकायथाहृता ॥ ८३ ॥ रत्नेश्वरात्समायांति शून्येगगनवर्त्मनि ॥ यथानयच्चपातालंयथायुद्धमभूत्पुनः ॥ ८४ ॥ यथारत्नेशभक्तेनरत्नचूडेनघातितः ॥ ससुबाहुर्दनुजनुर्महेष्वासेनचेषुणा ॥ ८५ ॥ यथाचपृष्टवृत्तांतोवापीमार्गेणचानयत् ॥ शंखचूडस्यवापींतांपातालेषुप्रवर्तिनीम् ॥ ८६ ॥ यथाचप्राप्यनिर्याताःकाशींदृष्ट्वापिबा लिकाः ॥ भृशंसंभ्रांतिमापन्नाःपश्यंत्योपिसमुत्सुकाः ॥ ८७ ॥ दृष्ट्वागंधर्वराजस्तांपुनर्जातामिवात्मजाम् ॥ सवयस्यामनम्लानमुखपंक जसुश्रियम् ॥ ८८ ॥ परिष्वज्यसमाघ्रायललाटफलकंमुहुः ॥ अंकमारोप्यपप्रच्छसर्ववृत्तांतमादरात् ॥ ८९ ॥ अथसाकथयामासदनुजा पहृतेःकथाम् ॥ रत्नेश्वरवरावाप्तिंस्वप्नावस्थांविहायच ॥ १९० ॥ रत्नावलीमनोवृत्तिंविज्ञायाथमुखेंगितैः ॥ शशिलेखासमाचष्टस्पष्टवर्णैः सविस्तरम् ॥ ९१ ॥ तुतोषनितरांसोथगंधर्वाधिपतिःकृती ॥ प्रभावंवर्णयामाससमुदारत्नेश्वरस्यच ॥ ९२ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ आकर्णय मुनिश्रेष्ठविंध्यवृद्धिविवर्धन ॥ प्रत्यहंरत्नचूडोपिवापीमार्गेणसंयमी ॥ ९३ ॥ नागलोकात्समागत्यस्नात्वामंदाकिनीजले ॥ रत्नेश्वरंसमभ्य र्च्यरत्नांजल्यष्टकेनवै ॥ ९४ ॥

॥ ८६ ॥ ८७ ॥ त्रासादनम्लानाम्लाना ॥ द्वौनञौप्रकृतार्थं गमयतइतिन्यायात् ॥ मुखपंकजेसुशोभनाश्रीःकांतिर्यस्याःसातथाताम् ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ दनुजापहृतेर्दानवापहरणस्य ॥ १९० ॥ ९१ ॥ कृतीविद्वान् ॥ ९२ ॥ एवंरत्नावल्यावृत्तां तमुक्त्वारत्नचूडवृत्तांतंप्रस्तावयति ॥ आकर्णयेति ॥ विशेषेणवर्धयतिछेदयतीतिविवर्धनस्तत्संबोधनंतथा ॥ वृधुच्छेदनइतिधातुः ॥ निबर्हणेक्वचित्पाठः ॥ ९३ ॥ ९४ ॥

॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ नियमंरत्नोजल्यष्टकेनपूजनंसुवर्णपंकजाष्टकसमर्पणरूपंव्रतम् ॥ ९९ ॥ २०० ॥ १ ॥ सवयोन्वयंवयोन्वयाभ्यांसहितंतद्रूपंच ॥ २ ॥ वरार्पणात्

सुवर्णपंकजान्यष्टौसमर्पयतिहृष्टवत् ॥ एकदास्वप्नसमयेरत्नेशोलिंगरूपधृक् ॥ ९५ ॥ रत्नचूडमुवाचेदंनिजभक्तंदृढव्रतम् ॥ दानवेनहृतां कन्यांमोचयिष्यतियांभवान् ॥ ९६ ॥ तंदानवंरणेजित्वासातेपत्नीभविष्यति ॥ इतिस्मरन्वरंसोथनागराजोमहामनाः ॥ ९७ ॥ तांकन्यांदानवंहत्वाविमोच्यनिजवीर्यतः ॥ वापीमार्गेणपातालादानिनायपुनर्महीम् ॥ ९८ ॥ स्वयंचसाधयांचक्रेप्रत्यहंनियमंसुधीः ॥ लिंगंसमर्चयित्वाथकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ ९९ ॥ यावद्वहिःसमागच्छेद्रम्याद्रत्नेशमंडपात् ॥ तावद्गंधर्वराजायताभिःस्ववसुभूतये ॥ २०० ॥ सोयंसोयंयुवाधन्यस्तर्जन्यग्रेणदर्शितः ॥ गंधर्वराजस्तंदृष्ट्वानागराजकुमारकम् ॥ १ ॥ अतीवस्मेरनयनःसंप्रहृष्टतनूरुहः ॥ मनस्येनंचसंवर्ण्यतद्रूपंसवयोन्वयम् ॥ २ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिरत्नेशेनवरार्पणात् ॥ कन्याधन्यतराचेयमनुरूपोस्तियत्पतिः ॥ ३ ॥ संप्रधार्येतिहृद्येनंसमाकार्यचसुंदरम् ॥ पृष्ट्वातन्नामगोत्रंचगणयित्वाबलाबलम् ॥ ४ ॥ रत्नेश्वरस्यपुरतस्तस्मैकन्यांददौमुदा ॥ नीत्वागंधर्वलोकंचकृतकौतुकमंगलम् ॥ ५ ॥ मधुपर्केणसंपूज्यपाणिमग्राहयत्ततः ॥ वैवाहिकेनविधिनाददौरत्नान्यनेकशः ॥ ६ ॥ शशिलेखानंगलेखाचित्रलेखापिकुंभज ॥ विज्ञाप्यस्वजनेतारंवरयामासतंपतिम् ॥ ७ ॥ उपयम्यचतस्रोपिसगंधर्वसुताःशुभाः ॥ रत्नचूडोजगामाथताभिःस्वपितृमंदिरम् ॥ ८ ॥ यथाव्रतस्तृभिःसार्धश्रुतिभिःप्रणवःशिवम् ॥ स्वपित्रोश्चरणौनत्वानवोढाभिःसनागराट् ॥ ९ ॥ विनिवेदितवृत्तांतोरत्नेशानुग्रहस्यच ॥ उवासताभिःससुखंपितृभ्यामभिनंदितः ॥ २१० ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ रत्नेश्वरस्यलिंगस्यममस्थावररूपिणः ॥ सर्वेषांसर्वदस्यास्यप्रभावोगिरिजेऽतुलः ॥ ११ ॥

जामात्रर्पणात् ॥ यद्यस्याःयस्मादितिवा ॥ ३ ॥ समाकार्यआकारयित्वा ॥ अवधार्यचेतिक्वचित्पाठः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ उपयम्यविवाह्य ॥ ८ ॥ प्रणवश्चोंकारःशिवंविश्वेश्वरं यथागच्छतितद्वदित्यर्थः ॥ नवोढाभिःसूर्याभिर्नूतनविवाहिताभिरितियावत् ॥ ९ ॥ २१० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २२५ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांसप्तषष्टितमोऽध्या

अस्मिँल्लिंगेपरांसिद्धिंप्राप्ताःसिद्धाःसहस्रशः ॥ गुप्तमासीदिदंलिंगमद्ययावत्सुमध्यमे ॥ १२ ॥ तवपित्राहिमवताममभक्तेनसर्वथा ॥ पुण्यार्जितैर्महारत्नैरत्नेशःप्रकटीकृतः ॥ १३ ॥ अस्मिँल्लिंगेममप्रीतिर्नितरामद्रिराजजे ॥ वाराणस्यामिदंलिंगंपूजनीयंप्रयत्नतः ॥ १४ ॥ नानारत्नानिलभ्यंतेरत्नेशानुग्रहाद्गुमे ॥ स्त्रीरत्नपुत्ररत्नादिस्वर्गमोक्षावपिप्रिये ॥ १५ ॥ योऽत्ररत्नेश्वरंनत्वाम्रतोदेशांतरेष्वपि ॥ नसस्वर्गादिहागच्छेत्कल्पकोटिशतैरपि ॥ १६ ॥ असितायांचतुर्दश्यामुपोष्यनिशिजागरात् ॥ रत्नेशसन्निधौदेविममसान्निध्यमाप्नुयात् ॥ १७ ॥ अस्यलिंगस्यपूर्वेणत्वयाजन्मांतरेप्रिये ॥ दाक्षायणीश्वरंलिंगंमद्भक्त्यात्रप्रतिष्ठितम् ॥ १८ ॥ तस्यसंदर्शनादेवननरोयातिदुर्गतिम् ॥ अंबिकानामगौरीत्वंतत्राहंचांबिकेश्वरः ॥ १९ ॥ मूर्तःषडाननस्तत्रतवपुत्रःसुमध्यमे ॥ एतत्त्रयंनरोदृष्ट्वानगर्भंप्रविशेद्गुमे ॥ २२० ॥ रत्नेश्वरस्यमाहात्म्यंमयातेसमुदीरितम् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनकलिकल्मषचेतसाम् ॥ २१ ॥ इदंरत्नेश्वराख्यानंयःपठिष्यतिसर्वदा ॥ सपुत्रपौत्रपशुभिर्नवियुज्येतकर्हिचित् ॥ २२ ॥ श्रुत्वारत्नेश्वरोत्पत्तिंसेतिहासांनरोत्तमः ॥ अनूढोलभतेसत्यंकन्यारत्नंकुलोचितम् ॥ २३ ॥ कन्यापीमंसमाकर्ण्यत्वितिहासंमनोरमम् ॥ श्रद्धयासत्पतिंप्राप्यभविष्यतिपतिव्रता ॥ २४ ॥ इतिहासमिमंश्रुत्वानारीवापुरुषोपिवा ॥ नजातुविष्टवियोगाग्नितापेनपरितप्यते ॥ २२५ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेरत्नेश्वरप्रशंसनंनामसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ अन्यच्चशृणुविप्रेंद्रवृत्तांतंतत्रसंभवम् ॥ महाश्चर्यप्रजननंमहापातकहारिच ॥ १ ॥ इत्थंकथांप्रकुर्वाणेरत्नेशस्यमहेश्वरे ॥ कोलाहलोमहानासीत्त्रातत्रातेतिसर्वतः ॥ २ ॥

यः ॥ ६७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अष्टषष्टितमेध्यायेवर्ण्यतेतिसुपेशलम् ॥ गजासुरवधाख्यानंमहाश्चर्यप्रदंनृणाम् ॥ १ ॥ कृत्तिवासेश्वरोत्पत्तिंकथयितुंगजासुराख्यानंप्रस्तावयति ॥ अन्यच्चेति ॥ सम्यग्भवतीतिसंभवम् ॥ १ ॥ कोलाहलःकलकलःबहुभिःकृतोऽव्यक्तशब्दइत्यर्थः ॥ यदाहामरः ॥ कोलाहलःकलकलइति ॥ २ ॥

॥ ३ ॥ प्रमिणोतिप्रक्षिपति ॥ अचलाप्युल्लोलयांचक्रेआंदोलयांचकइत्यर्थः ॥ ४ ॥ शिखरैःसहशिलोच्चयाःपर्वताश्चूर्णाःस्युरित्यन्वयः ॥ ५ ॥ मौलिजसंघर्षात्केशसंमर्दनात् ॥ ६ ॥ निःश्वाससंभारैःश्वाससमूहैः ॥ उत्तरंगाउच्चोर्मयः ॥ तिमिभिर्जलचरैः ॥ ७।८ ॥ पिंगलिमापिंगलता ॥ तरलिमातरलता ॥ नोज्झ्यतेनत्यज्यते ॥९॥ समीभवेदुच्चनीचादिकंपरित्यज्य

महिषासुरपुत्रोसौसमायातिगजासुरः॥ प्रमथन्प्रमथान्सर्वान्निजवीर्यमदोद्धतः॥ ३ ॥ यत्रयत्रधरायांसचरणंप्रमिणोतिहि॥ अचलोल्लो लयांचक्रेतत्रतत्रास्यभारतः॥ ४ ॥ ऊरुवेगेनतरवःपतंतिशिखरैःसह॥ यस्यदोर्दंडघातेनचूर्णाःस्युश्चशिलोच्चयाः॥ ५॥ यस्यमौलिजसंघ र्षाद्घनाव्योमत्यजंत्यपि॥ नीलिमानंनचाद्यापिजह्युस्तत्केशसंगजम्॥ ६ ॥ यस्यनिःश्वाससंभारैरुत्तरंगामहाब्धयः॥ नद्योप्यमंदकल्लोला भवंतितिमिभिःसह॥ ७॥ योजनानांसहस्राणिनवयस्यसमुच्छ्रयः॥ तावानेवहिविस्तारस्तनोर्मायाविनोस्यहि॥ ८ ॥ यन्नेत्रयोःपिंगलि मातथातरलिमापुनः॥ विद्युतानोज्झ्यतेऽद्यापिसोयमायातिसत्वरः॥९॥ यांयांदिशंसमभ्येतिसोयंदुःसहदानवः॥ सासासमीभवेदस्यसा ध्वसादिवदिग्ध्रुवम्॥ १० ॥ ब्रह्मलब्धवरश्चायंतृणीकृतजगत्त्रयः॥ अवध्योहंभवामीतिस्त्रीपुंसैःकामनिर्जितैः॥११॥ ततस्त्रिशूलहेतिस्तमा यांतंदैत्यपुंगवम्॥ विज्ञायावध्यमन्येनशूलेनाभिजघानतम्॥१ २॥ प्रोतस्तेनत्रिशूलेनसचदैत्योगजासुरः॥ छत्रीकृतमिवात्मानंमन्यमा नोजगौहरम्॥ १३॥ ॥गजासुरउवाच॥ ॥त्रिशूलपाणेदेवेशजानेत्वांस्मरहारिणम्॥ तवहस्तेममवधःश्रेयानेवपुरांतक ॥ १४ ॥ किं चिद्विज्ञप्तुमिच्छामिअवधेहिममेरितम्॥ सत्यंब्रवीमिनासत्यंमृत्युंजयविचारय॥ १५॥ त्वमेकोजगतांवंद्योविश्वस्योपरिसंस्थितः॥ अहं त्वदुपरिष्टाच्चस्थितोस्मीतिजितंमया॥ १६॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मित्वत्त्रिशूलाग्रसंस्थितः॥ कालेनसर्वैर्मर्तव्यंश्रेयसेमृत्युरीदृशः॥ १७ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवदेवःकृपानिधिः॥ प्रोवाचप्रहसन्शंभुर्घटोद्भवगजासुरम्॥ १८॥ ॥ ईश्वरउवाच॥ ॥ गजासुरप्रसन्नोस्मिमहा पौरुषशेवधे॥ स्वानुकूलंवरंब्रूहिददामिसुमतेऽसुर ॥ १९ ॥

समाभवेदित्यर्थः॥ १० ॥ ब्रह्मलब्धवरस्वरूपमेवाह ॥ अवध्योहमिति ॥ ११ ॥ त्रिशूलंहेतिरस्त्रंयस्यसतथा ॥ १२ ॥ प्रोतोग्रथितः ॥ ततइतिकंचित् ॥ जगौउक्तवान् ॥ १३ ॥ पु रांतकत्रिपुरांतक ॥ १४ ॥ अवधेहिश्शृणु ॥ १५॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ महापौरुषशेवधेमहापुरुषकाराश्रय ॥ १९ ॥

दिग्वासःहेदिग्वसन वसानआच्छादयपरिधेहीत्यर्थः ॥२०॥ कृत्तिचर्म ॥ यदाहामरः ॥ अजिनंचर्मकृत्तिस्त्रीति ॥ दिगंबरस्यत्वत्परिग्रहस्यैवानुचितत्वान्मदीयंचर्मगृहाणेत्यर्थः॥२०॥ स्वप्रमाणांस्वपरिमिताम् ॥ सुप्रमाणामितिपाठेसएवार्थः ॥ रणांगणपणीकृतांरणभूमौग्लहत्वेनदत्तामित्यर्थः ॥ २१ ॥वरांतरंप्रार्थयते ॥ इष्टगंधिरिति ॥ इष्टोभिप्रेतोगंधोयस्याःसा इष्टगंधिः ॥ अतिमंडनंअतिशयविभूषणम् ॥ २२ ॥ महातपएवअनलज्वालाः ॥ यद्वा महातपश्चतदुत्थोऽग्निर्लक्ष्यते अनलश्चअनलनेत्रत्वादीश्वरस्यतयोर्ज्वालाःप्राप्यापियतएषा

इत्याकर्ण्यसदैत्येंद्रःप्रत्युवाचमहेश्वरम् ॥ ॥गजासुरउवाच॥ ॥यदिप्रसन्नोदिग्वासस्तदानित्यंवसानमे॥२०॥ इमांकृत्तिंविरूपाक्षत्वत्त्रिशूलाग्निपाविताम्॥ स्वप्रमाणांसुखस्पर्शांरणांगणपणीकृताम्॥ २१ ॥ इष्टगंधिःसदैवास्तुसदैवास्त्वतिकोमला ॥ सदैवनिर्मलाचास्तुसदैवास्त्वतिमंडनम्॥२२॥ महातपोऽनलज्वालाःप्राप्यापिसुचिरंविभो॥नदग्धाकृत्तिरेषामेपुण्यगंधनिधिस्ततः॥२३॥ यदिपुण्यवतीनैषामम कृत्तिर्दिगंबर॥ तदात्वदंगसंगोस्याःकथंजातोरणांगणे॥२४॥ अन्यंचमेवरंदेहियदितुष्टोसिशंकर॥नामास्तुकृत्तिवासास्तेप्रारभ्याद्यतनंदिनम्॥२५॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातथेत्युक्त्वाचशंकरः॥ पुनःप्रोवाचतंदैत्यंभक्तिनिर्मलमानसम्॥२६॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥श्रृणुपुण्यनिधेदैत्यवरमन्यंसुदुर्लभम्॥ अविमुक्तेमहाक्षेत्रेरणत्यक्तकलेवर॥२७॥ इदंपुण्यशरीरंतेक्षेत्रेस्मिन्मुक्तिसाधने॥ ममलिंगंभवत्वत्रसर्वेषांमुक्तिदायकम्॥२८॥ कृत्तिवासेश्वरंनाममहापातकनाशनम्॥ सर्वेषामेवलिंगानांशिरोभूतमिदंवरम्॥२९॥ यावंतिसंतिलिंगानिवाराणस्यांमहांत्यपि॥ उत्तमंतावतामेतदुत्तमांगवदुत्तमम्॥ ३० ॥ मानवानांहितायात्रस्थास्येहंसपरिग्रहः॥ दृष्टेनानेनलिंगेनपूजितेनस्तुतेनच॥ कृतकृत्योभवेन्मर्त्यःसंसारंनविशेत्पुनः॥३१॥ रुद्राःपाशुपताःसिद्धाऋषयस्तत्त्वचिंतकाः॥ शांतादांताजितक्रोधानिर्द्वंद्वानिष्परिग्रहाः॥३२॥

त्वक्भस्मसान्नजाताततस्तस्मात्पुण्यगंधनिधिःपुण्यगंधयोराश्रयोस्त्वित्यर्थः ॥ पाठांतरेअदंतत्वमार्षं ॥ २३ ॥ पुण्यनिधित्वमेवतर्केणोपपादयति ॥ यदीति ॥ २४ ॥ तृतीयंवरंप्रार्थयति ॥ अन्यच्चेति ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ उत्तमांगवच्छिरोवत् ॥ ३० ॥ सपरिग्रहःउमागजाननादिसहितः ॥ ३१ ॥ रुद्राइत्यादीनांतदनुग्रहइत्यनेनान्वयः ॥ ये एतेरुद्रादयस्तेषामनुग्रहेनिमित्तेकृत्तिवासेश्वरेस्थास्यामीत्यर्थः ॥ तदनुग्रहादितिवापाठः ॥ ३२ ॥

---

१ महातपानलेति

॥२३॥२४॥२५॥२६॥ जिह्वालाःलोलुपाः ॥ जिह्वालौल्यातिलालसाइतिक्वचित्पाठः ॥२७॥२८॥२९॥४०॥४१॥ अविमुक्तेअत्रेतिव्यधिकरणसप्तम्यौ ॥ अत्रकृत्तिवाससःसमीपे ॥४२॥४३॥ जागृयाज्जागरणंकुर्यात् ॥ जागरादितिक्वचित् ॥४४॥ पंचदश्यांपौर्णमास्याम् ॥ कर्ताकरिष्यति ॥ प्रवेक्ष्यतेप्रवेक्ष्यतीत्यर्थः ॥ ४५॥ प्रावृणोत्पर्यधात् ॥ हरिदंबरोदिगं

अविमुक्तेस्थितायेतुममभक्तामुमुक्षवः॥ मानापमानयोस्तुल्याःसमलोष्टाश्मकांचनाः ॥ ३३ ॥ कृत्तिवासेश्वरेलिंगेस्थास्येहंतदनुग्रहे॥ दशकोटिसहस्राणितीर्थानिप्रतिवासरम्॥ ३४ ॥ त्रिकालमागमिष्यंतिकृत्तिवासेनसंशयः॥ कलिद्वापरसंभूतानराःकल्मषबुद्धयः॥ ३५॥ सदाचारविनिर्मुक्ताःसत्यशौचपराङ्मुखाः॥ माययादंभलोभाभ्यांमोहाहंकृतिसंयुताः॥ ३६ ॥ शूद्रान्नसेविनोविप्राजिह्वालाअतिलालसाः॥ संध्यास्नानजपेज्यासुदूरीकृतमनोधियः॥ ३७॥ कृत्तिवासेश्वरंप्राप्यसर्वपापविवर्जिताः॥ सुखेनमोक्षमेष्यंतियथासुकृतिनस्तथा ॥ ३८॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंसेव्यंकाश्यांततोनरैः॥जन्मांतरसहस्रेषुमोक्षोन्यत्रसुदुर्लभः॥३९॥ कृत्तिवासेश्वरेलिंगेलभ्यस्त्वेकेनजन्मना॥ पूर्वजन्मकृतंपापंतपोदानादिभिःशनैः॥ नश्येत्सद्योविनश्येतकृत्तिवासेश्वरेक्षणात्॥ ४०॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंयेर्चयिष्यंतिमानवाः॥ प्रविष्टास्तेशरीरेमेतेषांनास्तिपुनर्भवः॥ ४१॥ अविमुक्तेऽत्रवस्तव्यंजप्तव्यंशतरुद्रियम्॥ कृत्तिवासेश्वरोदेवोद्रष्टव्यश्चपुनःपुनः॥ ४२॥ सप्तकोटिमहारुद्रैःसुजप्तैर्यत्फलंभवेत्॥ तत्फलंलभ्यतेकाश्यांपूजनात्कृत्तिवाससः॥४३॥ माघकृष्णचतुर्दश्यामुपोष्यनिशिजागृयात्॥कृत्तिवासेशमभ्यर्च्यसयायात्परांगतिम्॥ ४४॥ शुक्लायांपंचदश्यांयश्चैत्र्यांकर्तामहोत्सवम्॥ कृत्तिवासेश्वरेलिंगेनसगर्भंप्रवेक्ष्यते॥ ४५ ॥ कथयित्वेतिदेवेशस्तत्कृत्तिंपरिगृह्यच॥ गजासुरस्यमहतींप्रावृणोद्धरिदंबरः॥ ४६॥ महामहोत्सवोजातस्तस्मिन्नहनिकुंभज ॥ कृत्तिवासत्वमापेदेयस्मिन्देवोदिगंबरः॥४७॥ यत्रच्छत्रीकृतोदैत्यःशूलमारोप्यभूतले॥ तच्छूलोत्पाटनाज्जातंतत्रकुंडंमहत्तरम्॥४८॥ तस्मिन्कुंडेनरःस्नात्वाकृत्वाचपितृतर्पणम्॥ कृत्तिवासेश्वरंदृष्ट्वाकृतकृत्योनरोभवेत्॥ ४९ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ तस्मिंस्तीर्थेतुयद्वृत्तंतदगस्तेनिशामय॥ काकाहंसत्वमापन्नास्तत्तीर्थस्यप्रभावतः॥ ५० ॥

बरः ॥ सदिगंबरइतिपाठेसप्रसिद्धः ॥४६॥ कृत्तिवासत्वंकृत्तिवासस्त्वमित्यर्थः ॥४७॥ ४८ ॥४९॥ एतस्यकुंडस्यहंसतीर्थनामेतिवक्तुमाख्यायिकामवतारयति ॥ तस्मिन्निति ॥५०॥

चैत्र्यांपौर्णमास्यामितिशेषः ॥ उपहारसमुद्भवंबलिभिःसमुपजातम् ॥ ५१ ॥ बहुदेवलकैरनेकैर्देवपूजकैः ॥ तमन्नराशिम् ॥ अमिलन्मिलिताबभूवुः ॥५२ ॥ बलिपुष्टैःकाकैः ॥ कटु तीक्ष्णंयथास्यात्तथारटंतःशब्दंकुर्वंतः ॥ करटाःकाकाः ॥ यदाहामरः ॥ काकेतुकरटारिष्टबलिपुष्टसकृत्प्रजाइति ॥ बलिभिःसमर्थैः ॥ अबलाःदुर्बलाः ॥ बलिभिश्चंचुभिरितिपाठेचं

एकदाकृत्तिवासेतुचैत्र्यांयात्राऽभवत्पुरा ॥ अन्नंराशीकृतंतत्र्युपहारसमुद्भवम् ॥ ५१ ॥ बहुदेवलकैर्विप्रतंदृष्ट्वापक्षिणोमिलन् ॥ परस्परं तदन्नार्थंयुध्यंतोव्योमवर्त्मनि ॥ ५२ ॥ बलिपुष्टैरपुष्टांगारटंतःकरटाःकटु ॥ बलिभिश्चातिपुष्टांगैरबलाश्चंचुभिर्हताः ॥ ५३ ॥ तेहन्यमानान्यपतं स्तस्मिन्कुंडेनभोंगणात् ॥ आयुःशेषेणसंत्राताहंसीभूतास्तुवायसाः ॥ ५४ ॥ आश्चर्यवंतस्तत्रत्यायात्रायांमिलिताजनाः ॥ ऊचुरंगुलिनि र्देशैरहोपश्यतपश्यत ॥ ५५ ॥ अस्मासुवीक्षमाणेषुकाकाःकुंडेत्रयेपतन् ॥ धार्तराष्ट्रास्तुतेजातास्तीर्थस्यास्यप्रभावतः ॥ ५६ ॥ हंसतीर्थंत दारभ्यकृत्तिवाससमीपतः ॥ नाम्नाख्यातमभूल्लोकेतत्कुंडंकलशोद्भव ॥ ५७ ॥ अतोवमलिनात्मानोमहामलिनकर्मभिः ॥ क्षणान्निर्मल तांयांतिहंसतीर्थकृतोदकाः ॥ ५८ ॥ काश्यांसदैववस्तव्यंस्नातव्यंहंसतीर्थके ॥ द्रष्टव्यःकृत्तिवासेशःप्राप्तव्यंपरमंपदम् ॥ ५९ ॥ काश्यांलिंगा न्यनेकानिमुनेसंतिपदेपदे ॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंसर्वलिंगशिरःस्मृतम् ॥ ६० ॥ कृत्तिवासंसमाराध्यभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ सर्वलिंगाराधनजं फलंकाश्यामवाप्यते ॥ ६१ ॥ जपोदानंतपोहोमस्तर्पणंदेवतार्चनम् ॥ समीपेकृत्तिवासस्यकृतंसर्वमनंतकम् ॥ ६२ ॥ तीर्थंत्वनादिसंसिद्ध मेतत्कलशसंभव ॥ पुनर्देवस्यसान्निध्यादाविरासीन्महेशितुः ॥ ६३ ॥ एतानिसिद्धलिंगानिछन्नानिस्युर्युगेयुगे ॥ अवाप्यशंभुसान्निध्यं पुनराविर्भवंतिहि ॥ ६४ ॥ हंसतीर्थस्यपरितोलिंगानामयुतंमुने ॥ प्रतिष्ठितंमुनिवरैरत्रास्तिद्विशतोत्तरम् ॥ ६५ ॥ एकैकंसिद्धिदंनॄणामवि मुक्तनिवासिनाम् ॥ लिंगंकात्यायनेशादिच्यवनेशांतमेवहि ॥ ६६ ॥

चुविशेषणम् ॥ उपहारैःपुष्टांगैश्चंचुभिस्तुंडैः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ धार्तराष्ट्राःकृष्णचंचुचरणैरुपलक्षिताहंसाः ॥ यदाहामरः ॥ धार्तराष्ट्राःसितेतरैरिति ॥ ५६ ॥ कृत्तिवाससमीप तइत्यत्रविसर्गलोपआर्षः ॥ कृत्तिवासेत्यकारांतोवात्रपाठः ॥ एवमुत्तरत्रापि ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ कृत्तिवासंकृत्तिवाससम् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

---

१ बलिशब्दस्यपुंस्त्वमार्षम्

॥ ६७ ॥ सपर्ययित्वापूजयित्वा ॥ ६८ ॥ रुद्रदिक्स्थितमैशान्यांदिशिस्थितम् ॥ रुद्रदेशितमितिपाठेऽप्ययमेवार्थः ॥६९॥ वरिवस्यातःपूजातः ॥ ७० ॥७१॥ कृत्तिवासात्कृत्तिवाससः ॥ ७२ ॥ वेतालोभूतविशेषः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ तदुत्तरइति ॥ हेमुनेतस्यगणस्योत्तरेरुद्रोऽस्तीत्यन्वयः ॥ कीदृशः ॥ वृषाकारोधर्मरूपोमंत्रोक्तयज्ञरूपपरमेश्वरइत्यर्थः ॥ चत्वारोवेदाःशृंगाणियस्यसः ॥ वाय्वादीन्भीषयतीतिभीषणः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ भीषास्माद्वातःपवते भीषोदेतिसूर्यः भीषास्मादग्निश्चेंद्रश्च मृत्युर्धावतिपंचमइति ॥ त्रीणिसवनानिपादायस्यसः ॥ प्रायणीयोदयनीयेद्वेशीर्षणीमस्तकेयस्यसः ॥ यस्यसप्तच्छंदांसिहस्ताःस्युः सःरोरूयतेपुनःपुनरत्यर्थंवारौतीत्यर्थः ॥ रोरवणंसवनक्रमेणऋग्भिर्यजुर्भिःसामभिः ॥ यदेनमृग्भिःसंशंनियजुर्भिर्यजंतिसामभिस्तुवंतीति ॥ त्रिधाबद्धोमंत्रब्राह्मणकल्पैर्बद्धइत्यर्थः ॥ तथाचमंत्रः ॥ चत्वारिशृंगात्रयोअस्यपादाद्वेशीर्षेसप्तहस्तासोअस्य ॥ त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्याँआविवेशेति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥

लोमशेशंमहालिंगंलोमशेनप्रतिष्ठितम् ॥ कृत्तिवासःप्रतीच्यांतुतद्दृष्ट्वाक्रांतकाद्भयम् ॥६७॥ मालतीशंशुभंलिंगंकृत्तिवासोत्तरेमहत् ॥ सपर्ययित्वातल्लिंगंराजागजपतिर्भवेत् ॥ ६८ ॥ अंतकेश्वरसंज्ञंचलिंगंतद्रुद्रदिक्स्थितम् ॥ अतिपापोपिनिष्पापोजायतेतद्विलोकनात् ॥ ६९ ॥ जनकेशंमहालिंगंतत्पार्श्वेज्ञानदंपरम् ॥ तल्लिंगवरिवस्यातोब्रह्मज्ञानमवाप्यते ॥ ७० ॥ तदुत्तरेमहामूर्तिरसितांगोस्तिभैरवः ॥ तस्यदर्शनतःपुंसांनभवेद्यमदर्शनम् ॥ ७१ ॥ शुष्कोदरीचतत्रास्तिदेवीविकटलोचना ॥ कृत्तिवासादुदीच्यांतुकाशीप्रत्यूहभक्षिणी ॥ ७२ ॥ अग्निजिह्वोस्तिवेतालस्तस्यादेव्यास्तुनैर्ऋते ॥ ददातिवांछितांसिद्धिंसोर्चितोभौमवासरे ॥ ७३ ॥ वेतालकुंडंतत्रास्तिसर्वव्याधिविघातकृत् ॥ तत्कुंडोदकसंस्पर्शाद्व्रणविस्फोटरुग्व्रजेत् ॥ ७४ ॥ वेतालकुंडेसुस्नातोवेतालंप्रणिपत्यच ॥ लभेतवांछितांसिद्धिंदुर्लभांसर्वदेहिभिः ॥ ७५ ॥ गणोस्तितत्रद्विभुजश्चतुष्पात्पंचशीर्षकः ॥ तस्यसंवीक्षणादेवपापंयातिसहस्रधा ॥ ७६ ॥ तदुत्तरेमुनेरुद्रश्चतुःशृंगोस्तिभीषणः ॥ त्रिपाद्स्तुद्विशीर्षाचहस्तास्युःसप्तएवहि ॥ ७७ ॥ रोरूयतेवृषाकारस्त्रिधाबद्धःसकुंभज ॥ काशीविघ्नकरायेचयेकाश्यांपापबुद्धयः ॥ ७८ ॥ तेषांचसंछिदांकर्तुमहंधृतकुठारकः ॥ येकाश्यांविघ्नहर्तारोयेकाश्यांधर्मबुद्धयः ॥ ७९ ॥ सुधाघटकरश्चाहंतद्दंशपरिषेककृत् ॥ तंदृष्ट्वावृषरुद्रंवैपूजयित्वातुभक्तितः ॥ ८० ॥ महामहोपचारैश्चनविघ्नैरभिभूयते ॥ मणिप्रदीपोनागोऽस्तितस्माद्रुद्रादुदग्दिशि ॥ ८१ ॥

१ अस्यशृंगादीनांवर्ण्यमानत्वात्सामान्यस्वरूपंबोधयितुमग्रिमंविशेषणमादावुपात्तम्

॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ एकोनसप्ततितमेऽध्यायेगर्भनिवासत्वत् ॥ अष्टषष्टेश्वक्षेत्राणांवर्ण्यतेत्रसमागमः ॥ १ ॥ अष्टषष्ट्यायतनानांकाश्यामागमनंवक्तुंतेषांमहत्त्वख्यापनपूर्वकंश्रोतारमभिमुखीकरोतिशृण्वगस्त्येति ॥ १ ॥ कृत्तिवासःपीठस्यरुद्रेणावास्य

मणिकुंडंतदग्रेतुविषव्याधिहरंपरम् ॥ तस्मिन्कुंडेकृतस्नानस्तंनागंपरिवीक्ष्यच ॥ ८२ ॥ मणिमाणिक्यसंपूर्णगजाश्वरथसंकुलम् ॥ स्वीरत्नपुत्ररत्नैश्चसमृद्धंराज्यमाप्नुयात् ॥ ८३ ॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंकाश्यांयैर्नविलोकितम् ॥ तेमर्त्यलोकेभारायभुवोभूतानसंशयः ॥ ८४ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ कृत्तिवासःसमुत्पत्तिंयेश्रोष्यंतीहमानवाः ॥ तल्लिंगदर्शनाच्छ्रेयोलप्स्यंतेनात्रसंशयः ॥ ८५ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणे काशीखंडेकृत्तिवासःसमुद्भवोनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ शृण्वगस्त्यतपोराशेकाश्यांलिंगानियानिवै ॥ सेवितानिनृणांमुक्त्यैभवेयुर्भावितात्मनाम् ॥ १ ॥ कृत्तिप्रावरणंयत्रकृतंदेवेनलीलया ॥ रुद्रावासइतिख्यातंतत्स्थानंसर्वसिद्धिदम् ॥ २ ॥ स्थितेतत्रोमयासार्धंस्वेच्छयाकृत्तिवाससि ॥ आगत्यनंदीविज्ञप्तिंचक्रेप्रणतिपूर्वकम् ॥ ३ ॥ देवदेवेशविश्वेशप्रासादाःसुमनोहराः ॥ सर्वरत्नमयारम्याःसाष्टाषष्टिरभूदिह ॥ ४ ॥ भूर्भुवःस्वस्तलेयानिशुभान्यायतनानिहि ॥ मुक्तिदान्यपितानीहमयानीतानिसर्वतः ॥ ५ ॥ यतोयच्चसमानीतंयत्रयच्चकृतास्पदम् ॥ कथयिष्याम्यहंनाथक्षणंतदवधार्यताम् ॥ ६ ॥ स्थाणुर्नाममहालिंगंदेवदेवस्यमोक्षदम् ॥ कुरुक्षेत्रादिहोद्भूतंकलाशेषोस्तितत्रवै ॥ ७ ॥ तदग्रेसन्निहत्याख्यामहापुष्करणीशुभा ॥ लोलार्कपश्चिमेभागेकुरुक्षेत्रस्थलीतुसा ॥ ८ ॥ तत्रस्नातंहुतंजप्तंतप्तंदत्तंशुभार्थिभिः ॥ कुरुक्षेत्राद्भवेत्सत्यंकोटिकोटिगुणाधिकम् ॥ ९ ॥ नैमिषाद्देवदेवोत्रब्रह्मावर्तेनसंयुतः ॥ तत्रांशमात्रंसंस्थाप्यकाश्यामाविरभूद्विभो ॥ १० ॥

त्वाद्रुद्रावासइतिनामत्वत्तमित्याह ॥ कृत्तीति ॥ २ ॥ स्थितस्तत्रेतिपाठेकृत्तिवाससीतिपीठविशेषणम् ॥ ३ ॥ साष्टाअष्टभिःसहवर्तमाना ॥ साष्टषष्टिरितिवापाठः ॥ ४ ॥ ५ ॥ अवधार्यतांश्रूयताम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ब्रह्मावर्तेनतन्नाम्नाकूपेन ॥ १० ॥

॥ ११ ॥ नृणांप्राणिमात्राणाम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ एनःपापम् ॥ कथंभूतम् ॥ महाबलंमहापातकमपीत्यर्थः ॥ १४ ॥ विद्रातिविशेषेणद्रातिगच्छतीत्यर्थः ॥ दूरतःदूरे ॥ १५ ॥ निर्वाणनगरंकैवल्यस्थानंच ॥ १६ ॥ १७ ॥ उज्जयिन्याःअवंत्याः ॥ १८ ॥ कलिकालतःकलिकालाभ्यामित्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अट्टहासात्क्षेत्रविशेषात् ॥ २२ ॥ मरुत्कोटात्

ढुंढिराजोत्तरेभागेसिद्धिदंसाधकस्यवै ॥ लिंगंवैदेवदेवाख्यंतदग्रेकूपउत्तमः ॥ ११ ॥ ब्रह्मावर्तइतिख्यातःपुनरावृत्तिहन्नृणाम् ॥ तत्कूपाद्भिःकृतस्नानोदेवदेवंसमर्च्यच ॥ १२ ॥ तत्पुण्यंनैमिषारण्यात्कोटिकोटिगुणंस्मृतम् ॥ गोकर्णायतनादत्रस्वयमाविरभून्महत् ॥ १३ ॥ लिंगंमहाबलंनामसांबादित्यसमीपतः ॥ दर्शनात्स्पर्शनाघस्यक्षणादेनोमहाबलम् ॥ १४ ॥ वाताहततूलराशिरिवविद्रातिदूरतः ॥ कपालमोचनपुरोदृष्ट्वालिंगंमहाबलम् ॥ १५ ॥ महाबलमवाप्नोतिनिर्वाणनगरंव्रजेत् ॥ ऋणमोचनतःप्राच्यांप्रभासात्क्षेत्रसत्तमात् ॥ १६ ॥ शशिभूषणसंज्ञंतुलिंगमत्रप्रतिष्ठितम् ॥ तल्लिंगसेवनान्मर्त्यःशशिभूषणतांव्रजेत् ॥ १७ ॥ प्रभासक्षेत्रयात्रायाःपुण्यंप्राप्नोतिकोटिकृत् ॥ उज्जयिन्यामहाकालःस्वयमत्रागतोविभुः ॥ १८ ॥ यन्नामस्मरणाद्देवनभयंकलिकालतः ॥ प्रणवाख्यान्महालिंगात्प्राच्यांकल्मषनाशनम् ॥ १९ ॥ महाकालाभिधंलिंगंदर्शनान्मोक्षदंपरम् ॥ अयोगंधेश्वरंलिंगंपुष्करात्तीर्थसत्तमात् ॥ २० ॥ आविरासीदिहमहत्पुष्करेणसहैवतु ॥ मत्स्योदर्युत्तरेभागेदृष्ट्वाऽयोगंधमीश्वरम् ॥ २१ ॥ स्नात्वाऽयोगंधकुंडेतुभवात्तारयतेपितॄन् ॥ महानादेश्वरंलिंगमट्टहासादिहागतम् ॥ २२ ॥ त्रिलोचनादुदीच्यांतुतद्दृष्टंमुक्तयेमतम् ॥ महोत्कटेश्वरंलिंगंमरुत्कोटादिहागतम् ॥ कामेश्वरोत्तरेभागेदृष्टंविमलसिद्धिदम् ॥ २३ ॥ विश्वस्थानादिहायातंलिंगंवैविमलेश्वरम् ॥ स्वर्लीनात्पश्चिमेभागेदृष्टंविमलसिद्धिदम ॥ २४ ॥ महाव्रतंमहालिंगंमहेंद्रादिहसंस्थितम् ॥ स्कंदेश्वरसमीपेतुमहाव्रतफलप्रदम् ॥ २५ ॥ वृंदारकर्षिवृंदानांस्तुवतांप्रथमेयुगे ॥ उत्पन्नंयन्महालिंगंभूमिंभित्त्वासुदुर्भिदाम् ॥ २६ ॥ महादेवेतितैरुक्तंयन्मनोरथपूरणात् ॥ वाराणस्यांमहादेवस्तदारभ्याभवच्चयत् ॥ २७ ॥

आयतनविशेषात् ॥ २३ ॥ विश्वस्थानात्स्थलविशेषात् ॥ २४ ॥ महेंद्राद्रिरेः ॥ २५ ॥ महाव्रतस्यनामांतरमाह ॥ वृंदारकेति ॥ देवर्षिसमूहानामित्यर्थः ॥ प्रथमेयुगेआदौकृतयुगे ॥ २६ ॥ यन्मनोरथपूरणाद्येषांमनोरथसंपादनात् ॥ २७ ॥

---

१ कोटिगुणितमित्यर्थः

महादेवनाम्निकारणांतरमाह ॥ मुक्तिक्षेत्रमिति ॥ २८ ॥ शंभुलोकेगमोगमनंभवतीतिशेषः ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ आभूतसंप्लवंप्रलयम् ॥ ३४ ॥ पवित्रपर्वणिशुक्ल

मुक्तिक्षेत्रंकृतंयेनमहालिंगेनकाशिका॥ अविमुक्तेमहादेवंयोद्रक्ष्यत्यत्रमानवः ॥ २८ ॥ शंभुलोकेगमस्तस्ययत्रतत्रमृतस्यहि ॥ अविमुक्तेप्रयत्नेनतत्संसेव्यंमुमुक्षुभिः॥ २९॥ कल्पांतरेपिनत्यक्तंकदाप्यानंदकाननम्॥ येनलिंगस्वरूपेणमहादेवेनसर्वथा॥ ३०॥ तत्प्रासादोयमतुलःसर्वरत्नमयःशुभः॥ हिरण्यगर्भतीर्थाच्चप्रतीच्यांक्षेत्ररक्षकम् ॥ ३१ ॥ वाराणस्यामधिष्ठात्रीदेवतासाभिलाषदा॥ महादेवेतिसंज्ञावैसर्वलिंगस्वरूपिणी॥ ३२॥ वाराणस्यामहादेवोदृश्येयैर्लिंगरूपधृक्॥ तेनत्रैलोक्यलिंगानिदृष्टानीहनसंशयः ॥ ३३ ॥ वाराणस्यांमहादेवंसमभ्यर्च्यसकृन्नरः॥ आभूतसंप्लवंयावच्छिवलोकेवसेन्मुदा॥ ३४ ॥ पवित्रपर्वणिसदाश्रावणेमासियत्नतः॥ लिंगेपवित्रमारोप्यमहादेवेनगर्भभाक्॥ ३५॥ पितामहेश्वरंलिंगंगयातीर्थादिहागतम्॥ फल्गुप्रभृतिभिस्तीर्थैःसार्धकोट्यष्टसंमितैः॥ ३६ ॥ धर्मेणयत्रवैतप्तंयुगानामयुतंशतम्॥ साक्षीकृत्यमहालिंगंश्रीमद्धर्मेश्वराभिधम्॥ ३७॥ पितामहेश्वरंलिंगंतत्राभ्यर्च्यनरोमुदा ॥ त्रिःसप्तकुलसंयुक्तोमुच्यतेनात्रसंशयः॥ ३८॥ प्रयागात्तीर्थराजाच्चशूलटंकोमहेश्वरः॥ तीर्थराजेनसहितःस्थितआगत्यवैस्वयम्॥ ३९॥ निर्वाणमंडपाद्रम्यादवाच्यामतिनिर्मलः॥ प्रासादोमेरुणायस्यस्पर्धतेकांचनोज्ज्वलः॥ ४० ॥ देवेनैववरोदत्तोयत्रपूर्वयुगांतरे ॥ पूज्योमहेश्वरःकाश्यांप्रथमंकलुषापहः॥ ४१ ॥ यःप्रयागइहस्नातोनमस्यतिमहेश्वरम्॥ समभ्यर्च्यविधानेनमहासंभारविस्तरैः ॥ ४२ ॥ प्रयागस्नानजात्पुण्याच्छूलटंकविलोकनात्॥ सप्राप्नुयान्नसंदेहःपुण्यंकोटिगुणोत्तरम्॥ ४३॥ शंकुकर्णान्महाक्षेत्रान्महातेजइतीरितम्॥ लिंगमाविरभूदत्रमहातेजोविवृद्धिदम्॥ ४४॥ महातेजोनिधिस्तस्यप्रासादोतीवनिर्मलः॥ ज्वालाजटिलिताकाशोमाणिक्यैरेवनिर्मितः॥ ४५ ॥

चतुर्दश्याम्॥ पवित्रंसूत्रम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अयुतंशतंदशलक्षमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ महेश्वरःशूलटंकएव ॥ ३९ ॥ ४० ॥ महेश्वरःसएव ॥ ४१ ॥ महेश्वरंतमेव ॥ ४२ ॥ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ज्वालाजटिलिताकाशोदीप्त्यावृतगगनः ॥ ४५ ॥

---

१ महादेवलिंगमितिशेषः

धामस्थानम् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ एकांबराद्युत्तरेनेश्वरात् ॥ कत्तिवाससीत्यादिसार्धपद्यंस्कंदोक्तिः ॥ कृत्तिवासाभिधेइतिक्वचित्पा

तल्लिंगदर्शनात्स्पर्शात्स्तवनाच्चसमर्चनात् ॥ प्राप्यतेतत्परंधामयत्रगत्वानशोचते ॥४६॥ विनायकेश्वरात्पूर्वंमहातेजसमर्चनात् ॥ तेजोम
येनयानेनयातिमाहेश्वरंपदम् ॥ ४७ ॥ रुद्रकोटिसमाख्यातात्तीर्थात्परमपावनात् ॥ महायोगीश्वरंलिंगमाविश्वकेस्वयंपरम् ॥ ४८ ॥ पार्व
तीश्वरलिंगस्यसमीपेसर्वसिद्धिकृत् ॥ तल्लिंगदर्शनात्पुंसांकोटिलिंगफलंभवेत् ॥ ४९ ॥ तत्प्रासादस्यपरितोरुद्राणांकोटिसंमिताः ॥ प्रासादा
रम्यसंस्थानानिर्मितारुद्रमूर्तिभिः ॥ ५० ॥ काश्यांरुद्रस्थलीसातुपठ्यतेवेदवादिभिः ॥ रुद्रस्थल्यांमृतायेवैकृमिकीटपतंगकाः ॥५१ ॥ पशुप
क्षिमृगामर्त्याम्लेच्छावाप्यथदीक्षिताः ॥ तेषांतुरुद्रीभूतानांपुनरावृत्तिरत्रन ॥५२॥ जन्मांतरसहस्रेषुयत्पापंसमुपार्जितम् ॥ रुद्रस्थलींप्रवि
ष्टस्यतत्सर्वंव्रजतिक्षयम् ॥५३॥ अकामोवासकामोवातिर्यग्योनिगतोपिवा ॥ रुद्रस्थल्यांत्यजन्प्राणान्परंनिर्वाणमाप्नुयात् ॥५४॥ स्वयमे
कांबरात्क्षेत्रात्कृत्तिवासाइहागतः ॥ कृत्तिवाससिलिंगेत्रस्वयमेवव्यवस्थितः ॥५५॥ अस्मिन्स्थानेस्वभक्तानांसांबःसर्षिगणोविभुः ॥ स्वयं
चोपदिशेद्ब्रह्मश्रुतौश्रुतिभिरीडितम् ॥ ५६ ॥ क्षेत्रेत्रसिद्धिदेप्राग्मश्चंडीशोमरुजांगलात् ॥ प्रचंडपापसंघातंखंडयेच्छतधेक्षणात् ॥ ५७ ॥ पा
शपाणिगणाध्यक्षसमीपेयःप्रपश्यति ॥ चंडीश्वरंमहालिंगंसयातिपरमांगतिम् ॥५८॥ कालंजरान्नीलकंठस्तिष्ठेदत्रस्वयंविभुः ॥ गणेशाद्दं
तकूटाख्यात्समीपेभवनाशनः ॥ ५९ ॥ नीलकंठेश्वरंलिंगंकाश्यांयैःपरिपूजितम् ॥ नीलकंठास्तएवस्युस्तएवशशिभूषणाः ॥ ६० ॥ काश्मी
राद्दिहसंप्राप्तंलिंगंविजयसंज्ञितम् ॥ सदाविजयदंपुंसांप्राच्यांशालकटंकटात् ॥६१॥ रणेराजकुलेद्यूतेविवादेसर्वदैवहि ॥ विजयोजायतेपुं
सांविजयेशसमर्चनात् ॥ ६२ ॥ ऊर्ध्वरेतास्त्रिदंडायाःसंप्राप्तोत्रस्वयंविभुः ॥ कूश्मांडकंगणाध्यक्षंपुरस्कृत्यव्यवस्थितः ॥ ६३ ॥

ठः ॥ उभयत्रभवानित्यध्याहारेणनंयुक्तमेववा ॥ ५५ ॥ सांबःअंबयासहितः ॥ ५६ ॥ मरुजांगलात्क्षेत्रविशेषात् ॥ मत्तजांगलादितिक्वचित्पाठः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ कालंजरात्पर्व
तात् ॥ ५९ ॥ ६० ६१ ॥ ६२ ॥ त्रिदंडायाःपुर्याः ॥ ६३ ॥

१ यज्ञेत्यपिक्वचित्पाठः

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ मधुकेश्वरात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ प्रादुश्चकारआविर्बभूव ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ सौम्यस्थानात्क्षेत्रविशेषात् ॥ ७५ ॥

ऊर्ध्वांगतिमवाप्नोतिवीक्षणादूर्ध्वरेतसः॥ ऊर्ध्वरेतसियेभक्तानहितेषामधोगतिः॥६४॥ मंडलेश्वरतःक्षेत्राल्लिंगंश्रीकंठसंज्ञितम्॥ विनाय कान्मंडसंज्ञादुत्तरस्यांव्यवस्थितम्॥६५॥ श्रीकंठस्यचयेभक्ताःश्रीकंठाएवतेनराः॥ नेहश्रियावियुज्यंतेनपरत्रकदाचन॥६६॥ छागलां डान्महातीर्थात्कपर्दीश्वरसंज्ञितः॥ पिशाचमोचनेतीर्थेस्वयमाविरभूद्विभुः॥६७॥ कपर्दीशंसमभ्यर्च्यनननरोनिरयंव्रजेत्॥ नपिशाचत्वमा प्नोतिकृत्वात्राप्यघमुत्तमम्॥६८॥ आम्रातकेश्वरात्क्षेत्राल्लिंगंसूक्ष्मेशसंज्ञितम्॥ स्वयमभ्यागतंचात्रक्षेत्रेवैश्रेयसांपदे॥६९॥ विकटद्वि जसंज्ञस्यगणेशस्यसमीपतः॥ दृष्ट्वासूक्ष्मेश्वरंलिंगंगतिंसूक्ष्मामवाप्नुयात्॥ ७०॥ संप्राप्तमिहदेवेशंजयंतंमधुकेश्वरात्॥ लंबोदराद्गण पतेःपुरस्तात्तदवस्थितम्॥ ७१॥ जयंतेश्वरमालोक्यस्नात्वागंगाजलेशुभे॥ प्राप्नुयाद्वांछितांसिद्धिंसर्वत्रविजयीभवेत्॥ ७२॥ प्रादुश्चका रदेवेशःश्रीशैलात्त्रिपुरांतकः॥श्रीशैलशिखरंदृष्ट्वायत्फलंसमुदीरितम्॥७३॥त्रिपुरांतकमालोक्यतत्फलंहेलयाप्यते॥विश्वेशात्पश्चिमेभागे त्रिपुरांतकमीश्वरम्॥ ७४॥ संपूज्यपरयाभक्त्याननरोगर्भमाविशेत्॥ सौम्यस्थानादिहायातोभगवान्कुक्कुटेश्वरः॥ ७५॥ वक्रतुंडगणाध्य क्षसमीपेसोपतिष्ठते॥ तद्दर्शनादर्चनाच्चकरस्थाःसर्वसिद्धयः॥ ७६॥ जालेश्वरात्त्रिशूलीचस्वयमीशःसमागतः॥ कूटदंताद्गणपतेःपुरस्ता त्सर्वसिद्धिदः॥ ७७॥ रामेश्वरान्महाक्षेत्राज्जटीदेवःसमागतः॥ एकदंतोत्तरेभागेसोर्चितःसर्वकामदः॥ ७८॥ त्रिसंध्यात्क्षेत्रतोदेवस्त्र्यंब कोत्तिसमागतः॥ त्रिमुखात्पूर्वदिग्भागेपूजितस्त्र्यंबकत्वकृत्॥ ७९॥ हरेश्वरोहरिश्चंद्रात्क्षेत्रादत्रसमागतः॥ हरिश्चंद्रेश्वरपुरःपूजितोजयदः सदा॥८०॥ इहशर्वःसमायातःस्थानान्मध्यमकेश्वरात्॥ चतुर्वेदेश्वरंलिंगंपुरोधायव्यवस्थितम्॥८१॥ शर्वलिंगंसमभ्यर्च्यकाश्यांपरम सिद्धिकृत्॥ नजातुजंतुपदवींप्राप्नुयात्कापिमानवः॥८२॥

॥ ७६ ॥ जालेश्वरात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ७७ ॥ रामेश्वरात्सेतुबंधात् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ पुरोधायापेक्षत्वा ॥ ८१ ॥ ८२ ॥

स्थलेश्वरात्स्थानेश्वरात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ यत्रस्थलेश्वरेक्षेत्रेयज्ञेश्वरंमहालिंगंलिंगांतरंमहालिंगमेववा ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ सुवर्णाख्यात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ८५ ॥ अत्राच्यांदक्षिणस्याम्

स्थलेश्वरान्महालिंगंप्रादुर्भूतंपरंत्विह ॥ यत्रयज्ञेश्वरंलिंगंसर्वलिंगफलप्रदम् ॥८३॥ महालिंगंसमभ्यर्च्यमहाश्रद्धासमन्वितः ॥ महतीं श्रियमाप्नोतिलोकेत्रचपरत्रच ॥८४॥ इहलिंगंसहस्राक्षंसुवर्णाख्यात्समागतम् ॥ यस्यसंदर्शनात्पुंसांज्ञानचक्षुःप्रजायते ॥८५॥ शैले श्वरादवाच्यांतुसहस्राक्षेश्वरंविभुम् ॥ दृष्ट्वाजन्मसहस्राणांशतानांपातकंत्यजेत् ॥८६॥ हर्षिताद्धर्षितंचात्रप्रादुरासीत्तमोहरम् ॥ लिंगंह र्षप्रदंपुंसांदर्शनात्स्पर्शनादपि ॥८७॥ मंत्रेश्वरसमीपेतुप्रासादोहर्षितेशितुः ॥ तद्विलोकनतःपुंसांनित्यंहर्षपरंपरा ॥८८॥ इहस्वयंसमाया तोरुद्रोरुद्रमहालयात् ॥ यस्यदर्शनतोयांतिरुद्रलोकेनराःस्फुटम् ॥ ८९ ॥ यैस्तुरुद्रेश्वरंलिंगंकाश्यामत्रसमर्चितम् ॥ तेरुद्ररूपिणोमर्त्यावि ज्ञेयानात्रसंशयः ॥ ९० ॥ त्रिपुरेशसमीपेतुदृष्ट्वारुद्रेश्वरंविभुम् ॥ रुद्रास्तइवविज्ञेयाजीवंतोपिमृताअपि ॥ ९१ ॥ आगादिहमहादेवोवृष शोवृषभध्वजात् ॥ बाणेश्वरस्यलिंगस्यसमीपेवृषदःसदा ॥ ९२ ॥ इहागतंतुकेदारादीशानेश्वरसंज्ञितम् ॥ तद्द्रष्टव्यंप्रतीच्यांचलिंगंप्रह्लाद केशवात् ॥ ९३ ॥ ईशानेशंसमभ्यर्च्यस्नात्वोत्तरवहांभसि ॥ वसेदीशाननगरेईशानसदृशप्रभः ॥ ९४ ॥ भैरवाद्भैरवीमूर्तिरत्रायातामनोह रा ॥ संहारभैरवोनामद्रष्टव्यःसप्रयत्नतः ॥ ९५ ॥ पूजनात्सर्वसिद्ध्यैसप्राच्यांखर्वविनायकात् ॥ संहारभैरवःकाश्यांसंहरेदघसंततिम् ॥९६॥ उग्रःकनखलात्तीर्थादाविरासेहसिद्धिदः ॥ तद्विलोकनतोनृणामुग्रंपापंप्रणश्यति ॥ ९७ ॥ उग्रंलिंगंसदासेव्यंप्राच्यामर्कविनायकात् ॥ अ त्युग्राअपिनश्येयुरुपसर्गास्तदर्चनात् ॥ ९८ ॥ वस्त्रापथान्महाक्षेत्राद्भवोनामस्वयंविभुः ॥ भीमचंडीसमीपेतुप्रादुरासीदिहप्रभो ॥ ९९ ॥ भवेश्वरंसमभ्यर्च्यभवेनाविर्भवेन्नरः ॥ प्रभुर्भवतिसर्वेषांराज्ञामाज्ञाकृतामिह ॥ १०० ॥

॥ ८६ ॥ हर्षितात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ रुद्रमहालयात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ८९ ॥ ९० ॥ इवएव ॥ अयमेववापाठः ॥ ९१ ॥ वृषभध्वजात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ९२ ॥ केदा रात्क्षेत्रादितिशेषः ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ उग्रःप्रचंडः ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ भवेसंसारे ॥ १०० ॥

पातकावलीःपापपंक्तीः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ भद्रकर्णेशपूजनाद्भद्रकर्णह्रदेस्थितईशोभद्रकर्णेशस्तस्यपूजनात् ॥ भद्रंकर्णेभिरुत्तममितिपाठेकर्णेभिःकर्णैरित्यर्थः ॥ तथाचमंत्रः
भद्रंकर्णेभिःश्रृणुयामदेवाभद्रंपश्येमाक्षभिर्यजत्राःइत्यादि ॥ अक्षभिर्नेत्रैः ॥ ५ ॥ त्वत्त्वत्तःहरिश्चंद्रशिवाह्वयात् ॥ तदितिपाठेपिसएवार्थः ॥ जनिर्जन्म ॥ ६ ॥ पश्चिमेनेतिनतृतीया

देवदारुवनाद्दंडीदंडयन्पातकावलीः ॥ वाराणस्यांसमागत्यस्थितोलिंगाकृतिर्विभुः ॥ १ ॥ प्राच्यांदंडीश्वरःपूज्यःसदेहलिविनायकात् ॥
तस्यार्चनेनमर्त्यानांनपुनर्भवईक्ष्यते ॥ २ ॥ भद्रकर्णह्रदादत्रभद्रकर्णह्रदान्वितः ॥ शिवःसाक्षादिहायातःसर्वेषांशिवदोर्चितः ॥ ३ ॥ उद्दंडा
ख्याद्गणपतेःप्राच्यांतत्तीर्थमुत्तमम् ॥ भद्रकर्णह्रदेस्नात्वाभ्यर्च्यलिंगंशिवाह्वयम् ॥ ४ ॥ सर्वत्रशिवमाप्नोतिभद्रकर्णेशपूजनात् ॥ श्रृणुया
त्सर्वभूतानांभद्रंपश्यतिचाक्षभिः ॥ ५ ॥ शंकरश्चहरिश्चंद्रात्त्वत्पुरःप्रतिभासते ॥ तत्पूजनाज्जनानांनजननीजठरेजनिः ॥ ६ ॥ यमलिंगान्म
हातीर्थात्काललिंगमिहस्थितम् ॥ कलशेशइतिख्यातंचंद्रेशात्पश्चिमेनच ॥ ७ ॥ यमतीर्थेनरःस्नात्वामित्रावरुणदक्षिणे ॥ काललिंगंसमा
लोक्यकलिकालभयंकुतः ॥ ८ ॥ तत्रभौमचतुर्दश्यांयस्तुयात्रांकरिष्यति ॥ अपिपातकयुक्तःसयमयात्रांनयास्यति ॥ ९ ॥ नैपालाच्चमहाक्षे
त्रादायात्पशुपतिस्त्विह ॥ यत्रपाशुपतोयोगउपदिष्टःपिनाकिना ॥ १० ॥ भवतादेवदेवेनब्रह्मादिभ्योविमुक्तये ॥ तस्यसंदर्शनादेवपशुपा
शैर्वियुज्यते ॥ ११ ॥ करवीरकतीर्थाच्चकपालीशइहागतः ॥ कपालमोचनेतीर्थेद्रष्टव्यःसप्रयत्नतः ॥ १२ ॥ तद्विलोकनमात्रेणब्रह्महत्यावि
लीयते ॥ उमापतिर्देविकायाइहागत्यव्यवस्थितः ॥ १३ ॥ दृष्टःपशुपतिःप्राच्यांहरेत्पापंचिरार्जितम् ॥ लिंगंमहेश्वरक्षेत्रादिहदीप्तेशसंज्ञितम्
॥ १४ ॥ उपोमापतितिष्ठेतदीप्तस्यैचेहपरत्रच ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदंलिंगंदीप्तेशंकाशिमध्यगम् ॥ १५ ॥ कायारोहणतःक्षेत्रादाचार्योनकुलीश्वरः ॥
शिष्यैःपरिवृतस्तिष्ठेन्महापाशुपतव्रतैः ॥ १६ ॥ दक्षिणेहिमहादेवाद्दृष्टोज्ञानंप्रयच्छति ॥ अज्ञानंनाशयेत्क्षिप्रंगर्भसंसृतिहेतुकम् ॥ १७ ॥

किंतुपश्चिमायांदिशीत्यस्मिन्नर्थेतद्धितोयंप्रत्ययोव्ययसंज्ञः ॥ पश्चिमेनपश्चिमायांदिशीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ देविकायाःपुर्याइतिशेषः ॥ १३ ॥ महेश्वरक्षे
त्रात्कैलासात् ॥ १४ ॥ उपोमापतिउमापतेःसमीपे ॥ १५ ॥ नकुलीत्यत्रलकुलीतिक्वचित् ॥ नकुलीश्वरस्यदक्षिणेभागेइत्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ प्रयागतीर्थनिकषाप्रयागतीर्थसमीपे ॥ वाराहस्यसूकराकृतेः ॥ वाराणस्यामितिकचित्पाठः ॥ २५ ॥ मंदरात्समागतंश्रुत्वे
त्यन्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ कर्णिकारप्रसूनरुकूद्रुमोत्पलपुष्पकांतिः ॥ २८ ॥ २९ ॥ हेमकूटात्पर्वतात् ॥ १३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ सयंत्राणिऔषधिप्रयुक्तनिक्षिप्यमानशिलाद्यस्त्रवि

गंगासागरतश्चायादमरेशइतीरितम् ॥ लिंगंयद्दर्शनादेवनामरत्वंहिदुर्लभम् ॥ १८ ॥ सप्तगोदावरीतीर्थाद्देवोभीमेश्वरःप्रभुः ॥ प्रकाशते
लिंगरूपीभुक्त्यैमुक्त्यैनृणामिह ॥ १९ ॥ नकुलीशात्पुरोभागेदृष्ट्वाभीमेश्वरंप्रभुम् ॥ महाभीमानिपापानिप्रणश्यंतिहितत्क्षणात् ॥ १२० ॥
भूतेश्वराद्भस्मगात्रंप्रादुरासीदिहस्वयम् ॥ भीमेशाद्दक्षिणेभागेतदभ्यर्च्यप्रयत्नतः ॥ २१ ॥ सम्यक्पाशुपताद्योगादभ्यस्ताच्चसमाःशतम् ॥
यत्प्राप्यतेफलंतत्स्याद्भस्मगात्रविलोकनात् ॥ २२ ॥ नकुलीश्वरतोदेवःस्वयंभूरितिविश्रुतः ॥ आत्मनाप्रकटीभूतःकाश्यांलिंगाकृतिर्हरः
॥ २३ ॥ स्वयंभुलिंगंसंपूज्यस्नात्वासिद्धिकूदेनरः ॥ महालक्ष्मीश्वरपुरोनभूयोजन्मभाग्भवेत् ॥ २४ ॥ प्रयागतीर्थनिकषाप्रासादोविद्रुमप्र
भः ॥ वाराहस्यमहानेषधरणीनाम्नएवहि ॥ २५ ॥ विंध्यपर्वततःप्राप्तोदेवंश्रुत्वासमागतम् ॥ सगणंसर्पिदेवंचमंदराद्रत्नकंदरात् ॥ २६ ॥ का
श्यांधरणिवाराहोद्रष्टव्यःसप्रयत्नतः ॥ आपत्समुद्रसंमग्नमुद्धरेच्छरणागतम् ॥ २७ ॥ कर्णिकाराद्गणाध्यक्षःकर्णिकारप्रसूनरुक् ॥ समर्च्यो
यंगदाहस्तउपसर्गसहस्रहृत् ॥ २८ ॥ तस्माद्धरणिवाराहात्प्रतीच्यांदिशिसंस्थितम् ॥ पूजयित्वागणाध्यक्षंगाणपत्यपदंलभेत् ॥ २९ ॥ हेम
कूटाद्विरूपाक्षंलिंगमत्राविरासह ॥ महेश्वराद्वाच्यांचदृष्टंसंसारतारकम् ॥ १३० ॥ गंगाद्वाराद्धिमस्थेशांलिंगंहिमसमप्रभम् ॥ ब्रह्मनालात्प्र
तीच्यांचद्रष्टव्यमिहसिद्धिदम् ॥ ३१ ॥ गणाधिपश्चकैलासाद्गणाअन्येमहाबलाः ॥ कैलासाद्रेःसमायाताःसप्तकोटिमिताःप्रभो ॥ ३२ ॥ दु
र्गाणितैःकृतानीहसप्तस्वर्गसमानिच ॥ सद्वाराणिसयंत्राणिकपाटविकटानिच ॥ ३३ ॥ कोटिकोटिभटाढ्यानिसर्वर्द्धिसहितान्यपि ॥ सुवर्ण
रूप्यताम्रैश्चकांस्यरीतिकसीसकैः ॥ ३४ ॥

शेषसहितानि ॥ कपाटविकटानिकपाटैर्विषमाणि ॥ सकपाटविटानिचेतिपाठेवि
टाःपाषाणगुडकाः ॥ ३३ ॥ कोटिकोटिभटानामपरिमितयोधानामाढ्यमटनंयेषुतानि ॥ तथा ॥ भटाढ्यानीतिकचित् ॥ कांस्यरीतिकसीसकैःकांस्यानिचप्रसिद्धानिरीतिकाश्चआर
कूटाः ॥ स्वार्थेकः ॥ पित्तलानीतियावत् ॥ यदाहामरः ॥ रीतिस्त्रियामारकूटोनस्त्रियामिति ॥ सीसकानिनागाः ॥ यदाहामरः ॥ नागसीसकयोगेष्टप्रधानीतिंतः ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ संहारमार्गेणप्रतिलोमवर्त्मनादक्षिणप्रवाहेणेत्यर्थः ॥ इहमत्स्योदर्याम् ॥ ३७ ॥ सूर्याचंद्रमसोः ॥ देवताद्वंद्वेचेतिदीर्घत्वम् ॥ एवंमित्रावरुणदक्षिणेइत्यादिष्वपि ॥ ३८ ॥ गंगयासहमत्स्योदरीगंगामत्स्योदरी ॥ यतोयदा ॥ ३९ ॥ यत्रकुत्रापियदाकदापीत्यर्थः ॥ १४० ॥ अविमुक्तमिति ॥ मत्स्याकारत्वमाप्नुयात् ॥ कदेत्याकांक्षायामाह ॥ परितइति ॥

अयस्कांतेनकांतानिदृढान्यभ्रंलिहान्यपि ॥ ततःशैलंमहादुर्गंतैःकाशीपरितःकृतम् ॥ ३५ ॥ परिखापिकृतानिम्नामत्स्योदर्याजलाविला ॥ मत्स्योदरीद्विधाजाताबहिरंतश्चरापुनः ॥ ३६ ॥ तत्रतीर्थंमहत्स्यातंमिलितंगांगवारिभिः ॥ यदासंहारमार्गेणगंगांभःप्रसरेदिह ॥ ३७ ॥ तदामत्स्योदरीतीर्थंलभ्यतेपुण्यगौरवात् ॥ सूर्याचंद्रमसोःपर्वतदाकोटिगुणंशतम् ॥ ३८ ॥ सर्वपर्वाणितत्रैवसर्वतीर्थानितत्रवै ॥ तत्रैवसर्वलिंगानिगंगामत्स्योदरीयतः ॥ ३९ ॥ मत्स्योदर्यांहियेस्नातायत्रकुत्रापिमानवाः ॥ कृतपिंडप्रदानास्तेनमातुरुदरेशयाः ॥ १४० ॥ अविमुक्तमिदंक्षेत्रंमत्स्याकारत्वमाप्नुयात् ॥ परितःस्वर्धुनीवारिसंसारिपरिवीक्ष्यते ॥ ४१ ॥ मत्स्योदर्यांकृतस्नानायेनरास्तेनरोत्तमाः ॥ कृत्वापिबहुपापानिनेक्षंतेभास्करेःपुरीम् ॥ ४२ ॥ किंस्नात्वाबहुतीर्थेषुकिंतप्त्वादुष्करंतपः ॥ यदिमत्स्योदरीस्नाताकुतोगर्भभयंततः ॥ ४३ ॥ यत्रयत्रहिलिंगानिनृदेवर्षिकृतान्यपि ॥ तत्रमत्स्योदरींप्राप्यसुस्नातोमोक्षभाजनम् ॥ ४४ ॥ संतितीर्थान्यनेकानिभूर्भुवःस्वर्गतान्यपि ॥ नसमानिपरंतानिकोट्यंशेनापिनिश्चितम् ॥ ४५ ॥ इत्थंतीर्थंकृतंतेनविभोकैलासवासिना ॥ गणाधिपेनसुमहत्सुमहोदारकर्मणा ॥ ४६ ॥ भूर्भुवःसंज्ञकंलिंगंपर्वताद्बंधमादनात् ॥ स्वयमाविरभूदत्रतस्मात्प्राच्यांगणाधिपात् ॥ ४७ ॥ विलोक्यभूर्भुवंलिंगंभूर्भुवःस्वर्महःपरे ॥ निवसंतिजनाःपुण्याःसुचिरंदिव्यभोगिनः ॥ ४८ ॥ हाटकेशंमहालिंगंभोगवत्यासमायुतम् ॥ सप्तपातालतलतइहायातंस्वयंविभो ॥ ४९ ॥ शेषवासुकिमुख्यैश्चतत्प्रासादोमहानिह ॥ मणिमाणिक्यरत्नौघैर्निरमायिप्रयत्नतः ॥ १५० ॥ तल्लिंगंहाटकमयंरत्नमालाभिरर्चितम् ॥ ईशानेश्वरतःप्राच्यांपूजनीयंप्रयत्नतः ॥ ५१ ॥

संसारिसंसरणशीलम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ततस्तदा ॥ ४३ ॥ तत्रेत्यत्रवीप्साज्ञेया ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ गणाधिपेनसप्तकोटिपेन ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ भूर्भुवःस्वर्महःपरेभूरादीनांलोकानामुपरि ॥ ४८ ॥ भोगवत्यापातालगंगाया ॥ ४९ ॥ निरमायिनिर्मितः ॥ १५० ॥ हाटकमयंस्वर्णमयम् ॥ ५१ ॥

किरातात्तीर्थादितिशेषः ॥ देशाद्वा ॥ किंतत्किरातंतदाह ॥ किरातरूपइति ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ पौलस्त्यराघवात्पौलस्त्योविभीषणस्तेनस्थापितोराघवःपौलस्त्यराघवोरामचंद्रस्त

भक्तितोऽभ्यर्च्यतल्लिंगंनरःसर्वसमृद्धिमान् ॥ भुक्त्वाभोगानसंख्यातानंतेनिर्वाणमृच्छति ॥ ५२ ॥ आकाशात्तारकाल्लिंगंज्योतीरूपमिहागतम् ॥ ज्ञानवाप्याःपुरोभागेतल्लिंगंतारकेश्वरम् ॥ ५३ ॥ तारकंज्ञानमाप्येततल्लिंगस्यसमर्चनात् ॥ ज्ञानवाप्यांनरःस्नात्वातारकेशंविलोक्यच ॥ ५४ ॥ कृतसंध्यादिनियमःपरितर्प्यपितामहान् ॥ धृतमौनव्रतोधीमान्यावल्लिंगविलोकनम् ॥ ५५ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःपुण्यंप्राप्नोतिशाश्वतम् ॥ प्रांतेचतारकंज्ञानंयस्माज्ज्ञानाद्विमुच्यते ॥ ५६ ॥ किराताच्चकिरातेशइहचाविर्बभूवह ॥ किरातरूपोभगवान्यत्रदेवोऽभवत्पुरा ॥ ५७ ॥ तत्किरातेश्वरंलिंगंभारभूतेश्वराद्नु ॥ नमस्कृत्यनरोजातुनमातुरुदरेशयः ॥ ५८ ॥ लंकापुर्याःसमागच्छन्मरुकेश्वरसंज्ञकम् ॥ लिंगंयदर्चनात्पुंसांनभयंरक्षसांभवेत् ॥ ५९ ॥ नैर्ऋत्यांदिशितल्लिंगंनैर्ऋतेश्वरसंज्ञकम् ॥ पौलस्त्यराघवात्पश्चात्पूजितंसर्वदुःखहृत् ॥ १६० ॥ पुण्यंजलप्रियंलिंगंजललिंगंस्थलादपि ॥ आयातंतच्चगंगायाजलमध्येव्यवस्थितम् ॥ ६१ ॥ तत्प्रासादोऽद्भुततरोमध्येगंगंनिरीक्ष्यते ॥ सर्वधातुमयःश्रेष्ठःसर्वरत्नमयःशुभः ॥ ६२ ॥ अद्यापिदृश्यतेकैश्चित्पुण्यसंभारगौरवात् ॥ श्रेष्ठंलिंगमिहायातंतीर्थात्कोटीश्वरादपि ॥ ६३ ॥ कोटिलिंगेक्षणेपुण्यंतल्लिंगस्यनिरीक्षणात् ॥ श्रेष्ठंज्येष्ठेश्वरात्पश्चाच्छ्रेष्ठसिद्धिप्रदाकम् ॥ ६४ ॥ वडवास्यात्समुद्भूतंलिंगमत्रानलेश्वरम् ॥ नलेश्वरपुरोभागेपूजितंसर्वसिद्धिदम् ॥ ६५ ॥ आगत्यविरजस्तीर्थाद्देवदेवस्त्रिलोचनः ॥ लिंगेत्वनादिसंसिद्धेत्व्यवतस्थेत्रिविष्टपे ॥ ६६ ॥ पुण्येपिलिपिलातीर्थेसर्वेषांतारकप्रदे ॥ आविश्चक्रेस्वयंदेवओंकारोमरकंटकात् ॥ ६७ ॥ तदाद्यंतारकक्षेत्रंयदागंगानचागता ॥ यदैवाविरभूत्काशीत्रैलोक्योद्धरणायवै ॥ ६८ ॥

स्मादिति ॥ १६० ॥ स्थलात्स्थललिंगात् ॥ ६१ ॥ मध्येगंगंगंगायामध्ये ॥ ६२ ॥ कोटीश्वरात्स्थानादितिशेषः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ वडवास्याद्वडवानलास्यादित्यर्थः ॥ ६५ ॥ विरजस्तीर्थंजाजपुरस्थनाभिगयास्थंयत्रविरजाख्याचंडिकातस्मात् ॥ ६६ ॥ अमरकंटकात् मालवदेशांतर्गतरेवातीरस्थात् ॥ ६७ ॥ किंतत्स्वरूपंकदावाप्रादुर्बभूवतदाह ॥ तदाद्यंलिंगम् ॥ कथंभूतम् ॥ तारकक्षेत्रंतारकःप्रणवःसएवक्षेत्रंउपलब्धिस्थानंयस्यतत्तथा ॥ ६८ ॥

तदोंकृतिप्रणवाकृति ॥ ततस्तदातदाकृतीतिक्वचित् ॥ यत्तदाद्यंप्रणवाद्यंतारकक्षेत्रमविमुक्तंतदाकृतिक्षेत्राकृतीतितदाव्याकर्तव्यम् ॥ ६९ ॥ आयतनानिस्थानानिआनिनायेत्यहमा
नीतवानित्यर्थः ॥ आगतानीतिक्वचित्पाठः ॥ सचपौनरुक्त्याद्धेयः ॥ तस्मिन्नित्यत्रवीप्साज्ञातव्या ॥ १७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥७४ ॥ श्रद्धाप्रसाद्यशैलादिश्रद्धयाप्रसाद्यःश्रद्धा

तदाकृतिमहल्लिंगंस्वयमाविरभूत्ततः ॥ महिमानंनतस्यान्यःपरिवेत्तिविभोर्कते ॥ ६९ ॥ एतान्यायतनानीशआनिनायमहांतिच ॥ शेषयि
त्वांशमात्रंचतस्मिन्क्षेत्रेनिजेनिजे ॥१७०॥ इहायातानिपुण्यानिसर्वभावेननान्यथा ॥ प्रासादाःसर्वतश्चैषांरम्याअभ्रंलिहाविभो ॥७१॥
बहुधातुमयाश्चित्राःसर्वरत्नसमुज्वलाः ॥ येषांकलशमात्रस्यदर्शनान्मुक्तिराप्यते ॥ ७२ ॥ श्रुत्वापिनामचैतेषांलिंगानांसुरसत्तम ॥ अपि
जन्मसहस्रोत्थाःक्षीयंतेपापराशयः ॥ ७३ ॥ इदानींकोनिदेशोत्रमयानुष्ठेयईशितः ॥ प्रसादीक्रियतांसोपिसिद्धोमंतव्यएवहि ॥७४॥ ॥स्कं
दउवाच॥ ॥ श्रुत्वेतिनंदिनोवाक्यंदेवदेवेश्वरोहरः ॥ श्रद्धाप्रसाद्यशैलादिमिदंप्रोवाचकुंभज ॥७५॥ ॥ श्रीदेवदेवउवाच॥ ॥ साधूकृतंत्व
यानंदिन्सदानंदविधायक ॥ विधेहिमेनिदेशंचचंडीर्व्यापारयाधुना ॥ ७६ ॥ नवकोट्यस्तुचामुंडायायत्रनिवसंतिहि ॥ स्वदेवताभिःसहिताभू
तवेतालभैरवैः ॥७७॥ ताःपुरीरक्षणार्थायसवाहनबलायुधाः ॥ प्रतिदुर्गंदुर्गरूपाःपरितःपरिवासय ॥७८॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ नंदिनंसंनि
देश्येतिमृडान्यासहितोमृडः ॥ ययौत्रैविष्टपंक्षेत्रंमुक्तिबीजप्ररोहणम् ॥७९॥ शिलादतनयोप्यैशींमूर्द्धन्याज्ञांविधायच ॥ आहूयसर्वतोदुर्गाः
प्रतिदुर्गंन्यवेशयत् ॥ १८० ॥ निशम्याध्यायमेतंचपुण्यायतनगर्भिणम् ॥ नरःस्वर्गापवर्गौचप्राप्नुयाच्छ्रद्धयाक्रमात् ॥८१॥ श्रुत्वाष्टषष्टिमे
तांवैमहायतनसंश्रयाम् ॥ नजातुप्रविशेन्मर्त्योजनन्याजाठरींदरीम् ॥ १८२ ॥ ॥ इतिश्रीस्कं० का० अष्टषष्ट्यायतनसमागमोनामैकोन
सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ कात्यायनेयकथयनंदिनाविश्वनंदिना ॥ यथाव्यापारितादेव्योदेवदेवनिदेशतः ॥ १ ॥

प्रसाद्यःसचासौशैलादिश्वतम् ॥ मुदाप्रसाद्येतिक्वचित्पाठस्तदास्पष्टएवार्थः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ऐशीं ईशसंबंधिनीम् ॥ १८० ॥ ८१ ॥ दरींकंदराम् ॥ १८२ ॥
इतिश्रीरा० काशीखंडटीकायामेकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥छ॥ ॥ अध्यायेसप्ततितमेमहापापापहेनृणाम् ॥ देवतानामधिष्ठानंवर्ण्यतेतिसुखावहम ॥ १ ॥ साधूकृतंत्व
यानंदिन्नित्यादिनाविश्वेशेनचंडीःपरिवासयेत्युक्तमतस्तासांपरिवसतिंश्रोतुंकार्तिकेयमभ्यर्थयति ॥ कात्यायनेयेति ॥ कात्यायनीभवानीतस्याअपत्यंकात्यायनेयस्तत्संबोधनंतथा ॥ १ ॥

॥ २ ॥ अगस्तिशब्दोप्यस्ति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ समन्वितैःसहितैः ॥ ८ ॥ ९ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीति ॥ तदुक्तंमात्स्ये ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे ॥

अविमुक्तस्यरक्षार्थंयत्रयादेवताःस्थिताः॥ प्रसादंकुरुमेदेवताःसमाचक्ष्वतत्त्वतः॥ २ ॥ इत्यगस्त्युदितंश्रुत्वामहादेवतनूद्भवः॥ कथयामा
सयायत्रस्थिताऽऽनंदवनेमुदा॥ ३॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥वाराणस्यांविशालाक्षीक्षेत्रस्यपरमेष्टदा ॥ विशालतीर्थंगंगायांकृत्वापृष्ठेव्यव
स्थिता॥ ४ ॥ स्नात्वाविशालतीर्थेवैविशालाक्षींप्रणम्यच॥ विशालांलभतेलक्ष्मींपरत्रेहचशर्मदाम्॥५॥ भाद्रकृष्णतृतीयायामुपोषणपरै
र्नृभिः॥ कृत्वाजागरणंरात्रौविशालाक्षीसमीपतः॥ ६ ॥ प्रातर्भोज्याःप्रयत्नेनचतुर्दशकुमारिकाः॥ अलंकृतायथाशक्त्यास्रगंबरविभूषणैः
॥७॥विधायपारणंपश्चात्पुत्रभृत्यसमन्वितैः॥ सम्यग्वाराणसीवासफलंलभ्येतकुंभज॥८॥तस्यांतिथौमहायात्राकार्याक्षेत्रनिवासिभिः॥
उपसर्गप्रशांत्यर्थंनिर्वाणकमलाप्तये॥ ९ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीपूजनीयाप्रयत्नतः॥ धूपैर्दीपैःशुभैर्माल्यैरुपहारैर्मनोहरैः॥ १० ॥ मणि
मुक्ताद्यलंकारैर्विचित्रोल्लोचचामरैः॥शुभैरनुपभुक्तैश्चदुकूलैर्गंधवासितैः॥११ ॥ मोक्षलक्ष्मीसमृद्ध्यर्थंयत्रकुत्रनिवासिभिः॥ अप्यल्पम
पियद्दत्तंविशालाक्ष्यैनरोत्तमैः॥ १२॥ तदानंत्यायजायेतमुनेलोकद्वयेपिहि ॥ विशालाक्षीमहापीठदत्तंजप्तंहुतंस्तुतम्॥ १३॥ मोक्षस्तस्य
परीपाकोनात्रकार्याविचारणा॥ विशालाक्षीसमर्चातोरूपसंपत्तियुक्पतिः॥ १४ ॥ प्राप्यतेत्रकुमारीभिर्गुणशीलाद्यलंकृतः॥ गुर्विणीभिः
सुतनयोवंध्याभिर्गर्भसंभवः ॥ १५॥ असौभाग्यवतीभिश्चसौभाग्यंमहदाप्यते ॥ विधवाभिर्नवैधव्यंपुनर्जन्मांतरेक्वचित्॥ १६ ॥ सीमं
तिनीभिःपुंभिर्वापरंनिर्वाणमिच्छुभिः ॥ श्रुताहृष्टार्चिताकाश्यांविशालाक्ष्यभिलाषदा ॥ १७॥ ततोन्यल्ललितातीर्थंगंगाकेशवसंन्निधौ ॥
तत्रास्तिललितादेवीक्षेत्ररक्षाकरीपरा॥१८॥

रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवनेइति ॥ उपहारैर्बलिभिर्नैवेद्यैरित्यर्थः ॥ १० ॥ उल्लोचोवितानंचंद्रातपइतियावत् ॥ दुकूलैःक्षौमैः ॥ ११ ॥ अप्यल्पमपीत्यत्रपूर्वापिशब्दस्यपूर्वे
णसंबंधः ॥ १२ ॥ पीठंस्थानम् ॥ १३ ॥ परीपाकःफलम् ॥ १४ ॥ अत्रकाश्याम् ॥ जगतीतिवा ॥ शीलमाचारः ॥१५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ इषेआश्विने ॥ २० ॥ लालित्यंसौभाग्यम् ॥ यद्वातद्वाअनुलप्यचयत्किंचित्स्तुत्वेत्यर्थः ॥ यत्रतत्रस्थितोपिचेतिकचित् ॥ २१ ॥ २२ ॥ शारदंशरत्संबंधि ॥ सादरमितिकचित् ॥ नवरात्रंशुक्लप्रतिपदमारभ्यनवमीपर्यंतमित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ अरितर्जनीशत्रुभर्त्सनी ॥ २७ ॥ गजराजरथास्थितागजराजऐरावतःसएवरथस्तत्रा

साचपूज्याप्रयत्नेनसर्वसंपत्समृद्धये ॥ ललितापूजकानांचजातुविघ्नोनजायते ॥ १९ ॥ इषेकृष्णद्वितीयायांललितांपरिपूज्यवै ॥ नारीवापुरुषोवापिलभतेवांछितंपदम् ॥ २० ॥ स्नात्वाचललितातीर्थेललितांप्रणिपत्यवै ॥ लभेत्सर्वत्रलालित्यंयद्वातद्वाऽनुलप्यच ॥ २१ ॥ मुनेविश्वभुजागौरीविशालाक्षीपुरःस्थिता ॥ संहरंतीमहाविघ्नंक्षेत्रभक्तिजुषांसदा ॥ २२ ॥ शारदंनवरात्रंचकार्यायात्राप्रयत्नतः ॥ देव्याविश्वभुजायावैसर्वकामसमृद्धये ॥ २३ ॥ योनविश्वभुजांदेवींवाराणस्यांनमेन्नरः ॥ कुतोमहोपसर्गेभ्यस्तस्यशांतिर्दुरात्मनः ॥ २४ ॥ यैस्तुविश्वभुजादेवीवाराणस्यांस्तुतार्चिता ॥ नहितान्विघ्नसंघातोबाधतेसुकृतात्मनः ॥ २५ ॥ अन्यास्तिकाश्यांवाराहीक्रतुवाराहसन्निधौ ॥ तांप्रणम्यनरोभक्त्याविपदब्धौनमज्जति ॥ २६ ॥ शिवदूतीतुतत्रैवद्रष्टव्याऽऽपद्विनाशिनी ॥ आनंदवनरक्षार्थमुद्यच्छूलारितर्जनी ॥ २७ ॥ वज्रहस्तातथाचैंद्रीगजराजरथास्थिता ॥ इंद्रेशाद्दक्षिणेभागेऽर्चितासंपत्करीसदा ॥ २८ ॥ स्कंदेश्वरसमीपेतुकौमारीबर्हियानगा ॥ प्रेक्षणीयाप्रयत्नेनमहाफलसमृद्धये ॥ २९ ॥ महेश्वराद्दक्षिणतोदेवीमाहेश्वरीनरैः ॥ वृषयानवतीपूज्यामहावृषसमृद्धिदा ॥ ३० ॥ निर्वाणनरसिंहस्यसमीपेमोक्षकांक्षिभिः ॥ नारसिंहीसमर्च्याचसमुद्यच्चक्ररम्यदोः ॥ ३१ ॥ हंसयानवतीब्राह्मीब्रह्मेशात्पश्चिमेस्थिता ॥ गलत्कमंडलुजलचुलकाताडिताहिता ॥ ३२ ॥ ब्रह्मविद्याप्रबोधार्थंकाश्यांपूज्यादिनेदिने ॥ ब्राह्मणैर्यतिभिर्नित्यंनिजतत्त्वावबोधिभिः ॥ ३३ ॥ शार्ङ्गचापविनिर्मुक्तमहेषुभिरितस्ततः ॥ उत्सादयंतींप्रत्यूहान्काश्यांनारायणींश्रयेत् ॥ ३४ ॥

स्थिता ॥ २८ ॥ बर्हियानगामयूरस्थगा ॥ प्रेक्षणीयाद्रष्टव्या ॥ अर्चनीयेतिकचित् ॥ २९ ॥ महेश्वरादित्यत्रमहेशाच्चेतिकचित् ॥ महावृषोमहाधर्मस्तत्समृद्धिदाअनेकगोवृषसमृद्धिदावा ॥ ३० ॥ समुद्यच्चक्ररम्यदोःसम्यगुच्चलत्सुदर्शनमनोहरहस्ता ॥ ३१ ॥ गलत्कमंडलुजलचुलकाताडिताहिताक्षरत्कुंडीवारिगंडूषपातितविपक्षा ॥ ३२ ॥ निजतत्त्वंब्रह्मात्मतत्त्वम् ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

भ्राम्यच्चक्रोच्चतर्जनीं भ्राम्यच्चक्रं यस्याउच्चं तर्जनंदुष्टान्प्रतियस्याःसाचसाच भ्राम्यच्चक्रेणउच्चातर्जनीतर्जन्याख्याअंगुलिर्यस्याःसातथेतिवा ॥ ३५ ॥ देवयानीकाव्यसुता ॥ ३६ ॥ संसर्गदोषम् ॥ उपसर्गजंउत्पातजम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ लेख्योलेखनविषयः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ निगडोलोहशृंखलम् ॥ सभाजयित्वापूज

प्रतीच्यांगोपिगोविंदाद्भ्राम्यच्चक्रोच्चतर्जनीम् ॥ नारायणींयःप्रणमेत्तस्यकाश्यांमहोदयः ॥३५॥ ततोगौरींविरूपाक्षींदेवयान्याउदग्दिशि ॥ पूजयित्वानरोभक्त्यावांछितांलभतेश्रियम् ॥३६॥ शैलेश्वरीसमभ्यर्च्यांशैलेश्वरसमीपगा ॥ तर्जयंतीचतर्जन्यासंसर्गमुपसर्गजम् ॥३७॥ चित्रकूपेनरःस्नात्वाविचित्रफलदेनृणाम् ॥ चित्रगुप्तेश्वरंवीक्ष्यचित्रघंटांप्रपूज्यच ॥ ३८ ॥ बहुपातकयुक्तोपित्यक्तधर्मपथोपिवा ॥ नचित्रगुप्तलेख्यःस्याच्चित्रघंटार्चकोनरः ॥३९॥ योषिद्वापुरुषोवापिचित्रघंटांनयोर्चयेत् ॥ काश्यांविघ्नसहस्राणितंसेवंतेपदेपदे ॥४०॥ चैत्रशुक्लतृतीयायांकार्यायात्राप्रयत्नतः ॥ महामहोत्सवःकार्योनिशिजागरणंतथा ॥ ४१ ॥ महापूजोपकरणैश्चित्रघंटांसमर्च्यच ॥ शृणोतिनांतकस्येहघंटांमहिषकंठगाम् ॥ ४२ ॥ चित्रांगदेश्वरप्राच्यांचित्रग्रीवांप्रणम्यच ॥ नजातुजंतुर्वीक्षेतविचित्रांयमयातनाम् ॥ ४३ ॥ भद्रकालींनरोदृष्ट्वानाभद्रंपश्यतिक्कचित् ॥ भद्रनागस्यपुरतोभद्रवाप्यांकृतोदकः ॥ ४४ ॥ हरसिद्धिंप्रयत्नेनपूजयित्वानरोत्तमः ॥ महासिद्धिमवाप्नोतिप्राच्यांसिद्धिविनायकात् ॥ ४५ ॥ विधिंसंपूज्यविधिवद्विविधैरुपहारकैः ॥ विविधांलभतेसिद्धिंविधीश्वरसमीपगाम् ॥ ४६ ॥ प्रयागतीर्थेसुस्नातोजनोनिगडभंजनीम् ॥ सभाजयित्वानोजातुनिगडैःपरिबाध्यते ॥ ४७ ॥ भौमवारेसदापूज्यादेवीनिगडभंजनी ॥ कृत्वैकभुक्तंभक्त्यात्रबंदीमोक्षणकाम्यया ॥ ४८ ॥ संसारबंधविच्छित्तिमपियच्छतिसार्चिता ॥ गणनाशृंखलादीनांकाचतस्याःसमर्चनात् ॥ ४९ ॥ दूरस्थोपिहियोबंधुःसोपिक्षिप्रंसमेष्यति ॥ बंदीपदजुषांपुंसोश्रद्धयानात्रसंशयः ॥ ५० ॥ किंचिन्नियममालंब्ययदिसापरिषेविता ॥ कामान्पूरयतिक्षिप्रंकाशीसंदेहहारिणी ॥ ५१ ॥

यित्वा ॥ ४७ ॥ एकभुक्तमेकभोजनम् ॥ एकभक्तमितिपाठेएकान्नमित्यर्थः ॥ बंदीबद्धस्तस्यमोक्षणकाम्यया ॥ यद्वा बंदीतितस्यानाम ॥ अतएववक्ष्यतिबंदीपदजुषामिति ॥ ४८ ॥ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ काशीसंदेहहारिणी संदेहःसंशयःकाशीमरणेनमुक्तिर्भवतिनवेत्यादिरूपः ॥ संदंशेतिपाठेसंदंशइवसंदंशोविघ्नस्तद्धारिणी ॥ ५१ ॥

घनटंककरामुद्गरटंकहस्ता ॥ टंकंटाकीतिप्रसिद्धम् ॥ तीर्थराजःप्रयागः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ दक्षिणेवामेहस्तेइतिशेषः ॥ अभयदामितिच्छेदः ॥ ५५ ॥ सिद्धलक्ष्मीत्यत्र सिद्धिल

घनटंककरादेवीभक्तबंधनभेदिनी ॥ कंकंनपूरयेत्कामंतीर्थराजसमीपगा ॥ ५२ ॥ देवीपशुपतेःपश्चादमृतेश्वरसन्निधौ ॥ स्नात्वाचैवामृते
कूपेनमनीयाप्रयत्नतः ॥ ५३ ॥ पूजयित्वानरोभक्त्यादेवताममृतेश्वरीम् ॥ अमृतत्वंभजेदेवतत्पादांबुजसेवनात् ॥ ५४ ॥ धारयंतींमहामा
याममृतस्यकमंडलुम् ॥ दक्षिणेऽभयदांवामेध्यात्वाकोनाऽमृतत्त्वभाक् ॥ ५५ ॥ सिद्धलक्ष्मीजगद्धात्रीप्रतीच्याममृतेश्वरात् ॥ प्रपितामहलिं
गस्यपुरतःसिद्धिदार्चिता ॥ ५६ ॥ प्रासादंसिद्धलक्ष्म्याश्चविलोक्यकमलाकृतिम् ॥ लक्ष्मीविलाससंज्ञंचकोनलक्ष्मींसमाप्नुयात् ॥ ५७ ॥ ततः
कुब्जाजगन्मातानलकूबरलिंगतः ॥ पूजनीयापुरोभागेप्रपितामहपश्चिमे ॥ ५८ ॥ उपसर्गानशेषांश्चकुब्जाहरतिपूजिता ॥ तस्मात्कुब्जाप्रय
त्नेनपूज्याकाश्यांशुभार्थिभिः ॥ ५९ ॥ कुब्जांवरेश्वरंलिंगंनलकूबरपश्चिमे ॥ त्रिलोकसुंदरीगौरीतत्रार्च्याभीष्टदायिनी ॥ ६० ॥ त्रिलोकसुंदरी
सिद्धिदद्यात्त्रैलोक्यसुंदरीम् ॥ वैधव्यंनाप्यतेक्कापितस्यादेव्याःसमर्चनात् ॥ ६१ ॥ दीप्तानाममहाशक्तिःसांबादित्यसमीपगा ॥ देदीप्यमा
नलक्ष्मीकाजायंतेतत्समर्चनात् ॥ ६२ ॥ श्रीकंठसन्निधौदेवीमहालक्ष्मीर्जगज्जनिः ॥ स्नात्वाश्रीकुंडतीर्थेतुसमर्च्याजगदंबिका ॥ ६३ ॥ पितॄ
न्संतर्प्यविधिवत्तीर्थेश्रीकुंडसंज्ञिते ॥ दत्वादानानिविधिवन्नलक्ष्म्यापरिमुच्यते ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीक्षेत्रंमहापीठंसाधकस्यैवसिद्धिदम् ॥ साधक
स्तत्रमंत्रांश्चनरःसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ संतिपीठान्यनेकानिकाश्यांसिद्धिकराण्यपि ॥ महालक्ष्मीपीठसमंनान्यल्लक्ष्मीकरंपरम् ॥ ६६ ॥
महालक्ष्म्यष्टमींप्राप्यतत्रयात्राकृतांनृणाम् ॥ संपूजितेहविधिवत्पद्मासद्मनमुंचति ॥ ६७ ॥ उत्तरेतुमहालक्ष्म्याहयकंठोकुठारधृक् ॥ काशी
विघ्नमहावृक्षांश्छिनत्तिप्रतिवासरम् ॥ ६८ ॥

क्ष्मीतिक्कचित् ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ उपसर्गानुत्पातान् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ देदीप्यमानलक्ष्मीकाअतिशयप्रकाशमानकांतयः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥

१ पुरःसिद्धिप्रदार्चितेतिक्कचित्पाठः   २ मंत्रस्येतिक्कचित्पाठः

॥६९॥७०॥७१॥७२॥७३॥ पल्लवान्पत्राणिक्षुद्रशाखावा ॥७४॥ महाष्टम्यामाश्विनशुक्लायाम् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ विघ्नसंहतिंविघ्नसमूहम् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ आकाशोष्ठीमाकाशोर्ध्वौष्ठीमित्यर्थः ॥ धराधरांपृथ्व्यधरोष्ठामित्यर्थः ॥ ८० ॥ कर्त्रीछुरिका ॥ स्नायुनद्धांस्नाय्वावसयामांसप्रभवधातुविशेषेणेतियावत् ॥ नद्धांबद्धाम् ॥ दुष्टानांमांसादिभक्षणेनते

कौर्मीशक्तिर्महालक्ष्मीर्दक्षिणेपाशपाणिका ॥ बध्नातिविघ्नसंघातंक्षेत्रस्यास्यप्रतिक्षणम् ॥ ६९ ॥ सापूजितास्तुतामर्त्यैःक्षेत्रसिद्धिंप्रयच्छति ॥ वायव्यांचशिखीचंडीक्षेत्ररक्षाकरीपरा ॥ ७० ॥ खादंतीविघ्नसंघातंशिखीशब्दंकरोतिच ॥ तस्याःसंदर्शनात्पुंसांनश्यंतिव्याधयोखिलाः ॥ ७१ ॥ भीमचंडयुत्तरद्वारंसदारक्षेदतंद्रिता ॥ भीमेश्वरस्यपुरतःपाशमुद्गरधारिणीम् ॥ ७२ ॥ भीमचंडींनरोदृष्ट्वाभीमकुंडेकृतोदकः ॥ भीमाकृतीन्नवैपश्येद्याम्यान्दूतान्कचित्कृती ॥ ७३ ॥ छागवक्त्रेश्वरीदेवीदक्षिणेवृषभध्वजात् ॥ अहर्निशंभक्षयतिविघ्नौघतरुपल्लवान् ॥ ७४ ॥ तस्यादेव्याःप्रसादेनकाशीवासःप्रलभ्यते ॥ अतश्छागेश्वरींदेवींमहाष्टम्यांप्रपूजयेत् ॥ ७५ ॥ तालजंघेश्वरीदेवीतालवृक्षकृतायुधा ॥ उत्सादयतिविघ्नौघानानंदवनमध्यगान् ॥ ७६ ॥ संगमेश्वरलिंगस्यदक्षिणेविकटाननाम् ॥ तालजंघेश्वरींनत्वानविघ्नैरभिभूयते ॥ ७७ ॥ उद्दालकेश्वराल्लिंगात्तीर्थउद्दालकाभिधे ॥ याम्यांचयमदंष्ट्राख्याचर्वयेद्विघ्नसंहतिम् ॥ ७८ ॥ प्रणतायमदंष्ट्रायैस्तीर्थेचोद्दालकाभिधे ॥ कृत्वापिपापसंघातंनयमाद्बिभ्यतीहते ॥ ७९ ॥ दारुकेश्वरतीर्थेतुदारुकेशसमीपतः ॥ पातालतालुवदनामाकाशोष्ठींधराधराम् ॥ ८० ॥ कपालकर्त्रीहस्तांचब्रह्मांडकवलप्रियाम् ॥ शुष्कोदरींस्नायुबद्धांचर्ममुंडेतिविश्रुताम् ॥ ८१ ॥ क्षेत्रस्यपूर्वदिग्भागंरक्षंतीविघ्नसंघतः ॥ लसत्सहस्रदोर्दंडांज्वलत्केकरवीक्षणाम् ॥ ८२ ॥ पारावारप्रस्तमरहस्तन्यस्तारिमोदकाम् ॥ द्वीपिकृत्तिपरीधानांकटुकाट्टाट्टहासिनीम् ॥ ८३ ॥ मृणालनालवत्तीव्रंचर्वंतीमस्थिपापिनः ॥ शूलाग्रप्रोतदुर्वृत्तक्षेत्रद्रोहिकलेवराम् ॥ ८४ ॥ कपालमालाभरणांमहाभीषणरूपिणीम् ॥ चर्ममुंडांनरोनत्वाक्षेत्रविघ्नैर्नबाध्यते ॥ ८५ ॥

नव्याप्तामित्यर्थः ॥८१॥ लसंतःसहस्रमपरिमितादोर्दंडायस्यास्ताम् ॥ ज्वलंतिकेकराणितिर्यग्गतानिवीक्षणानिनेत्राणियस्यास्ताम् ॥ ऐकपद्यपाठेकर्मधारयः॥८२॥८३॥८४॥८५॥

मुंडस्रग्भूषणाकवंधमालाभरणा ॥ यदाहामरः ॥ कबंधोरुंडमस्त्रियाम् ॥ ८६ ॥ दोःप्रसरणाद्धस्तप्रसरणात् ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ मुंडैःकृत्वारूपंवर्ततेयस्याःसामुंडरूपिणी ॥ चंडरूपिणीतिक्वचित् ॥ ८९ ॥ ९० ॥ अमूरिमाः ॥ नैःश्रेयसींकैवल्याख्याम् ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांसप्तति

यथैवचर्ममुंडैषामहारुंडापितादृशी॥ एतावानेवभेदोस्यारुंडस्रग्भूषणाखियम्॥ ८६॥ क्षेत्ररक्षांप्रकुरुतउभेदेव्यौमहाबले॥ हसंत्यौकरतालीभिरन्योन्यंदोःप्रसारणात्॥ ८७॥ हयग्रीवेश्वरेतीर्थेलोलार्काद्रुत्तरेसदा॥ महारुंडाप्रचंडास्यातिष्ठतेभक्तविघ्नहृत्॥ ८८॥ चर्ममुंडामहारुंडाकथितेयेतुदेवते॥ तयोरंतरतस्तिष्ठेच्चामुंडामुंडरूपिणी॥ ८९॥ एतास्तिस्रःप्रयत्नेनपूज्याःक्षेत्रनिवासिभिः॥ धनधान्यप्रदाश्चैताः पुत्रपौत्रप्रदाइमाः॥ ९०॥ उपसर्गानमूर्घ्नंतिदद्युर्नैश्रेयसींश्रियम्॥ स्मृतादृष्टानताःस्पृष्टाःपूजिताःश्रद्धयानरैः॥ ९१॥ महारुंडाप्रतीच्यांच देवीस्वप्नेश्वरीशुभा॥ भविष्यंकथयेत्स्वप्नेभक्तस्याग्रेशुभाशुभम्॥ ९२॥ तत्रस्वप्नेश्वरंलिंगंदेवींस्वप्नेश्वरींतथा॥ स्नात्वासिसंगमेपुण्येयस्मिन्कस्मिंस्तिथावपि॥ ९३॥ उपोषणपरोधीमान्नारीवापुरुषोपिवा॥ संपूज्यस्थंडिलशयःस्वप्नेभाविविलोकयेत्॥ ९४॥ अद्यापिप्रत्ययस्तत्रकार्यएषविजानता॥ भूतंभाविभवत्सर्वंवदेत्स्वप्नेश्वरीनिशि॥ ९५॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांनिशिवादिवा॥ प्रयत्नतःसमर्च्यासाकाश्यांज्ञानार्थिभिर्नरैः॥ ९६॥ स्वप्नेश्वर्याश्चवारुण्यांदुर्गादेवीव्यवस्थिता॥ क्षेत्रस्यदक्षिणंभागंसासदैवाभिरक्षति॥ ९७॥ ॥ इति श्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदेवताधिष्ठानंनामसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७०॥ ॥ छ॥ ॥ अगस्त्यउवाच॥ ॥ कथंदुर्गेतिवैनामदेव्याजातमुमासुत॥ कथंचकाश्यांसासेव्यासमाचक्ष्वेतिमामिह॥ १॥ ॥ स्कंदउवाच॥ ॥ कथयामिमहाबुद्धेयथाकलशसंभव॥ दुर्गानामाभवद्देव्यायथासेव्याचसाधकैः॥ २॥ दुर्गोनाममहादैत्योरुरुदैत्यांगजोभवत्॥ यश्चतप्त्वातपस्तीव्रंपुंभ्योजेयत्वमाप्तवान्॥ ३॥ ततस्तेनाखिलालोकाभूर्भुवःस्वर्मुखाअपि॥ स्वसात्कृताविनिर्जित्यरणेस्वभुजसारतः॥ ४॥

तमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ छ ॥ ॥ अथैकसप्ततितमेऽध्यायेऽत्यंतमनोरमे ॥ दुर्गनाम्नोऽसुरेंद्रस्यवर्ण्यतेतिपराक्रमः ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेदुर्गादेवीव्यवस्थितेत्युक्तंतत्रपृच्छति ॥ कथंदुर्गेतीति ॥ १ ॥ २ ॥ यश्चेत्यत्रयतइतिपाठेप्रथमांतात्तसिल् ॥ ३ ॥ स्वसात्कृताआत्माधीनाःकृताः ॥ स्वभुजसारतःस्वीयहस्तबलेन ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ स्वयमीशानेत्यत्रतथानिर्ऋतीतिकिंचित् ॥ तपांस्यतीत्यत्रतपांस्यपीतिकिंचित् ॥ ६ ॥ यज्ञवाटायज्ञस्थानानि ॥ ७ ॥ अमार्गकृतास्पदैःपाषंडमार्गकृताश्रयैः ॥ अमार्गकृतादरैरितिकिंचित् ॥ प्रसभंबलात्कारेण ॥ दुरासदादुर्गम्याः ॥ ८ ॥ अभोक्षिषुर्बुभुजुः ॥ अरक्षिषुरितिवापाठः ॥ क्रूरकर्माणःपरिग्रहाभृत्याद्याःक्रूरकर्मणांवापरिग्रहोयेषांतेतथा ॥ ९ ॥ वसनानिवस्त्राणि ॥ वदनानीतिकिंचित् ॥ विच्छायानिविगतकांतीनि ॥ १० ॥ सुकृतेतराअधमाः ॥ ११ ॥ अनुमाऽवापितापि ॥ अवकेशिनोवंध्याअफलाअपि ॥ यदाहामरः ॥ वंध्योऽफलोवकेशीचेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ विपज्जुषोविपत्सेविनः ॥ १४ ॥ ननुकुलीनत्वात्सदाचारत्वाच्चमहांतस्तावद्देवाअतःकिमितितान्गृहागतान्भयपीडिताअपिसूनृतयापिवाचानपूजितवंतस्तत्राह ॥ नकौलीन्यमिति ॥ किंतर्हिमहत्वायकल्पतेतदाह ॥ एकमिति ॥ पदंस्थानंस्वीयमैश्वर्यमित्यर्थः ॥ श्रेयःश्रेयोहेतुर्महत्वकारणमित्यर्थः ॥ लाघवंलघुत्वममहत्वकारणमित्यर्थः ॥ १५ ॥ तस्माद्विपद्यपिआपत्कालेपियेदैन्यप्रेरिताधनैर्मलिनचित्तानांअंगणंप्रांगणंकंचित्कदाचिदपियेनालभंतेतेनप्रामुवंतितेधन्याइति ॥ १६ ॥ तर्हिमरणमेवप्राप्तंतत्राह ॥ पंचत्वमेवेति ॥ १७ ॥ किंचतएवेति ॥ १८ ॥ किंचसंपद्विपदुद्गमयोःकादाचित्कत्वात्तदुभयंलब्ध्वास्थिरतांनत्यजेदित्याह ॥ कदाचिदिति ॥ १९ ॥

स्वयमिंद्रःस्वयंवायुःस्वयंचंद्रःस्वयंयमः ॥ स्वयमग्निःस्वयंपाशीधनदोभूत्स्वयंबली ॥ ५ ॥ स्वयमीशानरुद्रार्कवसूनांपदमाददे ॥ तत्साध्वसाद्विमुक्तानितपांस्यतितपस्विभिः ॥ ६ ॥ नवेदाध्ययनंचक्रुर्ब्राह्मणास्तद्भयार्दिताः ॥ यज्ञवाटाविनिर्ध्वस्तास्तद्भटैरतिदुःसहैः ॥ ७ ॥ विध्वस्ताबहुशःसाध्व्यस्तैरमार्गकृतास्पदैः ॥ प्रसभंचपरस्वानिअपहृत्यदुरासदाः ॥ ८ ॥ अभोक्षिषुर्दुराचाराःक्रूरकर्मपरिग्रहाः ॥ नद्योविमार्गगाआसन्ज्वलंतिनतथाग्नयः ॥ ९ ॥ ज्योतींषिनप्रदीप्यंतितद्भयाकुलितान्यहो ॥ दिग्वधूवसनान्यासन्विच्छायानिसमंततः ॥ १० ॥ धर्मक्रियाविलुप्ताश्चप्रवृत्ताःसुकृतेतराः ॥ तएवजलदीभूयववृषुर्निजलीलया ॥ ११ ॥ सस्यानितद्भयात्सूतेत्वनुप्तापिवसुंधरा ॥ सदैवफलिनोजातास्तरवोप्यवकेशिनः ॥ १२ ॥ बंदीकृताःसुरर्षीणांपत्न्यस्तेनातिदर्पिणा ॥ दिवौकसःकृतास्तेनसमस्ताःकाननौकसः ॥ १३ ॥ मर्त्याअमर्त्यान्स्वगृहंप्राप्तानपिभयार्दिताः ॥ अपिसंभाषमात्रेणनार्चयंतिविपज्जुषः ॥ १४ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ नकौलीन्यंनसद्वृत्तंमहत्त्वायप्रकल्पते ॥ एकमेवपदंश्रेयःपदभ्रंशोहिलाघवम् ॥ १५ ॥ विपद्यपिहितेधन्यानयेदैन्यप्रणोदिताः ॥ धनैर्मलिनचित्तानामालभंतेंगणंक्वचित् ॥ १६ ॥ पंचत्वमेवहिवरंलोकेलाघववर्जितम् ॥ नामरत्वमपिश्रेयोलाघवेनसमन्वितम् ॥ १७ ॥ तएवलोकेजीवंतिपुण्यभाजस्तएववै ॥ विपद्यपिनगांभीर्यंयच्चेतोब्धिःपरित्यजेत् ॥ १८ ॥ कदाचित्संपदुदयःकदाचिद्विपदुद्गमः ॥ दैवाद्द्वयमपिप्राप्यधीरोधैर्यंनहापयेत् ॥ १९ ॥

तत्रदृष्टांतमाह ॥ उदयानुदयाविति ॥ पुष्पवंतयोश्चंद्रसूर्ययोः ॥ अतस्तयोरिवएकरूपताऽत्याज्यानत्याज्या ॥ ततोहर्षाहर्षौअध्रुवौनिष्फलावित्यर्थः ॥ २०॥ आपदिदैन्यान्मरणेदो
षमाह ॥ यस्त्विति ॥ उपसंहरति ॥ तस्मादिति ॥२१॥ किंच आपदीति ॥ तद्धैर्येणेत्यत्रतच्छब्दोधीरविषयः ॥ अवधीरितात्यक्तादूरीकृतेत्यर्थः ॥ २२॥ प्रासंगिकंपरिसमाप्यप्रकृतम
नुवर्णयति ॥ भ्रष्टराज्याइति ॥ सर्वज्ञेनपुरुषेभ्योऽवध्योयमितिजानतेत्यर्थः ॥ २३ ॥ माहेश्वरीमाज्ञामित्यन्वयः ॥ अमर्त्यायदेवाय ॥ जातावेकवचनम् ॥ अमर्त्येभ्यइतिक्वचित्पाठः

उदयानुदयौप्राज्ञैर्द्रष्टव्यौपुष्पवंतयोः॥ सदैकरूपताऽत्याज्याहर्षाहर्षौततोऽध्रुवौ ॥ २० ॥ यस्त्वापदंसमासाद्यदैन्यग्रस्तोविपद्यते॥ तस्यलो
कद्वयंनष्टंतस्माद्दैन्यंविवर्जयेत् ॥ २१ ॥ आपद्यपिहियेधीराइहलोकेपरत्रच ॥ नतान्पुनःस्पृशेदापत्तद्धैर्येणावधीरिता ॥ २२ ॥ भ्रष्टराज्या
श्चविबुधामहेशंशरणंगताः ॥ सर्वज्ञेनततोदेवीप्रेरिताऽसुरमर्दने ॥ २३ ॥ माहेश्वरींसमासाद्यभवान्याज्ञांप्रहृष्टवत् ॥ अमर्त्यायाऽभयं
दत्वासमरायोपचक्रमे ॥ २४ ॥ कालरात्रींसमाहूयकांत्यात्रैलोक्यसुंदरीम्॥ प्रेषयामासरुद्राणींतमाह्वातुंसुरद्रुहम्॥ २५॥ कालरात्रीस
मासाद्यतंदैत्यंदुष्टचेष्टितम्॥ उवाचदैत्याधिपतेत्यजत्रैलोक्यसंपदम्॥ २६॥ त्रिलोकींलभतामिंद्रस्त्वंतुयाहिरसातलम्॥ प्रवर्ततांक्रियाः
सर्वावेदोक्तावेदवादिनाम्॥ २७॥ अथचेद्बलेशोऽस्तितदायाहिसमाजये ॥ अथवाजीविताकांक्षीतदिंद्रंशरणंव्रज ॥ २८॥ इतिवक्तुंम
हादेव्यामहामंगलरूपया॥ त्वदंतिकंप्रेषिताहंमृत्युस्तेतदुपेक्षया॥ २९॥ अतोयद्युचितंकर्तुंतद्विधेहिमहासुर ॥ परंहितंचेच्छृणुयाज्जीवग्रा
हंततोव्रज॥ ३०॥ इत्याकर्ण्यवचोदेव्यामहाकाल्याःसदैत्यराट्॥ प्रजज्वालतदाक्रोधाद्वृत्यतांगृह्यतामियम् ॥ ३१॥ त्रैलोक्यमोहिनीत्वे
षाप्राप्तामद्भाग्यगौरवैः॥ त्रैलोक्यराज्यसंपत्तिवल्ल्याःफलमिदंमहत्॥ ३२॥ एतदर्थंहिदेवर्षिंनृपावंदीकृतामया ॥ अनायासेनमेप्राप्तागृह
मेषाशुभोदयात्॥ ३३॥ अवश्यंयस्ययोग्यंयत्तत्तस्येहोपतिष्ठते ॥ अरण्येवागृहेवापियतोभाग्यस्यगौरवात्॥ ३४॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ समाजयेसम्यग्युद्धाय ॥ रणायवाइतिक्वचित् ॥ २८ ॥ रूपयेत्यत्रपूरयेतिक्वचित् ॥ तदुपेक्षयातस्यावचसउपेक्षया ॥ मृत्युस्तेतत्पदाब्जजेतिपाठे ॥
ऽहंविशेषणम् ॥ मृत्युर्मृत्युहेतुरित्यर्थः ॥ तुइतिपाठेतेइत्यर्थात् ॥ २९ ॥ जीवग्राहंजीवनग्रहणंयथाभवतितथाव्रजविश्वेश्वर्याःशरणापन्नोभवेत्यर्थः ॥ हितमित्यस्यविशेषणंवा॥३०॥
महाकाल्याःकालरात्र्याः ॥ ३१ ॥ गौरवैर्महत्वैः ॥ वल्लीलता ॥ ३२ ॥ गृहंगृहेगृहणीतिवा ॥ शुभोदयात्पुण्योत्कर्षात् ॥ शुभोदयेतिक्वचित् ॥ ३३ ॥ गौरवात् गौरवंगुरुत्वंतस्मा
दित्यर्थः ॥ यद्वा गौरवमस्तीतिगौरवात् ॥ प्रथमांतंयदित्यस्यविशेषणम् ॥ भाग्यस्यगौरवाधीनत्वमित्यर्थः ॥ ३४ ॥

सतीअलंकृतिर्यस्यास्तया ॥ ३५ ॥ महामतेरुदारचित्तस्य॥३६ ॥ ३७ ॥ इतिएवंदैत्येंद्रेब्रुवतिसौविदल्लकाःकंचुकिनोंऽतःपुररक्षकाइत्यर्थः ॥ यदाहामरः ॥ सौविदल्लाःकंचुकिनःस्थापत्याःसौविदाश्चतेइति ॥ स्वार्थेकः ॥ पुंगवःश्रेष्ठः ॥ ३८ ॥ दूत्यःसंचारिकाः ॥ यदाहामरः ॥ दूतीसंचारिकेसमेइति ॥ यद्वा दूत्यःदूत्यकर्मकर्त्र्यः ॥ राजनीतिविदुत्तमराजनीतिविदांमध्येश्रेष्ठ ॥ ३९ ॥४० ॥ अल्पोपिजनः ॥ भवादृक्षाभवत्सदृशाः ॥ तदागमात्महादेव्यागमात् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अबलाबलहीनास्त्रीतियावत् ॥ वस्तुतस्त्वस्यविष्णोरिवबलं

अंतःपुरचराएतांनयत्वंतःपुरंमहत्॥ अनयासदलंकृत्याममराष्ट्रमलंकृतम्॥ ३५॥ अहोमहोदयश्चाद्यजातोममममहाभतेः ॥ केवलंनममैकस्यसर्वदैत्यान्वयस्यच ॥ ३६ ॥ नृत्यंतुपितरश्चाद्यमोदंतांबांधवाःसुखम्॥ मृत्युःकालोंऽतकोदेवाःप्राप्नुवंत्वद्यमेभयम् ॥ ३७॥ इतियावत्समायातास्तांनेतुंसौविदल्लकाः॥तावत्तयाकालराज्याप्रत्युक्तोदैत्यपुंगवः॥३८॥ ॥कालराज्युवाच॥ ॥दैत्यराजमहाप्राज्ञनैतद्युक्तंभवादृशाम्॥ वयंदूत्यःपरवशाराजनीतिविदुत्तम॥ ३९ ॥ अल्पोपिदूतसंबाधांनविदध्यात्कदाचन ॥ किंपुनर्येभवादृक्षामहांतोबलिनोऽधिपाः ॥ ४० ॥ दूतीषुकोनुरागोयंमहाराजाल्पिकास्विह॥ अनायासेनचवयमायास्यामस्तदागमात्॥४१॥ विजित्यसमरेतांतुस्वामिनींममदैत्यप॥ मादृशीनांसहस्राणिपरिभुंक्ष्वयथेच्छया॥ ४२ ॥ अद्यैवतेमहासौख्यंभावितस्यावलोकनात्॥ बांधवानांसुखंतेद्यभवितासहपूर्वजैः ॥४३॥ संपत्स्यंतेऽद्यतेकामाःसर्वेयेचिरचिंतिताः॥ अबलासाचमुग्धाचतस्यास्त्रातानकश्चन॥४४॥ सर्वरूपमयीचैवतांभवान्द्रष्टुमर्हति॥ अहंहिदर्शयिष्यामियत्रसाऽस्तिजगत्खनिः ॥ ४५॥ धृतायामपिचैकस्यांकस्तेकामोभविष्यति ॥ अहंतेसन्निधिंनैवत्यक्ष्याम्यद्यदिनावधि ॥ ४६ ॥ ततोनिवारयैतान्मामादित्सून्सौविदल्लकान्॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्याःसकामक्रोधमोहितः॥ ४७ ॥ तामेवबद्धमंस्तैकांदूतींमृत्योरिवासुरः॥ शुद्धांतरक्षिणश्चैतांशुद्धांतंप्रापयंत्वरम्॥ ४८ ॥ इतितेनसमादिष्टाःसर्वेवर्षवरामुने॥ तांधर्तुमुद्यमंचक्रुर्बलेनबलवत्तराः॥ ४९ ॥

यस्याः ॥ नविद्यतेबलंयस्याःसर्वातिशयबलेत्यर्थइतिवा ॥ मुग्धामूढा वस्तुतस्तुसुंदरी ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ आदित्सूनग्रहीतुकामान् ॥ तांदृक्षाकामःत्रिलोकींलभतामिद्रइत्यादिसाक्षेपवचनात्क्रोधस्ताभ्यांमोहितःसंक्षुब्धः ॥ ४७ ॥ मृत्युमितिवक्तव्येषष्ठीद्वितीयार्थे ॥ बद्धमंस्तबद्धुयथास्यात्तथाऽमन्यत ॥ शुद्धांतरक्षिणोंऽतःपुरपालिनः ॥ यदाहामरः ॥ स्यगारंभूभुजामंतःपुरंस्यादवरोधनम् शुद्धांतश्चावरोधश्चेति ॥ अरंअलम् ॥ ४८ ॥ वर्षवराःषंढाःछिन्नवृषणाइतियावत् ॥ यदाहामरः ॥ षंढोवर्षवरइति ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ त्र्ययुतसंमितान्त्रिंशत्सहस्रसंख्याकान् ॥ दृशानेत्रेणकटाक्षेणेतियावत् ॥ तेषांमध्येकेषांचिन्नामानिदर्शयति ॥ दुर्धरमितिसपादेन ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ एवमापाततोदृशाज्ञाप्यपश्चाद्वचनेनाप्याज्ञापयति ॥ बध्वापाशैरितिश्लोकेन ॥ विस्रस्तकेशवेशामुन्मुक्तकबराम् ॥ यद्वाहामरः ॥ कबरीकेशवेशोथेति ॥ केशपाशामितिपाठेऽपिसएवार्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ वर्ष्मशरीरम् ॥ शस्त्राणिखड्गादीनिअस्त्राणिक्षेपणीयानिभल्लादीनितैरुद्यताउद्युक्ताःपाणयोयेषांतेतथा ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ रोदसीद्यावाभूम्योरंतरम् ॥ ५७ ॥ दुर्गइति ॥ दुर्गोनामयोम

सातान्भस्मीचकाराशुहुंकारजनिताग्निना ॥ ततोदैत्यपतिःक्रुद्धोदृष्ट्वातान्भस्मसात्कृतान् ॥ ५० ॥ क्षणेनैवतयादूत्यादैत्यांस्त्र्ययुतसंमितान् ॥ दृशाव्यापारयामासदुर्धरंदुर्मुखंखरम् ॥ ५१ ॥ सीरपाणिंपाशपाणिंसुरेंद्रदमनंहनुम् ॥ यज्ञारिंखड्गलोमानमुग्रास्यंदेवकंपनम् ॥ ५२ ॥ बध्वापाशैरिमांदुष्टामानयंत्वाशुदानवाः ॥ विध्वस्तकेशवेशांचविस्रस्तांबरभूषणाम् ॥ ५३ ॥ इतिदैत्याधिपादेशाद्दुर्धरप्रमुखास्ततः ॥ पाशासिमुद्गरधरास्तामादातुंकृतोद्यमाः ॥ ५४ ॥ गिरींद्रगुरुवर्ष्माणःशस्त्रास्त्रोद्यतपाणयः ॥ दिगंतंतेपरिप्राप्तास्तदुच्छ्वासानिलाहताः ॥ ५५ ॥ तेषूड्डीनेषुदैत्येषुशतकोटिमितेषुच ॥ निर्जगामततःसातुकालरात्रिर्नभोध्वगा ॥ ५६ ॥ ततस्तांतुविनिर्यांतीमनुजग्मुर्महासुराः ॥ कोटिकोटिसहस्राणिपूरयित्वातुरोदसी ॥ ५७ ॥ दुर्गोनाममहादैत्यःशतकोटिरथावृतः ॥ गजानामर्बुदशतद्वयेनपरिवारितः ॥ ५८ ॥ कोट्यर्बुदेनसहितोहयानांवातरंहसाम् ॥ पदातिभिरसंख्यातैःपच्चूर्णितशिलोच्चयैः ॥ ५९ ॥ उदायुधैर्महाभीमैःकृतत्रिजगतीभयैः ॥ समेतःसमहादैत्योदुर्गःक्रुद्धोविनिर्ययौ ॥ ६० ॥ अथदृष्ट्वामहादेवींविंध्याचलकृतालयाम् ॥ आगत्यकालरात्र्याचनिवेदिततदागसम् ॥ ६१ ॥ महाभुजसहस्राढ्यांमहातेजोभिबृंहिताम् ॥ तत्तद्घोरप्रहरणांरणकौतुकसादराम् ॥ ६२ ॥

हादैत्यःसक्रुद्धःसन्विनिर्ययावितितृतीयेनान्वयः ॥ तंपंचभिर्विशेषणैर्विशिनष्टि ॥ शतकोटीत्यादिना ॥ अर्बुदशतद्वयेनदशकोटयएकमर्बुदंतस्यशतद्वयेनखर्वद्वयेनेत्यर्थः ॥ ५८ ॥ कोट्यर्बुदेनपरार्धसंख्यामितेन ॥ पच्चूर्णितशिलोच्चयैःपादपिष्टपर्वतैः ॥ ५९ ॥ उदायुधैरुद्यतशस्त्रास्त्रैः ॥ समहादैत्यः ॥ महादैत्यैस्सहवर्तमानः ॥ ६० ॥ अथेति ॥ अथानंतरंमहादेवींदृष्ट्वादैत्यश्रेष्ठोमहासेनापतीनादिष्टवानितिषष्ठेनान्वयः ॥ द्वादशभिर्विशेषणैस्तांविशिनष्टि ॥ विंध्याचलेत्यादिना ॥ निवेदितंकथितंतदागःदुर्गापराधोयस्यैताम् ॥ तदागमामितिकचित् ॥ ६१ ॥ तत्तदित्यत्रउग्रदितिक्वचित् ॥ ६२ ॥

प्रोद्यदिति ॥ उल्लसन्सुधांश्वपरिमितकिरणनिर्मृष्टोत्तमास्याम् ॥ लावण्येति ॥ सौंदर्यसमुद्रनिःसरदुच्छलचंद्रमुख्यज्योत्स्नाम् ॥ ६३ ॥ महेति ॥ अनेकमाणिक्यसमूहदीप्तिव्याप्तश रीराम्॥ ६४ ॥ हरेति ॥ महादेवनयनानलभस्मीभूतमदनजीवनौषधलताम् ॥ यदाहामरः ॥ जीवातुर्जीवनौषधमिति ॥ संभारःसमूहःसामग्रीवा ॥ महौषधींमहौषधरूपाम् ॥ ६५ ॥ विषमेषुःकामः ॥ ६६ ॥ आज्ञाप्रकारमाह ॥ अयिजंभेत्यादिनेत्याकर्ण्यैत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९॥७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ धृत्याधैर्येणसाम्नेतियावत् ॥ बु

प्रोद्यच्चंद्रसहस्रांशुनिर्मार्जितशुभाननाम् ॥ लावण्यवार्धिनिर्गच्छच्चंचच्चंद्रैकचंद्रिकाम् ॥ ६३ ॥ महामाणिक्यनिचयरोचिःखचितविग्रहाम् ॥ त्रैलोक्यरम्यनगरीसुप्रकाशप्रदीपिकाम् ॥ ६४ ॥ हरनेत्राग्निनिर्दग्धकामजीवातुवीरुधम् ॥ लसत्सौंदर्यसंभारजगन्मोहमहौषधिम् ॥ ६५ ॥ विषमेषुशरैर्भिन्नहृदयोदैत्यपुंगवः ॥ आदिष्टवान्महासैन्यनायकानुग्रशासनः ॥ ६६ ॥ अयिजंभमहाजंभकुजंभविकटानन ॥ लंबोदरमहाकायमहादंष्ट्रमहाहनो ॥ ६७ ॥ पिंगाक्षमहिषग्रीवमहोग्रात्युग्रविग्रह ॥ क्रूराक्षक्रोधनाक्रंदसंक्रंदनमहाभय ॥ ६८ ॥ जितांतकमहाबाहोमहावक्त्रमहीधर ॥ दुंदुभेदुंदुभिरवमहादुंदुभिनासिक ॥ ६९ ॥ उग्रास्यदीर्घदशनमेघकेशवृकानन ॥ सिंहास्यसूकरमुखशिवारावमहोत्कट ॥ ७० ॥ शुकतुंडप्रचंडास्यभीमाक्षक्षुद्रमानस ॥ उलूकनेत्रकंकास्यकाकतुंडकरालवाक् ॥ ७१ ॥ दीर्घग्रीवमहाजंघक्रमेलकशिरोधर ॥ रक्तबिंदोजपानेत्रविद्युज्जिह्वाग्नितापन ॥ ७२ ॥ धूम्राक्षधूमनिःश्वासचंडचंडांशुतापन ॥ महाभीषणमुख्याश्चशृणवंत्वाज्ञांमादरात् ॥ ७३ ॥ भवत्स्वेतेषुचान्येषुयएतांविंध्यवासिनीम् ॥ धृत्यानेष्यतिबुद्ध्यावाबलेनापिछलेनवा ॥ ७४ ॥ तस्याहमिंद्रपदवीमद्यदास्याम्यसंशयम् ॥ दृष्ट्वैतांसुंदरीमद्यमनोमेव्याकुलंभवेत् ॥ ७५ ॥ यांतुक्षिप्रंनयावन्मेपंचेषुशरपीडितम् ॥ मनोविह्वलतांगच्छेदेतस्मामेरभावतः ॥ ७६ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यदुर्गस्यदनुजेशितुः ॥ प्रोचुःसर्वेतदादैत्याःप्रबद्धकरसंपुटाः ॥ ७७ ॥ अवधेहिमहाराजकिमेतत्कर्मदुष्करम् ॥ अनाथायास्तथैकस्याअबलायाविशेषतः ॥ ७८ ॥

द्ध्यादाक्षिण्येनदानेनवा बलेनदंडेन छलेनभेदेन ॥ सामदानदंडभेदोपायचतुष्टयेनेत्यर्थः ॥ धृत्वानेष्यतीतिक्वचित् ॥७४॥७५॥७६॥७७॥ अवधेहिशृणु एतत्कर्मदुष्करंकिंकाकादुष्करमेवेतिवास्तवोर्थः ॥ दुष्करत्वमेवाह ॥ अनाथायाः अःविष्णुर्नाथोयस्यास्तथानविद्यतेनाथोयस्यास्तस्याइतिवास्वतंत्रायाइत्यर्थः ॥ एकस्यामुख्यायाअद्वितीयायावेत्यर्थः ॥ विशेषतःअस्यविष्णोरिवबलंयस्यास्तस्याइति ॥ कृपणायाइतिपाठेकृपणवद्वर्तमानायाइत्यर्थः ॥ ७८ ॥

कोयंमहायत्नविधिः अकइतिपदच्छेदेअयमत्यंतप्रयत्नप्रकारःअकःनकोपीत्यर्थः ॥ प्राकृतंव्याख्यानंस्पष्टम ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ वैकुंठनायकःविकुंठाशुभ्रस्यपत्नीतस्या मुत्पन्नोवैकुंठस्तेननिर्मितोलोकोपिवैकुंठस्तस्यनायकोविष्णुरित्यर्थः ॥ तदुक्तंभागवते ॥ पत्नीविकुंठाशुभ्रस्यवैकुंठैःसुरसत्तमैः तस्यांसकलयाजज्ञेवैकुंठोभगवान्स्वयम् ॥ वैकुंठःकल्पि तोयेनलोकोलोकनमस्कृतः ॥ रमयाप्रार्थ्यमानेनदेव्यातत्प्रियकाम्ययेति ॥ सःयानिउत्कृष्टानिरत्नानिमुदासंप्रेषयंस्त्वदाज्ञयाअपरिपालकःत्वदाज्ञांनकरोतीत्यर्थः ॥ ८३ ॥ यःकैलासे श्वरःशिवःसोप्यस्माभिःसंत्यक्तउपेक्षितःकिं ॥ स्वयमेवसर्वेषामवध्यइत्यर्थः ॥ यश्चलोकानामतिनिःस्वत्वादतिकार्पण्यादतिकरुणयाविषाशीविषभक्षकोभूत् ॥ योलीलार्थंभस्मचर्म

अस्याआनयनेकोयंमहायत्नविधिःप्रभो ॥ कोऽस्मात्प्रलयकालाग्निमहाज्वालावलीसमान् ॥ ७९ ॥ सहेतत्रिषुलोकेषुत्वत्प्रसादात्कृतोद्य मान् ॥ यद्यादेशोभवेदद्यतदेंद्रंसमरुद्गणम् ॥ ८० ॥ सांतःपुरंसमानीयक्षिप्रमस्त्वत्पदाग्रतः ॥ भूर्भुवःस्वरिदंसर्वंत्वदाज्ञावशवर्तितम् ॥ ८१ ॥ महर्जनस्तपःसत्यलोकास्त्वदधिकारिणः ॥ तत्राप्यसाध्यंनास्माकंत्वन्निदेशान्महासुर ॥ ८२ ॥ वैकुंठनायकोनित्यंत्वदाज्ञापरिपालकः ॥ यानिरम्याणिरत्नानितानिसंप्रेषयन्मुदा ॥ ८३ ॥ अस्माभिरेवसंत्यक्तःकैलासाधिपतिःसवै ॥ विषाशीचातिनिःस्वत्वाद्भस्मकृत्त्यहिभूषणः ॥ ८४ ॥ अर्धांगेनास्मद्भयतोयोषिदेकानिगूहिता ॥ तस्यग्रामेपिसकलेद्वितीयोनचतुष्पदः[1] ॥ ८५ ॥ एकोऽजरद्गवःसोपिनान्यस्मात्परिजीव ति ॥ श्मशानवासिनःसर्वेसर्वेकौपीनवाससः ॥ ८६ ॥ सर्वेविभूतिधवलाःसर्वेप्येककपर्दिनः ॥ समस्तेनगरेतस्यवसंत्येवंविधागणाः ॥ ८७ ॥ तेषांगणानांकिंकुर्मोदरिद्राणांवयंविभो ॥ समुद्रारत्नसंभारंप्रत्यहंप्रेषयंतिच ॥ ८८ ॥ नागावराकाश्चास्माकंसायंसायंस्वयंप्रभो ॥ प्रदीप यंतिसततंफणारत्नप्रदीपकान् ॥ ८९ ॥ कल्पद्रुपमःकामगवीचिंतामणिगणाबहु ॥ तवप्रसादादस्माकमपितिष्ठंतिवेश्मसु ॥ ९० ॥

सर्पभूषणः ॥ ८४ ॥ अस्मद्भयेनतेनएकाऽनुपमास्त्रीअर्धांगेननिगूहितासंवृताकिम् ॥ अपितुनसंवृतेनेत्यर्थः ॥ तस्यसकलेपिग्रामेऽशेषेपिजगतिद्वितीयोऽन्यश्चतुष्पदोवृषोनास्तिकिंत्वेको ऽनुपमोऽजरद्गवस्तरुणोवाहनोगोवृषोऽस्तिसोपिकिमन्यस्मात्परिजीवतिअपितुनेत्यर्थइत्यन्वयः ॥ तस्यगणाअप्यवधीरितभोगाईश्वराएवतेषुवयमकिंचित्कराएवेत्याहुः ॥ श्मशानेति द्वयेन ॥ ८६ ॥ अदरिद्राणामीश्वराणाम् ॥ पक्षांतरेयथाश्रुतएवस्पष्टोर्थः ॥ ८७ ॥ किंतुसमुद्राइति ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ कामगवीकामधेनुः ॥ ९० ॥

---

1 अर्धचतुष्टयेनेत्यर्थः

पूरयतिस्वर्णादिकलशेष्विति शेषः ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ क्षुब्धास्तांबलाद्धर्तुंसंचलिताः ॥ प्रलयकालंप्राप्यसमुद्रायथाक्षुब्धाभवंतितद्वदित्यर्थः ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ नक्षत्र मालिकाःऋक्षसमूहाः ॥ रोदसीमंडलंद्यावाभूम्योरंतरम् ॥ ९७ ॥ शक्तीरंशरूपामूर्तीः ॥ ९८ ॥ रुद्धआवृतोनिवारितइतियावत् ॥ उद्वेलोलंघितमर्यादः ॥ ९९ ॥ संगरेसंग्रामे ॥ तृणीकृत्यतुच्छीकृत्योज्झितानित्यक्तानिनाशितानीत्यर्थः ॥ अरंशीघ्रम ॥ १०० ॥ असिःखङ्गःभुशुंडीसर्वत्रलोहकंटकव्याप्ताक्रमात्स्थूलाच ॥ तदुक्तम् ॥ भुशुंडीसर्वतोलोहकंटकानुक्रमोन्नतेति ॥ मुद्गरोद्रुघनः ॥ यदाहामरः ॥ द्रुघनेमुद्गरघनाविति तोमरःशर्वला शेलइतियावत् ॥ यदाहामरः ॥ सर्वलातोमरोऽस्त्रियामिति ॥ १ ॥ भिंदिपालैःस्वगैःलोहबद्धदंडैरि

वायुर्व्यंजनतांयातस्त्वांसेवेतप्रयत्नतः ॥ स्वच्छान्यंबूनिवरुणःप्रत्यहंपूरयत्यहो ॥ ९१ ॥ वासांसिक्षालयेदग्निश्चंद्रश्छत्रधरःस्वयम् ॥ सूर्यःप्रकाशयेन्नित्यंक्रीडावाप्यंबुजानिच ॥ ९२ ॥ कस्त्वत्प्रसादंनेक्षेतमर्त्यामर्त्योरगेषुच ॥ सर्वेत्वामुपजीवंतिसुराऽसुरखगादयः ॥ ९३ ॥ पश्य नःपौरुषंराजन्नानयामोबलादिमाम् ॥ इत्युक्त्वायुगपत्सर्वेक्षुब्धास्तोयधयोयथा ॥ ९४ ॥ संवर्तकालमासाद्यप्लावितुंजगतीमिमाम् ॥ रणतूर्यनिनादश्चसमुत्तस्थौसमंततः ॥ ९५ ॥ रोमांचितायच्छ्रवणात्कातराअप्यकातराः ॥ ततोदेवाभयत्रस्ताश्चकंपेचवसुंधरा ॥ ९६ ॥ क्षुब्धा अंबुधयःसर्वेपेतुर्नक्षत्रमालिकाः ॥ रोदसीमंडलंव्याप्तंतेनतूर्यरवेणवै ॥ ९७ ॥ ततोभगवतीदेवीस्वशरीरसमुद्भवाः ॥ शक्तीरुत्पादयामास शतशोऽथसहस्रशः ॥ ९८ ॥ ताभिःशक्तिभिरेतेषांबलिनांदितिजन्मनाम् ॥ प्रत्येकंपरितोरुद्धउद्वेलःसैन्यसागरः ॥ ९९ ॥ शस्त्रास्त्राणिमहादैत्यैर्यान्युत्सृष्टानिसंगरे ॥ ताभिःशक्तिभिरुग्राणितृणीकृत्योज्झितान्यरम् ॥ १०० ॥ ततोतिकोपपूर्णास्तेजंभमुख्याःसुरारयः ॥ असिचक्रभुशुंडीभिर्गदामुद्गरतोमरैः ॥ १ ॥ भिंडिपालैश्चपरिघैःकुंतैःशल्यैश्चशक्तिभिः ॥ अर्धचंद्रैःक्षुरप्रैश्चनाराचैश्चशिलीमुखैः ॥ २ ॥ महाभल्लैःपरशुभिर्भिंदुरैर्मर्मभेदिभिः ॥ वक्षोपलमहावर्षैर्ववृषुर्जलदाइव ॥ ३ ॥

तियावत् ॥ यदाहामरः ॥ भिंदिपालःसृगस्तुल्यावितिं ॥ परिघैःपरिघातनैर्हस्तप्रमाणकांडैरितियावत् ॥ यदाहामरः ॥ परिघःपरिघातनइति ॥ कुंतैःप्रासैः ॥ यदाहामरः ॥ प्रासस्तुकुंतइति ॥ शल्यैःशंकुभिःसर्वलीतिख्यातैरित्यर्थः ॥ यदाहामरः ॥ वापुंसिशल्यंशंकुर्नेति ॥ शक्तिर्लोहकंटकव्याप्ताचतुर्हस्तप्रमाणाशतघ्नी ॥ तदुक्तम् ॥ शतघ्नीतुचतुर्हस्तालोहकंटकसंचितेति ॥ नाराचैःप्रक्ष्वेडनैः ॥ यदाहामरः ॥ प्रक्ष्वेडनास्तुनाराचाइति ॥ २ ॥ परशुभिःकुठारैः ॥ यदाहामरः ॥ द्वयोः कुठारःस्वधितिःपरशुश्चपरश्वधइति ॥ शेषाअस्त्रविशेषाः ॥ भिंदुरैर्भेदनशीलैःउपलःपाषाणः ॥ ३ ॥

उद्दंडकोदंडंमहद्धनुः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ शृंगैर्निर्मितंशार्ङ्गंधनुः ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ परापतत् आगच्छन् ॥ १३ ॥ अंतरामध्ये ॥ अवहेलितेऽवज्ञाते छिन्नेइति यावत् ॥ १४ ॥ १५ ॥ परिपुस्फोटबभंजेत्यर्थः ॥ १६ ॥ गाढंयथास्यात् ॥ १७ ॥ १८॥ संवर्तैःप्रलयकाले ॥११९॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामेकसप्ततितमो

अथसाविंध्यनिलयामहामायामहेश्वरी॥ आदायोद्दंडकोदंडंवायव्यास्त्रेणहेलया ॥ ४ ॥ दैत्यास्त्रशस्त्रजालानिपरिचिक्षेपदूरतः॥ ततोम हासुरोदुर्गोवीक्ष्यसैन्यंनिरायुधम्॥ ५॥ ज्वलंतींशक्तिमादायतांदेवींप्रतिसोऽक्षिपत्॥ तांतुशक्तिंसमायांतींमहावेगवतींरणे॥ ६ ॥ निज चापविनिर्मुक्तैर्बाणैश्चूर्णीचकारसा॥ भग्नांशक्तिंसमालोक्यततोदुर्गोमहासुरः ॥ ७ ॥ चक्रंचप्रेषयामासदैत्यचक्रातिहर्षदम्॥ तच्चदेव्या शरशतैरंतरैवाणुवत्कृतम्॥ ८ ॥ ततःशार्ङ्गंसमादायधनुःशक्रधनुर्यथा॥ हृदिविव्याधबाणेनतांदेवीममरार्दनः॥ ९ ॥ सचबाणस्तयादेव्या निजबाणैर्महाजवैः॥ निवारितोऽपिवेगेनतांदेवीमभ्यगान्मुने॥ ११०॥ ततःकोदंडदंडेन आशुगेनतमाशुगम्॥ हत्वानिवारयामासकालदंड मिवापरम्॥ ११ ॥ तस्मिन्विमुखतांयातेमार्गणेदुर्गमासुरः॥ क्रुद्धःशूलंसमादायसंवर्तानलसुप्रभम्॥ १२ ॥ महावेगेनचिक्षेपतांदेवी मभिदैत्यपः॥ परापतच्चतच्छूलंनिजशूलेनचंडिका॥ १३ ॥ अंतरैवप्रचिच्छेदसहदैत्यजयाशया॥ तस्मिन्नपिमहाशूलेदेवीशूलावहेलिते ॥ १४ ॥ गदामादायदैत्येंद्रःसहसाऽभिपपातह॥ आजघानचतांदेवींभुजमूलेमहाबलः॥ १५॥ सापिदेवीभुजंप्राप्य गिरींद्रशिखराकृतिः ॥ गदाशुपरिपुस्फोटशतधाचसहस्रधा॥ १६॥ तदादेव्यासदैत्येंद्रोवामपादतलेनहि॥ आताडितःपपातोर्व्यांहृदिगाढंप्रपीडितः॥ १७॥ तत्क्ष णादेवदैत्येंद्रःपतित्वापुनरुत्थितः॥ बभूवसहसादृश्योदीपोवातहतोयथा॥ १८॥ तावज्जगज्जनन्याताःप्रेरितानिजशक्तयः॥ विचेरुर्दैत्यसै न्येषुसंवर्तेमृत्युसैन्यवत्॥११९॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदुर्गपराक्रमोनामैकसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७१ ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ अगस्त्यउ वाच॥ ॥ पार्वतीहृदयानंदस्कंदसर्वज्ञनंदन॥ काःकास्तुशक्तयस्तावैतासांनामानिमेवद॥ १ ॥

ऽध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥७१॥ ॥ द्व्यधिकेसप्ततितमेऽध्यायेतावद्विवर्ण्यते ॥ दुर्गायाविजयोविश्वजनन्याःपरमाद्भुतः ॥१॥ जगज्जनन्याशक्तयःप्रेरिताइत्युक्तंतत्रपृच्छति ॥ पार्वतीति ॥१॥

॥ २ ॥ तारेत्यत्रआधारेतिपाठेएकंनाम ॥ ३ ॥ जलेशीत्यत्रजलदेतिक्वचित् ॥ ४ ॥ ५ ॥ हुंकारहेतिःहुंकारास्त्रा ॥ तालेशीतृणराजदंडप्रयोक्त्री ॥ ६ ॥ शराशनावाणभक्षणा ॥ पो ठांतरेशरक्षेपणा ॥ वज्रतारावज्रकनीनिका ॥ ७ ॥ ८ ॥ तंतुःतंतुवत्सूक्ष्मा ॥ ९ ॥ परामृताचेतिनामद्वयंवा ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ वार्तालीति ॥ वार्तानामावलिःपंक्तिर्यस्यांसावा

स्कंदउवाच ॥ ॥तासांपरमशक्तीनामुमावयवसंभुवाम् ॥ आख्याम्याख्यांशृणुमुनेकुंभसंभवतत्त्वतः ॥ २ ॥ त्रैलोक्यविजयाताराक्ष मात्रैलोक्यसुंदरी ॥ त्रिपुरात्रिजगन्माताभीमात्रिपुरभैरवी ॥ ३ ॥ कामाख्याकमलाक्षीचधृतिस्त्रिपुरतापनी ॥ जयाजयंतीविजयाजलेशी चापराजिता ॥ ४ ॥ शंखिनीगजवक्त्राचमहिषघ्नीरणप्रिया ॥ शुभानंदाकोटराक्षीविद्युज्जिह्वाशिवारवा ॥ ५ ॥ त्रिनेत्राचत्रिवक्त्राचत्रिप दासर्वमंगला ॥ हुंकारहेतिस्तालेशीसर्पास्यासर्वसुंदरी ॥ ६ ॥ सिद्धिर्बुद्धिःस्वधास्वाहामहानिद्राशराशना ॥ पाशपाणिःखरमुखीवज्रतारा षडानना ॥ ७ ॥ मयूरवदनाकाकीशुकीभासीगरुत्मती ॥ पद्मावतीपद्मकेशीपद्मास्यापद्मवासिनी ॥ ८ ॥ अक्षराऽत्यक्षरातंतुःप्रणवेशीस्व रात्मिका ॥ त्रिवर्गागर्वरहिताअजपाजपहारिणी ॥ ९ ॥ जपसिद्धिस्तपःसिद्धिर्योगसिद्धिःपरामृता ॥ मैत्रीकृन्मित्रनेत्राचरक्षोघ्नीदैत्यताप नी ॥ १० ॥ स्तंभनीमोहनीमायाबहुमायाबलोत्कटा ॥ उच्चाटनीमहोल्कास्यादनुजेंद्रक्षयंकरी ॥ ११ ॥ क्षेमंकरीसिद्धिकरीछिन्नमस्ताशु भानना ॥ शाकंभरीमोक्षलक्ष्मीस्त्रिवर्गफलदायिनी ॥ १२ ॥ वार्तालीजंभलीक्लिन्नाअश्वारूढासुरेश्वरी ॥ ज्वालामुखीप्रभृतयोनवकोट्यो महाबलाः ॥ १३ ॥ बलानिबलिनांताभिर्दानवानांस्वलीलया ॥ संक्षिप्तानिजगंतीवप्रलयानलहेतिभिः ॥ १४ ॥ तावत्सदुर्गोदैत्येंद्रःपयो दांतरतोबली ॥ चकारकरकावृष्टिंवात्यावेगवतींबहु ॥ १५ ॥ ततोभगवतीदेवीशोषणास्त्रप्रयोगतः ॥ वृष्टिंनिवारयामासवर्षोपलमयींक्ष णात् ॥ १६ ॥ योषिन्मनोरथवतीषंढंप्राप्ययथाऽफला ॥ सादैत्यकरकावृष्टिर्देवींप्राप्यतथाभवत् ॥ १७ ॥

र्तालीजंभंतन्नामानमसुरंलातियुद्धा यादत्तइतिजंभली ॥ ऐंद्रीशक्तिरित्यर्थः ॥ अन्यासामपियथासंभवंव्युत्पत्तिरूहनीया ॥ १३ ॥ संक्षिप्तानिनाशितानि ॥ हेतिभिःशिखाभिः ॥ यदाहामरः ॥ वह्नेर्द्वयोर्ज्वालकीलाव र्चिर्हेतिःशिखास्त्रियामिति ॥ १४ ॥ करकावृष्टिवर्षपाषाणवृष्टिम् ॥ यदाहामरः वर्षोपलस्तुकरकेति ॥ वात्यावातमंडली ॥ १५ ॥ १६ ॥ षंढंवर्षवरंछिन्नांडकोशमितियावत् ॥ १७ ॥

१ शरासनेति

बाहुसंकर्षकोपतःबाहुस्फालनपूर्वककोपात् ॥ राह्विति पाठे राहुसंकर्षकोपतःस्वर्भानुसदृशकोपात् ॥ बहुधामर्षेतिक्वचित् ॥१८॥ शतकोटिर्वज्रम् ॥ शकलंखंडम ॥ १९॥२० ॥ जव तःशीघ्रम् ॥ करंशुंडादंडम् ॥ २१ ॥ चीत्कृत्यगजजातिशब्दंकृत्वा ॥ अकिंचित्करतांकिंचित्कर्तुमशक्तताम ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥२५ ॥ अकांडेनानवसरेण ॥ २६॥ वेषमाकारम्

अथदैत्यराजेनबाहुसंकर्षकोपतः॥ उत्पाट्यशैलशिखरंपरिक्षिप्तंनभोंगणात्॥ १८॥ अद्रेःशृंगंसुविस्तीर्णमापतत्परिवीक्ष्यसा ॥ शतकोटिप्रहारेणकोटिशःशकलंव्यधात्॥ १९॥ आंदोल्यमौलिमसकृत्कुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ गजीभूयाशुदुद्रावतांदेवींसमरेऽसुरः ॥ २० ॥ शैलाकारंतमायांतंदृष्ट्वाभगवतीगजम्॥ बद्ध्वापाशेनजवतःखड्गेनकरमच्छिनत्॥ २१ ॥ ततोत्यंतंसचीत्कृत्यदेव्याकृत्तकरःकरी ॥ अकिंचित्करतांप्राप्यमाहिषंवपुराददे॥ २२॥ अचलांसचलांसर्वांसचक्रेखुरघाततः॥ शिलोच्चयांश्चबहुशःशृंगाभ्यांसोक्षिपद्बली ॥ २३ ॥ निःश्वासवातनिहताःपेतुरुर्व्यांमहाद्रुमाः॥ उद्वेलिताःसमभवन्समापिजलराशयः ॥ २४॥ महामहिषरूपेणतेनत्रैलोक्यमंडपः॥ आंदोलितोतिबलिनायुगांतेवात्ययायथा॥ २५॥ ब्रह्मांडमप्यकांडेनतद्भयेनसमाकुलम्॥ दृष्ट्वाभगवतीक्रुद्धात्रिशूलेनजघानतम् ॥ २६ ॥ त्रिशूलघातविभ्रांतःपतित्वापुनरुत्थितः॥ तंत्यक्त्वामाहिषंवेषमभूद्बाहुसहस्रभृत्॥ २७॥ सदुर्गोनितरांदुर्गोविबभौसमराजिरे ॥ आयुधानांसहस्राणिबिभ्रत्कालांतकोपमः॥ २८॥ अथतूर्णंसदैत्येंद्रस्तांदेवींरणकोविदाम् ॥ महाबलःप्रगृह्याशुनीतवान्गगनांगणम् ॥ २९ ॥ ततोनभोंगणाद्दूरात्क्षिप्त्वासजगदंबिकाम्॥ क्षणात्कलंबजालेनच्छादयामासवेगवान्॥ ३० ॥ अथांतरिक्षगादेवीतस्यमार्गणमध्यगा ॥ विद्युन्मालेवविबभौमहाभ्रपटलीधृता॥ ३१॥ तंविधूयशरव्रातंनिजेषुनिकरैरलम् ॥ महेषुणाथविव्याधसातंदैत्यजनेश्वरम्॥ ३२॥ हृदिविद्धस्तयादेव्यासचतेनमहेषुणा॥ व्याघूर्णमाननयनःक्षितिमापातिविह्वलः॥ ३३॥ महारुधिरधाराभिःस्रवंतींचप्रवर्तयन्॥ तस्मिन्निपतितेदुर्गेमहादुर्गपराक्रमे॥ ३४॥

॥ २७ ॥ समराजिरेसंग्रामभूमौ ॥ कालश्चांतकश्चतदुपमः ॥ २८ ॥ २९ ॥ कलंबजालेनशरसमूहेन ॥ कलंबीशाकभेदेस्यात् ॥ कदंबशरयोःपुमानितिमेदिनीकारः ॥ बाणौघजालेनेतिक्वचित् ॥ तत्रजालमानायः ॥ ३० ॥ महाभ्रपटलीधृतामहामेघपंक्तौस्थिता ॥ वृतेतिक्वचित् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ स्रवंतींनदीम् ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ एकोनत्रिंशतापद्यैर्दुर्गांदुर्गविमर्दिनीम् प्रणतास्त्रिदशाःसर्वेतुष्टुवुर्जगदंबिकाम् ॥ १ ॥ तत्रप्रथमतोब्रह्मविष्णुमहेश्वरशक्तिरूपेणप्रणमंति ॥ नमइतित्रयेण ॥ हेदेवि नमस्तुभ्यमितिशेषः ॥ नमस्कारेहेतुः ॥ जगद्धात्रिहेविश्वपोष्ट्रि ॥ अनेनविष्णोःसत्वप्रधानास्थितिशक्तिरुक्ता ॥ जगत्रयमहारणेहेजगत्रितयमहोत्पत्तिस्थानरूपे ॥ अनेनब्रह्मणोरजःप्रधानासृष्टिशक्तिरुक्ता ॥ महेश्वरमहाशक्तेहेविश्वनाथमहाशक्ते॥ अनेनकालाग्निरुद्रात्मनोविश्वेश्वरस्यसर्वसंहारपटीयसीतमःप्रधानाशक्तिरुक्ता ॥ अतएवदैत्यद्रुमकुठारिकेहेदानवरूपवृक्षपरश्वधेछेत्रीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ विष्णुशक्तिंदर्शयंतोनमंति ॥ त्रैलोक्येति ॥ धरिधात्रि ॥ धरेइतिकचित् ॥ स्वशार्ङ्गेत्यत्रसुशार्ङ्गेतिकचित् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मशक्तिंकथयंतोनमस्यंति ॥

देवदुंदुभयोनेदुःप्रहृष्टानिजगंतिच॥ सूर्याचंद्रमसौसाम्नांतेजोनिजमवापतुः ॥ ३५ ॥ पुष्पवृष्टिंप्रकुर्वंतःप्राप्तादेवामहर्षिभिः ॥ तुष्टुवुश्चमहादेवींमहास्तुतिभिरादरात् ॥ ३६ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ नमोदेविजगद्धात्रिजगत्त्रयमहारणे ॥ महेश्वरमहाशक्तेदैत्यद्रुमकुठारिके ॥ ३७ ॥ त्रैलोक्यव्यापिनिशिवेशंखचक्रगदाधरि ॥ स्वशार्ङ्गव्यग्रहस्ताग्रेनमोविष्णुस्वरूपिणि ॥ ३८ ॥ हंसयानेनमस्तुभ्यंसर्वसृष्टिविधायिनि ॥ प्राचांवाचांजन्मभूमेचतुराननरूपिणि ॥ ३९ ॥ त्वमैंद्रीत्वंचकौबेरीवायवीत्वंत्वमंबुपा ॥ त्वंयामीनैर्ऋतीत्वंचत्वमैशीत्वंचपावकी ॥ ४० ॥ शशांककौमुदीत्वंचसौरीशक्तिस्त्वमेवच ॥ सर्वदेवमयीशक्तिस्त्वमेवपरमेश्वरी ॥ ४१ ॥ त्वंगौरीत्वंचसावित्रीत्वंगायत्रीसरस्वती ॥ प्रकृतिस्त्वंमतिस्त्वंचत्वमहंकृतिरूपिणी ॥ ४२ ॥ चेतःस्वरूपिणीत्वंवैत्वंसर्वेंद्रियरूपिणी ॥ पंचतन्मात्ररूपात्वंमहाभूतात्मिकेंबिके ॥ ४३ ॥

हंसयानइति ॥ प्राचांप्राचीनानामनादिसिद्धानाम् ॥ ३९ ॥ सर्वस्वरूपत्वंदर्शयंतःपरमात्मत्वेनस्तुवंति ॥ त्वमैंद्रीत्यादि ॥ मातस्त्वयेत्यंतेन ॥ तत्राष्टलोकपालचंद्रसवितृशक्तित्वेनस्तुवंतिसार्धेन ॥ कौबेरीत्यत्रकौमारीतिपाठःसाचित्यः अंबुपावारुणीशक्तिः ॥ ४० ॥ सौरीसूर्यप्रभाशक्तिरितिसर्वत्रसंबध्यते ॥ किंचबहुनेत्याहुः ॥ सर्वदेवेति ॥ ४१ ॥ सर्वदेवशक्तित्वमेवसंक्षेपेणदर्शयंति ॥ त्वमित्यर्धेन ॥ चतुर्विंशतितत्त्वरूपेणस्तुवंति ॥ प्रकृतिस्त्वमितिसार्धेन ॥ प्रकृतिःप्रधानम् ॥ मतिर्महत्तत्वंहैरण्यगर्भीबुद्धिरितियावत् ॥ ४२ ॥ चेतोंतरिंद्रियम् ॥ सर्वेंद्रियेत्यत्रसर्वशब्दोज्ञानकर्मविषयः ॥ क्रमोत्रनविवक्षितः ॥ पंचतन्मात्ररूपाअपंचीकृतपंचमहाभूतस्वरूपेत्यर्थः ॥ महाभूतात्मिकेस्थूलपंचमहाभूतस्वरूपेइत्यर्थः ॥ ४३ ॥

पंचभूतगुणत्वेनइंद्रियाधिष्ठातृदेवतारूपेणचस्तुवंति॥ शब्दादीत्यर्धेन॥आदिशब्देनस्पर्शरूपरसगंधाग्रह्यंते ॥ करणमिद्रियमनुगृह्णातीतिकरणानुग्रहाइंद्रियाधिष्ठातृदेवतारूपेत्यर्थः॥ स र्वकर्तृत्वेनसर्वस्वरूपत्वेनचस्तुवंति ॥ ब्रह्मांडेत्यर्धेन ॥ अंतशब्दोऽवस्वरूपवचनः ॥ ४४ ॥ ननुहिरण्यगर्भोब्रह्मांडंसृजतिब्रह्मांडंमहदादिकार्यंभौतिकमेवकिमत्राहंतत्राहुः ॥ त्वमिति ॥ त्वंपराईश्वरीअसि ॥ हिरण्यगर्भंसृष्ट्वातद्द्वारात्वमेवब्रह्मांडंसृजसीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ योवैब्रह्माणंविदधातिपूर्वमिति ॥ परंमहदादिअपरंतत्कार्यंतेपरापरेतद्रूपापराऽपरा ॥ अत स्त्वमेवब्रह्मांडरूपेत्यर्थः ॥ उपसंहरंति ॥ परापराणामिति ॥ ४५ ॥ ननुपरापररूपत्वेकथंपरमात्मस्वरूपत्वंतत्राहुः ॥ माययासर्वरूपात्वमिति ॥ वस्तुतोऽरूपासि ॥ अरूपत्वेहेतुस्त्वंचि च्छक्तिरिति ॥ ज्ञानैकस्वरूपेत्यर्थः ॥ सर्वरूपत्वंसंक्षेपेणदर्शयंति ॥ त्वंस्वाहेति ॥ ४६ ॥ वैदिकमंत्ररूपेणस्तुवंति ॥ वषडिति ॥ किंचकिंबहुनेत्याहुः ॥ सर्वमंत्रेति ॥ सर्वकारणत्वेनस्तुवं

शब्दादिरूपिणीत्वंवैकरणानुग्रहात्वमु॥ब्रह्मांडकर्त्रीत्वंदेविब्रह्मांडांतस्त्वमेवहि॥४४॥ त्वंपरासिमहादेवित्वंचदेविपरापरा॥ परापराणां परमापरमात्मस्वरूपिणी॥४५॥सर्वरूपात्वमीशानित्वमरूपासिसर्वगे॥त्वंचिच्छक्तिर्महामायेत्वंस्वाहात्वंस्वधामृते ॥ ४६ ॥ वषडौषट् स्वरूपासित्वमेवप्रणवात्मिका ॥सर्वमंत्रमयीत्वंवैब्रह्माद्यास्त्वत्समुद्भवाः ॥ ४७ ॥ चतुर्वर्गात्मिकात्वंवैचतुर्वर्गफलोदये ॥ त्वत्तःसर्वमिदं विश्वंत्वयिसर्वंजगन्निधे॥४८॥यद्दृश्यंयददृश्यंचस्थूलसूक्ष्मस्वरूपतः॥तत्रत्वंशक्तिरूपेणकिंचिन्नत्वद्दृतेकचित् ॥ ४९॥ मातस्त्वयाद्यवि निहत्यमहासुरेंद्रंदुर्गंनिसर्गविबुधार्पितदैत्यसैन्यम्॥त्राताःस्मदेविसततंनमतांशरण्येत्वत्तोऽपरःकइहयंशरणंव्रजामः॥५०॥

ति ॥ ब्रह्मेति ॥ सर्वरूपत्वमुपसंहरंति ॥ ब्रह्मेतीतिवा ॥ ४७॥ चतुर्वर्गात्मकत्वेनतद्दातृत्वेनचस्तुवंति ॥ चतुर्वर्गेति ॥ चतुर्वर्गफलस्यपुरुषार्थचतुष्टयफलस्योदयोयस्यास्तत्संबोधनंच तुर्वर्गफलोदये ॥ उपसंहरंति ॥ त्वत्तइति ॥ निमित्तकारणमात्रतांव्यावर्तयंति ॥ त्वयीति ॥ प्रलयकालेसर्वंजगन्निधीयतेऽस्यामितितत्संबोधनंतथा ॥ जगन्मयेइतिक्वचित् ॥ ४८ ॥ यदिति ॥ स्थूलसूक्ष्मस्वरूपतःस्थूलसूक्ष्मस्वरूपंयद्दृश्यंपृथिव्यादियददृश्यमाकाशादितत्रत्वंशक्तिरूपेणवर्तसे ॥ तत्तच्छक्तिरूपायांत्वयियतस्तद्वस्तुप्रथितमित्यर्थः ॥ अतस्त्वांविनाकिंचि न्नात्रास्तीति ॥ ४९ ॥ ननुब्रह्मादीन्विहायकिमितिमांशरणंप्राप्तास्तत्राहुः ॥ मातरिति ॥ निसर्गविबुधाआजानसिद्धादेवाब्रह्माद्याःपुंभ्योऽजेयत्वात्तेषुअर्पितंदैत्यसैन्यंयेनदुर्गेणतंत्रि निहत्य ॥ ५० ॥

विश्वंव्याप्येतिशेषः ॥ सुदृक्शोभनदृष्टिः ॥ ५१ ॥ननुनिश्चितम् ॥ भवतीनतिकृन्सुत्वत्प्रणामकर्तृषु ॥ सकलायुषांसंपूर्णायुषाम् ॥ सफलायुषामितिवापाठः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ शल भत्वंपतंगत्वम् ॥ यदाहामरः ॥ समौपतंगशलभाविति ॥ पतंगरुचिप्राप्यसूर्यमंडलंभित्त्वेत्यर्थः ॥ यदाहामरः ॥ पतंगौपक्षिसूर्यौचेति ॥ ५४ ॥ अवरक्ष ॥ प्रतिपदंप्रतिक्षणम् ॥ विप

लोकेतएवधनधान्यसमृद्धिभाजस्तेपुत्रपौत्रसुकलत्रसुमित्रवंतः ॥ तेषांयशःप्रसरचंद्रकरावदातंविश्वंभवेद्भवसियेषुसुदृक्कमीशे ॥ ५१ ॥ त्वद्भक्तिचेतसिजनेनविपत्तिलेशःक्लेशःक्वानुभवतीनतिकृत्सुपुंसु ॥ त्वन्नामसंस्तुतिजुषांसकलायुषांक्वभूयःपुनर्जनिरिहत्रिपुरारिपत्नि ॥ ५२ ॥ चित्रंयदत्रसमरेसहिदुर्गदैत्यस्त्वद्दृष्टिपातमधिगम्यसुधानिधानम् ॥ मृत्योर्वशत्वमगमद्विदितंभवानिदुष्टापितेदृशिगतःकुगतिंन याति ॥ ५३ ॥ त्वच्छस्त्रवह्निशलभत्वमिताअपीहदैत्याःपतंगरुचिमाप्यदिवंव्रजंति ॥ संतःखलेष्वपिनदुष्टधियोयतःस्युःसाधुष्विवप्रणयि नःस्वपथंदिशंति ॥ ५४ ॥ प्राच्यांमृडानिपरिपाहिसदानतान्नोयाम्यामवप्रतिपदंविपदोभवानि ॥ प्रत्यग्दिशित्रिपुरतापनपत्निरक्षत्वंपात्युदीचिनिजभक्तजनान्महेशि ॥ ५५ ॥ ब्रह्माणिरक्षसततंनतमौलिदेशंत्वंवैष्णविप्रतिकुलंपरिपालयाधः ॥ रुद्राग्निनैर्ऋतिसदागतिदिक्षुपांतुमृत्युंजयात्रिनयनात्रिपुरात्रिशक्त्यः ॥५६ ॥ पातुत्रिशूलममलेतवमौलिजान्नोभालस्थलंशशिकलाभृद्भुमाभ्रुवौच ॥ नेत्रेत्रिलोचनवधूर्गिरिजाचनासामोष्ठंजयाचविजयात्वधरप्रदेशम् ॥ ५७ ॥ श्रोत्रद्वयंश्रुतिरवादशनावलिंश्रीश्चंडीकपोलयुगलंरसनांचवाणी ॥ पायात्सदैवचिबुकंजयमंगलानःकात्यायनीवदनमंडलमेवसर्वम् ॥ ५८ ॥ कंठप्रदेशमवतादिहनीलकंठीभूदारशक्तिरनिशंचकृकाटिकायाम् ॥ कौर्म्यंसदेशमनिशंभुजदंडमैंद्रीपद्माचपाणिफलकंनतिकारिणांनः ॥ ५९ ॥

दोविपत्तेः ॥ प्रतिपदमित्यत्रप्रतिकुलमितिपाठेप्रतिभक्तकुलमित्यर्थः ॥ ५५ ॥ त्रिषुसृष्टिस्थितिप्रलयेषुशक्तिःसामर्थ्यंयस्याःसात्रिशक्तिः ॥ यथासंख्येनान्वयः ॥ ५६ ॥ भालंलला टम् ॥ ५७ ॥ चिबुकंओष्ठाधरयोरधःप्रदेशम् ॥ ५८ ॥ भूदारशक्तिर्वाराही ॥ कृकाटिकायामवटौ द्वितीयार्थेसप्तमी ॥ ग्रीवाशिरःसंधेःपश्चात्पृष्ठवंशोपरिभागेइत्यर्थः ॥ यदाहामरः ॥ वटुर्घाटाकृकाटिकेति ॥ पाणिफलकंहस्तखंडकम् ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ उदरदरींजठरगुहाम् ॥ कटिंश्रोणिम् ॥ स्फिचौप्रोथौ ॥ यदाहामरः ॥ स्त्रियांस्फिचौकटिप्रोथाविति॥गुह्यंगुह्येंद्रियंशिश्नमितियावत् ॥ अपानमपानेंद्रियंगुदमित्यर्थः ॥ ६१॥
जानूजानुनीऊरुपर्वणीइत्यर्थः ॥ यदाहामरः ॥ जानूरुपर्वाष्ठीवदस्त्रियामिति ॥ जंघेप्रसृतेजानुनोरधोभागौ ॥ गुल्फौपादग्रंथी ॥ चांद्रीचंद्रशक्तिःरोहिणीवा ॥ ६२ ॥ ६३ ॥६४ ॥

हस्तांगुलीःकमलजाविरजानखांश्चकक्षांतरंतरणिमंडलगातमोघ्नी ॥ वक्षःस्थलंस्थलचरीहृदयंधरित्रीकुक्षिद्वयंत्ववतुनःक्षणदाचरघ्नी ॥ ६० ॥ अव्यात्सदोदरदरींजगदीश्वरीनोनाभिंनभोगतिरजात्वथपृष्ठदेशम् ॥ पायात्कटिंचविकटापरमास्फिचौनोगुह्यंगुहारणिरपानमपायहंत्री॥ ६१ ॥ ऊरुद्वयंचविपुलाललिताचजानूजंघेजवाऽवतुकठोरतरात्रगुल्फौ ॥ पादौरसातलचरांगुलिदेशमुग्राचांद्रीनखान्पदतलंतलवासिनीच॥ ६२ ॥ गृहंरक्षतुनोलक्ष्मीःक्षेत्रंक्षेमकरीसदा॥ पातुपुत्रान्प्रियकरीपायादायुःसनातनी ॥ ६३ ॥ यशःपातुमहादेवीधर्मंपातुधनुर्धरी ॥ कुलदेवीकुलंपातुसद्गतिंसद्गतिप्रदा ॥ ६४ ॥ रणेराजकुलेद्यूतेसंग्रामेशत्रुसंकटे ॥ गृहेवनेजलादौचसर्वाणीसर्वतोऽवतु ॥ ६५ ॥ इतिस्तुत्वाजगद्धात्रींप्रणेमुश्चपुनःपुनः ॥ सर्वेसवासवादेवाःसर्षिगंधर्वचारणाः ॥६६॥ ततस्तुष्टाजगन्मातातानाहसुरसत्तमान्॥ स्वाधिकारान्सुराःसर्वेशासतुप्राग्यथायथा॥६७॥ तुष्टाहमनयास्तुत्यानितरांतुयथार्थया ॥ वरमन्यंप्रदास्यामितच्छृणुध्वंसुरोत्तमाः ॥६८॥ ॥दुर्गोवाच॥ ॥ यःस्तोष्यतितुमांभक्त्यानरःस्तुत्यानयाशुचिः॥ तस्याहंनाशयिष्यामिविपदंचपदेपदे॥ ६९॥ एतत्स्तोत्रस्यकवचंपरिधास्यतियोनरः॥ तस्यक्वचिद्भयंनास्तिवज्रपंजरगस्यहि॥७०॥ अद्यप्रभृतिमेनामदुर्गेतिख्यातिमेष्यति॥ दुर्गदैत्यस्यसमरेपातनादतिदुर्गमात्॥ ७१ ॥ येमांदुर्गांशरणगानतेषांदुर्गतिःक्वचित्॥ दुर्गास्तुतिरियंपुण्यावज्रपंजरसंज्ञिका ॥ ७२॥ अनयाकवचंकृत्वामाबिभेतुयमादपि ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्चशाकिनीडाकिनीगणाः॥७३॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ यथार्थयासान्वयया ॥ यथातथेतिपाठेपिसएवार्थः ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ दुर्गेतिदुर्गनामानंदैत्यंहंतीतिदुर्गा ॥ घ्नेत्यस्याश्रवणमार्षम् ॥ यद्वा दुर्गमतिदुर्गंमंदुर्गदैत्यस्यहननंघातनमस्याअस्तीतिदुर्गा ॥ अर्शआदिभ्योऽच् ॥ तदेतदाह ॥ दुर्गदैत्यस्येति ॥७१॥७२॥ माबिभेतुभयंमाकरोतु ॥ शाकिनीडाकिन्यौदुष्टग्रहविशेषौ ॥ ७३ ॥

झोटिंगाःपिशाचाः झाटिंगाइतिपाठेपिसएवार्थः ॥ वेतालाभूतविशेषाः॥ कंकालाःपिशाचभेदाः ॥७४॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ रक्षामिति ॥ परिपरितःसर्वतोभावेनेत्य र्थः ॥ ८० ॥ तयातस्याइत्यर्थः ॥तस्याइतिवापाठः ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ नवरात्रंआश्विनशुक्लपक्षीयम् ॥ सुमतिंज्ञानम् ॥ सद्गतिमितिकचित् ॥ ८३ ॥ महाबलिरित्यत्रबलिशब्देनपका

झोंटिंगाराक्षसाःक्रूराविषसर्पाग्निदस्यवः ॥ वेतालाश्चापिकंकालग्रहाबालग्रहाअपि ॥ ७४ ॥ वातपित्तादिजनितास्तथाचविषमज्वराः॥ दूरादेवपलायंतेश्रुत्वास्तुतिमिमांशुभाम् ॥ ७५ ॥ वज्रपंजरनामैतत्स्तोत्रंदुर्गाप्रशंसनम् ॥ एतत्स्तोत्रकृतत्राणेवज्रादपिभयंनहि ॥ ७६ ॥ अष्टजप्तेनचानेनयोभिमंत्र्यजलंपिबेत् ॥ तस्योदरगतापीडाक्वापिनोसंभविष्यति ॥ ७७ ॥ गर्भपीडातुनोजातुभविष्यत्यभिमंत्रणात् ॥ बालानांपरमाशांतिरेतत्स्तोत्रांबुपानतः ॥ ७८ ॥ यत्रसांनिध्यमेतस्यस्तवस्येहभविष्यति ॥ एतास्तुशक्तयःसर्वाःसर्वत्रसहितामया ॥ ७९ ॥ रक्षांपरिकरिष्यंतिमद्भक्तानांममाज्ञया॥इतिदत्वावरान्देवीदेवेभ्योंतर्हितातदा॥८०॥तेपिस्वर्गौकसःसर्वेस्वंस्वंस्वर्गंययुर्मुदा॥स्कंदउवाच॥ इत्थंदुर्गाभवन्नामतयादेव्यामहामुने ॥ काश्यांसेव्यायथासाचतच्छृणुष्ववदामिते ॥ ८१ ॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांभौमवारेविशेषतः ॥ संपू ज्यासततंकाश्यांदुर्गादुर्गतिनाशिनी ॥ ८२ ॥ नवरात्रंप्रयत्नेनप्रत्यहंसासमार्चिता ॥ नाशयिष्यतिविघ्नौघान्सुमतिंचप्रदास्यति ॥ ८३ ॥ महा पूजोपहारैश्चमहाबलिनिवेदनैः ॥ दास्यत्यभीष्टदासिद्धिंदुर्गाकाश्यांनसंशयः ॥ ८४ ॥ प्रतिसंवत्सरंतस्याःकार्यायात्राप्रयत्नतः ॥ शारदंनव रात्रंचसकुटुंबैःशुभार्थिभिः ॥ ८५ ॥ योनसांवत्सरींयात्रांदुर्गायाःकुरुतेकुधीः ॥ काश्यांविघ्नसहस्राणितस्यस्युश्चपदेपदे ॥ ८६ ॥ दुर्गाकुंडे नरःस्नात्वासर्वदुर्गार्तिहारिणीम् ॥ दुर्गांसंपूज्यविधिवन्नवजन्माघमुत्सृजेत् ॥ ८७ ॥ सादुर्गाशक्तिभिःसार्धंकाशींरक्षतिसर्वतः ॥ ताःप्रय त्नेनसंपूज्याःकालरात्रिमुखानरैः ॥ ८८ ॥ रक्षंतिक्षेत्रमेतद्वैतथान्यानवशक्तयः ॥ उपसर्गसहस्रेभ्यस्तावैदिग्देवताःक्रमात् ॥ ८९ ॥ शतनेत्रा सहस्रास्यातथायुतभुजापरा ॥ अश्वारूढागजास्याचत्वरिताशववाहिनी ॥ ९० ॥ विश्वासौभाग्यगौरीचस्पष्टाःप्राच्यादिमध्यतः ॥ एतायत्ने नसंपूज्याःक्षेत्ररक्षणदेवताः ॥ ९१ ॥

न्नानिगृह्यंते ॥८४॥ शारदंतदेव ॥८५॥८६॥८७ ॥ कालरात्रिमुखाःकालरात्रिप्रधानाः ॥८८॥८९॥ त्वरितावेगवत्तरा ॥९०॥ स्पष्टानिस्पष्टानियुक्ताइतियावत् ॥ देव्याइतिशेषः ॥ स्पष्येतिपाठेस्पष्टिमार्गेणेत्यर्थः ॥ प्राच्यादिमध्यतःप्राच्यादिषुदिक्षुमध्येचेत्यर्थः ॥ ९१ ॥

निर्वाणश्रीनिकेतनंकैवल्यस्यरम्यंस्थानंकैवल्यलक्ष्म्यानिकेतनमितिवा ॥ ९२ ॥ क्रमात्प्राच्यादिक्रमात् ॥ ९३ ॥ रुंडमुंडस्रजःकबंधशिरोमालाः ॥ ९४ ॥ रुधिरासवैःरुधिराण्येव

तथैवभैरवाश्चाष्टौदिक्ष्वष्टासुप्रतिष्ठिताः॥ रक्षंतिसततंकाशींनिर्वाणश्रीनिकेतनम् ॥ ९२ ॥ रुरुश्चंडोसितांगश्चकपालीक्रोधनस्तथा॥ उन्मत्तभैरवस्तद्वत्क्रमात्संहारभीषणौ॥ ९३ ॥ चतुःषष्टिस्तुवेतालामहाभीषणमूर्तयः॥ रुंडमुंडस्रजःसर्वेकर्त्रीखर्परपाणयः॥ ९४ ॥ श्ववाहनारक्तमुखामहादंष्ट्रामहाभुजाः ॥ नग्नाविमुक्तकेशाश्चप्रमत्तारुधिरासवैः ॥ ९५ ॥ नानारूपधराःसर्वेनानाशस्त्रास्त्रपाणयः ॥ तदाकारैश्वतद्भृत्यैःकोटिशःपरिवारिताः॥ ९६ ॥ विद्युज्जिह्वोललज्जिह्वःक्रूरास्यःक्रूरलोचनः ॥ उग्रोविकटदंष्ट्रश्चवक्रास्योवक्रनासिकः ॥ ९७ ॥ जंभकोजृंभणमुखोज्वालानेत्रोवृकोदरः॥ गर्तनेत्रोमहानेत्रस्तुच्छनेत्रोंऽत्रमंडनः ॥ ९८ ॥ ज्वलत्केशःकंबुशिराःखर्वग्रीवोमहाहनुः ॥ महानासोलंबकर्णःकर्णप्रावरणोनसः ॥ ९९ ॥ इत्यादयोमुनेक्षेत्रंदुर्वृत्तरुधिरप्रियाः ॥ त्रासयंतोदुराचारान्रक्षंतिपरितःसदा ॥ १०० ॥ त्रैलोक्यविजयाद्याश्चज्वालामुख्यंतगाश्चयाः ॥ शक्तयोऽत्रमयाख्यातामुनेकलशसंभव ॥ १ ॥ ताःकाशींपरिरक्षंतिचतुर्दिक्षूद्यतायुधाः ॥ ताःसमर्च्याःप्रयत्नेनमहाविघ्नप्रशांतये॥ २ ॥ भैरवारुरुमुख्याश्चमहाभयनिवारकाः॥ संपूज्याःसर्वदाकाश्यांसर्वसंपत्तिहेतवः॥ ३ ॥ विद्युज्जिह्वप्रभृतयोवेतालाउग्ररूपिणः॥ अत्युग्रानपिविघ्नौघान्हरिष्यंत्यचिंताइह॥ ४॥ तथाभूतावलीचात्रनानाभीषणरूपिणी॥ उदायुधाऽवतिपुरींशतकोटिमितामुने॥ ५ ॥ निर्वाणलक्ष्मीक्षेत्रस्यपालयित्रीपदेपदे॥ एतावैदेवताःपूज्याःकाश्यांनिर्वाणकांक्षिभिः॥ ६ ॥ श्रुत्वाध्यायमिमंपुण्यंनरोदुर्गजयाभिधम्॥ नानाशक्तिसमायुक्तंदुर्गमाशुतरिष्यति॥७॥ यएतेभैरवाःप्रोक्तायेवेतालाउदाहृताः॥ तेषांनामानिचाकर्ण्यनरोविघ्नैर्नदूयते॥८॥

आसन्नामद्यानितैः ॥ ९५ ॥ कोटिशोरुधिराशनाइतिकचित् ॥ कोटिशोऽपरिमिताः ॥ ९६ ॥ तेषुचतुःषष्ट्यांकांश्चिद्वेतालान्दर्शयति ॥ विद्युज्जिह्वइतित्रयेण ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ भूतावलीभूतपंक्तिर्भूतसमूहइत्यर्थः ॥ अवतिरक्षति ॥ ५ ॥ पदेपदेक्षणेक्षणे ॥ ६ ॥ दुर्गंसंकटम् ॥ ७ ॥ ८ ॥

सहेति श्रोतारमपिरक्षिष्यंतीत्यर्थः ॥ ९॥ ११०॥ अहंबुद्धिगृहीतानांरक्षणंप्रार्थयित्वाममबुद्धिगृहीतानामपितत्प्रार्थयते ॥ गृहेपीति ॥ ११॥ गुरुंमहांतम् ॥ ११२ ॥ ॥ इतिश्रीरामानं दकृतायांकाशीखंडटीकायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ त्रिसप्ततितमेध्यायेश्रीमदोंकारवर्णनम् ॥ क्रियतेतीवपापघ्नंमहाश्चर्यप्रदंनृणाम् ॥ १ ॥ नंविनंसन्निदेश्येतिमृडान्यासहि

अदृष्टा अपितेभूताएतदाख्यानपाठकम् ॥ रक्षिष्यंतिप्रयत्नेनसहश्रोतृजनेनच ॥ ९ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकाशीभक्तिपरैर्नरैः ॥ श्रोतव्यमिद माख्यानंमहाविघ्ननिवारणम् ॥ ११० ॥ गृहेपियस्यलिखितमेतत्स्थास्यतिपूजितम् ॥ तस्यापदांसहस्राणिनाशयिष्यंतिदेवताः ॥ ११ ॥ का श्यांयस्यास्तिवैप्रेमतेनकृत्वाऽऽदरंगुरुम् ॥ श्रोतव्यमिदमाख्यानंवज्रपंजरसन्निभम् ॥ १२ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदुर्गाविज योनामद्विसततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ त्रिलोचनंसमासाद्यदेवदेवःषडानन ॥ जगदंबिकयायुक्तःकिंचका राशुतद्वद ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ मुनेकलशजाख्यामियत्पृष्टंतन्निशामय ॥ विरजःसंज्ञकंपीठंयत्प्रोक्तंसर्वसिद्धिदम् ॥ २ ॥ तत्पीठदर्श नादेवविरजाजायतेनरः ॥ यत्रास्तितन्महालिंगंवाराणस्यांत्रिलोचनम् ॥ ३ ॥ तीर्थंपिलिपिलाख्यंतद्युनद्यंभसिविश्रुतम् ॥ सर्वतीर्थमयंती र्थंतत्काश्यांपरिगीयते ॥ ४ ॥ विष्टपत्रितयांतर्येदेवर्षिमनुजोरगाः ॥ ससरित्पर्वतारण्याःसंतितेतत्रयन्मुने ॥ ५ ॥ तदारभ्यचतत्तीर्थंतच्चलिंगं त्रिलोचनम् ॥ त्रिविष्टपमितिख्यातमतोहेतोर्महत्तरम् ॥ ६ ॥ त्रिविष्टपस्यलिंगस्यमहिमोक्तःपिनाकिना ॥ जगज्जनन्याःपुरतोयथावन्मित थामुने ॥ ७ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ देवदेवजगन्नाथशर्वसर्वदसर्वग ॥ सर्वदृक्सर्वजनककिंचित्पृच्छामितद्वद ॥ ८ ॥ इदंतवप्रियंक्षेत्रंकर्म बीजमहौषधम् ॥ नैःश्रेयस्याःश्रियोगेहंममापिप्रीतिदंमहत् ॥ ९ ॥

तोमृडः यथैतैत्रैविष्टपंक्षेत्रंमुक्तिबीजप्ररोहणमित्युक्तमतःपृच्छति ॥ त्रिलोचनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ पिलिपिलेतिलक्ष्म्याएवनामांतरम् ॥ ४ ॥ तीर्थलिंगयोस्त्रिविष्टपंनामत्रिविष्टप नामनिरुक्त्यादर्शयति ॥ विष्टपेति ॥ विष्टपत्रितयेभुवनत्रयमध्ये ॥ तत्रेतितीर्थलिंगयोर्निरुक्तिः ॥ यद्यतः ॥ ५ ॥ महत्तरंश्रेष्ठतमंच ॥ पाठांतरंस्पष्टम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ सर्वोपकारार्थमज्ञे वपृच्छति ॥ देवदेवेति नवभिः ॥ देवदेवेतिसंबोधनानिभक्त्युद्रेकख्यापकानि ॥ सर्वदसर्वगेत्यत्रसर्वसमर्चितेतिक्वचित् ॥ ८ ॥ ९ ॥

१ अतोहेतोस्त्रिविष्टपेइति

विष्वक्सर्वव्यापीत्यर्थः ॥ केनब्रह्मणायेनकेनापिवाऽवगम्यतेकाक्कानावगम्यतएवेत्यर्थः ॥ १० ॥ स्वयंभून्यपीत्यत्रस्वभूमिष्ठानीतिपाठेस्वस्थानस्थितानि ॥ स्वयंभुस्थापितानीतिपा ठेस्वयंभूनिस्थापितानिचेत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ यत्रकाश्याम् ॥ सवल्लभःसशक्तिकः ॥ १३ ॥ १४ ॥ जन्मनोमध्येमध्येजन्मसकृत्समर्चनादित्यन्वयः ॥ १५ ॥ १६ ॥ अगस्त्यस्य

यत्क्षेत्ररजसोप्यग्रेत्रिलोक्यपितृणायते ॥ तस्याखिलस्यमहिमाविष्वक्केनावगम्यते ॥ १० ॥ यानीहसंतिलिंगानितानिसर्वाण्यसंशयम् ॥ निर्वाणकारणान्येवस्वयंभून्यपितान्यपि ॥ ११ ॥ यद्यप्येवंतथापीशविशेषंवक्तुमर्हसि ॥ काश्यामनादिसिद्धानिकानिलिंगानिशंकर ॥ १२ ॥ यत्रदेवःसदातिष्ठेत्संवर्तेऽपिसवल्लभः ॥ यैरियंप्रथितिंप्राप्ताकाशीमुक्तिपुरीतिच ॥ १३ ॥ येषांस्मरणतोप्यत्रभवेत्पापस्यसंक्षयः ॥ दर्शनस्पर्शनाभ्यांचस्यातांस्वर्गापवर्गकौ ॥ १४ ॥ येषांसमर्चनादेवमध्येजन्मसकृद्विभो ॥ लिंगानिपूजितानिस्युःकाश्यांसर्वाणिनिश्चितम् ॥ १५ ॥ विधायमय्यनुक्रोशंकारुण्यामृतसागर ॥ एतदाचक्ष्वमेशंभोपादयोःप्रणतास्म्यहम् ॥ १६ ॥ इत्याकर्ण्यमहेशानस्तस्यादेव्याःसुभाषितम् ॥ कथयामासविंध्यारेमहालिंगानिसत्तम ॥ १७ ॥ यन्नामाकर्णनादेवक्षीयंतेपापराशयः ॥ प्राप्यतेपुण्यसंभारःकाश्यांनिर्वाणकारणम् ॥ १८ ॥ देवदेवउवाच ॥ ॥ शृणुदेविपरंगुह्यंक्षेत्रेऽस्मिन्मुक्तिकारणम् ॥ इदंविदंतिनैवापिब्रह्मनारायणादयः ॥ १९ ॥ असंख्यातानिलिंगानिपार्वत्यानंदकानने ॥ स्थूलान्यपिचसूक्ष्माणिनानारत्नमयानिच ॥ २० ॥ नानाधातुमयानीशेदार्षदान्यप्यनेकशः ॥ स्वयंभून्यप्यनेकानिदेवर्षिस्थापितान्यहो ॥ २१ ॥ सिद्धचारणगंधर्वयक्षरक्षोर्चितान्यपि ॥ असुरोरगमर्त्यैश्चदानवैरप्सरोगणैः ॥ २२ ॥ दिग्गजैर्गिरिभिस्तीर्थैर्ऋक्षवानरकिन्नरैः ॥ पतत्रिप्रमुखैर्देविस्वस्वनामांकितानिवै ॥ २३ ॥ प्रतिष्ठितानियानीहमुक्तिहेतूनितान्यपि ॥ अदृश्यान्यपिदृश्यानिदुरवस्थान्यपि प्रिये ॥ २४ ॥ भग्नान्यपिचकालेनतानिपूज्यानिसुंदरि ॥ परार्धशतसंख्यानिगणितान्येकदामया ॥ २५ ॥ गंगांभस्यपितिष्ठंतिषष्टिकोटिमितानिहि ॥ सिद्धलिंगानितानीशेतिष्येऽदृश्यत्वमाययुः ॥ २६ ॥

विंध्यारित्वंतद्वृद्धिविघातकत्वाज्ज्ञेयम् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ असंख्यातानिलिंगानीत्यादीनांपूज्यानीतिषष्ठेनान्वयः ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दुरवस्थानीति ॥ यवनादिभिरतिशयेनदुर्दुष्टा अवस्थायेषांतानितथा ॥ २४ ॥ परार्द्धशतसंख्यानिपरार्धंब्रह्मणःपंचाशद्वर्षंतन्मानेनमानुषदिनसंख्यासंख्याविशेषोवात्तच्छतसंख्यानिपरार्धशतसंख्यानि ॥ २५ ॥ तिष्येकलौ ॥ २६ ॥

गणनेति ॥ हेगौरिममभक्तजनैरिहकाश्यांयानिलिंगानिप्रतिष्ठितानितेषांगणनाअंतोनास्ति ॥ उपसंहरति ॥ अतस्तेषांसंख्यानविद्यतेइति ॥ गणनादिवसादर्वागिति ॥ यस्मिन्दिवसेमयागणनाकृतातस्माद्दिवसादर्वाग्पूर्वमित्यतिरोहितएवार्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ नहास्यतिनत्यक्ष्यति ॥ २९ ॥ पुष्टाःस्थूलाव्याप्तावा ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ स

गणनादिवसादर्वाङ्ममभक्तजनैःप्रिये ॥ प्रतिष्ठितानियानीहतेषांसंख्यानविद्यते ॥ २७ ॥ त्वयातुयानिपृष्टानियैरिदंक्षेत्रमुत्तमम् ॥ तानिलिंगानिवक्ष्यामिमुक्तिहेतूनिसुंदरि ॥ २८ ॥ कलावतीवगोप्यानिभविष्यंतिगिरींद्रजे ॥ परंतेषांप्रभावोयःस्वंस्वंस्थानंनहास्यति ॥ २९ ॥ कलिकल्मषपुष्टायेयेदुष्टानास्तिकाःशठाः ॥ एतेषांसिद्धलिंगानांज्ञास्यंत्याख्यामपीहन ॥ ३० ॥ नामश्रवणतोपीहयल्लिंगानांशुभानने ॥ वृजिनानिक्षयंयांतिवर्धंतेपुण्यराशयः ॥ ३१ ॥ ओंकारःप्रथमंलिंगंद्वितीयंचत्रिलोचनम् ॥ तृतीयश्चमहादेवःकृत्तिवासाश्चतुर्थकम् ॥ ३२ ॥ रत्नेशःपंचमंलिंगंषष्ठंचंद्रेश्वराभिधम् ॥ केदारःसप्तमंलिंगंधर्मेशश्चाष्टमंप्रिये ॥ ३३ ॥ वीरेश्वरंचनवमंकामेशंदशमंविदुः ॥ विश्वकर्मेश्वरंलिंगंशुभमेकादशंपरम् ॥ ३४ ॥ द्वादशंमणिकर्णीशमविमुक्तंत्रयोदशम् ॥ चतुर्दशंमहालिंगममविश्वेश्वराभिधम् ॥ ३५ ॥ प्रियेचतुर्दशैतानिश्रियोहेतूनिसुंदरि ॥ एतेषांसमवायोयंमुक्तिक्षेत्रमिहेरितम् ॥ ३६ ॥ देवताःसमधिष्ठाय्यःक्षेत्रस्यास्यपराइमाः ॥ आराधिताःप्रयच्छंतिनृभ्योनैःश्रेयसींश्रियम् ॥ ३७ ॥ आनंदकाननेमुक्त्यैप्रोक्तान्येतानिसुंदरि ॥ प्रियेचतुर्दशेज्यानिमहालिंगानिदेहिनाम् ॥ ३८ ॥ प्रतिमासंसमारभ्यतिथिंप्रतिपदंशुभाम् ॥ एतेषांलिंगमुख्यानांकार्यायात्राप्रयत्नतः ॥ ३९ ॥ अनाराध्यमहादेवमेषुलिंगेषुकुंभज ॥ कःकाश्यांमोक्षमाप्नोतिसत्यंसत्यंपुनःपुनः ॥ ४० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकाशीफलमभीप्सुभिः ॥ पूज्यान्येतानिलिंगानिभक्त्यापरमयामुने ॥ ४१ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ एतान्येवकिमन्यानिमहालिंगानिषण्मुख ॥ निर्वाणकारणानीहयदिसंतितदावद ॥ ४२ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ अन्यान्यपिचसंतीहमहालिंगानिसुव्रत ॥ कलिप्रभावाद्गुप्तानिभविष्यंत्येवतानिवै ॥ ४३ ॥

मवायःसमाहारोमेलनमितियावत् ॥ ३६ ॥ नैःश्रेयसींकैवल्याख्याम् ॥ ३७ ॥ देहिनांमुक्त्यैइत्यन्वयः ॥ ३८ ॥ प्रतिमासमितिस्कंदोक्तिः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ पार्वत्याईश्वरोक्तान्येवान्यानिचतुर्दशलिंगान्याहाऽमृतेशइति ॥ ४५ ॥ लांगलःलांगलीश्वरः ॥ ब्रह्मेशलांगलीशौचेतिकचित् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ काशीको

यस्येश्वरेसदाभक्तिर्यःकाशीतत्त्ववित्तमः ॥ सएवैतानिलिंगानिवेत्स्यत्यन्योनकश्चन ॥४४॥ येषांनामग्रहेणापिकलिकल्मषसंक्षयः ॥ अमृतेशस्तारकेशोज्ञानेशःकरुणेश्वरः ॥ ४५ ॥ मोक्षद्वारेश्वरश्चैवस्वर्गद्वारेश्वरस्तथा ॥ ब्रह्मेशोलांगलश्चैववृद्धकालेश्वरस्तथा ॥ ४६ ॥ वृषेशश्चैवचंडीशोनंदिकेशोमहेश्वरः ॥ ज्योतीरूपेश्वरंलिंगंख्यातमत्रचतुर्दशम् ॥ ४७॥ काश्यांचतुर्दशैतानिमहालिंगानिसुंदरि ॥ इमानिमुक्तिहेतूनिलिंगान्यानंदकानने ॥ ४८ ॥ कलिकल्मषबुद्धीनांनाख्येयानिकदाचन ॥ एतान्याराधयेद्यस्तुलिंगानीहचतुर्दश ॥४९॥ नतस्यपुनरावृत्तिःसंसाराध्वनिकर्हिचित् ॥ काशीकोशोयमतुलोनप्रकाश्योयतस्ततः ॥ ५० ॥ एतल्लिंगाभिधादेविमहापद्यपिदुःखहृत् ॥ रहस्यंपरमंचैतत्क्षेत्रस्यास्यवरानने ॥ ५१ ॥ चतुर्दशापिलिंगानिमत्सान्निध्यकराणिहि ॥ अविमुक्तस्यहृदयमेतदेवगिरीद्रजे ॥ ५२ ॥ इमानियानिलिंगानिसर्वेषांमुक्तिदानिहि ॥ एकैकभुवनस्येहसारमादायसर्वतः ॥ मयैतानिकृतान्येवमहाभक्तिकृपावशात् ॥ ५३ ॥ अस्मिन्क्षेत्रेध्रुवंमुक्तिरितियाप्रथितिःप्रिये ॥ कारणंतत्रलिंगानिममैतानिचतुर्दश ॥ ५४ ॥ तएवव्रतिनःकांततएवचतपस्विनः ॥ ध्यातान्येतानियैर्भक्तैर्लिंगान्यानंदकानने ॥ ५५ ॥ तएवाभ्यस्तसद्योगादत्तदाना स्तएवहि ॥ काश्यामिमानिलिंगानियैर्दृष्टान्यपिदूरतः ॥ ५६ ॥ इष्टापूर्ताश्चयेधर्माःप्रणीतामुनिसत्तमैः ॥ तेसर्वेतेनविहितायावज्जीवंनिरेनसा ॥५७॥ येनाविमुक्तमासाद्यमहालिंगानिपार्वति ॥ सकृदभ्यर्चितानीहसमुक्तोनात्रसंशयः ॥५८॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ अन्यान्यपिचविंध्यारेदेव्यैप्रोक्तानिशंभुना ॥ स्वभक्तानांहितार्थायतान्यथाकर्णयाग्रज ॥५९॥ शैलेशःसंगमेशश्चस्वर्लीनोमध्यमेश्वरः ॥ हिरण्यगर्भईशानोगोप्रेक्षोवृषभध्वजः ॥ ६० ॥

शोऽविमुक्तशरीरम् ॥ सारइतिकचित् ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ महतीभक्तिर्येषांतेमहाभक्तयस्तेषांकृपावशात् ॥ महाभक्तेतिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ निरेनसानिष्पापेन ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ अग्रजईश्वरस्यमुखद्वाराप्रथमतोजातः ॥ द्विजेतिवापाठः ॥ ५९ ॥ महायतनानितृतीयचतुर्दशलिंगान्याह ॥ शैलेशइति ॥ ६० ॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ उपनिषद्रहस्यम् ॥ लिंगावलिर्लिंगपंक्तिःसमूहइत्यर्थः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ उक्तानुवादपूर्वकंप्रत्येकंसर्वलिंगानांमहिमानंपृच्छ
ति ॥ रहस्यमिति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ आराधिआराधितःपूजितः ॥ ७४ ॥ विधायकृत्वा ॥ ७५ ॥ तपःकरणसमयेपर्णमपिनभक्षितमित्यपर्णा ॥ तदुक्तम् ॥ स्वयंविशी

उपशांतशिवोज्येष्ठोनिवासेश्वरएवच ॥ शुक्रेशोव्याघ्रलिंगंचजंबुकेशंचतुर्दशम् ॥ ६१ ॥ मुनेचतुर्दशैतानिमहांत्यायतनानिवै ॥ एतेषाम
पिसेवातोनरोमोक्षमवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ चैत्रकृष्णप्रतिपदंसमारभ्यप्रयत्नतः ॥ आचतुर्दशिपूज्यानिलिंगान्येतानिसत्तमैः ॥ ६३ ॥ एतेषांवा
र्षिकीयात्रासुमहोत्सवपूर्वकम् ॥ कार्यामुमुक्षुभिःसम्यक्क्षेत्रसंसिद्धिदायिनी ॥ ६४ ॥ मुनेचतुर्दशैतानिमहालिंगानियत्नतः ॥ दृष्ट्वानजा
यतेजंतुःसंसारेदुःखसागरे ॥ ६५ ॥ क्षेत्रस्यपरमंतत्त्वमेतदेवप्रियेध्रुवम् ॥ संसाररोगग्रस्तानामिदमेवमहौषधम् ॥ ६६ ॥ क्षेत्रस्योपनिष
च्चैषामुक्तिबीजमिदंपरम् ॥ कर्मकाननदावाग्निरेषालिंगावलिःप्रिये ॥ ६७ ॥ एकैकस्यास्यलिंगस्यमहिमाद्यंतवर्जितः ॥ मयैवज्ञायतेदेवि
सम्यङ्नान्येनकेनचित् ॥ ६८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेप्राहदेवीहृष्टतनूरुहा ॥ प्रणम्यदेवमीशानंसर्वज्ञंसर्वदंशिवम् ॥ ६९ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ रहस्यं
परमंकाश्यांयदेतत्समुदीरितम् ॥ तच्छ्रुत्वोत्सुकतांप्राप्तंमनोमेतीववल्लभ ॥ ७० ॥ यदुक्तंलिंगमेकैकंमहासारतरंपरम् ॥ काश्यांपरमनिर्वा
णकारणंकारणेश्वर ॥ ७१ ॥ प्रत्येकंमहिमानंमेब्रूह्येषांभुवनेश्वर ॥ चतुर्दशानांलिंगानांश्रवणादघहारिणाम् ॥ ७२ ॥ ओंकारेशस्यलिंग
स्यकथमत्रसमागमः ॥ अतिपुण्यतमात्तस्मात्क्षेत्रादमरकंटकात् ॥ ७३ ॥ किमात्मकोऽयमोंकारोमहिमास्यचकोहर ॥ केनाराधिपुराचै
षददावाराधितश्चकिम् ॥ ७४ ॥ मृडानीवाक्सुधामेतांविधायश्रुतिगोचराम् ॥ कथामकथयद्देवओंकारस्यमहाद्भुताम् ॥ ७५ ॥ ॥ देवदे
वउवाच ॥ ॥ कथामाकर्णयापर्णेवर्णयामितवाग्रतः ॥ यथोंकारस्यलिंगस्यप्रादुर्भावइहाभवत् ॥ ७६ ॥ पुरानंदवनेचात्रब्रह्मणाविश्वयो
निना ॥ तपस्तप्तंमहादेविसमाधिंदधतापरम् ॥ ७७ ॥

र्णद्रुमपर्णवृत्तितापराहिकाष्ठातपसस्तयापुनः तदप्यपाकीर्णमतःप्रियंवदांवदंत्यपर्णामितितांपुराविदइति ॥ तस्याःसंबोधनमपर्णेइति ॥ अनेनतवैवतत्कथाश्रवणेधिकारोऽस्तीतिसूचयति
॥ ७६ ॥ परंतपइत्यन्वयः ॥ परंसमाधिमितिवा ॥ ७७ ॥

पुरोऽग्रतः ॥ विद्योतितहरिन्मुखंप्रकाशितदिक्समूहम् ॥ यदाहामरः ॥ दिशस्तुककुभःकाष्ठाआशाश्चहरितश्चताइति ॥७८॥ किंतज्ज्योतिरित्यतआह ॥ यदंतरिति ॥ अंतरंतःकरणे ॥ आविःप्रकटम् ॥ निर्व्याजेनफलाभिसंधिरहितेनसजातीयविजातीयप्रत्ययशून्येनेतिवा ॥७९॥ नन्वसंप्रज्ञातसमाधिस्थस्यब्रह्मणोज्योतिषोबहिःप्राकट्यंदुर्घटमित्याशंक्याह ॥ योभू दिति ॥ स्फुटतोविदारंप्राप्नुवतोभूमिभागाद्यश्चटचटाशब्दोऽभूत्तच्छब्दाद्ब्रह्माक्रमतःशनैःशनैःसमाधिंक्तत्यवानित्यर्थः ॥ स्फुटितइतिपाठेशब्दविशेषणम् ॥ अत्युत्कटइत्यर्थः ॥ ८० ॥ स्रष्टेति ॥ ब्रह्मात्यक्तनिर्गुणब्रह्मध्यानोनेत्रेविकचय्ययावत्पुरःपश्येत्पश्यतितावदादिममादौभवंप्रणवमक्षरंददर्शेत्यर्थः ॥ तथाचश्रीभागवते ॥ ततोभूत्त्रिवृदोंकारइति ॥ ८१ ॥ प्रणवस्य रूपंकथयंस्तंविशिनष्टि ॥ अकारमितिसार्धत्रयेण ॥ अकारोकारमकारनादबिंद्वात्मकोहिप्रणवस्तत्राकारार्थमाह ॥ अकारमिति ॥सत्वसंपन्नंसत्वगुणोपेतम् ॥ ऋकूक्षेत्रंऋग्वेदाधिष्ठा

पूर्णेयुगसहस्रेऽथभित्त्वापातालसप्तकम् ॥ उदतिष्ठत्पुरोज्योतिर्विद्योतितहरिन्मुखम् ॥ ७८ ॥ यदंतराविरभवन्निर्व्याजेनसमाधिना ॥ तदे वपरमंधामबहिराविरभूद्विधेः ॥ ७९ ॥ योभूच्चटचटाशब्दःस्फुटतोभूमिभागतः ॥ तच्छब्दाद्यस्त्यजद्वेधाःसमाधिंक्रमतोवशी ॥ ८० ॥ स्रष्टा विसृष्टतद्ध्यानोयावदुन्मील्यलोचने ॥ पुरःपश्येद्ददर्शाग्रेतावदक्षरमादिमम् ॥ ८१ ॥ अकारंसत्वसंपन्नमृकूक्षेत्रंसृष्टिपालकम् ॥ नारायणा त्मकंसाक्षात्तमःपारेप्रतिष्ठितम् ॥ ८२ ॥ उकारमथतस्याग्रेरजोरूपंयजुर्जनिम् ॥ विधातारंसमस्तस्यस्वाकारमिवबिंबितम् ॥ ८३ ॥ नीर वध्वांतसंकेतसदनाभंतदग्रतः ॥ मकारंसददर्शाथतमोरूपंविशेषतः ॥ ८४ ॥ साम्नोयोनिंलयेहेतुंसाक्षाद्रुद्रस्वरूपिणम् ॥ अथतत्पुरतोध्या ताव्यधात्स्वनयनातिथिम् ॥ ८५ ॥ विश्वरूपमयाकारंसगुणंवापिनिर्गुणम् ॥ अनाख्यनादसदनंपरमानंदविग्रहम् ॥ ८६ ॥

नंतत्कारणमित्यर्थः ॥ तमःपारेऽज्ञानपारेसब्रह्माददर्शेतितृतीयेनान्वयः ॥ ८२ ॥ उकारार्थमाह ॥ उकारमिति ॥ अथानंतरंतस्याग्रेऽकारायेरजोरूपंरजोगुणव्याप्तंयजुर्जनिंयजुर्वेदो त्पत्तिहेतुंस्वाकारंब्रह्मशरीरंबिंबितंप्रतिबिंबितम् ॥ चिंतितमितिपाठेभावितमित्यर्थः ॥ ८३ ॥ नीरवंनिःशब्दंयत्ध्वांतमंधतमसंतस्ययत्संकेतसदनंसंकेतस्थानंतदाभंतत्तुल्यम् ॥ नीरव दितिपाठेलवणोदधिजलवदित्यर्थः ॥ तथाचहरिवंशे ॥ महतस्तमसःपारइति ॥ तमसस्तमःप्रायक्षारसमुद्रस्येत्यर्थः ॥ मकारार्थमाह ॥ तदग्रतःउकारस्याग्रेतमोगुणेनरूप्यतइतितमो रूपम् ॥ ८४ ॥ नादार्थमाह ॥ अथेति ॥ तत्पुरतोमकाराग्रतः ॥ ध्याताध्यानकर्ता ॥ धातेतिक्वचित् ॥ व्यधादकरोत् ॥ स्वनयनातिथिंस्वनेत्रगोचरम् ॥ ८५ ॥ विश्वरूपमयाकारं प्रपंचस्वरूपाकृतिः ॥ विश्वरूपमथोंकारमितिपाठेऽथेत्यर्थांतरे ॥ ओंकारमित्यवयवावयविनोरभेदाभिप्रायेण ॥ अनाख्यनादःपरातस्यसदनमाश्रयंकारणमित्यर्थः ॥ तदुक्तम् ॥ वैख रीशब्दनिष्पत्तिर्मध्यमाश्रुतिगोचरा उद्यतार्थाचपश्यंतीसूक्ष्मावागनपायिनीति ॥ सूक्ष्मापरा ॥ अनपायिन्यनाख्येत्यर्थः ॥ ८६ ॥

शब्दब्रह्मवेदः ॥ बिंद्वर्थमाह ॥ अथोपरिष्टादिति ॥ उपरिष्टादुपरि ॥ परात्प्रधानादेःपरमुत्कृष्टम् ॥८७॥ तत्कुतइत्यतआह ॥ कारणमिति ॥ कारणानांप्रधानादीनाम् ॥ अतएवजगद्योनितंपरम् ॥ विधिर्ब्रह्मा ॥ विलोकयांचक्रेददर्श ॥ जगद्भासि चक्रमितिपाठेजगद्भासिचतिपालयतीतितथातम् ॥८८॥ एवमवयवार्थनिरूपणेनैवावयविनमोंकारंनिरूप्यओंनामद्विधानिर्वक्ति ॥ अवनादितिसार्धेन ॥८९ ॥ नेत्रगीकृतश्चक्षुर्विषयीकृतः ॥ तारनामनिर्वक्ति तारयेदिति॥९०॥ प्रणवनामद्विधानिर्वक्तिप्रणूयतइतिद्वाभ्याम् ॥ प्रणूयतेप्रकर्षेणस्तूयते ॥ प्रणयेत्प्रापयेत् ॥९१॥९२॥ त्रयीमयोवेदत्रयात्मकोब्रह्मविष्णुरुद्रात्मकोवा॥ असंगोनिर्विकारः॥ परात्मातुरीयः ॥तदुक्तम् ॥ अहंभावानहंभावौत्यक्त्वासदसतीतथा॥यदसक्तंसमंस्वच्छंस्थितंतत्तुर्यमुच्यतेइति ॥ वस्तुतस्तुरीयातीतः ॥ अविद्योपहितविश्वाद्यपेक्षयातुरीयत्वस्यकल्पितत्वात् ॥ माययाऽखिलात्मकः ॥ प्रेक्षिप्रेक्षितोदृष्टइतियावत् ॥ द्विजोऽत्रहंसस्तद्गामिनाब्रह्म

शब्दब्रह्मेतियत्ख्यातंसर्ववाङ्मयकारणम् ॥ अथोपरिष्टान्नादस्यबिंदुरूपंपरात्परम् ॥८७॥ कारणंकारणानांच जगद्योनिंचतंपरम् ॥ विधिर्विलोकयांचक्रेतपसागोचरीकृतम् ॥८८॥ अवनादोमितिख्यातंसर्वस्यास्यप्रभावतः ॥ भक्तमुन्नयतेयस्मात्तदोमितियईरितः॥८९॥ अरूपोपिसरूपाढ्यःसधात्रानेत्रगीकृतः ॥ तारयेद्यद्भवांभोधेःस्वजपासक्तमानसम् ॥ ततस्तारइतिख्यातोयस्तंब्रह्माव्यलोकयत् ॥ ९० ॥ प्रणूयतेयतःसर्वैःपरनिर्वाणकामुकैः॥ सर्वेभ्योभ्यधिकस्तस्मात्प्रणवोयःप्रकीर्तितः॥ ९१ ॥ स्वसेवितारंपुरुषंप्रणयेद्यःपरंपदम् ॥ अतस्तंप्रणवंशांतंप्रत्यक्षीकृतवान्विधिः॥९२॥ त्रयीमयस्तुरीयोयस्तुर्यातीतोखिलात्मकः॥ नादबिंदुस्वरूपोयःसप्रेक्षिद्विजगामिना ॥ ९३ ॥ प्रावर्ततयतोवेदाःसांगाःसर्वस्ययोनयः॥ सवेदादिःपद्मभुवापुरस्तादवलोकितः॥ ९४ ॥ वृषभोयस्त्रिधाबद्धोरोरवीतिमहोमयः॥ सनेत्रविषयीचक्रेपरमःपरमेष्ठिना ॥ ९५ ॥ शृंगाश्चत्वारियस्यासन्हस्तासःसप्तएवच ॥ द्वेशीर्षेचत्रयःपादाःसदेवोविधिनैक्षत ॥ ९६ ॥

णेत्यर्थः ॥९३॥ सांगाःषड्भिःशिक्षाकल्पव्याकरणनिरुक्तच्छंदोज्योतिर्भिरंगैःसहिताः ॥९४॥ चत्वारिशृंगात्रयोअस्यपादाद्वेशीर्षेसप्तहस्तासोअस्य त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवीतिमहोदेवोमर्त्यांआविवेशेतिश्रुत्युक्तोमहेशोब्रह्मणादृष्टइत्याह ॥ वृषभोयइतिद्वयेन ॥ योवृषभोमंत्रोक्तोयज्ञरूपोविष्णुरितियावत् ॥ त्रिधाबद्धोमंत्रब्राह्मणकल्पैःसंबद्धइत्यर्थः ॥ रोरवीतिपुनःपुनरत्यर्थंवारौतीत्यर्थः ॥ रोरवणंनामसवनक्रमेणऋग्भिर्यजुर्भिःसामभिः ॥ यदेनमृग्भिःशंसंतियजुर्भिर्यजंतिसामभिःस्तुवंतीति ॥ महोमयस्तेजोरूपः ॥ ९५ ॥ शृंगाःशृंगाणिचत्वारिऋग्यजुःसामाथर्वरूपाणि ॥ हस्तासोहस्ताः ॥ सप्तहस्ताःसप्तछंदांसि ॥ द्वेशीर्षेप्रायणीयोदयनीये ॥ त्रयःपादास्त्रीणिसवनानि ॥ एवंभूतोदेवःसब्रह्मणाऐक्षतेतिद्वयोरन्वयः ॥ ९६ ॥

१ जगद्योनिंचतमित्यत्र

जगदभिन्नोपादानंब्रह्मब्रह्मणादृष्टमित्याह ॥ यदंतरिति ॥ पुनर्भूयोपिलयादिप्रवाहस्यानादित्वात् ॥ तद्बीजंतस्याऽखिलस्यभूतादेःकारणम् ॥ स्वयंतुबीजरहितम् ॥९७॥ लिंगनामनिर्वचनपूर्वकंलिंगशब्दाभिधेयंब्रह्मब्रह्मणादृष्टमित्याह ॥ लीनमिति ॥ ९८ ॥ पंचार्थाः अस्तिभातिप्रियंरूपंनामचेत्येवंरूपाः ॥ अस्तिभातिप्रियंरूपंनामचेत्यर्थपंचकमित्युक्तेः ॥ चत्वारोवेदाइतिहासपुराणानिचेतिपंचब्रह्माणि ॥ इतिहासपुराणानिपंचमोवेदउच्यतइत्युक्तेः ॥ रामलक्ष्मणभरतशत्रुघ्नाजानकीचेत्येवंरूपाणिवासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धारुक्मिणीचेत्येवंरूपाणिवातन्मयंतत्स्वरूपम् ॥ अःआदिर्येषांपंचानामितितद्गुणसंविज्ञानोबहुव्रीहिः ॥ अकारोकारमकारार्धमात्राबिंदुनादाइतिसमासार्थः ॥ तन्मयंतत्स्वरूपम् ॥ तथाचश्रुतिः ॥ अकारःप्रथमाक्षरोभवत्युकारोहिद्वितीयाक्षरोभवतिमकारस्तृतीयाक्षरोभवत्यर्धमात्रश्चतुर्थाक्षरोभवतिबिंदुःपंचमाक्षरोभवतिनादःषष्ठाक्षरोभवतीति॥ निरैक्षिनितरांदृष्टमित्यर्थः

यदंतर्लीनमखिलंभूतंभाविभवत्पुनः ॥ तद्बीजंबीजरहितंद्रुहिणेनविलोकितम् ॥ ९७ ॥ लीनंगम्यतेयत्रैतदाब्रह्मस्तंबभाजनम् ॥ अतःसभाज्यतेसद्भिर्यल्लिंगंतद्विलोकितम् ॥ ९८ ॥ पंचार्थायत्रभासंतेपंचब्रह्ममयंहियत् ॥ आदिपंचस्वरूपंयन्निरैक्षिब्रह्मणाहितत् ॥ ९९ ॥ तमालोक्यततोवेधालिंगरूपिणमीश्वरम् ॥ पंचाक्षरंप्रपंचाच्चभिन्नंतुष्टावशंकरम् ॥ १०० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नमओंकाररूपायनमोऽक्षरवपुर्धृते ॥ नमोऽकारादिवर्णानांप्रभवायसदाशिव ॥ १ ॥ अकारस्त्वमुकारस्त्वंमकारस्त्वमनाकृते ॥ ऋग्यजुःसामरूपायरूपातीतायतेनमः ॥ २ ॥

॥ ९९ ॥ पंचाक्षरंपंचाक्षरात्मकम् ॥ तदुक्तमत्रैव ॥ अश्चउश्चमकारश्चनादोबिंदुश्चपंचमः ॥ पंचात्मकंपरंब्रह्मनित्यंयत्रप्रकाशतइति ॥ १०० ॥ चत्वारिंशत्पद्यवृंदैरोंकारंजगदीश्वरम् तुष्टावात्यादृतःसम्यग्वेदगर्भोविदांवरः ॥ समाधित्यागानंतरंयादृग्रूपंदृष्टंप्रथमंतदेवनमति ॥ नमओंकाररूपायेति ॥ प्रणवरूपत्वेनैवतत्प्रभवाकाराद्यक्षरधारकत्वमाह ॥ नमोऽक्षरेति ॥ अकारादिस्वरूपंकारणत्वेनस्वस्मिन्धारयतीतितथातस्मैओंकारप्रभवावेदाओंकारप्रभवाःस्वराइतिस्मृतेः ॥ कूटस्थवपुर्धृतइतिवा ॥ एतच्चाक्षरस्याप्युपलक्षणम् ॥ क्षरःसर्वाणिभूतानिकूटस्थोक्षरउच्यतइतिस्मृतेः ॥ अकारादिवपुर्धृत्त्वमेवस्पष्टयन्नमति ॥ नमोऽकारादीति ॥ १ ॥ ओंकाररूपत्वंस्पष्टयन्स्तौति ॥ अकारस्त्वमितिवस्तुतोऽनाकृतेआकाररहित ॥ ऋग्यजुःसाम्नांरूपंस्वरूपंयस्मात्तस्मै ॥ पाठांतरेतत्समुदायात्मकायेत्यर्थः ॥ निःश्वसितमेतदृग्वेदोयजुर्वेदःसामवेदइतिश्रुतेः ॥ वस्तुतोरूपातीताय ॥ २ ॥

---

१ सामस्तोमायेति

नादात्मनेपरापश्यंतीमध्यमावैखर्याख्यायेत्यर्थः ॥ बिंदुकलात्मनेबिंदुंशरूपायेत्यर्थः ॥ अखिलात्मकत्वेनस्तौति ॥ अलिंगेत्यादिना ॥ अलिंगलिंगरूपायादृश्यदृश्यरूपाय ॥ अतए वसर्वरूपस्वरूपिणेपाठांतरेलिंगंशिवलिंगम् ॥३ ॥ धामतेजःसत्वंवातस्यनिधयेआश्रयाय ॥ निधनादीत्यत्रादिपदेनजायतेऽस्तिवर्धतेविपरिणमतेऽपक्षीयतइतिपंचविकारागृह्यंते ॥४॥ पशूनांजीवानाम् ॥ तारःप्रणवः ॥ उत्कैटइतिवा ॥ तदासर्वेभ्यउत्कृष्टायेत्यर्थः ॥ सम्यक्सुंभवत्यस्मादितिसंभवस्तस्मैसर्वकारणायेत्यर्थः ॥ शंभवायेतिपाठेशंभवइत्यर्थः ॥ तथाच श्रुतिः ॥ नमःशंभवायचमयोभवायचनमःशंकरायचमयस्करायचेति ॥५॥ अमायायशुद्धाय ॥ शिवतरायपरममंगलाय ॥ मंगलानांचमंगलमितिस्मृतेः ॥ कपर्दिनेजटाजूटधारिणे॥ शितिकंठनीलग्रीव ॥६॥ मीढुष्टमायफलसेक्तॄणांमध्येश्रेष्ठाय॥ शिपिःपशुःतेषुप्रविशतितिष्ठतियज्ञरूपेणेतिशिपिविष्टस्तस्मै ॥ तथाचश्रुतिः ॥ यज्ञोवैविष्णुः पशवःशिपिः यज्ञएवपशु

नमोनादात्मनेतुभ्यंनमोबिंदुकलात्मने ॥ अलिंगलिंगरूपायसर्वरूपस्वरूपिणे ॥ ३ ॥ नमस्तेधामनिधयेनिधनादिविवर्जित॥ नमोभवा यरुद्रायशर्वायचनमोस्तुते॥४॥ नमउग्रायभीमायपशूनांपतयेनमः॥ नमस्तारस्वरूपायसंभवायनमोस्तुते॥५॥ अमायायनमस्तुभ्यं नमःशिवतरायते॥ कपर्दिनेनमस्तुभ्यंशितिकंठनमोस्तुते॥६॥ मीढुष्टमायगिरिशशिपिविष्टायतेनमः ॥ नमोऽह्रस्वायखर्वायबृहतेवृद्धरू पिणे॥७॥ कुमारगुरवेतुभ्यंकुमारवपुषेनमः॥ नमःश्वेतायकृष्णायपीतायारुणमूर्तये॥८॥ धूम्रवर्णायपिंगायनमःकिर्मीरवर्चसे॥ नमः पाटलवर्णायनमोहरिततेजसे ॥ ९ ॥ नानावर्णस्वरूपायवर्णानांपतयेनमः ॥ नमस्तेस्वररूपायनमोव्यंजनरूपिणे ॥ ११० ॥

षुप्रतितिष्ठतीति ॥ शिपयोरश्मयस्तेषुनिविष्टायेतिवा ॥ शैत्याच्छयनयोगाच्चशीतिवारिप्रचक्षते तत्पानाद्रक्षणाच्चैवशिपयोरश्मयोमताः तेषुप्रवेशाद्विश्वेशःशिपिविष्टइहोच्यतइतिव चनात् ॥ अह्रस्वायदीर्घाय ॥ खर्वायह्रस्वाय ॥ बृहतेस्थूलाय ॥७ ॥ कुमारगुरवेस्कंदजनयित्रे ॥ श्वेतायशुक्लाय ॥ कृष्णायनीलाय ॥ पीतायहरिद्राय ॥ अरुणमूर्तयेईषल्लोहितरू पायेत्यर्थः ॥ अव्यक्तरागवर्णायेतिवा ॥ ८ ॥ धूम्रवर्णायकृष्णलोहितरूपाय ॥ पिंगायकपिलवर्णाय ॥ किर्मीरवर्चसेकर्बुरवर्णाय ॥ पाटलवर्णायश्वेतरक्तवर्णाय ॥ शुक्लपीतमिश्रि तवर्णायेत्यर्थः ॥ हरिततेजसेपालाशवर्णाय ॥ ९ ॥ नानावर्णस्वरूपायउक्तशुक्लादिवर्णरूपायेत्यर्थः ॥ ब्राह्मणादिवर्णस्वरूपायेतिवा ॥ वर्णानांपतयेतेषामेवनियंत्रे ॥ स्वराअका रादिचतुर्दश ॥ व्यंजनानिकादीनिहकारपर्यंतानि ॥११०॥

---

१ सर्वलिंगस्वरूपिणेइति २ उत्कइतिवेतिपुस्तकांतरे

ऊर्ध्वमादत्तइत्युदात्तस्तद्विपरीतमादत्तइत्यनुदात्तस्तयोःसमाहारःस्वरितस्तद्रूपाय ॥ ह्रस्वाःअइउऋऌइतिपंच ॥ दीर्घाआईऊॠॡइतिपंच ॥ प्लुतादूराह्वानेगानेलोकप्रसिद्धास्तन्नितये
शायह्रस्वादिनियंत्रे ॥ विसर्गेणसहवर्ततइतिसविसर्गोवर्णविशेषस्तद्रूपाय ॥११ ॥ अनुस्वारस्वरूपायबिंद्वात्मकाय ॥ सानुनासिकअनुनासिकैर्ञमङणनमैःसहवर्तमानहेतुरूपेत्यर्थः ॥
निरनुनासायतद्रूपायेत्यर्थः ॥ ऌवर्णतवर्गलसादंत्याः ॥ इवर्णचवर्गयशास्तालव्यास्तद्रूपिणे॥१२॥ओष्ठेभवाओष्ठ्याउवर्णपवर्गोपध्मानीयाः उरसिभवाउरस्यास्तत्तद्वर्णरूपायेत्यर्थः॥
ऊष्माणःशषसहास्तत्स्वरूपिणे ॥ अंतस्थायरलवास्तस्मैतद्रूपायेत्यर्थः॥परपुरुषब्रह्मविष्णुचतुष्टयापेक्षयापंचमायश्रीरुद्रायपंचमाख्यस्वरूपायेतिवा॥ पिनाकिनेआजगवापरपर्यायध
नुर्धारिणे ॥ १३ ॥ निषादायनिषादाख्यस्वररूपाय ॥ यदाहामरः ॥ निषादर्षभेति ॥ यद्वा निषादायश्वपचाय ॥ तेषांपतयेस्वामिने ॥ श्रृंगवेरपुरनिवासिनेश्रीराममित्रायगुहायेति

उदात्तायानुदात्तायस्वरितायनमोनमः ॥ ह्रस्वदीर्घप्लुतेशायसविसर्गायतेनमः॥ ११ ॥ अनुस्वारस्वरूपायनमस्तेसानुनासिक॥ नमोनिर नुनासायदंत्यतालव्यरूपिणे॥ १२॥ ओष्ठ्योरस्यस्वरूपायनमऊष्मस्वरूपिणे ॥ अंतस्थायनमस्तुभ्यंपंचमायपिनाकिने॥ १३॥ निषादा यनमस्तुभ्यंनिषादपतयेनमः ॥ वीणावेणुमृदंगादिवाद्यरूपायतेनमः॥ १४॥ नमस्तारायमंद्रायघोरायाघोरमूर्तये॥ नमस्तानस्वरूपाय मूर्च्छनापतयेनमः॥ १५॥ स्थायिसंचारिभेदेननमोभावस्वरूपिणे॥ तालप्रियायतालायलास्यतांडवजन्मने॥ १६॥ तौर्यत्रिकस्वरूपाय तौर्यत्रिकमहाप्रिय॥ तौर्यत्रिककृतांभक्त्यानिर्वाणश्रीप्रदायक॥ १७॥ स्थूलसूक्ष्मस्वरूपायदृश्यादृश्यस्वरूपिणे॥ अर्वाचीनायचनमःपरा चीनायतेनमः ॥१८॥

वा ॥ मृदंगादीत्यादिशब्देनडमरुप्रभृतयोगृह्यंते ॥ १४ ॥ तारायात्युच्चध्वनिरूपाय ॥ यदाहामरस्तारोत्युच्चइति ॥ मंद्रायगंभीरशब्दरूपाय ॥ पापिनांघोरायभयंकराय ॥ तद्विपरी
तानामघोरायअघोराख्यमंत्ररूपायेतिवा ॥ तानायअतिलंबस्वरूपाय ॥ तदुक्तम् ॥ तानाएकोनपंचाशदिति ॥ मूर्च्छनापतयेतदालापप्रवर्तयित्रे ॥ तदुक्तम् ॥ मूर्च्छनास्त्वेकविंशति
रिति ॥ १५ ॥ स्थायिसंचारिभेदेनस्थावरजंगमभेदेन ॥ यद्वा स्थायिसंचारिभेदौसंगीतशास्त्रेप्रसिद्धौतयोर्भेदेनभावस्वरूपिणे ॥ पदार्थरूपिणेतालप्रियायकालक्रियामानप्रियाय ॥
यदाहामरः ॥ तालःकालक्रियामानमिति ॥ करपुटादिक्रियमाणवाद्यप्रियायेतिवा ॥ तालायतत्स्वरूपाय ॥ लास्यतांडवजन्मनेलास्यतांडवयोर्नर्तनविशेषयोःकारणाय ॥ १६ ॥
तौर्यत्रिकंनृत्यगीतवाद्यंतत्स्वरूपाय ॥ तदेवतौर्यत्रिकंमहत्प्रियंयस्यसतथातत्संबोधनंतौर्यत्रिकमहाप्रिय ॥ यदाहामरएतदेत्रेति ॥ निर्वाणश्रीःकैवल्यलक्ष्मीः ॥ १७ ॥ स्थूलसूक्ष्मे
कार्यकारणे ॥ दृश्यंपृथिव्यप्तेजःअदृश्यंवाय्वाकाशंतत्स्वरूपिणे ॥ भावाभावरूपिणेइतिवा ॥ अर्वाचीनायइदानींतनाय ॥ पराचीनायप्राक्कालीनाय ॥ १८ ॥

वाक्प्रपंचःशब्दविस्तारः ॥ परायकारणाय ॥ वस्तुतएकाय ॥ मायया ऽनेकप्रकाराय॥सदसत्पतयेकार्यकारणनियंत्रे ॥१९॥ शब्दब्रह्मवेदः ॥ वेदांतवेद्यायवेदैकगोचराय ॥ तत्त्वौपनिषदंपुरुषंपृच्छामीतिश्रुतेः ॥ पतयेनियंत्रे ॥ १२० ॥ वेदगोचरमूर्तयेवेदनंवेदःस्वप्रकाशश्चिद्धातुस्तद्विषयरूपाय ॥ २१॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ कालंकालयतीतिकालकालः ॥ सका

वाक्प्रपंचस्वरूपायवाक्प्रपंचपरायच॥ एकायानेकभेदायसदसत्पतयेनमः॥१९॥ शब्दब्रह्मनमस्तुभ्यंपरब्रह्मनमोस्तुते॥ नमोवेदांतवेद्यायवेदानांपतयेनमः॥ १२० ॥ नमोवेदस्वरूपायवेदगोचरमूर्तये॥ पार्वतीशनमस्तुभ्यंजगदीशनमोस्तुते॥ २१ ॥ नमस्तेदेवदेवेशदेवदिव्यपदप्रद॥ शंकरायनमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंमहेश्वर॥२२॥ नमस्तेजगदानंदनमस्तेशशिशेखर॥ मृत्युंजयनमस्तुभ्यंनमस्तेत्र्यंबकायच॥ २३॥ नमःपिनाकहस्तायत्रिशूलायुधधारिणे॥ नमस्त्रिपुरहंत्रेचनमोंधकनिषूदन॥ २४॥ कंदर्पदर्पदलननमोजालंधरारये॥ कालायकालकालायकालकूटविषादिने॥ २५॥ विषादहंत्रेभक्तानामभक्तैकविषादद॥ ज्ञानायज्ञानरूपायसर्वज्ञायनमोऽस्तुते॥ २६ ॥ योगसिद्धिप्रदोसित्वंयोगिनांयोगसत्तम॥ तपसांफलदोसित्वंतपस्विभ्यस्तपोधन॥२७॥ त्वमेवमंत्ररूपोसिमंत्राणांफलदोभवान्॥ महादानफलंत्वंवैमहादानप्रदोभवान्॥ २८॥ महायज्ञस्त्वमेवेशमहायज्ञफलप्रद॥ त्वंसर्वःसर्वगस्त्वंवैसर्वदःसर्वदृग्भवान्॥ २९ ॥ सर्वभुक्सर्वकर्तात्वंसर्वसंहारकारक॥ योगिनांहृदयाकाशकृतालयनमोस्तुते॥ १३०॥ त्वमेवविष्णुरूपेणशंखचक्रगदाधर॥ त्रिलोकींत्रायसेत्रातःसत्वमूर्तेनमोस्तुते॥ ३१॥ त्वमेवविद्धास्येतद्विधिर्भूत्वाविधानवित्॥ रजोरूपंसमालंब्यनीरजस्कपदप्रद॥ ३२ ॥ त्वमेवहिमहारुद्रस्त्वंमहोग्रोभुजंगभृत्॥ त्वमेवहिमहाभीमोमहापितृवनेचर॥ ३३॥ तामसींतनुमाश्रित्यत्वंकृतांतकृतांतक॥ कालाग्निरुद्रोभूत्वांतेत्वंसंवर्तप्रवर्तकः॥ ३४॥ त्वंपुंप्रकृतिरूपाभ्यांमहदाद्यखिलंजगत्॥ अक्षिपक्ष्मसमुत्क्षेपात्पुनराविःकरोष्यज॥ ३५॥

लकालःकालाग्निकालमूषिकभक्षकःकालोपिकाल्यतेऽनेनेत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः ॥ कालकूटाख्यंयद्विषंतद्भक्षिणे ॥ २५ ज्ञायतेनेनेतिज्ञानंतस्मैसाधनायेत्यर्थः ॥ २६ ॥ २७॥२८॥ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥ नीरजस्कंपदंकैवल्यम् ॥ ३२ ॥ पितृवनंश्मशानम् ॥ ३३ ॥ कृतांतकृतांतकोयमस्यापियमइत्यर्थः ॥ कालाग्निरुद्रःसंकर्षणमुखाग्निः ॥ संवर्तःप्रलयः ॥ ३४ ॥ पुंप्रकृतिरूपाभ्यांपुरुषप्रधानरूपाभ्याम् ॥ अक्षिपक्ष्मणोनेत्रावरकस्यसमुत्क्षेपादुन्मेषात् ॥ ३५ ॥

ननुकपालस्त्रग्विणोमेकिमियमतिस्तुतिःक्रियतेतत्राह ॥ कपालेति ॥ खेलःक्रीडा ॥ ३६ ॥ नृकरोटीनरशिरोऽस्थि ॥ यदाहामरः ॥ शिरोस्थिनिकरोटिःस्त्रीति ॥ अंतःप्रलयः ॥ बीजमज्ञानम् ॥ ३७ ॥ अभिन्ननिमित्तोपादानतामाह ॥ त्वत्तःसर्वमिति ॥ पुरावाचांप्राचांमूर्तिमतांवेदादीनामनादीनांवाचांवेदानामितिसामानाधिकरण्यंवा ॥ ३८ ॥ हिशब्दावेव

उन्मेषविनिमेषौतेसर्गासर्गैककारणम् ॥ कपालमालाखेलोयंभवतःस्वैरचारिणः ॥ ३६ ॥ त्वत्कंठेनृकरोटीयंधूर्जटेयाविभासते ॥ सर्वेषामंतद्ग्धानांसास्फुटंबीजमालिका ॥ ३७ ॥ त्वत्तःसर्वमिदंशंभोत्वयिसर्वंचराचरम् ॥ कस्त्वांस्तोतुंविजानातिपुरावाचामगोचरम् [1] ॥ ३८ ॥ स्तोतात्वंहिस्तुतिस्त्वंहिनित्यंस्तुत्यस्त्वमेवच ॥ वेदयोन्नमःशिवायेतिनान्यद्वेद्म्येवंकिंचन ॥ ३९ ॥ त्वमेवहिशरण्यंमेत्वमेवहिगतिःपरा ॥ त्वामेवप्रणमामीशनमस्तुभ्यंनमोनमः ॥ १४० ॥ इत्युदीर्यासकृद्वेधाःप्रणनाममहेश्वरम् ॥ प्रणवाख्यंमहालिंगरूपिणंदंडवत्क्षितौ ॥ ४१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ ततोगिरींद्रतनयेश्रुत्वाब्रह्मस्तुतिंपराम् ॥ परमैश्वर्यसंपत्तिहेतुंतुष्टोहमद्भुतम् ॥ ४२ ॥ अमूर्तोऽहंततोलिंगान्मूर्तिमास्थायशांकरीम् ॥ प्रसन्नोस्मिवरंब्रूहीत्युवाचचतुराननम् ॥ ४३ ॥ चतुर्वक्त्रःसमुत्थायप्रत्यक्षंवीक्ष्यमामथ ॥ पुनर्जयजयेत्युक्त्वाप्रणनामकृतांजलिः ॥ ४४ ॥ आनंदवाष्पसलिलनेत्रोत्हृष्टतनूरुहः ॥ गद्गदेनस्वरेणाथप्रोवाचजलजासनः ॥ ४५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ तदेतस्मिन्महालिंगेसान्निध्यंतेऽस्तुशंकर ॥ ४६ ॥ अयमेववरोदेयोनान्यंवरमहंवृणे ॥ ओंकारेश्वरनामैतदस्तुभक्तैकमुक्तिदम् ॥ ४७ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ विध्युक्तमितिविप्रर्षेसमाकर्ण्यतदेशिता ॥ उवाचवचनंचैतत्तथास्तुचतुराननम् ॥ ४८ ॥ वरानन्यानपिविभुःप्रसन्नस्तत्क्षणाद्ददौ ॥ विधयेदीर्घतपसेतयास्तुत्यातितोषितः ॥ ४९ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ सुरश्रेष्ठतपःश्रेष्ठसर्वाम्नायनिधिर्भव ॥ स्रष्टेःकरणसामर्थ्यंतवास्तुमदनुग्रहात् ॥ १५० ॥ पितामहस्त्वंसर्वेषांसर्वेषांमान्यभूर्भवान् ॥ त्वत्तपःफलदानार्थंयदेतल्लिंगमुत्थितम् ॥ ५१ ॥ परमोंकाररूपंचशब्दब्रह्ममयंविधे ॥ अस्याराधनतःपुंसांनदूरंब्रह्मणःपदम् ॥ ५२ ॥

कारार्थे ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ जलजासनःपद्मासनः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ भक्तैकमुक्तिदंभक्तानामेकांमुख्यांसायुज्यलक्षणांमुक्तिंददातीतितथा ॥ ४७ ॥ विध्युक्तंब्रह्मोक्तम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ सर्वाम्नायनिधिरखिलवेदाश्रयः ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥

---

1 अगोचरेतिक्वचित्पाठः

॥ ५३ ॥ पंचायतनंपंचानामकारादीनांतद्वाच्यानांवाब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवानामायतनमाश्रयभूतमीशानंलिंगमित्यर्थः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ कपिलोविष्णुः ॥ सिद्धानांकपि

अकाराख्यमिदंलिंगमुकाराख्यमिदंपरम्॥ मकाराख्यमेतच्चनादाख्यंबिंदुसंज्ञकम्॥ ५३ ॥ पंचायतनमीशानमित्थमेतदुदीरितम्॥ मो क्षायसर्वजंतूनामस्मिन्नानंदकानने॥ ५४ ॥ स्नात्वामत्स्योदरीतीर्थेविलोक्योंकारमीश्वरम्॥ नजातुजायतेजंतुर्जननीजठरेक्वचित्॥५५॥ एतन्नादेश्वरंलिंगमेतल्लिंगंसुदुर्लभम्॥ रम्येमत्स्योदरीतीरेदृष्टंस्पृष्टंविमुक्तिदम्॥५६ ॥ यदेतत्कापिलंज्योतिरेतल्लिंगेविलोक्यते॥ अतस्तुक पिलेशाख्यमेतल्लिंगंसुदुर्लभम्॥ ५७॥ मत्स्योदरीयदागंगाकपिलेश्वरसन्निधौ॥ तदातत्रनरःस्नात्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति॥५८॥ वरणोस्ति क्तपानीयेयुनदीतोयमिश्रिते॥ स्नात्वानादेश्वरंदृष्ट्वानरःकिमनुशोचति॥ ५९ ॥ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांतीर्थानिसहसागरैः॥ षष्टिकोटिसहस्रा णिमत्स्योदर्याविशंतिहि॥ १६० ॥ प्रणवेशसमीपेतुयदागंगासमेष्यति॥ तदापुण्यतमःकालोदेवर्षिपितृवल्लभः॥६१॥ तत्रस्नानंजपोदानं हवनंदेवतार्चनम्॥ मत्स्योदर्यामक्षयंस्यादोंकारेश्वरसन्निधौ॥६२॥ ओंकारदर्शनादेववाजिमेधफलंलभेत्॥ तस्मात्काश्यांप्रयत्नेनदृश्य ओंकारईश्वरः॥६३॥ दुर्लभंमानवंजन्मचतुर्वर्गैकसाधनम्॥ जलबुद्बुदवत्तस्यान्नादेशोयेननेक्षितः॥६४॥ निरीक्ष्यकपिलेशानंस्नात्वाम त्स्योदरीजले॥ कृत्वापिंडप्रदानानिपितॄणामनृणोभवेत्॥६५॥ कृत्वापिमोहात्पापानिभूरीण्येवमहांत्यपि ॥ काश्यामोंकारमालोक्यकृत घ्नस्यतिवैयमात्॥ ६६॥ ओंकारयात्राभिमुखंनरंवीक्ष्यपितामहाः॥ परिनृत्यंतिमुदिताःस्वसंतानसमुद्भवम्॥६७॥ यस्ययस्यचवैनामस्मृ त्वास्मृत्वानमस्यति॥ तंतमुन्नयतेप्राज्ञःपितरंब्रह्मणःपदम्॥६८॥ रुद्राणांनियुतंजप्त्वायत्फलंसम्यगाप्यते॥ तत्फलंलभतेनूनंभक्त्योंकारवि लोकनात्॥ ६९ ॥ केवलंभूमिभारायजन्मिनोजन्मतस्यवै॥ येनानंदवनेदृष्टोनोंकारःसर्वकामदः॥१७०॥ एकमोंकारमालोक्यसमस्तेक्षो णिमंडले॥ लिंगजातानिसर्वाणिदृष्टानिस्युर्नसंशयः॥७१॥

लश्चास्मीतिभगवदुक्तेः ॥ तत्संबंधिज्योतिःकापिलंज्योतिः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ १६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ जलबुद्बुदंयथाउत्तिष्ठतितद्वत्तस्यजन्मव्यर्थमित्यर्थः ॥ ६४ ॥६५॥ ॥ ६६ ॥ संतानोवंशः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ नियुतंलक्षम् ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

विपद्यतेम्रियते ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ तारतीर्थमोंकारतीर्थम् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ नान्यैरत्रावगम्यतेकिंतुत्वयैवज्ञायतेइत्यर्थः ॥ तत्रहेतुस्त्वत्पुण्येति ॥ त्वत्पुण्योदयतस्तवशुभादृष्टस्योदयात् ॥ ७७ ॥ विधेविधेहीति ॥ अत्रवाराणस्यांस्थित्वाचराचरंविधेहीत्युक्तत्वात् सृष्टेःपूर्वमपिकाशीस्थितैवातःप्रलयेपिकाश्यानोनाशइतिपूर्वमुक्तंनविस्मर्तव्यमिति ॥ ७८ ॥

प्रणवेशंप्रणम्याथयद्यन्यत्रविपद्यते ॥ स्वर्गलोकमवाप्याथकाश्यांमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ७२ ॥ अस्मिँल्लिंगेसदाब्रह्मन्स्थास्यामीतिविनिश्चितम् ॥ दास्यामिचसदामोक्षमेतल्लिंगार्चकायवै ॥ ७३ ॥ ओंकारंसकृदप्यत्रनरोनत्वाप्रयत्नतः ॥ कृतकृत्योभवेन्नूनंपरमान्मदनुग्रहात् ॥ ७४ ॥ ओंकारपश्चिमेभागेतारतीर्थमनुत्तमम् ॥ कृतोदकक्रियस्तत्रनरस्तरतिदुर्गतिम् ॥ ७५ ॥ ओंकारेशस्ययेभक्ताज्ञेयास्तेनैवमानवाः ॥ मनुष्यचर्मणानद्धास्तेरुद्रामोक्षगामिनः ॥ ७६ ॥ अस्यलिंगस्यमहिमानान्यैरत्रावगम्यते ॥ त्वत्पुण्योदयतोयस्माद्विधेत्राविरभूदिदम् ॥ ७७ ॥ एतल्लिंगप्रभावाच्चसर्वज्ञास्यसितत्त्वतः ॥ विधेविधेहितस्मात्त्वंसर्वमेतच्चराचरम् ॥ ७८ ॥ इतिदत्वावरंतस्मैब्रह्मणेपद्मसंभुवे ॥ तस्मिन्नेवमहालिंगेशंभुर्लीनोबभूवह ॥ ७९ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ ब्रह्मापिभजतेद्यापितल्लिंगंकलशोद्भव ॥ स्तुवन्ब्रह्मस्तवेनैवस्वात्मनाविहितेनहि ॥ १८० ॥ ब्रह्मस्तवंजपन्मर्त्यःसर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ पूर्यतेचमहापुण्यैर्ज्ञानंप्राप्नोतिसत्तमम् ॥ ८१ ॥ ब्रह्मस्तवमिमंजप्त्वात्रिकालंपरिवत्सरम् ॥ अंतकालेभवेज्ज्ञानंयेनबंधात्प्रमुच्यते ॥ १८२ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेओंकारमहिमवर्णनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥

स्कंदउवाच ॥ ॥ शृणुवातापिसंहर्तःकाश्यांपातकर्तंकिनी ॥ पद्मकल्पेतुयावृत्तादमनस्यद्विजन्मनः ॥ १ ॥ भारद्वाजस्यतनयोदमनोनामनामतः ॥ कृतमौंजीविधिःसोथविद्याजातंप्रगृह्यच ॥ २ ॥ संसारंदुःखबहुलंजीवितंचापिचंचलम् ॥ विज्ञायदमनोविद्वान्निर्जगामगृहान्निजात् ॥ ३ ॥

सम्यग्भवत्यस्माद्व्रजेतिसंभूस्तस्मैसंभुवे ॥ ७९ ॥ ब्रह्मस्तवेनब्रह्मप्रतिपादकेनस्वकृतेनवा ॥ १८० ॥ ८१ ॥ १८२ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ ७४ ॥ ॥ अध्यायेसप्ततितमेचतुर्भिरधिकेतथा ॥ पुनरोंकारमाहात्म्यंवर्ण्यतेथसविस्तरम् ॥ १ ॥ विस्तरेणोंकारमाहात्म्यंप्रवक्तुमितिहासंप्रस्तावयति ॥ शृण्विति ॥ दमनस्ययावृत्ताकथेतिशेषः ॥ तांशृण्वित्यर्थः ॥ कीदृशीकथेत्यत्राह ॥ महापातकस्यतंकिनीनाशिनी ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

कांचिद्दिशंसमालंब्यनिर्वेदंपरमंगतः॥ प्रत्याश्रमंप्रतिनगंप्रत्यब्धिप्रतिकाननम्॥ ४॥ प्रतितीर्थंप्रतिनदिसबभ्रामतपोयुतः॥ यावंत्यायतनानीहतिष्ठंतिपरितोभुवम्॥ ५॥ अध्युवाससतावंतिसंयतेंद्रियमानसः॥ परंनमनसःस्थैर्यंक्वापिप्रापिचतेनवै॥ ६ ॥ मनोरथोपदेष्टाचकुत्रचित्क्वापिनेक्षितः॥ कदाचिद्दैवयोगात्सद्मनोनामतापसः॥ ७ ॥ रेवातटेनिरैक्षिष्टतीर्थंचामरकंटकम्॥ महदायतनंपुण्यमोंकारस्यापितत्रवै॥ ८॥ दृष्ट्वात्दृष्टमनाआसीच्चेतःस्थैर्यमवापह॥ अथपाशुपतांस्तत्रसनिरीक्ष्यतपोधनान्॥ ९ ॥ विभूतिभूषिततनूंन्कृतलिंगसमर्चनान्॥ विहितप्राणयात्रांश्चकृतागमविचारणान्॥ १० ॥ स्वस्थोपविष्टान्स्वगुरोरग्रतोऽचलमानसान्॥ प्रणम्योपाविशत्तत्रतदाचार्यस्यसन्निधौ॥ ११॥ प्रबद्धहस्तयुगलःप्रणमत्तरकंधरः॥ अथपाशुपताचार्योगर्गोनाममहामुनिः॥ १२ ॥ वार्धकेनसमाक्रांतस्तपसाकृशविग्रहः॥ शंभोराराधनेनिष्ठःश्रेष्ठःसर्वतपस्विषु॥ १३॥ पप्रच्छदमनंचेतिकस्त्वंकस्मादिहागतः॥ तरुणोपिविरक्तोसिकुतस्तद्वदसत्तम॥ १४॥ इतिप्रणयपूर्वंसनिशम्यदमनोऽब्रवीत्॥ भगोःपाशुपताचार्यसर्वज्ञाराधनप्रिय॥ १५॥ कथयामियथार्थंतेनिजचेतोविचेष्टितम्॥ अहंब्राह्मणदायादोवेदशास्त्रकृतश्रमः॥ १६॥ संसारासारतांज्ञात्वावानप्रस्थमशिश्रियम्॥ अनेनैवशरीरेणमहासिद्धिमभीप्सता॥ १७॥ स्नातंबहुषुतीर्थेषुमंत्राजप्तास्तुकोटिशः॥ देवताःसेविताबह्व्योहवनंचकृतंबहु॥ १८॥ शुश्रूषिताश्चगुरवोबहवोबहुनेहसम्॥ महाश्मशानेषुनिशाभूयस्योप्यतिवाहिताः॥ १९॥

र्णेषुभैक्षंचरेत्पाणिपात्रेणाशनंकुर्यात् ओषधवत्प्राश्नीयात् प्राणसंधारणार्थंयथामेदोवृद्धिर्नजायतइत्यादिः ॥ १० ॥ अचलमानसान्स्थिरचित्तान् ॥ आचार्यस्यगर्गनाम्नः ॥ ११॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ भगोःहेपूज्य ॥ १५ ॥ दायादःपुत्रः ॥ १६ ॥ अशिश्रियंआश्रितवानस्मि ॥१७॥ हवनंहोमः ॥१८॥ बहुनेहसंबहुकालम् ॥ अतिवाहितानीताः॥१९॥

अध्युषितानिआश्रितानि ॥ २० ॥ रसायनानिधातुप्रयोगाः ॥ सिद्धाध्युषितकंदराःसिद्धसेवितदर्यः ॥२१॥ २२ ॥ सिद्ध्यंकुरंसिद्धिकारणम् ॥ अपिरेवार्थेनैक्षीत्यनंतरंद्रष्टव्यः॥२३॥ संप्राप्तासिद्धिर्येननतेन ॥ शुद्धिनेतिक्कचित् ॥ २४ ॥ यथामनसःस्थैर्यमाप्यतेतथामहतीसिद्धिःकथंमेभविष्यतितदेतत्सूपदेशंसोपपत्तिकमुपदेशंशोभनंवचनंवाब्रूहिकथयेत्यर्थः ॥ २५॥ प्रथीयसीमहत्तरा ॥ २६ ॥ २७॥ २८ ॥ अविमुक्तइति ॥ अविमुक्तेसाक्षान्ममयद्वृत्तंतत्कथयामीत्यष्टमेनान्वयः ॥ अविमुक्तंविशिनष्टि ॥ महाक्षेत्रइत्यक्षरचतुष्टयन्यूनैःसार्धसप्त

शिखराणिगिरींद्राणांमयाचाध्युषितान्यहो॥ दिव्यौषधिसहस्राणिमयासंसाधितान्यपि॥ २०॥ रसायनानिबहुशःसेवितानिमयापुनः॥ महासाहसमालंब्यसिद्धाध्युषितकंदराः॥ २१॥ मयाप्रविष्टाबहुशःकृतांतवदनोपमाः॥ तपश्चापिमहत्तप्तंबहुभिर्नियमैर्यमैः ॥ २२ ॥ परंकिंचित्क्वचिन्नैक्षिसिद्ध्यंकुरमपिप्रभो ॥ इदानींत्वामनुप्राप्यमहींपर्यटतामया॥ २३॥ मनसःस्थैर्यमापन्नमिवसंप्राप्तसिद्धिना॥ अवश्यंत्वन्मुखांभोजाद्यद्वचोनिःसरिष्यति ॥ २४॥ तेनैवमहतीसिद्धिर्भवित्रीममनान्यथा॥ तद्ब्रूहिसूपदेशंचकथंसिद्धिर्भवेन्मम॥ २५॥ अनेनैवशरीरेणपार्थिवेनप्रथीयसी॥ दमनस्यनिशम्येतिगर्गाचार्योवचस्तदा॥ २६॥ प्रत्यक्षदृष्टंप्रोवाचमहदाश्चर्यमुत्तमम्॥ सर्वेषांशृण्वतांतत्रशिष्याणांस्थिरचेतसाम्॥ मुमुक्षूणांधृतवतांमहापाशुपतंव्रतम् ॥ २७॥ ॥ गर्गउवाच ॥ ॥ अनेनैवेहदेहेनयदित्वंसिद्धिकामुकः॥ शृणुष्वावहितोभूत्वातदातेकथयाम्यहम्॥ २८॥ अविमुक्तेमहाक्षेत्रेसर्वसिद्धिप्रदेसताम्॥ धर्मार्थकाममोक्षाख्यरत्नानांपरमाकरे॥ २९॥ समाश्रितानांजंतूनांसर्वेषांसर्वकर्मणाम्॥ शलभानांप्रदीपाभेतमस्तोममहाद्विषि ॥ ३० ॥ कर्मभूरुहदावाग्नौसंसाराब्ध्यौर्वशोचिषि ॥ निर्वाणलक्ष्मीक्षीराब्धौसुखसंकेतसद्मनि॥ ३१॥

भिः ॥ सतांसमष्टिव्यष्टिप्राणिमात्राणामाकरेजन्मभूमिरूपसागरे ॥ २९ ॥ सर्वकर्माण्येवशलभाःपतंगास्तेषांप्रदीपाभेप्रदीप्ताग्निसदृशे ॥ अतिप्रसंगंवारयन्केषामित्यपेक्षायामाह ॥ समाश्रितानांसर्वेषांजंतूनामिति ॥ तमस्तोममहाद्विषिअज्ञाननिकरमहाशत्रौ ॥ तपस्तोममहात्विषीतिक्वचित् ॥ ३० ॥ कर्माण्येवभूरुहावृक्षास्तेषांदावाग्नौवनवह्नौ ॥ और्वोवडवानलस्तस्यशोचिषिरोचीरूपे ॥ ३१ ॥

दीर्घनिद्राआत्माज्ञानम् ॥ तदुक्तमद्वैतमकरंदे ॥ आत्माज्ञानंमहानिद्राजृंभितेऽस्मिन्जगन्मये दीर्घस्वमेस्फुरंत्येतेस्वर्गमोक्षादिविभ्रमाइति ॥ महीरुहिमहीरुहे ॥ अयमेवत्रवापाठः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ एवंविधेमहाक्षेत्रेइत्यनुवादः ॥ ३५ ॥ एनसःपापस्य ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अन्यतःअन्यत्र ॥ आप्यतइतिवापाठः ॥ ३९ ॥ दीर्घस्वापोमरणम् ॥ यद्वा व

दीर्घनिद्राप्रसुप्तानांपरमोद्बोधदायिनि ॥ यातायातश्रमापन्नप्राणिमार्गमहीरुहि ॥ ३२ ॥ अनेकजन्मजनितमहापापाद्रिवज्रिणि ॥ नामोच्चारकृतांपुंसांमहाश्रेयोविधायिनि ॥ ३३ ॥ विश्वेशितुःपरेधाम्निसीम्निस्वर्गापवर्गयोः ॥ स्वर्धुनीलोलकल्लोलनित्यक्षालितभूतले ॥ ३४ ॥ एवंविधेमहाक्षेत्रेसर्वदुःखौघहारिणि ॥ प्रत्यक्षंममयद्वृत्तंतद्ब्रवीमिमहामते ॥ ३५ ॥ यत्रकालभयंनास्तियत्रनास्त्येनसोभयम् ॥ तत्क्षेत्रमहिमानंकःसम्यग्वर्णयितुंक्षमः ॥ ३६ ॥ तीर्थानियानिलोकेस्मिन्जंतूनामघहान्यहो ॥ तानिसर्वाणिशुद्ध्यर्थंकाशीमायांतिनित्यशः ॥ ३७ ॥ अपिकाश्यांवसेद्यस्तुसर्वाशीसर्वविक्रयी ॥ सयांगतिंलभेन्मर्त्योयज्ञैर्दानैर्नसान्यतः ॥ ३८ ॥ रागबीजसमुद्भूतःसंसारविटपोमहान् ॥ दीर्घस्वापकुठारेणच्छिन्नःकाश्यांनवर्धते ॥ ३९ ॥ सर्वेषामूषराणांतुकाशीपरमऊषरः ॥ वपुर्बीजमिदंतस्मिन्नुप्तंनैवप्ररोहति ॥ ४० ॥ स्मरिष्यंतीह्येकाशीमवश्यंतेपिसाधवः ॥ तेप्यघौघविनिर्मुक्तायास्यंतिगतिमुत्तमाम् ॥ ४१ ॥ विभूतिःसर्वलोकानांसत्यादीनांसुभंगुरा ॥ अभंगुराविमुक्तस्यसातुलभ्याशिवाज्ञया ॥ ४२ ॥ कृमिकीटपतंगानामविमुक्तेतनुत्यजाम् ॥ विभूतिर्दृश्यतेयासाक्वास्तिब्रह्मांडमंडले ॥ ४३ ॥ वाराणसीयदाप्राप्ताकदाचित्कालपर्ययात् ॥ सउपायोविधातव्योयेननोनिष्क्रमोबहिः ॥ ४४ ॥ पूर्वतोमणिकर्णीशोब्रह्मेशोदक्षिणेस्थितः ॥ पश्चिमेचैवगोकर्णोभारभूतस्तथोत्तरे ॥ ४५ ॥ इत्येतदुत्तमंक्षेत्रमविमुक्तेमहाफलम् ॥ मणिकर्णीह्रदेस्नात्वादृष्ट्वाविश्वेश्वरंविभुम् ॥ ४६ ॥ क्षेत्रंप्रदक्षिणीकृत्यराजसूयफलंलभेत् ॥ तत्रश्राद्धप्रदातुश्चमुच्यंतेप्रपितामहाः ॥ ४७ ॥

हिर्दृत्त्यभावसाम्येनदीर्घस्वापोविश्वेशानुशीलनमसंप्रज्ञातसमाधिरितियावत् ॥ काश्यांदेहपातनिमित्तोमोक्षोवा ॥ ३९ ॥ वमुःकर्मरूपस्यबीजस्यवपनकर्तुः ॥ वपुरितिक्वचित् ॥ बीजंकर्मरूपम् ॥ उप्तंनिक्षिप्तंकृतमित्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ विभूतिःसंपत्तिरैश्वर्यंमुक्तिर्वा ॥ ४३ ॥ येनउपायेननिष्क्रमोनिर्गमनम् ॥ काशीतइतिशेषः ॥ ४४ ॥ तत्रावांतरविशेषमाह ॥ पूर्वतोमणिकर्णीशइतिसार्धेन ॥ ४५ ॥ क्षेत्रमविमुक्तमंतर्गृहंवा ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ रक्षःकाष्ठांनैर्ऋतींदिशम् ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ आनंदगोपकइतिकचित् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सहुडुल्कारंहुडुल्कारसहितंयथा भवतितथा ॥ ६० ॥ ६१ ॥ भेकोदर्दुरी ॥ ६२ ॥ निर्माल्यभक्षणादिति ॥ यद्यपिबाणलिंगेस्वयंभूतेप्राणलिंगेरुद्रदिस्थिते अत्रकोटिगुणंपुण्यंशंभोर्नैवेद्यभक्षणमित्यादिवचनात्स्वयं

अविमुक्तसमंक्षेत्रमपिब्रह्मांडगोलके ॥ नविद्यतेक्वचित्सत्यंसत्यंसाधकसिद्धिदम् ॥ ४८ ॥ रक्षंतिसततंक्षेत्रंयत्रपाशासिपाणयः ॥ महापारिषदाउग्राःक्रूरेभ्योऽक्रूरबुद्धयः ॥ ४९ ॥ प्राग्द्वारमट्टहासश्चगणकोटिपरीवृतः ॥ रक्षेदहर्निशंक्षेत्रंदुर्वृत्तेभ्योविभीषणः ॥ ५० ॥ तथैवभूतधात्रीशःक्षेत्रदक्षिणरक्षकः ॥ गोकर्णःपश्चिमद्वारंपातिकोटिगणावृतः ॥५१॥ उदग्द्वारंतथारक्षेद्घंटाकर्णोमहागणः ॥ ऐशंकोणंछागवक्त्रोभीषणोवह्निदिग्दलम् ॥५२॥ रक्षःकाष्ठांशंकुकर्णोद्रमिचंडोमरुद्दिशम् ॥ इत्थंक्षेत्रंसदापांतिगणाएतेऽतिभास्वराः ॥५३॥ कालाक्षोरणभद्रस्तुकौलेयःकालकंपनः ॥ एतेपूर्वेणरक्षंतिगंगापारेस्थितागणाः ॥५४॥ वीरभद्रोनभश्चैवकर्दमालिप्तविग्रहः ॥ स्थूलकर्णोमहाबाहुरसिपारेव्यवस्थिताः ॥५५॥ विशालाक्षोमहाभीमःकुंडोदरमहोदरौ ॥ रक्षंतिपश्चिमद्वारंदेहलीदेशसंस्थिताः ॥५६॥ नंदिसेनश्चपंचालःखरपादःकरंटकः ॥ आनंदोगोपकोबभ्रूरक्षंतिवरणातटे ॥ ५७ ॥ तस्मिन्क्षेत्रेमहापुण्येलिंगमोंकारसंज्ञकम् ॥ तत्रसिद्धिंपरांप्राप्तादेहेनानेनसाधकाः ॥५८॥ कपिलश्चैवसावर्णिःश्रीकंठःपिंगलोंशुमान् ॥ एतेपाशुपताःसिद्धास्तल्लिंगाराधनेनहि ॥५९॥ एकदातस्यलिंगस्यकृत्वापंचापिपूजनम् ॥ नृत्यंतःसहुडुल्कारंतस्मिंल्लिंगेलयंययुः ॥६०॥ अन्यच्चतेप्रवक्ष्यामितत्रयद्वृत्तमद्भुतम् ॥ निशामयमहाबुद्धेदमनद्विजसत्तम ॥ ६१ ॥ एकाभेकीमुनेतत्रचरंतीलिंगसन्निधौ ॥ प्रदक्षिणंसदाकुर्यान्निर्माल्याक्षतभक्षिणी ॥ ६२ ॥ सातत्रमृत्युंनप्रापशिवनिर्माल्यभक्षणात् ॥ क्षेत्रादन्यत्रमरणंजातंतस्यास्तदेनसः ॥६३॥ वरंविषमपिप्राश्यंशिवस्वंनैवभक्षयेत् ॥ विषमेकाकिनंहंतिशिवस्वंपुत्रपौत्रकम् ॥६४॥

भूर्लिंगस्यओंकारस्यनैवेद्यभक्षणादनंतमेवपुण्यंतथाप्यस्यालोभाद्भक्षितत्वान्मनाक्पापमेवसंवृत्तमितिज्ञातव्यम् ॥ तदेनसस्तत्पापात् ॥ ६३ ॥ प्रसंगाद्बाणलिंगादिव्यतिरिक्तशिवनिर्माल्यभक्षणदोषमाह ॥ वरमितिद्वाभ्याम् ॥ ६४ ॥

ततस्तदनंतरम् ॥ यतइतिंकचित् ॥ विपाकेनफलेन ॥ रौरवोनरकविशेषःसओकोयेषांतेतथा ॥ ६५ ॥ क्षेत्रादन्यत्रमरणेकारणमाह ॥ कश्चिदिति ॥ पोप्लूयमानामतिशयेनगच्छंतीम् ॥ चंच्वातुंडेन ॥ ६६ ॥ वर्षाभ्वीभेकी ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ गृध्रोदाक्षाय्यापरपर्यायोमांसाशीपक्षिविशेषस्तन्मुखी ॥ ६९ ॥ सम्यग्गीतरहस्यज्ञत्वमेवाह ॥ सप्तस्वराइति ॥ इतिगीतोपनिषदाएवंप्रकारेणसंगीतरहस्येनगांधर्ववेदेनवासामाधवीनाम्नीसदोंकारमर्चयेदितिचतुर्थेनान्वयः ॥ इतिशब्दोक्तमेवंप्रकारत्वमेवाह ॥ सप्तस्वराःषड्जऋषभगांधारमध्यमपंचमधैवतनिषादाः ॥ यद्यप्यमरेणनिषादर्षभगांधारषड्जमध्यमधैवताः पंचमश्चेत्यमीसप्ततंत्रीकंठोत्थिताःस्वराइत्युक्तंतथापिशार्ङ्गदेवविरचितसङ्गीतरत्नाकरानुसारेणैवंविलिखितमिति ॥ तदुक्तम् ॥ श्रुतिभ्यःस्युःस्वराःषड्जर्षभगांधारमध्यमाः ॥ पंचमोधैवतश्चाथनिषादइतिसप्तते तेषांसंज्ञासरिगमपधनीत्यपरामताइति ॥ तेषांस्वरूपंनिर्वचनंचतत्रैवतट्टीकायांमल्लिनाथवि

शिवस्वपरिपुष्टांगाःस्पर्शनीयानसाधुभिः ॥ तेनकर्मविपाकेनततस्तेरौरवौकसः ॥६५॥ कश्चित्काकःसमालोक्यमंडूकींतामितस्ततः ॥ पोप्लूयमानामादायचंच्वाक्षेत्राद्बहिर्गतः ॥६६॥ वर्षाभ्वीतेनसाक्षिप्ताकाकेनक्षेत्रबाह्यतः ॥ अथसाकालतोभेकीतत्रैवक्षेत्रसत्तमे ॥६७॥ प्रदक्षिणीकरणतोलिंगस्यस्पर्शनादपि ॥ पुण्यापुण्यवतीजाताकन्यापुष्पबटोर्गृहे ॥६८॥ शुभावयवसंस्थानाशुभलक्षणलक्षिता ॥ परंगृध्रमुखीजातानिर्माल्याक्षतभक्षणात् ॥६९॥ सम्यग्गीतरहस्यज्ञानितरांमधुरस्वरा ॥ सप्तस्वरास्त्रयोग्रामामूर्च्छनास्त्वेकविंशतिः ॥७०॥

रचितसंगीतरत्नाकरकलानिधौद्रष्टव्यम् ॥ एवमग्रेपि ॥ त्रयोग्रामाःषड्जग्राममध्यमग्रामगांधारग्रामाः ॥ तदुक्तम् ॥ तौद्वौधरातलेतत्रस्यात्षड्जग्रामआदिमः द्वितीयोमध्यमग्रामस्तयोर्लक्षणमुच्यते ॥ गांधारग्राममाचष्टतदायंनारदोमुनिरिति ॥ मूर्च्छनास्त्वेकविंशतिरिति ॥ तत्रषड्जग्रामेउत्तरमंद्रारजनीउत्तरायताशुद्धषड्जामत्सरिताअश्वक्रांताअभिरुद्गतेतिसप्त ॥ मध्यमग्रामेसौवीरीहारिणाअश्वाकालोपनताशुद्धमध्यमावाग्मीपौरवीतिसप्त ॥ गांधारग्रामेनंदाविशालासुमुखीचित्राचित्रवतीसुखाआलापेतिसप्त ॥ तदुक्तम् ॥ षड्जेतूत्तरमंद्रादौरजनीचोत्तरायता ॥ शुद्धषड्जामत्सरिताअश्वक्रांताभिरुद्गता मध्यमेस्यात्तुसौवीरीहारिणाश्वाततःपरम् स्यात्कालोपनताशुद्धमध्यमागीश्वपौरवी नंदाविशालासुमुखीचित्राचित्रवतीसुखा आलापाचेतिगांधारग्रामेस्युःसप्तमूर्च्छनाइतिनारदोक्तावा ॥ तदुक्तम् ॥ तासामन्यानिनामानिनारदोमुनिरब्रवीत् ॥ अश्वक्रांताचसौवीरीत्वृष्यकाचोत्तरायता रजनीतिसमाख्याताऋषिणासप्तमूर्च्छनाः आप्यायनीविश्वकृताचंद्राहैमाकपर्दिनी मैत्रीचांद्रमसीमित्र्यामध्यमेमूर्च्छनाइमाः गांधारेपूर्वोक्ताएव ॥ शार्ङ्गदेवेनचतुर्दशैवोक्ताः ॥ ७० ॥

तानाएकोनपंचाशदिति ॥ अग्निष्टोमात्यग्निष्टोमवाजपेयषोडशीपुंडरीकाऽश्वमेधराजसूयाः (सर्वस्वदक्षिणदीक्षासोमे) स्विष्टकृद्बह्सुवर्णगोसवमहाव्रतविश्वजिद्ब्रह्मयज्ञप्राजापत्याश्वक्रांतरथक्रांतविष्णुक्रांतसूर्यक्रांतगजक्रांतबलभिन्नागपक्षचातुर्मास्यसंस्थाशस्त्रउक्थसौत्रामणीचित्राउद्भित्सावित्री अर्धसावित्रीसर्वतोभद्रआदित्यानामयनगवामयनसर्पाणामयनकौंडपायिनामयनअग्निचिद्द्वादशाहउपांशुसोमअश्वप्रतियहर्बर्हिरथअभ्युदयइत्येकोनपंचाशत् ॥ तदुक्तम् ॥ अग्निष्टोमोऽत्यग्निष्टोमोवाजपेयश्चषोडशी ॥ पुंडरीकोऽश्वमेधश्चराजसूयस्ततःपरम् इतिस्युःषड्जहीनानांसप्तनामान्यनुक्रमात् ॥ क्रमादृषभहीनानांतानानामभिधाइमाः स्विष्टकृद्बह्सुवर्णोगोसवश्चमहाव्रतः विश्वजिद्ब्रह्मयज्ञश्चप्राजापत्यस्तुसप्तमः क्रमादृषभहीनानांतानानामभिधाःस्मृताः अश्वक्रांतोरथक्रांतोविष्णुक्रांतस्ततःपरम् सूर्यक्रांतोगजक्रांतोबलभिन्नागपक्षकः इतिमध्यमहीनानांसंज्ञाःसप्तक्रमान्मताः ॥ चातुर्मास्योऽथसंस्थाख्यःशस्त्रश्चोक्थश्चतुर्थकः सौत्रामणीतथाचित्रासप्तमस्तूद्भिदाह्वयः संज्ञाःपंचमहीनानांवाडवानामिमाःक्रमात् सावित्रीचार्धसावित्रीसर्वतोभद्रसंज्ञकः

तानाएकोनपंचाशत्तालाएकोत्तरंशतम्॥ रागाःषडेवतेषांतुपंचपंचापिचांगनाः ॥ ७१ ॥ षट्त्रिंशद्रागरागिण्यइतिरागिमुदावहाः॥ देशकालविभेदेनपंचषष्टिस्तथापराः॥ ७२॥ यावंतएवतालाःस्यूरागास्तावंतएवहि॥ इतिगीतोपनिषदाप्रत्यहंसाशुभव्रता ॥ ७३॥ माधवीमधुरालापासदोंकारंसमर्चयेत्॥ प्राप्याप्यनर्घ्यतारुण्यंसातुपुष्पवटोःसुता॥ ७४॥

आदित्यानामयनंचगवामयनमेवच सर्पाणामयनःषष्ठःसप्तमःकौंडपायनः धैवतेनविहीनानांसप्तनामानिमेनिरे अग्निचिद्द्वादशाहश्चोपांशुःसोमाभिधस्ततः अश्वप्रतियहोबर्हिरथोभ्युदयसंज्ञकः संज्ञानिषादहीनानांतानानामितिमन्वते तानाःस्युर्मूर्च्छनाःशुद्धाइत्युपक्रम्यएतेचैकोनपंचाशदिति ॥ तालाएकोत्तरंशतमिति तेचध्रुवशाम्यसन्निपातादयः ॥ तदुक्तम्॥ ध्रुवंशाम्यस्तथातालःसन्निपातइतीरिताइत्यादि ॥ रागाःश्रीरागादयः ॥ तदुक्तं ग्रंथांतरे ॥ श्रीरागोथवसंतश्चपंचमोभैरवस्तथा मेघरागश्चविज्ञेयःषष्ठोजटुलरायणइति ॥ तेषांतुतेषामेव षण्णांरागाणांपंचपंचचैवंत्रिंशदंगनाः ॥ अपिःसमुच्चये ॥ तेषांरागाणांप्रत्येकंपंचपंचअंगनाःस्त्रियोपीत्यर्थः॥ ७१॥ एवंमिलित्वाषड्रागास्त्रिंशद्रागिण्यइतिषट्त्रिंशद्रागरागिण्यः॥ इतिरागिमुदावहाःइतिशब्देनपूर्वोक्ताःसप्तस्वरादयोगृह्यंते ॥ रागिमुदावहाःकामिनांहर्षजनकाः ॥ मतांतरमाह ॥ देशकालविभेदेनेति ॥ कालेत्यत्रकाकुरितिचपाठोदृश्यते॥ अपराराागाः॥ तेचमालवश्रीस्तोडीवसंतोधन्वाशीदेशीबंगालोभैरवोवराडीगुर्जरीत्यादिकाः ॥ ७२ ॥ पक्षांतरमाह ॥ यावंतइति ॥ एकोत्तरशतमित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥

---

१ तदुक्तमित्यादिप्रमाणग्रंथानुरोधेनेदमधिकम्   २ इतिगांधारहीनामितिपुस्तकांतरेपाठः

अमंस्तामन्यत ॥ ७५ ॥ हेदमन ॥ महतिब्रह्मणिआत्मायस्यसमहात्मातस्य ॥ ७६ ॥ अतंद्रितमनाअनालस्यचित्ता ॥ ७७ ॥ विघ्नानुमेयप्रकारमाह ॥ निमेषांतरितइति ॥ ७८ ॥ ततःसाप्रायश्चित्तंकृतवतीत्याह ॥ इतीति ॥ नतत्त्याजनत्यक्तवती ॥ तत्राप्यचोंकृतेरितिपाठेतत्तदाओंकारेश्वरस्यसेवांप्राप्यसामाधवीओंकारेश्वरलिंगनामामृतंपिबेदित्यन्वयः॥७९॥ द्रष्टुमिच्छादिदृक्षासावर्ततेययोस्तेतथा ॥ श्रुतिगेकर्णगेअतिविशालेइतियावत् ॥ नान्यदित्यनेनाक्षिप्तंदिदृक्षाविषयमाह ॥ विहायेति ॥ हृद्‌ हृहायःस्थितंहृदयाकाशस्थितम् ॥ ८० ॥ शब्दग्रहौकर्णौ ॥ ८१ ॥ अजिरक्षोणींप्रांगणभूमिम् ॥ क्षुण्णामधिष्ठितामित्यर्थः ॥ ८२॥ ओंकारमोंकारेश्वरंप्रोच्चरत्तस्यामाधव्यावागिंद्रियंनामांतरंनगृह्णातीतिसप्तमेनान्वयः ॥ तं विशिनष्टि ॥ मध्येन ॥ सर्वैःप्रणूयतेस्तूयतेस्वसेवितारंपदंप्रणयेत्प्रापयेदितिवाप्रणवस्तम् ॥ तथाचोक्तमत्रैव ॥ प्रणूयतइत्यादि स्वसेवितारमित्यादिचेति ॥ सारंस्थिरंप्रलयेप्यवशिष्य

प्राग्जन्मवासनायोगादोंकारंबद्धमंस्तवै॥स्वभावचंचलंचेतस्तस्यास्तल्लिंगसेवनात्॥७५॥दमनस्थैर्यमगमद्योगेनेवमहात्मनः॥नदिवावा धयांचक्रेक्षुत्तृण्निद्राक्षपासुताम् ॥७६॥ अतंद्रितमनाआसीत्सातल्लिंगनिरीक्षणे॥ अक्ष्णोर्निमेषायावंतस्तस्याआसन्दिवानिशम्॥७७॥ तावत्कालस्तयासाध्व्यामहान्विघ्नोऽनुमीयते ॥निमेषांतरितःकालोयायोव्यर्थोगतोमम॥ लिंगानवेक्षणात्तत्रप्रायश्चित्तंकथंभवेत्॥७८॥ इतिसंचिंतयंत्येवसेवांतत्त्याजनोंकृतेः॥ जलाभिलाषिणीसातुलिंगनामामृतंपिबेत्॥ ७९ ॥ नान्यद्दिदृक्षिणीतस्याअक्षिणीश्रुतिगेअपि॥ विहायलिंगमोंकारंहृद्विहायःस्थितंसताम् ॥ ८० ॥ तस्याःशब्दग्रहौनान्यशब्दग्रहणतत्परौ ॥ अतीवनिपुणौजातौतत्सन्माल्यकरौकरौ ॥८१॥ नान्यत्रचरणौतस्याश्चरतःसुखवांछया॥ त्यक्त्वोंकाराजिरक्षोणींक्षुण्णांनिर्वाणपद्मया ॥८२॥ ओंकारंप्रणवंसारंपरंब्रह्मप्रकाश कम्॥शब्दब्रह्मत्रयीरूपंनादबिंदुकलालयम्॥८३॥ सदक्षरंचादिरूपंविश्वरूपंपरावरम् ॥ वरंवरेण्यंवरदंशाश्वतंशांतमीश्वरम्॥८४॥

माणम् ॥ परंसर्वाधिकम् ॥ तदुक्तमत्रैव ॥ सर्वेभ्योप्यधिकइति ॥ ब्रह्मप्रकाशकंपरमात्मप्रकाशकम् ॥ शब्दब्रह्मरूपायात्रयीवेदस्तस्यरूपंयस्मात्तंतद्रूपंवा ॥ नादबिंद्वात्मकयोःकलयोःआलयमाश्रयम् ॥ ८३ ॥ सदक्षरंसर्वभूतमक्षरंकूटस्थमव्याकृतमितियावत्तद्रूपम् ॥ पृथक्पदंवा ॥ तदुक्तंभगवता ॥ क्षरःसर्वाणिभूतानिकूटस्थोक्षरउच्यतइति ॥ आदिरूपमादिकारणंईश्वरमितियावत् ॥ अतएवविश्वंरूप्यतेऽभिव्यज्यतेयेनतद्विश्वरूपम् ॥ सर्वप्रपंचरूपंवा ॥ परावरंकार्यकारणात्मकम् ॥ परेब्रह्मादयोऽवरेयस्मात् उत्कृष्टापकृष्टरूपंवा ॥ वरंसर्वश्रेष्ठम् ॥ वेरण्यंवरणाययोग्यम् ॥ वरदंवरदातारम ॥ ईश्वरंसर्वनियंतारम् ॥ ८४ ॥

---

१ अनुमानेतिवापाठः

॥ ८५ ॥ स्वांतमंतःकरणम् ॥ ८६ ॥ निरुपाधिकार्योपाधिरहितम् ॥ ऐकपद्यपाठेकर्मधारयः ॥ अज्यतेऽनेनेत्यंजनमुपाधिः ॥ निरंजनंकारणोपाधिरहितमितियावत् ॥ निर्मलंरागा दिशून्यम् ॥ निजोऽसाधारणउदयोयस्यतम् ॥ ८७ ॥ सर्वंश्रीरुद्ररूपम् ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ रंगमालाश्चित्रसमूहान् ॥ प्रासादंपरितःप्रासादस्यसर्वतइत्यर्थः ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ चतुर्द

सर्वलोकैकजनकंसर्वलोकैकरक्षकम् ॥ सर्वलोकैकसंहर्तृसर्वलोकैकवंदितम् ॥ ८५ ॥ आद्यंतरहितंनित्यंशिवंशंकरमव्ययम् ॥ एकंगुण त्रयातीतंभक्तस्वांतकृतास्पदम् ॥ ८६ ॥ निरुपाधिंनिराकारंनिर्विकारंनिरंजनम् ॥ निर्मलंनिरहंकारंनिष्प्रपंचंनिजोदयम् ॥ ८७ ॥ स्वात्मारा ममनंतंचसर्वगंसर्वदर्शिनम् ॥ सर्वदंसर्वभोक्तारंसर्वंसर्वसुखास्पदम् ॥ ८८ ॥ वागिंद्रियंतदीयंचप्रोच्चरत्तदहर्निशम् ॥ नामांतरंनगृह्णा तिकचिदन्यस्यकस्यचित् ॥ ८९ ॥ एतन्नामाक्षररसंरसयंतीदिवानिशम् ॥ रसनानैवजानातितस्याअन्यद्रसांतरम् ॥ ९० ॥ संमार्जनंरंग मालाःप्रासादंपरितःसदा ॥ विदध्यान्माधवीतत्रतथार्चापात्रशोधनम् ॥ ९१ ॥ तत्रपाशुपतायेवैप्रणवेशार्चनेरताः ॥ तांश्चशुश्रूषयेन्नि त्यंपितृबुद्ध्यातिभक्तितः ॥ ९२ ॥ वैशाखस्यचतुर्दश्यामेकदासातुमाधवी ॥ रात्रौजागरणंकृत्वादिवोपवसनान्विता ॥ ९३ ॥ यात्रामिलित भक्तेषुप्रातर्यातिषुसर्वतः ॥ संमार्जनादिकंकृत्वालिंगमभ्यर्च्यहर्षतः ॥ ९४ ॥ गायंतीमधुरंगीतंनृत्यंतीनिजलीलया ॥ ध्यायंतीलिंगमोंका रंतत्रलिंगेलयंययौ ॥ ९५ ॥ अनेनैवशरीरेणपार्थिवेनमहामतिः ॥ अस्मदाचार्यमुख्यानांपश्यतांचतपस्विनाम् ॥ ९६ ॥ प्रादुर्बभूवच लिंगाज्ज्योतिर्जटिलितांबरम् ॥ तत्रज्योतिषिसाबालाज्योतिर्मय्यपिसाप्यभूत् ॥ ९७ ॥ राधशुक्लचतुर्दश्यामद्यापिक्षेत्रवासिनः ॥ तत्रया त्रांप्रकुर्वंतिमहोत्सवपुरःसुराः ॥ ९८ ॥ तत्रजागरणंकृत्वाचतुर्दश्यामुपोषिताः ॥ प्राप्नुवंतिपरंज्ञानंयत्रकुत्रापिवैमृताः ॥ ९९ ॥ ब्रह्मांडो दरमध्येतुयानितीर्थानिसर्वतः ॥ तानिवैशाखभूतायामायांत्योंकृतिदर्शने ॥ १०० ॥ लिंगाग्रेश्रीमुखीनाम्नीगुहास्तिपरमोत्तमा ॥ पाता लस्यचतद्द्वारंतत्रसिद्धावसंतिहि ॥ १ ॥

श्यांशुक्लायामितिशेषः ॥ अयेतथोक्तेः ॥ उपवसनान्विताउपोषणयुतेत्यर्थः ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ अस्माकमाचार्यागुरवोमुख्याःश्रेष्ठायेषांतेतथातेषाम् ॥ ९६ ॥ लयप्रकारमाह ॥ प्रादु रिति ॥ जटिलितांबरंव्याप्ताकाशम् ॥ ९७ ॥ राधोवैशाखः ॥ यदाहामरः ॥ वैशाखेमाधवोराधइति ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ भूतायांचतुर्दश्यांशुक्लायामित्येव ॥ १०० ॥ १ ॥

॥ २ ॥ कंदरागुहा ॥ ब्रह्मरसायनंब्रह्मामृतम् ॥ ३ ॥ नादनिदानभूःनादोत्पत्तिस्थानम् ॥ पाठांतरे[1]निनादउद्रेकःप्रकटतेतियावत् ॥ सर्वंनादात्मकंतच्छ्रोत्रगोचरीभवेत् ॥ तल्लिंगम् ॥ द्र

तिष्ठेयुःपंचरात्रंयेगुहायांतत्रसुव्रताः॥ तेनागकन्याःपश्यंतिब्रूयुस्ताश्चशुभाशुभम्॥ २॥ कंदरोत्तरदिग्भागेतत्रकूपोरसोदकः॥ आषण्मासंचतत्पीत्वापिबेद्ब्रह्मरसायनम्॥ ३॥ तत्रनादेश्वरंलिंगंदृष्ट्वानादनिदानभूः॥ सर्वंनादात्मकंविश्वंतच्छ्रोत्रगोचरीभवेत्॥४॥ तत्रमत्स्योदरींस्नात्वास्वर्धुनींवरुणाप्लुताम्॥ कृतकृत्योभवेज्जंतुर्नैवशोचतिकुत्रचित्॥५॥ असंख्याताःगताःसिद्धिमोंकारेश्वरसेवकाः॥ पार्थिवेनैवदेहेनदिव्यभूतेनतत्क्षणात्॥ ६॥ अविमुक्तपरंक्षेत्रंब्रह्मांडादपिसर्वतः॥ ततोपिपरओंकारउक्तोमत्स्योदरीतटे॥७॥ प्रणवेशोऽग्रयैःकाश्यांननतोनापिचार्चितः॥ किमर्थंतेसमुत्पन्नामात्ततारुण्यहारिणः॥८॥ यदाप्रभृतिविश्वेशोमंदरादागतोऽभवत्॥ तस्मिन्नानंदगहनेतदाप्रभृतिसत्तम॥ ९॥ सर्वाण्यायतनान्याशुसाब्धीनिसगिरीण्यपि॥ सनदीनिसतीर्थानिसद्वीपानियुस्ततः॥ ११० ॥इदानींममभाग्येनस्मारितोहंत्वयामुने॥ अहमप्यागमिष्यामियामःकाशींशनैःशनैः॥११॥ एतेपिममशिष्यायेमहापाशुपतव्रताः॥ काशींयियासवस्तेपियतःसर्वेमुमुक्षवः॥ १२॥ अपिवार्धकमासाद्ययैःकाशीनैवशीलिता॥ मानुषेदुर्लभेनष्टेकुतस्तेषांमहासुखम् ॥ १३ ॥ यावन्नेंद्रियवैकल्यंयावन्नैवायुषःक्षयः॥ तावत्सेव्यंप्रयत्नेनशंभोरानंदकाननम्॥१४॥ यआनंदवनंशंभोःशिश्रियुःश्रीनिकेतनम् ॥ अचलाश्रीर्नमुंचेत्तान्महासौख्यैकशेवधीन्॥ १५॥ इत्याख्यायकथांरम्यांगर्गःपाशुपतोत्तमः॥ भारद्वाजेनसहितःप्रापवाराणसींपुरीम्॥ १६॥ दमनोपिहिधर्मात्मागर्गाचार्येणसंयुतः॥ आराध्यश्रीमदोंकारंतस्मिँल्लिंगेलयंगतः॥ १७॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥इल्वलारेपरंस्थानमोंकारमविमुक्तके॥ तत्रसिद्धिंपरांजग्मुःसाधकाबहुशोमुने॥ १८॥

ष्टुःश्रवणेंद्रियस्यविषयःस्यादित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ पृथिवीभागस्याधिक्यात्पार्थिवेनेत्युक्तम् ॥ वस्तुतःपांचभौतिकेनेत्यर्थः ॥ तथाचव्याससूत्रम् ॥ तेषुवैशेष्यात्तद्वादस्तद्वादइति ॥ ६॥ ॥ ७ ॥ ८ ॥ गहनेवने ॥ ९ ॥ आयतनानिदेवतास्थानानि ॥ ततस्तदा ॥ ११० ॥११ ॥१२ ॥ शीलिताश्रिता ॥ १३ ॥ १४ ॥ शिश्रियुःसेवितवंतः ॥ १५ ॥ १६ ॥१७ ॥१८॥

१ नादनिनादेति

॥ १९ ॥ १२० ॥ २१ ॥१२२॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥७४॥ ॥७॥ ॥ अध्यायेसप्ततितमेपंचोर्ध्वेपरमाद्भुते ॥ त्रिलोचनस्यदेवस्यप्राविर्भावोऽनुवर्ण्यते ॥ १ ॥ त्रिलोचनतीर्थसंबंधिनींत्रैविष्टपींत्रिलोचनसंबंधिनींवा ॥ तदुक्तमत्रैव ॥ विष्टपत्रितयांतर्येदेवर्षिमनुजोरगाः ससरित्पर्वतारण्याःसंतितेतत्रयन्मुने ॥

कलौकलुषचित्तानांपुरोनाख्येयमेवहि ॥ प्रणवेश्वरमाहात्म्यंनास्तिकानांविशेषतः॥ ११९ ॥ येनिंदंतिमहादेवंक्षेत्रंनिंदंतियेऽधियः॥ पुराणं येचनिंदंतितेसंभाष्यानकुत्रचित्॥ १२० ॥ ओंकारसदृशंलिंगंनक्वचिज्जगतीतले॥ इतिगौर्यैसमाख्यातंदेवदेवेननिश्चितम्॥ २१ ॥ इममध्यायमाकर्ण्यनरस्तद्गतमानसः॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्यःशिवलोकमवाप्नुयात्॥ १२२॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेओंकारमाहात्म्यंनामचतुःसप्ततितमोऽध्ययः॥ ७४॥ ॥ ७॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ श्रुत्वोंकारकथामेतांमहापातकनाशिनीम् ॥ नतोस्मिविशाखाथब्रूहित्रैविष्टपींकथाम्॥१॥ कथंचकथितादेव्यैदेवदेवेनषण्मुख॥ आविर्भूतिर्महाबुद्धेपुण्यात्रैलोचनीपरा॥२॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ आकर्णयमुनेवच्मिकथांश्रमनिवारिणीम्॥ यथादेवेनकथितांत्रिविष्टपसमुद्भवाम् ॥ ३ ॥ विरजाख्यंहितत्पीठंतत्रलिंगंत्रिविष्टपम् ॥ तत्पीठदर्शनादेवविरजाजायतेनरः ॥ ४ ॥ तिस्रस्तुसंगतास्तत्रस्रोतस्विन्योघटोद्भव ॥ तिस्रःकल्मषहारिण्योदक्षिणेहित्रिलोचनात् ॥ ५॥ स्रोतोमूर्तिधराःसाक्षाल्लिंगस्नपनहेतवे ॥ सरस्वत्यथकालिंदीनर्मदाचातिशर्मदा ॥ ६ ॥ तिस्रोपिहित्रिसंध्यंताःसरितःकुंभपाणयः ॥ स्नपयंतिमहाधामलिंगंत्रैविष्टपंमहत् ॥ ७ ॥ लिंगानिपरितस्ताभिःस्वनाम्नास्थापितान्यपि ॥ तेषांसंदर्शनात्पुंसांतासांस्नानफलंभवेत्॥८॥ सरस्वतीश्वरंलिंगंदक्षिणेनत्रिविष्टपात् ॥ सारस्वतंपदंदद्याद्दृष्टंस्पृष्टंचजाड्यहृत् ॥ ९ ॥ यमुनेशंप्रतीच्यांचनरैर्भक्त्यासमर्चितम् ॥ अपिकिल्विषवद्भिश्चयमलोकनिवारणम्॥ १० ॥ दृष्टंत्रिलोचनात्प्राच्यांनर्मदेशंसुशर्मदम् ॥ तल्लिंगार्चनतोनॄणांगर्भवासोनिषिध्यते ॥ ११॥ स्नात्वापिलिपिलातीर्थेत्रिविष्टपसमीपतः॥ दृष्ट्वात्रिलोचनंलिंगंकिंभूयःपरिशोचति॥ १२ ॥

तदारभ्यचतत्तीर्थंतच्चलिंगंत्रिलोचनम् ॥ त्रिविष्टपमितिख्यातमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विरजाख्यमित्यत्रसंधिरार्षः ॥ सर्वेसांताअकारांताइतिवा ॥ ४ ॥ अन्वयभेदात्तिस्रइतिपदयोरपौनरुक्त्यम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ महाधाममहातेजोमहाधारंवा ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ प्रतीच्यांपश्चिमायांदिशि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

त्रिविष्टपस्यलिंगस्यस्मरणादपिमानवः॥ त्रिविष्टपपतिर्भूयान्नात्रकार्याविचारणा ॥ १३॥ त्रिविष्टपस्यद्रष्टारःस्रष्टारःस्युर्नसंशयः॥ कृत कृत्यास्तएवात्रतएवात्रमहाधियः॥ १४॥ आनंदकाननेलिंगंप्रणतंयैस्त्रिविष्टपम्॥ त्रिलोचनस्यनामापियैःश्रुतंशुद्धबुद्धिभिः॥ १५॥ सप्त जन्मार्जितात्पापात्तेपूतानात्रसंशयः ॥ पृथिव्यांयानिलिंगानितेषुदृष्टेषुयत्फलम् ॥ १६ ॥ तत्स्यात्त्रिविष्टपेदृष्टेकाश्यांमन्येततोधिकम् ॥ काश्यांत्रिविष्टपेदृष्टेदृष्टंसर्वंत्रिविष्टपम्॥ १७॥ क्षणान्निर्धूतपापोसौनपुनर्गर्भभाग्भवेत्॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वावभृथवान्सच ॥ १८ ॥ योवैपिलिपिलातीर्थेस्नात्वोत्तरवहांभसि ॥ सरिन्नयंमहापुण्यंयत्रसाक्षाद्वसेत्सदा ॥ १९ ॥ तत्रश्राद्धादिकंकृत्वागयायांकिंकरिष्यति ॥ स्नात्वापिलिपिलातीर्थेकृत्वावैपिंडपातनम् ॥ २० ॥ दृष्ट्वात्रिविष्टपंलिंगंकोटितीर्थफलंलभेत् ॥ यदन्यत्रार्जितंपापंतत्काशीदर्शनाद्व्रजेत् ॥ २१ ॥ काश्यांतुयत्कृतंपापंतत्पैशाचपदप्रदम्॥ प्रमादात्पातकंकृत्वाशंभोरानंदकानने॥ २२ ॥ दृष्ट्वात्रिविष्टपंलिंगंतत्पापमपिहास्यति॥ सर्वस्मिन्नपिभूपृष्ठेश्रेष्ठमानंदकाननम् ॥ २३॥ तत्रापिसर्वतीर्थानिततोप्योंकारभूमिका ॥ ओंकारादपिसल्लिंगान्मोक्षवर्त्मप्रकाशकात् ॥ २४ ॥ अतिश्रेष्ठतरंलिंगंश्रेयोरूपंत्रिलोचनम् ॥ २५ ॥ तेजस्विषुयथाभानुर्दृश्येषुचयथाशशी ॥ तथालिंगेषुसर्वेषुपरंलिंगंत्रिलोचन म्॥ २६॥ त्रिलोचनार्चकानांसापदवीनदवीयसी॥ परंनिर्वाणपद्मायामहासौख्यैकशेवधेः॥ २७॥ सकृत्त्रिलोचनार्चातोयच्छ्रेयःसमुपा र्ज्यते॥ नतदाजन्मसंपूज्यलिंगान्यन्यानिलभ्यते॥ २८ ॥ काश्यांत्रिलोचनंलिंगंयेर्चयंतिमहाधियः॥ तेर्च्यास्त्रिभुवनौकोभिर्भमप्रीतिमभी प्सुभिः॥ २९॥ कृत्वापिसर्वसंन्यासंकृत्वापाशुपतव्रतम्॥ नियमेभ्यःस्खलित्वापिकुतोबिभ्यतिमानवाः॥ ३०॥

॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ २४ ॥ २५ ॥ दृश्येषुदर्शनीयेषु ॥ २६ ॥ महासौख्यैकशेवधेःपरमानंदैकनिधेः ॥ निर्वाणपद्मायाःमोक्षलक्ष्म्याः ॥ सापदवीत्रिलोचनार्चकानांनदवी यसीनदूरेइत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ निष्कृतिंमुक्तिम् ॥ ३८ ॥ मुक्त्वैकंशिवनिंदकमितियदुक्तंतत्रानुवादपूर्वकंहेतुमाह ॥ शिवनिंदेतित्रिभिः ॥ ३९ ॥ ४० ॥

विद्यमानेमहालिंगेमहापापौघहारिणि ॥ त्रिविष्टपेपुण्यराशौमोक्षनिक्षेपसद्मनि ॥ ३१ ॥ समभ्यर्च्यमहालिंगंसकृदेवत्रिलोचनम् ॥ मुच्यतेकलुषैःसर्वैरपिजन्मशतार्जितैः ॥ ३२ ॥ ब्रह्महापिसुरापोवास्तेयीवागुरुतल्पगः ॥ तत्संयोग्यपिवावर्षंमहापापीप्रकीर्तितः ॥ ३३ ॥ परदाररतश्चापिपरहिंसारतोपिवा ॥ परापवादशीलोपितथाविस्रंभघातकः ॥ ३४ ॥ कृतघ्नोपिभ्रूणहापिवृषलीपतिरेववा ॥ मातापितृगुरुत्यागीवह्निदोगरदोपिवा ॥ ३५ ॥ गोघ्नःस्त्रीघ्नोपिशूद्रघ्नःकन्यादूषयितापिच ॥ क्रूरोवापिशुनोवापिनिजधर्मपराङ्मुखः ॥ ३६ ॥ निंदकोनास्तिकोवापिकूटसाक्ष्यप्रवादकः ॥ अभक्ष्यभक्षकोवापितथाऽविक्रेयविक्रयी ॥ ३७ ॥ इत्यादिपापशीलोपिमुक्त्वैकंशिवनिंदकम् ॥ पापान्निष्कृतिमाप्नोतिनत्वालिंगंत्रिलोचनम् ॥ ३८ ॥ शिवनिंदारतोमूढःशिवशास्त्रविनिंदकः ॥ तस्यनोनिष्कृतिर्दृष्टाक्वापिशास्त्रेपिकेनचित् ॥ ३९ ॥ आत्मघातीसविज्ञेयःसदात्रैलोक्यघातकः ॥ शिवनिंदांविधत्तेयःसोनाभाष्योऽधमाधमः ॥ ४० ॥ शिवनिंदारतायेचशिवभक्तजनेष्वपि ॥ तेयांतिनरकंघोरंयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ४१ ॥ शैवाःपूज्याःप्रयत्नेनकाश्यांमोक्षमभीप्सुभिः ॥ तेष्वर्चितेष्वपिशिवःप्रीतोभवत्यसंशयः ॥ ४२ ॥ सर्वेषामिहपापानांप्रायश्चित्तचिकीर्षया ॥ निःशंकैरेववक्तव्यंप्रमाणज्ञैरिदंवचः ॥ ४३ ॥ पुरश्चरणकामश्चेद्भीतोसियदिपापतः ॥ मन्यसेयदिनःसत्यंवाक्यंशास्त्रप्रमाणतः ॥ ४४ ॥ ततःसर्वंपरित्यज्यकृत्वामनसिनिश्चयम् ॥ आनंदकाननंयाहियत्रविश्वेश्वरःस्वयम् ॥ ४५ ॥ यत्रक्षेत्रप्रविष्टानांनराणांनिश्चितात्मनाम् ॥ नबाधतेऽघनिचयःप्राप्येतचपरोवृषः ॥ ४६ ॥ तत्राद्यापिमहातीर्थेत्रिस्रोतस्यतिनिर्मले ॥ पुण्येपिलिपिलानाम्नित्रिसरित्परिसेविते ॥ ४७ ॥ त्रिलोचनाक्षिविक्षेपपरिक्षिप्तमहैनसि ॥ स्नात्वागृह्योक्तविधिनातर्पणीयान्प्रतर्प्यच ॥ ४८ ॥ दत्वादेयंयथाशक्तिवित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ दृष्ट्वात्रिविष्टपंलिंगंसमभ्यर्च्यातिभक्तितः ॥ ४९ ॥

॥ ४१ ॥ ४२ ॥ सर्वेषांपापानांश्रेष्ठंप्रायश्चित्तंवक्तुमाह ॥ सर्वेषामिति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ वृषोधर्मः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

गंधाद्यैरित्यादितृतीयांतानांपदानांसमभ्यर्च्येत्यनेनान्वयः ॥ माल्यैर्मालाभिः पुष्पैर्वा ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ निरेनानिष्पापः ॥ ५३ ॥ एवंपापक्षयमुक्त्वापुण्यप्राप्तिमाह ॥ ततइत्ये केन ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ प्रदक्षिणातइतिशेषः ॥ ५७ ॥ भुजगोऽनंतोमेखलाकांचीयस्यतम् ॥ ५८ ॥ रात्रिंदिवंरात्रौदिवसेच तत्रापिसर्वदेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ प्रकृंतिप्रकर्षेणच्छेद

गंधाद्यैर्विविधैर्माल्यैःपंचामृतपुरःसरैः॥ धूपैर्दीपैःसनैवेद्यैर्वासोभिर्बहुभूषणैः॥५०॥ पूजोपकरणैर्द्रव्यैर्घंटादर्पणचामरैः॥ चित्रध्वजपताकाभिर्नृत्यवाद्यसुगायनैः ॥ ५१ ॥ जपैःप्रदक्षिणाभिश्चनमस्कारैर्मुदायुतैः ॥ परिचारकसंतोषैःकृत्वेतिपरिपूजनम् ॥ ५२ ॥ ब्राह्मणान्वाचयेत्पश्चान्निष्पापोहमितिब्रुवन् ॥ एवंकुर्वन्नरःप्राज्ञोनिरेनाजायतेक्षणात् ॥५३॥ ततःपंचनदेस्नात्वामणिकर्णीह्रदेततः॥ ततोविश्वेशमभ्यर्च्यप्राप्नोतिसुकृतंमहत् ॥ ५४ ॥ प्रायश्चित्तमिदंप्रोक्तंमहापापविशोधनम् ॥ नाख्येयंनप्रवक्तव्यंकाशीमाहात्म्यनिंदके ॥ ५५ ॥ दद्यच्चद्रव्यलोभेनप्रायश्चित्तमिदंशुभम्॥ दातानरकमाप्नोतिसत्यंसत्यंघटोद्भव॥५६॥ क्ष्मांप्रदक्षिणीकृत्ययत्फलंसम्यगाप्यते॥प्रदोषेतत्फलंकाश्यांसप्तकृत्वस्त्रिलोचने ॥ ५७॥ भुजंगमेखलंलिंगंकाश्यांदृष्ट्वात्रिविष्टपम्॥ जन्मांतरेपिमुक्तःस्यादन्यत्रमरणेसति ॥ ५८ ॥ अन्यत्रसर्वलिंगेषुपुण्यकालोविशिष्यते॥ त्रिविष्टपेपुण्यकालःसदारात्रिंदिवंनृणाम् ॥ ५९ ॥ लिंगान्योंकारमुख्यानिसर्वपापप्रकृंत्यलम्॥ परंत्रैलोचनीशक्तिःकाचिदन्यैवपार्वति ॥ ६० ॥ यतःसर्वेषुलिंगेषुलिंगमेतदनुत्तमम्॥ तत्कारणंशृण्वपर्णेकर्णेकुरुवदाम्यहम् ॥ ६१ ॥ पुरामेयोगयुक्तस्यलिंगमेतद्भुवस्तलात् ॥ उद्भिद्यसप्तपातालंनिरगात्पुरतोमहत् ॥ ६२ ॥ अस्मिँल्लिंगेपुरागौरिसुगुप्तंतिष्ठतामया ॥ तुभ्यंनेत्रत्रयंदत्तंनिरैक्षिप्तास्तथोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रभृतिदेवेशिलिंगमेतत्त्रिलोचनम्॥ विष्टपत्रितयांतस्थैर्गीयतेज्ञानदृष्टिदम्॥६४ ॥ त्रिलोचनस्ययेभक्तास्तेपिसर्वेत्रिलोचनाः॥ ममपारिषदास्तेतुजीवन्मुक्तास्तएवहि ॥६५॥ त्रिलोचनस्यलिंगस्यमहिमानंनकश्चन॥ सम्यग्वेत्तिमहेशानिमयैवपरिगोपितम्॥६६॥

कानि ॥ प्रलुंतीतिपाठेपिसएवार्थः ॥ ६० ॥ ६१ ॥ भुवस्तलाद्भूमेरधोभागात् ॥ तत्रावधिमाह ॥ उद्भिद्येति ॥ ६२ ॥ त्रिलोचननामनिर्वक्ति ॥ अस्मिन्नितिद्वयेन ॥ ६३ ॥ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥

॥ ६७ ॥ धर्मघटान्धर्ममुद्दिश्यदीयमानान्कुंभान् ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ सकृत्त्रिविष्टपमिति ॥ अग्निहोत्रंजुहोतियवागूंपचतीतिवदर्थक्रमोऽत्रद्रष्टव्योनत्विडोयजतीत्यादि

शुक्रराधतृतीयायांस्नात्वापैलिपिलेह्रदे ॥ उपोषणपराभक्त्यारात्रौजागरणान्विताः ॥ ६७ ॥ त्रिलोचनंपूजयित्वाप्रातःस्नात्वापितत्रवै ॥ पुनर्लिंगंसमभ्यर्च्यदत्वाधर्मघटानपि॥६८॥सान्नान्सदक्षिणान्देविपितॄनुदिश्यहर्षिताः॥ विधायपारणंपश्चाच्छिवभक्तजनैःसह ॥६९॥ विसृज्यपार्थिवंदेहंतेनपुण्येननोदिताः॥ भवंतिदेविनियतंगणाममपुरोगमाः॥७०॥ तावद्भ्रमंतिसंसारेदेवामर्त्यामहोरगाः॥ गौरियावन्न पश्यंतिकाश्यांलिंगंत्रिलोचनम् ॥ ७१ ॥ सकृत्त्रिविष्टपंदृष्ट्वास्नात्वापैलिपिलेह्रदे ॥ नजातुमातुस्तनपोजायतेजंतुरत्रहि ॥ ७२ ॥ प्रतिमासंसदाष्टम्यांचतुर्दश्यांचभामिनि ॥ आयांतिसर्वतीर्थानिद्रष्टुंदेवंत्रिविष्टपम् ॥ ७३ ॥ त्रिविष्टपाद्दक्षिणतःस्नातःपैलिपिलेंऽभसि ॥ तत्रसंध्यामुपास्यैकांराजसूयफलंलभेत्॥ ७४ ॥ पादोदकाख्यस्तत्रैवकूपःपापविनाशकः ॥ प्राश्यतस्योदकंमर्त्योनमर्त्योजायतेपुनः॥ ७५ ॥ तस्यलिंगस्यपार्श्वेतुसंतिलिंगान्यनेकशः ॥ कैवल्यदानितान्यत्रदर्शनात्स्पर्शनादपि ॥ ७६ ॥ तत्रशांतनवंलिंगंगंगातीरेप्रतिष्ठितम् ॥ तद्दृष्ट्वाशांतिमाप्नोतिनरःसंसारतापितः॥ ७७॥ तद्दक्षिणेमहालिंगंमुनेभीष्मेशसंज्ञितम्॥ कलिःकालश्चकामश्चबाधतेनतदीक्षणात्॥ ७८॥ तत्प्रतीच्यांमहालिंगंद्रोणेशइतिकीर्तितम् ॥ यल्लिंगपूजनाद्द्रोणोज्योतीरूपंपुनर्दधौ ॥ ७९ ॥ अश्वत्थामेश्वरंलिंगंतदग्रेचातिपुण्यदम् ॥ यदर्चनवशाद्द्रौणिर्नबिभेत्यपिकालतः॥८०॥ द्रोणेशाद्वायुदिग्भागेवालखिल्लयेश्वरंपरम्॥ तल्लिंगंश्रद्धयादृष्ट्वासर्वक्रतुफलंलभेत्॥८१॥ तद्वामेलिंगमालोक्यवाल्मीकेश्वरसंज्ञितम्॥ तस्यसंदर्शनादेवविशोकोजायतेनरः॥ ८२ ॥ अन्यच्चात्रैवयद्वृत्तंतद्ब्रवीमिघटोद्भव॥ त्रिविष्टपस्यमाहात्म्यंदेव्यैदेवेनभाषितम्॥८३॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेपंचसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७५॥ ॥ छ ॥

वस्पाठक्रमः ॥ प्रातश्चतुर्थ्यांस्नालायस्तीर्थेपैलिपिलेशुभे त्रिलोचनंसमभ्यर्च्येत्यादिबंह्वृचनविरोधात् ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६॥ शांतनवंशांतनुनास्थापितम् ॥ ७७ ॥ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ आख्यायिकांप्रस्तावयति ॥ अन्यच्चेति ॥ ८३ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ ॥छ॥

षट्सप्ततितमेऽध्यायेप्रभावोतिमहत्तरः ॥ त्रिलोचनस्यदेवस्यवर्ण्यतेतिसुखप्रदः ॥ १ ॥ अन्यच्चात्रैवयद्वृत्तंतद्ब्रवीमीत्युक्तंतमेवेतिहासंश्रोतृमनःसमाधानप्रार्थनापूर्वकंप्रस्तावयति ॥ शृणुष्वेति ॥ इतिहासःपुरावृत्तःसंवादः ॥ १ ॥ त्रिलोचनस्यप्रासादइत्येतस्यपारावतद्वंद्वंकलरवयुगलंवसेद्वसतिस्मावसदितिवेतिपंचमेनान्वयः ॥ प्रासादंविशिनष्टि ॥ मणीत्यादिपादोनचतुर्भिः ॥ नानाभंगिगवाक्षाढ्येनानापरिपाटिभित्तिच्छिद्राढ्ये ॥ रत्नसानौमेरौ ॥ २ ॥ कल्पांतेस्थित्यवसाने ॥ द्योलोकेस्वर्गलोकेभ्रंशतिभ्रश्यतिसति ॥ क्षयेप्रलये ॥ यातिसंक्षयमितिपाठांतरम् ॥ प्रोत्तंभनस्तंभोधारणस्तंभः ॥ विश्वकृताविश्वेश्वरेणब्रह्मणावादत्तइवयस्तस्मिन्नित्यर्थः ॥ ३ ॥ इत्थमनेनप्रकारेण ॥ तमेवप्रकारमाह ॥ मरुत्तरंगितायाभिःपवनचंचलाग्राभिःसर्वतःपताकाभिरघौघान्सन्निवारयतीवयस्तस्मिन्नित्यर्थः ॥ ४ ॥ उभयत्राप्युत्प्रेक्षा ॥ पार्वणेनपूर्णिमासंबंधिना ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ कर्णातिथिःकर्णगोचरः ॥ ८ ॥ चतुर्विधानिकांस्यतालादीनि ॥ कर्णगुहांकर्णशष्कुलीम् ॥ प्रतिशब्दंप्रतिध्वनिंप्रतन्वतेप्रजनयंति ॥ ९ ॥ मंगलाययदारार्तिकंबहुदीपयुक्तंपात्रंतत्संबंधियज्ज्योतिस्तत्कर्तृतयोःपक्षिणोर्नेत्रांतर्नेत्रमध्येनिविशत्प्रविशद्भक्तानांचेष्टांपूजादिव्यापारंप्रदर्शयेद्दर्शयतीत्यर्थः ॥ १० ॥ प्राणयात्रांप्राणवृत्तिमाहारमितियावत् ॥ वांछितमभिमतप्रदेशम् ॥ नोयातोनगच्छतः ॥ ११ ॥ प्रासादंपरितःदेवगृहस्यसर्वतइत्यर्थः ॥ १२ ॥ गंगासरस्वतीयमुनानर्मदाश्चतस्रःस्रोतस्विन्योनद्यस्तासांजलंधयतःपिबतः ॥ धेट्पाने ॥ जातुचित्कदाचित् ॥ १३ ॥

॥स्कंदउवाच॥ ॥शृणुष्वमैत्रावरुणेपुराकल्पेरथंतरे॥ इतिहासइहासीद्यःपीठेविरजसंज्ञिते ॥ १ ॥ त्रिलोचनस्यप्रासादेमणिमाणिक्यनिर्मिते॥ नानाभंगिगवाक्षाढ्येरत्नसानाविवायते ॥२॥ कदाचिदपिकल्पांतेद्योलोकेभ्रंशतिक्षये॥ प्रोत्तंभनंस्तंभइवदत्तोविश्वकृतास्वयम्॥ ३ ॥ मरुत्तरंगिताग्राभिःपताकाभिरितस्ततः॥ सन्निवारयतीवेत्थमघौघान्विशतोमुने॥ ४ ॥ देदीप्यमानसौवर्णकलशेनविराजिते॥ पार्वणेनशशांकेनखेदादिवसमाश्रिते॥ ५ ॥ तत्रपारावतद्वंद्वंवसेत्स्वैरंकृतालयम्॥ प्रातःसायंचमध्याह्नेकुर्वन्नित्यंप्रदक्षिणम्॥ ६ ॥ उड्डीयमानंपरितःपक्षवातैरितस्ततः ॥ रजःप्रासादसलग्नंदूरीकुर्वद्दिनेदिने॥ ७॥ त्रिलोचनेतिसततंनामभक्तैरुदाहृतम्॥ त्रिविष्टपेतिचतथातयोःकर्णातिथीभवेत्॥८॥ चतुर्विधानिवाद्यानिशंभुप्रीतिकराण्यलम्॥ तयोःकर्णगुहांप्राप्यप्रतिशब्दंप्रतन्वते॥ ९॥ मंगलारार्तिकज्योतिस्त्रिसंध्यंपक्षिणोस्तयोः॥ नेत्रांतर्निविशन्नित्यंभक्तचेष्टांप्रदर्शयेत्॥ १०॥ प्राणयात्रांविहायापिकदाचित्स्थिरमानसौ॥ नोड्डीयवांछितंयातःपश्यंतौकौतुकंखगौ॥ ११ ॥ तत्रभक्तजनाकीर्णप्रासादंपरितोमुने ॥ तंडुलादिचरंतौतौकुर्वातेचप्रदक्षिणम्॥ १२॥ देवदक्षिणदिग्भागेचतुःस्रोतस्विनीजलम्॥ तृषार्तौधयतोविप्रस्नातौजातुचिदंडजौ॥ १३॥

॥१०९॥

द्विजयोःपक्षिणोः ॥ १४ ॥ देवालयस्कंधेदेवालयश्रृंगादधोभागे ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ ननुदुर्बलयोर्ग्रहणेकिमितिकथंकारस्तत्राह ॥ मध्येदुर्गंदुर्गस्यमध्ये ॥ यद्यस्मात् ॥

तयोरित्थंविचरतोस्त्रिलोचनसमीपतः॥ अगाद्बहुतिथःकालोद्विजयोःसाधुचेष्टयोः॥ १४ ॥ अथदेवालयस्कंधेगवाक्षांतर्गतौचतौ॥ श्येनेनकेनचिद्दृष्टौक्रूरदृष्ट्यासुखस्थितौ॥ १५॥ तच्चपारावतद्वंद्वंश्येनःपरिजिघृक्षुकः॥ अवतीर्यांबराद्आशुप्रविष्टोन्यशिवालये॥ १६॥ ततोविलोकयामासतदागमविनिर्गमौ॥ केनमार्गेणविशतोदुर्गमेतौपतत्रिणौ॥ १७ ॥ केनाध्वनाचनिर्यातःक्वकालेकुरुतश्चकिम्॥ कथंयुगपदेतौमेग्राह्यौस्वैरंभविष्यतः॥ १८॥ मध्येदुर्गंप्रविष्टौचममवश्याविमौनयत्॥ एकदृष्टिःक्षणंतस्थौश्येनइत्थंविचिंतयन् ॥ १९ ॥ अहोदुर्गबलंप्राज्ञाःशंसंत्येवेतिहेतुतः॥ दुर्बलोप्याकलयितुंसहसारिर्नशक्यते॥ २० ॥ करिणांतुसहस्रेणवराश्वानांनलक्षतः॥ तत्कर्मसिद्धिर्नृपतेर्दुर्गेणैकेनयद्भवेत्॥ २१॥ दुर्गस्थोनाभिभूयेतविपक्षःकेनचित्क्वचित्॥ स्वतंत्रंयदिदुर्गंस्यादमर्मज्ञप्रकाशितम्॥ २२॥ इतिदुर्गबलंशंसन्श्येनोरोषारुणेक्षणः॥ असाध्वसौकलरवौवीक्ष्ययातोनभोंगणम्॥ २३॥ अथपारावतीदक्षाविपक्षंप्रेक्ष्यपक्षिणम्॥ महाबलंदुर्गबलाप्राहपारावतंपतिम्॥२४॥ ॥कलरव्युवाच॥ ॥प्रियपारावतप्राज्ञसर्वकामिसुखारव॥ तवदृग्विषयंप्राप्तःश्येनोयंप्रबलोरिपुः॥२५॥ सावज्ञंवाक्यमाकर्ण्यपारावत्याःसतत्पतिः॥ पारावतीमुवाचेदंकाचिंतेतितवप्रिये॥२६॥ ॥पारावतउवाच॥ ॥कतिनामनसंतीहसुभगेव्योमचारिणः॥ कतिदेवालयेष्वेषुखगानोपविशंतिहि॥२७॥ कतिचैवनपश्यंतिनौसुखस्थाविहप्रिये॥ तेभ्योयदीहभेतव्यंकुतोनौतत्सुखंप्रिये॥ २८॥ रमस्वत्वंमयासार्धंत्यजचिंतामिमांशुभे॥ अस्यश्येनवराकस्यगणनापिनमेहृदि॥ २९॥ इत्थंपारावतवचःश्रुत्वापारावतीततः॥ मौनमालंब्यसंतस्थेपत्युःपादार्पितेक्षणा॥ ३० ॥ हितवर्त्मोपदिश्यापिप्रियप्रियचिकीर्षया॥ साध्व्याजोषंसमास्थेयंकार्यंपत्युर्वचःसदा॥ ३१॥

इत्थंवक्ष्यमाणम् ॥ १९ ॥ २० ॥ लक्षतःलक्षेण ॥ २१ ॥ २२ ॥ शंसन्स्तुवन् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तत्तदा ॥ २८ ॥ २९ ॥ पत्युःपादयोरर्पितेईक्षणेनेत्रेययासा ॥ ३० ॥ युक्तंचैतदित्याह ॥ हितेति ॥ जोषंप्रीतिर्यथास्यात्तथास्थेयम् ॥ किमित्यतआह ॥ कार्यमिति ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ मंडलगत्यापरिभ्रमणंगमनेनसश्येनःतद्गतायातौतयोर्गमनागमनमार्गौ ॥ गगनमार्गतःआकाशमार्गेण ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ताएवगतीर्दर्शयति ॥ प्रडीनेति ॥ व्याडेत्येका ॥ एतासांभेदोग्रंथांतरेद्रष्टव्यः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ तत्रमठे ॥ भारशिलातलेभारधारणार्थंदत्तायाशिलातस्यास्तलेउपरिभारवच्छिलातलइतिवा ॥ महापाषाणइत्यर्थः

अन्येद्युरप्यथायातःश्येनोपश्यत्सदंपती॥ अपरिच्छिन्नयादृष्ट्यायथामृत्युर्गतायुषम्॥ ३२॥ अथमंडलगत्यासप्रासादंपरितोभ्रमन्॥ निरीक्ष्यतद्गतायातौयातोगगनमार्गतः॥ ३३॥ गतेऽथनभसिश्येनेपुनःपारावतांगना॥ प्रोवाचप्रेयसीनाथदृष्टोदुष्टस्त्वयाऽहितः॥३४॥ तस्यावाक्यंसमाकर्ण्यपुनःकलरवोब्रवीत्॥ किंकरिष्यत्यसौमुग्धेममव्योमविहारिणः॥ ३५॥ दुर्गंचस्वर्गतुल्यंमेयत्रनास्त्यरितोभयम्॥ अयंनतागतीर्वेत्तियावेद्म्यहंनभोंगणे॥ ३६॥ प्रडीनोड्डीनसंडीनकांडव्याडकपाटिकाः॥ स्रंसनीमंडलवतीगतयोष्टावुदाहृताः॥ ३७॥ यथैतास्विहकौशल्यंमयिपारावतिप्रिये॥ गतिषुक्वापिकस्यापिपक्षिणोनतथांबरे॥३८॥ सुखेनतिष्ठकांचितामयिजीवतितेप्रिये॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासास्थितामूकवत्सती॥३९॥अपरेद्युरपिश्येनस्तत्रभारशिलातले॥ कियदंतरमासाद्योपविष्टोऽतिप्रहृष्टवत्॥४०॥ आयामंतत्रसंस्थित्वातत्कुलायंविलोक्यच॥ पुनर्विनिर्गतःश्येनःसापिभीताब्रवीत्पुनः॥४१॥ प्रियस्थानमिदंत्याज्यंदुष्टदृष्टिविदूषितम्॥ असौक्रूरोतिनिकटमुपविष्टोऽतिहृष्टवत्॥ ४२॥ सावज्ञंसपुनःप्राहकिंकरिष्यत्यसौप्रिये॥ मृगाक्षीणांस्वभावोयंप्रायशोभीरुवृत्तयः॥ ४३॥ इतरेद्युरपिप्राप्तःसचश्येनोमहाबलः॥ तयोरभिमुखंतत्रस्थितोयामद्वयावधि॥ ४४॥ पुनर्विलोक्यतद्वर्त्मशीघ्रंयातोयथागतम्॥ गतेथशकुनौतस्मिन्साबभाषेविहंगमी ॥ ४५ ॥ नाथस्थानांतरंयावोमृत्युर्नौनिकटोत्रयत् ॥ पुनर्दुष्टेप्रणष्टेस्मिन्नावांस्यावःसुखंप्रिय ॥ ४६ ॥ प्रिययस्यसपक्षस्यगतिःसर्वत्रसिद्धिदा ॥ सकिंस्वदेशरागेणनाशंप्राप्नोतिबुद्धिमान् ॥ ४७॥ सोपसर्गंनिजंदेशंत्यक्त्वायोन्यत्रनव्रजेत् ॥ सपंगुर्नाशमाप्नोतिकूलस्थितइवद्रुमः ॥ ४८॥

॥ ४० ॥ आयामंप्रहरमात्रंव्याप्य ॥ कुलायंनीडम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ भीरुवृत्तयोभीरुस्वभावाः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ प्रनष्टेऽदर्शनंगते ॥ ४६ ॥ सपक्षस्यसपत्रस्य ॥ ४७ ॥ पंगुःपंगुतुल्यः ॥ ४८ ॥

सरीढंसावज्ञम ॥४९॥५०॥५१॥ कालोमृत्युरूपःश्येनोयावद्दूरेवर्ततेतावद्दूरंविनिर्याहीति ॥५२॥५३॥५४॥ आत्मादेहः ॥५५॥५६॥५७॥ मेवचइतिशेषः ॥ ५८ ॥ भवित्र्यामहामा

प्रियोदितंनिशम्येतिसभ्रंवित्रीदशार्दितः॥ सरीढंपुनरप्याहप्रियेमाभैःखगात्ततः ॥ ४९ ॥ अथापरस्मिन्नहनिसश्येनःप्रातरेवहि॥ तद्द्वारदेशमासाद्यसायंयावत्स्थितोबलः॥ ५० ॥ अस्ताचलस्यशिखरंयातेभानौगतेखगे ॥ कुलायाद्वाह्यमागत्योवाचपारावतीपतिम्॥ ५१ ॥ नाथनिर्गमनस्यायंकालःकालोऽतिदूरतः॥ यावत्तावद्विनिर्याहित्यक्त्वामामपिसन्मते॥५२॥ त्वयिजीवतिदुष्प्राप्यंनकिंचिज्जगतीतले॥ पुनर्दाराःपुनर्मित्रंपूनर्वसुपुनर्गृहम्॥५३॥ यद्यात्मारक्षितःपुंसादारैरपिधनैरपि ॥ तदासर्वंहरिश्चंद्रभूपेनेवेहलभ्यते॥५४॥अयमात्माप्रियोबंधुरयमात्मामहद्धनम्॥ धर्मार्थकाममोक्षाणामयमात्मार्जकःपरः॥ ५५॥ यावदात्मनिवैक्षेमंतावत्क्षेमंजगत्त्रये॥ सोपिक्षेमःसुमतिनायशसासहवांछ्यते॥५६॥ यशोहीनंतुयत्क्षेमंतत्क्षेमान्निधनंवरम्॥तद्यशःप्राप्यतेपुंभिर्नीतिमार्गप्रवर्तने॥५७॥ अतोनीतिपथंश्रुत्वानाथस्थानादितोव्रज॥नगमिष्यसिचेत्प्रातस्ततोमेसंस्मरिष्यसि॥५८॥ इत्युक्तोपिसवैपत्न्यापारावत्यासुमेधया॥ननिर्ययौप्रतिस्थानाद्भविच्या प्रतिवारितः॥५९॥ अथोषसिसमागत्यश्येनेनवलिनातदा॥ तन्निर्गमाध्वासंरुद्धःकिंचिद्भक्ष्यवतामुने॥ ६० ॥ दिनानिकतिचित्तत्रस्थित्वा श्येनोमहामतिः॥ पारावतमुवाचेदंधिक्त्वांपौरुषवर्जितम्॥६१॥ किंवायुध्यस्वदुर्बुद्धेकिंवानिर्याहिमेगिरा॥ क्षुधाक्षीणोम्रतःपश्चान्निरयं यास्यसिध्रुवम्॥ ६२ ॥ द्वौभवंतावहंचैकश्चलौजयपराजयौ॥ स्थानार्थंयुध्यतःसत्वात्स्वर्गोवादुर्गमेववा ॥ ६३ ॥ पुरुषार्थंसमालंब्ययेयतंतेमहाधियः॥ विधिरेवहिसाहाय्यंकुर्यात्तत्सत्वचोदितः॥६४॥इत्थंसश्येनसंप्रोक्तःपत्न्याप्युत्साहितःखगः॥ अयुध्युत्तेनश्येनेनस्वदुर्गद्वारमाश्रितः॥ ६५ ॥

यया ॥५९॥६०॥६१॥६२॥ युध्यतोयुद्धंकुर्वाणस्यपुंसः ॥ सत्वात्सत्वगुणाददृष्टादितिवा ॥६३॥ तत्सत्वचोदितस्तस्ययुध्यमानस्यसत्वेनगुणेनादृष्टेन वाप्रेरितः॥६४॥६५॥

---

१ पुंवद्भावाभावआर्षः

॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ दशचंच्वाऽत्रोटय ॥ ७१ ॥ चीत्कृतवान्श्येनजातिशब्दमकरोत् ॥ ७२ ॥ अपतन्मुक्तः ॥ ७३ ॥ ७४ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥

क्षुधितस्तृषितःसोथश्येनेनबलिनाधृतः ॥ चरणेनदृढेनाशु चंच्वासापिधृताखगी ॥ ६६ ॥ तावादायोड्डयांचक्रेश्येनोव्योमनिसत्वरम् ॥ चिंतयद्भक्षणस्थानमन्यपक्षिविवर्जितम् ॥ ६७ ॥ अथपत्न्याकलरवःप्रोक्तस्तत्रसुमेधया ॥ वचोवमानितंनाथत्वयामेस्त्रीतिबुद्धितः ॥ ६८ ॥ अतोऽवस्थामिमांप्राप्तःकिंकुर्यामबलायतः ॥ अधुनापिवचश्चैकंकरोषियदिमेप्रिय ॥ ६९ ॥ तदाहितंतेवक्ष्यामिकुरुचैवाविचारितम् ॥ मम्मैकवाक्यकरणात्स्त्रीजितोनभविष्यसि ॥ ७० ॥ यावदास्यगतास्म्यस्ययावत्स्वस्थोनभूमिगः ॥ तावदात्मविमुक्त्यैत्वमरेःपादंदृढंदश ॥ ७१ ॥ इतिपत्नीवचःश्रुत्वातथासकृतवान्खगः ॥ सपीडितोदृढंपादेश्येनश्चीत्कृतवान्बहु ॥ ७२ ॥ तेनचीत्करणेनाथमुक्तासामुखसंपुटात् ॥ पादांगुलिश्लथत्वेनसोपिपारावतोऽपतत् ॥ ७३ ॥ विपद्यपिचनप्राज्ञैःसंत्याज्यःक्वचिदुद्यमः ॥ क्वचचंचुपुटस्तस्यक्वचतत्पादपीडनम् ॥ ७४ ॥ क्वचद्वयोस्तथाभूतादरेर्मोक्षणमद्भुतम् ॥ दुर्बलेप्युद्यमवतिफलंभाग्यंयतोऽर्पयेत् ॥ ७५ ॥ तस्माद्भाग्यानुसारेणफलत्यंवसदोद्यमः ॥ प्रशंसंत्युद्यमंचातोविपद्यपिमनीषिणः ॥ ७६ ॥ अथतौकालयोगेनविपन्नौसरयूतटे ॥ मुक्तिपुर्यामयोध्यायामेकोविद्याधरोऽभवत् ॥ ७७ ॥ मृतानांयत्रजंतूनांकाशीप्राप्तिर्भवेद्ध्रुवम् ॥ मंदारदामतनयोनाम्नापरिमलालयः ॥ ७८ ॥ अनेकविद्यानिलयःकलाकौशलभाजनम् ॥ कौमारंवयआसाद्यशिवभक्तिपरोभवत् ॥ ७९ ॥ नियमंचातिजग्राहविजितेंद्रियमानसः ॥ एकपत्नीव्रतंनित्यंचरिष्यामीतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ परयोषित्समासक्तिरायुःकीर्तिबलंसुखम् ॥ हरेत्स्वर्गगतिंचापितस्मात्तांवर्जयेत्सुधीः ॥ ८१ ॥ अपरंचापिनियमंसशुचिष्मान्समाददे ॥ गतजन्मांतराभ्यासात्त्रिलोचनसमाश्रयात् ॥ ८२ ॥ समस्तपुण्यनिलयंसमस्तार्थप्रकाशकम् ॥ समस्तकामजनकंपरानंदैककारणम् ॥ ८३ ॥ यावच्छरीरमरुजंयावन्नेंद्रियविप्लवः ॥ तावत्त्रिलोचनंकाश्यामनर्च्याश्नामिनाण्वपि ॥ ८४ ॥

नियमंविशिनष्टिनिश्चितमिति ॥ निश्चयेनचितंव्याप्तमित्यर्थः ॥ तत्स्वरूपमेवाह ॥ एकपत्नीति ॥ ८० ॥ किमित्येतादृशंनियमंगृहीतवांस्तत्राह ॥ परयोषिदिति ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥

इत्थंमांदारदामिःसनित्यंपरिमलालयः ॥ काश्यांत्रिविष्टपंद्रष्टुंसमागच्छेत्प्रयत्नवान् ॥ ८५ ॥ पारावत्यपिसाजातारत्नदीपस्यमंदिरे ॥ नागराजस्यपातालेनाम्नारत्नावलीतिच ॥ ८६ ॥ समस्तनागकन्यानांरूपशीलकलागुणैः ॥ एकैवरत्नभूतासीद्रत्नदीपोरगात्मजा ॥ ८७ ॥ तस्याःसखीद्वयंचासीदेकानाम्नाप्रभावती ॥ कलावतीतथान्याचनित्यंतदनुगेउभे ॥ ८८ ॥ स्वदेहादनपायिन्यौछायाकांतीयथातथा ॥ तेद्वेसख्यावभूतांहिरत्नावल्याघटोद्भव ॥ ८९ ॥ सातुबाल्येव्यतिक्रांतेकिंचिदुद्भिन्नयौवना ॥ शिवभक्तंस्वपितरंदृष्ट्वानियममग्रहीत् ॥ ९० ॥ पितस्त्रिलोचनंकाश्यामर्चयित्वादिनेदिने ॥ आभ्यांसखीभ्यांसहितामौनंत्यक्ष्यामिनान्यथा ॥ ९१ ॥ एवंनागकुमारीसासखीद्वयसमन्विता ॥ त्रिलोचनंसमभ्यर्च्यगृहानहरहोव्रजेत् ॥ ९२ ॥ दिनेदिनेसाप्रत्यग्रैःकुसुमैरिष्टगंधिभिः ॥ सुविचित्राणिमाल्यानिपरिगुंफ्यार्चयेद्विभुम् ॥ ९३ ॥ तिस्रोपिगीतंगायंतिलसद्गांधारसुंदरम् ॥ रासमंडलभेदेनलास्यंतिस्रोपिकुर्वते ॥ ९४ ॥ वीणावेणुमृदंगांश्चलयतालविचक्षणाः ॥ वादयंतिमुदायुक्तास्तिस्रोपीश्वरसन्निधौ ॥ ९५ ॥ इत्थमाराधयंतीशंतिस्रोनागकुमारिकाः ॥ विचित्रगंधमालाभिःसंमार्जनविलेपनैः ॥ ९६ ॥ एकदामाधवेमासितृतीयायामुपोषिताः ॥ रात्रौजागरणंकृत्वानृत्यगीतकथादिभिः ॥ ९७ ॥ प्रातश्चतुर्थीस्नात्वाथतीर्थेपैलिपिलेशुभे ॥ त्रिलोचनंसमर्च्याथप्रसुप्तारंगमंडपे ॥ ९८ ॥ सुप्तासुतासुबालासुत्रिनेत्रःशशिभूषणः ॥ शुद्धकर्पूरगौरांगोजटामुकुटमंडलः ॥ ९९ ॥ तमालनीलसुग्रीवःस्फुरत्फणिविभूषणः ॥ वामार्धविलसच्छक्तिर्नागयज्ञोपवीतवान् ॥ १०० ॥ तस्मादेवविनिष्क्रम्यलिंगात्पन्नगमेखलात् ॥ उवाचचततोबालाविभुरुत्तिष्ठतेतिसः ॥ १ ॥ उत्थायताविनिर्मार्ज्यलोचनेश्रुतिसंगते ॥ अंगमोटनवत्यश्चजृंभाभिःक्वणिताननाः ॥ २ ॥

मानगांधाररागेणमनोहरम् ॥ रासमंडलभेदेनबहुनर्तकीयुक्तोनृत्यविशेषोरासस्तद्भ्रमणबाहुल्येन ॥ लास्यंनृत्यम् ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ पिलिपिलैवपैलिपिलंतस्मिन् ॥ ९८ ॥ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ अंगमोटनवत्यःशरीरचालनवत्यः ॥ क्वणिताननाःशब्दितमुखाः ॥ २ ॥

संभ्रमेणादरेणापन्नंव्याप्तंमानसंयासांताःसंभ्रमापन्नमानसाः ॥ अतर्कितागमोऽसंभावितागमनः ॥ ३ ॥ लक्ष्मभिःशशिभूषणादिचिह्नैः ॥ ४ ॥ तिस्रोनागकुमार्यस्ताःश्रीकंठंशशिभूषणम् ॥ एकादशसुपद्यैस्तुतुष्टुवुःप्रणताःशिवम् ॥ जयसर्वोत्कर्षमाविष्कुरु ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ पाथोजलम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ प्रणवप्रणवस्वरूप ॥ सद्वाससतांवास

यावत्पश्यंतिपुरतःसंभ्रमापन्नमानसाः॥ अतर्कितागमस्तावत्ताभिर्दृष्टस्त्रिलोचनः ॥ ३ ॥ ववंदुरथतावालाज्ञात्वालक्ष्मभिरीश्वरम्॥ तुष्टुवुश्चप्रहृष्टास्याःसन्नकंठ्योतिगद्गदम्॥ ४॥ जयशंभोजयेशानजयसर्वगसर्वद॥ जयत्रिपुरसंहर्तर्जयांधकनिषूदन॥ ५॥ जयजालंधरहरजयकंदर्पदर्पहृत्॥ जयत्रैलोक्यजनकजयत्रैलोक्यवर्धन॥ ६॥ जयत्रैलोक्यनिलयजयत्रैलोक्यवंदित॥ जयभक्तजनाधीनजयप्रमथनायक॥ ७॥ जयत्रिपथगापाथःप्रक्षालितजटातट॥ जयचंद्रकलाज्योतिर्विद्योतितजगत्त्रय॥ ८॥ जयसर्पफणारत्नप्रभाभासितविग्रह॥ जयाद्रिराजतनयातपःक्रीतार्धदेहक ॥ ९ ॥ जयश्मशाननिलयजयवाराणसीप्रिय॥ जयानंदवनाध्यासिप्राणिनिर्वाणदायक॥१०॥ जयविश्वपतेशर्वशर्वरीपरिवर्जित॥ जयनृत्यप्रियेशोग्रजयगीतविशारद॥ ११ ॥ जयप्रणवसद्वासजयधाममहानिधे ॥ जयशूलिन्विरूपाक्षजयप्रणतसर्वद॥ १२॥ विधिःसर्वविधिज्ञोपिनत्वांस्तोतुंविचक्षणः॥ वाचोवाचस्पतेर्नाथत्वत्स्तुतौपरिकुंठिताः॥ १३॥ विदंतिवेदाःसर्वज्ञनत्वांनाथयथार्थतः॥ मनतीहमनोनत्वामनंतंचादिवर्जितम् ॥ १४॥ नमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमस्तुभ्यंनमोनमः ॥ त्रिलोचननमस्तुभ्यंत्रिविष्टपनमोस्तुते॥ १५॥ इत्युक्त्वादंडवद्भूमौप्रणिपेतुःकुमारिकाः ॥ अथोत्थाप्यकुमारीस्ताःप्रोवाचशशिभूषणः ॥ १६ ॥ सुतोमंदारदाम्नश्चनाम्नापरिमलालयः॥ पतिर्विद्याधरवरोभवतीनांभविष्यति॥ १७॥ चिरंविद्याधरेलोकेभोगान्भुक्त्वासमंततः॥ ततोनिर्वेदमापन्नाःकाशीसिद्धिमवाप्स्यथ॥ १८॥ यूयंतिस्रोपिमेभक्ताःसचविद्याधरोयुवा॥ चत्वारोप्येतएवात्रप्रांतेमोक्षमवाप्स्यथ ॥ १९ ॥

आश्रय ॥ सद्धामेतिपाठेऽपिसएवार्थः ॥ धाममहानिधेतेजसांमहाशेवधेमहाश्रयेत्यर्थः ॥ विरूपाक्षत्रिनेत्र ॥ १२ ॥ विधिर्ब्रह्मा ॥ १३ ॥ मनतिमननविषयंनकरोतीत्यर्थः ॥ १४ ॥ नमःशब्दावृत्तिरादरार्था ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ सचभक्तइत्येकवचनंपरिणमय्यानुषंगः ॥ १९ ॥

निर्मलत्वेहेतुः ॥ भक्तिभावितंभक्त्यायुक्तमित्यर्थः ॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ तस्यपरिमलालयस्य ॥२६॥२७॥२८॥ नुन्नंप्रेरितंदूरीकृतमितियावत् ॥२९॥

जन्मांतरेपिमेसेवाभवतीभिश्चतेनच ॥ विहितातेनवोजन्मनिर्मलंभक्तिभावितम् ॥ २० ॥ एतच्चभवतीस्तोत्रंयःपठिष्यतिमेपुरः ॥ तस्य कामंप्रदास्यामिभवतीनामिवस्फुटम् ॥ २१ ॥ त्यजेत्पक्षपाकृतंपापंशुचिःप्रातःपठन्नरः ॥ दिवाकृतमलंहंतिसायंपठनतःस्फुटम् ॥ २२ ॥ इत्युक्तवतिदेवेशेताःकन्याहृष्टमानसाः ॥ प्रणम्यप्रोचुरीशानंप्रबद्धकरसंपुटाः ॥ २३ ॥ ॥ नागकन्याऊचुः ॥ ॥ पृच्छामोब्रूहिनोनाथकरुणाकरशंकर ॥ जन्मांतरेकथंसेवाचतुर्भिर्भवतःकृता ॥ २४ ॥ भवप्राग्भववृत्तांतंतस्यापिसुकृतात्मनः ॥ अस्माकमपिचाख्याहिकृपांकुरुकृपानिधे ॥ २५ ॥ इतिश्रुत्वाप्रणयतोवालोदीरितमीशिता ॥ प्रोवाचतासांतस्यापिभवांतरविचेष्टितम् ॥ २६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंनागतनयास्तिस्रोपिहिसमाहिताः ॥ प्राग्भवंभवतीनांचतस्यापिकथयाम्यहम् ॥ २७ ॥ एषारत्नावलीपूर्वमासीत्पारावतीखगी ॥ सचविद्याधरवरःपतिरस्याःखगोभवत् ॥ २८ ॥ प्रासादेत्रममैताभ्यामुषितंसुचिरंसुखम् ॥ रजःप्रासादसंलग्नंनुन्नंपक्षानिलैःपुनः ॥ २९ ॥ उपरिष्टादधस्ताच्चकृतावल्युःप्रदक्षिणाः ॥ व्योम्रासंचरमाणाभ्यांसंचरद्भ्यांममाजिरे ॥ १३० ॥ स्नातंचतुर्नदेतीर्थेपीतंतत्रांबुचासकृत् ॥ आभ्यांकलरवाभ्यांचकृतःकलरवोमुदे ॥ ३१ ॥ एताभ्यांस्थिरचेतोभ्यांमुदिताभ्यामतीवहि ॥ दृष्टानिकौतुकान्यत्रममभक्तैःकृतानिवै ॥ ३२ ॥ अमूभ्यांबहुशोदृष्टाममंगलदीपिकाः ॥ पीतंश्रुतिपुटाभ्यांचममनामाक्षरामृतम् ॥ ३३ ॥ तिर्यग्योनिप्रभावेननम्रौतौममसन्निधौ ॥ मृतंपुर्यामयोध्यायांकाशीप्राप्तिकृतिध्रुवम् ॥ ३४ ॥ अयोध्यानिधनादेषारत्नदीपसुताभवत् ॥ पतिःपारावतोऽस्याःसजातोविद्याधरांगजः ॥ ३५ ॥ एषाप्रभावतीनागीनागराजस्यपद्मिनः ॥ इहजन्मनिकन्यासीत्पूर्वंजन्मब्रवीमिवः ॥ ३६ ॥ त्रिशिखस्योरगेंद्रस्यसुताचेयंकलावती ॥ एतस्याअपिवृत्तांतंनिशामयतवच्म्यहम् ॥ ३७ ॥ भवांतरेतृतीयेऽतःकन्येचारायणस्यह ॥ आस्तांमहर्षेःशीलाढ्येप्रेमवत्यौपरस्परम् ॥ ३८ ॥

॥१३०॥ चतुर्नदेचतसृणांनदीनांसमाहारश्चतुर्नदंतस्मिन् ॥ मुदेहर्षायममेतिशेषः ॥३१॥३२॥३३॥ काशीप्राप्तिकरोतीतितथातस्यांकाशीप्राप्तिकृति ॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥

॥ ३९ ॥ दंदशूकेनसर्पेण ॥ १४० ॥ ४१ ॥ परिणेताविवाहकर्ता ॥ देवसरिदाह्वानांदेवनदीनाम्नीम् ॥ ४२ ॥ रंभाकदली ॥ ४३ ॥ शाखामृग्यौवानर्यौ ॥ ४४ ॥ ननुमासोपवासा

पित्राचारायणेनापिताभ्यांसंप्रेरितेनते ॥ आमुष्यायणपुत्रायदत्तेनारायणायहि ॥ ३९ ॥ अप्राप्तयौवनःसोथसमिदाहरणायवै ॥ गतोविधिवशाद्दष्टोदंदशूकेनकानने ॥ १४० ॥ भवानीगौतमीनाम्न्यौतेतुचारायणांगजे ॥ वैधव्यदुःखमापन्नेदैन्यग्रस्तेबभूवतुः ॥ ४१ ॥ अतएवप्रयत्नेनपरिणेताविवर्जयेत् ॥ देवतासरिदाह्वानांकन्यांपाणिग्रहेसुधीः ॥ ४२ ॥ अथर्षेःकस्यचिद्दैवादाश्रमेपरमाद्भुते ॥ रंभाफलान्यदत्तानिमोहाज्जगृहतुस्तदा ॥ ४३ ॥ कृत्वामासोपवासादिव्रतानिब्राह्मणांगजे ॥ अवाप्यनिधनंकालाच्छाखामृग्यौबभूवतुः ॥ ४४ ॥ फलचौर्यविपाकेनवानरीत्वंतयोरभूत् ॥ शीलरक्षणधर्मेणकाश्यांजनिमवापतुः ॥ ४५ ॥ सचनारायणोविप्रःपितृशुश्रूषणव्रतः ॥ दष्टोपिदंदशूकेनकाश्यांपारावतोभवत् ॥ ४६ ॥ एवंभवांतरेचासीदेतयोःपतिरेषकः ॥ तिसृणांभवतीनांचभावीभर्ताधुनापिहि ॥ ४७ ॥ प्रासादस्यास्यपार्श्वेतुन्यग्रोधस्तुमहानभूत् ॥ तस्मिन्शाखिनिशाखाढ्येशाखामृग्यौबभूवतुः ॥ ४८ ॥ चतुःस्रोतस्विनीतीर्थेक्रीडयाचममज्जतुः ॥ पपतुश्चापिपानीयंतस्मिंस्तीर्थेतृषातुरे ॥ ४९ ॥ जातिस्वभावचापल्यात्क्रीडंत्यौचप्रदक्षिणम् ॥ चक्रतुर्बहुकृत्वश्चलिंगंददृशतुर्बहु ॥ १५० ॥ विचरंत्याविति स्वैरंतत्रन्यग्रोधसन्निधौ ॥ केनचिद्योगिवेषेणपाशेनचनियंत्रिते ॥ ५१ ॥ भिक्षार्थंशिक्षितेतेनतदुत्प्लुत्यादिनर्तनम् ॥ अथतेक्वापिमर्कट्यौकालधर्मवशंगते ॥ ५२ ॥ काशीवासजपुण्येनत्रैलोचन्यानुसेवया ॥ प्रादक्षिण्यादिरूपिण्याजातेनागसुतेइति ॥ ५३ ॥ अधुनातंपतिंप्राप्यविद्याधरकुमारकम् ॥ निर्विश्यस्वर्गभोगांश्चकाश्यांनिर्वृतिमेष्यथ ॥ ५४ ॥

दिकृतवत्योस्तयोःकथंशाखामृगीत्वंतत्राह ॥ फलेति ॥ विपाकेनफलेन ॥ तर्हिमासोपवासादिनापातिव्रत्यरक्षणेनकिंकृतंतत्राह ॥ शीलेति ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ तदुत्प्लुत्यादिवानरजातेरुत्फालादितप्रसिद्धमितिवा ॥ मर्कट्यौशाखामृग्यौ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

---

१ एषसइतिक्वचित्पाठः

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अवाच्यंवाङ्मनसयोरगोचरंस्थूलंव्यापकंपरिपूर्णमितियावत् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥१६०॥ कुलावलींकुलपरंपराम् ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ अतिगौरव मतिमाहात्म्यम् ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ मध्येलिंगंलिंगस्यमध्ये ॥ ६७ ॥६८॥ १६९ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६॥ ॥ ७॥ ॥ अ

यदल्पमपिवैकाश्यांकृतंकर्मशुभावहम् ॥ तस्य मोक्षःपरीपाकोनिश्चितंमदनुग्रहात् ॥ ५५ ॥ त्रिलोक्याअपिसर्वस्याःश्रेष्ठावाराणसीपुरी ॥ ततोपिलिंगमोंकारंततोप्यत्रत्रिलोचनम् ॥५६॥ तिष्ठमानोत्रलिंगेहंभक्तमुक्तिदिशाम्यहम्॥ ततःसर्वप्रयत्नेनकाश्यांपूज्यस्त्रिलोचनः ॥५७॥ इत्युक्त्वादेवदेवशस्तत्प्रासादांतरंविशत् ॥ अवाच्यरूपमासाद्यस्थूलंत्रिभुवनादपि ॥५८ ॥ ताश्चस्वंस्वंपदंप्राप्यतद्वृत्तांतमशेषतः ॥ स्वमातृपुरतश्चोक्त्वाकृतकृत्याइवाभवन् ॥ ५९॥ एकदामाधवेमासिमहायात्रासमागता ॥ विद्याधरास्तथानागामिलिताःसपरिच्छदाः ॥१६०॥ विरजस्केमहाक्षेत्रेत्रिलोचनसमीपतः॥ देवस्यवरदानाच्चपृष्ट्वान्योन्यंकुलावलीम् ॥ ६१ ॥ विद्याधरायतानागैःकन्यास्तिस्रोपिकल्पिताः॥ मंदारदामासंतुष्टःप्राप्यतच्चस्नुषात्रयम् ॥ ६२ ॥ रत्नदीपश्चनागेंद्रःपद्मीचभुजगेश्वरः॥ त्रिशिखोपिफणींद्रश्चत्वष्टाएतेत्रयोपिच ॥६३॥ जामातरंसमासाद्यशुभंपरिमलालयम् ॥ अन्योन्यंस्वजनास्तेतुमुदाविकसितेक्षणाः ॥६४॥ विवाहोत्सवमाकल्प्यस्वंस्वंभुवनमाविशन् ॥ त्रिलोचनस्यलिंगस्यवर्णयंतोतिगौरवम् ॥ ६५ ॥ सचविद्याधरःश्रीमान्नागीभिर्विपुलंसुखम् ॥ भुक्त्वावाराणसींप्राप्यसंसेव्याथत्रिलोचनम् ॥ ६६ ॥ गायन्गीतंसुमधुरंनागीभिःसहितःकृती ॥ आत्मानंचातिसंस्मृत्यमध्येलिंगंलयंगतः ॥ ६७॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ त्रिलोचनस्य महिमाकलौदेवेनगोपितः॥ अतोल्पसत्त्वामनुजानतल्लिंगमुपासते ॥ ६८ ॥ त्रिलोचनकथामेतांश्रुत्वापापान्वितोप्यहो ॥ विपाप्माजायते मर्त्योलभतेचपरांगतिम् ॥ १६९ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेत्रिलोचनप्रभावोनामषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ ७ ॥

पार्वत्युवाच ॥ ॥ नमस्तेदेवदेवेशप्रणमत्करुणानिधे ॥ वदकेदारमाहात्म्यंभक्तानामनुकंपया ॥ १ ॥

ध्यायेसप्ततितमेसप्ताधिकउशत्तमम् ॥ केदारेशस्यमाहात्म्यंवर्ण्यतेसर्वकामदम् ॥१॥ त्रिसप्ततितमेध्यायेओंकारादिचतुर्दशलिंगगणनामध्येओंकारादीनांषण्णांप्रादुर्भावमाहात्म्ययोः पूर्वमुक्तत्वात्क्रमप्राप्तंकेदाराविर्भावमाहात्म्यंप्रणतिपूर्वकंपृच्छति ॥ नमस्तइति ॥ १॥

॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ मध्येमार्गेमार्गस्यमध्ये ॥ ६ ॥ ७ ॥ केदारशिखरंकेदारेश्वरप्रासादायम् ॥ सप्तजन्मकृतात्सप्तजन्मस्वनुष्ठितात् ॥ जन्मजन्मकृतादितिक्वचित् ॥ ८ ॥ एनोभिः पापैः ॥ ९ ॥ पापंहरतीतिहरपापंहरतिपापंयत्तद्वाहरपापम् ॥ उभयथाप्यार्षम ॥ १० ॥ ११ ॥ केदारेश्वरंदिदृक्षूणांमध्येमार्गेमृतानांकैलासेवासोभवत्यस्मिन्नर्थेइतिहासमुत्थाप

तस्मिँल्लिंगेमहाप्रीतिस्तवकाश्यामनुत्तमा ॥ तद्भक्ताश्चजनानित्यंदेवदेवमहाधियः ॥ २ ॥ ॥ देवदेवउवाच ॥ ॥ शृण्वपर्णेभिधास्यामिकेदारेश्वरसंकथाम् ॥ समाकर्ण्यापियांपापोप्यपापोजायतेक्षणात् ॥ ३ ॥ केदारंयातुकामस्यपुंसोनिश्चितचेतसः ॥ आजन्मसंचितंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ ४ ॥ गृहाद्विनिर्गतेपुंसिकेदारमभिनिश्चितम् ॥ जन्मद्वयार्जितंपापंशरीरादपिनिर्व्रजेत् ॥ ५ ॥ मध्येमार्गंप्रपन्नस्यत्रिजन्मजनितंत्वघम् ॥ देहगेहाद्विनिःसृत्यनिराशंयातिनिःश्वसत् ॥ ६ ॥ सायंकेदारकेदारकेदारेतित्रिरुच्चरन् ॥ गृहेपिनिवसन्नूनंयात्राफलमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वाकेदारशिखरंपीत्वातत्रत्यमंबुच ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ८ ॥ हरपापह्रदेस्नात्वाकेदारेशंप्रपूज्यच ॥ कोटिजन्मार्जितैनोभिर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ९ ॥ सकृत्प्रणम्यकेदारंहरपापकृतोदकः ॥ स्थाप्यलिंगंहृदंभोजेप्रांतेमोक्षंगमिष्यति ॥ १० ॥ हरपापह्रदेश्राद्धंश्रद्धयायःकरिष्यति ॥ उद्धृत्यसप्तपुरुषान्समेलोकंगमिष्यति ॥ ११ ॥ पुराराथंतरेकल्पेयदभूदत्रतच्छृणु ॥ अपर्णेदत्तकर्णात्वंवर्णयामितवाग्रतः ॥ १२ ॥ एकोब्राह्मणदायादउज्जयिन्याइहागतः ॥ कृतोपनयनःपित्राब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः ॥ १३ ॥ स्थलींपाशुपतींकाशींसविलोक्यसमंततः ॥ द्विजैःपाशुपतैःकीर्णांजटामुकुटभूषितैः ॥ १४ ॥ कृतलिंगसमर्चैश्चभूतिभूषितवर्ष्मभिः ॥ भिक्षाहृतान्नसंतुष्टैःपुष्टैर्गंगामृतोदकैः ॥ १५ ॥ बभूवानंदितमनाव्रतंजग्राहचोत्तमम् ॥ हिरण्यगर्भादाचार्यान्महत्पाशुपताभिधम् ॥ १६ ॥ सचशिष्योवशिष्ठोभूत्सर्वपाशुपतोत्तमः ॥ स्नात्वाह्रदेहरपापेनित्यंप्रातःसमुत्थितः ॥ १७ ॥

यति ॥ पुरेति ॥ राथंतरेकल्पेरथंतरनाम्नि ॥ १२ ॥ १३ ॥ जटाएवमुकुटानितैर्भूषितैरलंकृतैः ॥ १४ ॥ भूतिभूषितवर्ष्मभिःविभूतिभूषितदेहैः ॥ भिक्षामाधूकरप्राक्प्रणीतायाचितातात्कालिकोपपन्नरूपापंचविधाः ॥ तदुक्तम् ॥ माधूकरमसंक्लृप्तंप्राक्प्रणीतमयाचितम् ॥ तात्कालिकंचोपपन्नंभैक्षंपंचविधंस्मृतमिति ॥ असंक्लृप्तमितिमाधूकरविशेषणम् ॥ ताभिःकृतानियान्यन्नानितैःसंतुष्टैः ॥ १५ ॥ १६ ॥ प्रकृष्टोवशीवशिष्ठइतियावत् ॥ वसिष्ठइतिवापाठः ॥ १७ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ गुरोर्महतःहिरण्यगर्भस्यवा ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ स्वाख्यासदृशंवर्तितुंशीलं

विभूत्याहरहःस्नातित्रिकालंलिंगमर्चयन्॥नांतरंसविजानातिशिवलिंगेगुरौतथा॥१८॥सद्वादशाब्ददेशीयोवशिष्ठोगुरुणासह॥ययौकेदारयात्रार्थंगिरिंगौरीगुरोर्गुरुम्॥१९॥यत्रगत्वानशोचंतिकिंचित्संसारिणःक्वचित्॥प्राश्योदकंलिंगरूपंलिंगरूपत्वमागताः॥२०॥ असिधारंगिरिंप्राप्यवशिष्ठस्यतपस्विनः॥ गुरुर्हिरण्यगर्भाख्यःपंचत्वमगमत्तदा॥ २१ ॥ पश्यतांतापसानांचविमानेसार्वकामिके॥ आरोप्यतंपारिषदाःकैलासमनयन्मुदा॥ २२॥ यस्तुकेदारमुद्दिश्यगेहादर्धपथेप्यहो॥ अकातरस्त्यजेत्प्राणान्कैलासेसचिरंवसेत्॥२३॥ तदाश्चर्यंसमालोक्यसवशिष्ठस्तपोधनः॥ केदारमेवलिंगेषुबद्धमंस्तसुनिश्चितम्॥२४॥ अथकृत्वासकैदारींयात्रांवाराणसीमगात्॥ अग्रहीन्नियमंचापियथार्थंचाकरोत्पुनः॥ २५॥ प्रतिचैत्रंसदाचैत्र्यांयावज्जीवमहंध्रुवम्॥ विलोकयिष्येकेदारंवसन्वाराणसींपुरीम्॥२६॥ तेनयात्राःकृताःसम्यक्षष्टिरेकाधिकामुदा॥ आनंदकाननेनित्यंवसताब्रह्मचारिणा॥२७॥ पुनर्यात्रांसवैचक्रेमधौनिकटवर्तिनि॥ परमोत्साहसंतुष्टःपलिताकलितोप्यलम्॥ २८॥ तपोधनैस्तन्निधनंशंकमानैर्निवारितः॥ कारुण्यपूर्णहृदयैरन्यैरपिचसंगिभिः॥२९॥ ततोपिनतदुत्साहभंगोभूद्दृढचेतसः॥ मध्येमार्गंमृतस्यापिगुरोरिवगतिर्मम॥३०॥ इतिनिश्चितचेतस्केवशिष्ठेतापसेशुचौ॥ अशूद्रान्नपरीपुष्टेतुष्टोहंचंडिकेऽभवम्॥३१॥ स्वप्नेमयासंप्रोक्तोवशिष्ठस्तापसोत्तमः॥ दृढव्रतप्रसन्नोस्मिकेदारंविद्धिमामिह॥३२॥ अभीष्टंचवरंमत्तःप्रार्थयस्वाविचारितम्॥ इत्युक्तवत्यपिमयिस्वप्नोमिथ्येतिसोब्रवीत्॥ ३३॥ ततोपिसमयाप्रोक्तःस्वप्नोमिथ्याऽशुचिष्मताम्॥ भवादृशाममिथ्यैवस्वाख्यासदृशवर्तिनाम्॥ ३४॥ वरंब्रूहिप्रसन्नोस्मिस्वप्नशंकांत्यजद्विज॥ तवसत्त्ववतःकिंचिन्मयादेयंनकिंचन॥३५॥ इत्युक्तंमेसमाकर्ण्यवरयामाससमामिति॥ शिष्योहिरण्यगर्भस्यतपस्विजनसत्तमः॥ ३६॥

येषांतेषाम्॥ ३४॥ सत्त्ववतोधैर्यवतःसात्त्विकस्येतिवा॥ ३५॥ ३६॥

मेममसंबंधिनः ॥ सार्थभूताइत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ सवशिष्ठइत्यारभ्यात्र पूर्वंत्वित्यतःप्राक्तनस्यग्रंथस्यायंभावः ॥ हरपापंतीर्थंकेदाराख्यंलिंगं चकाश्यां पूर्वमप्यस्त्येव ॥ वशिष्ठवरप्रार्थनातुतत्रकलामात्रावशेषेणात्रसर्वात्मनावस्थितिरिति ॥ अतएवकाशीस्थस्यवशिष्ठस्यपूर्वम् ॥ स्नात्वाकेदेहरपापेनित्यंप्रातःसमुत्थितः विभूत्याहरहःस्नातित्रिकालंलिंगमर्चयन्

यदिप्रसन्नोदेवेशतदामेसानुगाइमे ॥ सर्वेशूलिन्ननुग्राह्याएषएववरोमम ॥ ३७ ॥ देवितस्येदमाकर्ण्यपरोपकृतिशालिनः ॥ वचनंनितरांप्रीतस्तथेतितमुवाचह ॥ ३८ ॥ पुनःपरोपकरणात्तत्तपोद्विगुणीकृतम् ॥ तेनपुण्येनसमयापुनःप्रोक्तोवरंवृणु ॥ ३९ ॥ सवशिष्ठोमहाप्राज्ञोदृढपाशुपतव्रतः ॥ देविमेप्रार्थयामासहिमशैलादिहास्थितिम् ॥ ४० ॥ ततस्तत्तपसाकृष्टःकलामात्रेणतत्रहि ॥ हिमशैलेततश्चात्रसर्वभावेनसंस्थितः ॥ ४१ ॥ ततःप्रभातेसंजातेसर्वेषांपश्यतामहम् ॥ हिमाद्रेःप्रस्थितःप्रातःस्तूयमानःसुरर्षिभिः ॥ ४२ ॥ वशिष्ठंपुरतःकृत्वासर्वसार्थसमायुतम् ॥ हरपापकदेतीर्थेस्थितोहंतदनुग्रहात् ॥ ४३ ॥ मत्परिग्रहतःसर्वेहरपापेकृतोदकाः ॥ आराध्यमामनेनैववपुषासिद्धिमागताः ॥ ४४ ॥ तदाप्रभृतिलिंगेस्मिँस्थितःसाधकसिद्धये ॥ अविमुक्तेपरेक्षेत्रेकलिकालेविशेषतः ॥ ४५ ॥ तुषाराद्रिंसमारुह्यकेदारंवीक्ष्ययत्फलम् ॥ तत्फलंसप्तगुणितंकाश्यांकेदारदर्शने ॥ ४६ ॥ गौरीकुंडंयथातत्रहंसतीर्थंचनिर्मलम् ॥ यथामधुस्रवागंगाकाश्यांतदखिलंतथा ॥ ४७ ॥ इदंतीर्थंहरपापंसप्तजन्माघनाशनम् ॥ गंगायांमिलितंपश्चाज्जन्मकोटिकृताघहम् ॥ ४८ ॥ अत्रपूर्वंतुकाकोलौयुध्यंतौखान्निपेततुः ॥ पश्यतांतत्रसंस्थानांहंसौभूत्वाविनिर्गतौ ॥ ४९ ॥ गौरित्वयाकृतंपूर्वंस्नानमात्रंमहाकदे ॥ गौरीतीर्थंततःख्यातंसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ ५० ॥ अत्रामृतस्रवागंगामहामोहांधकारहृत् ॥ अनेकजन्मजनितजाड्यध्वंसविधायिनी ॥ ५१ ॥ सरसामानसेनात्रपूर्वंतप्तंमहातपः ॥ अतस्तुमानसंतीर्थंजनेख्यातिमिदंगतम् ॥ ५२ ॥

इत्याद्युक्तमुपपन्नतरम् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ तत्रहिमाद्रौकेदारे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ गौरीकुंडंयथातत्रेत्याद्युक्तंक्रममनादृत्यतद्दर्शयति ॥ अत्रेति ॥ काकोलौद्रोणकाकौ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मानसेनसरसामानससरोधिष्ठात्रा ॥ द्विजेनेतिक्वचित् ॥ तत्रतन्नाम्नाब्राह्मणेनेत्यर्थः ॥ अत्रहरपापे ॥ मानसमितिख्यातिंगतं ॥ इदंहरपापम् ॥ ५२ ॥

मुक्तिदुर्दर्शैःमनुष्याणांप्राप्यंकैवल्यंद्रष्टुमशक्तुवद्भिः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ तनुविसर्गेतनुत्यागे ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ भवांबुधिंसंसारार्णवम् ॥ भवांबुधेरितिचपाठः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

अत्रपूर्वंजनःस्नानमात्रेणैवप्रमुच्यते ॥ पश्चात्प्रसादितश्चाहंत्रिदशैर्मुक्तिदुर्दशैः ॥ ५३ ॥ सर्वेमुक्तिंगमिष्यंतियदिदेवेहमानवाः ॥ केदारकुंडेसुस्नातास्तदोच्छित्तिर्भविष्यति ॥ ५४ ॥ सर्वेषामेववर्णानामाश्रमाणांचधर्मिणाम् ॥ तस्मात्तनुविसर्गेत्रमोक्षंदास्यतिनान्यथा ॥ ५५ ॥ तनस्तदुपरोधेनतथेतिचमयोदितम् ॥ तदारभ्यमहादेविस्नानात्केदारकुंडतः ॥ ५६ ॥ समर्चनाच्चभक्त्यावैममनामजपादपि ॥ नैःश्रेयसींश्रियंदद्यामन्यत्रापितनुत्यजाम् ॥ ५७ ॥ केदारतीर्थेयःस्नात्वापिंडान्दास्यतिचात्वरः ॥ एकोत्तरशतंवंश्यास्तस्यतीर्णाभवांबुधिम् ॥ ५८ ॥ भौमवारेयदादर्शस्तदायःश्राद्धदोनरः ॥ केदारकुंडमासाद्यगयाश्राद्धेनकिंततः ॥ ५९ ॥ केदारंगंतुकामस्यबुद्धिर्देयानरैरियम् ॥ काश्यांस्पृशंस्त्वंकेदारंकृतकृत्योभविष्यसि ॥ ६० ॥ चैत्रकृष्णचतुर्दश्यामुपवासंविधायच ॥ त्रिगंडूषान्पिबन्प्रातर्हृल्लिंगमधितिष्ठति ॥ ६१ ॥ केदारोदकपानेनयथातत्रफलंभवेत् ॥ तथात्रजायतेपुंसांस्त्रीणांचापिनसंशयः ॥ ६२ ॥ केदारभक्तंसंपूज्यवासोन्नद्रविणादिभिः ॥ आजन्मजनितंपापंत्यक्त्वायातिममालयम् ॥ ६३ ॥ आषण्मासंत्रिकालंयःकेदारेशंनमस्यति ॥ तंनमस्यंतिसततंलोकपालायमादयः ॥ ६४ ॥ कलौकेदारमाहात्म्यंयोपिकोपिनवेत्स्यति ॥ योवेत्स्यतिसपुण्यात्मासर्वंवेत्स्यतिसध्रुवम् ॥ ६५ ॥ केदारेशंसकृद्दृष्ट्वादेविमेऽनुचरोभवेत् ॥ तस्मात्काश्यांप्रयत्नेनकेदारेशंविलोकयेत् ॥ ६६ ॥ चित्रांगदेश्वरंलिंगंकेदारादुत्तरेशुभम् ॥ तस्यार्चनान्नरोनित्यंस्वर्गभोगानुपाश्नुते ॥ ६७ ॥ केदाराद्दक्षिणेभागेनीलकंठविलोकनात् ॥ संसारोरगदष्टस्यतस्यनास्तिविषाद्भयम् ॥ ६८ ॥ तद्वायव्येंबरीषेशोनरस्तदवलोकनात् ॥ गर्भवासंनचाप्नोतिसंसारेदुःखसंकुले ॥ ६९ ॥ इंद्रद्युम्नेश्वरंलिंगंतत्समीपेसमर्च्यच ॥ तेजोमयेनयानेनसस्वर्गभुविमोदते ॥ ७० ॥ तद्दक्षिणेनरोदृष्ट्वालिंगंकालंजरेश्वरम् ॥ जरांकालंविनिर्जित्यममलोकेवसेच्चिरम् ॥ ७१ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ विषाद्दुःखरूपात् ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥

॥ ७२ ॥ आख्यायिकथितः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अष्टाधिकेमहाश्चर्यैश्रोत्रानंदविधायिनि ॥ अध्यायेसप्ततितमेधर्मेशमहिमोच्यते ॥१॥ विशेषंज्ञातुंपृच्छति ॥ आनंदेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ श्रेयःपरंपरानिरंतरंश्रेयः ॥ ४ ॥ समुदितंसम्यक्पृष्टम् ॥ ५ ॥ उमेइति ॥ उइति संबोध्यतपसेमाइतिमात्रानिषिद्धत्वादुमा ॥ तथाचहरिवंशे ॥ एकातत्रनिराहारातांमाताप्रत्यबोधयत् उमाइतिनिषेधंतीमातृस्नेहेनयंत्रिता सातथोक्तातदामात्रादेवीदुश्चरचारि

दृष्ट्वाक्षेमेश्वरंलिंगमुदक्चित्रांगदेश्वरात् ॥ सर्वत्रक्षेममाप्नोतिलोकेऽत्रचपरत्रच ॥७२॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥देवदेवेनविंध्यारेकेदारमहिमामहान् ॥ इत्याख्यायिपुरांबायैमयातेपिनिरूपितः ॥ ७३ ॥ केदारेश्वरलिंगस्यश्रुत्वोत्पत्तिंकृतीनरः ॥ शिवलोकमवाप्नोतिनिष्पापोजायतेक्षणात् ॥७४॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेकेदारमहिमाख्यानंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥पार्वत्युवाच॥ ॥आनंदकाननेशंभोयल्लिंगंपुण्यवर्धनम् ॥ यन्नामस्मरणादेवमहापातकसंक्षयः ॥१॥ यत्सेव्यंसाधकैर्नित्यंयत्रप्रीतिरनुत्तमा ॥ यत्रदत्तंहुतंजप्तंध्यातंभवतिचाक्षयम् ॥ २ ॥ यस्यसंस्मरणादेवयल्लिंगस्यविलोकनात् ॥ यल्लिंगप्रणतेश्चापियस्यसंस्पर्शनादपि ॥३॥ पंचामृतादिस्नपनपूर्वाघस्यार्चनादपि ॥ तल्लिंगंकथयेशानभवेच्छ्रेयःपरंपरा ॥ ४ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥इतिदेवीसमुदितंसमाकर्ण्यघटोद्भव ॥ सर्वज्ञेनयदाख्यातंतदाख्यास्यामितेशृणु ॥५॥ ॥देवदेवउवाच॥ ॥उभेभवत्यायत्पृष्टंभवबंधविमोक्षकृत् ॥ ततोऽहंकथयिष्यामिलिंगंस्थिरमनाभव ॥६॥ आनंदकाननेचात्ररहस्यंपरमंमम ॥ नमयाकस्यचित्ख्यातंनप्रष्टुंवेत्तिकश्चन ॥ ७॥ संतिलिंगान्यनेकानिममानंदवनेप्रिये ॥ परंत्वयायथापृष्टंयथावत्तद्ब्रवीमिते ॥८॥ यत्रमुक्तिस्वरूपात्वंस्वयंतिष्ठसिविश्वगे ॥ यत्रतेनंदनश्चास्तिक्षेत्रविघ्नविघातकृत् ॥ ९ ॥

णी उमेत्येवाभवत्ख्याताात्रिषुलोकेषुविश्रुतेति ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८॥ यत्रेतिसप्तम्यंतानांपदानांतस्यांलिंगस्येतिसप्तमेनान्वयः ॥ सर्वत्रसामीप्येसप्तमी ॥ यस्यालिंगस्यसमीपेइत्यर्थः स्वयंविश्वभुजाख्या ॥ नंदनःपुत्रआशाविनायकाख्यइत्यर्थः ॥ ९ ॥

---

१ प्रत्यषेधयदितिपुस्तकांतरे

॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥१४॥१५॥ धर्मपीठंधर्मस्थानम् ॥ तद्धर्मैशायतनम् ॥ १६ ॥ विवस्वतःसूर्यस्य ॥१७॥ शिशिरेशिशिरऋतौ ॥ अभ्रावकाशकः ॥ मेघप्रावरणकः॥ आसारषाडित्यर्थः ॥ तपतौग्रीष्मतौ ॥ पंचवह्निस्थःसूर्येणसार्धंचतुर्दिशमग्निस्थः ॥१८॥ बह्वनेहसंबहुकालम् ॥१९॥ समीराभ्यवहर्तावाय्वाहारः ॥ बहुदिष्टमनेककालम् ॥ दिष्टवान्भा

ममापियेनत्रिपुरसमरेजयकांक्षिणः ॥ जयाशापूरितास्तुत्याबहुमोदकदानतः ॥ १० ॥ यत्रास्तितीर्थमघहृत्पितृप्रीतिविवर्धनम् ॥ यत्स्नानाद्ब्रह्महात्रत्रवधपापाद्विमुक्तवान् ॥ ११ ॥ धर्माधिकरणंयत्रधर्मराजोप्यवाप्तवान् ॥ सुदुष्करंतपस्तप्त्वापरमेणसमाधिना ॥ १२ ॥ पक्षिणोपिहियत्रापुर्ज्ञानंसंसारमोचनम् ॥ रम्योहिरण्मयोयत्रबभूवबहुपाद्रुमः ॥१३॥ यल्लिंगदर्शनादेवर्बुदमोनामपार्थिवः ॥ उद्वेजकोपिलोकानांक्षणाद्धर्ममतिस्त्वभूत् ॥ १४ ॥ तस्यलिंगस्यमाहात्म्यमाविर्भावंचसुंदरि ॥ निशामयाभिधास्यामिमहापातकनाशनम् ॥ १५ ॥ धर्मपीठंतदुद्दिष्टमत्रानंदवनेमम ॥ तत्पीठदर्शनादेवनरःपापैःप्रमुच्यते ॥ १६ ॥ पुराविवस्वतःपुत्रोयमःपरमसंयमी ॥ तपस्ततापविपुलंविशालाक्षितवाग्रतः ॥१७॥ शिशिरेजलमध्यस्थोवर्षास्वभ्रावकाशकः ॥ तपतौपंचवह्निस्थःकदाचिदितितप्तवान् ॥ १८ ॥ पादाग्रांगुष्ठभूस्पर्शीबहुकालंसतस्थिवान् ॥ एकपादस्थितःसोपिकदाचिद्बह्वनेहसम् ॥१९॥ समीराभ्यवहर्तासीद्बहुदिष्टंसदिष्टवान् ॥ पपौसतुपिपासुःसन्कुशाग्रजलविप्रुषः ॥ २० ॥ दिव्यांचतुर्युगीमित्थंसनिनायतपश्चरन् ॥ चतुर्गुणंदिदृक्षुर्मांपरमेणसमाधिना ॥२१॥ ततोहंतस्यतपसासंतुष्टःस्थिरचेतसः ॥ ययौतस्मैवरान्दातुंशमनायमहात्मने ॥ २२ ॥ वटःकांचनशाखाख्योयस्तपस्तापसंततिम् ॥ दूरीचकारसुच्छायोबहुद्विजसमाश्रयः ॥२३॥ मंदमंदमरुल्लोलपल्लवैःकरपल्लवैः ॥ योध्वगानध्वसंतप्तानाह्वयेदिवतापहृत् ॥२४॥ स्वानुरागैःसुरभिभिःस्वादुभिश्चपचेलिमैः ॥ प्रीणयेदर्थिसार्थयोवृत्तैर्निजफलैरलम् ॥ २५ ॥

ग्यवान् ॥ बहुदानंदत्तवानित्यर्थः ॥ विप्रुषःकणान् ॥२०॥ दिव्यांदिव्यपरिमाणांचतुर्युगींसत्यत्रेताद्वापरकल्याख्याम् ॥ चतुर्गुणंयथास्यात्तथानिनाय ॥चतुर्गुणामितिवापाठः ॥ २१ ॥ शमनाययमाय ॥ २२ ॥ तपस्तापसंततितपोजन्यतापपरंपराम् ॥ द्विजाःपक्षिणः ॥ २३ ॥ कररूपाःपल्लवाःकरपल्लवाःशाखाइत्यर्थः ॥ तैःकथंभूतैः ॥ मंदमंदमरुल्लोलपल्लवैःईषदीषत्पवनांदोलितपत्रैः ॥ २४ ॥ स्वानुरागैःस्वीयस्नेहैः ॥ पचेलिमैःपक्वैःवृत्तैर्वर्तुलैः ॥ वृत्तैरुत्पन्नैरितिवा ॥ २५ ॥

तदधस्तात्तस्यवृक्षस्यमूलेपरंतपःकर्तृषुश्रेष्ठंधर्मराजंवरंब्रूहीत्यहंप्रत्यवोचमितिचतुर्थेनान्वयः ॥ २६ ॥ परिधीकृतंपरिवेषीकृतंमंडलाकारेणपरिवेष्टितमित्यर्थः ॥ स्वेनसौरेण ॥ २७ ॥ स्वस्याख्यास्वाख्याधर्मइत्येवंरूपातयांकितंचिह्नितंधर्मेश्वरमित्यर्थः ॥ उपलःपाषाणः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ परिहृष्टानिइंद्रियाणितेषामीश्वरंमनश्चयस्यसपरिहृष्टेंद्रियेश्वरः ॥ निर्व्याजंनिष्कपटम् ॥ सधर्मराजः ॥ ३१ ॥ पद्यैर्दशभिरुत्कृष्टैःप्रजासंयमनोयमः तुष्टावजगदीशानंशंकरंचंद्रशेखरम् कारणानांप्रकृत्यादीनाम् ॥ कार्यमयायविवर्तरूपप्रपंचाधिष्ठानाय ॥ ३२ ॥ वस्तुनोऽरूपरूपायमाययासमस्तरूपिणे ॥ पराणुरूपायपरमसूक्ष्माय ॥ परापरायकार्यकारणरूपाय ॥ अपारःपारोयस्यसतथातस्मैपरिपूर्णायेत्यर्थः ॥ पराब्धिपार

तदधस्तात्परंवीक्ष्यतमहंतपनांगजम् ॥ स्थाणुनिश्चलवर्ष्माणंनासाग्रन्यस्तलोचनम् ॥ २६ ॥ तपस्तेजोभिरुद्यद्भिःपरितःपरिधीकृतम् ॥ भानुमंतमिवाकाशेसुनीलेस्वेनतेजसा ॥ २७ ॥ स्वाख्यांकितंमहालिंगंप्रतिष्ठाप्यातिभक्तितः ॥ स्वच्छसूर्योपलमयंतेजःपुंजैरिवार्चितम् ॥ २८ ॥ साक्षीकृत्येवतल्लिंगंतप्यमानंमहत्तपः ॥ प्रत्यवोचंधर्मराजंवरंब्रूहीतिभास्करे ॥ २९ ॥ अलंतप्त्वामहाभागप्रसन्नोस्मिशुभव्रत ॥ निशम्यशमनश्चेतिदृष्ट्वामांप्रणनामह ॥ ३० ॥ चकारस्तवनंचापिपरिहृष्टेंद्रियेश्वरः ॥ निर्व्याजंससमाधिंचविसृज्यब्रध्ननंदनः ॥ ३१ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ नमोनमःकारणकारणानांनमोनमःकारणवर्जिताय ॥ नमोनमःकार्यमयायतुभ्यंनमोनमःकार्यविभिन्नरूप ॥ ३२ ॥ अरूपरूपायसमस्तरूपिणेपराणुरूपायपरापराय ॥ अपारपारायपराब्धिपारप्रदायतुभ्यंशशिमौलयेनमः ॥ ३३ ॥ अनीश्वरस्त्वंजगदीश्वरस्त्वंगुणात्मकस्त्वंगुणवर्जितस्त्वम् ॥ कालात्परस्त्वंप्रकृतेःपरस्त्वंकालायकालात्प्रकृतेनमस्ते ॥ ३४ ॥ त्वमेवनिर्वाणपदप्रदोसित्वमेवनिर्वाणमनंतशक्ते ॥ त्वमात्मरूपःपरमात्मरूपस्त्वमंतरात्मासिचराचरस्य ॥ ३५ ॥ त्वत्तोजगत्त्वंजगदेवसाक्षाज्जगत्त्वदीयंजगदेकबंधो ॥ हर्तावितात्वंप्रथमोविधाताविधातृविष्ण्वीशनमोनमस्ते ॥ ३६ ॥ मृडस्त्वमेवश्रुतिवर्त्मगेषुत्वमेवभीमोऽश्रुतिवर्त्मगेषु ॥ त्वंशंकरःसोमसुभक्तिभाजामुग्रोसिरुद्रस्त्वमभक्तिभाजाम् ॥ ३७ ॥

प्रदायशत्रुरूपसंसारार्णवनाशायेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ अनीश्वरःअधीश्वरः ॥ कालमत्तीतिकालात्तथात्वमित्यर्थः कालात्कालद्वाराप्रकृतेकारणेतिवा ॥ कालांतकृतइतिपाठेकालस्यांतंकरोतीतिकालांतकृत्तस्मै ॥ ३४ ॥ आत्मरूपोजीवरूपः ॥ अंतरात्माऽंतर्यामी ॥ ३५ ॥ प्रथमोविधातास्रष्टातदनंतरमवितातनोहर्तेत्यर्थः ॥ विधात्रादिस्वरूपमाह ॥ विधातृविष्ण्वीशेति ॥ विधाताचतुराननः ॥ ३६ ॥ मृडःसुखरूपः ॥ भीमोदुर्दर्शोदुःखदइत्यर्थः ॥ शंकरःकल्याणकरः ॥ सोमउमयासहवर्तमान ॥ ३७ ॥

शूलीत्रिशूली ॥ शिवःकल्याणरूपः ॥ हालहलेनविषेणउग्रःकंठोयस्यसः ॥ ३८ ॥ अवतंसोभूषणम् ॥ ३९ ॥ दुश्च्यवनःइंद्रः ॥ ४० ॥ लघुबुद्धिरेववैभवंयस्यसः ॥ प्राचांप्राचीनानाम् ॥ तस्मिंस्त्वयियावदितिसाकल्यार्थे ॥ साकल्येनयाइयंस्तुतिःसानतिरेवेत्यर्थः ॥ ४१ ॥ इलामिलन्मौलिःपृथिवीस्पृशन्मस्तकः ॥ ४२ ॥ सप्ततुरंगःसूर्यःनामतोपिअपिशब्दादर्थ

त्वमेवशूलीद्विषतांत्वमेवविनम्रचेतोवचसांशिवोसि ॥ श्रीकंठएकःस्वपदाश्रितानांदुरात्मनांहालहलोग्रकंठः ॥ ३८ ॥ नमोस्तुतेशंकरशांतशंभोनमोस्तुतेचंद्रकलावतंस ॥ नमोस्तुतुभ्यंफणिभूषणायपिनाकपाणेऽधकवैरिणेनमः ॥ ३९ ॥ सएवधन्यस्तवभक्तिभाग्यस्तवार्चकोयःसुकृतीसएव ॥ तवस्तुतिंयःकुरुतेसदैवसस्तूयतेदुश्च्यवनादिदेवैः ॥ ४० ॥ कस्त्वामिहस्तोतुमनंतशक्तेशक्नोतिमादृग्लघुबुद्धिवैभवः ॥ प्राचांनवाचामिहगोचरोयःस्तुतिस्त्वयीयंनतिरेवयावत् ॥ ४१ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ उदीर्यसूर्यस्यसुतोतिभक्त्यानमःशिवायेतिसमुच्चरन्सः ॥ इलामिलन्मौलिरतीवहृष्टःसहस्रकृत्वःप्रणनामशंभुम् ॥ ४२ ॥ ततःशिवस्तंतपसातिखिन्नंनिवार्यताभ्यःप्रणतिभ्यईश्वरः ॥ वरान्ददौसप्ततुरंगसूनवेत्वंधर्मराजोभवनामतोपि ॥ ४३ ॥ त्वमेवधर्माधिकृतौसमस्तशरीरिणांस्थावरजंगमानाम् ॥ मयानियुक्तोद्यदिनादिकृत्यःप्रशाधिसर्वान्ममशासनेन ॥ ४४ ॥ त्वंदक्षिणायाश्चदिशोधिनाथस्त्वंकर्मसाक्षीभवसर्वजंतोः ॥ त्वद्दर्शिताध्वानइतोव्रजंतुस्वकर्मयोग्यांगतिमुत्तमाधमाः ॥ ४५ ॥ त्वयायदेतन्ममभक्तिभाजालिंगंसमाराधितमत्रधर्म ॥ तद्दर्शनात्स्पर्शनतोऽर्चनाच्चसिद्धिर्भविष्यत्यचिरेणपुंसाम् ॥ ४६ ॥ धर्मेश्वरंयःसकृदेवमर्त्योविलोकयिष्यत्यवदातबुद्धिः ॥ स्नात्वापुरस्तेऽत्रचधर्मतीर्थेनतस्यदूरेपुरुषार्थसिद्धिः ॥ ४७ ॥ कृत्वाप्यघानामिहयःसहस्रंधर्मेश्वरंपश्यतिदैवयोगात् ॥ सहेतनोजातुसनारकींव्यथांकथांतदीयांदिविकुर्वतेमराः ॥ ४८ ॥ योधर्मपीठंप्रतिलभ्यकाश्यांस्वश्रेयसेनोयततेऽत्रमर्त्यः ॥ कथंसधर्मत्वमिवातितेजाःकरिष्यतिस्वंकृतकृत्यमेव ॥ ४९ ॥

तोपि ॥ ४३ ॥ धर्माधिकृतौधर्माधिकारे ॥ धर्मेत्युपलक्षणम् ॥ धर्माधर्माधिकारइत्यर्थः ॥ अद्यदिनादिकृत्यम् ॥ अद्यदिनादौइदंदिनमारभ्यकृत्यंधर्माधर्मादिविचारलक्षणंयस्यसः ॥ ४४ ॥ इतोमर्त्यलोकात् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ अवदातबुद्धिर्निर्मलांतःकरणः ॥ ४७ ॥ दैवयोगाद्यदृच्छातः ॥ सहेतप्राप्नुयात् ॥ ४८ ॥ हेधर्म ॥ स्वमात्मानम् ॥ कथंभूतम् ॥ कृतंकृत्यंयेनतंकृतार्थमित्यर्थः ॥ ४९ ॥

॥ ५० ॥ त्वदीयंत्वयास्थापितमर्चितमर्थात्त्वयायल्लिंगंतद्भक्तः ॥ ५१ ॥५२॥ चरिष्यतामितिपाठेतेमनोनुकूलंकरिष्यतामित्यर्थः ॥ ५३ ॥ युगांतरेपिअपिशब्दात्कल्पांतरेपि ॥ ५४॥ ॥ ५५ ॥ निरेनसोनिष्पापाः ॥ ५६ ॥ तेजोनिधेःसूर्यस्य ॥ विधेहिकुरु ॥५७॥ स्वमनोरथाभिधंस्वमनोरथानभितोददातीतितम् ॥ आनंदसंदोहएवसरस्तस्मिन्मग्नः ॥५८॥ ॥ इतिश्री

त्वयायथामाइहधर्मराजमनोरथास्तेगुरुभिस्तपोभिः ॥ तथैवधर्मेश्वरभक्तिभाजांकामाःफलिष्यंतिनसंशयोत्र ॥ ५० ॥ कृत्वाप्यघान्येव महांत्यपीहधर्मेश्वरार्चांसकृदेवकुर्वन् ॥ कुतोबिभेतिप्रियबंधुरेवतवत्वदीयार्चितलिंगभक्तः ॥ ५१ ॥ पत्रेणपुष्पेणजलेनदूर्वयायोधर्म धर्मेश्वरमर्चयिष्यति ॥ समर्चयिष्यंत्यमृतांधसस्तंमंदारमालाभिरतिप्रहृष्टाः ॥ ५२ ॥ त्वत्तोबिभेष्यंतिकृतैनसोयेभयंनतेषांभविताकदा चित् ॥ धर्मेश्वरार्चारचनांकरिष्यतांहरिष्यतांबंधुतयामनस्ते ॥५३॥ यदत्रदास्यंतिहिधर्मपीठेनराघुनद्यांकृतमज्जनाश्च॥ तदक्षयंभावियुगां तरेपिकृतप्रणामास्तवधर्मलिंगे ॥ ५४ ॥ येकार्तिकेमासिसिताष्टमीतिथौयात्रांकरिष्यंतिनराउपोषिताः ॥ रात्रौचवैजागरणंमहोत्सवैर्ध र्मेश्वरेतेनपुनर्भवाभुवि ॥ ५५ ॥ स्तुतिंचयेवैत्वदुदीरितामिमांनराःपठिष्यंतितवाग्रतःक्वचित् ॥ निरेनसस्तेममलोकगामिनःप्राप्स्यंतितेवै भवतःसखित्वम् ॥ ५६ ॥ पुनर्वरंब्रूहियथेप्सितंददेतेजोनिधेर्नंदनधर्मराज ॥ अदेयमत्रास्तिनकिंचिदेवतेविधेहिवागुद्यममात्रमेव ॥५७॥ प्रसन्नमूर्तिंसविलोक्यशंकरंकारुण्यपूर्णंस्वमनोरथाभिदम् ॥ आनंदसंदोहसरोनिमग्नोवक्तुंक्षणंनैवशशाककिंचित् ॥ ५८ ॥ ॥इतिश्री स्कंदपुराणेकाशीखंडेधर्मेशमहिमाख्यानंनामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥७८॥ ॥७९॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ आनंदबाष्पसलिलरुद्धकंठंवि लोक्यतम् ॥ मृडःपस्पर्शपाणिभ्यांसौधाभ्यांतुसुधांबुधिः ॥ १ ॥ अथतत्स्पर्शसौख्येनधर्मराजोमहातपाः ॥ पुनरंकुरयामासतपोग्निज्वलि तांतनुम् ॥ २ ॥ ततःप्रोवाचसब्राध्निर्देवदेवमुमापतिम् ॥ प्रसन्नवदनंशांतंशांतपारिषदावृतम् ॥ ३ ॥

रामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामष्टसप्ततितमोध्यायः ॥७८॥ ॥७९॥ ॥ एकेनरहितेऽशीतितमेऽध्यायेमनोरमे ॥ धर्मेश्वरस्यमहिमावर्ण्यतेऽतिमनोहरः ॥-१ ॥ सौधाभ्या मम्रृतसंस्राविभ्याम् ॥ १ ॥ अंकुरयामासरोहयामास ॥ २ ॥ ब्रध्नस्यसूर्यस्यपुत्रोब्राध्निः ॥ ३ ॥

॥ ४ ॥ वेदपुरुषौब्रह्मविष्णू ॥ ततोपिसाक्षात्कारादेव ॥ तत्तस्मात् ॥ यद्वा ततःसाक्षात्कारादपिचेद्वरयोग्योहंभवामितर्हिवरंप्रार्थयामीति ॥ ५ ॥ प्रार्थनामेवाह ॥ श्रीकंठेतिचतुर्भिः ॥ अंडजडिंभानांपक्षिबालकानांवरदोभवेतिद्वितीयेनान्वयः ॥ ६ ॥ ७॥ पितृभ्यांपरिहीनानामितिस्पष्टयति ॥ एतदिति ॥ आमयेनरोगेण ॥ सामनस्येतिपाठेप्रसवसमयोत्पन्नरो

प्रसन्नोसियदीशानसर्वज्ञकरुणानिधे॥ किमन्येनवरेणात्रयत्त्वंसाक्षात्कृतोमया॥४॥ यंनवेदाविदुःसम्यक्चतौवेदपूरुषौ॥ ततोपिवरयोग्योस्मितन्नाथप्रार्थयाम्यहम्॥५॥ श्रीकंठांडजडिंभानाममीषांमधुरब्रुवाम्॥ मत्तपश्चिरसांक्षीणांमत्पुरःप्राप्तजन्मनाम्॥६॥ पितृभ्यांपरिहीनानामितिहासकथाविदाम्॥ त्यक्ताहारविहाराणांकीराणांवरदोभव॥७॥ एतत्प्रसूतिसमयेआमयेनप्रपीडिता॥ शुकीपंचत्वमापन्नाशुकःश्येनेनभक्षितः॥८॥ रक्षितानामनाथानांसदामन्मुखदर्शिनाम्॥ अनाथनाथभवताऽत्यायुःशेषस्वरूपिणा॥९॥ इतिधर्मवचःश्रुत्वापरोपकृतिनिर्मलम्॥ तानाहूयमुनेशंभुर्विनयावनताननान्॥१०॥ उवाचधर्मेतिप्रीतःशुकशावानिदंवचः॥ अयिपत्ररथाब्रूतसाधवोधर्मसंगताः॥११॥ कोवरोभवतांदेयोधर्मेशपरिचारिणाम्॥ साधुसंसर्गसंक्षीणजन्मांतरमहैनसाम्॥१२॥ इतिश्रुत्वामहेशस्यवचनंतेपतत्रिणः॥ प्रोचुःप्रणम्यदेवेशंनमस्तेभवनाशन॥१३॥ ॥पक्षिणऊचुः॥ ॥अनाथनाथसर्वज्ञकोवरोनःसमीहितः॥ इतोपिच्यक्षयत्साक्षात्तिर्यक्त्वेपिसमीक्षिताः॥१४॥ लाभाःसंतूद्यमवतांगिरीशेहपरःशताः॥ परंपरोयंलाभोत्रयत्त्वंदृग्गोचरीभवेः॥१५॥ यदेतद्दृश्यतेनाथतत्सर्वंक्षणभंगुरम्॥ अभंगुरोभवानेकस्त्वत्सपर्याप्यभंगुरा॥१६॥

गेणेत्यर्थः ॥ पंचत्वंमरणम् ॥ ८ ॥ तर्हिकथंजीवितास्तत्राह ॥ रक्षितानामिति ॥ भवतारक्षितानामितिसंबंधः॥ ननुनाकालेम्रियतेकश्चित्प्राप्तकालोनजीवतीतिन्यायेनआयुःशेषेणैवतेरक्षितानतुमयेत्याशंक्यविशिनष्टि ॥ आयुःशेषस्वरूपिणेति ॥ ९ ॥ १० ॥ धर्मेयमे ॥ प्रथमांतपाठेधर्मोधर्मेश्वरःपत्ररथाःहेपक्षिणः ॥ यूयंसाधवः ॥ धर्मेणधर्मराजेनसंगताः ॥११॥ ॥ १२ ॥ १३ ॥ तिर्यक्त्वेपिपक्षित्वेपि ॥ समीक्षिताःभवतेतिशेषः ॥ १४ ॥ भवेःभवसि ॥ १५ ॥ सपर्यापूजा ॥ अभंगुराअविनाशिफलत्वात् ॥ १६ ॥

१ दीर्घत्वमार्षम्

एतत्तपस्वीत्यत्रैतच्छब्दोयमपरः ॥१७॥ अनेकजन्मस्मृतीरेवदर्शयंति ॥ देवयोनिरितिसार्धसप्तभिः ॥ ईशितःहेईश्वर ॥ १८ ॥१९॥२०॥ घातुकाहिंस्राः॥२१॥ आस्मजाताः॥२२॥ चतुर्षुजरायुजांडजस्वेदजोद्भिज्जेषु ॥२३ ॥ २४ ॥ मनागपिसुखलेशःअत्यल्पोप्यानंदलवोस्माभिर्नलब्धइतिशेषः ॥ २५ ॥ तापनेःतपनात्मजस्य ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ नविद्यते

विचित्रजन्मकोटीनांस्मृतिर्नोत्रपरिस्फुरेत् ॥ एतत्तपस्विरचितलिंगपूजाविलोकनात् ॥ १७ ॥ देवयोनिरपिप्राप्ताचिरमस्माभिरीशितः॥ दिव्यांगनाःसहस्राणितत्रभुक्ताःस्वलीलया॥ १८ ॥ आसुरीदानवीनागीनैर्ऋतीचापिकैन्नरी॥ विद्याधरीचगांधर्वीयोनिरस्माभिरर्जिता ॥ १९ ॥ नरत्वेभूपतित्वंचपरिप्राप्तमनेकशः॥ जलेजलचरत्वंचस्थलेचस्थलचारिता ॥ २० ॥ वनेवनौकसोजाताग्रामेषुग्रामवासिनः॥ दातारोयाचितारश्चरक्षितारश्चघातुकाः॥ २१ ॥ सुखिनोपिवयंजाताद्दुःखिनोवयमास्मच॥ जेतारश्चवयंजाताःपराजेतारएवच॥ २२॥ अधीतिनोपिमूर्खाश्चस्वामिनःसेवकाअपि॥ चतुर्षुभूतग्रामेषुउत्तमाधममध्यमाः॥२३॥ अभूमभूरिशःशंभोनक्वापिस्थैर्यमागताः॥ इतोयोनेस्ततोयोनौततोयोनेस्ततोन्यतः॥२४॥पिनाकिन्क्वापिनप्रापिसुखलेशोमनागपि॥ इदानींपुण्यसंभारैर्धर्मेश्वरविलोकनात्॥२५॥तापनेःसुतपोवह्निज्वालाप्रज्वलितैनसः॥ संवीक्ष्यत्र्यक्षसाक्षात्त्वांकृतकृत्याबभूविम॥२६॥ तथापिचेद्वरोदेयस्तिर्यक्ष्वस्मासुधूर्जटे॥ कृपणेष्वपिशोच्येषुज्ञानंसर्वज्ञदेहितत्॥ २७॥ येनज्ञानेनमुक्ताःस्मोऽमुष्मात्संसारबंधनात्॥ यंत्रिताःप्राकृतैःपाशैरदुर्भेद्यैश्चमादृशैः॥२८॥ ऐंद्रंपदंनवांछामोनचांद्रंनान्यदेवहि ॥ वांछामःकेवलंमृत्युंकाश्यांशंभोऽपुनर्भवम्॥ २९॥ त्वत्सान्निध्याद्विजानीमःसर्वज्ञसकलंवयम्॥ यथाचंदनसंसर्गात्सर्वेसुरभयोद्रुमाः॥ ३० ॥ एतदेवपरंज्ञानंसंसारोच्छित्तिकारणम्॥ वपुर्विसर्जनंकालेयत्त्वानंदकानने॥३१ ॥

पुनर्भवोस्मिंस्तंमृत्युम् ॥ २९ ॥ ननुकाशीमरणेकैवल्यमितिकुतोऽज्ञायितत्राहुः॥ त्वदिति ॥ ३० ॥ ननुतथापिज्ञानंदेहीतिप्रार्थयित्वाकाशीमृत्युप्रार्थनमकांडतांडवमित्याशंक्याहुः॥ एतदेवेति ॥ वपुर्विसर्जनमितिलांगलंजीवनमितिवत्सामानाधिकरण्यम ॥ ३१ ॥

---

१ भुक्तानिलीलयेतिपाठोपेक्षितइतिभाति

काश्यांमृतौज्ञानद्वारामुक्तिरित्यत्रेश्वराणांमुनीनांचसंमतिमाहुः ॥ निर्मथ्येति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ननुतिरश्चामेतादृशंज्ञानंकथमित्याशंक्यत्वत्सा

निर्मथ्यविष्वग्वाग्जालंसारभूतमिदंपरम् ॥ ब्रह्मणोदीरितंपूर्वंकाश्यांमुक्तिस्तनुत्यजाम् ॥ ३२ ॥ यद्वाच्यंबहुभिर्ग्रंथैस्तदष्टाभिरिहाक्षरैः ॥ ह
रिणोक्तंरविपुरःकैवल्यंकाशिसंस्थितौ ॥ ३३ ॥ याज्ञवल्क्योमुनिवरःप्रोक्तवान्मुनिसंसदि ॥ रवेरधीत्यनिगमान्काश्यामंतेपरंपदम् ॥ ३४ ॥
स्वामिनापिजगद्धात्रीपुरतोमंदराचले ॥ इदमेवपुराप्रोक्तंकाशीनिर्वाणजन्मभूः ॥ ३५ ॥ कृष्णद्वैपायनोप्येवंशंभोवक्ष्यतिनान्यथा ॥ य
त्रविश्वेश्वरःसाक्षान्मुक्तिस्तत्रपदेपदे ॥ ३६ ॥ वदंत्यन्येपिमुनयस्तीर्थसंन्यासकारिणः ॥ चिरंतनालोमशाद्याःकाशिकामुक्तिकाशिका
॥ ३७ ॥ वयमप्येवंजानीमोयत्रस्वर्गतरंगिणी ॥ आनंदकाननेशंभोर्मोक्षस्तत्रैवनिश्चितम् ॥ ३८ ॥ भूतंभाविभविष्यंयत्स्वर्गेमर्त्येरसातले ॥
तत्सर्वमेवजानीमोधर्मेशानुग्रहात्परात् ॥ ३९ ॥ अतोहिरण्यगर्भोक्तंहरिप्रोक्तंमुनीरितम् ॥ भवतोक्तंचनिखिलंशंभोजानीमहेवयम् ॥ ४० ॥
करामलकवत्सर्वमेतद्ब्रह्मांडगोलकम् ॥ अस्मद्वाग्गोचरेऽस्येवधर्मपीठनिषेवणात् ॥ ४१ ॥ धर्मराजस्यतपसातिर्यंच्चोपिवयंविभो ॥ जा
ताःस्मनिर्विकल्पंहिसर्वज्ञानस्यभाजनम् ॥ ४२ ॥ मधुरंमृदुलंसत्यंस्वप्रमाणंसुसंस्कृतम् ॥ हितंमितंसदृष्टांतंश्रुत्वापक्षिसुभाषितम् ॥ ४३ ॥
देवोतिविस्मयापन्नोऽवर्णयत्पीठगौरवम् ॥ त्रैलोक्यनगरेचात्रकाशीराजगृहंमम ॥ ४४ ॥ तत्रापिभोगभवनमनर्घ्यमणिनिर्मितम् ॥ मो
क्षलक्ष्मीविलासाख्यःप्रासादोमेतिशर्मभूः ॥ ४५ ॥ पतत्रिणोपिमुच्यंतेयंकुर्वाणाःप्रदक्षिणम् ॥ स्वेच्छयाविचरंतःखेखेचराअपिदेवताः
॥ ४६ ॥ मोक्षलक्ष्मीविलासाख्यप्रासादस्यविलोकनात् ॥ शरीराद्दूरतोयातिब्रह्महत्यापिनान्यथा ॥ ४७ ॥ मोक्षलक्ष्मीविलासस्यकल
शोयैर्निरीक्षतः ॥ निधानकलशास्तांस्तुनमुंचंतिपदेपदे ॥ ४८ ॥

न्निध्यादित्यादिनोक्तंसहेतुकंज्ञानंस्पष्टयंति ॥ भूतमिति ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ स्वप्रमाणंस्वानुभवैकगोचरम् ॥ ४३ ॥ पीठगौरवंस्थानमाहात्म्यम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥
॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥

नेत्रातिथीकृताचक्षुर्विषयीकृता ॥ ४९ ॥ कंदस्यमूलस्य ॥ ५० ॥ ५१ ॥ सप्रासादः ॥ सौधोदतचूर्णः ॥ प्रासादोदइतिपाठेपंढत्वमार्षन् ॥ ५२ ॥ ननुपरिच्छिन्नस्यमूर्तस्यैवप्रासादोघटतेतद्विपरीतस्यतवकथंसइत्यतआह ॥ परमिति ॥ ५३ ॥ तद्याम्यांतस्यप्रासादस्ययाम्यांदक्षिणस्यांदिशि ॥ सदोमंडपसभास्थानम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ अष्टौअंगानियम

दूरतोपिपताकापिममप्रासादमूर्धगा॥ नेत्रातिथीकृतायैस्तुनित्यंतेऽतिथयोमम॥४९॥भूमिंभित्त्वास्वयंजातस्तत्प्रासादमिषेणहि॥ आनंदाख्यस्यकंदस्यकोप्येषपरमोंकुरः॥५०॥ ब्रह्मादिस्थावरांतानियत्ररूपाण्यनेकशः॥ मामेवोपासतेनित्यंचित्रंचित्रगतान्यपि॥५१॥ससौधोमेखिलेलोकेस्थानंपरमनिर्वृतेः॥ रतिशालासमेरम्यासमेविश्वासभूमिका॥५२॥ ममसर्वगतस्यापिप्रासादोयंपरास्पदम्॥ परंब्रह्मयदाम्नातंपरमोपनिषद्गिरा॥ अमूर्ततदहंमूर्तोभूयांभक्तकृपावशात्॥५३॥ नैःश्रेयस्याःश्रियोधामतद्याम्यांमंडपोस्तिमे॥ तत्राहंसततंतिष्ठेत्तत्सदोमंडपंमम॥५४॥ निमेषार्धप्रमाणंचकालंतिष्ठतिनिश्चलः॥ तत्रयस्तेनवैयोगःसमभ्यस्तःसमाःशतम्॥५५॥ निर्वाणमंडपंनामतत्स्थानंजगतीतले॥ तत्रर्चंसंजपन्नेकांलभेत्सर्वश्रुतेःफलम्॥५६॥ प्राणायामंतुयःकुर्यादप्येकंमुक्तिमंडपे॥ तेनाष्टांगःसमभ्यस्तोयोगोऽन्यत्रायुतंसमाः॥ ५७॥ निर्वाणमंडपेयस्तुजपेदेकंषडक्षरम्॥ कोटिरुद्रेणजप्तेनयत्फलंतस्यतद्भवेत्॥५८॥ शुचिर्गांगांभसिस्नातोयोजपेच्छतरुद्रियम्॥ निर्वाणमंडपेज्ञेयःसरुद्रोद्विजवेषभृत्॥५९॥ ब्रह्मयज्ञंसकृत्कृत्वाममदक्षिणमंडपे॥ ब्रह्मलोकमवाप्याथपरंब्रह्माधिगच्छति॥६०॥ धर्मशास्त्रंपुराणानिसेतिहासानितत्रयः॥ पठेन्निरभिलाषुःसन्सवसेन्ममवेश्मनि॥६१॥ तिष्ठेदिंद्रियचापल्यंयोनिवार्यक्षणंकृती॥ निर्वाणमंडपेन्यत्रतेनतप्तंमहत्तपः॥६२॥ वायुभक्षणतोन्यत्रयत्पुण्यंशरदांशतम्॥ तत्पुण्यंघटिकार्धेनमौनंदक्षिणमंडपे॥६३॥ मितंकृष्णलकेनापियोदद्यान्मुक्तिमंडपे॥ स्वर्णसौवर्णयानेनसतुसंचरतेदिवि॥६४॥

नियमासनप्राणसंरोधप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधिलक्षणानियस्यसः ॥ ५७ ॥ षडक्षरंओंनमःशिवायेतिमंत्रम् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ब्रह्मयज्ञंतत्त्वज्ञानोपदेशंवेदपाठंवा ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ मौनंमौनात् ॥ कृत्वेतिशेषोवा ॥ ६३ ॥ कृष्णलकेनरक्तिकापरिमाणेन ॥ ६४ ॥

॥ ६५ ॥ ६६ ॥६७॥६८॥६९॥ तत्प्रासादपुरोभागेइति ॥ सचासौप्रासादश्चेतितत्प्रासादोमोक्षलक्ष्मीविलासाख्यस्तस्यपुरोभागेऽग्रभागेभैरवप्रदेशेपश्चिमायांदिशीत्येतत् ॥ पूर्वदिग्भागेज्ञानमंडपस्योक्तत्वात् ॥ श्रृंगारमंडपंप्राप्ययच्चकारवदामितत् प्राङ्मुखस्तूपविश्येशइतिवक्ष्यमाणत्वाच्चश्रृंगारमंडपोऽलंकारस्थानम् ॥ ७० ॥७१॥ नेपथ्यंभूषणम् ॥ ७२ ॥ वृणुते

तत्रैकंजागरंकुर्याद्यस्मिन्कस्मिन्दिनेपियः॥ उपोषितोर्चयेल्लिंगंससर्वव्रतपुण्यभाक्॥६५॥ तत्रदत्वामहादानंतत्रकृत्वामहाव्रतम्॥ तत्राधीत्याखिलंवेदंच्यवतेननरोदिवः॥६६॥ प्रयाणंकुर्वतेयस्यप्राणामेमुक्तिमंडपे॥ समामनुप्रविष्टोत्रतिष्ठेद्यावदहंखलु॥ ६७ ॥ जलक्रीडांसदाकुर्यांज्ञानवाप्यांसहोमया॥ यदंबुपानमात्रेणज्ञानंजायेतनिर्मलम्॥ ६८ ॥ तज्जलक्रीडनस्थानंममप्रीतिकरंमहत्॥ अमुष्मिन्राजसदनेजाज्वल्यज्ज्वलपूरितम्॥६९॥ तत्प्रासादपुरोभागेममश्रृंगारमंडपः॥ श्रीपीठंतद्धिविज्ञेयंनिःश्रीकश्रीसमर्पणम्॥ ७०॥ मदर्थंतत्रयोदद्याद्दुकूलानिशुचीन्यहो॥ माल्यानिसुविचित्राणियक्षकर्दमवंतिच॥ ७१॥ नानानेपथ्यवस्तूनिपूजोपकरणान्यपि॥ सश्रियालंकृतस्तिष्ठेद्यत्रकुत्रापिसत्तमः॥ ७२॥ निर्वाणलक्ष्मीर्वृणुतेतंन्निर्वाणपदाप्तये॥ यत्रकुत्रापिनिधनंप्राप्नुयादपिसद्भवम्॥ ७३॥ मोक्षलक्ष्मीविलासाख्यप्रासादस्योत्तरेमम॥ ऐश्वर्यमंडपंरम्यंतत्रैश्वर्यंददाम्यहम्॥७४॥ मत्प्रासादैंद्रदिग्भागेज्ञानमंडपमस्तियत्॥ ज्ञानंदिशामिसततंतत्रमांध्यायतांसताम्॥ ७५॥ भवानिराजसदनेममास्तिहिमहानसम्॥ यत्तत्रोपहृतंपुण्यंनिर्विशामिमुदैवतत्॥७६॥ विशालाख्यामहासौधेममविश्रामभूमिका॥ तत्रसंसृतिखिन्नानांविश्रामंश्राणयाम्यहम्॥७७॥ नियमस्नानतीर्थंचचक्रपुष्करिणीमम॥ तत्रस्नानवतांपुंसांतन्नैर्मल्यंदिशाम्यहम्॥७८॥ यदाहुःपरमंतत्त्वंयदाहुर्ब्रह्मसत्तमम्॥ स्वसंवेद्यंयदाहुश्चतत्तत्रांतेदिशाम्यहम्॥ ७९॥ यदाहुस्तारकंज्ञानंयदाहुरतिनिर्मलम्॥ स्वात्मारामंयदाहुश्चतत्तत्रांतेदिशाम्यहम्॥ ८०॥

आवृणोति ॥ ७३ ॥७४॥ ७५ ॥ महानसंपाकगृहम् ॥ उपहृतंउपहारत्वेनसमर्पितम् ॥ पुण्यंपुण्यहेतुत्वात् ॥ निर्विशामिनितरांगृह्णामि ॥ भक्तोपहृतंगृहीतुंनिर्विशाम्प्रविशामीतिवा ॥७६॥ विगतःश्रमोयस्मिंस्तंमोक्षमित्यर्थः ॥ श्राणयामिददामि ॥७७॥ नियमस्नानतीर्थंनियमेनमध्याह्नेस्नानंयस्मिंस्तच्चतत्तीर्थंच तत्प्रसिद्धंब्रह्मलक्षणंवा ॥७८॥७९॥८०॥

विपाशयामिमोचयामि ॥ पाशितान्बद्धान् ॥ पशूनज्ञमात्रान् ॥ ८१ ॥ तदेवाह ॥ निर्वाणेति ॥ दानस्थानंमुक्तिदानस्थानम् ॥ ८२ ॥८३॥ सौभाग्यभाग्यभूः भागोभगसमुदायस्तस्यशोभनोभावःसौभाग्यंतस्यप्रापकंभाग्यमदृष्टंतद्भूः भगसमुदायप्रापकादृष्टजन्मस्थानमित्यर्थः ॥ भागभूरितिपाठेसौभाग्यंसौंदर्यंभागोभगसमुदायस्तयोर्भूरितिव्याख्येयम् ॥ ८४॥

जगन्मंगलभूर्यात्रपरमामणिकर्णिका ॥ विपाशयामितत्राहंकर्मभिःपाशितान्पशून् ॥८१॥ निर्वाणश्राणनेयत्रपात्रापात्रंनचिंतये ॥ आनंदकाननेतन्मेदानस्थानंदिवानिशम् ॥ ८२ ॥ भवांबुधौमहागाधेप्राणिनःपरिमज्जतः ॥ भूत्वैवकर्णधारोंतेयत्रसंतारयाम्यहम् ॥ ८३ ॥ सौभाग्यभाग्यभूर्यावैविख्यातामणिकर्णिका ॥ ददामितस्यांसर्वस्वमग्रजायांत्यजायवा ॥८४॥ महासमाधिसंपन्नैर्वेदांतार्थनिषेविभिः ॥ दुष्प्रापोन्यत्रयोमोक्षःशोच्यैरपिसलभ्यते ॥८५॥ दीक्षितोवादिवाकीर्तिःपंडितोवाप्यपंडितः॥ तुल्योमेमोक्षदीक्षायांसंप्राप्यमणिकर्णिकाम् ॥ ८६ ॥ यत्त्यागेन्यत्रकृपणस्तांप्राप्यमणिकर्णिकाम् ॥ ददामिजंतुमात्रायसर्वस्वंचिरसंचितम् ॥ ८७ ॥ यदिदैवादिहप्राप्तस्त्रिसंयोगोऽतिदुर्घटः॥ अविचारंतदादेयंसर्वस्वंचिरसंचितम् ॥ ८८ ॥ शरीरमथसंपत्तिरथसामणिकर्णिका ॥ त्रिसंयोगोयमप्राप्योदेवैरिंद्रादिकैरपि ॥ ८९ ॥ पुनःपुनर्विचार्येतिजंतुमात्रेभ्यएवच ॥ निर्वाणलक्ष्मींयच्छामिसदोपमणिकर्णिकम् ॥ ९० ॥ मुक्तिदानमहीसामेवाराणस्यांमहीयसी ॥ तन्महीरजसासाम्यंत्रिलोक्यपिनचोद्वहेत् ॥ ९१ ॥ परंलिंगार्चनस्थानमविमुक्तेश्वरेश्वरम् ॥ तत्रपूजांसकृत्कृत्वाकृतकृत्योनरोभवेत् ॥ ९२ ॥ सायंपाशुपतींसंध्यांकुर्यापशुपतीश्वरे ॥ विभूतिधारणात्तत्रपशुपाशैर्नबध्यते ॥ ९३ ॥ प्रातःसंध्यांकरोम्येवसदोंकारनिकेतने ॥ तत्रैकापिकृतासंध्यासर्वपातककृंतनी ॥ ९४ ॥ वसामिकृत्तिवासेहंसदाप्रतिचतुर्दशि ॥ अत्रजागरणंकृत्वाचतुर्दश्यांनगर्भभाक् ॥ ९५ ॥ रत्नेश्वरोर्चितोदद्यान्महारत्नानिभक्तितः ॥ रत्नैःसमर्च्यतल्लिंगंस्त्रीरत्नादिलभेन्नरः ॥ ९६ ॥

सलभ्यतेतस्यांमणिकर्णिकायामित्यनुषंजनीयम् ॥ ८५ ॥ दिवाकीर्तिश्चांडालः॥८६॥ यत्कैवल्यम् ॥८७॥८८॥ त्रिसंयोगोऽतिदुर्घटइत्येतत्स्वयमेवव्याकरोति ॥ शरीरमिति संपत्तिर्धनम् ॥ ८९ ॥ उपमणिकर्णिकंमणिकर्णिकाकुंडसमीपइत्यर्थः ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥

विष्टपत्रितयांतस्थःसर्वव्यापकोपीत्यर्थः ॥ त्रिविष्टपेत्रिलोचने ॥ ९७ ॥ विरजानिष्पापः रजोगुणरहितोवा ॥ चतुर्नदेपिलिपिलातीर्थे ॥९८॥ महादेवेतन्नाम्निलिंगे ॥९९॥ १०० ॥

विष्टपत्रितयांतस्थोप्यहंलिंगेत्रिविष्टपे ॥ तिष्ठामिसततंभक्तमनोरथसमृद्धये ॥ ९७ ॥ विरजस्कंमहापीठंतत्रसंसेव्यमानवः ॥ विरजाजायतेनूनंचतुर्नदकृतोदकः ॥ ९८ ॥ महादेवेमहापीठंममसाधकसिद्धिदम् ॥ तत्पीठदर्शनादेवमहापापैःप्रमुच्यते ॥ ९९ ॥ पितृप्रीतिप्रदंपीठंवृषभध्वजसंज्ञकम् ॥ पितृतर्पणकृत्तत्रपितॄंस्तारयतिक्षणात् ॥ १०० ॥ आदिकेशवपीठेहमादिकेशवरूपधृक् ॥ श्वेतद्वीपंनयेभक्तान्वैष्णवानतिवल्लभान् ॥ १ ॥ तत्रैवमंगलापीठेसर्वमंगलदायिनि ॥ उपपंचनदेतीर्थेभक्तान्संतारयाम्यहम् ॥ २ ॥ बिंदुमाधवरूपेणयत्राहंवैष्णवान्जनान् ॥ नयेपंचनदस्नातांस्तद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ३ ॥ पंचमुद्रेमहापीठेयेवीरेश्वरसेवकाः ॥ तेषांपरमनिर्वाणंकालेनाल्पेनजायते ॥४॥ तत्रसिद्धेश्वरीपीठेचंद्रेश्वरसमीपतः ॥ तत्रसन्निधिकर्तॄणांसिद्धिःषण्मासतोभवेत् ॥ ५ ॥ काश्यांचयोगिनीपीठेयोगसिद्धिविधायिनि ॥ सिद्धीरुच्चाटनाद्याश्चकैर्नलब्धाःसुसाधकैः ॥ ६ ॥ अनेकानीहपीठानिसंतिकाश्यांपदेपदे ॥ परंधर्मेशपीठस्यकाचिच्छक्तिरनुत्तमा ॥ ७ ॥ यत्रामीबालकीराश्चनिर्मलज्ञानभाजनम् ॥ आसुःसद्गुपदेशान्मेत्रातत्रातेतिभाषिणः ॥८॥ एतद्धर्मेश्वरंपीठंत्यजाम्यद्यदिनावधि ॥ नकदाचित्तरणिजत्वत्तपोवनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ ममानुग्रहतःकीरानेतान्पश्यरवेःसुत ॥ दिव्यंविमानमारुह्यगंतारोमत्पुरंमहत् ॥ ११० ॥ तत्रभुक्त्वाचिरंभोगान्ज्ञानंप्राप्यमयेरितम् ॥ इहमुक्तिमवाप्स्यंतित्वत्संसर्गातिनिर्मलाः ॥ ११ ॥ इत्युक्तवतिदेवेशेकैलासशिखरोपमम् ॥ दिव्यंविमानमापन्नंरुद्रकन्यापरिष्कृतम् ॥ १२ ॥ आरुह्यतेनयानेनदिव्यरूपधराःखगाः ॥ कैलासमभिसंजग्मुर्धर्ममापृच्छ्यतेऽमलाः ॥ ११३ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेधर्मेशाख्यानंनामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

श्वेतद्वीपमनिरुद्धमूर्त्यधिष्ठितंवैकुंठसदृशंस्थानविशेषम् ॥ नयेप्रापये ॥ १ ॥ उपपंचनदंपंचनदसमीपे ॥ २ ॥ यत्रउपपंचनदे ॥३॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ यद्यर्थेपीठानिनिरूपितानितदाह ॥ अनेकानीति ॥ ७ ॥ आसुर्बभूवुः ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ ११३ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामेकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ छ ॥

विश्वभुजाशाविनायकदैवतंमनोरथतृतीयाख्यंव्रतंकथयितुंप्रस्तावयति ॥ कुंभोद्भवेति॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ मनोरथंकरोतीतिमनोरथकृत्तस्यमनोरथकृतः ॥ ५ ॥ ६ ॥पूजाप्रका

स्कंदउवाच॥ ॥कुंभोद्भूततदाश्चर्यंविलोक्यजगदंबिका॥उवाचशंभुंप्रणताप्रणतार्तिहरंपरम्॥१॥ ॥अंबिकोवाच॥ ॥अस्यपीठस्यमाहात्म्यंमहादेवमहेश्वर॥तिरश्चामपियज्ज्ञातंज्ञानंसंसारमोचनम्॥ २ ॥ अतःप्रभावंविज्ञायधर्मपीठस्यधूर्जटे॥ धर्मेश्वरसमीपेहंस्थास्याम्यद्यदिनावधि॥ ३ ॥ अत्रलिंगेतुयेभक्तास्त्रियोवापुरुषास्तुवा॥तेषामभीष्टांसंसिद्धिंसाधयिष्याम्यहंसदा ॥ ४॥ ॥ईश्वरउवाच॥ ॥साधुकृतंत्वयादेविकृतवत्यापरिग्रहम्॥ अस्येहधर्मपीठस्यमनोरथकृतःसताम् ॥५॥ तएवविश्वभोक्तारोविश्वमान्यास्तएवहि ॥ येत्वांविश्वभुजामत्रपूजयिष्यंतिमानवाः॥ ६ ॥ विश्वेविश्वभुजेविश्वस्थित्युत्पत्तिलयप्रदे ॥ नरास्त्वदर्चकाश्चात्रभविष्यंत्यमलात्मकाः॥ ७॥ मनोरथतृतीयायांयस्तेभक्तिंविधास्यत्ति॥तन्मनोरथसंसिद्धिर्भवित्रीमदनुग्रहात्॥८ ॥ नारीवापुरुषोवाथत्वद्व्रताचरणास्त्रिये॥ मनोरथानिहप्राप्यज्ञानमंतेचलप्स्यते॥ ९॥ ॥देव्युवाच॥ ॥मनोरथतृतीयायांव्रतंकीदृक्कथाकथम्॥ किंफलंकैःकृतंनाथकथयैतत्कृपांकुरु॥ १०॥ ईश्वरउवाच॥ ॥शृणुदेवियथापृष्टंभवत्याभवतारिणि॥ मनोरथव्रतंचैतद्गुह्याद्गुह्यतरंपरम् ॥ ११ ॥ पुलोमतनयापूर्वंततापपरमंतपः॥ किंचिन्मनोरथंप्राप्तुंनचापतपसःफलम्॥ १२॥ अपूपुजत्ततोमांसाभक्त्यापरमयामुदा॥गीतेनसरहस्येनकलकंठीकलेनहि॥ १३॥ तद्गानेनातिसंतुष्टोम्हदुनामधुरेणच॥सुतालेनसुरंगेणधातुमात्राकलावता॥ १४ ॥

रमाह ॥ विश्वइत्यर्धेन ॥ यद्वा विश्वेइत्यादीनिमहेशकृतसंबोधनानि ॥ ७ ॥ मनोरथतृतीयाचैत्रशुक्लतृतीयातस्याम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ भवात्तारिणिसंसारतारिणि ॥ ११ ॥ पुलोमानामदैत्यस्तत्तनयाशची ॥ १२ ॥ सरहस्येनगोप्यसहितेन ॥ कलकंठीकलेनकोकिलायामधुरस्वनतुल्येनमधुरेणसुश्रव्येण ॥ १३ ॥ सुतालेनशोभनतालयुक्तेन ॥ सुरंगेणशोभनोरंगोयस्मात्तेन ॥ धातुमात्राकलावतातानमानकलावता ॥ एतत्पाठेस्पष्टएवार्थः ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ किमात्मिकाकिंस्वरूपा ॥ पाठांतरेकिंनामाकिंनाम्नीत्यर्थः ॥ २६ ॥ इतिकर्तव्यतानुष्ठानप्रका

प्रोवाचत्वंवरंब्रूहिप्रसन्नोस्मिपुलोमजे ॥ अनेनचसुगीतेनत्वनयालिंगपूजया ॥ १५ ॥ ॥ पुलोमजोवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशतदायो
मेमनोरथः ॥ तंपूरयमहादेवमहादेवीमहाप्रिय ॥ १६ ॥ सर्वदेवेषुयोमान्यःसर्वदेवेषुसुंदरः ॥ यायजूकेषुसर्वेषुयःश्रेष्ठःसोस्तुमेपतिः ॥ १७ ॥
यथाभिलषितंरूपंयथाभिलषितंसुखम् ॥ यथाभिलषितंचायुःप्रसन्नोदेहिमेभव ॥ १८ ॥ यदायदाचपत्यामेसंगःस्याद्रतसुखेच्छया ॥ तदात
दाचतंदेहंत्यक्त्वान्यंदेहमाप्नुयाम् ॥ १९ ॥ सदाचलिंगपूजायांममभक्तिरनुत्तमा ॥ भवभूयाद्भवहरजरामरणहारिणी ॥ २० ॥ भर्तुर्व्ययेपि
वैधव्यंक्षणमात्रमपीहन ॥ ममभाविमहादेवपातिव्रत्यंचयातुमा ॥ २१ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ इमंमनोरथंतस्याःपौलोम्याःपुरसूदनः ॥
समाकर्ण्यक्षणंस्मित्वाप्राहेशोविस्मयान्वितः ॥ २२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ पुलोमकन्येयश्चैषत्वयाकारिमनोरथः ॥ लप्स्यसेव्रतचर्यात
स्तत्कुरुष्वजितेंद्रिये ॥ २३ ॥ मनोरथतृतीयायाश्चरणेनभविष्यति ॥ तस्मात्मयेव्रतंवक्ष्येतद्विधेहियथोदितम् ॥ २४ ॥ तेनव्रतेनचीर्णेनमहा
सौभाग्यदेनतु ॥ अवश्यंभविताबालेतवचैवंमनोरथः ॥ २५ ॥ ॥ पुलोमकन्योवाच ॥ ॥ कारुण्यवारिधेशंभोप्रणतप्राणिसर्वद ॥ किमा
त्मिकाथकाशक्तिःकापूज्यातत्रदेवता ॥ २६ ॥ कदाचतद्विधातव्यमितिकर्तव्यताचका ॥ इत्याकर्ण्यशिवोवाक्यंतांतुप्रणिजगादह ॥ २७ ॥
ईश्वरउवाच ॥ ॥ मनोरथतृतीयायांव्रतंपौलोमितच्छुभम् ॥ पूज्याविश्वभुजागौरीभुजविंशतिशालिनी ॥ २८ ॥ वरदोऽभयहस्तश्चसाक्ष
सूत्रःसमोदकः ॥ देव्याःपुरस्ताद्व्रतिनापूज्यआशाविनायकः ॥ २९ ॥ चैत्रशुक्लतृतीयायांकृत्वावैदंतधावनम् ॥ सायंतनींचनिर्वर्त्यनातितृ
प्त्याभुजिक्रियाम् ॥ ३० ॥ नियमंचेतिगृह्णीयाज्जितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ संत्यक्तास्पृश्यसंस्पर्शःशुचिस्तद्गतमानसः ॥ ३१ ॥ प्रातर्व्रतंचरिष्यामि
मातर्विश्वभुजेनघे ॥ विधेहितत्रसांनिध्यंमन्मनोरथसिद्धये ॥ ३२ ॥ नियमंचेतिसंगृह्यस्वपेद्रात्रौशुभंस्मरन् ॥ प्रातरुत्थायमेधावीविधा
यावश्यकंविधिम् ॥ ३३ ॥

रः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ तद्गतमानसःविश्वभुजागतचित्तः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

१ किंनामाचाथकेति २ अत्रोपक्रमोपसंहारानुरोधेनतृतीयातःपूर्वदिनकर्तव्यत्वप्रतीतेर्द्वितीयायामित्यपेक्षितमितिभाति

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ घृतपूरान्पक्वान्नविशेषान् ॥ नैवेद्यैर्घृतपूरैः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ राधोवैशाखः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ गोरोचनागोश्रृंगयोर्मध्येसमुत्पन्नद्रव्य विशेषः ॥

शौचमाचमनंकृत्वादंतकाष्ठंसमाददे ॥ अशोकवृक्षस्यशुभंसर्वशोकनिशातनम् ॥ ३४ ॥ नित्यंतनंचनिष्पाद्यविधिंविधिविदांवरः ॥ स्ना
त्वाशुद्धांवरःसायंगौरीपूजांसमाचरेत् ॥ ३५ ॥ आदौविनायकंपूज्यघृतपूरान्निवेद्यच ॥ ततोर्चयेद्विश्वभुजामशोककुसुमैःशुभैः ॥ ३६ ॥ अ
शोकवर्तिनैवेद्यैर्धूपैश्चागुरुसंभवैः ॥ कुंकुमेनानुलिप्यादावेकभक्तंततश्चरेत् ॥ ३७ ॥ अशोकवर्तिसहितैर्घृतपूरैर्मनोहरैः ॥ एवंचैत्रतृतीयायां
व्यतीतायांपुलोमजे ॥ ३८ ॥ राधादिफाल्गुनांतासुतृतीयासुव्रतंचरेत् ॥ क्रमेणदंतकाष्ठानिकथयामितवानघे ॥ ३९ ॥ अनुलेपनवस्तूनिकु
सुमानितथैवच ॥ नैवेद्यानिगजास्यस्यदेव्याश्चापिशुभव्रते ॥ ४० ॥ अन्नानिचैकभक्तस्यश्रृणुतानिफलाप्तये ॥ जंब्वपामार्गखदिरजातीचूत
कदंबकम् ॥ ४१ ॥ प्लक्षोदुंबरखर्जूरीबीजपूरीसदाडिमी ॥ दंतकाष्ठद्रुमाएतेव्रतिनःसमुदाहृताः ॥ ४२ ॥ सिंदूरागुरुकस्तूरीचंदनंरक्तचंदन
म् ॥ गोरोचनादेवदारुपद्माक्षंचनिशाद्वयम् ॥ ४३ ॥ प्रीत्यानुलेपनंबालेयक्षकर्दमसंभवम् ॥ सर्वेषामप्यलाभेचप्रशस्तोयक्षकर्दमः ॥ ४४ ॥
कस्तूरिकायाद्वौभागौद्वौभागौकुंकुमस्यच ॥ चंदनस्यत्रयोभागाःशशिनस्त्वेकएवहि ॥ ४५ ॥ यक्षकर्दमइत्येषसमस्तसुरवल्लभः ॥ अनुलि
प्याथकुसुमैरर्चयेद्वच्मितान्यपि ॥ ४६ ॥ पाटलामल्लिकापद्मकेतकीकरवीरकैः ॥ उत्पलैराजचंपैश्चनंद्यावर्तैश्चजातिभिः ॥ ४७ ॥ कुमारी
भिःकर्णिकारैरलाभेतच्छदैःसह ॥ सुगंधिभिःप्रसूनौघैःसर्वालाभेपिपूजयेत् ॥ ४८ ॥ करंभोदधिभक्तंचसचूतरसमंडकाः ॥ फेणिकावटका
श्चैवपायसंचसशर्करम् ॥ ४९ ॥ समुद्गंसघृतंभक्तंकार्तिकेविनिवेदयेत् ॥ इंडरिकाश्चलड्डूकामाघेलंपसिकाशुभा ॥ ५० ॥ मुष्टिकाःशर्करा
गर्भाःसर्पिषापरिसाधिताः ॥ निवेद्याःफाल्गुनेदेव्यैसार्धविघ्नजितामुदा ॥ ५१ ॥

निशाद्वयंहरिद्राद्वयम् ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ यक्षकर्दमंस्वयमेवव्याचष्टे ॥ कस्तूरिकयाइति ॥ ४५ ॥ शशिनःकर्पूरस्य ॥ तानिकुसुमानि ॥ ४६ ॥ नंद्यावर्तैस्तगरैः ॥ ४७ ॥ तच्छदैस्तेषां
वृक्षाणांपत्रैः ॥ ४८ ॥ चैत्रमासनैवेद्यस्यपूर्वमुक्तत्वादवशिष्टानांमासानांनैवेद्यानाह ॥ करंभइति ॥ करंभोदधिमिश्रःसक्तुः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मुष्टिकाःपूरिकाः ॥ ५१ ॥

1 समाददेदित्यर्थः

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ दीपीदीपधारिकापुत्तलिका ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ नक्तंनक्तभोजनम् ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

निवेदयेद्यदन्नंहिएकभक्तेपितत्स्मृतम् ॥ अन्यन्निवेद्यसंमूढोभुंजानोऽन्यत्पतेदधः॥ ५२ ॥ प्रतिमासंत्वतीयायामेवमाराध्यवत्सरम्॥ व्रत
संपूर्तयेकुर्यात्स्थंडिलेऽग्निसमर्चनम्॥ ५३ ॥ जातवेदसमंत्रेणतिलाज्यद्रविणेनच ॥ शतमष्टाधिकंहोमंकारयेद्विधिनाव्रती॥ ५४ ॥ सदैव
नक्तेपूजोक्तासदानक्तेतुभोजनम् ॥ नक्तएवहिहोमोऽयंनक्तएवक्षमापनम्॥ ५५ ॥ गृहाणपूजांमेभक्त्यामातर्विघ्नजितासह ॥ नमोस्तुते
विश्वभुजेपूरयाशुमनोरथम्॥ ५६ ॥ नमोविघ्नकृतेतुभ्यंनमआशाविनायक ॥ त्वंविश्वभुजयासार्धममदेहिमनोरथम्॥ ५७॥ एतौमंत्रौ
समुच्चार्यपूज्यौगौरीविनायकौ॥ व्रतक्षमापनेदेयःपर्यंकस्तूलिकान्वितः॥५८॥ उपधान्यासमायुक्तोदीपीदर्पणसंयुतः ॥ आचार्यंचसपत्नी
कंपर्यंकउपवेश्यच॥ ५९ ॥ व्रतीसमर्चयेद्वस्त्रैःकरकर्णविभूषणैः॥ सुगंधचंदनैर्माल्यैर्दक्षिणाभिर्मुदान्वितः॥ ६० ॥ दद्यात्पयस्विनींगांचव्रत
स्यपरिपूर्तये॥ तथोपभोगवस्तूनिच्छत्रोपानत्कमंडलुम्॥ ६१ ॥ मनोरथतृतीयायाव्रतमेतन्मयाकृतम् ॥ न्यूनातिरिक्तंसंपूर्णमेतदस्तुभव
द्गिरा ॥ ६२ ॥ इत्याचार्यंसमापृच्छ्यतथेत्युक्तश्चतेनवै ॥ आसीमांतमनुव्रज्यदत्वान्येभ्योपिशक्तितः॥ ६३ ॥ नक्तंसमाचरेत्पोष्यैःसार्धंसुप्री
तमानसः॥ प्रातश्चतुर्थ्यांसंभोज्यचतुरश्चकुमारकान्॥ ६४ ॥ अभ्यर्च्यगंधमाल्याद्यैर्द्वादशापिकुमारिकाः ॥ एवंसंपूर्णतांयातिव्रतमेतत्सु
निर्मलम्॥ ६५ ॥ कार्यंमनोरथावाप्त्यैसर्वैरेतद्व्रतंशुभम्॥पत्नींमनोरमांकुल्यांमनोवृत्त्यनुसारिणीम्॥ ६६ ॥ तारिणींदुःखसंसारसागरस्य
पतिव्रताम्॥ कुर्वन्नेतद्व्रतंवर्षंकुमारःप्राप्नुयात्स्फुटम्॥ ६७॥ कुमारीपतिमाप्नोतिस्वाढ्यंसर्वगुणाधिकम्॥ सुवासिनीलभेत्पुत्रान्पत्युःसौख्य
मखंडितम्॥ ६८ ॥ दुर्भगासुभगास्याच्चधनाढ्यास्याद्दरिद्रिणी॥ विधवापिनवैधव्यंपुनराप्नोतिकुत्रचित्॥ ६९ ॥ गुर्विणीचशुभंपुत्रंलभते
सुचिरायुषम्॥ ब्राह्मणोलभतेविद्यांसर्वसौभाग्यदायिनीम्॥ ७० ॥ राज्यभ्रष्टोलभेद्राज्यंवैश्योलाभंचविंदति॥ चिंतितंलभतेशूद्रोव्रतस्या
स्यनिषेवणात्॥ ७१ ॥ धर्मार्थीधर्ममाप्नोतिधनार्थीधनमाप्नुयात्॥ कामीकामानवाप्नोतिमोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात्॥ ७२ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥

॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ क्षिप्रमिति ॥ नत्वानमस्कारमात्रंकृत्वादूरंगतानपिजनान् ॥ चिंतितैःस्वाभिलाषैः ॥ कृतकृत्यान्कृतार्थान्विधायकृत्वाआगमयित्वातेषामा
गमनंकारयित्वेत्यर्थः ॥ ७८ ॥ अन्यत्रेति ॥ विश्वेहेविश्वभुजे ॥ कार्यैतिपाठेऽन्वयभेदादपौनरुक्त्यम् ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ अंगजोत्तमःपुत्रश्रेष्ठः ॥ ८२ ॥ क्षीरनीरधेर्दुग्धार्णवा

योयोमनोरथोयस्यसतंतंविंदतेध्रुवम् ॥ मनोरथतृतीयायाव्रतस्यचरणाद्व्रती ॥ ७३ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥इत्थंनिशम्यशिवतःशिवासंतुष्टमानसा ॥ पुनःपप्रच्छविश्वेशंप्रबद्धकरसंपुटा ॥ ७४ ॥ अन्यत्रयेव्रतंचैतत्करिष्यंतिसदाशिव ॥ तेकथंपूजयिष्यंतिमांचआशाविनायकम् ॥७५॥ ॥शिवउवाच॥ ॥साधुपृष्टंत्वयादेविसर्वसंदेहभेदिनि ॥ वाराणस्यांसमर्च्यात्वंविश्वेप्रत्यक्षरूपिणी ॥ ७६ ॥ आशाविघ्नजितासाधंसर्वाशापूर्तिकारिणा ॥ हारिणानंतविघ्नानांममक्षेत्रशुभार्थिना॥७७॥ क्षिप्रमागमयित्वाचनत्वादूरंगतानपि ॥ कृतकृत्यान्विधायार्थचिंतितैःसुमनोरथैः ॥ ७८ ॥ अन्यत्रव्रतिभिर्विश्वेकांचनीप्रातिमातव ॥ पंचकृष्णलकादूर्ध्वंकार्याविघ्नहृतोऽपिच ॥ ७९ ॥ आचार्यायव्रतीदद्याद्व्रतांतेप्रतिमाद्वयम् ॥ सकृत्कृतेव्रतेचास्मिन्कृतकृत्योव्रतीभवेत् ॥ ८० ॥ ततःपुलोमजादेविश्रुत्वैतद्व्रतमुत्तमम् ॥ कृत्वामनोरथंप्रापयथाभिवांछितंहृदि ॥ ८१ ॥ अरुंधत्यावसिष्ठोपिलब्धोऽत्रिरनसूयया ॥ सुनीत्योत्तानपादाच्चध्रुवःप्राप्तोंऽगजोत्तमः ॥ ८२ ॥ सुनीतेर्दुर्भगत्वंचपुनरस्माद्व्रताद्गतम् ॥ चतुर्भुजःपतिःप्राप्तःक्षीरनीरधिजन्मना ॥ ८३ ॥ किंबहूक्तेनसुश्रोणिकृतंयेनव्रतंत्विदम् ॥ व्रतानितेनसर्वाणिकृतानिव्रतिनाध्रुवम् ॥ ८४ ॥ श्रुत्वाधीमान्कथांपुण्यांपुनस्तद्गतमानसः ॥ शुभबुद्धिमवाप्नोतिपापैरपिविमुच्यते ॥ ८५ ॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेधर्मेश्वराख्यानेविश्वभुजाशाविनायकप्रशंसनेमनोरथतृतीयाव्रताख्यानंनामाशीतितमोध्यायः॥८०॥ ॥छ॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ धर्मतीर्थस्यमाहात्म्यंकीदृग्देवेनशंभुना ॥ स्कंदद्देव्यैसमाख्यातंतदाख्याहिकृपांकुरु ॥ १ ॥

ज्जन्मयस्यास्तयालक्ष्म्या ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामशीतितमोऽध्यायः ॥८० ॥ ॥छ। ॥ एकाशीतितमेध्यायेनानाश्चर्यैकमंदिर ॥ दुर्दमाख्यानसंसर्गिधर्मेशाख्यानमुच्यते ॥ १ ॥ १ ॥

---

१ इत्यादीनांसर्वाशापूर्तिकारिणाऽनंतविघ्नानांहारिणेत्यनेनान्वयः ॥ २ विश्वेइत्यस्यस्थाने

॥ २ ॥ अनुतप्तःप्रतिक्षणंसंतप्तः ॥ तयातप्तइतिकंचित् ॥३॥ अपानुनुत्सुरपाकर्तुमिच्छुः ॥ ४ ॥ परांश्रेष्ठाम् ॥ पाठांतरेकेवलमित्यर्थः ॥ ५ ॥ वैधसंब्राह्मम् ॥ ६ ॥ ७ ॥ महापापजु

॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ विंध्योन्नतिह्रदाख्यामिधर्मतीर्थसमुद्भवम् ॥ आकर्णयमहाप्राज्ञयथादेवेनभाषितम् ॥ २ ॥ वृत्रंनिहत्यवृत्रारिर्ब्रह्मह त्यामवाप्तवान् ॥ अनुतप्तोथपप्रच्छप्रायश्चित्तंपुरोहितम् ॥ ३ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ यदित्वंदेवराजेमांब्रह्महत्यांसुदुस्त्यजाम् ॥ अपा नुनुत्सुस्तद्याहिकाशींविश्वेशपालिताम् ॥ ४ ॥ नान्यत्किंचित्क्वचिद्दृष्टंब्रह्महत्यामहौषधम् ॥ राजधानींपरित्यज्यशक्रविश्वेशितुःपराम् ॥ ५ ॥ भैरवस्यापिहस्ताग्रादपतद्वैधसंशिरः ॥ यत्रानंदवनेतत्रवृत्रशत्रोव्रजद्रुतम् ॥ ६ ॥ सीमानमपिसंप्राप्यशक्रानंदवनस्यहि ॥ ब्रह्महत्यापला येतवेपमानानिराश्रया ॥ ७ ॥ अन्येषामपिपापानांमहापापजुषामपि ॥ नाशयित्रीपराकाशीविश्वेशसमधिष्ठिता ॥ ८ ॥ महापातकतो मुक्तिःकाश्यामेवशतक्रतो ॥ महासंसारतोमुक्तिःकाश्यामेवनचान्यतः ॥ ९ ॥ निर्वाणनगरीकाशीकाशीसर्वाघसंघहृत् ॥ विश्वेशितुःप्रिया काशीद्यौःकाशीसदृशीनहि ॥ १० ॥ ब्रह्महत्याभयंयस्ययस्यसंसारतोभयम् ॥ जातुचित्तेनत्याज्याकाशिकामुक्तिकाशिका ॥ ११ ॥ जंतू नांकर्मबीजानांयत्रदेहविसर्जने ॥ नजातुचित्प्ररोहोस्तिहरदृष्ट्याशुशुष्मणाम् ॥ १२ ॥ तांकाशींप्राप्यवृत्रारेवृत्रहत्यापनुत्तये ॥ समाराधय विश्वेशंविश्वमुक्तिप्रदायकम् ॥ १३ ॥ बृहस्पतेरितिवचोनिशम्यससहस्रदृक् ॥ आयाद्द्रुततरंकाशींमहापातकघातुकाम् ॥ १४ ॥ स्नात्वोत्तर वहायांचधर्मेशंपरितःस्थितः ॥ आराधयन्महादेवंब्रह्महत्यापनुत्तये ॥ १५ ॥ महारुद्रजपासक्तःसुत्रामाथत्रिलोचनम् ॥ ददर्शलिंगमध्य स्थंस्वभासादीपितांबरम् ॥ १६ ॥ पुनस्तुष्टाववेदोक्तैरुद्रसूक्तैरनेकधा ॥ विनिष्क्रम्यततोलिंगादाविर्भूयभवोऽवदत् ॥ १७ ॥

षामपीत्यपिशब्दादुपपापजुषामपि ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ कर्माण्येवबीजानियेषाम् ॥ व्यधिकरणेवाषष्ठ्यौ ॥ हरदृष्ट्याशुशुष्मणांहरदर्शनप्राप्तदाहानाम् ॥ १२ ॥ १३ ॥ घातुकांनाशिनीम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ सुत्रामाइंद्रः ॥ १६ ॥ १७ ॥

१ परमिति

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ अथोऽनंतरम् ॥ अदइतिकिंचित् ॥ २२ ॥ २३ ॥ धर्मांधुर्धर्मकूपः ॥ अक्लेशंयथास्यात्तथा ॥ नविद्यंतेक्लेशायस्मादितिवा ॥ २४ ॥ तीर्थराजस्यसमु

शचीपतेप्रसन्नोस्मिवरंवरयसुव्रत ॥ किंदेयंद्भुतमाख्याहिधर्मपीठकृतास्पद ॥ १८ ॥ श्रुत्वेतिदेवदेवस्यसप्रेमवचनंहरिः ॥ सर्वज्ञंकिंतेऽविदि
तंतमुवाचेतिवृत्रहा ॥ १९ ॥ ततस्तत्कृपयानुन्नोधर्मपीठनिषेवणात् ॥ निष्पाद्यतीर्थंतत्रेशोऽत्रस्नाहींद्रेतिचाब्रवीत् ॥ २० ॥ तत्रेंद्रःस्नानमात्रे
णदिव्यगंधोऽभवत्क्षणात् ॥ अवापचरुचिंचारुंप्राक्तनींशातयाज्ञिकीम् ॥ २१ ॥ तदाश्चर्यमथोदृष्ट्वामुनयोनारदादयः ॥ परिसस्नुर्मुदायुक्ता
धर्मतीर्थेऽघहारिणि ॥ २२ ॥ अतर्पयन्पितॄन्दिव्यान्व्यधुःश्राद्धानिश्रद्धया ॥ धर्मेशंस्नापयामासुस्तत्तीर्थांबुभृतैर्घटैः ॥ २३ ॥ तदाप्रभृतितत्ती
र्थंधर्मांधुरितिविश्रुतम् ॥ ब्रह्महत्यादिपापानामक्लेशंक्षालनंपरम् ॥ २४ ॥ यत्फलंतीर्थराजस्यस्नानेनपरिकीर्त्यते ॥ सहस्रगुणितंतत्स्याद्धर्मा
धुस्नानमात्रतः ॥ २५ ॥ गंगाद्वारेकुरुक्षेत्रेगंगासागरसंगमे ॥ यत्फलंलभतेमर्त्योधर्मतीर्थेतदाप्नुयात् ॥ २६ ॥ नर्मदायांसरस्वत्यांगौतम्यां
सिंहगेगुरौ ॥ स्नात्वायत्फलमाप्येतधर्मकूपेतदाप्नुयात् ॥ २७ ॥ मानसेपुष्करेचैवद्वारिकेसागरेतथा ॥ तीर्थेस्नात्वाफलंयत्स्यात्तत्स्याद्धर्म
जलाशये ॥ २८ ॥ कार्तिक्यांसूकरक्षेत्रेचैत्र्यांगौरीमहाह्रदे ॥ शंखोद्धारेहरिदिनेयत्फलंतत्फलंत्विह ॥ २९ ॥ तीर्थद्वयेप्रतीक्षंतेसिस्नासूत्पित
रोनरान् ॥ गंगायांधर्मकूपेचपिंडनिर्वपणाशया ॥ ३० ॥ पितामहसमीपेवाधर्मेशस्याग्रतोथवा ॥ फल्गौचधर्मकूपेचमाद्यंतिप्रपितामहाः
॥ ३१ ॥ धर्मकूपेनरःस्नात्वापरितर्प्यपितामहान् ॥ गयांगत्वाकिमधिकंकर्तापितृमुदावहम् ॥ ३२ ॥ यथागयायांतृप्ताःस्युःपिंडदानेपितामहाः ॥
धर्मतीर्थेतथैवस्युर्नन्यूनंनैवचाधिकम् ॥ ३३ ॥ तेधन्याःपितृभक्तास्तेप्रीणितास्तैःपितामहाः ॥ पैत्रादृणाद्धर्मतीर्थेनिष्कृतिर्यैःकृतासुतैः
॥ ३४ ॥ तत्तीर्थस्यप्रभावेणनिष्पापोभूत्क्षणेनच ॥ प्रणम्यदेवदेवेशमिंद्रोऽगादमरावतीम् ॥ ३५ ॥

द्रस्यप्रयागस्यवा ॥ २५ ॥ धर्मतीर्थेधर्मेशाधिष्ठितेतीर्थे ॥ २६ ॥ २७ ॥ द्वारिकेसागरेद्वारकासंबंधिनिसागरे ॥ देवकइतिपाठेदेवकपत्तनेप्रभासक्षेत्रेइतियावत् ॥ २८ ॥ सौकरंशौ
रभइतिप्रसिद्धम् ॥ गंगातीरे ॥ गौरीमहाह्रदेकेदारे ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ निष्कृतिरानृण्यंपिंडदानमितियावत् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

स्वंप्रतिबिंबम् ॥ ३६ ॥ काकिणीविंशतिवराटिका ॥ ३७ ॥ सिक्थेसिक्थेकणायांकणायाम् ॥ ३८ ॥ दिविषदांदेवानाम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

अपारोमहिमातस्यधर्मतीर्थस्यकुंभज ॥ तत्कूपेस्वंनिरीक्ष्यापिश्राद्धदानफलंलभेत् ॥ ३६ ॥ तत्रापिकाकिणीमात्रंयच्छेत्पितृमुदेनरः ॥ अक्षयंफलमाप्नोतिधर्मपीठप्रभावतः ॥ ३७ ॥ तत्रयोभोजयेद्विप्रान्यतिनोथतपस्विनः ॥ सिक्थेसिक्थेलभेत्सोथवाजपेयफलंस्फुटम् ॥ ३८ ॥ प्राप्यामरावतींशक्रस्ततोदिविषदांपुरः ॥ धर्मपीठस्यमाहात्म्यंमहत्काश्यामवर्णयत् ॥ ३९ ॥ आगत्यपुनरप्यत्रशंभोरानंदकानने ॥ मुनिवृंदारकैःसार्धंलिंगमस्थापयद्धरिः ॥ ४० ॥ तारकेशात्पश्चिमतइंद्रेश्वरमितीरितम् ॥ तस्यसंदर्शनात्पुंसामैंद्रलोकोनदूरतः ॥ ४१ ॥ तद्दक्षिणेशचीशश्चस्वयंशच्याप्रतिष्ठितः ॥ शचीशार्चनतःस्त्रीणांसौभाग्यमतुलंभवेत् ॥ ४२ ॥ तत्समीपेस्तिरंभेशोबहुसौख्यसमृद्धिदः ॥ इंद्रेश्वरस्यपरितोलोकपालेश्वरोपरः ॥ ४३ ॥ तदर्चनात्प्रसीदंतिलोकपालाःसमृद्धिदाः ॥ धर्मेशात्पश्चिमाशायांधरणीशःप्रकीर्तितः ॥ तद्दर्शनेनधैर्यंस्याद्राज्येराजकुलादिषु ॥ ४४ ॥ धर्मेशाद्दक्षिणेपूज्यंतत्त्वेशाख्यंपरंनरैः ॥ तत्त्वज्ञानंप्रवर्तेततल्लिंगस्यसमर्चनात् ॥ ४५ ॥ धर्मेशात्पूर्वदिग्भागेवैराग्येशंसमर्चयेत् ॥ निवृत्तिश्चेतसस्तस्यलिंगस्यस्पर्शनादपि ॥ ४६ ॥ ज्ञानेश्वरंतथैशान्यांज्ञानदंसर्वदेहिनाम् ॥ ऐश्वर्येशमुदीच्यांचलिंगाद्धर्मेश्वराच्छुभात् ॥ ४७ ॥ तद्दर्शनाद्भवेन्नृणामैश्वर्यंमनसेप्सितम् ॥ पंचवक्त्रस्यरूपाणिलिंगान्येतानिकुंभज ॥ ४८ ॥ एतान्यवश्यंसंसेव्यनरःप्राप्नोतिशाश्वतम् ॥ अन्यत्तत्रैवयद्वृत्तंतदाख्यामिमुनेशृणु ॥ ४९ ॥ यच्छ्रुत्वापिनरोघोरेसंसाराब्धौनमज्जति ॥ कदंबशिखरोनामविंध्यपादोमहानिह ॥ ५० ॥ दमस्यपुत्रस्तत्रासीद्दुर्दमोनामपार्थिवः ॥ पितर्युपरतेराज्यंसंप्राप्याविजितेंद्रियः ॥ ५१ ॥ हरेत्पुरंध्रीःप्रसभंपौराणांकाममोहितः ॥ असाधवःप्रियास्तस्यसाधवोऽप्रियतांययुः ॥ ५२ ॥ अदंड्यान्दंडयांचक्रेदंड्येष्वासीत्पराङ्मुखः ॥ सदैवमृगयाशीलःसोऽभून्मृगयुसंगतः ॥ ५३ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ शाश्वतंकैवल्यम् ॥ दुर्दमाख्यानंवक्तुंप्रस्तावयति ॥ अन्यदिति ॥ ४९ ॥ पादःकच्छः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ प्रसभंबलात् ॥ पाठांतरेप्रथमंयथास्यात् ॥ पुरंध्रीर्युवतीःस्त्रीरित्यर्थः ॥ ५२ ॥ मृगयुर्लुब्धकः ॥ ५३ ॥

---

१ प्रसभमित्यत्रप्रथममिति

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ धूमकेतुर्मृत्युः ॥ अकांडेऽनवसरे ॥ ५७ ॥ गृष्टिरत्रमृगः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ अवकेशिनोवंध्यफलान् ॥ सुविकासितानितिकचित् ॥ ६० ॥ कुजैर्वृक्षैः ॥ ६१ ॥

विवासिताःस्वविषयात्तेनसन्मतिदायिनः॥धर्माधिकारिणःशूद्राब्राह्मणाःकरदीकृताः॥५४॥परदारेषुसंतुष्टःस्वदारेषुपराङ्मुखः॥आनर्चजा तुचिन्नैवदेवौदुःखांतकारिणौ ॥ ५५॥ हारिणौसर्वपापानांसर्ववांछितदायिनौ॥ सर्वेषांजगतीसारौश्रीकंठश्रीपतीपती ॥ ५६॥ स्वप्रजा स्वेकउदितोधूमकेतुरिवापरः॥दुर्दमोनामभूपालःक्षयायाकांडएवहि॥५७॥सकदाचिन्मृगयुभिःपापर्धिव्यसनातुरः॥सार्धविवेशारण्यानि गृष्टिपृष्ठानुगोह्यी॥५८॥एकाकीदैवयोगेनदुर्दमःसोऽवनीपतिः॥ धन्वीतुरंगमारुढोऽविशदानंदकाननम्॥५९॥ सविलोक्याथसर्वत्रपाद पानवकेशिनः॥ सुच्छायांश्चसुविस्तारान्गतश्रमइवाभवत् ॥ ६० ॥ सुगंधेनसुशीतेनसुमंदेनसुवायुना॥ क्षणंसंवीजितोराजापल्लवव्य जनैःकुजैः॥ ६१॥ केवलंमृगयाजातस्तत्खेदोनव्यपाव्रजत्॥ आजन्मजनितःखेदोनिरगात्तद्वनेक्षणात्॥६२॥ मध्येवनंसचापश्यत्प्रासादं चुंबितांबरम् ॥ महारत्नशलाकानांरम्यमेकमिवाकरम् ॥ ६३ ॥ अथावरुह्यतुरगात्सभूपालोतिविस्मितः ॥ धर्मेशमंडपंप्राप्यस्वात्मानं प्रशशंसह॥॥६४॥ धन्योस्म्यहंप्रसन्नोस्मिधन्येमेद्यविलोचने॥ धन्यमद्यतनंचाहर्यदपश्यमिमांभुवम्॥ ६५॥ पुनर्निनिंदचात्मानंधर्मपी ठप्रभावतः॥ धिङ्मांदुर्जनसंसर्गत्यक्तसज्जनसंगमम् ॥ ६६ ॥ जंतूद्वेगकरंमूढंप्रजापीडनपंडितम्॥ परदारपरद्रव्यापहृत्यासुखमानिन म्॥६७॥ अद्ययावन्ममगतंवृथाजन्माल्पमेधसः॥ धर्मस्थानानीदृशानियद्दृष्टानिनकुत्रचित् ॥ ६८ ॥ एवंबहुविनिंद्यस्वंनत्वाधर्मेश्वरंवि भुम्॥ आरुह्याश्वंययौराजादुर्दमोविषयंस्वकम्॥ ६९ ॥ ततोमात्यान्समाहूयक्रमायातांश्चिरंतनान्॥ नवीनान्परिनिर्वास्यपौरांश्चापिस माह्वयत्॥ ७० ॥ ब्राह्मणांश्चनमस्कृत्यतेभ्योवृत्तीःप्रदायच॥ पुत्रेराज्यंसमारोप्यप्रजाधर्मेनिवेश्यच ॥ ७१ ॥ परिदंड्यचदंडार्हान्साधूंश्चप रितोष्यच॥ दारानपिपरित्यज्यविषयेषुपराङ्मुखः॥७२॥ समागच्छदथैकाकीकाशींश्रेयोविकासिनीम्॥ धर्मेश्वरंसमाराध्यकालान्निर्वा णमाप्तवान्॥ ७३॥

॥६२ ॥ मध्येवनंवनमध्ये ॥ चुंबितांबरमत्युच्चम् ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ अपहृत्याअपहारेण ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

दमिनामिंद्रियनिग्रहवताम् ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामेकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथाशीतितमे
ध्यायेद्यधिकेऽत्यंतसुंदरे ॥ वीरेश्वरस्यलिंगस्यप्रादुर्भावःप्रतन्यते ॥ १ ॥ वीरेश्वरस्याविर्भावंप्रष्टुमाह ॥ वीरेशस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ तत्राख्यायिकामवतारयति ॥आसीदिति ॥ रा

धर्मेशदर्शनान्नित्यंतथाभूतःसदुर्दमः ॥ बभूवदमिनांश्रेष्ठःप्रांतेमोक्षंचलब्धवान् ॥ ७४ ॥ इत्थंधर्मेशमाहात्म्यंमयास्वल्पंनिरूपितम् ॥ धर्म पीठस्यमाहात्म्यंसम्यक्कोवेदकुंभज ॥ ७५ ॥ इदंधर्मेश्वराख्यानंयःश्रोष्यतिनरोत्तमः ॥ आजन्मसंचितात्पापात्समुक्तोभवतिक्षणात् ॥ ७६ ॥ श्राद्धकालेविशेषेणधर्मेशाख्यानमुत्तमम् ॥ श्रावयेद्ब्राह्मणान्धीमान्पितॄणांतृप्तिकारणम् ॥ ७७ ॥ धर्माख्यानमिदंशृण्वन्नपिदूरस्थितःसु धीः ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तोगंतांतेशिवमंदिरम् ॥ ७८ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेधर्मेश्वराख्यानंनामएकाशीतितमोध्यायः ॥ ८१ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वीरेशस्यमहेशानश्रूयतेमहिमामहान् ॥ परांसिद्धिंपरापेतुस्तत्रसिद्धाःपरःशताः ॥ १ ॥ कथमाविर्भवत्तस्यकाश्यांलिंग वरस्यतु ॥ आशुसिद्धिप्रदस्येहतन्मेब्रूहिजगत्पते ॥ २ ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ ॥ निशामयमहादेविवीरेशाविर्भवंपरम् ॥ यंश्रुत्वापिनरःपु ण्यंप्राप्नोतिविपुलंशिवे ॥ ३ ॥ आसीदमित्रजिन्नामराजापरपुरंजयः ॥ धार्मिकःसत्वसंपन्नःप्रजारंजनतत्परः ॥ ४ ॥ यशोधनोवदान्यश्च सुधीर्ब्राह्मणदैवतः ॥ सदैवावभृथस्नानपरिक्लिन्नशिरोरुहः ॥ ५ ॥ विनीतोनीतिसंपन्नःकुशलःसर्वकर्मसु ॥ विद्याब्धिपारदृश्वाचगुणवान्गुणि वत्सलः ॥ ६ ॥ कृतज्ञोमधुरालापःपापकर्मपराङ्मुखः ॥ सत्यवाक्शौचनिलयःस्वल्पवाग्विजितेंद्रियः ॥ ७ ॥ रणांगणेकृतांताभःसंख्यावांश्चस दोजिरे ॥ कामिनीकामकेलिज्ञोयुवापिस्थविरप्रियः ॥ ८ ॥ धर्मार्थैर्धितकोशश्चसमृद्धबलवाहनः ॥ सुभगश्चसुरूपश्चसुमेधाःसुप्रजाश्रयः ॥ ९ ॥ स्थैर्यधैर्यसमापन्नोदेशकालविचक्षणः ॥ मान्यमानप्रदोनित्यंसर्वदूषणवर्जितः ॥ १० ॥

जानंविशिनष्टि ॥ षडक्षराधिकसार्द्धपङ्क्तिः ॥ ४ ॥ वदान्योदाता ॥ ५ ॥ ६ ॥ शौचनिलयःशौचाश्रयः ॥ शौचनियमइतिकश्चित् ॥ ७ ॥ संख्यावान्विद्वान् ॥ सदोजिरेसभांगणे ॥
ज्ञानवांश्चपरात्मनीतिकश्चित् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

विष्वक्सर्वतः ॥ ईतयोऽतिवृष्ट्यादयः ॥ तदुक्तम् ॥ अतिवृष्टिरनावृष्टिःशलभामूषकाःखगाः ॥ प्रत्यर्थिनश्चराजानःसप्तैताईतयःस्मृताइति ॥ ताभिःरहितम् ॥ ११ ॥ समंतात्कायवाङ्मनआदिभिर्विष्णुसात्कृतान्विष्णवेसमर्पितान् ॥ तदुक्तंभागवते॥ कायेनवाचामनसेंद्रियैर्वाबुद्ध्यात्मनावानुसृतस्वभावात्॥ करोतियद्यत्सकलंपरस्मैनारायणायेतिसमर्पयेत्तदिति ॥१२॥ हरेरिति ॥ हरेरायतनानिप्रतिपदेपदेस्थानेस्थानेउच्चैरुन्नतंसौधंदेवालयम् ॥ महाभाग्यनिधेस्तस्यराज्येसमभवदित्यन्वयः ॥ विसर्गाभावपाठेदेव्याःसंबोधनम् ॥ १३ ॥ गोविंदेत्यादि

वासुदेवांघ्रियुगलेचेतोवृत्तिंनिधायसः॥ चकारराज्यंनिर्द्वंद्वंविष्वगीतिविवर्जितम् ॥ ११ ॥ अलंघ्यशासनःश्रीमान्विष्णुभक्तिपरायणः॥ अभुनक्प्रचुरान्भोगान्समंताद्विष्णुसात्कृतान्॥ १२ ॥ हरेरायतनान्युच्चैःप्रतिसौधंपदेपदे॥तस्यराज्येसमभवन्महाभाग्यनिधेःशिवे॥१३॥ गोविंदगोपगोपालगोपीजनमनोहर॥ गदापाणेगुणातीतगुणाढ्यगरुडध्वज ॥ १४॥ केशिहन्कैटभारातेकंसारेकमलापते॥ कृष्णकेशवकंजाक्षकीनाशभयनाशन॥ १५॥ पुरुषोत्तमपापारेपुंडरीकविलोचन॥ पीतकौशेयवसनपद्मनाभपरात्पर ॥ १६॥ जनार्दनजगन्नाथजाह्नवीजलजन्मभूः॥ जन्मिनांजन्महरणजंजपूकाघनाशन ॥ १७॥ श्रीवत्सवक्षःश्रीकांतश्रीकरश्रेयसांनिधे ॥ श्रीरंगशार्ङ्गकोदंडशौरेशीतांशुलोचन॥ १८॥ दैत्यारेदानवारातेदामोदरदुरंतक॥ देवकीहृदयानंददंदशूकेश्वरेशय ॥ १९ ॥ विष्णोवैकुंठनिलयबाणारेविष्टरश्रवः ॥ विष्वक्सेनविराधारेवनमालिन्वनप्रिय ॥ २० ॥ त्रिविक्रमत्रिलोकीशचक्रपाणेचतुर्भुज ॥ इत्यादीनिपवित्राणिनामानिप्रतिमंदिरम्॥ २१॥

श्लोकानांमधुद्विषोगोविंदादिनामानियस्यराज्येयत्रकुत्रापिश्रूयंतइतिनवमेनान्वयः॥ १४ ॥ कीनाशोमृत्युः ॥ १५ ॥ १६ ॥ जंजपूकाजपशीलास्तेषामघनाशन ॥भक्तानामिति क्वचित् ॥ १७ ॥ १८ ॥ दुरंतकदुर्निवार्यमृत्यो ॥ पुरांतकेतिक्वचित् ॥ दंदशूकेश्वरेशयअनंतशायिन् ॥ १९ ॥ विष्टरश्रवःयाज्ञवल्क्यादिषुश्रूयमाण ॥ विराधनामराक्षसारे ॥ विधेवीरेतिक्वचित् ॥ २० ॥ २१ ॥

---

१ चशब्देनस्वचक्रंएवंसप्तेत्यर्थः पुस्तकांतरेतुषडेताईतयइत्येवपाठः   २ भाग्यनिधेइति

॥ २२ ॥ सुरसाकाननानितुलसीवनानि ॥ शोभनोरसोरागोभगवतोयस्यामितिव्युत्पत्तेः ॥ यदाहधन्वंतरिः ॥ तुलसीसुरसागौरीभूतघ्नीवहुमंजरीतिचरित्राणिपूतनावधशकटभंजना दीनि ॥ २३ ॥ नकेवलंगृहेगृहेविलोक्यंतेसौधभित्तिषुचदृश्यंतइतिसंबंधः ॥ २४ ॥ हरिनामलक्षणोयोंशोभागस्तद्धारिणः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

स्त्रीवृद्धबालगोपालवदनोदीरितानितु ॥ श्रूयंतेयत्रकुत्रापिरम्याणिमधुविद्विषः ॥ २२ ॥ सुरसाकाननान्येवविलोक्यंतगृहेगृहे ॥ चरित्राणि विचित्राणिपवित्राण्यब्धिजापतेः ॥ २३ ॥ सौधभित्तिषुदृश्यंतेचित्रकृन्निर्मितानितु ॥ कृतेहरिकथायास्तुनान्यावार्तानिशम्यते ॥ २४ ॥ हरि णानैवविध्यंतेहरिनामांशधारिणः ॥ तस्यराज्ञोभयाद्व्याधैररण्यसुखचारिणः ॥ २५ ॥ नमत्स्यानैवकमठानवराहाश्वकेनचित् ॥ हन्यंतेक्कापि तद्भीत्यामत्स्यमांसाशिनापिवै ॥ २६ ॥ अप्युत्तानशयास्तस्यराष्ट्रेमित्रजितःक्कचित् ॥ स्तनपानंनकुर्वंतिसंप्राप्यहरिवासरम् ॥ २७ ॥ पश वोपितृणाहारंपरित्यज्यहरेर्दिने ॥ उपोषणपराजाताअन्येषांकाकथानृणाम् ॥ २८ ॥ महामहोत्सवःसर्वैःपुरौकोभिर्वितन्यते ॥ तस्मिन्प्रशा सतिभुवंसंप्राप्तेहरिवासरे ॥ २९ ॥ सएवदंड्योऽभूत्तस्यराज्ञोमित्रजितःक्षितौ ॥ योविष्णुभक्तिरहितःप्राणैरपिधनैरपि ॥ ३० ॥ अंत्यजाअ पितद्राष्ट्रेशंखचक्रांकधारिणः ॥ संप्राप्यवैष्णवींदीक्षांदीक्षिताइवसंबभुः ॥ ३१ ॥ शुभानियानिकर्माणिक्रियंतेऽनुदिनंजनैः ॥ वासुदेवेस मर्प्यंतेतानितैरफलेप्सुभिः ॥ ३२ ॥ विनामुकुंदंगोविंदंपरमानंदमच्युतम् ॥ नान्योजप्येतमन्येतनभज्येतजनैःक्कचित् ॥ ३३ ॥ कृष्णएवपरो देवःकृष्णएवपरागतिः ॥ कृष्णएवपरोबंधुस्तस्यासीदवनीपतेः ॥ ३४ ॥ एवंतस्मिन्महीपालेराज्यंसम्यक्प्रशासति ॥ एकदानारदःश्रीमांस्तं दिदृक्षुःसमाययौ ॥ ३५ ॥ राज्ञासमर्चितःसोथमधुपर्कविधानतः ॥ नारदोवर्णयामासतममित्रजितंनृपम् ॥ ३६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ध न्योसिकृतकृत्योसिमान्योप्यसिदिवौकसाम् ॥ सर्वभूतेषुगोविंदंपरिपश्यन्विशांपते ॥ ३७ ॥ योवेदपुरुषोविष्णुर्योयज्ञपुरुषोहरिः ॥ योंतरा त्मास्यजगतःकर्ताहर्ताविताविभुः ॥ ३८ ॥ तन्मयंपश्यतोविश्वंतवभूपालसत्तम ॥ दर्शनंप्राप्यशुभदंशुचित्वमगमंपरम् ॥ ३९ ॥

दीक्षिताइवयज्ञादिदीक्षायांदीक्षिताइव ॥ न्यवसन्भुवीतिक्कचित् ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ नभज्येतनसेव्यते ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ दध्नामिश्रितंजलंमधुपर्कः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अ हमगमंप्राप्तः ॥ ३९ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥४२ ॥ ४३ ॥ सर्वत्रदेहादौ ॥ कर्तव्यइतिकचित् ॥ ४४ ॥ प्रणिधानेनपूजनेनध्यानेनवाशीलयित्वापूजयित्वाध्यात्वावा ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ मलयशब्देनात्रमलयजो लक्ष्यते ॥ तद्वद्गंधोवर्ततेयस्याःसामलयगंधिनी ॥ ४७ ॥ पाणिग्रहःदेव्योद्दिष्टइतिशेषः ॥ ४८ ॥ हाटकेशात्पातालस्थानात् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ मोहयित्वामाययामोहंसंपाद्य ॥ मांत्रा[1]

एकएवहिसारोत्रसंसारेक्षणभंगुरे ॥ कमलाकांतपादाब्जभक्तिभावोऽखिलप्रदः ॥ ४० ॥ परित्यज्यहियःसर्वंविष्णुमेकंसदाभजेत् ॥ सुमेध संभजंतेतंपदार्थाःसर्वएवहि ॥ ४१ ॥ हृषीकेशेहृषीकाणियस्यस्थैर्यंगतान्यहो ॥ सएवस्थैर्यमाप्नोतिब्रह्मांडेऽतीवचंचले ॥ ४२ ॥ यौवनंधन मायुष्यंपद्मिनीजलबिंदुवत् ॥ अतीवचपलंज्ञात्वाऽच्युतमेकंसमाश्रयेत् ॥४३॥ वाचिचेतसिसर्वत्रयस्यदेवोजनार्दनः ॥ सएवसर्वदावंद्यो नररूपीजनार्दनः ॥ ४४ ॥ निर्व्याजप्रणिधानेनशीलयित्वाश्रियःपतिम् ॥ पुरुषोत्तमतांकोनप्राप्तवानिहभूतले ॥ ४५ ॥ अनयाविष्णुभक्त्या तेसंतुष्टेंद्रियमानसः ॥ उपकर्तुमनाब्रूयांतन्निशामयभूपते ॥४६॥ बालाविद्याधरसुतानाम्नामलयगंधिनी ॥ क्रीडंतीपितुराक्रीडेहृताकंका लकेतुना ॥ ४७॥ कपालकेतुपुत्रेणदानवेनबलीयसा ॥ आगामिन्यांतृतीयायांतस्याःपाणिग्रहःकिल ॥ ४८ ॥ पातालेचंपकावत्यांनग र्यांसास्तिसांप्रतम् ॥ हाटकेशात्समागच्छंस्त्वयाहंसाश्रुनेत्रया ॥ ४९ ॥ दृष्टःप्रणम्यविज्ञप्तोयथातच्चनिशामय ॥ ब्रह्मचारिन्मुनिश्रेष्ठगंधमा दनशैलतः ॥ ५० ॥ बालक्रीडनकासक्तांमोहयित्वानिनायसः ॥ कंकालकेतुर्दुर्वृत्तोदुर्जयोन्यास्त्रघाततः ॥ ५१ ॥ स्वस्यत्रिशूलघातेनम्रियते नान्यथारणे ॥ जगत्पर्याकुलीकृत्यनिद्रात्यत्रविनिर्भयः ॥ ५२ ॥ यदिकोपिकृतज्ञोमांहत्वेमंदुष्टदानवम् ॥ मद्दत्तेनत्रिशूलेननयेद्भद्रंभवेन्नरः ॥ ५३ ॥ यदत्रोपचिकीर्षुस्त्वंरक्षमांदुष्टदानवात् ॥ ममापिहिवरोदत्तोभगवत्यामहामुने ॥ ५४ ॥ विष्णुभक्तोयुवाधीमान्पुत्रित्वांपरिणेष्य ति ॥ आतृतीयातिथियथातद्वाक्यंतथ्यतांव्रजेत् ॥ ५५ ॥

त्वात्रेतिकचित् ॥ ५१ ॥ सत्त्वेतिपाठेअन्वयभेदादपौनरुक्त्यम् ॥ ५२ ॥ यदीति ॥ कोपिनरइत्यन्वयः ॥ ५३ ॥ यद्यदिअत्रास्मिन्नर्थेउपचिकीर्षुःउपकर्तुमिच्छुः ॥ ५४ ॥ आतृतीया तिथीतिवचनात्तृतीयायांविवाहोभविष्यतीतिदेव्योक्तमितिज्ञातव्यं ॥ ५५ ॥

---

१ हृत्वात्रेतिपुस्तकांतरे

मामेवप्रार्थयेतिशंकांशातयति ॥ तथेति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ जीवेज्जीविष्यति ॥ त्वद्वाराघातयिष्यतिच ॥ जीवेदित्यत्रबालेतिवापाठः ॥ ५८ ॥ अनल्पाबहुलाउत्कलिकारोमांचोय स्यसः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ पूर्णिमादिवसइति ॥ चतुर्दश्यांनारदागमनंपूर्णिमायांसमुद्रप्राप्तिर्देवीदर्शनंचप्रतिपदिजलप्रवेशादिकंचेतिविवेकः ॥ ६१ ॥ तत्रदिव्यांगनेत्यादेरयंभावः ॥ यादेव्यातस्यैवरोदत्तःसैवत्वांतत्रनेतुंत्वयातस्याःपरिणयनमवश्यंभावीतिसूचयंतीगाथांगास्यतीति ॥ ६२ ॥ गाथामेवाह ॥ यदिति ॥ तच्छुभाशुभंकर्मतथ्यमेतदवश्यमित्यर्थः ॥ वि

तथानिमित्तमात्रंत्वंभवयत्नंसमाचर ॥ इतितद्वचनाद्राजन्विष्णुभक्तिपरायणम् ॥ युवानंचापिधीमंतंत्वामनुप्राप्तवानहम् ॥ ५६ ॥ तद्ध च्छकार्यसिद्ध्यैत्वंहत्वातंदुष्टदानवम् ॥ आनयाशुमहाबाहोशुभांमलयगंधिनीम् ॥ ५७ ॥ सातुविद्याधरीजीवेद्विलोक्यत्वांनरेश्वर ॥ पार्व तीवचनाद्दुष्टंघातयिष्यत्ययत्नतः ॥ ५८ ॥ इतिनारदवाक्यंसनिशम्यामित्रजिन्नृपः ॥ अनल्पोत्कलिकोजातोविद्याधरसुतांप्रति ॥ ५९ ॥ उ पायंचापिपप्रच्छगंतुंतांचंपकावतीम् ॥ नारदेनपुनःप्रोक्तःसराजागिरिराजजे ॥ ६० ॥ तूर्णमर्णवमासाद्यपूर्णिमादिवसेनृप ॥ भवान्द्रक्ष्य तिपोतस्थःकल्पवृक्षंरथस्थितम् ॥ ६१ ॥ तत्रदिव्यांगनाकाचिद्दिव्यपर्यंकसंस्थिता ॥ वीणामादायगायंतीगाथांगास्यतिसुस्वरम् ॥ ६२ ॥ यत्कर्मविहितंयेनशुभंवाथशुभेतरम् ॥ सएवभुंक्तेतत्तथ्यंविधिसूत्रनियंत्रितः ॥ ६३ ॥ गाथामिमांसासंगीयसरथासमहीरुहा ॥ सपर्यंका क्षणादेवमध्येसिंधुप्रवेक्ष्यति ॥ ६४ ॥ भवानप्यविशंकंचततःपोतान्महार्णवे ॥ तामनुव्रजतुक्षिप्रंयज्ञवाराहमास्तुवन् ॥ ६५ ॥ ततोद्रक्ष्यसि पातालेनगरींचंपकावतीम् ॥ महामनोहरांराजन्सहितांबालयानया ॥ ६६ ॥ इत्युक्त्वांतर्हितोदेविसचतुर्मुखनंदनः ॥ राजाप्यर्णवमासाद्य यथोक्तंपरिलक्ष्यच ॥ ६७ ॥ विवेशांतःसमुद्रंचनगरीमाससादताम् ॥ साथविद्याधरीबालानेत्रप्राघुणकीकृता ॥ ६८ ॥

धिर्नोदनासएवसूत्रंरज्जुस्तेननियंत्रितोबद्धः ॥ वेदकिंकरःसन्नित्यर्थः ॥ वेदगर्भाज्ञालक्षणसूत्रनियंत्रितइतिवा ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ आस्तुवन्आसमंतात्कायवाङ्मनोभिः ॥ यज्ञवराहस्य जलक्रीडाभिरुचितस्यंतदुक्तंवनपर्वणि जलक्रीडाभिरुचिरंवाराहंरूपमस्मरदिति पृथिव्युद्धरणायजलेप्रविष्टत्वात्तत्स्तवनेनतेनधरायाइवजलप्रवेशाबाधेनत्वयामलयगंधिन्याउद्धा रोभविष्यतीतिभावः ॥ ६५ ॥ अनयामलयगंधिन्या ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ नेत्रप्राघुणकींचक्षुरतिथिः ॥ ६८ ॥

---

१ पृथिव्युद्धरणायेत्यग्रिमेणान्वयः

त्रिजगतीत्यादेरित्थंक्षणंतांनिर्वर्ण्यवितर्क्यैतितृतीयेनान्वयः ॥ एकिकामुख्याएकाकिनीतिवा ॥ ६९ ॥ कुहूरमावास्याचराहुश्चतयोर्भयात् ॥ ७० ॥ ७१ ॥ सेति ॥ सातंराजानंवि

तेनराज्ञात्रिजगतीसौंदर्यश्रीरिवैकिका ॥ पातालदेवतैयंवाममनेत्रोत्सवायकिम् ॥ ६९ ॥ निरणायिमधुद्वेष्ट्रास्रष्टुःसृष्टिविलक्षणा ॥ कुहूरा
हुभयादेषाकांतिश्चांद्रमसीकिमु ॥ ७० ॥ योषिद्रूपंसमाश्रित्यतिष्ठतेऽत्राकुतोऽभया ॥ इत्थंक्षणंतांनिर्वर्ण्यसराजागात्तदंतिकम् ॥ ७१ ॥
साविलोक्याथतंबालानितरांमधुराकृतिम् ॥ विशालोरस्थलतलंप्रलंबतुलसीस्रजम् ॥ ७२ ॥ शंखचक्रांकसुभगभुजद्वयविराजितम् ॥ हरि
नामाक्षरसुधासुधौतरदनावलिम् ॥ ७३ ॥ भवानीभक्तिबीजोत्थंभूरुहंपुरुषाकृतिम् ॥ मनोरथफलैःपूर्णमासीद्धृष्टतनूरुहा ॥ ७४ ॥ दोलाप
र्यंकमुत्सृज्यह्रीभरानम्रकंधरा ॥ वेपथुंचपरिष्टभ्यबालाप्रोवाचभूपतिम् ॥ ७५ ॥ कस्त्वमत्रकृतांतस्यभवनंमधुराकृते ॥ प्राप्तोमेमंदभाग्या
याश्चेतोवृत्तिंनिरुंधयन् ॥ ७६ ॥ यावन्नायातिसुभगसकठोरतराकृतिः ॥ अतिपर्याकुलीकृत्यत्रिलोकींदानवोमुहुः ॥ ७७ ॥ कंकालकेतुर्दुर्वृ
त्तस्त्ववध्यःपरहेतिभिः ॥ तावद्गुप्तंसमातिष्ठशस्त्रागारेतिगह्वरे ॥ ७८ ॥ नमेकन्याव्रतंभंक्तुंससमर्थउमावरात् ॥ आगामिन्यांतृतीयायांपरश्वः
पाणिपीडनम् ॥ ७९ ॥ संचिकीर्षतिदुष्टात्माऽगतायुर्ममशापतः ॥ मातद्भीतिंकुरुयुवस्तत्कार्यंभविताचिरम् ॥ ८० ॥ विद्याधर्येतिचोक्तःसश
स्त्रागारेनिगूढवत् ॥ स्थितोवीरोमहाबाहुर्दानवागमनेक्षणः ॥ ८१ ॥ अथसायंसमायातोदानवोभीषणाकृतिः ॥ त्रिशूलंकलयन्पाणौमृ
त्योरपिभयावहम् ॥ ८२ ॥ आगत्यदानवोरौद्रःप्रलयांबुदनिःस्वनः ॥ विद्याधरींजगादेतिमदाघूर्णितलोचनः ॥ ८३ ॥ गृहाणेमानिरत्नानि
दिव्यानिवरवर्णिनि ॥ कन्यात्वंचपरश्वस्तेपाणिग्राहादपैष्यति ॥ ८४ ॥ दासीनामयुतंप्रातर्दास्यामितवसुंदरि ॥ आसुरीणांसुरीणांचदान
वीनांमनोहरम् ॥ ८५ ॥

लोक्यस्हृष्टतनूरुहासीदितितृतीयेनान्वयः ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ दोलापर्यंकंआंदोलनखट्वाम् ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ कलयन्चालयन्
॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

गंधर्वीणांनरीणांचकिन्नरीणांशतंशतम्॥ विद्याधरीणांनागीनांयक्षिणीनांशतानिषट्॥८६॥ राक्षसीनांशतान्यष्टौशतमप्सरसांवरम्॥ एतास्तेपरिचारिण्योभविष्यंत्यमलाशये॥८७॥ यावत्संपत्तिसंभारोदिक्पालानांगृहेषुवै॥ मत्परिग्रहतांप्राप्यतावतस्त्वमिहेश्वरी॥८८॥ दिव्यान्भोगान्मयासार्धंभोक्ष्यसेमत्परिग्रहात्॥ कदापरश्वोभवितायस्मिन्वैवाहिकोविधिः॥ ८९ ॥ त्वदंगसंगसंस्पर्शसुखसंदोहमेदुरः॥ परांनिर्वृतिमास्यामिपरश्वोनिकटंयदि॥ ९० ॥ मनोरथाश्चिरंयावद्येमेत्वद्दिसमेधिताः॥ तान्कृतार्थीकरिष्यामिपरश्वस्तवसंगमात्॥९१॥ जित्वादेवान्रणेसर्वानिंद्रादीन्मृगलोचने॥ त्रैलोक्यैश्वर्यसंपत्तेस्त्वांकरिष्यामिचेश्वरीम्॥९२॥ आधायांकेत्रिशूलंस्वेसुष्वापेतिप्रलप्यसः॥ नरमांसवसास्वादप्रमत्तोवीतसाध्वसः[1]॥ ९३ ॥ वरंस्मरंतीसागौर्याविद्याधरकुमारिका॥ विज्ञायतंप्रमत्तंचसुसुप्तंचातिनिर्भयम् ॥ ९४॥ आहूयतंनरवरंवरंसर्वांगसुंदरम्॥ विष्णुभक्तिकृतत्राणंप्राणनाथेतिजल्प्यच॥ ९५॥ शूलंतदंकादादायगृहाणेमंजहिद्रुतम् ॥ इतित्रिशूलंबालातोबालार्कसदृशद्युतिः॥ ९६॥ समादायमहाबाहुःसतदामित्रजिन्नृपः ॥ जहर्षचजगादोच्चैर्बालायाश्चाभयंदिशन्॥ ९७ ॥ वामपादप्रहारेणतमाताड्यसनिर्भयः॥ संस्मरंश्चक्रिणंचित्तेजगद्रक्षामणिंहरिम् ॥ ९८ ॥ जगादोत्तिष्ठरेदुष्टकन्याधर्षणलालस ॥ युध्यस्वात्रमयासार्धंनसुप्तंहन्म्यहंरिपुम्॥ ९९॥

रिति ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ वसात्वन्मेदः ॥ वीतसाध्वसोगतभयःपाठांतरेवरविशेषणम् ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥

---

१ वीतसाध्वसमिति

॥१३०॥

इतिसंश्रुत्यसंभ्रांतउत्थायसदनोःसुतः ॥ त्रिशूलंदेहिमेकांतेप्रोवाचेतिमुहुर्मुहुः ॥ १०० ॥ कोयंमृत्युगृहंप्राप्तःकस्यरुष्टोऽद्यचांतकः ॥ कआयुषाद्यसंत्यक्तोयःप्राप्तोममगोचरम् ॥ १ ॥ ममप्रचंडदोर्दंडकंडूकंडूयनक्षमः ॥ नाल्पोनरोयंभवितार्किंत्रिशूलेनसुंदरि ॥ २ ॥ माभैर्मेकौतुकंपश्यभक्ष्योऽयंममसांप्रतम् ॥ कालेनमत्तोभीतेनस्वयमेवोपढौकितः ॥ ३ ॥ इत्युक्तामुष्टिघातेनतेनोच्चैर्दनुसूनुना ॥ हृदयेनिहतोराजाशिलातिकठिनेद्रुतम् ॥ ४ ॥ सचक्रिणाकृतत्राणःपीडामल्पीयसीमपि ॥ नोवेदकठिनोरस्कस्तत्करंप्रत्युतानुदत् ॥ ५ ॥ अथकोपवताराज्ञाहतोवक्रेचपेटया ॥ आघूर्णितशिराभूमौपतित्वापुनरुत्थितः ॥ ६ ॥ उवाचचवचोधैर्यमवष्टभ्यमहाबली ॥ ॥दानवउवाच ॥ ॥ज्ञातंनत्वंमनुष्योसिनृरूपेणचतुर्भुजः ॥ ७ आयातश्छिद्रमासाद्यहंतुंमांदानवांतकः ॥ ८ ॥ एकंविधेहिमधुभिद्यदित्वंबलवानसि ॥ विहायैतन्महच्छूलंयुध्यस्वस्वायुधैर्मया ॥ ९ ॥ त्वयाकपटरूपेणबलिनःकैटभादयः ॥ नबलेनहताःसंख्येहताएवच्छलेनहि ॥ ११० ॥ बलिंपातालमनयस्त्वंनृवामनतांदधत् ॥ नृमृगत्वेनभवताहिरण्यकशिपुर्हतः ॥ ११ ॥ त्वयाजटिलरूपेणलंकेशोविनिपातितः ॥ गोपालवेषमासाद्यकंसाद्याघातितास्त्वया ॥ १२ ॥ स्त्रीरूपेणाहरस्त्वंतुविप्रलाप्यासुरान्सुधाम् ॥ यादोरूपेणभवताशंखाद्यानिहताबहु ॥ १३ ॥ मायावीनामग्रगण्यसर्वमर्मज्ञसाधक ॥ नत्वत्तोहंबिभेम्यद्ययदिशूलंविहास्यसि ॥ १४ ॥

॥१३०॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ कपटरूपेणहताइत्यन्वयः ॥ ११० ॥ कापट्यमेवक्कचिद्दर्शयति ॥ बलिमित्यादिना ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

१ नपुंसकत्वमार्षम् २ आलंब्येतिक्कचित्पाठः ३ माधवेतिक्कचित्पाठः

॥ १५ ॥ त्वत्करेणत्वद्धस्तेन ॥ पाठांतरेशयेहस्ते ॥ १६ ॥ परयोषिच्छंकयाइमांनगृह्णीयादितिमत्वाह ॥ इयमिति ॥ १७ ॥ १८ ॥ वक्षःप्रहारमुरसिताडनम् ॥ पाठांतरेवाहंप्राममम् ॥ १९ ॥

अथवादैन्यवचनैःकिमेभिःकातरोचितैः॥ नत्यक्ष्यसित्रिशूलंत्वंनत्वांजेष्याम्यहंरणे॥ १५॥ अवश्यमेवमर्तव्यमद्यप्रातःशरीरिणा॥ त्वत्क रेणवरंमृत्युर्बलेनापिच्छलेनवा ॥ १६॥ इयंविद्याधरीकन्यानमयादूषितासती ॥ साक्षाच्छ्रीरेवमंतव्यातवार्थेरक्षितामया॥ १७॥ इत्यु क्त्वावामदोर्दंडप्रहारेणातिनिष्ठुरम्॥ निजघानदनोःसूनुस्तंशिलोच्चयकंपिना॥ १८॥ नृपोवक्षःप्रहारंतंविषह्यरणमूर्धनि॥ लक्ष्मीचकारत द्वक्षस्त्रिशूलंतोलयन्करे॥ १९॥ निजघानमहाबाहुःसचप्राणान्जहौक्षणात्॥ इत्थंकंकालकेतुंसनिहत्यसुरकंपनम्॥ १२०॥ विद्याधरींप्र पश्यंतींप्राहहृष्टतनूरुहाम्॥ नारदस्यमुनेर्वाक्यात्तवसुश्रोणिवांछितम् ॥ २१॥ कृतंमयाकृतज्ञेकिंकरवाण्यधुनावद॥ श्रुत्वेतितस्यसावा क्यंप्राहगंभीरचेतसः॥ २२॥ ॥ मलयगंधिन्युवाच ॥ ॥ अथोदारमतेवीरनिजप्राणैःपणीकृताम्॥ किंमांपृच्छसिजीवातोकुलकन्याम दूषिताम्॥ २३॥ इतिब्रुवत्यांकन्यायांपुनःस्वैरचरोमुनिः॥ अतर्कितागमःप्राप्तोनारदोदेवलोकतः ॥ २४ ॥ ततस्तुतुषतुस्तौतुदृष्ट्वातंमुनिस त्तमम्॥ कृतप्रणामौमुनिनापरिविश्राणिताशिषौ ॥ २५॥ पाणिग्रहेणविधिनाभिषिक्तौनारदेनतु॥ जग्मतुर्नारदादिष्टवर्त्मनाकृतमंगलौ ॥ २६॥ तयामलयगंधिन्यायुतःसोऽमित्रजिन्नृपः॥ पुरींवाराणसींप्राप्यपौरैर्विहितमंगलाम् ॥ २७॥ यद्वीक्षणादपिनरोनारकीनैवजातु चित् ॥ गतिमाप्नोतिमेधावीतांपुरीमविशन्नृपः ॥ २८ ॥ यस्यांपुर्यांप्रवेशंनलभंतेवासवादयः ॥ कैवल्यजनयित्र्यांहितांपुरीमविशन्नृपः ॥ २९॥ अपिस्मृत्वापुरींयांवैकाशींत्रैलोक्यकांक्षिताम्॥ ननरोलिप्यतेपापैस्तांविवेशसभूपतिः॥ १३०॥ यस्यांपुर्यांप्रविष्टोनामहद्भिरपि पातकैः॥ नाभिभूयेततांकाशींप्राविशत्सविशांपतिः॥ ३१॥

॥ १२० ॥ २१ ॥ २२ ॥ पणीकृतांविक्रीताम् ॥ जीवातोहेजीवनौषध ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ पुरींवाराणसीमित्यनेनकाश्यांसराजासीदितिज्ञेयम ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥

१ वरंतवशयेमृत्युरिति २. नृपोवाहंप्रहारंतमिति ३ अप्युदारेतिक्वचित्पाठः

सापिविद्याधरीकाशीसमृद्धिंवीक्ष्यदूरतः॥ निनिंदस्वर्गलोकंचपातालनगरीमपि ॥ ३२ ॥ प्राप्यामित्रजितंकांतंतथाल्वधानसावधूः ॥ यथा दृष्ट्वाप्यहोकाशींपरमानंदकेतनम्॥ ३३ ॥ साकृतार्थमिवात्मानंमन्यमानामनस्विनी ॥ तेनपत्याचकाश्याचपरांनिर्वृतिमाययौ ॥ ३४ ॥ सोप्यमित्रजिदासाद्यपत्नींमलयगंधिनीम्॥ धर्मप्रधानंसंसेव्यकामंप्रापोत्तमंसुखम् ॥ ३५॥ सैकदातंपतिंराज्ञीविष्णुभक्तिपरायणम्॥ रहोविज्ञापयांचक्रेपतिभक्तासुतार्थिनी॥ ३६॥ ॥राज्ञ्युवाच॥ ॥भूपाभीष्टतृतीयायाश्चरिष्यामिमहाव्रतम्॥ यद्यनुज्ञाभवेद्भर्तुःपुत्रका मार्थितप्रदम्॥ ३७॥ ॥राजोवाच॥ ॥देव्यभीष्टतृतीयायांव्रतंकीदृग्भवेद्वद ॥ कादेवतातत्रपूज्याविधानंचापिकिंफलम् ॥ ३८ ॥ नारीपत्यननुज्ञातायाव्रतादिसमाचरेत्॥ जीवंतीदुःखिनीसास्यान्मृतानिरयमृच्छति ॥ ३९ ॥ इतिराज्ञोदिताराज्ञीप्रवक्तुमुपचक्रमे ॥ इति कर्तव्यतांतस्यव्रतस्यसरहस्यकाम्॥१४०॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेवीरेश्वराविर्भावेमित्रजित्पराक्रमोनामद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥८२॥ ॥राज्ञ्युवाच॥ ॥अवधेहिधराानाथकथयामियथातथम् ॥व्रतस्यास्यविधानंचफलंचाभीष्टदेवताम् ॥ १ ॥ पुरापुरःश्रीदप त्न्याःश्रीमुख्याब्रह्मसूनुना ॥ नारदेनसुतार्थिन्याव्रतमेतदुदीरितम् ॥ २॥ चीर्णंचाथतयादेव्यापुत्रोभून्नलकूबरः ॥ अन्याभिरपिबह्वीभिःपु त्राःप्राप्ताव्रतादितः॥ ३॥

येऽभ्यधिकेसर्वसुंदरे ॥ वीरेशाविष्कृतिःपुण्यासध्यकृताविन्निरूप्यते ॥ १ ॥ अभीष्टतृतीयाव्रतंकथयति ॥ अवधेहीति ॥ १ ॥ पुरोग्रतः ॥ श्रीदपत्न्याःकुबेरकांतायाःऋद्धेः ॥ श्रीरेवमु खंमुख्याश्रेष्ठासेव्याश्रियोमुखमिववामुखंयस्याःसातथा ॥ २ ॥ ३ ॥

विधिनापिविधिनैव ॥ अस्तीतिपाठेपूज्याभवतीत्यर्थः ॥ अत्रव्रते ॥ स्तनंधयेनबालापत्येनउन्मुखंयथास्यात्तथापिबता ॥ उन्मुखंक्षरद्दुग्धमितिस्तनविशेषणंवा ॥ धयताचस्तनंतथेति क्वचित् ॥ ४ ॥ ५ ॥ रजनीहरिद्रा ॥ ६ ॥ स्वर्णपरिमाणंचाशीतिरक्तिकम् ॥ ७ ॥ विधिंब्रह्माणीम् ॥ नारंगमुख्यकैर्नारंगाद्यैरित्यर्थः ॥ ८ ॥ मृगनाभिभिःकस्तूरीभिः ॥ बहुभंगिभिः

विधिनाप्यत्रसंपूज्यागौरीसर्वविधानवित् ॥ स्तनंधयेनसहिताधयतास्तनमुन्मुखम् ॥ ४ ॥ मार्गशीर्षतृतीयायांशुक्लायांकलशोपरि ॥ ताम्रपात्रंनिधायैकंतंडुलैःपरिपूरितम् ॥ ५ ॥ अविच्छिन्नंनवीनंचरजनीरागरंजितम् ॥ वासःपात्रोपरिन्यस्यसूक्ष्मात्सूक्ष्मतरंपरम् ॥ ६ ॥ तस्योपरिशुभंपद्मंरविरश्मिविकासितम् ॥ तत्कर्णिकायाउपरिचतुःस्वर्णविनिर्मितम् ॥ ७ ॥ विधिंसंपूजयेद्भक्त्यारत्नपट्टांबरादिभिः ॥ पुष्पैर्नानाविधैरम्यैःफलैर्नारंगमुख्यकैः ॥ ८ ॥ सुगंधैश्चंदनाद्यैश्चकर्पूरमृगनाभिभिः ॥ परमान्नादिनैवेद्यैःपक्वान्नैर्बहुभंगिभिः ॥ ९ ॥ धूपैरगुरुमुख्यैश्चरम्येकुसुममंडपे ॥ रात्रौजागरणंकार्यंविनिद्रैःपरमोत्सवैः ॥ १० ॥ हस्तमात्रमितेकुंडेजातवेदसइत्यृचा ॥ घृतेनमधुनाप्लुत्यजुहुयान्मंत्रविद्द्विजः ॥ ११ ॥ सहस्रंकमलानांचस्मेराणांस्वयमेवहि ॥ नवप्रसूतांकपिलांसुशीलांचपयस्विनीम् ॥ १२ ॥ दद्यादाचार्यवर्यायसालंकारांसलक्षणाम् ॥ उपोष्यदंपतीभक्त्यानवांबरविभूषितौ ॥ १३ ॥ प्रातःस्नात्वाचतुर्थ्यांचसंपूज्याचार्यमादृतः ॥ वस्त्रैराभरणैर्माल्यैर्दक्षिणाभिर्मुदान्वितौ ॥ १४ ॥ सोपस्करांचतांमूर्तिमाचार्यायनिवेदयेत् ॥ समुच्चरन्निमंमंत्रंव्रतकृन्मिथुनंमुदा ॥ १५ ॥ नमोविश्वविधानज्ञेविधेविविधकारिणि ॥ सुतंवंशकरंदेहितुष्टामुष्माद्व्रताच्छुभात् ॥ १६ ॥ सहस्रंभोजयित्वाथद्विजानांभक्तिपूर्वकम् ॥ भुक्तशेषेणचान्नेनकुर्याद्वैपारणंततः ॥ १७ ॥ इत्थमेतद्व्रतंराजंश्चिकीर्षामित्वयासह ॥ कुरुचैतत्प्रियंमत्यमभीष्टफललब्धये ॥ १८ ॥

नानाभेदवद्भिः ॥ ८ ॥ विगतानिद्रायेभ्यस्तैः ॥ कुसुममंडपेकुसुमव्याप्तमंडपे ॥ १० ॥ जातवेदसइतिऋचामंत्रेण ॥ आप्लुत्यआलोड्य ॥ द्विजइत्यनेनद्विजातीनामेवास्मिन्व्रतेऽधिकारइतिसूचितम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ दंपतीस्त्रीपुंसौ ॥ १३ ॥ आचार्यंच आदृतःआदरयतः ॥ दंपत्योर्विशेषणंमुदान्वितावितिे ॥ यद्वादंपतीव्रतकर्तारौआदृतःआदरतःमुदान्वितौभवेतामिति शेषः ॥ अन्यत्समानम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ विदधातीतिविधिस्तत्संबोधनंहेसृष्टिकर्त्रीत्यर्थः ॥ १६ ॥ मुक्तशेषेणावशिष्टेनान्नेन ॥ १७ ॥ १८ ॥

---

१ अपीत्यत्रेत्यर्थः २ विदधातिविधिस्तांसृष्टिकर्त्रीमितिव्युत्पत्तेः ३ अत्रोत्तरत्रार्थांतरेपीदमार्षम् ४ समुच्चरदिमंमंत्रमितिपाठोपेक्षिइतिभाति

समाकार्यआकारयि

मुनेव्रतंसमाचीर्णपत्न्यासहेतिशेषः॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥२३ ॥ मूलर्क्षेपुत्रोत्पत्त्याराज्ञोऽरिष्टेनाशेसंस्थिता ॥ विज्ञापनमेवाह देवीति ॥ २४ ॥ २५ ॥

त्वा ॥ २६ ॥ २७ ॥ मंत्रिविज्ञप्तिनुन्नयामंत्रिवाक्यप्रेरितया ॥ पाठांतरेमंत्रिभिर्विज्ञप्तः[१]पितुरनिष्टकृत्पुत्रोयस्यास्तया ॥ लास्यशशिप्रभंकमनीयचंद्रप्रभम् ॥ २८ ॥ स्थाप्यनिधाय ॥

इतिभूपालवर्येणश्रुत्वासंहृष्टचेतसा ॥ मुनेर्व्रतंसमाचीर्णसांतर्वत्नीबभूवह ॥ १९ ॥ तयाथप्रार्थितागौरीगर्भिण्याभक्तितोषिता ॥ पुत्रंदेहि महामायेसाक्षाद्विष्णवंशसंभवम् ॥ २० ॥ जातमात्रोव्रजेत्स्वर्गंपुनरायातिचात्रवै ॥ भक्तःसदाशिवेऽत्यर्थंप्रसिद्धःसर्वभूतले ॥ २१ ॥ विनै वस्तन्यपानेनषोडशाब्दाकृतिःक्षणात् ॥ एवंभूतःसुतोगौरियथामेस्यात्तथाकुरु ॥ २२ ॥ मृडान्यापितथेत्युक्ताराज्ञीभक्त्यातितुष्टया ॥ अथ कालेनतनयंमूलर्क्षेसाप्यजीजनत् ॥ २३ ॥ हितैरमात्यैरथसाविज्ञप्तारिष्टसंस्थिता ॥ देविराजार्थिनीचेत्त्वंत्यजदुष्टर्क्षजंसुतम् ॥ २४ ॥ सामं त्रिवाक्यमाकर्ण्यकेवलंपतिदेवता ॥ अत्याक्षीत्तंतथाप्राप्तंतनयंनयकोविदा ॥ २५ ॥ धात्रेयिकांसमाकार्यप्राहेदंसानृपांगना ॥ पंचमुद्रेम हापीठेविकटानाममातृका ॥ २६ ॥ तदग्रेस्थापयित्वामुंबालंधात्रेयिकेवद ॥ गौर्यादत्तःशिशुरसौतवाग्रेविनिवेदितः ॥ २७ ॥ राज्यापत्युः प्रियैषिण्यामंत्रिविज्ञप्तिनुन्नया ॥ सापिराज्ञ्युदितंश्रुत्वाशिशुंलास्यशशिप्रभम् ॥ २८ ॥ विकटायाःपुरःस्थाप्यगृहंधात्रेयिकागता ॥ अथ सादिकटादेवीसमाहूयचयोगिनीः ॥ २९ ॥ उवाचनयतक्षिप्रंशिशुंमातृगणाग्रतः ॥ तासामाज्ञांचकुरुतरक्षतामुंप्रयत्नतः ॥ ३० ॥ योगिन्यो विकटावाक्यात्खेचर्यस्ताःक्षणेनतम् ॥ निन्युर्गगनमार्गेणब्राह्म्याद्यायत्रमातरः ॥ ३१ ॥ प्रणम्ययोगिनीवृंदंतंशिशुंसूर्यवर्चसम् ॥ पुरोनि धायमातॄणांप्रोवाचविकटोदितम् ॥ ३२ ॥ ब्रह्माणीवैष्णवीरौद्रीवाराहीनारसिंहिका ॥ कौमारीचापिमाहेंद्रीचामुंडाचैवचंडिका ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वातंबालकंरम्यंविकटाप्रेषितंततः ॥ पप्रच्छुर्युगपड्डिंभंकस्तेतातःप्रसूश्चका ॥ ३४ ॥

उवाचनयतक्षिप्रमित्यादिजातमात्रोव्रजेत्स्वर्गमित्यादिदेवीवराभिप्रायेण ॥ मातृगणोव

न्यस्यपुरोभागेइतिचक्कचित्[२] ॥ न्यस्यसंन्यस्येत्यर्थः ॥ योगिनीश्चतुःषष्टियोगिनीः ॥ २९ ॥

क्ष्यमाणाःब्रह्माण्याद्याःशक्तयः ॥ स्तनपानंचेतिक्कचित् ॥ कुरुतकारयतेत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ डिंभंशिशुम् ॥ ३४ ॥

---

१ मंत्रिविज्ञप्तपुत्रयेति　　२ पूर्वश्लोकेलास्येत्रन्यस्येतिअत्रचपुरःस्थाप्येत्यस्यस्थानेपुरोभागेइतिचेत्यर्थः

मातृभिश्चेतिपृष्टःसयदाकिंचिन्नवक्तिच ॥ तदातद्योगिनीचक्रंप्राहमातृगणस्त्विति ॥ ३५ ॥ राजयोग्योभवत्येषमहालक्षणलक्षितः ॥ पुनस्तत्रैवनेतव्योयोगिन्यस्त्वविलंबितम् ॥ ३६ ॥ पंचमुद्रामहादेवीतिष्ठतेयत्रकाम्यदा ॥ यस्याःसंसेवनान्नॄणांनिर्वाणश्रीरदूरतः ॥ ३७ ॥ सर्वत्रशुभजन्मिन्यांकाश्यांमुक्तिःपदेपदे ॥ तथापिसविशेषंहितत्पीठंसर्वसिद्धिकृत् ॥ ३८ ॥ तत्पीठसेवनादस्यषोडशाब्दाकृतेःशिशोः ॥ सिद्धिर्भवित्री परमाविश्वेशानुग्रहात्परात् ॥ ३९ ॥ एवंमातृगणाशीर्भिर्योगिनीभिःक्षणेनहि ॥ प्रापितोमातृवाक्येनपंचमुद्रांकितंपुनः ॥ ४० ॥ संप्राप्यतन्महापीठंस्वर्गलोकादिहागतः ॥ आनंदकाननेदिव्यंततापविपुलंतपः ॥ ४१ ॥ तपसातीव्रतीव्रेणनिश्चलेंद्रियचेतसः ॥ तस्यराजकुमारस्यप्रसन्नोभूद्धुमाधवः ॥ ४२ ॥ आविर्बभूवपुरतोलिंगरूपेणशंकरः ॥ प्रोवाचचप्रसन्नोस्मिवरंब्रूहिनृपांगज ॥ ४३ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ सर्वज्योतिर्मयंलिंगंपुरतोवीक्ष्यवाङ्मयम् ॥ सप्तपातालमुद्भिद्यस्थितंबृहदनुग्रहात् ॥ ४४ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौपरितुष्टावधूर्जटिम् ॥ सूक्तैर्जन्मांतराभ्यस्तैःसुदृष्टोरुद्रदैवतैः ॥ ४५ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्देवदेवोमहेश्वरः ॥ संतुष्टस्तपसातस्यप्रोवाचवृषभध्वजः ॥ ४६ ॥ ॥ देवदेवउवाच ॥ वरंवरयसंतप्ततपसाक्लेशितंवपुः ॥ त्वयेदंबालवपुषावशीकृतंमनोमम ॥ ४७ ॥ शिवोक्तंचसमाकर्ण्यवरदानंपुनःपुनः ॥ वरंचप्रार्थयांचक्रेपरिहृष्टतनूरुहः ॥ ४८ ॥ ॥ कुमारउवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवयदिदेयोवरोमम ॥ तदत्रभवतास्थेयंभवतापहृतासदा ॥ ४९ ॥ अस्मिँल्लिंगेस्थितःशंभोकुरुभक्तसमीहितम् ॥ विनामुद्रादिकरणंमंत्रेणापिविनाविभो ॥ ५० ॥

॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वाङ्मयंवेदयोनिम् ॥ बृहत्परिपूर्णम् ॥ बृहदनुग्रहादित्येकंवापदम् ॥ ४४ ॥ सूक्तैरुद्रसूक्तैः ॥ अतएवरुद्रदैवतैरितिविशेषणम् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

---

१ तीव्रतीव्रेणेतिक्वचित्पाठः २ वशितंचमनोममेतिक्वचित्पाठः

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ वीरहेवीर ॥ अनेननामापिविश्वेशेनकृतमितिज्ञेयम् ॥ ५३ ॥ भंक्त्याचेतिकिंचित् ॥ हेममभक्तिपरअंगजपुत्र ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

दिशसिद्धिंपरामत्रदर्शनात्स्पर्शनान्नतेः॥ अस्यलिंगस्ययेभक्तामनोवाक्कायकर्मभिः ॥ ५१ ॥ सदैवानुग्रहस्तेषुकर्तव्योवरएषमे ॥ इतितद्व रमाकर्ण्यलिंगरूपोवदत्प्रभुः॥ ५२॥ एवमस्तुयदुक्तंतेवीरवैष्णवसूनुना ॥ जनेतुर्विष्णुभक्ताच्चराज्ञोऽमित्रजितोभवान्॥ ५३ ॥ विष्वं शएवमुत्पन्नोममभक्तिपरांगज ॥ वीरवीरेश्वरंनामलिंगमेतत्त्वदाख्यया॥ ५४॥ काश्यांदास्यत्यभीष्टानिभक्तानांचिंतितान्यहो॥ अस्मिँ ल्लिंगेसदावीरस्थास्याम्यद्यदिनावधि॥ ५५॥ दास्यामिचपरांसिद्धिमाश्रितेभ्योनसंशयः॥ परंनमहिमानंमेकलौकश्चिच्चवेत्स्यति॥ ५६॥ यस्तुवेत्स्यतिभाग्येनसपरांसिद्धिमाप्स्यति॥ अत्रजप्तंहुतंदत्तंस्तुतमर्चितमेववा॥ ५७॥ जीर्णोद्धारादिकरणमक्षय्यफलहेतुकम्॥ त्वंतुरा ज्यंपरंप्राप्यसर्वभूपालदुर्लभम्॥ ५८॥ भुक्त्वाभोगांश्चविपुलानंतेसिद्धिमवाप्स्यसि॥ पुरीवाराणसीरम्यासर्वस्मिन्जगतीतले॥ ५९॥ पु ण्यस्तत्रापिसंभेदःसरितोरसिगंगयोः॥ ततोऽपिचहयग्रीवंतीर्थंचैवातिपुण्यदम् ॥ ६० ॥ यत्रविष्णुर्हयग्रीवोभक्तचिंतितमर्पयेत्॥ हयग्री वाच्चवैतीर्थाद्गजतीर्थंविशिष्यते॥ ६१ ॥ यत्रवैस्नानमात्रेणगजदानफलंलभेत्॥ कोकावराहतीर्थंचपुण्यदंगजतीर्थतः॥ ६२॥ कोकावरा हमभ्यर्च्यतत्रनोजन्मभाग्जनः॥ अपिकोकावराहाच्चदिलीपेश्वरसन्निधौ॥ ६३ ॥ दिलीपतीर्थंसुश्रेष्ठंसद्यःपापहरंपरम्॥ ततःसगरतीर्थं चसगरेशसमीपतः॥ ६४॥ यत्रमज्जन्नरोमज्जेन्नभूयोदुःखसागरे॥ सप्तसागरतीर्थंचशुभंसगरतीर्थतः॥ ६५॥ सप्ताब्धिस्नानजंपुण्यंयत्र स्नात्वानरोलभेत्॥ महोदधीतिविख्यातंतीर्थंसप्ताब्धितीर्थतः ॥ ६६॥ सकृद्यत्राप्लुतोधीमान्दहेदघमहोदधिम् ॥ चौरतीर्थंततःपुण्यंकपिले श्वरसन्निधौ॥ ६७॥ पापंसुवर्णचौर्यादियत्रस्नात्वाक्षयंव्रजेत्॥ हंसतीर्थंततोपीड्यंकेदारेश्वरसन्निधौ ॥ ६८॥ हंसस्वरूपीयत्राहंनयामि ब्रह्मदेहिनः॥ ६९॥

॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

१ विष्णुभक्ताच्चेत्यत्र

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ सूतवधाल्लोमहर्षणवधात् ॥ ७७ ॥ अंततोऽतकाले ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ हरपापंकेदारकुंडम् ॥ तत्रस्नात्वास्थितस्येत्य

ततस्त्रिभुवनाख्यस्यकेशवस्यातिपुण्यदम् ॥ तीर्थंयत्राप्लुतामर्त्यामर्त्यलोकंविशंतिन ॥ ७० ॥ गोव्याघ्रेश्वरतीर्थंचततोप्यधिकमेवहि ॥ स्वभाववैरमुत्सृज्ययत्रोभौसिद्धिमापतुः ॥ ७१ ॥ ततोपिहिवरंवीरतीर्थंमांधातृसंज्ञितम् ॥ चक्रवर्तिपदंयत्रप्राप्तंतेनमहीभुजा ॥ ७२ ॥ ततोपिमुचुकुंदाख्यंतीर्थंचातीवपुण्यदम् ॥ यत्रस्नातोनरोजातुरिपुभिर्नाभिभूयते ॥ ७३ ॥ पृथुतीर्थंततोप्युच्चैःश्रेयसांसाधनंपरम् ॥ पृथ्वीश्वरंयत्रदृष्ट्वानरःपृथ्वीपतिर्भवेत् ॥ ७४ ॥ ततःपरशुरामस्यतीर्थंचातीवसिद्धिदम् ॥ यत्रक्षत्रवधात्पापाज्जामदग्न्योविमुक्तवान् ॥ ७५ ॥ अद्यापिक्षत्रवधजंपापंतत्रप्रणश्यति ॥ एकेनस्नानमात्रेणज्ञानाज्ञानकृतेनच ॥ ७६ ॥ ततोपिश्रेयसांकर्तृतीर्थंकृष्णाग्रजस्यहि ॥ यत्रसूतवधात्पापाद्बलदेवोविमुक्तवान् ॥ ७७ ॥ दिवोदासस्यवैतीर्थंतत्रराज्ञोऽतिमेधसः ॥ तत्रस्नातोनरोजातुनज्ञानाच्च्यवतेऽततः ॥ ७८ ॥ ततोपिहिमहातीर्थंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ यत्रभागीरथीसाक्षान्मूर्तिरूपेणतिष्ठति ॥ ७९ ॥ स्नात्वाभागीरथीतीर्थेकृत्वाश्राद्धंविधानवित् ॥ दत्वादानंचपात्रेभ्योनभूयोगर्भभाग्भवेत् ॥ ८० ॥ हरपापंचभोवीरतीर्थंभागीरथीतटे ॥ तत्रस्नात्वाक्षयंयांतिमहापापकुलान्यपि ॥ ८१ ॥ योनिष्पापेश्वरंलिंगंतत्रपश्यतिमानवः ॥ निष्पापोजायतेवीरसतल्लिंगेक्षणात्क्षणात् ॥ ८२ ॥ दशाश्वमेधतीर्थंचततोपिप्रवरंमतम् ॥ दशानामश्वमेधानांयत्रस्नात्वाफलंलभेत् ॥ ८३ ॥ ततोपिशुभदंवीरबंदीतीर्थंप्रचक्षते ॥ यत्रस्नातोनरोमुच्येदपिसंसारबंधनात् ॥ ८४ ॥ हिरण्याक्षेणदैत्येनबहुशोदेवताःपुरा ॥ बंदीकृतानिगडितास्तुष्टुवुर्जगदंबिकाम् ॥ ८५ ॥ ततोविश्रृंखलीभूतैर्वंदितायज्जगज्जनिः ॥ तदाप्रभृतिबंदीतिगीयतेद्यापिमानवैः ॥ ८६ ॥ बंदीतीर्थंतुतत्रैवमहानिगडखंडनम् ॥ यत्रस्नातोविमुच्येतसर्वस्मात्कर्मपाशतः ॥ ८७ ॥ बंदीतीर्थंमहाश्रेष्ठंकाशिपुर्यांविशांपते ॥ तत्रस्नातोनरोयायाद्विमुक्तिंदेव्यनुग्रहात् ॥ ८८ ॥

र्थः ॥ तीर्थांतरंवा ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ बंदीदेवी ॥ ८४ ॥ बंदीनामनिर्वक्ति ॥ हिरण्येतिद्वाभ्याम् ॥ निगडितालोहश्रृंखलैर्बद्धाश्च ॥ ८५ ॥ यद्यदा ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥

॥८९॥९०॥९१॥९२॥९३॥९४॥९५॥ ९६ ॥ ब्रह्मतीर्थमिति ॥ पूर्वस्मात्पूर्वस्मात्तीर्थादुत्तरोत्तरस्याधिक्यमात्रमत्रविवक्षितंनतुक्रमोपि ॥ अतएववक्ष्यति ॥ ज्ञेयान्येतानितीर्थानिपु

ततोपिहिश्रेष्ठतरंप्रयागमितिविश्रुतम्॥ प्रयागमाधवोयत्रसर्वयागफलप्रदः॥ ८९ ॥ क्षोणीवराहतीर्थंचततोपिशुभदंपरम् ॥ तत्रस्नातो
नरोजातुतिर्यग्योनिंनगच्छति॥ ९० ॥ ततःकालेश्वरंतीर्थंवीरश्रेष्ठतरंपरम् ॥ कलिकालोनबाधेतेयत्रस्नातंनरोत्तमम् ॥ ९१ ॥ अशोकती
र्थंतत्रैवततोप्यतितरांशुभम्॥ यत्रस्नातोनरोजातुनापतेच्छोकसागरे॥ ९२॥ ततोतिनिर्मलतरंशुक्रतीर्थंनृपांगज ॥ शुक्रद्वारानजायेतय
त्रस्नातोनरोत्तमः॥ ९३ ॥ ततोऽपिपुण्यदंराजन्भवानीतीर्थमुत्तमम् ॥ यत्रस्नात्वाभवानीशौदृष्ट्वानैवपुनर्भवेत् ॥ ९४ ॥ प्रभासतीर्थंवि
ख्यातंततोपिशुभदंनृणाम्॥ सोमेश्वरस्यपुरतस्तत्रस्नातोनगर्भभाक्॥ ९५ ॥ ततोगरुडतीर्थंचसंसारविषनाशनम्॥ गरुडेशंसमभ्यर्च्यत
त्रस्नात्वानशोचति॥ ९६॥ ब्रह्मतीर्थंततःपुण्यंवीरब्रह्मेश्वरात्पुरः ॥ ब्रह्मविद्यामवाप्नोतितत्रस्नानेनमानवः॥ ९७॥ ततोवृद्धार्कतीर्थंचविधि
तीर्थंततःपरम्॥ तत्राप्लुतोनरोयातिरविलोकंसुनिर्मलम् ॥ ९८ ॥ ततोनृसिंहतीर्थंचमहाभयनिवारणम् ॥ कालादपिकुतस्तत्रस्नात्वापरि
बिभेतिच॥ ९९ ॥ ततोपिपुण्यदंनृणांतीर्थंचित्ररथेश्वरम् ॥ यत्रस्नात्वाचदत्वाचचित्रगुप्तंनपश्यति ॥ १०० ॥ धर्मतीर्थंततःपुण्यंधर्मेशपुर
तःस्थितम्॥ तत्रश्राद्धादिकंकृत्वापितॄणामनृणोभवेत् ॥ १ ॥ विशालतीर्थंविमलंविशालफलदंततः ॥ तत्रस्नात्वाविशालाक्षींदृष्ट्वागर्भेन
जायते॥ २॥ जरासंधेशतीर्थंचजरासंधेशसन्निधौ॥ संसारज्वरपीडाभिस्तत्रस्नातोनमुह्यति॥ ३॥ ततोऽपिललितातीर्थंमहासौभाग्यव
र्धनम्॥ स्नात्वार्चयित्वाललितांनदरिद्रोनदुःखभाक्॥ ४ ॥ ततोगौतमतीर्थंचसर्वपापविशोधनम् ॥ स्नात्वापिंडान्विनिर्वाप्ययत्रशोचति
नक्कचित्॥ ५॥ गंगाकेशवतीर्थंचतीर्थंचागस्त्यसंज्ञकम्॥ ततस्तुयोगिनीतीर्थंत्रिसंध्याख्यंततःपरम् ॥६॥ ततस्तुनार्मदंतीर्थंततआरुंधते
यकम्॥ वासिष्ठंचततस्तीर्थंमार्कंडेयमनुत्तमम् ॥ ७ ॥ ज्ञेयान्येतानितीर्थानिपुण्यदान्युत्तरोत्तरम् ॥ खुरकर्तरिसंज्ञंचततस्तीर्थमनुत्तमम्
॥८॥ तत्रश्राद्धादिकरणान्नरोमुच्येतकिल्बिषैः ॥ ततोभगीरथंतीर्थंराजर्षेरतिपुण्यदम्॥ ९ ॥

ण्यदान्युत्तरोत्तरमिति ॥ ९७ ॥ वृद्धार्कतीर्थमिति ॥ ब्रह्मार्केऽतिपाठेब्रह्माब्रह्मणोवृद्धहारीतएवतन्नामार्कोब्रह्मार्कस्तत्तीर्थमित्यर्थः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ चित्रगुप्तंनपश्यतिततोनबिभेतीत्यर्थः ॥१००॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥८॥९॥

||११०||१११||११२||११३||भूतायांचतुर्दश्याम्||११४||११५||११६||११७||११८||११९||१२०||१२१||१२२||१२३||१२४||१२५||१२६||१२७||१२८|| ||इतिश्रीरा०का०त्र्यशीतितमोऽध्यायः ||८३

तत्राल्पमपियच्छेद्यत्कल्पांतेप्यक्षयंहितत् ॥ एतेभ्योपिहितीर्थेभ्योलिंगकोटित्रयादपि ॥ ११० ॥ वीरवीरेश्वरंलिंगंमहाश्रेष्ठंभविष्यति ॥ वीरतीर्थेनरःस्नात्वावीरेशंपरिपूज्यच ॥ १११ ॥ तीर्थेष्वेतेषुसर्वेषुस्नातोभवतिनान्यथा ॥ यस्तुवीरेश्वरंलिंगंनक्तमभ्यर्चयिष्यति ॥ तेनत्रिकोटिसंख्यानिलिंगानीहार्चितानिवै ॥ ११२ ॥ यस्तुकामयतेलक्ष्मींमुक्तिदांभुक्तिदामपि ॥ तेनवीरेश्वरंलिंगंसंसेव्यमतियत्नतः ॥ ११३ ॥ विधायैकंजागरणंनरोवीरेशमर्चयन् ॥ भूतायांनैवगृह्णातिशरीरंपांचभौतिकम् ॥ ११४ ॥ इदंलिंगंसदाभ्यर्च्यंसिद्धैःसंसिद्धिकामुकैः ॥ ऐहिकामुष्मिकान्यस्मात्सर्वान्कामान्समर्थयेत् ॥ ११५ ॥ पंचामृतेनस्नपनंयःकरिष्यतिमानवः ॥ पलेपलेफलंतस्यवीरेशेघटकोटिजम् ॥ ११६ ॥ यदन्यत्रफलंलिंगेकोटिपुष्पप्रदानतः ॥ तदेकेनैवपुष्पेणवीरेशेनात्रसंशयः ॥ ११७ ॥ एकामप्याहुतिंदत्वावीरेश्वरसमीपतः ॥ कोटिहोमफलंसम्यङ्नात्रकार्याविचारणा ॥ ११८ ॥ सिक्थेसिक्थेचनैवेद्येकोटिसिक्थफलंभवेत् ॥ अत्यल्पमपिवीरेशेकृतमक्षयतांव्रजेत् ॥ ११९ ॥ अप्येकंयोमहारुद्रंजपेद्वीरेशसन्निधौ ॥ जापयेद्वाभवेत्तस्यकोटिरुद्रफलंध्रुवम् ॥ १२० ॥ व्रतोत्सर्गादिवीरेशेयत्कृतंव्रतिभिर्नृभिः ॥ तत्कोटिगुणसंख्याकंभवत्येवनसंशयः ॥ १२१ ॥ कृताअष्टौनमस्कारायेनवीरेश्वराग्रतः ॥ अष्टकोटिनमस्कारफलंतस्यनसंशयः ॥ १२२ ॥ सर्वासांसंपदांस्थानमिदंलिंगंभविष्यति ॥ वीरेश्वरंनसंदेहोवीरमेवरदानतः ॥ १२३ ॥ ज्ञानमुत्पत्स्यतेपुंसांतारकाख्यंममाज्ञया ॥ जीवतामेवतत्सेव्यमेतल्लिंगंशुभार्थिभिः ॥ १२४ ॥ एतच्छ्रुत्वापुनःप्राहवीरोमित्रजितःसुतः ॥ प्रणम्यदेवदेवेशंपरिपूर्णमनोरथः ॥ १२५ ॥ तीर्थान्येतानिदेवेशयान्युक्तानिममाग्रतः ॥ कृपयापुनरप्येवतदन्यानिवदप्रभो ॥ १२६ ॥ आदिकेशवमारभ्यतत्तीर्थाच्चभगीरथात् ॥ येषांश्रवणमात्रेणनिष्पापोजायतेनरः ॥ १२७ ॥ इतिश्रुत्वामहेशानोमहीपतनयोदितम् ॥ पुनस्तीर्थानिगंगायांवक्तुंसमुपचक्रमे ॥ १२८ ॥ ॥इतिस्कं०का०वीरेश्वराविर्भावोनामत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥८३॥

१ समर्पयेदित्यपिक्वचित्पाठः

अथाशीतितमेऽध्यायेचतुर्भिरधिकेशुभे ॥ वीरेश्वरप्रसंगेनतीर्थाख्यानमुदीर्यते ॥ १ ॥ आदिकेशवमारभ्य तगीरथतीर्थपर्यंतानितीर्थानिकथयतिआकर्णयेति ॥ संभेदात्संगमात् ॥ ती

स्कंदउवाच ॥ ॥ आकर्णयक्षोणिसुरयथास्थाणुरचीकरत् ॥ गंगावरणयोःपुण्यात्संभेदात्तीर्थभूमिकाम् ॥ १ ॥ संगमेतत्रनिष्णातःसंगमेशंसमर्च्यच ॥ नरोनजातुजननीगर्भसंगमवाप्नुयात् ॥ २ ॥ तत्रपादोदकंतीर्थंयत्रदेवेनशार्ङ्गिणा ॥ आदौपादौक्षालितौतुमंदराच्चागतेनयत् ॥ ३ ॥ विष्णुपादोदकेतीर्थेवारिकार्यंकरोतियः ॥ व्यतीतातेननियतंभूयःसांसारिकीगतिः ॥ ४ ॥ कृतपादोदकस्नानःकृतकेशवपूजनः ॥ वीतसंसारवसतिःकाश्यामासोन्नरोत्तमः ॥ ५ ॥ काश्यांसाभूमिरुद्दिष्टाश्वेतद्वीपइतिद्विजैः ॥ तत्रपुण्यार्जनंकृत्वाश्वेतद्वीपाधिपोभवेत् ॥ ६ ॥ ततःपादोदकात्तीर्थात्तीर्थंक्षीराब्धिसंज्ञकम् ॥ तत्रार्जितमहापुण्योवसेत्क्षीराब्धिरोधसि ॥ ७ ॥ क्षीरोदाद्दक्षिणेभागेतीर्थंशंखाख्यमुत्तमम् ॥ तत्रस्नातोभवेन्नूनंनाशंखादिनिधेःपतिः ॥ ८ ॥ अर्वाक्शंखतीर्थाद्धिचक्रतीर्थमनुत्तमम् ॥ संसारचक्रेनपतेत्तत्तीर्थजलमज्जनात् ॥ ९ ॥ गदातीर्थंतदग्रेतुसंसारगदनाशनम् ॥ तत्रश्राद्धादिकरणात्पश्येद्देवंगदाधरम् ॥ १० ॥ पद्माकृत्पद्मतीर्थंचतदग्रेपितत्पितृकृत् ॥ तत्रस्नानादिकरणात्प्राप्नुयादघसंक्षयम् ॥ ११ ॥ ततस्तीर्थंमहालक्ष्म्यामहापुण्यफलप्रदम् ॥ तत्राभ्यर्च्यमहालक्ष्मींनिर्वाणकमलांलभेत् ॥ १२ ॥ ततोगारुत्मतंतीर्थंसंसारगरनाशनम् ॥ कृतोदकक्रियस्तत्रवैकुंठेवसतिंलभेत् ॥ १३ ॥ ततोनारदतीर्थंचब्रह्मविद्यैककारणम् ॥ तत्रस्नानेनमुक्तःस्याद्दृष्ट्वानारदकेशवम् ॥ १४ ॥ प्रह्लादतीर्थंतद्याम्येमहाभक्तिफलप्रदम् ॥ तत्रवैस्नानमात्रेणविष्णोःप्रियतरोभवेत् ॥ १५ ॥ अंबरीषंततस्तीर्थंमहापातकनाशनम् ॥ तत्रवैशुभकर्माणोजनानोगर्भभाजनम् ॥ १६ ॥ आदित्यकेशवंनामतदग्रेतीर्थमुत्तमम् ॥ कृताभिषेकस्तत्रापिलभेत्स्वर्गाभिषेचनम् ॥ १७ ॥ दत्तात्रेयस्यतत्रास्तितीर्थंत्रैलोक्यपावनम् ॥ योगसिद्धिंलभेत्तत्रस्नानमात्रेणभावतः ॥ १८ ॥

र्थभूमिकांतीर्थस्थानम् ॥ जातावेकवचनम् ॥ १ ॥ निष्णातःनितरांस्नातः ॥ २ ॥ पादोदकाख्यानेकारणमाह ॥ यत्रेति ॥ यद्यतः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ११ ॥ १२ ॥ गारुत्मतंगारुडम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ भावतोभक्त्या ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ स्नातस्यस्नातानां ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ तत्तीर्थं ॥ २९ ॥ सांख्ययोगोज्ञानयोगः ॥ प्रसीदतिसम्यग्भवतीत्यर्थः ॥ ३० ॥

तदग्रेभार्गवंतीर्थंमहाज्ञानसमर्पकम्॥ तत्रस्नानविधानेनभवेद्भार्गवलोकभाक्॥ १९ ॥ ततोवामनतीर्थंचविष्णुसान्निध्यहेतुकम् ॥ तत्र श्राद्धविधानेनमुच्यतेपितृजादृणात्॥ २० ॥ नरनारायणाख्यंहिततस्तीर्थंशुभप्रदम्॥ तत्तीर्थमज्जनात्पुंसांगर्भवासःसुदुर्लभः ॥ २१ ॥ यज्ञवाराहतीर्थंचततोदक्षिणतःशुभम्॥ यत्रस्नातस्यवैपुंसांराजसूयफलंध्रुवम्॥ २२ ॥ विदारनारसिंहाख्यंतीर्थंतत्रास्तिपावनम् ॥ यत्रैकस्नानतोनश्येदघंजन्मशतार्जितम्॥ २३ ॥ गोपीगोविंदतीर्थंचततोवैष्णवलोकदम् ॥ यस्मिन्स्नातोनरोविद्वान्नविंद्याद्गर्भवेदनम् ॥ २४ ॥ लक्ष्मीनृसिंहतीर्थंचगोपीगोविंददक्षिणे ॥ निर्वाणलक्ष्म्यायत्रत्योम्रियतेतुनरोत्तमः ॥ २५ ॥ तद्दक्षिणायांकाष्ठायांशेषतीर्थमनुत्तमम् ॥ महापापौघशेषोपिनतिष्ठेद्यन्निमज्जनात् ॥ २६ ॥ शंखमाधवतीर्थंचतद्याम्यांदिशिचोत्तमम् ॥ तत्तीर्थसेवनान्नॄणांकुतःपापभयंमहत् ॥ २७ ॥ ततोपिपावनतरंतीर्थंतत्क्षणसिद्धिदम्॥ नीलग्रीवाख्यमतुलंतत्स्नायीसर्वदाशुचिः ॥ २८ ॥ तत्रोद्दालकतीर्थंचसर्वाघौघविनाशनम्॥ ददातिमहतीमृद्धिंस्नानमात्रेणतन्नृणाम् ॥ २९ ॥ ततःसांख्याख्यतीर्थंचसांख्येश्वरसमीपतः ॥ तत्तीर्थसेवनात्पुंसांसांख्ययोगःप्रसीदति ॥ ३० ॥ स्वर्लोकायत्रसंलीनःस्वयंदेवउमापतिः॥ अतःस्वर्लीनतीर्थंचस्वर्लीनेश्वरसन्निधौ ॥ ३१ ॥ तत्रस्नानेनदानेनश्रद्धयाद्विजभोजनैः॥ जपहोमार्चनैःपुंसामक्षयंसर्वमेवहि ॥ ३२ ॥ महिषासुरतीर्थंचतत्समीपेतिपावनम् ॥ यत्रतम्वासदैत्येंद्रोविजिग्येसकलान्सुरान् ॥ ३३ ॥ तत्तीर्थसेवकोद्यापिनारिभिःपरिभूयते॥ नपातकैर्महद्भिश्चप्रार्थितंचफलंलभेत् ॥ ३४ ॥ बाणतीर्थंचतस्याराक्तत्सहस्रभुजप्रदम्॥ तत्रस्नातोनरोभक्तिंप्राप्नुयाच्छांभवींस्थिराम्॥ ३५ ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥

---

१ पुंसइतिपाठोन्यत्रपुस्तके   २ विनाशकृदित्यपिक्वचित्पाठः   ३ नारितइत्यपिक्वचित्पाठः

गोप्रतारेश्वरंनामतदग्रेतीर्थमुत्तमम् ॥ अपुत्रोपितरेद्यत्रस्नातोवैतरणींसुखम् ॥ ३६ ॥ तीर्थंहिरण्यगर्भाख्यंतद्याम्येसर्वपापहृत् ॥ तत्रस्ना तोहिरण्येनमुच्यतेनकदाचन ॥३७॥ ततःप्रणवतीर्थंचसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ जीवन्मुक्तोभवेत्तत्रस्नानमात्रेणमानवः ॥ ३८ ॥ ततःपिशंगि लातीर्थंदर्शनादपिपापहृत् ॥ मुनेममाधिष्ठानंवैतदगस्तेऽतिसिद्धिदम् ॥३९॥ स्नात्वापिशंगिलातीर्थेदत्वादानंचकिंचन ॥ किंशोचतिकृता त्पापादन्यत्रापिमृतोयदि ॥ ४० ॥ योवैपिशंगिलातीर्थेस्नात्वामामर्चयिष्यति ॥ भविष्यतिसमेमित्रंमित्रतेजःसमप्रभम् ॥ ४१ ॥ ततस्त्रैविष्ट पीदृष्टिनिर्मलीकृतपुष्कलम् ॥ तीर्थंपिलिपिलाख्यंवैमनोमलविनाशनम् ॥ ४२ ॥ तत्रश्राद्धादिकरणाद्दीनानाथप्रतर्पणात् ॥ महतींश्रिय माप्नोतिमानवोतीवनिश्चलाम् ॥४३॥ ततोनागेश्वरंतीर्थंमहाघपरिशोधनम् ॥ तत्तीर्थमज्जनादेवभवेत्सर्वाघसंक्षयः ॥४४॥ तद्दक्षिणेमहा पुण्यंकर्णादित्याख्यमुत्तमम् ॥ तीर्थंयत्राप्लुतोमर्त्योभास्करींश्रियमावहेत् ॥४५॥ ततोभैरवतीर्थंचमहाघौघक्षयप्रदम् ॥ चतुरर्थोदयकरंस र्वविघ्ननिवारणम् ॥ ४६ ॥ भौमाष्टम्यांतत्रनरःस्नात्वासंतर्पयेत्पितॄन् ॥ दृष्ट्वाचभैरवंकालंकलिकालंचसंजयेत् ॥ ४७॥ तीर्थंखर्वनृसिंहाख्यं तीर्थाद्भैरवतःपुरः ॥ तत्रस्नातस्यवैपुंसःकुतोघजनितंभयम् ॥ ४८ ॥ मृकंडस्यमुनेस्तीर्थंतद्याम्यामतिनिर्मलम् ॥ तत्रस्नानेनमर्त्यानांनापाय मरणंक्कचित् ॥४९॥ ततःपंचनदाख्यंवैसर्वतीर्थनिषेवितम् ॥ तीर्थंयत्रनरःस्नात्वानसंसारीपुनर्भवेत् ॥५०॥ ब्रह्मांडोदरवर्तीनियानितीर्थानि सर्वतः ॥ ऊर्जेयत्रसमायांतिस्वाघौघपरिनुत्तये ॥ ५१ ॥ सर्वदायत्रसर्वाणिदशम्यादिदिनत्रयम् ॥ तिष्ठंतितीर्थवर्याणिनिजनैर्मल्यहेतवे ॥ ५२ ॥ भूरिशःसर्वतीर्थानिमध्येकाशिपदेपदे ॥ परंपांचनदःकैश्चिन्महिमानापिकुत्रचित् ॥ ५३ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ऊर्जेकार्तिके ॥ नुत्तयेनाशाय ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ मध्येकाशिकाश्यामध्ये ॥ कैश्चित्तीर्थैर्नापिनप्राप्तः ॥ ५३ ॥

१ अत्रपुंवद्भावाभावआर्षः २ शुद्धोदकमित्यप्यर्थांतरंभाति पुष्कलंजलंरलयोःसावर्ण्यात्

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ जडानामज्ञानाम् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ अश्वत्थइतिमंत्रतइति ॥ अश्वत्थेवोनिषदनंपर्णेवोवसतिःकृता गोभाजइ

अप्येकंकार्तिकस्याहस्तत्रवैसफलीकृतम् ॥ जपहोमार्चनादानैःकृतकृत्यास्तएवहि ॥ ५४ ॥ सर्वाण्यपिचतीर्थानियुगपत्तुलितान्यपि ॥ नाधिजग्मुःपंचनद्याःकलायाअपितुल्यताम् ॥ ५५ ॥ स्नात्वापांचनदेतीर्थेदृष्ट्वावैबिंदुमाधवम् ॥ नजातुजायतेधीमान्जननीजठराजिरे ॥ ५६ ॥ ततोज्ञानह्रदंतीर्थंजडानामपिजाड्यहृत् ॥ तत्रस्नातोनरोजातुज्ञानभ्रंशंनचाप्नुयात् ॥ ५७ ॥ तत्रज्ञानह्रदेस्नात्वादृष्ट्वाज्ञानेश्वरंनरः ॥ ज्ञानंतदधिगच्छेद्वैयेननोबाध्यतेपुनः ॥ ५८ ॥ ततोस्तिमंगलंतीर्थंसर्वामंगलनाशनम् ॥ तत्रावगाहनंकृत्वाभवेन्मंगलभाजनम् ॥ ५९ ॥ अमंगलानिनश्येयुर्भवेयुर्मंगलानिच ॥ स्नातुर्वैमंगलेतीर्थेनमस्कर्तुश्चमंगलम् ॥ ६० ॥ मयूखमालिनस्तीर्थंतदग्रेमलनाशनम् ॥ तत्राप्लुतोगभस्तीशंविलोक्यविमलोभवेत् ॥ ६१ ॥ मखतीर्थंतुतत्रैवमखेश्वरसमीपतः ॥ मखजंपुण्यमाप्नोतितत्रस्नातोनरोत्तमः ॥ ६२ ॥ तत्पार्श्वेबिंदुतीर्थंचपरमज्ञानकारणम् ॥ तत्रश्राद्धादिकंकृत्वालभेत्सुकृतमुत्तमम् ॥ ६३ ॥ पिप्पलादस्यचमुनेस्तीर्थंतद्याम्यदिक्स्थितम् ॥ स्नात्वाशनेर्दिनेतत्रदृष्ट्वावैपिप्पलेश्वरम् ॥ ६४ ॥ पिप्पलंतत्रसेवित्वाअश्वत्थइतिमंत्रतः ॥ शनिपीडांनलभतेदुःस्वप्नंचापिनाशयेत् ॥ ६५ ॥ ततस्ताम्रवराहाख्यंतीर्थंचैवातिपावनम् ॥ यत्रस्नानेनदानेननमज्जेदघसागरे ॥ ६६ ॥ तदग्रेकालगंगाचकलिकल्मषनाशिनी ॥ तस्यांस्नात्वानरोधीमांस्तत्क्षणान्निरघोभवेत् ॥ ६७ ॥ इंद्रद्युम्नंमहातीर्थमिंद्रद्युम्नेश्वराग्रतः ॥ तोयकृत्यंतत्रकृत्वालोकमैंद्रमवाप्नुयात् ॥ ६८ ॥ ततस्तुरामतीर्थंचवीररामेश्वराग्रतः ॥ तत्तीर्थस्नानमात्रेणवैष्णवंलोकमाप्नुयात् ॥ ६९ ॥ ततऐक्ष्वाकवंतीर्थंसर्वाघौघविनाशनम् ॥ तत्रस्नानेनपूतात्माजायतेमनुजोत्तमः ॥ ७० ॥ मरुत्ततीर्थंतत्प्रांतेमरुत्तेश्वरसन्निधौ ॥ तत्रस्नात्वातमर्च्येशंमहदैश्वर्यमाप्नुयात् ॥ ७१ ॥ मैत्रावरुणतीर्थंचततःपातकनाशनम् ॥ तत्रपिंडप्रदानेनपितॄणांभवतिप्रियः ॥ ७२ ॥ ततोग्नितीर्थंविमलमग्नीशपुरतोमहत् ॥ अग्निलोकमवाप्नोतितत्तीर्थपरिमज्जनात् ॥ ७३ ॥

त्किलासथयत्सनवथपूरुषमित्यादिमंत्रेणेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ऐक्ष्वाकवंइक्ष्वाकोरिदम् ॥ ७० ॥ अर्च्यअर्चयित्वा ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥

अंगारतीर्थंतत्रैवअंगारेश्वरसन्निधौ ॥ तत्रांगारचतुर्थ्यांतुस्नात्वानिष्पापतामियात् ॥ ७४ ॥ ततोवैकलतीर्थंचकलशेश्वरसन्निधौ ॥ स्नात्वातल्लिंगमभ्यर्च्यकलिकालान्नबिभ्यति ॥ ७५ ॥ चंद्रतीर्थंचतत्रैवचंद्रेश्वरसमीपतः ॥ तत्रस्नात्वार्च्यचंद्रेशंचंद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ७६ ॥ तदग्रेवीरतीर्थंचवीरेश्वरसमीपतः ॥ यद्युक्तंप्राक्लवपुरस्तीर्थानामुत्तमंपरम् ॥ ७७ ॥ विघ्नेशतीर्थंचततःसर्वविघ्नौघघातकृत् ॥ जातुचित्तत्रसंस्नातोनविघ्नैरभिभूयते ॥ ७८ ॥ हरिश्चंद्रस्यराजर्षेस्ततस्तीर्थमनुत्तमम् ॥ यत्रस्नातोनरोजातुनसत्याच्च्यवतेक्वचित् ॥ ७९ ॥ हरिश्चंद्रस्यतीर्थेतुयच्छ्रेयःसमुपार्जितम् ॥ तदक्षयफलंवीरइहलोकेपरत्रच ॥ ८० ॥ ततःपर्वततीर्थंचपर्वतेशसमीपतः ॥ सर्वपर्वफलंतस्यस्नात्वापर्वण्यपर्वणि ॥ ८१ ॥ कंबलाश्वतरंतीर्थंतत्रसर्वविषापहम् ॥ तत्रस्नातोभवेन्मर्त्योगीतविद्याविशारदः ॥ ८२ ॥ ततःसारस्वतंतीर्थंसर्वविघ्नोपपादकम् ॥ तिष्ठेयुःपितरस्तत्रसहदेवर्षिमानवैः ॥ ८३ ॥ उमातीर्थंतुतत्रैवसर्वशक्तिसमन्वितम् ॥ औमेयलोकप्राप्त्यैस्यात्स्नानमात्रेणनिश्चितम् ॥ ८४ ॥ ततस्त्रिलोकीविख्यातंत्रिलोक्युद्धरणक्षमम् ॥ तीर्थश्रेष्ठतरंवीरयदाख्यामणिकर्णिका ॥ ८५ ॥ चक्रपुष्करिणीतीर्थंतदादौविष्णुनाकृतम् ॥ तदाख्याकर्णनादेवसर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ ८६ ॥ स्वर्गौकसस्त्रिसंध्यंवैजपंतिमणिकर्णिकाम् ॥ यन्नामग्रहणंपुंसांश्रेयसेपरमायहि ॥ ८७ ॥ यैःश्रुतायैःस्मृतावीरयैर्दृष्टामणिकर्णिका ॥ तएवकृतिनोलोकेकृतकृत्यास्तएवहि ॥ ८८ ॥ त्रिलोकेयेजपंतीहमानवामणिकर्णिकाम् ॥ जपामितानहंवीरत्रिकालंपुण्यकर्मणः ॥ ८९ ॥ इष्टंतेनमहायज्ञैःसहस्रशतदक्षिणैः ॥ पंचाक्षरीमहाविद्यायेनोक्तामणिकर्णिका ॥ ९० ॥ महादानानिदत्तानितेनवैपुण्यकर्मणा ॥ येनाहमर्चितोवीरसंप्राप्यमणिकर्णिकाम् ॥ ९१ ॥ मणिकर्ण्यंबुभिर्येनतर्पिताःप्रपितामहाः ॥ तेनश्राद्धानिदत्तानिगयायांमधुपायसैः ॥ ९२ ॥

॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥

॥९३॥९४॥९५॥९६॥९७॥ महींपुनरायातीतिशेषः ॥९८ ॥९९ ॥ आप्याआप्यतेय.देदमेवफलमिति ॥१०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११॥

मणिकर्णीजलंयेनसंपीतंशुद्धबुद्धिना॥ किंतस्यसोमपानैस्तैःपुनरावृत्तिलक्षणैः॥ ९३ ॥ तेस्नाताःसर्वतीर्थेषुमहापर्वसुभूरिशः॥ तथाचस र्वावभृथैर्यैःस्नातामणिकर्णिका॥ ९४ ॥ तैःसुराःपूजिताःसर्वेब्रह्मविष्णुमुखामखैः॥ यैःस्वर्णकुसुमैरत्नैरर्चितामणिकर्णिका॥ ९५ ॥ अहंते नोमयासार्धंदीक्षांसंप्राप्यशांभवीम्॥ अर्चितःप्रत्यहंयेनपूजितामणिकर्णिका ॥ ९६ ॥ तपांसितेनतप्तानिशीर्णपर्णादिनाचिरम्॥ सेवि ताश्रद्धयायेनश्रीमतीमणिकर्णिका॥ ९७ ॥ दत्वादानानिभूरीणिमखानिष्ट्वातुभूरिशः॥ चिरंतम्वाप्यरण्येषुस्वैगैश्वर्यान्महींपुनः ॥ ९८॥ विपुलेत्रमहीपृष्ठेपंचक्रोश्यांमनोहरा॥ संश्रितामणिकर्णीयैस्तेयाताश्चानिवर्तकाः ॥ ९९ ॥ दानानांचव्रतानांचक्रतूनांतपसामपि॥ इदमे वफलंमन्येयदाप्यामणिकर्णिका॥१००॥ मोक्षलक्ष्मीरियंसाक्षाच्छ्रीमतीमणिकर्णिका॥ प्रायोस्यामहिमानंवैनवक्ष्यहमपिस्फुटम्॥१॥ अवाच्यांमणिकर्ण्याश्चतीर्थंपाशुपतंपरम्॥ तीर्थंतुरुद्रवासाख्यंविश्वतीर्थमतःपरम्॥ २ ॥ मुक्तितीर्थंततोरम्यमविमुक्तमथोत्तमम्॥ तीर्थं चतारकंस्कांदंढुंढेस्तीर्थंततोपिच॥ ३ ॥ भवानेयमथैशानंज्ञानतीर्थमथोत्तमम्॥ नंदितीर्थंविष्णुतीर्थंतीर्थंपैतामहंततः॥ ४ ॥ नाभितीर्थमि दंचैवब्रह्मनालमतःपरम्॥ ततोभागीरथंतीर्थंयत्तवाग्रेपुराकथि॥५॥ तीर्थान्युत्तरवाहिन्यांस्वर्धुन्यांकाशिसन्निधौ॥ संत्यनेकानिपुण्यानि मयोक्तान्यल्पशःपुनः॥ ६ ॥ तत्रापिनितरांश्रेष्ठापंचतीर्थीनृपांगज॥ यस्यांस्नात्वानरोभूयोगर्भवासंनसंस्मरेत्॥ ७॥ प्रथमंचासिसंभेदंती र्थानांप्रवरंपरम्॥ ततोदशाश्वमेधाख्यंसर्वतीर्थनिषेवितम्॥८॥ ततःपादोदकंतीर्थमादिकेशवसन्निधौ॥ ततःपंचनदंपुण्यंस्नानमात्रादघौ घघ्नम्॥ ९ ॥ एतेषामपितीर्थानांचतुर्णामपिसत्तम॥ पंचमंमणिकर्ण्याख्यंमनोवयवशुद्धिदम् ॥ ११० ॥ अहंस्नाम्यत्रसततमुमयासहपर्व सु॥ब्रह्मणाविष्णुनासार्धंसहेंद्रादिसुरर्षिभिः॥ ११॥ अतएवात्रगीयेतगाथेयंश्रुतिसंमता॥नागलोककृतावासैःस्वर्गौकोभिश्चसंततम्॥१२॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंसत्यपूर्वमिदंवचः॥ मणिकर्णीसमंतीर्थंनास्तिब्रह्मांडगोलके॥१३॥ पंचतीर्थ्यांनरःस्नात्वानदेहंपांचभौतिकम्॥ गृह्णाति जातुचित्काश्यांपंचास्योवाथजायते॥ १४॥

॥१२ ॥ १३ ॥ सद्योजातवामदेवाघोरतत्पुरुषेशानपंचमुखत्वात्पंचास्योविश्वेश्वरः ॥ १४॥

॥१५॥१६॥ कामेशंकामेशाख्यानम् ॥११७॥ ॥ इतिश्रीरा० का० टी० चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥८४॥ ॥छ॥ ॥ पंचाशीतितमेऽध्यायेदुर्वासोवरपूर्वकम् ॥ श्रीमत्कामेश्वरोत्पत्तिर्व र्ण्यतेतिमनोहरा ॥ १ ॥ कामेश्वरोत्पत्तिवक्तुंप्रतिजानीते ॥ जगज्जनन्याइति ॥१॥२॥ महामर्षोऽसहनशीलोमहाक्रोधइतिवा ॥३॥४॥ उटजानिपर्णशालाः ॥५॥६॥ जटाजटितमौ

इतिदत्वावरान्देवोवीरस्यांतर्दधेहरः॥ सचवीरोपिवीरेशंप्राच्यप्राप्तःसमीहितम् ॥ १५ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ तीर्थाध्यायमिमंपुण्यमग स्त्येयोनिशामयेत्॥ तस्याघसंक्षयंयायादपिजन्मशतार्जितम्॥ १६॥ इतिवीरेश्वराख्यानंतीर्थाख्यानप्रसंगतः॥ कथितंतेपुरागस्त्येकामेशं कथयाम्यतः॥ ११७॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेवीरेश्वराख्यानंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः॥८४॥ ॥छ॥ ॥स्कंदउवाच॥ जगज्जनन्याःपार्वत्याःपुरोगस्त्येपुरारिणा॥ यथाख्यायिकथापुण्यातथातेकथयाम्यहम् ॥ १ ॥ पुरामहीमिमांसर्वांससमुद्राद्रिकाननाम्॥ ससरित्कांसार्णवांचसग्रामपुरपत्तनाम् ॥ २ ॥ परिभ्रम्यमहातेजामहामर्षोमहातपाः ॥ दुर्वासाःसंपरिप्राप्तःशंभोरानंदकाननम् ॥ ३ ॥ विलोक्याक्रीडमखिलंबहुप्रासादमंडितम्॥ बहुकुंडतडागंचशंभोस्तोषमुपागमत्॥ ४॥ पदेपदेमुनीनांचजितकालमहाभियाम् ॥ दृष्ट्वो टजानिरम्याणिदुर्वासाविस्मितोभवत्॥५॥ सर्वर्तुकुसुमान्वृक्षान्सुच्छायस्निग्धपल्लवान्॥ सफलान्सुलताश्लिष्टान्दृष्ट्वाप्रीतिमगान्मुनिः ॥६॥ दुर्वासाश्चातिहृष्टोभूद्दृष्ट्वापाशुपतोत्तमान्॥ भूतिभूषितसर्वांगान्जटाजटितमौलिकान्॥ ७॥ कौपीनमात्रवसनान्स्मरारिध्यानत त्परान्॥ कक्षीकृतमहालाबून्हुडुत्कारजितांबुदान्॥८॥ करंडदंडपानीयपात्रमात्रपरिग्रहान्॥ क्वचित्त्रिदंडिनोदृष्ट्वानिःसंगान्निष्परिग्रहान् ॥९॥कालादपिनिरातंकान्विश्वेशशरणंगतान्॥ क्वचिद्वेदरहस्यज्ञानाबाल्यब्रह्मचारिणः॥१०॥ नित्यंभागीरथीस्नानपरिपिंगलमूर्धजान्॥ विलोक्यकाश्यांदुर्वासाब्राह्मणान्सुमुदेतराम्॥ ११ ॥ पशुष्वपिचयातुष्टिर्मृगेष्वपिचयाद्युतिः॥ तिर्यक्ष्वपिचयाहृष्टिःकाश्यांनान्यत्रसास्फु टम्॥ १२॥ इदंसुश्रेयसोव्युष्टिःक्षामरेषुत्रिविष्टपे ॥ यत्रत्येष्वपितिर्यक्षुपरमानंदवर्धिनी॥ १३॥

लिकान्जटाव्याप्तमस्तकान् ॥७॥ कक्षीति ॥ कक्षीकृताःकक्षेधृताअलाब्वोविभूतिपात्राणियैस्तान् ॥ हुडुत्कारजितांबुदान्हुडुत्कारशब्देर्जितमेघस्वनानित्यर्थः ॥ फुडुदितिक्वचित् ॥ उडुदित्यन्यत्र ॥८॥ करंडोदेवाधारपात्रम् ॥९॥१०॥११॥पशुषुग्राम्येषुगोमहिषादिषु ॥ मृगेष्वारण्येषुहरिणादिषु॥ तिर्यक्षुपक्षिषु ॥ हृष्टिर्हृष्टता॥१२॥व्युष्टिःविशिष्टस्थानम्॥१३॥

॥ १४ ॥ शुभाआयतिरुत्तरकालीनफलंयस्यसः ॥ १५ ॥ नागभूःपातालं ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अमर्षिणोऽसहिष्णवः ॥ २४ ॥ क्रुधा

वरमेतेपिपशवआनंदवनचारिणः ॥ सदानंदाःपुनर्देवाननंदनवनाश्रिताः ॥ १४ ॥ वरंकाशीपुरीवासीम्लेच्छोपिहिशुभायतिः ॥ नान्यत्र त्योदीक्षितोपिसहिमुक्तेरभाजनम् ॥ १५ ॥ वैश्वेश्वरीपुरीचैषायथामेचित्तहारिणी ॥ सर्वापिनतथाक्षोणीनस्वर्गोनैवनागभूः ॥ १६ ॥ स्थैर्य ववंधनक्वापिभ्रमतोमेमनोगतिः ॥ सर्वस्मिन्नपिभूभागेयथास्थैर्यमगादिह ॥ १७ ॥ रम्यापुरीभवेदेषाब्रह्मांडादखिलादपि ॥ परिष्टुत्येतिदु र्वासाश्चेतोवृत्तिमवापह ॥ १८ ॥ तप्यमानोपिहितपःसुचिरंसमहातपाः ॥ यदानापफलंकिंचिच्चुकोपचतदाभृशम् ॥ १९ ॥ धिक्कमांतापसं दुष्टंधिक्कमेदुश्चरंतपः ॥ धिक्क्षेत्रमिदंशंभोःसर्वेषांचप्रतारकम् ॥ २० ॥ यथानमुक्तिरत्रस्यात्कस्यापिकरवैतथा ॥ इतिशप्तुंयदोद्युक्तःसंज हासतदाशिवः ॥ २१ ॥ तत्रलिंगमभूदेकंख्यातंप्रहसितेश्वरम् ॥ तल्लिंगदर्शनात्पुंसामानंदःस्यात्पदेपदे ॥ २२ ॥ उवाचविस्मयाविष्टोमनस्ये वमहेशिता ॥ ईदृशेभ्यस्तपस्विभ्योनमोस्त्वितिपुनःपुनः ॥ २३ ॥ यत्रैवहितपस्यंतियत्रैवविहिताश्रमाः ॥ लब्धप्रतिष्ठायत्रैवतत्रैवामर्षिणो द्विजाः ॥ २४ ॥ मनाकूचिंतितमात्रंतुचेल्लभंतेनतापसाः ॥ क्रुधातदैवजीयंतेहारिण्यातपसांश्रियः ॥ २५ ॥ तथापितापसामान्याःस्वश्रेयोवृ द्धिकांक्षिभिः ॥ अक्रोधनाःक्रोधनावाकाचिंताहितपस्विनाम् ॥ २६ ॥ इतियावन्महेशानोमनस्येवविचिंतयेत् ॥ तावत्तत्क्रोधजोवह्निर्व्या नशेव्योममंडलम् ॥ २७ ॥ तत्क्रोधानलधूमौघैर्व्यापितंयन्नभोंगणम ॥ तद्दधातिनभोद्यापिनीलिमानंमहत्तरम् ॥ २८ ॥ ततोगणाःपरिक्षु ब्धाःप्रलयार्णवनीरवत् ॥ आःकिमेतत्किमेतद्वैभाषमाणाःपरस्परम् ॥ २९ ॥ गर्जंतस्तर्जयंतश्चप्रोद्यतायुधपाणयः ॥ प्रमथाःपरितस्थुस्तेप रितोधामशांभवम् ॥ ३० ॥

क्रोधेन ॥ २५ ॥ ननुयद्येवंभूतास्तापसाःदुर्वासःप्रभृतयःकथंतर्हितानन्येतपस्विनोमन्यंतेतत्राह ॥ तथापीति ॥ २६ ॥ व्यानशेव्याप्तवान् ॥ २७ ॥ व्यापितंव्याप्तम् ॥ यद्यस्मात्तत्त स्मात् ॥ २८ ॥ आइतिकोपेपीडायांवा ॥ २९ ॥ परितोधामशांभवंशंभोर्धाम्नःआनंदकाननस्यचतुर्दिक्ष्वित्यर्थः ॥ ३० ॥

अंतकःकालाग्निरुद्रःप्रलयानलइतियावत् ॥ विधाताब्रह्मा ॥ लेखादेवाइंद्रादयः ॥ परोविष्णुः ॥ ३१ ॥ मरुस्थलींनिरुदकभूमिं ॥ ३२ ॥ दध्मोधारयेम ॥ ३३ ॥ स्फोटयामःखंडं नयामः ॥ आस्फालयामोदूरेप्रक्षेप्स्यामः ॥ अन्योन्यंपरस्परं ॥ तालवद्यथैकेनतालेनतालांतरंदूरीक्रियतेतेनाप्यन्यत्तद्वदित्यर्थः ॥ ३४ ॥ ग्रसामइति ॥ यद्यपिवाराणसीभुवनम

कोयमःकोथवाकालःकोमृत्युःकस्तथांतकः॥कोवाविधाताकेलेखाःकुद्धेष्वस्मासुकःपरः॥३१॥ अग्निंपिबामोजलवच्चूर्णीकुर्मोखिलान्गिरीन्॥ सप्तापिचार्णवांस्तूर्णंकरवाममरुस्थलीम्॥ ३२॥ पातालंचानयामोर्ध्वमधोदध्मोथवादिवम्॥ एकमेवहिवाग्रासंगगनंकरवामहे ॥ ३३॥ ब्रह्मांडभांडमथवास्फोटयामःक्षणेनहि॥ आस्फालयामोवान्योन्यंकालंमृत्युंचतालवत्॥ ३४॥ ग्रसामोवाथभुवनंमुक्तावाराणसींपुरीम्॥ यत्रमुक्ताभवंत्येवमृतमात्रेणजंतवः॥ ३५॥ कुतोऽयंधूमसंभारोज्वालावल्यःकुतस्त्वमूः॥ कोवामृत्युंजयंरुद्रंनोविद्यान्मदमोहितः॥ ३६॥ इतिपारिषदाःशंभोर्महाभयभयप्रदाः ॥ जल्पंतःकल्पयामासुःप्राकारंगगनस्पृशम्॥ ३७॥ शकलीकृत्यबहुशःशिलावत्प्रलयानलम्॥ नंदीचनंदिषेणश्चसोमनंदीमहोदरः॥ ३८॥ महाहनुर्महाग्रीवोमहाकालोजितांतकः ॥ मृत्युप्रकंपनोभीमोघंटाकर्णोमहाबलः ॥ ३९॥ क्षोभणोद्रावणोजृंभीपंचास्यःपंचलोचनः ॥ द्विशिरास्त्रिशिराःसोमःपंचहस्तोदशाननः ॥ ४०॥ चंडोभृंगिरिटिस्तंडीप्रचंडस्तांडवप्रियः ॥ पिचिंडिलःस्थूलशिराःस्थूलकेशोगभस्तिमान्॥ ४१॥ क्षेमकःक्षेमधन्वाचवीरभद्रोरणप्रियः ॥ चंडपाणिःशूलपाणिःपाशपाणिःकृशोदरः॥ ४२॥ दीर्घग्रीवोथपिंगाक्षःपिंगलःपिंगमूर्धजः ॥ बहुनेत्रोलंबकर्णःखर्वःपर्वतविग्रहः ॥ ४३॥ गोकर्णोगजकर्णश्चकोकिलास्योगजाननः॥ अहंवैनैगमेयश्चविकटास्योट्टहासकः॥ ४४॥ सीरपाणिःशिवारावोवैणिकोवेणुवादनः॥ दुराधर्षोदुःसहश्चगर्जनोरिपुतर्जनः॥ ४५॥ इत्याद्यागणेशानाःशतकोटिदुरासदाः ॥ काश्यांनिवारयामासुरपिप्राभंजनींगतिम्॥ ४६॥

ध्येनभवतितथापिप्रतीत्यभिप्रायेणेदमुक्तमितिज्ञेयम् ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शकलीकृत्यखंडशःकृत्य ॥ प्रलयानलंदुर्वासः क्रोधवह्निम् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ भृंगिरिटिरितीदं तत्वमार्षम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ प्राभंजनींवायुसंबंधिनीम् ॥ ४६ ॥

---

१ मरणमात्रेणेत्यर्थः

दुर्वाससश्चेतिचकारोभिन्नक्रमे ॥ क्षुब्धेषुतेषुचेतिसंबध्यते ॥ ४७ ॥ ननुयदिवायोरपिगतिर्नास्तिकथंचंद्रसूर्यौप्रविष्टावित्यतआह ॥ नगणैरिति ॥ नअकृतानुज्ञौअपितुकृतानुज्ञौ ॥ तत्रहेतुस्तत्तेजइति ॥ स्वतेजसानिष्प्रभौदृष्ट्वाकरुणयाकृतानुज्ञावित्यर्थः ॥ ४८ ॥ आनुसूयेयः अनुसूयायाः पुत्रइत्यर्थः ॥४९ ॥ अवन्रक्षन् ॥ ५० ॥ अनुक्रोशस्तोदयातः ॥५१॥

क्षुब्धेषुतेषुवीरेषुचकंपेभुवनत्रयम्॥ दुर्वाससश्चकोपाग्निज्वालाभिर्व्याकुलीकृतम् ॥ ४७॥ तदाविविशतुःकाश्यांसूर्याचंद्रमसावपि॥ नगणैरकृतानुज्ञौतत्तेजःशमितप्रभौ॥ ४८ ॥ निवार्यप्रमथानीकमतिक्षुब्धमुमाधवः॥ मदंशएवहिमुनीरानसूयेयएषवै॥ ४९॥ अथोदुर्वाससोलिंगादाविरासीत्कृपानिधिः॥ महातेजोमयःशंभुर्मुनिशापात्पुरीमवन्॥ ५०॥ माभूच्छापोमुनेःकाश्यांनिर्वाणप्रतिबंधकः॥ इत्यनुक्रोशतोदेवस्तस्यप्रत्यक्षतांगतः ॥५१॥ उवाचचप्रसन्नोस्मिमहाक्रोधनतापस॥ वरयस्ववरःकस्तेमयादेयोविशंकितः॥ ५२॥ ततोविलज्जितोगस्त्यशापोद्यतकरोमुनिः॥ अपराद्धंबहुमयाक्रोधांधेनेतिदुर्धिया॥ ५३॥ उवाचचेतिबहुशोधिङ्मांक्रोधवशंगतम् ॥ त्रैलोक्याभयदांकाशींशप्तुमुद्यतचेतसम्॥ ५४ ॥ दुःखार्णवनिमग्नानांयातायातेतिखेदिनाम्॥ कर्मपाशितकंठानांकाश्येकामुक्तिसाधनम्॥ ५५॥ सर्वेषांजंतुजातानांजनन्येकैवकाशिका॥ महामृतस्तन्यदात्रीनेत्रीचपरमंपदम्॥ ५६॥ जनन्यासहनोकाशीलभेदुपमितिंक्वचित्॥ धारयेज्जननीगर्भेकाशीगर्भाद्विमोचयेत्॥ ५७॥ एवंभूतांतुयःकाशीमन्योपिहिशपिष्यति ॥ तस्यैवशापोभवितानतुकाश्याःकथंचन॥ ५८॥ इतिदुर्वाससोवाक्यंश्रुत्वादेवस्त्रिलोचनः॥ अतीवतुषितोजातःकाशीस्तवनलब्धमुत् ॥ ५९॥ यःकाशींस्तौतिमेधावीयःकाशींहृदिधारयेत् ॥ तेनतप्तंतपस्तीव्रंतेनेष्टंक्रतुकोटिभिः ॥ ६० ॥ जिह्वाग्रेवर्ततेयस्यकाशीत्यक्षरयुग्मकम् ॥ नतस्यगर्भवासःस्यात्क्वचिदेवसुमेधसः ॥६१॥ योमंत्रंजपतिप्रातःकाशीवर्णद्वयात्मकम्॥ सतुलोकद्वयंजित्वालोकातीतंव्रजेत्पदम्॥ ६२॥ आनुसूयेयतेज्ञानंकाशीस्तवनपुण्यतः॥ यथेदानींसमुत्पन्नंतथानतपसःपुरा ॥६३॥ मुनेनमेप्रियस्त्वद्वद्दीक्षितोममपूजकः॥ यादृक्प्रियतरःसत्यंकाशीस्तवनलालसः॥ ६४॥

अविशंकितःविशंकारहितःसन् ॥ पाठांतरेक्रियाविशेषणम् ॥५२ ॥ ५३ ॥ उवाचचेतिचकारस्याग्रिमकर्मणासंबंधः ॥ नकेवलमपराद्धमित्युवाचधिङ्मामितिचोवाचेत्यर्थः ॥ बहुशइत्यस्योभयत्रसंबंधः ॥ ५४ ॥ त्रैलोक्याभयदत्वमेवाह ॥ दुःखार्णवेत्यादिना ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ लब्धमुल्लब्धहर्षः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥

---

१ अविशंकितमिति

॥६५॥लौकिकानिशोभनोक्तानिवारयति ॥ श्रुतीरितैरिति॥६६॥भाविभविष्यति॥६७॥६८॥ ननुक्रुद्धानांकुतःश्लाघनीयत्वंतत्राह ॥ यस्यास्तीति ॥ कर्ताकरिष्यतिक्षीणवृत्तिवत् ॥

तादृक्तुष्टिर्नमेदानैस्तादृक्तुष्टिर्नमेमखैः ॥ नतुष्टिस्तपसातादृग्यादृशीकाशिसंस्तवैः ॥ ६५॥ आनंदकाननंयेनस्तुतमेतत्सुचेतसा ॥ तेनाहं संस्तुतःसम्यक्सर्वैःसूक्तैःश्रुतीरितैः ॥ ६६ ॥ तवकामाःसमृद्धाःस्युरानुसूयेयतापस ॥ ज्ञानंतेपरमंभाविमहामोहविनाशनम् ॥ ६७ ॥ अपरंचवरंब्रूहिकिंदातव्यंतवानघ ॥ त्वादृशाएवमुनयःश्लाघनीयायतःसताम् ॥ ६८ ॥ यस्यास्त्येवहिसामर्थ्यंतपसःक्रुध्यतीहसः ॥ कुपितोप्यसमर्थस्तुकिंकर्ताक्षीणवृत्तिवत् ॥ ६९ ॥ इतिश्रुत्वापरिष्टुत्यदुर्वासाःकृत्तिवाससम् ॥ वरंचप्रार्थयामासपरिहृष्टतनूरुहः ॥ ७० ॥ ॥दुर्वासाउवाच॥ ॥देवदेवजगन्नाथकरुणाकरशंकर ॥ महापराधविध्वंसिन्नंधकारेस्मरांतक ॥ ७१ ॥ मृत्युंजयोग्रभूतेशमृडानीशत्रिलोचन ॥ यदिप्रसन्नोमेनाथयदिदेयोवरोमम ॥ ७२ ॥ तदिदंकामदंनामलिंगमस्त्विहधूर्जटे ॥ इदंचपल्वलंमेत्रकामकुंडाख्यमस्तुवै ॥ ७३ ॥ देवदेवउवाच ॥ ॥एवमस्तुमहातेजोमुनेपरमकोपन ॥ यत्त्वयास्थापितंलिंगंदुर्वासेश्वरसंज्ञितम् ॥ ७४ ॥ तदेवकामकृन्नृणांकामेश्वरमिहास्त्विति ॥ यःप्रदोषेत्रयोदश्यांशनिवासरसंयुजि ॥७५॥ संस्नास्यतिनरोधीमान्कामकुंडेत्वदास्पदे ॥ त्वत्स्थापितंचकामेशंलिंगंद्रक्ष्यति मानवः ॥ ७६ ॥ सवैकामकृतादोषाद्यामींनाप्स्यतियातनाम् ॥ बहवोपिहिपाप्मानोबहुभिर्जन्मभिःकृताः ॥ ७७ ॥ कामतीर्थांबुसंस्नानाद्यास्यंतिविलयंक्षणात् ॥ कामाःसमृद्धिमाप्स्यंतिकामेश्वरनिषेवणात् ॥ ७८ ॥ इतिदत्त्वावरान्शंभुस्तल्लिंगेलयमाययौ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ तल्लिंगाराधनात्कामाःप्राप्तादुर्वाससाम्रशम् ॥७९॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकाश्यांकामेश्वरःसदा ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनमहाकामाभिलाषुकैः ॥ ८० ॥ कामकुंडकृतस्नानैर्महापातकशांतये ॥ इदंकामेश्वराख्यानंयःपठिष्यतिपुण्यवान् ॥ यःश्रोष्यतिचमेधावीतौनिष्पापौभविष्यतः ॥ ८१ ॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदुर्वाससोवरप्रदानंनामपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

यथादरिद्रःक्रुद्धोपिकिमपिकर्तुंनशक्नोतितद्वदित्यर्थः ॥६९ ॥७०॥७१॥७२॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ पाप्मानःपापानि ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

॥ छ ॥ ॥ छ ॥

षडशीतितमेध्यायेनानाश्चर्यप्रदेनृणाम् ॥ विश्वकर्मेश्वरोत्पत्तिर्वर्ण्यतेबहुपुण्यदा ॥ १ ॥ विश्वकर्मेश्वरोत्पत्तिंपृच्छति ॥ विश्वकर्मेश्वरमिति ॥ १ ॥ २ ॥ निपुणःसर्वकर्मस्वितिसिद्धव त्कृत्योक्तम् ॥ किंचित्कर्तुंनजानामीतिवक्ष्यमाणविरोधात् ॥ ३ ॥ ४ ॥ उटजंपर्णशालाम् ॥ ५ ॥ कंचुकंप्रसिद्धम् ॥ ६ ॥ वाल्कलंवल्कलेननिर्मितम् ॥ ७ ॥ पादौकर्मभूतौ ॥ ८॥

पार्वत्युवाच॥ ॥विश्वकर्मेश्वरंलिंगंयत्काश्यांप्रथितंपरम्॥ तस्यलिंगस्यकथयदेवदेवसमुद्भवम्॥ १॥ ॥देवदेवउवाच॥ ॥श्रृणुदेवि प्रवक्ष्यामिकथांपातकनाशिनीम्॥ विश्वकर्मेशलिंगस्यप्रादुर्भावंमनोहरम्॥ २॥ विश्वकर्माभवत्पूर्वंब्रह्मणस्त्वपरातनुः॥ त्वष्टुःप्रजापतेः पुत्रोनिपुणःसर्वकर्मसु॥ ३॥ कृतोपनयनःसोथबालोगुरुकुलेवसन्॥ चकारगुरुशुश्रूषांभिक्षान्नकृतभोजनः॥ ४॥ एकदातद्गुरुःप्राहप्रा वृट्कालेसमागते॥ कुरूटजंमदर्थंत्वंयथाप्रावृण्नबाधते॥ ५॥ यत्कदाचिन्नभज्येतनपुरातनतांव्रजेत्॥ गुरुपत्न्यात्वभिहितोरेत्वाष्ट्रकुरुकं चुकम्॥ ६॥ ममांगयोग्यंनोगाढंनश्लथंचप्रयत्नतः॥ विनैववाससाचारुवाल्कलंचसदोज्ज्वलम्॥ ७॥ गुरुपुत्रेणचाज्ञप्तोममार्थंपादुके कुरु॥ यदारूढस्यमेपादौनपंकःसंस्पृशेत्क्वचित्॥ ८॥ चर्मादिबंधनिर्मुक्तेधावतोमेसुखप्रदे॥ याभ्यांचसंचरेवारिस्थलभूमाविवद्रुतम् ॥ ९॥ गुरुकन्यापितंप्राहत्वाष्ट्रमेश्रवणोचिते॥ भूषणेस्वेनहस्तेनकुरुकांचननिर्मिते॥ १०॥ कुमारीक्रीडनीयानिकौतुकानिचदेहिमे॥ दंति दंतमयान्येवस्वहस्तरचितानिच॥ ११॥ गृहोपकरणंद्रव्यंमुसलोलूखलादिकम्॥ तथाघटयमेधाविन्यथात्रुट्यतिनक्वचित्॥ १२॥ अ क्षालितान्यपियथानित्यंपीठानिसत्तम॥ उज्ज्वलानिभवंत्येवस्थालिकाश्चतथाकुरु॥ १३॥ सूपकर्मण्यपिचमांप्रशाधित्वष्टनंदन॥ यथां गुल्योनदह्यंतेपाकःस्याच्चयथाशुभः॥ १४॥ एकस्तंभमयंगेहमेकदारुविनिर्मितम्॥ तथाकुरुवरंत्वाष्ट्रयत्रेच्छातत्रधारये॥ १५॥ येसहा ध्यायिनोप्यस्यवयोज्येष्ठाश्चतेपिहि॥ सर्वेसर्वंसमीहंतेकर्मतत्कृतमेवहि॥ १६॥

॥ ९ ॥ १० ॥ क्रीडनीयानिक्रीडासाधनानि ॥ कौतुकानिकौतुकजनकानि ॥ ११ ॥ घटयचेष्टयसंपादयेत्यर्थः ॥ १२॥ स्थालिकाःपाकपात्राणि ॥ १३ ॥ प्रशाधिशिक्षय ॥ १४॥ वरंश्रेष्ठम् ॥ १५॥ नन्वन्येपिशिष्याःसंतितान्विहायायमेवकिमितिनियुज्यतेतत्राह ॥ यइति ॥ समीहंतेवांछंति ॥ तत्कृतंत्वाष्ट्रकृतम् ॥ तत्कर्मतेनजानंतीत्यर्थः ॥ १६ ॥

 कथमेतत्करिष्यामीतिचिंता ॥ अकरणेशापाद्भयंनरकाच्च ताभ्यामर्दितःपीडितः ॥ १७ ॥ तत्रहेतुमाह ॥ किंचिदिति ॥ १८ ॥ चिताभयेविदृणोति ॥ किंकरोमीति ॥ मेबुद्धेःसाहा

तथेतिसप्रतिज्ञायसर्वेषांपुरतोद्विजे ॥ मध्येवनंप्राविशच्चमहाचिंताभयार्दितः ॥ १७ ॥ किंचित्कर्तुंनजानातिप्रतिज्ञातंचतेनवै ॥ सर्वेषांपुरतःसर्वंकरिष्यामीतिनिश्चितम् ॥ १८ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकोमेसाहाय्यमर्पयेत् ॥ बुद्धेरपिवनस्थस्यशरणंकंव्रजामिच ॥ १९ ॥ अंगीकृत्यगुरोर्वाक्यंगुरुपत्न्यागुरोःशिशोः ॥ योननिष्पादयेन्मूढःसभवेन्निरयीनरः ॥ २० ॥ गुरुशुश्रूषणंधर्मएकोहिब्रह्मचारिणाम् ॥ अनिष्पाद्यतुतद्वाक्यंकथंमेनिष्कृतिर्भवेत् ॥ २१ ॥ गुरूणांवाक्यकरणात्सर्वएवमनोरथाः ॥ सिद्ध्यंतीतरथानैवतस्मात्कार्यंहितद्वचः ॥ २२ ॥ कथंतद्वचसःसिद्धिंप्राप्स्याम्यत्रवनेस्थितः ॥ कश्चमेत्रसहायोस्याद्धिषणादुर्बलस्यवै ॥ २३ ॥ आस्तांगुरुकथादूरंयोऽन्यस्यापिलघोरपि ॥ ओमित्युक्त्वानकुरुतेकार्यंसोथव्रजत्यधः ॥ २४ ॥ कथमेतानिकर्माणिकरिष्येऽज्ञोऽसहायवान् ॥ अंगीकृतानितद्भीत्यानमस्तेभवितव्यते ॥ २५ ॥ यावदित्थंचिंतयतिसत्वाष्ट्रोवनमध्यगः ॥ तावत्तदैवसंप्राप्तस्तेनैकोऽदर्शितापसः ॥ २६ ॥ अथनत्वासतंप्राहवनेदृष्टंतपस्विनम् ॥ कोभवान्मानसंमेयोनितरांसुखयत्यहो ॥ २७ ॥ त्वद्दर्शनेनमेगात्रंचिंतासंतापतापितम् ॥ हिमानीगाहनेनेवशीतलंभवतिक्षणम् ॥ २८ ॥ किंत्वंमेप्राक्तनंकर्मप्राप्तंतापसरूपधृक् ॥ अथवाकरुणावार्धिराविर्भूतःशिवोभवान् ॥ २९ ॥ योसिसोसिनमस्तुभ्यमुपदेशेनयुंक्ष्वमाम् ॥ गुरूक्तंगुरुपत्न्युक्तंगुर्वपत्योक्तमेवच ॥ ३० ॥ कथंकर्तुमहंशक्तःकर्मतत्रदिशाद्भुतम् ॥ कुरुमेबुद्धिसाहाय्यंनिर्जनेबंधुतांगतः ॥ ३१ ॥ इत्युक्तस्तेनसवनेतापसोब्रह्मचारिणा ॥ कारुण्यपूर्णहृदयोयथोक्तमुपदिष्टवान् ॥ ३२ ॥ यआप्तत्वेनसंपृष्टोदुर्बुद्धिंसंप्रयच्छति ॥ सयातिनरकंघोरंयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ३३ ॥

य्यमित्यन्वयः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ अधोनरकम् ॥ २४ ॥ तद्भीत्यातेषांगुर्वादीनांशापभीत्येत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ हिमानीहिमसंहतिः ॥ २८ ॥ वितर्कयति ॥ किंत्वमिति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

॥ ३४ ॥ सत्यंसार्थकम् ॥ ३५ ॥ अनुग्रहात्कृपातः ॥ आराधनादितिकचित् ॥ तत्रहेतुमाह ॥ यद्यस्मात् वैनिश्चितंप्रसिद्धौवा ॥ दुर्लभोमोक्षोऽत्रकाश्यांसुलभः ॥ दुर्लभोप्यत्रेतिपा ठेअत्रजगतिदुर्लभोपीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ प्रापिप्राप्ता ॥ ३७ ॥ इच्छेरिच्छसि ॥ ३८ ॥ पयोमात्रंकेवलंदुग्धम् ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ वीथीमार्गः ॥ ४२ ॥ याहियाहीत्यादरेवीप्सा

तापसउवाच ॥ ॥ब्रह्मचारिन्शृणुब्रूयांकिमद्भुततरंत्विदम् ॥ विश्वेशानुग्रहाद्ब्रह्माप्यभवत्स्रष्टिकोविदः ॥ ३४ ॥ यदित्वंत्वाष्ट्रसर्वज्ञंकाश्या माराधयिष्यसि ॥ ततस्तेविश्वकर्मेतिनामसत्यंभ.वेष्यति ॥ ३५ ॥ विश्वेशानुग्रहात्काश्यामभिलाषानदुर्लभाः ॥ सुलभोदुर्लभोप्यत्रयत्र मोक्षस्तनुत्यजाम् ॥ ३६ ॥ स्रष्टेःकरणसामर्थ्यं स्रष्टिरक्षाप्रवीणता ॥ विधिनाविष्णुनाप्रापिविश्वेशानुग्रहात्परात् ॥ ३७ ॥ याहिवैश्वेश्वरंस म्यपद्मयासमधिष्ठितम् ॥ निर्वाणसंज्ञयाबालयदीच्छेःस्वान्मनोरथान् ॥ ३८ ॥ सहिसर्वप्रदःशंभुर्याचितश्चोपमन्युना ॥ पयोमात्रंददौतस्मै सर्वंक्षीराब्धिमेवच ॥ ३९ ॥ आनंदकाननेशंभोःकिंकिंकेनलभ्यते ॥ यत्रवासकृतांपुंसांधर्मराशिःपदेपदे ॥ ४० ॥ स्वर्धुनीस्पर्शमात्रेणम हापातकसंततिः ॥ यत्रसंक्षयतिक्षिप्रंतांकाशींकोनसंश्रयेत् ॥ ४१ ॥ नताद्दग्धर्मसंभारोलभ्यतेक्रतुकोटिभिः ॥ याद्दग्वाराणसीवीथीसंचारे णपदेपदे ॥ ४२ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांयद्यत्रास्तिमनोरथः ॥ तदावाराणसींयाहियाहित्रैलोक्यपावनीम् ॥ ४३ ॥ सर्वकामफलप्राप्तिस्त दैवस्याद्ध्रुवंनृणाम् ॥ यदैवसर्वदःसर्वःकाश्यांविश्वेश्वरःश्रितः ॥ ४४ ॥ सतापसोक्तमाकर्ण्यत्वाष्ट्रइत्थंसुलष्टवान् ॥ काशीसंप्राप्त्युपायंचतमे वसमपृच्छत ॥ ४५ ॥ ॥त्वाष्ट्रउवाच ॥ ॥तदानंदवनंशंभोःक्वास्तितापससत्तम ॥ यत्रनोदुर्लभंकिंचित्साधकानांत्रयीस्थितम् ॥ ४६ ॥ स्व र्गेवामर्त्यलोकेवाबलिसद्मनिवामुने ॥ क्वनदानंदगहनंयत्रानंदपयोब्धिजा ॥ ४७ ॥ यत्रविश्वेश्वरोदेवोविश्वेषांकर्णधारकः ॥ व्याचष्टेतार कंज्ञानंयेनतन्मयतांययुः ॥ ४८ ॥ सुलभायत्रनियतमानंदवनचारिणः ॥ अपिनैःश्रेयसीलक्ष्मीःकिमन्येल्पमनोरथाः ॥ ४९ ॥ कस्तांमांप्रा पयेच्छंभोःकथंयामितथावद ॥ सतपस्वीतितद्वाक्यमाकर्ण्यश्रद्धयान्वितम् ॥ ५० ॥

॥ ४३ ॥ श्रितआश्रितोभवति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ त्रयीस्थितंलोकत्रयस्थितम् ॥ ४६ ॥ लोकत्रयमेवाह ॥ स्वर्गइति ॥ वेदत्रयप्रतिपाद्यंवा ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ वनचारिणइतिषष्ठ्येकव चनम् ॥ नैःश्रेयसीकैवल्यरूपा ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥५१॥ श्रेयःकल्याणम् ॥५२॥ आयुष्यंचआयुषेहितंकारणंसुलक्षणरूपकरचरणरेखादि ॥ भविष्यंचभविष्यत्सूचकंस्वयोगग्रहतारादि॥५३॥५४॥अतर्कितंयथास्यात्॥५५॥५६॥

प्राहागच्छनयामित्वांयियासुरहमप्यहो॥ दुर्लभंप्राप्यमानुष्यंयदिकाशीनसेविता ॥ ५१ ॥ पुनःक्वनृत्वंश्रेयोभूःक्वकाशीकर्मबंधहृत् ॥ वृथागतेहिमानुष्येकाशीप्राप्तिविवर्जनात्॥५२॥ आयुष्यंचभविष्यंचसर्वमेववृथागतम्॥ अतोहंसफलीकर्तुंमानुष्यंचातिचंचलम्॥५३॥ यास्यामिकाशीमायाहिमायांहित्वात्वमप्यहो॥ इतितेनसहत्वाष्ट्रोमुनिनातिकृपालुना ॥ ५४ ॥ पुरींवैश्वेश्वरींप्राप्तोमनःस्वास्थ्यमवापच ततःप्रापय्यतांकाशींतापसःक्वाप्यतर्कितम्॥५५॥ जगामकुंभसंभूतसत्वाष्ट्रोपीत्यमन्यत॥ अवश्यंसहिविश्वेशःसर्वेषांचिंतितप्रदः॥५६॥ सत्पथस्थिरवृत्तीनांदूरस्थोपिसमीपगः॥ यस्मिन्प्रसन्नदृक्त्र्यक्षस्तंदविष्ठमपिध्रुवम् ॥सुनेदिष्ठंकरोत्येवस्वयंवर्त्मोपदेशयन् ॥ ५७ ॥ काहंतत्रवनेबालश्चिंताकुलितमानसः॥ क्वतापसःसयोमांवैसूपदिश्येहचानयत् ॥ ५८ ॥ खेलोयमस्यत्र्यक्षस्ययस्यभक्तस्यकुत्रचित् ॥ नदुर्लभतरंकिंचिदहोक्वाहंक्वकाशिका॥ ५९ ॥ नाराधितोमयाशंभुःप्राक्तनेजन्मनिक्वचित्॥ शरीरित्वानुमानेनज्ञातमेतदसंशयम्॥ ६० ॥ अस्मिन्जन्मनिबालत्वान्नचैवाराधितःस्फुटम्॥ प्रत्यक्षमेवमेवैतत्कुतोनुग्रहधीर्मयि॥ ६१ ॥ आज्ञातंगुरुभक्तिर्मेहेतुःशंभुप्रसादने॥ ययेहानुगृहीतोस्मि विश्वेशेनकृपालुना ॥६२॥ अथवाकारणापेक्ष[1]स्त्र्यक्षस्त्वितरदेववत् ॥ रंकमप्यनुगृह्णातिकेवलंकारणंकृपा॥ ६३॥ यदिनोमय्यनुक्रोशःकथंतापससंगतिः ॥ तद्रूपेणस्वयंशंभरानिनायेहमांध्रुवम्॥ ६४॥ नदानानिनवैयज्ञानतपांसिव्रतानिच ॥ शंभोःप्रसादहेतूनिकारणंतत्कृपैवहि॥ ६५॥ दयामपितदाकुर्यादसौविश्वेश्वरःपराम्॥ यदाश्रुत्युक्तमध्वानंसद्भिःक्षुण्णंनसंत्यजेत्॥ ६६ ॥ अनुक्रोशंसमर्थ्यैतिसत्वाष्ट्रःशांभवंशुचिः॥ संस्थाप्यलिंगमीशस्याराधयत्स्वस्थमानसः॥ ६७॥ आनीयपुष्पसंभारमार्तवंकाननाद्वहु॥ स्नात्वाभ्यर्चयतीशानंकंदमूलफलाशनः॥ ६८॥

दविष्ठंदूरस्थम् ॥ सुनेदिष्ठमतिनिकटम् ॥५७॥५८॥५९॥ स्वस्मिन्विश्वेश्वरकृपामसंभाव्यांसंभावयति ॥ नाराधितइत्यादि ॥६०॥६१॥६२॥ हेत्वंतरमाहाथवेति ॥६३॥६४॥६५॥ क्षुण्णंक्षोदितंसेवितम् ॥६६ ॥ समर्थ्यसमर्थयित्वा ॥ समर्प्येतिपाठेप्राप्येत्यर्थः ॥६७॥ आर्तवंऋतुभवम् ॥ ६८ ॥

[1] काकूत्त्याकारणापेक्षोनभवति

॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ नेपथ्यमलंकरणम् ॥ ७७ ॥ तौर्यत्रिकंनृत्यगीतवादित्रम् ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ वेत्सिज्ञास्यसि ॥ पुराप्रथमतः ॥ यंत्राणि

इत्थंत्वष्टतनूजस्यलिंगाराधनचेतसः॥ त्रिहायनात्प्रसन्नोभूत्तस्येशःकरुणानिधिः॥ ६९ ॥ तस्माद्देवहिलिंगाच्चप्रादुर्भूयभवोऽब्रवीत् ॥ वरं वरयरेत्वाष्ट्रदृढभक्त्यानयातव ॥ ७० ॥ प्रसन्नोस्मिभृशंबालगुर्वर्थकृतचेतसः ॥ गुरुणागुरुपत्न्याचगुर्वपत्यद्वयेनच ॥ ७१ ॥ यथार्थितंतथा कर्तुंतेसामर्थ्यंभविष्यति ॥ ७२ ॥ अन्यान्वरांश्चतेदद्यांत्वाष्ट्रतुष्टस्त्वदर्चया ॥ तान्शृणुष्वमहाभागलिंगस्यास्याद्भुतश्रियः॥ ७३ ॥ त्वंसुवर्णा दिधातूनांदारूणांदृषदामपि ॥ मणीनामपिरत्नानांपुष्पाणामपिवाससाम् ॥ ७४ ॥ कर्पूरादिसुगंधीनांद्रव्याणामप्यपामपि ॥ कंदमूलफला नांचद्रव्याणामपिचत्वचाम् ॥ ७५ ॥ सर्वेषांवस्तुजातानांकर्तुंकर्मप्रवेत्स्यसि ॥ यस्ययस्यरुचिर्यत्रसद्मदेवालयादिषु ॥ ७६ ॥ तस्यतस्येह तुष्ट्यैत्वंतथाकर्तुंप्रवेत्स्यसि ॥ सर्वनेपथ्यरचनासर्वाःसूपस्यसंस्कृतीः॥ ७७ ॥ सर्वाणिशिल्पिकार्याणितौर्यत्रिकमथापिच ॥ सर्वंज्ञास्यसि कर्तुंत्वंद्वितीयइवपद्मभूः॥ ७८ ॥ नानाविधानियंत्राणिनानायुधविधानकम् ॥ जलाशयानांरचनाःसुदुर्गरचनास्तथा ॥ ७९ ॥ तादृक्कर्तुंपुरा वेत्सियादृङ्नान्योऽधियास्यति ॥ कलाजातंहिसर्वंत्वमवयास्यसिमेवरात् ॥ ८० ॥ सर्वेंद्रजालिकीविद्यात्वदधीनाभविष्यति ॥ सर्वकर्मसुकौ शल्यंसर्वबुद्धिवरिष्ठताम् ॥ ८१ ॥ सर्वेषांचमनोवृत्तिंत्वंज्ञास्यसिवरान्मम ॥ किंबहूक्तेनयत्स्वर्गेयत्पातालेयदत्रच ॥ ८२ ॥ अतिलोकोत्तरं कर्मतत्सर्ववेत्स्यसिस्वयम् ॥ ८३ ॥ विश्वेषांविश्वकर्माणिविश्वेषुभुवनेषुच ॥ यतोज्ञास्यसितन्नामविश्वकर्मेतितेऽनघ ॥ ८४ ॥ अपरःको वरोदेयस्तवतंप्रार्थयाश्वहो ॥ तवादेयंनमेकिंचिल्लिंगार्चनरतस्यहि ॥ ८५ ॥ अन्यत्रापिहियोलिंगंसमर्चयतिसन्मतिः॥ तस्यापिवांछितंदेयं किंपुनर्योविकाशिकम् ॥ ८६ ॥ येनकाश्यांसमभ्यर्च्यियेनकाश्यांप्रतिष्ठितम् ॥ येनकाश्यांस्तुतंलिंगंसमेरूपायदर्पणः॥ ८७ ॥

वाद्यविशेषान् ॥ कलाजातंशैवतंत्रोक्तचतुःषष्टिलक्षणम् ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ अतिलोकोत्तरमलौकिकंलोकत्रयातीतमितियावत् ॥ ८३ ॥ विश्वकर्मनामनिर्वक्ति ॥ विश्वेषा मिति ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ विकाशिकंविशिष्टकाशीसंबंधि ॥ ८६ ॥ समेरूपायदर्पणःममरूपंतत्राविर्भवतीत्यर्थः ॥ ८७ ॥

स्वच्छोनिर्मलःमुकुरोदर्पणः ॥ ममनेत्रत्रयस्येतिसामानाधिकरण्यम् ॥ ८८ ॥ माहित्वामत्तोऽभेददर्शनेसत्यपिसर्वथामांहित्वायःकेवलमन्यंसूर्यगणेशादिंपूजयेत् ॥ ८९ ॥ तत्तस्मात् ॥ तस्मादित्यनेनापेक्षितंहेतुमाह ॥ द्रुहिणेति ॥ नसमर्च्यतेयतइतिशेषः ॥९०॥९१॥ श्राणितंदत्तम् ॥ ९२ ॥ सद्बुद्धिभाजनंब्रह्मज्ञानपात्रम् ॥ ९३ ॥ मयाकृत्वाविनिर्मापयिताविशेषेण

तत्त्वंस्वच्छोसिमुकुरोममनेत्रत्रयस्यहि ॥ काश्यांलिंगार्चनात्त्वाष्ट्रवरंवरयसुव्रत ॥८८॥ काश्यांयोराजधान्यांमेहित्वामामन्यमर्चयेत् ॥ सवराकोल्पधीर्मुष्टोऽल्पतुष्टिर्मुक्तिवर्जितः ॥ ८९ ॥ तदानंदवनेत्यत्रसमर्च्योहंमुमुक्षुभिः ॥ द्रुहिणोपेंद्रचंद्रेंद्रैरिहान्योनसमर्च्यते ॥९०॥ यथानंदवनंप्राप्यत्वंमामर्चितवानसि ॥ तथान्येपुण्यकर्माणोमामभ्यर्च्यैवमामिताः ॥ ९१॥ अनुग्राह्योऽसिनितरांततोवरयदुर्लभम् ॥ श्राणितंतदवैहित्वंवदमाचिरयस्वभो ॥ ९२ ॥ ॥ विश्वकर्मोवाच ॥ ॥ इदंयत्स्थापितंलिंगंमयाज्ञेनापिशंकर ॥ तल्लिंगमन्येप्याराध्यसंतुसद्बुद्धिभाजनम् ॥ ९३ ॥ अन्यच्चनाथप्राथ्योंसितच्चविश्राणयिष्यसि ॥ भवान्मयाविनिर्मापयितास्वंप्रासादंकदाभव ॥ ९४॥ ॥ देवदेवउवाच ॥ एवमस्तुयदुक्तंतेतवलिंगसमर्चकाः ॥ सद्बुद्धिभाजनंवैस्युःस्युश्चनिर्वाणदीक्षिताः ॥ ९५ ॥ यदाचराजाभवितादिवोदासोविधेर्वरात् ॥ तदामेवचनात्तातप्रासादंमेविधास्यति ॥ ९६ ॥ नवीकृत्यपुनःकाशीनिर्विष्टातेनभूभुजा ॥ गणेशमाययाराज्यात्परिनिर्विण्णचेतसा ॥ ९७ ॥ विष्णोःसदुपदेशाच्चमामेवशरणंगतः ॥ निर्वाणलक्ष्मीःप्राप्तेहहित्वाराज्यश्रियंचलाम् ॥९८॥ विश्वकर्मन्व्रजगुरोःशासनाययतस्वच ॥ गुरुभक्तिकृतोयस्मान्मद्भक्तानात्रसंशयः ॥ ९९ ॥ येगुरुंचावमन्यंतेतेऽवमान्यामयाप्यहो ॥ तस्माद्गुरूपदिष्टंहिकुरुशिष्यसमीहितम् ॥ १०० ॥ ततआगत्यमेपार्श्वेयावन्निर्वाणमेष्यसि ॥ तावत्स्थास्यसिशुद्धात्मादेवानांहितमाचरन् ॥ १ ॥ तवात्रलिंगेसततंस्थास्याम्यहमभीष्टदः ॥ अस्यलिंगस्यभक्तानांनिर्वाणश्रीरदूरतः ॥ २ ॥ अंगारेशादुदीच्यांयेत्वल्लिंगस्यसमर्चकाः ॥ तेषांमनोरथावाप्तिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ३ ॥

निर्माणकर्ता ॥ अत्राक्षराधिक्याच्छंदोभंगश्छांदसत्वान्नदोषः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ नवाएकेनाक्षरेणान्यच्छंदोभवतिनद्वाभ्यामिति ॥९४॥ ९५ ॥ विधास्यतिभवानितिशेषः ॥ अथवाभवद्द्वारासएवविधास्यति ॥ ९६ ॥ निर्विष्टानितरांवेशिताप्राप्ता ॥९७॥प्राप्तातेनराज्ञेतिशेषः ॥ ९८ ॥ गुरुभक्तिकृतोगुरुभक्तिकर्तारः ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

१ छंदोभंगोनदोषइतिपुस्तकांतरेपाठः

॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ अब्दंनआवासोवासइष्यतेएकत्रेतिशेषः ॥ वार्षिकान्निवसेत्पुनरितिक्कचित् ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ स्वयोगेना

इत्युक्त्वांतर्दधेदेवस्त्वाष्ट्रोपिगुरुमाप्तवान् ॥ गुरोःसमीहितंभूरिविधायसगृहान्ययौ ॥ ४ ॥ गृहेपिमातापितरौसंतोष्यनिजकर्मणा ॥ तदुक्ता ज्ञांसमाधायपुनःकाशींसमाययौ ॥ ५ ॥ स्वलिंगाराधनासक्तोनाद्यापित्वष्टनंदनः ॥ काशींत्यजतिमेधावीसर्वदेवप्रियंचरन् ॥ ६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ पृष्टानियानिलिंगानित्वयादेविगिरींद्रजे ॥ काशीमुक्तौसमर्थानितान्युक्तानिमयातव ॥ ७ ॥ लिंगमोंकारसंज्ञंचतथादेवंत्रिविष्टपम् ॥ महादेवःकृत्तिवासारत्नेशश्चंद्रसंज्ञकः ॥ ८ ॥ केदारश्चापिधर्मेशस्तथावीरेश्वराभिधः ॥ कामेशविश्वकर्मेशौमणिकर्णीश्वरस्तथा ॥ ९ ॥ ममार्च्यमविमुक्ताख्यंततोदेविममाख्यकम् ॥ विश्वनाथेतिविश्वस्मिन्प्रथितंविश्वसौख्यदम् ॥ ११० ॥ अविमुक्तंसमासाद्ययेन विश्वेश्वरोर्चितः ॥ नतस्यास्तिपुनर्जन्मकल्पकोटिशतेष्वपि ॥ ११ ॥ अष्टौमासान्विहारःस्याद्यतीनांसंयतात्मनाम् ॥ एकत्रचतुरोमासानब्दंनावासइष्यते ॥ १२ ॥ अविमुक्तेप्रविष्टानांविहारोनैवयुज्यते ॥ मोक्षोप्यसंशयश्चात्रतस्मात्त्याज्यानकाशिका ॥ १३ ॥ आनंदकाननंहित्वानान्यद्गच्छेत्तपोवनम् ॥ तपोयोगश्चमोक्षश्चयतोत्रैवमदाश्रयात् ॥ १४ ॥ कृपयासर्वजंतूनांक्षेत्रमेतन्मयाकृतम् ॥ अवश्यमेवसिद्ध्यंतिक्षेत्रेस्मिन्सिद्धिकांक्षिणः ॥ १५ ॥ अतीतंवर्तमानंचज्ञानतोऽज्ञानतःकृतम् ॥ यदेनस्तल्लयंयायादानंदवनवीक्षणात् ॥ १६ ॥ अत्युग्रैश्चतपोभिर्यन्महादानैर्महाव्रतैः ॥ नियमैश्चयमैःसम्यक्स्वयोगेनमहामखैः ॥ १७ ॥ वेदांतशास्त्राभ्यसनैःसर्वोपनिषदाश्रयात् ॥ एभिर्वैयदवाप्येत तत्काश्यांहेलयाप्यते ॥ १८ ॥ कर्मसूत्रेणबद्धावैभ्राम्यंतेतावदेवहि ॥ यावद्विश्वेश्वरेधाम्निममनैवतनुत्यजः ॥ १९ ॥ काश्यांस्वलीलयादेवितिर्यग्योनिजुषामपि ॥ ददामिचांतेतत्स्थानंयत्रयांतिनयाज्ञिकाः ॥ १२० ॥

ध्यात्मयोगेन ॥ सयोगेनेतिपाठेपिसएवार्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ १२० ॥

---

१ नोवासइतिक्कचित्पाठः

भूतग्रामोजरायुजांडजस्वेदजोद्भिज्जलक्षणभूतसमुदायः ॥ २१ ॥ त्यक्ताधर्मरतिर्येनसत्यक्तधर्मरतिश्चेत्तर्हिसाक्षादत्रस्थितोरुद्रपिशाचभोगानंतरमित्यर्थः ॥ चांतेधर्मरतिरितिक्वचित् ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ १२५ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ सप्ताशीतितमेध्यायेदक्षेशोत्पत्तिसिद्धये ॥ सर्वद्धि विपुलस्तावद्दक्षयज्ञोनिरूप्यते ॥ १ ॥ दक्षेशादीनियानिलिंगानितन्महिमानंचप्रष्टुमुक्तमनुवदन्प्रीतिमाविष्करोति ॥ सर्वज्ञेत्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रष्टव्यमर्थमाह ॥ स्कंदेति ॥

भूतग्रामोऽखिलोप्यत्रमुक्तिक्षेत्रेकृतालयः॥ कालेननिधनंयातोयात्येवपरमांगतिम् ॥ २१ ॥ विषयासक्तचित्तोपित्यक्तधर्मरतिस्त्वपि॥ कालेनोज्झितदेहोऽत्रनसंसारंपुनर्विशेत् ॥ २२ ॥ प्रयागेयत्फलंदेविमाघेचोषसिमज्जनात् ॥ तत्फलंकोटिगुणितंवाराणस्यांक्षणेक्षणे ॥ २३ ॥ अस्यक्षेत्रस्यमहिमाकोपिवाचामगोचरः॥ उद्देशमात्रमाख्यायिमयातेप्रीतिकाम्यया ॥ २४ ॥ चतुर्दशानांलिंगानांश्रुत्वाख्यानानिसत्तमः॥ चतुर्दशसुलोकेषुपूजांप्राप्स्यत्यनुत्तमाम्॥ १२५॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेविश्वकर्मेशप्रादुर्भावोनामषडशीतितमोऽध्यायः॥८६॥ ॥छ॥ ॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥सर्वज्ञसूनोषड्वक्त्रसर्वार्थकुशलप्रभो॥ प्रादुर्भावंनिशम्यैषांलिंगानांमुक्तिदायिनाम्॥ १ ॥ नितरांपरितृप्तोस्मिसुधांपीत्वेवनिर्जरः॥ ओंकारप्रमुखैर्लिंगैरिदमानंदकाननम्॥२॥ आनंदमेवजनयेदपिपापजुषामिह॥ परानंदमहंप्राप्तःश्रुत्वैतल्लिंगकीर्तनम्॥३॥ जीवन्मुक्तइवासंहिक्षेत्रतत्त्वश्रुतेरहम्॥ स्कंददक्षेश्वरादीनिलिंगानीहचतुर्दश॥यान्युक्तानिसमाचक्ष्वतत्प्रभावमशेषतः॥ ४ ॥ योदक्षोगर्हयामासमध्येदेवसभंविभुम् ॥ सकथंलिंगमीशस्यप्रत्यस्थापयदद्भुतम्॥ ५ ॥ इतिश्रुत्वाशिखिरथःकुंभयोनेरुदीरितम्॥सूतसंकथयामासदक्षेश्वरसमुद्भवम्॥६॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ आकर्णयमुनेवच्मिकथांकल्मषहारिणीम्॥ पुरश्चरणकामोसौदक्षःकाशींसमाययौ॥ ७॥

हेस्कंदओंकारादीनियानिचतुर्दशलिंगानितान्युक्तानीहइदानींदक्षेश्वरादीनियान्यष्टौलिंगानिअशेषतस्तत्प्रभावंचसमाचक्ष्वेत्यर्थः ॥ यद्वा दक्षेश्वरादीनियान्यष्टौलिंगानियानीहचपूर्वमुक्तानिअमृतेशादीनिचतुर्दशअशेषतःओंकारादिशैलेशादिचतुर्दशद्वयमध्येपियान्यनुक्तानितानितत्प्रभावंचसमाचक्ष्वेति ॥ ४ ॥ संशयमाह ॥ योदक्षइति ॥ ५ ॥ इतिश्रुत्वेतिव्यासवाक्यम् ॥ ६ ॥ कथायाउपोद्घातमाह ॥ पुरश्चरणेतिसार्धेन ॥ ७ ॥

॥ ८ ॥ कथमिवाह ॥ एकदेति ॥ ९ ॥ इंद्रादयोऽभ्यगमन् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ कृतौहस्तपरिस्पर्शनेनमानःपूजायस्यसः ॥ १३ ॥ कच्चित्किम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥

छागवक्त्रोविरूपास्योदधीचिपरिधिक्कृतः॥ प्रायश्चित्तविधानार्थंसूपदिष्टःस्वयंभुवा ॥८॥ एकदादेवदेवस्यसेवार्थंशशिमौलिनः॥ कैला
समगमद्विष्णुःपद्मयोनिपुरस्कृतः॥ ९ ॥ इंद्रादयोलोकपालाविश्वेदेवामरुद्गणाः॥ आदित्यावसवोरुद्राःसाध्याविद्याधरोरगाः ॥ १० ॥ ऋ
षयोऽप्सरसोयक्षागंधर्वाःसिद्धचारणाः॥ तैर्नतोदेवदेवेशःपरिहृष्टतनूरुहैः॥ ११ ॥ स्तुतश्चनानास्तुतिभिःशंभुनापिकृतादराः॥ विविशुश्चा
सनश्रेण्यांतन्मुखासक्तदृष्टयः॥ १२॥ अथतेषूपविष्टेषुशंभुनाविष्टरश्रवाः॥ कृतहस्तपरिस्पर्शमानःपृष्टोमहादरम्॥ १३ ॥ श्रीवत्सलांछन
हरेदैत्यवंशदवानल ॥ कच्चित्पालयितुंशक्तिस्त्रिलोकीमस्यकुंठिता ॥ १४ ॥ दितिजान्दनुजान्दुष्टान्कच्चिच्छास्सिरणांगणे ॥ अपिक्रुद्धा
न्महीदेवान्मामिवप्रतिमन्यसे॥ १५॥ बाधयारहितागावःकच्चित्संतिमहीतले ॥ स्त्रियःसंतिहिसुश्रीकाःपतिव्रतपरायणाः॥ १६॥ विधिय
ज्ञाःप्रवर्ततेपृथिव्यांबहुदक्षिणाः॥ निराबाधंतपःकच्चिदस्तिशश्वत्तपस्विनाम् ॥ १७॥ निष्प्रत्यूहंपठंत्येवसांगान्वेदान्द्विजोत्तमाः॥ मही
पालाःप्रजाःकच्चित्पांतत्वमिवकेशव॥ १८॥ स्वेषुस्वेषुचधर्मेषुकच्चिद्वर्णाश्रमास्तथा॥ निष्ठावंतोहितिष्ठंतिप्रहृष्टेंद्रियमानसाः॥ १९॥ धूर्ज
टिःपरिपृच्छ्येतिहृष्टंवैकुंठनायकम्॥ ब्रह्माणंचापिपप्रच्छवाह्मंतेजःसमेधते ॥ २० ॥ सत्यमस्खलितंकच्चिदस्तित्रैलोक्यमंडपे॥ तीर्थांवरो
धोनक्कापिकेनचित्क्रियतेविधे॥ २१॥ इंद्रादयःसुराःकच्चित्स्वेषुस्वेषुपुरेष्वहो॥ राज्यंप्रशासतिस्वस्थाःकृष्णदोर्दंडपालिताः॥ २२॥ प्रत्येकंप
परिपृच्छ्येशःसर्वानित्थंकृतादरान्॥ पृष्ट्वागमनकार्यंचतेषांकृत्वामनोरथान् ॥ २३ ॥ विससर्जाथतान्सर्वान्देवःसौधंसमाविशत्॥ गते
ष्वथचदेवेषुस्वस्वधिष्ण्येषुहृष्टवत्॥ २४॥ मध्येमार्गंसर्चितोभूद्दक्षःसत्याःपितातदा॥ अन्यदेवसमानंसमानंप्रापनचाधिकम्॥ २५॥ अ
तीवक्षुब्धचित्तोभून्मंदराघाततोऽब्धिवत्॥ उवाचचमनस्येतन्महाक्रोधरयांधदृक्॥ २६॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ ब्राह्मवेदाध्ययनजंब्राह्मणसंबंधीतिवा ॥ २० ॥ २१ ॥ प्रशासतिपालयंति ॥ दोषोहस्ताएवदंडास्तैःपालितारक्षिताः ॥ २२ ॥ २३ ॥ सौधंसुधयाधवलितंप्रासादं
॥ २४ ॥ २५ ॥ क्रोधरयेणक्रोधवेगेनांधादृग्ज्ञानंयस्यसः ॥ २६ ॥

उक्तिमेवाह ॥ अतीवगर्वितोजातइत्यारभ्यसंप्रधार्यैत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ तत्रेश्वरमधिक्षिपति ॥ अतीवेतिसार्धपंचदशभिः ॥ अधिक्षेपेप्रयुक्तापिदक्षस्यभारतीश्रीविश्वनाथंस्तौति ॥ तत्रईश्वरस्यप्रत्यगात्मनोऽद्वितीयत्वसमर्थनार्थंसंबंध्यभावंसंबंधिनिप्रमाणाभावेनाह ॥ कस्यचिदिति ॥ तदुक्तंस्वरूपप्रकरणेभगवत्पादैः ॥ अहमेकोनमेकश्चिन्नाहमन्यस्यकस्यचित् नतंपश्यामियस्याहंतंनपश्यामियोममेति ॥२७॥ किंशब्दस्यप्रयोगेसर्वत्रकाक्वानञर्थोज्ञेयः ॥ अविषादीतिच्छेदः ॥ विषादरहितः सच्चिदानंदस्वरूपत्वात् ॥ वृषवाहनःवृषभूतोविष्णु

अतीवगर्वितोजातःसतींमेप्राप्यकन्यकाम् ॥ कस्यचिन्नाप्यसौप्रायोनकोस्यापिकिंचित्पुनः ॥ २७ ॥ किंवंश्यस्त्वेषकिंगोत्रःकिंदेशीयःकिमात्मकः ॥ किंवृत्तिःकिंसमाचारोविषादीवृषवाहनः ॥ २८ ॥ नप्रायशस्तपस्व्येषकृतपःकास्त्रधारणम् ॥ नगृहस्थेषुगण्योसौश्मशाननिलयोयतः ॥ २९ ॥ असौनब्रह्मचारीस्यात्कृतपाणिग्रहस्थितिः ॥ वानप्रस्थ्यंकुतश्चास्मिन्नैश्वर्यमदमोहिते ॥ ३० ॥ नब्राह्मणोभवत्येषयतोवेदोनवेत्त्यमुम् ॥ शस्त्रास्त्रधारणात्प्रायःक्षत्रियःस्यान्नसोप्ययम् ॥ ३१ ॥ क्षतात्संत्राणनात्क्षत्रंतत्कास्मिन्प्रलयप्रिये ॥ वैश्योपिनभवेदेषसदानिर्धनचेष्टनः ॥ ३२ ॥ शूद्रोपिनभवेत्प्रायोनागयज्ञोपवीतवान् ॥ एवंवर्णाश्रमातीतःकोसौसम्यङ्निकीर्त्यते ॥ ३३ ॥ सर्वःप्रकृत्याज्ञायेतस्थाणुःप्रकृतिवर्जितः ॥ प्रायशःपुरुषोनासावर्धनारीवपुर्यतः ॥ ३४ ॥ योषापिनभवेदेषयतोसौश्मश्रुलाननः ॥ नपुंसकोपिनभवेल्लिंगमस्ययतोर्च्यते ॥ ३५ ॥ बालोपिनभवत्येषयतोऽयंबहुवार्षिकः ॥ अनादिवृद्धोलोकेषुगीयतेचोग्रएषयत् ॥ ३६ ॥

र्वाहनंयस्यसः सर्वेश्वरत्वात् ॥ २८ ॥ (तदुक्तंभागवते) कुतपः निवृत्ताधिकारत्वात् ॥ कास्त्रधारणमशरीरत्वात्अद्वितीयत्वाच्च ॥ श्मशानवदशिवमज्ञानंतस्यनिलयआश्रयः ॥ २९ ॥ कृतःसत्याजगज्जनन्याअघटनघटनापटीयस्यामहामायायाःपाणिग्रहःकरग्रहोविवाहइतियावत् तेनस्थितिर्यस्यसः ॥ मदयतीतिमदःकामः ॥ ऐश्वर्येणमदोमोहितोविचित्ततांनीतोयेनसः स्वतःप्राप्तसर्वकामत्वात् ॥ ३० ॥ अमुंश्रीरुद्रम् ॥ यतोवाचोनिवर्तंते आप्राप्यमनसासहेतिश्रुतेः ॥ ३१ ॥ तत्क्षत्रंक्षत्रियजातिः ॥ निर्धनानांचेष्टनंचेष्टायस्यसः ॥ लीलाविग्रहत्वात् ॥ एवमग्रेपियथायोग्यंहेतुर्मंतव्यः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

॥ ३७॥३८॥ तथाचश्रुतिः ॥ अथातआदेशोनेतिनेति तदेतद्ब्रह्मास्थूलमनणु अनामागोत्रमित्यादिः ॥ भागवतेच ॥ सवैनदेवासुरमर्त्यतिर्यङ्नस्त्रीनषंढोनपुमान्नजंतुः नायंगुणःकर्मनस न्नचासन्निषेधशेषोजयतादशेषइत्यादि ॥ दशश्लोक्यांच ॥ नवर्णाश्रमाचारधर्माइत्यादि ॥ उपसंहरति ॥ किंबहूक्तेनेति ॥ ३९ ॥ धार्ष्ट्यंमहत्त्वं॥४०॥ मातापितृविवर्जिताःतयोरभा

अतोयुवत्वंसंभाव्यंनात्रनूनंचिरंतने॥ वृद्धोऽपिनभवत्येषजरामरणवर्जितः॥ ३७॥ ब्रह्मादीन्संहरेत्यांतेतथापिचनपातकी॥ पुण्यलेशोपि नास्त्यस्मिन्ब्रह्ममौलिच्छिदिक्रुधा॥३८॥अस्थिनेपथ्यवतिचकशुचित्वंविवाससि॥किंबहूक्तेननोकिंचिज्ज्ञायतेऽस्यविचेष्टितम्॥ ३९॥ अ होधार्ष्ट्यंमहद्दृष्टंजटिलस्याद्यचाद्भुतम्॥ यदासनान्नोत्थितोसौदृक्षामांश्वशुरंगुरुम्॥ ४० ॥एवंभूताभवंत्येवमातापितृविवर्जिताः॥ निर्गु णाअकुलीनाश्चकर्मभ्रष्टानिरंकुशाः ॥ ४१ ॥ स्वच्छंदचारिणोऽनाथाःसर्वत्रस्वाभिमानिनः॥ अकिंचनाअपिप्रायस्तथापीश्वरमानिनः ॥४२॥ जामातॄणांस्वभावोयंप्रायशोगर्वभाजनम्॥ किंचिदैश्वर्यमासाद्यभवत्येवनसंशयः॥ ४३॥ द्विजराजःसगर्विष्ठोरोहिणीप्रेमनिर्भ रः॥ कृत्तिकादिषुचास्नेहीमयाशप्तःक्षयीकृतः॥४४॥ अस्याहंगर्वसर्वस्वंहरिष्याम्येवशूलिनः॥यथावमानितश्चाहमनेनास्यगृहंगतः॥ ४५॥ तथास्याहंकरिष्यामिमानहानिंचसर्वतः॥संप्रधार्येतिबहुशःसतुदक्षःप्रजापतिः॥ ४६॥ प्राप्यस्वभवनंदेवानाजुहावसवासवान्॥ अहंयि यक्षुर्यूयंमेयज्ञसाहाय्यकारिणः॥४७॥ भवंतुयज्ञसंभारानानयंतुत्वरान्विताः॥ श्वेतद्वीपमथोगत्वाचक्रेचक्रिणमच्युतम्॥ ४८॥ महाक्रतू पद्रष्टारंयज्ञपूरुषमेवच॥ तस्यर्त्विजोभवन्सर्वेऋषयोब्रह्मवादिनः ॥ ४९ ॥ प्रावर्तततस्तस्यदक्षस्यचमहाध्वरः ॥ दृष्ट्वादेवनिकायांश्चत स्मिन्दक्षमहाध्वरे॥ ५० ॥

वेशिक्षाभावात् ॥ निर्गुणाःगुणाऽतीतत्वात् ॥ अकुलीनागोत्ररहितत्वात् ॥ कर्मभ्रष्टानिवृत्ताधिकारत्वात् ॥ निरंकुशाःस्वतंत्राईश्वरत्वात् ॥ ४१ ॥ अतएवस्वच्छंदचारिणः ॥ नाथाः सर्वस्वामिनः॥पक्षेअनाथाः ॥ स्वाभिमानिनआत्माभिमानिनः ॥ पक्षेऽहंकाराभिमानिनः ॥ अकिंचनानविद्यतेकिंचनयेभ्यस्ते ॥ ईश्वरमानिनोब्रह्मादिपूजाभाजः ॥ सर्वत्राक्षेपःस्पष्ट एव ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

अनीश्वरान्महादेवरहितान् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ शुभोदर्कंशुभोत्तरफलम् ॥ ५३ ॥५४ ॥ नेदसिनेदीयसिइदानींतनेनिकटइतिवा ॥ नास्तिक्रतुसमोरिपुरिति ॥ तदुक्तम् ॥ अन्नहीनोदहेद्राष्ट्रंमंत्रहीनस्तुऋत्विजम् यजमानमदक्षिण्योनास्तिक्रतुसमोरिपुरिति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ यज्ञपुमान्विष्णुः ॥ असावित्यंगुल्यानिर्दिशति ॥ एषभृगुःसाक्षाद्ब्रह्मेतिसंबंधः ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

अनीश्वरांस्ततोवेधाव्याजंकृत्वागृहंययौ ॥ दधीचिरथसंवीक्ष्यसर्वांस्त्रैलोक्यवासिनः ॥ ५१ ॥ दक्षयज्ञेसमायातान्सतीश्वरविवर्जितान् ॥ प्राप्तसंमानसंभारान्वासोलंकृतिपूर्वकम् ॥ ५२ ॥ दक्षस्यहिशुभोदर्कमिच्छन्प्रोवाचचेतिवै ॥ ॥ दधीचिरुवाच ॥ ॥ दक्षप्रजापतेदक्षसाक्षाद्धातृस्वरूपधृक् ॥ ५३ ॥ नचास्तितवसामर्थ्यंक्वापिकस्यापिनिश्चितम् ॥ यादृशःक्रतुसंभारस्तवचेहसमीक्ष्यते ॥ ५४ ॥ नतादृङ्नेदसिप्रायःक्वापिज्ञातोमहामते ॥ क्रतुस्तुनैवकर्तव्योनास्तिक्रतुसमोरिपुः ॥ ५५ ॥ कर्तव्यश्चेत्तदाकार्यःस्याच्चेत्संपत्तिरीदृशी ॥ साक्षादग्निःस्वयंकुंडेसाक्षादिंद्रादिदेवताः ॥ ५६ ॥ साक्षाच्चसर्वेमंत्रावैसाक्षाद्यज्ञपुमानसौ ॥ आचार्यपदवीमेषदेवाचार्यःस्वयंचरेत् ॥ साक्षाद्ब्रह्मास्वयंचैषभृगुर्वैकर्मकांडवित् ॥ ५७ ॥ अयंपूषाभगस्त्वेषइयंदेवीसरस्वती ॥ एतेचसर्वदिक्पालायज्ञरक्षाकृतःस्वयम् ॥ ५८ ॥ त्वंचदीक्षांशुभांप्राप्तोदेव्याचशतरूपया ॥ जामाताव्वेषतेधर्मःपत्नीभिर्दशभिःसह ॥ ५९ ॥ स्वयमेवहिकुर्वीतधर्मकार्यंप्रयत्नतः ॥ ओषधीनामयंनाथस्तवजामातृसूत्तमः ॥ ६० ॥ सप्तविंशतिभिःसार्धंपत्नीभिस्तवकार्यकृत् ॥ ओषधीःपूरयेत्सर्वाद्विजराजोमहासुधीः ॥ ६१ ॥ दीक्षितोराजसूयस्यदत्तत्रैलोक्यदक्षिणः ॥ मारीचःकश्यपश्चासौप्रजापतिषुसत्तमः ॥ त्रयोदशमिताभिश्चभार्याभिस्तवकार्यकृत् ॥ ६२ ॥ हविःकामदुघासूतेकल्पवृक्षःसमित्कुशान् ॥ दारुपात्राणिसर्वाणिशकटंमंडपादिकम् ॥ ६३ ॥ विश्वकर्माप्यलंकारान्कुरुतेभ्यागतर्त्विजाम् ॥ वसूनिचाऽपिवासांसिवसवोप्यैददत्यपि ॥ ६४ ॥ स्वयंलक्ष्मीरलंकुर्याद्यावैचात्रसुवासिनीः ॥ ६५ ॥

प्रसूतेर्नामांतरंशतरूपा कल्पभेदेनवानामभेदः ॥ एवमन्यत्रापि ॥ तेतव ॥ ५९ ॥ कुर्वीतकरोति ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ अभ्यागताश्चऋत्विजश्चतेषाम् ॥ वसूनिधनानि ॥ ॥ ६४ ॥ सुवासिनीःकुलवधूः ॥ ६५ ॥

दुःखाकरोतिदुःखंदुःखिनंकरोति ॥ ६६ ॥ यद्यस्मात् ॥ अग्रिमेणान्वयः ॥ यद्वा यत्श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धंविश्वेश्वराख्यंपरंब्रह्मतद्विस्मृतवानसीत्यर्थः ॥ ६७ ॥६८॥६९॥७०॥७१॥७२॥
॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ अमंगलभुवाश्मशानस्थल्या ॥ तयाप्रसिद्धया ॥ ७६ ॥ पितृकाननंश्मशानम् ॥ ७७ ॥ मंगलेतरभूमिरपितदेत्र ॥ ७८॥७९॥ विष्णुरपिशांभवीशक्तिरिति

सर्वैसुखायमेदक्षवीक्षमाणस्यसर्वतः॥ एकंदुःखाकरोत्येवयत्त्वंविस्मृतवानसि॥ ६६ ॥ जीवहीनोयथादेहोभूषितोपिनशोभते॥ तथेश्वरं
विनायज्ञःश्मशानमिवलक्ष्यते ॥ ६७॥ इत्थंदधीचिवचनंश्रुत्वादक्षःप्रजापतिः ॥ भृशंजज्वालकोपेनहविषाकृष्णवर्त्मवत्॥ ६८॥ पूर्वंस्तु
त्यातिसंतुष्टेदृष्टेयोसौदधीचिना॥ सएवचापिकोपाग्निमुद्वमन्वीक्षितोमुखात्॥ ६९ ॥ प्रत्युवाचाथतंविप्रंवेपमानांगयष्टिकः॥ दक्षःप्रजा
पतीरोषाज्जिघांसुरिवतंद्विजम्॥ ७० ॥ ॥दक्षउवाच॥ ॥ब्राह्मणोसिदधीचेत्वंकिंकरोमितवात्रवै॥ दीक्षामहमहोप्राप्तःकर्तुंनायातिकिं
चन॥ ७१ ॥भवान्केनसमाहूतोयदत्रागान्महाजडः ॥ आगतोपिहिकेनत्वंपृष्टइत्थंब्रवीषियत् ॥ ७२॥ सर्वमंगलमांगल्योयत्रश्रीमानयं
हरिः ॥ स्वयंवैयज्ञपुरुषःसमखःकिंश्मशानवत्॥ ७३ ॥ यत्रवज्रधरःशक्रःशतयज्ञैकदीक्षितः ॥ त्रयस्त्रिंशतिकोटीनाममराणांपतिःस्वयम्
॥ ७४ ॥ तंत्वंचोपमिमोषेमुंश्मशानेनमहामखम् ॥ धर्मराट्स्वयंयत्रधर्माधर्मैककोविदः ॥ ७५ ॥ श्रीदोस्तियत्रश्रीदातासाक्षाद्यत्राशुशु
क्षणिः॥ तंयज्ञमुपमासित्वममंगलभुवातया॥७६॥देवाचार्यःस्वयंयत्रक्रतोराचार्यतांगतः॥ अभिमानवशात्तंत्वमाख्यासिपितृकाननम्
॥ ७७॥ यत्रार्त्विज्यंभजंतेऽमीवसिष्ठप्रमुखर्षयः॥ तमध्वरंसमाचक्षेमंगलेतरभूमिवत्॥७८॥ निशम्येतिमुनिःप्राहदधीचिर्ज्ञानिनांवरः॥
सर्वमंगलमांगल्योभवेद्यज्ञपुमान्हरिः ॥ ७९ ॥ तथापिशांभवीशक्तिर्वेदेविष्णुःप्रपठ्यते ॥ वामांगंस्रष्टुराद्यस्यहरिस्तदितरद्विधिः॥८०॥
दीक्षितोयोश्वमेधानांशतस्यकुलिशायुधः ॥ दुर्वाससाक्षणेनापिनीतोनिःश्रीकतांहिसः ॥८१॥ पुनराराध्यभूतेशंप्रापैकाममरावतीम्॥
यस्त्वयाधर्मराजोत्रकथितःक्रतुरक्षकः॥८२॥

वेदेपठ्यते ॥ तमेववेदमर्थतः पठति ॥ वामांगमिति ॥ तदितरद्दक्षिणांगम् ॥८०॥ दुर्वाससाश्रीशंकरांशेन ॥ तदुक्तंवैष्णवे ॥ दुर्वासाःशंकरस्यांशश्चचारपृथिवीमिमामिति॥८१॥८२॥

श्वेतंश्वेतनामानंपाशयतोबध्नतः ॥ ८३ ॥ पार्ष्णिग्राहीपृष्ठरक्षकःसहायइतियावत् ॥ अधार्षीद्धर्षितवानहार्षीदितियावत् ॥ ८४ ॥ संविदानाःसम्यग्जानानाअपितथापिप्रावर्तंत

बलंतस्याखिलैर्ज्ञातंश्वेतंपाशयतःपुरा ॥ धनदस्त्र्यंबकसखस्तच्चक्षुश्चाशुशुक्षणिः ॥ ८३ ॥ पार्ष्णिग्राह्यभवद्रुद्रोदेवाचार्यस्यवैतदा ॥ सदा तारामधार्षीत्सद्विजराजोऽतिसुंदरीम् ॥ ८४ ॥ तंविदंतिवसिष्ठाद्यास्तवार्त्विज्यंभजंतिये ॥ एकोरुद्रोनद्वितीयःसंविदानाअपीतिहि ॥ ८५ ॥ प्रावर्ततर्षयोन्येपिगौरवात्तवतेक्रतौ ॥ यद्गिमेब्राह्मणस्यैकंशृणोषिवचनंहितम् ॥ ८६ ॥ तदाक्रतुफलाधीशंविश्वेशंत्वंसमाह्वय ॥ विनातेनक्रतुरसौकृतोप्यकृतएवहि ॥ ८७ ॥ सतितस्मिन्महादेवेविश्वकर्मैकसाक्षिणि ॥ तवापिचैषांसर्वेषांफलिष्यंतिमनोरथाः ॥ ८८ ॥ यथाजडानिबीजानिनफलंतिस्वयंतथा ॥ जडानिसर्वकर्माणिनफलंतीश्वरंविना ॥ ८९ ॥ अर्थहीनायथावाणीधर्महीनायथातनुः ॥ पतिहीनायथानारी शिवहीनातथाक्रिया ॥ ९० ॥ गंगाहीनायथादेशाःपुत्रहीनायथागृहाः ॥ दानहीनायथासंपच्छिवहीनातथाक्रिया ॥ ९१ ॥ मंत्रिहीनंयथा राज्यंश्रुतिहीनायथाद्विजाः ॥ योषाहीनंयथासौख्यंशिवहीनातथाक्रिया ॥ ९२ ॥ दर्भहीनायथासंध्यातिलहीनंचतर्पणम् ॥ हविर्हीनोयथा होमःशिवहीनातथाक्रिया ॥ ९३ ॥ इत्थंदधीचिनाख्यातंजग्राहवचनंनतत् ॥ दक्षोदक्षोपितत्रैवशंभोर्मायाविमोहितः ॥ ९४ ॥ प्रोवाचचभृशंक्रुद्धःकाचिंतानवमेक्रतोः ॥ क्रतुमुख्यानिसर्वाणियानिकर्माणिसर्वतः ॥ ९५ ॥ तानिसिद्ध्यंतिनियतंयथार्थकरणादिह ॥ अयथार्थविधानेनसिद्ध्येत्कर्मापिनेशितुः ॥ ९६ ॥ स्वकर्मसिद्ध्येचाथसर्वएवहिचेश्वरः ॥ ईश्वरःकर्मणांसाक्षीयत्त्वयापीतिभाषितम् ॥ ९७ ॥ तत्तथास्तुपरंसाक्षीनार्थदद्याच्चकुत्रचित् ॥ ९८ ॥ जडानिसर्वकर्माणिनफलंतीश्वरंविना ॥ यदुक्तंभवतातत्राप्यहोदृष्टांतयाम्यहम् ॥ ९९ ॥ जडान्यपिच बीजानिकालंसंप्राप्यचात्मनः ॥ अंकूरयंतिकालाच्चपुष्प्यंतिचफलंतिच ॥ १०० ॥

॥ ८५ ॥ किंतत्रकारणंतदाह ॥ तवगौरवादिति ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ विश्वकर्मैकसाक्षिणिसर्वव्यापारमुख्यद्रष्टरि ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ भक्त्युद्रेकाद्दक्षस्यरुच्युत्पादनार्थंवाबहुधादृष्टांतयति ॥ अर्थहीनेत्यादिना ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ दक्षोपिनिपुणोपिचतुरोपीतियावत् ॥ वचनाग्रहणेहेतुमाह ॥ शंभोरिति ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

महामंगलमूर्तिनासर्वमंगलस्वरूपेणेतिवास्तवार्थः ॥१॥ ऋनुमुख्यानीत्यत्रतदुत्तरमाह ॥ यथार्थेति ॥२॥ विपक्षेबाधकमाह ॥ तदधीनाश्चेति ॥३॥ ईश्वरइत्यादेरुत्तरमाह ॥ सामान्येति ॥ असंदिग्धःसंदेहरहितः ॥ प्रतिभूर्दाता ॥ ४ ॥ जडानीत्यादिनायदृष्टांतितंतद्विघटयति ॥ भूजलादीति ॥ ५ ॥ विनापीशमितियदुक्तंतदनूद्यदूषयति ॥ यत्त्वयोक्तमिति ॥ ६ ॥

विनापीशंतथाकर्मस्वयंकालात्फलत्यहो ॥ किमीश्वरेणतेनात्रमहामंगलमूर्तिना ॥ १ ॥ ॥दधीचिरुवाच ॥ ॥यथार्थकरणात्सिद्धमपि कार्यंकदाचन ॥ ईश्वरप्रातिकूल्याच्चसिद्धमेवाशुनश्यति ॥ २ ॥ ईश्वरेच्छाबलात्कर्मकृतमप्यविधानतः ॥ संसिद्ध्येत्तदधीनाश्चकथंसर्वइहेश्वराः ॥ ३ ॥ सामान्यसाक्षिवन्नेशःसर्वेषांसर्वकर्मणाम् ॥ साक्षीभवेदसंदिग्धःफलस्यप्रतिभूरपि ॥ ४ ॥ भूजलादिस्वरूपेणबीजमाविश्यसर्वकृत् ॥ स्वयंकालस्वरूपेणविदध्यादंकुरोदयम् ॥ ५ ॥ यत्त्वयोक्तंविनापीशंकालेकर्मफलेत्स्वयम् ॥ सएवकालोभगवान्सर्वकर्तामहेशिता ॥ ६ ॥ अन्यच्चभवताप्रोक्तंतदेकंतथ्यमेवतत् ॥ किमीश्वरेणतेनात्रमहामंगलमूर्तिना ॥ ७ ॥ येमहांतोभवंत्येवयेचमंगलमूर्तयः ॥ ईश्वराख्याचयेष्वस्तिकिंतैरत्रतवांतिके ॥ ८ ॥ उत्तरादुत्तरंचेतिप्रत्युत्तरयतिद्विजे ॥ दधीचौचुकुधेऽत्यंतंदक्षोगर्वातिसुश्रिया ॥ ९ ॥ आदिदेशसमीपस्थानालोक्यपरितस्त्विति ॥ ब्राह्मणापसदंचामुंपरिदूरयताशुवै ॥ १० ॥ अमुष्मादध्वरश्रेष्ठादवरिष्ठमनोगतम् ॥ इत्थंदधीचिराकर्ण्यप्रोवाचप्रहसन्निव ॥ ११ ॥ किंमांदूरयसेमूढदूरीभूतोभवानपि ॥ सर्वेभ्योमंगलेभ्यश्चसर्वैरेभिःसमंध्रुवम् ॥ १२ ॥ अकांडेक्रोधजोदंडस्तवमूर्ध्निपतिष्यति ॥ महेशितुस्त्रिजगतीपरिशास्तुःप्रजापते ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाशुयज्ञवाटात्ततोद्विजः ॥ तस्मिन्निर्यातिनिर्यातोदुर्वासाश्च्यवनोभवान् ॥ १४ ॥ उत्तंकउपमन्युश्चऋचीकोद्दालकावपि ॥ मांडव्योवामदेवश्चगालवोगर्गगौतमौ ॥ १५ ॥ शिवतत्त्वविदोन्येपि दक्षयज्ञाद्विनिर्ययुः ॥ गतेदधीचौसानंदंप्रावर्ततमहामखः ॥ १६ ॥

किमीश्वरेणेतियदुक्तंतदनूद्यस्वीकरोति ॥ अन्यच्चेति ॥ ७ ॥ ८ ॥ दक्षस्यउत्तरादुत्तरमनेकमुत्तरंप्रत्युत्तरयति ॥ निराकृतवति चुकुधेक्रोधंकृतवान् ॥ ९ ॥ ब्राह्मणाअपसदाअधमायस्मात्तम् ॥ १० ॥ नवरिष्ठःश्रेष्ठोयस्मात्तस्मिन्मनोगतंयस्यतम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रजापतेइतिदक्षस्यसोपहासंसंबोधनम् ॥ १३ ॥ भवानगस्त्यः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥

---

१ पुस्तकांतरेमूलेटीकायांचचुकुपइतिपाठः

॥ १७ ॥ १८ ॥ मानभुवःपूजाधाराः ॥ १९ ॥ तारेणोच्चेन ॥ १२० ॥ २१ ॥ पिचंडिलाःस्थूलोदराः ॥ २२ ॥ कुल्याःसरितः ॥ द्रप्संस्येति ॥ द्रवीभूतगुडस्येत्यर्थः ॥ दध्नश्चेतिकचित् ॥ २३ ॥ २४ ॥ मार्गिताअन्विष्टाः ॥ मार्गणायाचकाः ॥ २५ ॥ व्यानशेव्याप्तवान् ॥ जल्हषेसहर्षंचक्रे ॥ मुमुदेतरामतिशयेनसहर्षंचक्रे ॥ २६ ॥ ननंदेसमृद्धंचक्रेगगनांगण

येस्थिताब्राह्मणास्तत्रतेभ्योद्विगुणदक्षिणाम् ॥ प्रादात्प्रजापतिर्दक्षस्त्वन्येभ्योप्यधिकंवसु ॥ १७ ॥ सर्वेजामातरस्तेनतोषिताभूरिशोधनैः ॥ कन्याश्चालंकृताःसर्वामहाविभवविस्तरैः ॥ १८ ॥ ऋषिपत्न्योपिबहुशोदेवपत्न्योप्यनेकशः ॥ तथापुरांगनाःसर्वास्तेनमानभुवःकृताः ॥ १९ ॥ ब्रह्मघोषेणतारेणव्योमशब्दगुणंस्फुटम् ॥ कारितंतेनदक्षेणविप्राणांहृष्टचेतसाम् ॥ १२० ॥ अग्निर्मंदाग्निरभवत्तस्मिन्जुह्वतिदीक्षिते ॥ हविःपरिमलेनैवपरितृप्तादिगंगनाः ॥ २१ ॥ स्वाहाकारैर्वषट्कारैःसुराजाताःपिचंडिलाः ॥ रचितागिरयस्तेनसदन्नानांपदेपदे ॥ २२ ॥ घृतकुल्याःकृतास्तेनमधुकुल्याःसहस्रशः ॥ महासरांसिपयसांद्रप्सस्यापिमहाह्रदाः ॥ २३ ॥ राशयश्चदुकूलानांरत्नानांशिखराणिच ॥ यज्ञवाटस्यवसुधास्वर्णरूप्यमयीकृता ॥ २४ ॥ नलभ्यंतेकृतौतस्यमार्गिताअपिमार्गणाः ॥ हृष्टाःपुष्टाःसमभवन्नपितत्परिचारकाः ॥ २५ ॥ ध्वनिर्मंगलगीतानांव्यानशेगगनांगणम् ॥ जल्हषेचाप्सरोवृंदैर्गंधर्वैर्मुमुदेतराम् ॥ २६ ॥ विद्याधरैर्ननंदेचवसुधावव्धेभृशम् ॥ महाविभवसंभारेतस्मिन्दाक्षेमहाक्रतौ ॥ इत्थंप्रवृत्तेऽथमुनिःकैलासंनारदोययौ ॥ १२७ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदक्षयज्ञप्रादुर्भावोनामसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ शिवलोकंसमासाद्यमुनिनाब्रह्मसूनुना ॥ किंचक्रेब्रूहिषड्वक्त्रकथांकौतुकशालिनीम् ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ शृणुकुंभजवक्ष्यामिनारदेनमहात्मना ॥ यत्कृतंतत्रगत्वाशुकैलासंशंकरालयम् ॥ २ ॥ मुनिर्गगनमार्गेणप्राप्यतद्धामशांभवम् ॥ दृष्ट्वाशिवौप्रणम्याथशिवेनविहितादरः ॥ ३ ॥

मित्येव ॥ दाक्षेदक्षसंबंधिनि ॥ १२७ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अष्टाशीतितमेऽध्यायेसत्यादेहविसर्जनम् ॥ वर्ण्यतेत्यद्भुततरंवैराग्यप्रतिपादकम् ॥ १ ॥ कैलासंनारदोययावित्युक्तंतत्रपृच्छति ॥ शिवलोकमिति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

१ द्रप्संदधिघनेतरदित्यमरान्मठेतिप्रसिद्धस्येत्यप्यर्थः

अक्षाभ्यांपाशकाभ्याम् ॥ द्वंद्वाभ्यामितिपाठेपिसएवार्थः ॥ ४ ॥ क्रीडालीलातदेवाह ॥ मासाइति ॥ सारिफलकेसारिफलनिमित्तम् ॥ ५ ॥ मासेयाःशुक्लाःशुक्लेतराःकृष्णाश्चद्विपंच दशत्रिंशत्तिथयस्ताःसारिकाःफलकाःबलानीतिप्रसिद्धाइत्यर्थः ॥ अक्षयुग्मंपाशकयुगलम् ॥ अयनेदक्षिणोत्तरे ॥ ६ ॥ ग्लहौपणौ ॥ ७ ॥ खेलसमयःक्रीडाकालः ॥ उपसंहरति॥ इत्थमिति ॥ ८ ॥ तथापिलीलाविग्रहधारिणोर्युवयोर्व्यवहारगोचरेऽक्षक्रीडायांजयपराजयौनस्तइत्याह ॥ नदेवीति ॥ किंचक्रेइतियत्पृष्टंतदाह ॥ किंचिदिति ॥ ९ ॥ अवबुध्यति

तद्दृष्ट्वासनंभेजेपश्यंस्तत्क्रीडनंपरम् ॥ क्रीडंतौतौतुचाक्षाभ्यांयदानचविरेमतुः ॥ ४ ॥ तदौत्सुक्येनसमुनिःप्रेर्यमाणउवाचह ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवदेवतवक्रीडाखिलंब्रह्मांडगोलकम् ॥ मासाद्वादशयेनाथतेसारिफलकेगृहाः ॥ ५ ॥ कृष्णाःकृष्णेतरायावैतिथयस्ताश्चसारिकाः ॥ द्विपंचदशमासेयास्त्वक्षयुग्मंतथायने ॥ ६ ॥ सृष्टिप्रलयसंज्ञौद्वौग्लहौजयपराजयौ ॥ देवीजयेभवेत्सृष्टिरसृष्टिर्धूर्जटेर्जये ॥ ७ ॥ भवतोःखेलसमयोयःसास्थितिरुदाहृता ॥ इत्थंक्रीडैवसकलमेतद्ब्रह्मांडमीशयोः ॥ ८ ॥ नदेवीजेष्यतिपतिंनेशःशक्तिंविजेष्यति ॥ किंचिद्विज्ञमुकामोस्मितन्मातरवधार्यताम् ॥ ९ ॥ देवःसर्वज्ञनाथोपिनकिंचिदवबुध्यति ॥ मानापमानयोर्यस्मादसौदूरेव्यवस्थितः ॥ १० ॥ लीलात्मागुणवानेषविचारादतिनिर्गुणः ॥ कुर्वन्नपिहिकर्माणिबाध्यतेनैवकर्मभिः ॥ ११ ॥ मध्यस्थोपिहिसर्वस्यमाध्यस्थ्यमवलंबते ॥ सर्वत्रायंमहेशानोमित्राऽमित्रसमानदृक् ॥ १२ ॥ त्वंशक्तिरस्यदेवस्यसर्वेषांमान्यभूःपरा ॥ दक्षस्यापित्वयामानादत्तोपत्यनिमित्तकः ॥ १३ ॥ परंत्वंसर्वंजगतांजननिम्र्यंबकिकाध्रुवम् ॥ त्वत्तआविर्भवंत्येवधातृकेशववासवाः ॥ १४ ॥ त्वमात्मानंनजानासित्र्यक्षमायाविमोहिता ॥ अतएवहिमेचित्तंदुनोत्यतितरांसति ॥ १५ ॥

अवबुध्यते ॥ १० ॥ ननुगुणवान्शरीरीकथंमानापमानयोर्दूरेतिष्ठतितत्राह ॥ लीलात्मेति ॥ यद्यपिमायाख्ययात्वयाशक्त्याऽयंलीलाविग्रहोगुणवांश्चतथापिविचाराद्वेदांततात्पर्यावधारणादतिनिर्गुणःअतएवसृष्ट्यादिकर्माणिकुर्वन्नपितैःकर्मभिर्नलिप्यतइति ॥ ११ ॥ तथापिलीलाविग्रहावस्थायांनिग्रहानुग्रहौभवेतामेवनेत्याह ॥ मध्यस्थोपिउदासीनएवेत्यर्थः तत्रहेतुमाह ॥ सर्वत्रेति ॥ १२ ॥ १३ ॥ परंकेवलम् ॥ एकिकामुख्या ॥ १४ ॥ त्वंकथंभूता ॥ त्र्यक्षमायास्वयमेवविमोहिता ॥ ऐकपद्येपिसएवार्थः ॥ दुनोतिव्यथते ॥ १५ ॥

कैमुत्यन्यायमाह ॥ अन्याअपीति ॥ मन्वतेमन्यंते ॥ जानतइतिक्कचित् ॥ १६ ॥ नीलगिरेःपुरुषोत्तमात्सकाशात् ॥ समीपतःसमीपे ॥ हरिद्वारंमायापुरी ॥ १७ ॥ १८ ॥ पुंजातंपुरुषसमुदायः ॥ पुंमात्रंयत्तुजातमितिचक्कचित् ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ भवद्वंद्वंभवश्चभवानीचतयोर्युगलम् ॥ २२ ॥ तद्भवतोर्दर्शनम् ॥ अन्यात्किंतत्राह ॥ तच्चेति ॥ २३ ॥ द्रुहि

अन्याअपिहियाःसत्यःपातिव्रत्यपरायणाः॥ ताभर्तृचरणौहित्वाकिंचिदन्यन्नमन्वते ॥ १६ ॥ अथवास्तामियंवार्ताप्रस्तुतंप्रब्रवीम्यहम् ॥ अद्यनीलगिरेस्तस्माद्धरिद्वारसमीपतः ॥ १७ ॥ अपूर्वमिवसंवीक्ष्यपरिप्राप्तस्त्वदंतिकम् ॥ अत्याश्चर्यविषादाभ्यांकिंचिद्वक्तुमिहोत्सुकः ॥ १८ ॥ आश्चर्यहेतुरेवायंयत्पुंजातंत्रयीतले ॥ तद्दृष्टंसकलत्रंचदक्षस्याध्वरमंडपे ॥ १९ ॥ सालंकारंसमानंचसानंदमुखपंकजम् ॥ विस्मृताखिलकार्यंचदक्षयज्ञप्रवर्तकम् ॥ २० ॥ विषादेकारणंचैतद्यतोजातमिदंजगत् ॥ यस्मिन्प्रवर्ततेयत्रलयमेष्यतिचध्रुवम् ॥ २१ ॥ तदेवतत्रनोदृष्टंभवद्वंद्वंभवापहम् ॥ प्रायोविषादजनकंभवतोर्यददर्शनम् ॥ २२ ॥ तदेवनाभवत्तत्रसमभूदन्यदेवहि ॥ तच्चवक्तुंनशक्येततद्वक्तादक्षएवसः ॥ २३ ॥ तानिवाक्यानिचाकर्ण्यद्रुहिणेनययेततः ॥ महर्षिणादधीचेनधिक्कृतोनितरांहिसः ॥ २४ ॥ शप्तश्चवीक्षमाणानांदेवर्षीणांप्रजापतिः ॥ मयाचकर्णौपिहितौश्रुत्वातद्गर्हणागिरः ॥ २५ ॥ दधीचिनासमंकेचिद्दुर्वासःप्रमुखाद्द्विजाः ॥ भवनिंदांसमाकर्ण्यकियंतोपिविनिर्ययुः ॥ २६ ॥ प्रावर्ततमहायागोत्दृष्टपुष्टमहाजनः ॥ तथाद्रष्टुंनशक्तोमिततआगतवानिह ॥ २७ ॥ भगिन्योपिचयादेवितवतत्रसभर्तृकाः ॥ तासांगौरवमालोक्यनकिंचिद्वक्तुमुत्सहे ॥ २८ ॥ इतिदेवीसमाकर्ण्यसतीदक्षकुमारिका ॥ करादक्षौसमुत्सृज्यदध्यौकिंचित्क्षणंहृदि ॥ २९ ॥ उवाचचभवत्वेवंशरणंभवएवमे ॥ संप्रधार्येतिमनसिसतीदाक्षायणीततः ॥ ३० ॥ द्रुतमेवसमुत्तस्थौप्रणनामचशंकरम् ॥ मौलावंजलिमाधायदेवीदेवंव्यजिज्ञपत् ॥ ३१ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ विजयस्वांधकध्वंसिन्रूयंबकत्रिपुरांतक ॥ चरणौशरणंतेमेदेह्यनुज्ञांसदाशिव ॥ ३२ ॥

णेनब्रह्मणा ॥ ययेयातंगतमितियावत् ॥ धिक्कृतस्तिरस्कृतः ॥ दधीचेनअकारांतोयम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ भवनिंदामीश्वरतिरस्कारम् ॥ भवासूर्क्षणमितिपाठेपिसएवार्थः ॥ २६ ॥ प्रावर्तत ॥ प्रावर्तिष्टेतिक्कचित् ॥ २७ । २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ प्रतिषेधेकृतेप्यहंयास्यामीत्याशयेनाह ॥ कइति ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ पंगुवासरःशनैर्दिनम् ॥ ४६ ॥

मानिषेधीःप्रार्थयामियास्यामिपितुरंतिकम् ॥ उक्त्वेतिमौलिमदधादंधकारिपदांबुजे ॥ ३३ ॥ अथोक्ताशंभुनादेवीमृडान्युत्तिष्ठभामिनि ॥ किमपूर्णतवास्यत्रवदसौभाग्यसुंदरि ॥ ३४ ॥ लक्ष्म्याअपिचसौभाग्यंब्रह्माण्यैकांतिरुत्तमा ॥ शच्यैनित्यनवीनत्वंभवत्यादत्तमीश्वरि ॥ ३५ ॥ त्वयाचशक्तिमानस्मिमहदैश्वर्यरक्षणे ॥ त्वांचशक्तिंसमासाद्यस्वलीलारूपधारिणीम् ॥ ३६ ॥ एतत्सृजामिपाम्यद्मित्वल्लीलाप्रेरितोंगने ॥ कुतोमांहातुमिच्छेस्त्वंममवामार्धधारिणि ॥ ३७ ॥ शिवाशिवोदितंचेतिश्रुत्वाप्याहमहेश्वरम् ॥ जीवितेशविहायत्वांनक्वापिपरियाम्यहम् ॥ ३८ ॥ मनोमेचरणद्वंद्वेतवस्थास्यतिनिश्चलम् ॥ क्रतुंद्रष्टुंपितुर्यामिनैक्षियज्ञोमयाक्वचित् ॥ ३९ ॥ शंभुःकात्यायनीवाक्यमितिश्रुत्वातदाब्रवीत् ॥ क्रतुस्त्वयानेक्षितश्चेदाहरामिततःक्रतुम् ॥ ४० ॥ मच्छक्तिधारिणीत्वंवासृजैवान्यांक्रतुक्रियाम् ॥ अन्योयज्ञपुमानस्तुसंत्वन्येलोकपालकाः ॥ ४१ ॥ अन्यानाशुविधेहित्वमृषीनार्त्विज्यकर्मणि ॥ पुनर्जगाददेवीतिश्रुत्वाशंभोरुदीरितम् ॥ ४२ ॥ पितुर्यज्ञोत्सवोनाथद्रष्टव्योऽत्रमयाध्रुवम् ॥ देह्यनुज्ञांगमिष्यामिमामेकार्षीर्विचोन्यथा ॥ ४३ ॥ कःप्रतीपयितुंशक्तश्चेतोवाजलमेववा ॥ निघ्नायाभ्युद्यतंनाथमाद्यमांप्रतिषेधय ॥ ४४ ॥ निशम्येतिपुनःप्राहसर्वज्ञोभूतनायकः ॥ मायाहिदेविमांहित्वागताचनमिलिष्यसि ॥ ४५ ॥ अद्यप्राचींयियासुंत्वांवारयेत्पंगुवासरः ॥ नक्षत्रंचतथाज्येष्ठातिथिश्चनवमीप्रिये ॥ ४६ ॥ अद्यसप्तदशोयोगोवियोगोद्यतनोऽशुभः ॥ धनिष्ठार्धसमुत्पन्नेतवताराद्यपंचमी ॥ ४७ ॥ मागादेविगताद्यत्वंनहिद्रक्ष्यसिमांपुनः ॥ पुनर्देवीबभाषेसायदिनाद्याप्यहंसती ॥ ४८ ॥ तदातन्वंतरेणापिकरिष्येतवदासताम् ॥ ततोभवःपुनःप्राहकोवावारयितुंप्रभुः ॥ ४९ ॥

सप्तदशोयोगोव्यतीपातः ॥ धनिष्ठावसुनक्षत्रम् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥

---

१ आत्माभावआर्षः

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ कार्यार्थंयात्रानिमित्तम् ॥ ५४ ॥ तदेवाह ॥ नननामेति ॥ अतएवनमस्कारप्रदक्षिणयोरकरणादेवगतासतीपुनरागतानेत्यन्वयः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
॥ ५७ ॥ ५८ ॥ विमानंविशिनष्टि ॥ सपादचतुर्भिः ॥ मनःपवनौचक्रेयस्यास्तितत् ॥ पंचास्यायुतसंयुक्तंसिंहदशसहस्रसंबद्धम् ॥ रत्नसानुःसुमेरुर्ध्वजदंडउच्छ्रितोयस्य ॥ क्वचिद्विशे

परिक्षुब्धमनोवृत्तिःस्त्रियंवापुरुषंतुवा ॥ पुनर्नदर्शनंदेविमयासत्यंब्रवीम्यहम् ॥ ५० ॥ परंनदेविगंतव्यंमहामानधनेच्छुभिः ॥ अनाहूततया कांतेमातापितृगृहानपि ॥ ५१ ॥ यथासिंधुगतासिंधुर्नपुनःपरिवर्तते ॥ तथाद्यगंत्र्यानोजातुतवागमनमिष्यते ॥ ५२ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ अवश्यंयद्यहंरक्तातवपादांबुजद्वये ॥ तथात्वमेवमेनाथोभविष्यसिभवांतरे ॥ ५३ ॥ इत्युक्त्वानिर्ययौदेवीकोपांधीकृतलोचना ॥ यियासुभिश्चकार्यार्थंयत्कर्तव्यंनतत्कृतम् ॥ ५४ ॥ नननाममहादेवंनचचक्रेप्रदक्षिणम् ॥ अतएवहिसादेवीनगतापुनरागता ॥ ५५ ॥ अप्रणम्यमहेशानमकृत्वापिप्रदक्षिणम् ॥ अद्यापिननिवर्ततेगताःप्राग्वासराइव ॥ ५६ ॥ तयाचरणचारिण्याराज्ञ्यात्रिभुवनेशितुः ॥ अपितत्पावनंवर्त्ममेनेतिकठिनंबहु ॥ ५७ ॥ देवोपितांसतींयांतींदृष्ट्वाचरणचारिणीम् ॥ अतीवविव्यथेचित्तेगणांश्चाथसमाह्वयत् ॥ ५८ ॥ गणाविमानंनयतमनःपवनचक्रिणम् ॥ पंचास्यायुतसंयुक्तंरत्नसानुध्वजोच्छ्रितम् ॥ ५९ ॥ महावातपताकंचमहाबुद्ध्यक्षलक्षितम् ॥ नर्मदालकनंदाचयत्रेषादंडतांगते ॥ ६० ॥ छत्रीभूतौचयत्रस्तःसूर्याचंद्रमसावपि ॥ यस्मिन्मकरतुंडंचवाराहीशक्तिरुत्तमा ॥ ६१ ॥ धूःस्वयंचापिगायत्रीरज्जवस्तक्षकादयः ॥ सारथिःप्रणवोयत्रक्रेंकारःप्रणवध्वनिः ॥ ६२ ॥ अंगानिरक्षकायत्रवरूथश्छंदसांगणः ॥ इत्याज्ञप्तागणास्तूर्णंरथंनिन्युर्हराज्ञया ॥ ६३ ॥

षणस्यापिपूर्वनिपातः ॥ रत्नसानुलक्षणेनध्वजेनउच्छ्रितमुच्चमितिवा ॥ ५९ ॥ महावातःप्रवहःपताकायस्यतत् ॥ समहाबुद्धिर्महत्तत्त्वंसैवाक्षोमध्येदीर्घाकारकाष्ठंतेनलक्षितम् ॥ अलकनंदागंगा ॥ ईषादंडतांगतेप्राप्ते ॥ ६० ॥ मकराकारंतुंडंमकरतुंडम् ॥ ६१ ॥ धूर्युगपृष्ठभागः ॥ क्रेंकारःशब्दः ॥ ६२ ॥ अंगानिशिक्षाकल्पव्याकरणनिरुक्तछंदोज्योतींषि ॥ वरूथोरथगुप्तिः ॥ छंदसांगणःसप्तछंदांसीत्यर्थः ॥ ६३ ॥

॥१५०॥

तेजोविजृंभिणींसूर्यादितेजस्तिरस्कारिणीमित्यर्थः ॥ ६४ ॥ अंगणमजिरम् ॥ ६५ ॥ यज्ञवाटंयज्ञभूमिम् ॥ चकितंसशंकंयथास्यात्तथारक्षिभिर्वीक्षितासतीताःप्रस्वादीःसर्वाअसंभाष्यैवदक्षांतिकंगतेतिचतुर्थेनान्वयः ॥ ६६ ॥ ससाध्वसाःससंभ्रमाः ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ पृष्टाउक्ता ॥ दृष्टेतिपाठेत्वदागमेभद्रंजातमित्यध्याहर्तव्यम् ॥ तुएव ॥६९॥ हेजनेतस्तात ॥७०॥

देव्यासनाथंतंकृत्वाविमानंपार्षदादिवि ॥ अनुजग्मुर्महादेवींदिव्यांतेजोविजृंभिणीम् ॥ ६४ ॥ साक्षणंत्र्यक्षरमणीवीक्ष्यदक्षसभांगणम् नभोऽगणाद्विमानस्थाततोवेगादवातरत् ॥६५॥ अविशद्यज्ञवाटंचचकितंरक्षिवीक्षिता ॥ कृतमंगलनेपथ्यांप्रसूंदृष्ट्वाकिरीटिनीम् ॥६६॥ सभर्तृकाश्चभगिनीर्नवालंकृतिशालिनीः ॥ साश्चर्याश्चसगर्वाश्चसानंदाश्चससाध्वसाः ॥६७॥ अचिंतितात्वनाहूताविमानाद्धरवल्लभा ॥ कथमेषापरिप्राप्ताक्षणमित्थंप्रपश्यतीः ॥६८॥ असंभाष्यापिताःसर्वागतादक्षांतिकंसती ॥ पित्राप्पृष्टातुमात्रापिभद्रंजातंत्वदागमे ॥ ६९ ॥ सत्युवाच ॥ ॥ यदिभद्रंजनेतर्मेसमागमनतोभवेत् ॥ कथंनाहंसमाहूतायथैतामेसहोदराः ॥ ७० ॥ ॥ दक्षउवाच ॥ ॥ अयिकन्येमहाधन्येत्वनन्येसर्वमंगले ॥ अयंतेनमनाक्दोषोदोषएषममैवहि ॥ ७१ ॥ तादृग्विधाययत्पत्येमयादत्ताज्ञबुद्धिना ॥ यदहंतंसमाज्ञास्यमीश्वरोसौनिरीश्वरः ॥ ७२ ॥ तदाकथमदास्यंत्वांतस्मैमायास्वरूपिणे ॥ अहंशिवाख्ययातुष्टोनजानेशिवरूपिणम् ॥ ७३ ॥ पितामहेनबहुधावर्णितोसौममाग्रतः ॥ शंकरोयमयंशंभुरसौपशुपतिःशिवः ॥ ७४ ॥ श्रीकंठोसौमहेशोऽसौसर्वज्ञोसौवृषध्वजः ॥ अस्मैकन्यांप्रयच्छत्वंमहादेवायधन्विने ॥ ७५ ॥ वाक्याच्छतधृतेस्तस्मात्तस्मैदत्तामयानघे ॥ नजानेतंविरूपाक्षमुक्षगंविषभक्षणम् ॥ ७६ ॥

अयीतिसानुकंपेसंबोधने ॥ अनन्येसर्वोत्कृष्टेइत्यर्थः ॥ ७१ ॥ यदहमिति ॥ निरीश्वरएवासावीश्वरइत्यहंतंयद्यदिसमाज्ञास्यंसम्यगवेदिष्यंतदात्वांकथमहंतस्मैरुद्रायादास्यंअदद्दिषमित्यर्थः ॥ ७२ ॥ अशिवरूपिणमितिच्छेदः ॥ वस्तुतःशिवरूपिणम् ॥ पितामहेनेति ॥ ब्रह्मणायद्यप्यसौबहुधावर्णितस्तथापितंनजानेइत्यभिमेणान्वयइतिवास्तवोर्थः ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ ७५ ॥ तत्रहेतुगर्भाणिविशेषणानि ॥ लीलयाविरूपाक्षं उक्षगंवृषवाहनमित्यर्थः ॥ ७६ ॥

१ जातमित्यत्र

जलंजलदआधारोयस्यतंमेघवाहनत्वात् ॥ जलस्यगंगारूपस्यवाआधारः ॥ ७७ ॥ कलंकीचंद्रःकृतोमौलौयेनतम् ॥ धूलिधूसरचर्चितंधूलिभिर्धूसरत्वेनचर्चितंलिप्तम् ॥ ७८॥ वि टंकाविरूपाभूताअनुचरायस्यतम ॥ ७९ ॥ नृकरोटीमनुष्यास्थिपरिकरःखट्वांगादिकंयस्यतम् ॥ ८० ॥ जानानोपिहिरण्यगर्भवचनाद्विद्वानपिप्रतारितस्तन्माययावंचितइतिवास्त

पितृकाननसंवासंशूलिनंचकपालिनम् ॥ द्विजिह्वसंगसुभगंजलाधारंकपर्दिनम् ॥ ७७॥ कलंकिकृतमौलिंचधूलिधूसरचर्चितम् ॥ क्वचि त्कौपीनवसनंनग्नंवातूलवत्क्वचित् ॥ ७८ ॥ क्वचिच्चचर्मवसनंक्वचिद्भिक्षाटनप्रियम् ॥ विटंकभूतानुचरंस्थाणुमुग्रंतमोगुणम् ॥ ७९ ॥ रुद्रं रौद्रपरीवारंमहाकालवपुर्धरम् ॥ नृकरोटीपरिकरंजातिगोत्रविवर्जितम् ॥ ८० ॥ नसम्यग्वेत्तितंकश्चिज्जानानोपिप्रतारितः ॥ किंवहूक्तेन तनयेसमस्तनयशालिनि ॥ ८१ ॥ क्वपांसुलपटच्छन्नोमहाशंखविभूषणः ॥ प्रबद्धसर्पकेयूरःप्रलंबितजटासटः ॥ ८२ ॥ डमड्डमरुकव्यग्रह स्ताग्रःखंडचंद्रभृत् ॥ तांडवाडंबररुचिःसर्वामंगलचेष्टितः ॥ ८३ ॥ मृडानिसहरःक्वाऽयमध्वरोमंगलालयः ॥ अतएवसमाहूतानेहत्वंसर्वमं गले ॥ ८४ ॥ दुकूलान्यनुकूलानिरत्नालंकृतयःशुभाः ॥ प्रागेवधारितास्तेत्रपश्यागत्यगृहाणच ॥ ८५ ॥ इहमंगलवेशेषुदेवेंद्रेषुसशूलधृक् ॥ कथमर्होभवेच्चेतिमंगलेविषमेक्षणः ॥ ८६ ॥ इत्याकर्ण्यसतीसाध्वीजनेतुरुदितंतदा ॥ अत्यंतदूनहृदयावक्तुंसमुपचक्रमे ॥ ८७ ॥ ॥ सत्यु वाच ॥ ॥ नाकर्णितंमयाकिंचित्त्वयिप्रब्रुवतिप्रभो ॥ पदद्वयींसमाकर्ण्यतांचतेकथयाम्यहम् ॥ ८८ ॥ नसम्यग्वेत्तितंकश्चिज्जानानोपिप्र तारितः ॥ एतत्सम्यक्त्वयाख्यायिकस्तंवेत्तिसदाशिवम् ॥ ८९ ॥

वोऽर्थः ॥ ८१ ॥ पांसुलोधूलिर्भस्मवासएवपटस्तेनच्छन्नः ॥ महाशंखोमनुष्यास्थि ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ अज्ञानंतत्कार्यंचहरतीतिहरःसर्वेषांमुक्तिदःक्व ॥ अमंगलालयःसंसाराश्रयोऽय मध्वरःक्वेतिवास्तवोर्थः ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ इहमंगलेमंगलाभासेकर्मणिसपरमेश्वरःशूलधृक्सर्वसंहारकर्ताविषमेक्षणःचंद्रसूर्याग्निनेत्रःकथमर्होयोग्यःस्यादितिवास्तवोर्थः ॥ ८६ ॥ य थाश्रुतमादायदूनहृदयत्वंप्रत्युत्तरंच ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

१ पदद्वयीसमाकर्णितक्वचित्पाठः

॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ वर्ष्मणःशरीरस्य ॥ ९३ ॥ प्राणितव्यंजीवितव्यम् ॥ विगर्हणायांश्रुतायांशरीरंत्यक्तव्यमितिभावः ॥ ९४ ॥ महादेवस्वरूपिणिईश्वरस्याष्टमूर्तित्वात् ॥ प्रा

त्वंतुप्रतारितःपूर्वमधुनापिप्रतारितः॥ कृत्वातेनचसंबंधमसंबद्धप्रलापभाक्॥९०॥ यादृशंवक्षितंशंभुंतादृशंयद्यमन्यथाः॥ कुतोमामददा
स्तस्मैयंचकश्चनवेदन॥ ९१॥ अथवातेनसंबंधेनहेतुर्भवतोमतिः॥ तत्रहेतुरभूत्तातममपुण्यैकगौरवम्॥ ९२॥ अथोक्तैवंबहुतरंत्वंजने
तास्यवर्ष्मणः॥श्रुतानेनचदेहेनपत्युःपरिविगर्हणा॥ ९३॥ पुरश्चरणमेवैतद्यदस्यैवविसर्जनम्॥ सुश्लाघ्यजन्मयातावत्प्राणितव्यंसुयो
षिता॥यावज्जीवितनाथस्याश्रवणीयाविगर्हणा॥ ९४॥इत्युक्त्वाक्रोधदीप्ताग्नौमहादेवस्वरूपिणि॥ जुहावदेहसमिधंप्राणरोधविधानतः
॥९५॥ततोविवर्णतांप्राप्ताःसर्वेदेवाःसवासवाः॥नाग्निर्जज्वालचतथायथाज्याहुतिभिःपुरा॥ ९६॥ मंत्राःकुंठितसामर्थ्यास्तत्क्षणादेव
चाभवन्॥ अहोमहानिष्टतरंकिमेतत्समुपस्थितम्॥९७॥ केचिदूचुर्द्विजवरामिथःपरियियासवः॥ महाझंझानिलःप्राप्तःपर्वतांदोलनक्षमः
॥९८॥ मखमंडपभूस्तेनक्षणतःस्थपुटीकृता॥ अकांडंतडिदापातोजातोभूद्भूप्रकंपनः॥९९॥ दिवश्चोल्काःप्रपतिताःपिशाचानृत्यमादधुः॥
आतापिगृध्रैरुपरिगगनेमंडलायितम्॥ १००॥ रवेरधस्तादशिवंशिवास्तत्राप्यरारिषुः॥ मेघारुधिरविप्रुड्भिस्तत्रवृष्टिंव्यधुःपराम्॥ १॥
निर्घातनिःस्वनोभूमेरुत्थितोत्त्वप्रकंपनः॥ दिव्यायुधानिचमिथोयुध्यंतिस्मातिभीषणम्॥ २॥ हवनीयंमहाद्रव्यंदूषितंक्रोष्टुभिःश्वभिः॥ च
कोराःकरटास्तत्रविचेरुर्यज्ञमंडपे॥ ३॥ श्मशानवाटवज्जातोयज्ञवाटःसवैक्षणात्॥ यद्यत्रावस्थितंसर्वंतत्तत्रैवपरिष्ठितम्॥ ४॥

णरोधविधानतःप्राणरोधप्रकारेण ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ झंझाकठोरः ॥ ९८ ॥ स्थपुटीकृतातृणादिनाच्छादिता ॥ ९९ ॥ १०० ॥ अरारिषुःशब्दंचक्रुः ॥ रुधिरविप्रुड्भिःरक्तबिं
दुभिः ॥ १ ॥ २ ॥ क्रोष्टुभिःसृगालैःश्वभिश्च ॥ चकोराश्चंद्ररश्मिभोक्तारःपक्षिविशेषाः ॥ करटाःकाकाः ॥ ३ ॥ ४ ॥

अशोभिशोभारहितम् ॥ स्थगिताःशंकिताःजृंभिताइतिवा ॥ ५ ॥ १०६ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ नवाशीतितमेध्यायेयज्ञध्वंसादिपूर्वकम् ॥ दक्षेश्वरसमुत्पत्तिर्वर्ण्यतेऽतिमनोहरा ॥ १ ॥ २ ॥ वैलक्ष्यमिति ॥ किंचिद्वैलक्ष्यंनाटयन्पूर्वागमनादीषदन्यथात्वंघटयन् ॥ यद्वा लक्ष्यतेइतिलक्ष्यंशरीरंविगतंलक्ष्यंवैलक्ष्यम् ॥ स्वार्थेतद्धितः ॥ किंचिद्यथास्यात्तथावैलक्ष्यंसत्यादेहत्यागमाकारेणप्रकटयन्क्षणंजोषंतूष्णींसमास्थितइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अनीश्वरमस्वतं

चित्रन्यस्तमिवासीच्चवस्तुजातमशोभिच ॥ स्थगिताइवसंवृत्तास्तत्रचक्रधरादयः ॥५॥ दक्षोपिवदनम्लानिमवाप्यसपरिच्छदः ॥ पुनर्यथाकथंचिच्चयज्ञंप्रावर्तयन्द्विजाः ॥ १०६ ॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेसतीदेहविसर्जननामाष्टाशीतितमोऽध्यायः॥८८॥ ॥७॥ स्कंदउवाच॥ ॥पुनःसनारदोऽगस्त्यदेव्याःप्राक्समुपागतः ॥ तद्वृत्तांतमशेषंचहरायावेदितुंययौ ॥ १ ॥ दृष्ट्वासनारदःशंभुंनंदिनासहसंकथाम् ॥ कांचित्तर्जनिविन्यासपूर्वंकुर्वंतमानमत्॥ २ ॥ उपाविशच्चशैलादिविसृष्टासनमुत्तमम् ॥ वैलक्ष्यंनाटयन्किंचित्क्षणंजोषंसमास्थितः ॥ ३ ॥ आकारेणैवसर्वज्ञस्तद्वृत्तांतंविवेदह ॥ अवादीच्चमुनिंशंभुःकुतोमौनावलंबनम् ॥ ४ ॥ शरीरिणांस्थितिरियमुत्पत्तिप्रलयात्मिका॥ दिव्यान्यपिशरीराणिकालाद्यांत्येवमेवहि॥५॥ दृश्यंविनश्वरंसर्वंविशेषाद्यदनीश्वरम्॥ ततोऽत्रचित्रंकिंब्रह्मन्कंकालःकालयेन्नवै ॥६॥ अभाविनोहिभावस्यभावःक्वापिनसंभवेत्॥ भाविनोपिहिनाभावस्ततोमुह्यंतिनोबुधाः॥७॥ शंभूदीरितमाकर्ण्यसइत्थंमुनिपुंगवः॥ प्रोक्तवान्सत्यमेवैतद्यद्देवेनप्रभाषितम् ॥८॥ अवश्यमेवयद्भाव्यंतद्भूतंनात्रसंशयः ॥ परंमांबाधतेत्यंतंचैतैकाचित्तमाथिनी ॥ ९ ॥ नापचीयेततेकिंचिन्नोपचीयेततत्त्वतः ॥ अव्ययत्वाच्चपूर्णत्वाद्धानिवृद्धीकुतस्त्वयि॥ १० ॥ अहोवराकःसंसारःक्वभविष्यत्यनीश्वरः॥ आरभ्याद्यदिनंनत्वामर्चयिष्यंतिकेपियत्॥ ११ ॥

त्रम् ॥ कालयेच्चालयेन्नाशयेदितियावत् ॥ ६ ॥ अभाविनोऽसतःपदार्थस्य ॥ भाविनःसतःपदार्थस्य ॥ तदुक्तमीश्वरेण ॥ नासतोविद्यतेभावोनाभावोविद्यतेसतः ॥ उभयोरपिदृष्टोंतस्त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिरिति ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ नापचीयेतनह्रीयेत ॥ नोपचीयेतनवर्धेत ॥ एतदेवहेतुपूर्वकंस्पष्टयति ॥ अव्ययत्वादिति ॥ अव्ययत्वाद्धानिर्नास्तिपूर्णत्वाद्वृद्धिर्नास्तीत्यर्थः ॥ १० ॥ यद्यस्मात् ॥ ११ ॥

रीढितमवज्ञातम् ॥ वीटितमितिपाठेपिसएवार्थः ॥ १२ ॥ हेडनेतिडलयोरेकत्वात् ॥ प्रतिष्ठाभाजनंकिंकाकानेत्यर्थः ॥ उइतिवितर्के संबोधनेवा ॥ १३ ॥ अभिमानधनायेनतेलब्ध
रीढाःप्राप्तावहेलनाः ॥ १४ ॥ वरंश्रेष्ठंयथास्यात्केवलमितिवा ॥ १५ ॥ महाकालःसर्वसंहारकइत्यर्थः ॥ सकालकालईश्वरः कालमूषिकभक्षकइत्यादिश्रुतिस्मृतिभ्यः ॥ १६ ॥

यतःप्रजापतिर्दक्षोनत्वामाहूतवान्क्रतौ ॥ तेनाद्यरीढितंद्दष्ट्वादेवर्षिमनुजाअपि ॥ १२ ॥ तवरीढांकरिष्यंतिकिमैश्वर्येणरीढिनाम् ॥ प्राप्ताव
हेडनालोकेजितकालभयाअपि ॥ अथैश्वर्येणसंपन्नाःप्रतिष्ठाभाजनंकिमु ॥ १३ ॥ महीयसायुषातेषांवसुभिर्भूरिभिश्चकिम् ॥ येऽभिमान
धनानेहलब्धरीढाःपदेपदे ॥ १४ ॥ अचेतनाश्चसावज्ञाजीवंतोपिनकीर्तये ॥ अभिमानधनाधन्यावरंयोषित्सुसासती ॥ १५ ॥ यात्वद्विनिं
दाश्रवणात्तृणीचक्रेस्वजीवितम् ॥ इत्याकर्ण्यमहाकालःसम्यग्ज्ञात्वासतीव्ययम् ॥ १६ ॥ सत्यंमुनेसतीदेवीतृणीचक्रेस्वजीवितं ॥ जोषंस्थि
तेमुनौतत्रतन्महाकालसाध्वसात् ॥ १७ ॥ रुद्रश्चातीवरुद्रोभूद्दृढुकोपाग्निदीपितः ॥ ततस्तत्कोपजाद्दङ्गेराविरासीन्महाद्युतिः ॥ १८ ॥ प्रत्य
क्षःप्रतिमाकारःकालमृत्युप्रकंपनः ॥ उवाचचप्रणम्येशंभुशुंडींमहतींदधत् ॥ १९ ॥ आज्ञांदेहिपितःकिंतेकरवैदास्यमुत्तमम् ॥ ब्रह्मांडमे
ककवलंकरवाणित्वदाज्ञया ॥ २० ॥ पिबामिचार्णवान्सप्ताप्येकेनचुलुकेनवै ॥ रसातलंवापातालंपातालंवारसातलम् ॥ २१ ॥ त्वदाज्ञ
यानयामीशविनिमय्यस्वहेलया ॥ सलोकपालमिंद्रंवाधृत्वाकेशैरिहानये ॥ २२ ॥ अपिवैकुंठनाथश्चेत्तत्साहाय्यंकरिष्यति ॥ तदातंकुंठि
तास्त्रंचकरिष्यामित्वदाज्ञया ॥ २३ ॥ दनुजादितिजाःकेवैवराकारणदुर्बलाः ॥ तेषुचोत्कटतांकोपिधत्तेतंप्रणिहन्म्यहम् ॥ २४ ॥ कालंबध्ना
मिवासंख्येमृत्योर्वामृत्युमर्थये ॥ स्थावरेषुचरेष्वत्रमयिक्रुद्धेरणांगणे ॥ २५ ॥ त्वद्बलेनमहेशाननकोपिस्थैर्यमेष्यति ॥ ममपादतलाघाता
द्दैतद्दक्षोणिमंडलम् ॥ २६ ॥ कदलीदलवद्घाताद्दपतेसरसातलम् ॥ चूर्णीकरोमिदोर्दंडघाताच्चैतान्कुलाचलान् ॥ ॥ २७ ॥

सत्यमित्याद्याहेतिशेषः ॥ जोषंतूष्णीमितिमुहोक्तिः ॥ १७ ॥ १८ ॥ प्रतिमाकारःपर्वताग्निःस्तुतपुत्तलिकाकारः ॥ अभूतोपमेयम् ॥ १९ ॥ करवैकरोमि ॥ २० ॥ २१ ॥ विनिमय्य
परिवर्त्य ॥ स्वहेलयास्वीयलीलया ॥ आशुहेलयेतिक्वचित् ॥ २२ ॥ २३ ॥ तेषुमध्ये ॥ प्रणिहन्मिप्रकर्षेणनिहन्मि ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

॥ २८ ॥ कृतंकृत्यंयेनतमिवसंपादितकार्यमिव ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अवासृजत्सृष्टवान् ॥ असीसृजदितिक्वचित् ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ आचूडमूलाःसमग्राइत्यर्थः ॥

किंबहूक्तेनदेव्याज्ञांममासाध्यंनकिंचन ॥ त्वत्पादबलमासाद्यकृतंविद्ध्यद्यचिंतितम् ॥ २८ ॥ इतिप्रतिज्ञांतस्येशःश्रुत्वाकृतममन्यत ॥ कृतकृत्यमिवात्यंतंतंमुदाप्रत्युवाचच ॥ २९ ॥ महावीरोसिरेभद्रममसर्वगणेष्विह ॥ वीरभद्राख्ययात्वंहिप्रथितिंपरमांव्रज ॥ ३० ॥ कुरुमेसत्वरंकार्यंदक्षयज्ञंक्षयंनय ॥ येत्वांतत्रावमन्यंतेतत्साहाय्यविधायिनः ॥ ३१ ॥ तेत्वयाप्यवमंतव्याव्रजपुत्रशुभोदय ॥ इत्याज्ञांमूर्ध्निचाधायसततःपारमेश्वरीम् ॥ ३२ ॥ हरंप्रदक्षिणीकृत्यजग्मिवानतिरंहसा ॥ ततस्तदनुगान्शंभुःस्वनिःश्वाससमुद्गतान् ॥ ३३ ॥ शतकोटिमितानुग्रान्गणानन्यानवासृजत् ॥ तेगणावीरभद्रंतंयांतंकेचित्पुरोगताः ॥ ३४ ॥ केचित्तदनुगाजाताःकेचित्तत्पार्श्वगाययुः ॥ अंबरंतैःसमाक्रांतंतेजोविजितभास्करैः ॥ ३५ ॥ शृंगाग्राणिगिरीणांचकैश्चिदुत्पाटितानिवै ॥ आचूडमूलाःकैश्चिच्चविधूतावैशिलोच्चयाः ॥ ३६ ॥ उत्पाट्यमहतोवृक्षान्केचित्प्रासामखांगणम् ॥ कैश्चिदुत्पाटितायूपाःकेचित्कुंडान्यपूपुरन् ॥ ३७ ॥ मंडपंध्वंसयामासुःकेचित्क्रोधोद्धुरागणाः ॥ अचीखनन्वैवेदीश्चकेचिद्वैशूलपाणयः ॥ अभक्षयन्हवींष्यन्येपृषदाज्यंपपुःपरे ॥ ३८ ॥ दध्वंसुरन्नराशींश्चकेचित्पर्वतसन्निभान् ॥ केचिद्वैपायसाहाराःकेचिद्वैक्षीरपायिनः ॥ ३९ ॥ केचित्पक्वान्नपुंजांगायज्ञपात्राण्यचूर्णयन् ॥ अमोटयन्स्रुचांदंडान्केचिद्दोर्दंडशालिनः ॥ ४० ॥ व्यभंजञ्छकटान्केचित्पशून्केचिदजीगिलन् ॥ अग्निंनिर्वापयामासुःकेचिदत्यग्नितेजसः ॥ ४१ ॥ स्वयंपरिदधुश्चान्येदुकूलानिमुदायुताः ॥ जगृहुःकेचनपुरारत्नानांपर्वतंकृतम् ॥ ४२ ॥ एकेनचभगोदेवःपश्यंश्चक्षुर्विलोचनः ॥ पूष्णोदंतावलीमन्यःपातयामासकोपितः ॥ ४३ ॥ यज्ञःपलायितोदृष्टःकेनचिन्मृगरूपधृक् ॥ शिरोविरहितश्चक्रेतेनचक्रेणदूरतः ॥ ४४ ॥

विधूताःकंपिताउत्पाटिताइतिवा ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अचीखनन्खनयामासुः ॥ वैनिश्चितंप्रसिद्धौवा ॥ वितर्दीरितिपाठेपिसएवार्थः ॥ पृषदधि ॥३८॥ दध्वंसुर्ध्वंसयामासुः ॥ ३९ ॥ स्रुचांस्रुगादीनामित्यर्थः ॥ स्रुवादींश्चेतिक्वचित् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ केनचिद्येनदृष्टस्तेनेत्यर्थः ॥४४ ॥

निर्नासिकांव्यधाद्विगतनासिकामकरोत् ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ पाशयित्वाबध्वा ॥ ४७ ॥ आतोल्याकृष्य ॥ ४८ ॥ पादयोःपादौधृत्वाऽधुनोदकंपयत् ॥ ४९ ॥ वामयामासोद्गिर

एकःसरस्वतींयांतींदृष्ट्वानिर्नासिकांव्यधात्॥ अदितेरोष्ठपुटकौछिन्नावन्येनकोपिना॥ ४५॥ अर्यम्णोबाहुयुगलंतथोत्पाटितवान्परः॥ अग्नेरुत्पाटयामासकश्चिज्जिव्हांप्रसह्यच॥४६॥चिच्छेदवायोर्वृषणंपार्षदोन्यःप्रतापवान्॥ पाशयित्वायमंकश्चित्कोधर्मइतिपृष्टवान्॥४७॥ यत्रधर्मैर्महेशोनप्रथमंपरिपूज्यते॥ नैर्ऋतंसंगृहील्वान्यःकेशेष्वातोल्यचासकृत्॥४८॥ अनीश्वरंहविर्भुक्तंत्वयेत्याताडयत्पदा॥ कुबेरमपरोधृत्वापादयोरधुनोद्बलात्॥ ४९॥ वामयामासबहुशोभक्षिताप्यध्वराहुतीः॥ एकादशाऽपियेरुद्रालोकपालैकपंक्तयः॥ ५०॥ रुद्राख्याधारणवशात्प्रमथैस्तेऽवहेलिताः॥ वरुणोदरमापीड्यप्रमथोन्योबलेनहि॥ ५१॥ बहिरुद्गिरयामासयद्दत्तंचेशवर्जितम्॥ मायूरींतनुमासाद्यसहस्राक्षोमहामतिः॥ ५२॥ उड्डीयगिरिमाश्रित्यछन्नःकौतुकमैक्षत॥ ब्राह्मणान्प्रमथानत्वायातयातेतिचाब्रुवन्॥ ५३॥ प्रमथाःकालयामासुरन्यानपिचयाचकान्॥ इत्थंप्रमथितेयागेप्रमथैःप्रथमागतैः॥ वीरभद्रःस्वतःप्राप्तःप्रमथानींकिनीवृतः॥ ५४॥ यज्ञवाटंश्मशानाभंदृष्ट्वातैःप्रमथैःपुरा॥ अतिशोच्यांदशांनीतंवीरभद्रस्ततोजगौ॥ ५५॥ गणाःपश्यतदुर्वृत्तैःप्रारब्धानांचकर्मणाम्॥ अनीश्वरैरवस्थेयंकुतोद्वेषोमहेश्वरे॥ ५६॥ येद्विषंतिमहादेवंसर्वकर्मैकसाक्षिणम्॥ धर्मकार्येप्रवृत्तास्तुतेप्राप्स्यंतीदृशींदशाम्॥ ५७॥ क्वसदक्षोदुराचारःक्वचयज्ञभुजःसुराः॥ धृत्वासर्वानानयतयातद्रुततरंगणाः॥ ५८॥ इत्याज्ञांवीरभद्रस्यप्राप्यतेप्रमथाद्रुतम्॥ यावद्यांत्यग्रतस्तावद्दृष्टःकुद्धोगदाधरः॥ ५९॥ तेनतेप्रमथाःसर्वेमहाबलपराक्रमाः॥ शुष्कपर्णतृणावस्थांप्रापितावात्ययेवहि॥ ६०॥ अथनष्टेषुसर्वेषुप्रमथेषुहरेर्भयात्॥ चुकोपवीरभद्रःसप्रलयानलसंनिभः॥ ६१॥

यामासच ॥भक्षितांभक्षकः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ जगौउवाच ॥ ५५ ॥ अतःकुतोमहेश्वरेद्वेषइति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ वात्ययाचक्रवातेन ॥ ६० ॥ नष्टेष्वदर्शनंगतेषु ॥ ६१ ॥

---

१ पुस्तकांतरेमूलेटीकायांचालोल्येतिपाठः २ भक्षिताःअध्वराहुतीर्वामयामासेत्यर्थः कुतोनकृतइतिविचारणीयम्

॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ततस्त्वंरक्षयत्नतइतिगर्वोक्तिः ॥ ६५ ॥ किंचयुद्धंतदप्रदानंचत्वयिनसंभाव्यतइत्याह ॥ प्रायशइति ॥ यद्वा रक्षवत्ध्वास्थापय ॥तत्रहेतुमाह ॥ प्रायशइति ने त्ररूपमंबुजंनेत्रांबुजम् ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ सुतदेशीयःपुत्रस्थानीयःपुत्रात्किंचिन्न्यूनइतिवा ॥ राजतइतिराजाविश्वनाथस्तस्यादेशमाज्ञामिति ॥ ६९ ॥ कथंकेनप्रकारेण ॥ स्व यमितिक्वचित् ॥ तत्रस्वयंबलादित्येव ॥ ७० ॥ दृष्टिभंग्यैवकटाक्षेणैव ॥ ७१ ॥ अथतैरिति ॥ अथेत्यर्थांतरम् ॥ तैःप्रसिद्धैर्नंदिभृंगिप्रमुखैःप्रमथैःशंभोःपार्षदैर्विष्णोरनुगाभृत्याःसुनं

ददर्शशार्ङ्गिणंचाग्रेस्वगणैश्वपरिश्रुतम् ॥ चतुर्भुजैरसंख्यातैर्जितदैत्यमहाबलैः ॥ ६२ ॥ चक्रिभिर्गदिभिर्जुष्टंखड्गिभिश्चापिशार्ङ्गिभिः ॥ वीर भद्रस्ततःप्राहदृष्ट्वातंदैत्यसूदनम् ॥ ६३ ॥ त्वंतुयज्ञपुमानत्रमहायज्ञप्रवर्तकः ॥ रक्षितानिजवीर्येणदक्षस्यच्यक्षवैरिणः ॥ ६४ ॥ किंवादक्षं समानीयदेहियुध्यस्ववामया ॥ नदास्यसिचचेद्दक्षंततस्त्वंरक्षयत्नतः ॥ ६५ ॥ प्रायशःशंभुभक्तेषुयतस्त्वंप्रोच्यसेऽग्रणीः ॥ एकोनेऽब्जसहस्रे प्राग्ददौनेत्रांबुजंभवान् ॥ ६६ ॥ तुष्टेनशंभुनादत्तंतुभ्यंचक्रंसुदर्शनम् ॥ यत्साहाय्यमवाप्याजौत्वंजयेर्दनुजाधिपान् ॥ ६७ ॥ इत्याकर्ण्यव चस्तस्यवीरभद्रस्यचोर्जितम् ॥ जिज्ञासुस्तद्बलंविष्णुर्वीरभद्रमुवाचह ॥ ६८ ॥ त्वंशंभोःसुतदेशीयोगणानांप्रवरोस्यहो ॥ राजादेशमनुप्रा प्यततोप्यतिबलोमहान् ॥ ६९ ॥ योसिसोस्यहमप्यत्रदक्षरक्षणदक्षधीः ॥ पश्यामितवसामर्थ्यंकथंदक्षंहरिष्यसि ॥ ७० ॥ इत्युक्तोवीरभद्रः सतेनवैशार्ङ्गधन्वना ॥ प्रमथान्दृष्टिभंग्यैवप्रेरयामाससंगरे ॥ ७१ ॥ अथतैःप्रमथैर्विष्णोरनुगागदितारणे ॥ आददानास्तृणंवक्रेणापिताःपा शवींदशाम् ॥ ७२ ॥ ततस्तार्क्ष्यरथःक्रुद्धस्त्वेकैकंरणमूर्धनि ॥ सहस्रेणसहस्रेणबाणानांद्यताडयत् ॥ ७३ ॥ तेभिन्नवक्षसःसर्वेगणारुधिरव र्षिणः ॥ वासंतींकिंशुकींशोभांपरिप्रापूरणाजिरे ॥ ७४ ॥ क्षरंतइवमातंगाःस्रवंतइवपर्वताः ॥ मदेनधातुरागेणमिश्रैःशुशुभिरेगणाः ॥ ७५ ॥

दनंदप्रबलार्हणाद्यास्तिष्ठथमास्मत्तोजीवंतोमोक्ष्यध्वमित्येवंगदिताआक्षिप्ताःसंतोरणेसंग्रामेभयाद्वक्रेणतृणमाददानागृह्णानाःपाशवींपशुसंबंधिनींपशवोयथामुखेनतृणंगृह्णंतितादृशीं दशामापिताःप्रापिताइत्यर्थः ॥ चक्रेणेतिपाठेगदितागदाभिर्युक्ताः ॥ अस्त्यर्थेइतच् ॥ चक्रेणोपलक्षिताश्चक्रहस्ताअपीत्यर्थः ॥ शेषंसमानम् ॥ ७२ ॥ एकैकंगणम् ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ मिश्रैर्मदधातुरागरक्तैःद्रवैरितिशेषः ॥ सर्वेइतिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ ७५ ॥

गणपोवीरभद्रः ॥ ७६ ॥ कलिताग्रहीता ॥ भुशुंड्याऽस्त्रविशेषेण ॥ ७७ ॥ तदंगसंगंहरेर्देहसामीप्यम् ॥ विदद्रेविदीर्णा ॥ तयागदया ॥ विपफालतयातुसेतिकचित् ॥७९॥ अज्ञातावे
दनायेनतम् ॥ मनापससवेदनामितिकचित् ॥ खट्वांगमस्त्रविशेषम् ॥८०॥८१॥८२॥८३॥८४॥ हुंकृनाहुंकारेण ॥ ८५ ॥८६॥८७॥ बुद्धिपूर्वकंनिंदति ॥यस्येति॥सहायिनःसाहाय्य
कारिणः ॥ इत्याकर्ण्येत्यारभ्यप्राप्यदक्षमित्यादेःप्राक्तनस्यग्रंथस्यायमभिप्रायः ॥ स्वात्मनोविश्वेशस्य योवैविष्णुःसवैरुद्रइत्याद्युक्तेः ॥ मानो विधेयः अतएवात्माभिन्नस्यरुद्रस्या

ततःप्रहस्यगणपोऽब्रवीद्वैकुंठनायकम् ॥ हेशार्ङ्गधन्वन्जानेत्वांत्वंरणांगणपंडितः ॥ ७६ ॥ परंयुध्यसिदैत्येंद्रैर्दानवेंद्रैर्नपार्षदैः ॥ इत्युक्त्वावीर
भद्रेणभुशुंडीकलिताकरे ॥ ७७ ॥ गदिनाऽथगदातूर्णंदैत्येंद्रगिरिरेणुकृत् ॥ ततःप्रहतवान्वीरोभुशुंड्यातंगदाधरम् ॥ ७८ ॥ तदंगसंगमासाद्य
विदद्रेशतधातया ॥ कौमोदकीप्रहारेणवीरभद्रंप्रतापिनम् ॥ ७९ ॥ जघानवासुदेवोपितरसाऽज्ञातवेदनम् ॥ ततःखट्वांगमादायगदाहस्तं
गदाधरम् ॥८० ॥ आताड्यसव्यदोर्दंडेगदांभूमावपातयत् ॥ कुपितोयंमधुद्वेषीचक्रेणाताडयच्चतम् ॥८१॥ सचचक्रंसमागच्छद्दृष्ट्वासस्मा
रशंकरम् ॥ शंकरस्मरणाच्चक्रंमनाग्वक्रत्वमाप्यच ॥ कंठमासाद्यवीरस्यसम्यग्जातंसुदर्शनम् ॥ ८२ ॥ तेनचक्रेणशुशुभेनितरांसगणेश्व
रः ॥ वीरलक्ष्म्याःकृतइवसमरेविजयस्त्रजा ॥८३॥ ततःसुदर्शनंदृष्ट्वातत्कंठाभरणंहरिः ॥ मनाक्सचकितंस्मित्वाततोजग्राहनंदकम् ॥ ८४ ॥
सनंदकंकरंतस्यप्रोद्यतंमधुविद्विषः ॥ पश्यतांदिविसिद्धानांस्तंभयामासहुंकृता ॥ ८५ ॥ अभ्यधावच्चवेगेनगृहीत्वाशूलमुज्ज्वलम् ॥ याव
ज्जिघांसतिहरिंतावदाकाशवाचया ॥ ८६ ॥ वारितोगणराजःसमाकार्षीःसाहसंत्विति ॥ ततस्तमपहायाशुवीरभद्रोगणोत्तमः ॥ ८७ ॥
प्राप्यदक्षंविनघोच्चैर्धिक्कामीश्वरनिंदकम् ॥ यस्येदृगस्तिसंपत्तिर्यत्रदेवाःसहायिनः ॥ सकथंसेश्वरंकर्मनकुर्याद्दक्षतांदधत् ॥ ८८ ॥ येना
स्येनापवित्रेणभवतानिंदितःशिवः ॥ चूर्णयामितदास्यंतेचपेटाभिःसमंततः ॥ ८९ ॥

ज्ञाकर्तुर्वीरभद्रस्यसामर्थ्यजिज्ञासापूर्वकंमानो
देयः स्वभक्तस्यशरणापन्नस्यदक्षस्यापिसाहाय्यंविधेयम् अतएतन्नितयंमनसिविधायभगवांस्तथाचक्रे यथापरशुरामरूपेणशरणापन्नायाअंबायाःस्वशिष्यस्यचभीष्मस्यसाहाय्य
मानदानार्थंयुद्धंमोहंपराजयंचस्वीकृतवानिति ॥ अन्यथाऽनीश्वरत्वापत्तेः ॥ तदुक्तंहरिवंशेवैशंपायनेन ॥ नूनमात्मेच्छयाब्रह्मन्कृतवान्हरिरीश्वरः ॥ कोहिमोहयितुंशक्तोरणेनारायणं
प्रभुमिति ॥ अतोवैष्णवैर्मनोनखेदनीयमिति ॥ दधीचिशापाद्वैवम् ॥ भविष्यसिहृषीकेशःस्वाश्रितोपिपराङ्मुखः ॥ एवमुक्त्वातुविप्रर्षिर्विरराममतपोनिधिरितिकूर्मोक्तेः ॥ ८८ ॥ ८९ ॥

॥ ९० ॥ अंगप्रत्यंगकानिअंगाभरणानि ॥ ९१ ॥ कर्तिताश्छिन्नाः ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ शुश्रुवुःश्रुतवंतः ॥ मुमुदुरितिक्वचित् ॥ जिह्वाःअच्छिनत् श्रुतीःकर्णान्द्विधाअकरोदित्यर्थः ॥ ९४ ॥ उल्लंबिताःभूम्यस्पर्शंयथास्यात्तथास्थापिताइत्यर्थः ॥ अधोमुखाश्चकेचिदुल्लंबिताइत्यन्वयः ॥ क्वेतत्राह ॥ यैर्देवेशमिति ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ हेलयाईश्वरस्यवीरभद्र

इत्युक्त्वातस्यदक्षस्यहरपारुष्यभाषिणः ॥ चिच्छेदवदनंवीरश्चपेटशतघातनैः ॥ ९० ॥ ततस्त्वदितिमुख्यानांमिलितानांमहोत्सवे ॥ त्रोटया मासकर्णादीन्यंगप्रत्यंगकानिच ॥ ९१ ॥ वेणीदंडाश्चकासांचित्तेनच्छिन्नामहारुषा ॥ कासांचिच्चकराश्छिन्नाःकासांचित्कर्तितास्तनाः ॥ ९२ ॥ नासापुटांस्तथान्यासांपाटयामासपार्षदः ॥ चिच्छेदचांगुलीश्चापितथान्यासांशिवप्रियः ॥ ९३ ॥ येयेनिनिंदुर्देवेशंयेयेचशुश्रुवु स्तदा ॥ तेषांजिह्वाःश्रुतीःकोपादच्छिनच्चाकरोद्द्विधा ॥ ९४ ॥ केचिदुल्लंबितायूपेपाशयित्वाहृढंगले ॥ अधोमुखायैर्देवेशंविहायात्तंमहाहविः ॥ ९५ ॥ द्विजराजश्चधर्मश्चभृगुमारीचिमुख्यकाः ॥ अत्यंतमपमानस्यभाजनंतेनकारिताः ॥ ९६ ॥ एतेजामातरस्तस्ययतोदक्षस्यदुर्धियः ॥ हित्वामहेश्वरममून्सोपश्यदधिकान्शिवान् ॥ ९७ ॥ तानिकुंडानितेयूपास्तेस्तंभाःसचमंडपः ॥ तावंद्यस्तानिपात्राणितानिहव्यान्यनेकधा ॥ ९८ ॥ तेचवैयज्ञसंभारास्तेतेयज्ञप्रवर्तकाः ॥ तेरक्षपालास्तेमंत्राविनेशुर्हेलयाऽखिलाः ॥ ९९ ॥ स्तोकेनैवहिकालेनयथार्धिःपरवंचनात् ॥ अर्जितानश्यतिक्षिप्रंदक्षसंपद्गताऽशिवा ॥ १०० ॥ नीतेमहाक्रतौतेनसगणेनेदृशींदशाम् ॥ विधिर्विधिविलोपाच्चहरंविज्ञाप्यचानयत् ॥ १ ॥ तत्रयज्ञमखःसोभूदीदृक्षःशिववर्जितः ॥ आयातेथमहादेवेवीरभद्रोतिलज्जितः ॥ २ ॥ नत्वानकिंचिदवदद्देवःसर्वमवैत्स्वयम् ॥ प्रसाद्यदे वदेवेशंसुरज्येष्ठोऽब्रवीत्पुनः ॥ ३ ॥ अपराध्यप्ययंदक्षःसंप्रसाद्यःकृपानिधे ॥ यथापूर्वंपुनरमून्सर्वान्कारयशंकर ॥ ४ ॥ यथाविधिःप्रवर्तेत वैदिकःपुनरेवहि ॥ तथाज्ञादीयतांशंभोकर्मसिद्ध्यतिसेश्वरम् ॥ ५ ॥ अनीश्वरासुसर्वासुक्रियासुपरमेश्वर ॥ एवमेवभवंत्येवविघ्नजाताः सहस्रशः ॥ ६ ॥

स्यवेतिशेषः ॥ ९९ ॥ अशिवाअमंगलरूपा नविद्यतेशिवईश्वरोयस्यामितिवा ॥ १०० ॥ १ ॥ ईदृक्षःईदृशः ॥ विष्णुतिरस्कारेणशिवभियावीरभद्रोलज्जितः ॥ २ ॥ ३ ॥ संप्रसाद्यः सम्यक्प्रसादंप्राप्यःप्रापणीयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ वीरंवीरभद्रम् ॥ प्रकल्पयसंपादय ॥ प्रकल्पयन्निितिकिंचित् ॥११०॥ ११ ॥ १२ ॥ हिमप्रस्थंहिमालयंवानप्रस्थमितियावत् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ कां

विचारतोवराकोयंदक्षोभक्ततरस्तव ॥ कुर्वन्योऽनीश्वरंकर्मपरदृष्टांततांगतः॥ ७॥ अन्योपियोमहेशानंहित्वाकर्मकरिष्यति ॥ तस्यतत्कर्म संसिद्धिर्दक्षस्येवभविष्यति॥ ८॥ अतोनकश्चित्किंचित्क्वचित्कर्मविनाशिवम्॥ विधास्यतिनिशम्यास्यदक्षस्येदृक्षचेष्टितम्॥ ९ ॥ विधी रितमितिश्रुत्वास्मित्वादेवोमहेश्वरः॥ वीरमाज्ञापयामासयथापूर्वंप्रकल्पय॥ ११०॥ वीरभद्रोपितत्सर्वंशर्वाज्ञांप्रतिपद्यच॥ विनादक्षस्य वदनंयथापूर्वमकल्पयत्॥ ११ ॥ईश्वरंयेविनिंदंतितेमूकाःपशवोध्रुवम्॥ ततोमेषमुखंदक्षंवीरभद्रोगणोव्यधात्॥ १२॥ देवोब्रह्माणमापृ च्छ्यधर्माद्गार्हस्थ्यतश्च्युतः॥ सपार्षदोहिमप्रस्थंजगामतपसेततः ॥१३॥ अनाश्रमवतापुंसायतःकालोमनागपि॥ मुधाकलयितव्योनत स्माच्छ्रेयःसदाश्रमः॥ १४ ॥ अतःससर्वतपसांफलदातामहेश्वरः ॥ तपश्चचारसगणोब्रह्मादक्षंत्वशिक्षयत्॥ १५ ॥ हरनिंदासमुद्भूतपाप पंकंसुदुस्त्यजम्॥ यदिक्षालयितुंकांक्षातदावाराणसींव्रज ॥ १६ ॥ प्राप्यवाराणसींपुण्यांमहापापौघहारिणीम्॥ कुरुलिंगप्रतिष्ठांत्वंतेन शंभुःसतुष्यति ॥ १७॥ तुष्टेमहेश्वरेतुष्टंजगदेतच्चराचरम्॥ नान्यत्रपापंतेगंत्वविनावाराणसींपुरीम्॥ १८ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांप्रायश्चित्तं मनीषिभिः ॥ प्रोक्तंनहरनिंदायास्तत्रकाश्येवकेवलम्॥ १९ ॥ काश्यांलिंगप्रतिष्ठायैःकृताऽत्रसुकृतात्मभिः॥ सर्वेधर्माःकृतास्तैस्तुतएवपुरु षार्थिनः॥१२०॥ इत्याकर्ण्यविधेर्वाक्यंदक्षःप्राप्याथसत्वरम्॥ अविमुक्तंमहाक्षेत्रंततापपरमंतपः॥ २१ ॥ संस्थाप्यलिंगंविधिवल्लिंगारा धनतत्परः॥ नवेत्तिलिंगादपरंसकिंचिज्जगतीतले॥ २२॥ दिवानिशंमहेशानंपरिष्टौतिसमर्चति ॥ नमतिध्यायतीक्षेतदक्षोदक्षप्रजापतिः ॥ २३॥ एकचित्तस्यदक्षस्यध्यायतोलिंगमैश्वरम् ॥ समाःसहस्रमगमन्मितंद्वादशसंख्यया॥ २४॥ मेनांयावत्सतीप्राप्यहिमाचलपतिव्र ताम् ॥ उमारूपातितपसापतिंप्रापपिनाकिनम्॥ २५ ॥ तावत्सदक्षस्तपसिनिश्चलोलिंगमार्चयत् ॥ ततःकाशींसमासाद्यसहभत्रागिरीं द्रजा॥ २६॥

क्षाआकांक्षा ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥१२०॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६॥

व्यजिज्ञपद्विज्ञापितवती ॥ पाठांतरेऽडभावआर्षः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ तत्तदा ॥ निर्द्वंद्वाऽव्यभिचारिणी ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

दृष्ट्वातंनिश्चलस्वंदंशिवलिंगार्चनेरतम् ॥ हरंव्यजिज्ञपद्देवीक्षीणोयंतपसाविभो ॥ २७ ॥ प्रसादयकृपासिंधोवरेणैनंप्रजापतिम् ॥ इत्युक्तोऽपर्णयाशंभुःप्राहतंदक्षमीशिता ॥ २८ ॥ बरंब्रूहिमहाभागदास्यामिमनसेप्सितम ॥ इतीशोदितमाकर्ण्यप्रणम्यबहुशोहरम् ॥ २९ ॥ स्तुत्वानानाविधैःस्तोत्रैःप्रसन्नंवीक्ष्यशंकरम् ॥ प्रोवाचदेवदेवेशंयदिदेयोवरोमम ॥ १३० ॥ तत्त्वदीयपदद्वंद्वेनिर्द्वंद्वाभक्तिरस्तुमे ॥ इदंचतमहालिंगंयन्मयाऽत्रप्रतिष्ठितम् ॥ अस्मिँल्लिंगेत्वयानाथस्थातव्यंसर्वदैवहि ॥ ३१ ॥ मयापराद्धंयद्देवतत्क्षंतव्यंकृपानिधे ॥ एतएववराःसंतुकिमन्यैरुत्तमैर्वरैः ॥ ३२ ॥ इतिश्रुत्वामहादेवःप्रसन्नोतितरांभवः ॥ प्रोवाचचयदुक्तंतेतत्तथास्तुनचान्यथा ॥ ३३ ॥ अन्यच्चतेवरंदद्यांतच्छृणुष्वप्रजापते ॥ यत्त्वयास्थापितंलिंगमेतद्दक्षेश्वराभिधम् ॥ ३४ ॥ अस्यसंसेवनात्पुंसामपराधसहस्रकम् ॥ क्षमिष्येहंनसंदेहस्तस्मात्पूज्यमिदंजनैः ॥ ३५ ॥ त्वंतुलिंगार्चनादस्मात्सर्वमान्योभविष्यसि ॥ परार्धद्वितयप्रांतेततोमोक्षमवाप्स्यसि ॥ ३६ ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तस्मिँल्लिंगेलयंययौ ॥ दक्षोपिगतवान्गेहंपरिप्राप्तमनोरथः ॥ ३७ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥इत्यगस्त्यसमाख्यातोदक्षेश्वरसमुद्भवः ॥ यंश्रुत्वामुच्यतेजंतुरपराधशतैरपि ॥ ३८ ॥ श्रुत्वाख्यानमिदंपुण्यंदक्षेश्वरसमुद्भवम् ॥ नरोनलिप्यतेपापैरपराधालयोपिहि ॥ १३९ ॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेदक्षेश्वरप्रादुर्भावोनामनवाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ छ ॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥पार्वतीहृदयानंदपार्वतीशसमुद्भवम् ॥ कथयेहयदुद्दिष्टंभवताप्रागघापहम् ॥ १ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥शृण्वगस्त्येयदामेनाहिमाचलपतिव्रता ॥ गिरींद्रजांसुतामाहपुत्रितेस्यमहेशितुः ॥ २ ॥

अपराधालयोऽपराधाश्रयः ॥ १३९ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांनवाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अध्यायेत्रनवत्याख्येसर्वकामैकदायके ॥ पार्वतीश्वरमाहात्म्यंवर्ण्यतेतिमनोहरम ॥ १ ॥ पार्वतीश्वरोत्पत्तिपृच्छति ॥ पार्वतीति ॥ प्राक्पूर्वम् ॥ १ ॥ सतीमितिपाठेसतींपतिव्रतांपूर्वजन्मनितन्नाम्नींमितिवा ॥ २ ॥

१. विजिज्ञपदिति

किंस्थानंकोदेशः ॥ वसतिर्वाका ॥ गृहंवाकिम् ॥ ३ ॥ अतिव्रीडाणातिशयेनलज्जिता ॥ ४ ॥ ५ ॥ तत्त्ववित्उमाभिप्रायवित् सर्वज्ञइतिवा ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ एकैकमेकैकस्य

किंस्थानंवसतिर्वाकाकोबंधुर्वेत्सिकिंचन ॥ प्रायोगृहंनजामातुरस्यकोपिचकुत्रचित् ॥ ३ ॥ निशम्येतिवचोमातुरतिव्रीडाणागिरींद्रजा ॥ आसाद्यावसरंशंभुंनत्वागौरीव्यजिज्ञपत् ॥ ४ ॥ मयाश्वश्रूगृहंकांतगम्यमद्यविनिश्चितम् ॥ नाथात्रनैववस्तव्यंनयमांस्वंनिकेतनम् ॥ ५ ॥ गिरींद्रजागिरंश्रुत्वागिरीशइतितत्त्ववित् ॥ हित्वाहिमगिरिंप्राप्तोनिजमानंदकाननम् ॥ ६ ॥ प्राप्यानंदवनंदेवीपरमानंदकारणम् ॥ विसस्मृत्यपितृसंवासंजाताचानंदरूपिणी ॥ ७ ॥ अथविज्ञापयांचक्रेगौरीगिरिशमेकदा ॥ अच्छिन्नानंदसंदोहःकुतःक्षेत्रेऽत्रतद्वद ॥ ८ ॥ इतिगौरीरितंश्रुत्वाप्रत्युवाचपिनाकधृक् ॥ पंचक्रोशपरीमाणेक्षेत्रेस्मिन्मुक्तिसद्मनि ॥ ९ ॥ तिलांतरंनदेव्यस्तिविनालिंगंहिकुत्रचित् ॥ एकैकंपरितोलिंगंक्रोशंक्रोशंचयावनिः ॥ १० ॥ अन्यत्रापिहिसादेविभवेदानंदकारणम् ॥ अत्रानंदवनेदेविपरमानंदजन्मनि ॥ ११ ॥ परमानंदरूपाणिसंतिलिंगान्यनेकशः ॥ चतुर्दशसुलोकेषुकृतिनोयेवसंतिहि ॥ १२ ॥ तैःस्वनाम्नेहलिंगानिकृत्वाऽऽपिकृतकृत्यता ॥ अत्रयेनमहादेविलिंगंसंस्थापितंमम ॥ १३ ॥ वेत्तितच्छ्रेयसःसंख्यांशेषोपिनविशेषवित् ॥ १४ ॥ परिच्छेदव्यतीतस्यानंदस्यपरकारणम् ॥ अतस्त्विदंपरंक्षेत्रंलिंगैर्भूयोभिरद्रिजे ॥ १५ ॥ निशम्येतिमहादेवीपुनःपादौप्रणम्यच ॥ देव्यनुज्ञांमहादेवलिंगसंस्थापनायमे ॥ १६ ॥ पत्युराज्ञांसमासाद्ययच्छेच्छ्रेयःपतिव्रता ॥ नतस्याःश्रेयसोहानिःसंवर्तेपिकदाचन ॥ १७ ॥ इतिप्रसाद्यदेवेशमाज्ञांप्राप्यमहेशितुः ॥ लिंगंसंस्थापितंगौर्यामहादेवसमीपतः ॥ १८ ॥ तल्लिंगदर्शनात्पुंसांब्रह्महत्यादिपातकम् ॥ विलीयेतनसंदेहोदेहबंधोपिनोपुनः ॥ १९ ॥ तत्रलिंगेवरोदत्तोदेवदेवेनयःपुनः ॥ निशामयमुनेतंतुभक्तानांहितकाम्यया ॥ २० ॥ लिंगंयःपार्वतीशाख्यंकाश्यांसंपूजयिष्यति ॥ तद्देहावसितिंप्राप्यकाशीलिंगंभविष्यति ॥ २१ ॥

लिंगस्य ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ आपिप्राप्ता ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ यच्छेद्यच्छति ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ तद्देहावसितिंयेनदेहेनपूजाकृतातस्यावसानमित्यर्थः ॥ २१ ॥

काशिलिंगत्वमासाद्यमामेवानुप्रवेक्ष्यति॥ चैत्रशुक्लतृतीयायांपार्वतीशसमर्चनात् ॥ २२ ॥ इहसौभाग्यमाप्नोतिपरत्रचशुभांगतिम्॥ पार्वतीश्वरमाराध्ययो.षिद्वापुरुषोपिवा ॥ २३ ॥ नगर्भमाविशेद्भूयोभवेत्सौभाग्यभाजनम् ॥ पार्वतीशस्यालिंगस्यनामापिपरिगृह्णतः ॥ २४ ॥ अपिजन्मसहस्रस्यपापंक्षयतितत्क्षणात्॥ पार्वतीशस्यमाहात्म्यंयःश्रोष्यतिनरोत्तमः ॥ ऐहिकामुष्मिकान्कामान्सप्राप्स्यतिमहामतिः॥ २५॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेपार्वतीशवर्णनंनामनवतितमोऽध्यायः॥ ९०॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥पार्वतीशस्यमहिमाकथितस्तेमयानघ॥ मुनेनिशामयेदानींगंगेश्वरसमुद्भवम्॥ १॥ यंश्रुत्वायत्रकुत्रापिगंगास्नानफलंलभेत्॥ चक्रपुष्करिणीतीर्थंयदागंगासमागता॥ २॥ तेनदैलीपिनासार्धमस्मिन्नानंदकानने ॥ क्षेत्रप्रभावमतुलंज्ञात्वाशंभुपरिग्रहात् ॥ ३ ॥ स्मृत्वालिंगप्रतिष्ठायाःकाश्यांलोकोत्तरंफलम्॥ गंगयास्थापितंलिंगंविश्वेशात्पूर्वतःशुभम् ॥ ४ ॥ गंगेश्वरस्यलिंगस्यकाश्यांदृष्टिःसुदुर्लभा॥ तिथौदशहरायांचयोगंगेशंसमर्चयेत्॥ ५॥ तस्यजन्मसहस्रस्यपापंसंक्षीयतेक्षणात्॥ कलौगंगेश्वरंलिंगंगुप्तप्रायंभविष्यति॥ ६॥ तस्यसंदर्शनंपुंसांजायतेपुण्यहेतवे॥ दृष्टंगंगेश्वरंलिंगंयेनकाश्यांसुदुर्लभम्॥ ७॥ प्रत्यक्षरूपिणीगंगातेनदृष्टानसंशयः॥ कलौसुदुर्लभागंगासर्वकल्मषहारिणी ॥ ८॥ भविष्यतिनसंदेहोमित्रावरुणनंदन॥ ततोपितिष्येसंप्राप्तेकाश्यत्यंतंसुदुर्लभा॥ ९॥ ततोपिदुर्लभंकाश्यांलिंगंगंगेश्वराभिधम्॥ यस्यसंदर्शनंपुंसांभवेत्पापक्षयायवै ॥ १० ॥ श्रुत्वागंगेशमाहात्म्यंननरोनिरयीभवेत्॥ लभेच्चपुण्यसंभारंचिंतितंचाधिगच्छति॥ ११ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेगंगेश्वरमहिमाख्यानंनामैकनवतितमोऽध्यायः॥ ९१॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

त्म्यंवर्ण्यतेपापहृत्परम ॥ १ ॥ अनुवादपूर्वकंगंगेशोत्पत्तिकथयति ॥ पार्वतीशस्येति ॥ १ ॥ यद्येत्यस्यानंतरंतत्रेतिज्ञातव्यम् ॥ २ ॥ दैलीपिनादिलीपस्यपुत्रेणभगीरथेन ॥ ३ ॥ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामेकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

द्वियुक्नवतिकेऽध्यायेसर्वाघौघविनाशिनि ॥ नर्मदेशस्यमाहात्म्यंवर्ण्यतेतिशुभप्रदम् ॥ १ ॥ नर्मदेशोत्पत्तिंकथयति ॥ नर्मदेशस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ वृषप्रदाःपुण्यदात्र्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥

स्कंदउवाच ॥ ॥ नर्मदेशस्यमाहात्म्यंकथयामिमुनेतव ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंक्षयः ॥ १ ॥ अस्यवाराहकल्पस्यप्रवेशेमुनिपुंगवैः ॥ आपृच्छिकासरिच्छ्रेष्ठावदतांत्वंमृकंडज ॥ २ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेसंतिनद्यःपरंशतम् ॥ सर्वाअप्यघहारिण्यःसर्वाअपिवृषप्रदाः ॥ ३ ॥ सर्वाभ्योपिनदीभ्यश्चश्रेष्ठाःसर्वाःसमुद्रगाः ॥ ततोपिहिमहाश्रेष्ठाःसरित्सुसरिदुत्तमाः ॥ ४ ॥ गंगाचयमुनाचाथनर्मदाचसरस्वती ॥ चतुष्टयमिदंपुण्यंधुनीषुमुनिपुंगवाः ॥ ५ ॥ ऋग्वेदमूर्तिर्गंगास्याद्यमुनाचयजुर्ध्रुवम् ॥ नर्मदासाममूर्तिस्तुस्याद्थर्वासरस्वती ॥ ६ ॥ गंगासर्वसरिद्योनिःसमुद्रस्यापिपूरणी ॥ गंगायानलभेत्साम्यंकाचिदत्रसरिद्वरा ॥ ७ ॥ किंतुपूर्वंतपस्तप्त्वारेवयाबह्वनेहसम् ॥ वरदानोन्मुखोधाताप्रार्थितश्चेतिसत्तम ॥ ८ ॥ गंगासाम्यंविधेदेहिप्रसन्नोसियदिप्रभो ॥ ब्रह्मणाथततःप्रोक्तानर्मदास्मितपूर्वकम् ॥ ९ ॥ यदिच्यक्षसमत्वंतुलभ्यतेऽन्येनकेनचित् ॥ तदागंगासमत्वंचलभ्यतेसरिताऽन्यया ॥ १० ॥ पुरुषोत्तमतुल्यःस्यात्पुरुषोन्योयदिक्वचित् ॥ स्रोतस्विनीतदासाम्यंलभतेगंगयापरा ॥ ११ ॥ यदिगौरीसमानारीक्वचिदन्याभवेदिह ॥ अन्याधुनीहस्वर्धुन्यास्तदासाम्यमुपैष्यति ॥ १२ ॥ यदिकाशीपुरीतुल्याभवेदन्याक्वचित्पुरी ॥ तदास्वर्गतरंगिण्याःसाम्यमन्यानदीलभेत् ॥ १३ ॥ निशम्येतिविधेर्वाक्यंनर्मदासरिदुत्तमा ॥ धातुर्वरंपरित्यज्यप्राप्तावाराणसींपुरीम् ॥ १४ ॥ सर्वेभ्योपिहिपुण्येभ्यःकाश्यांलिंगप्रतिष्ठितेः ॥ अपरानसमुद्दिष्टाकैश्चिच्छ्रेयस्करीक्रिया ॥ १५ ॥ अथसानर्मदापुण्याविधिपूर्वाप्रतिष्ठितिम् ॥ व्यधात्पिलिपिलातीर्थेत्रिविष्टपसमीपतः ॥ १६ ॥ ततःशंभुःप्रसन्नोभूत्तस्यैनघैशुभात्मने ॥ वरंवृणीष्वसुभगेयत्तुभ्यंरोचतेऽनघे ॥ १७ ॥ सरिद्वरानिशम्येतिरेवाप्राहमहेश्वरम् ॥ किंवरेणहदेवेशभृशंतुच्छेनधूर्जटे ॥ १८ ॥

धुनीषुनदीषु ॥ ५ ॥ ६ ॥ नलभेन्नप्राप्नुयात् ॥ लभेतसाम्यमितिपाठेकाकानकाचिदितिव्याख्येयम् ॥ ७ ॥ बह्वनेहसंबहुकालम् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ ॥ १५ ॥ त्रिविष्टपसमीपतस्त्रिलोचनसमीपतः ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ सूर्यनंदनोयमः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ कंचुकंनिर्मोकम् ॥ ३० ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायां

निर्द्वंद्वात्वत्पदद्वंद्वेभक्तिरस्तुमहेश्वर ॥ श्रुत्वेतिनितरांतुष्टोरेवागिरमनुत्तमाम् ॥ १९ ॥ प्रोवाचचसरिच्छ्रेष्ठेत्वयोक्तंयत्तथास्तुतत् ॥ गृहाणपुण्यनिलयेवितरामिवरांतरम् ॥ २० ॥ यावंत्योदृषदःसंतितवरोधसिनर्मदे ॥ तावंत्योलिंगरूपिण्योभविष्यंतिवरान्मम ॥ २१ ॥ अन्यंचतेवरंदद्यांतमप्याकर्णयोत्तमम् ॥ दुष्प्रापंयच्चतपसांराशिभिःपरमार्थतः ॥ २२ ॥ सद्यःपापहरागंगासप्ताहेनकलिंदजा ॥ त्र्यहात्सरस्वतीरेवेत्वंतुदर्शनमात्रतः ॥ २३ ॥ अपरंचवरंदद्यांनर्मदेदर्शनाघहे ॥ भवत्यास्थापितंलिंगंनर्मदेश्वरसंज्ञकम् ॥ २४ ॥ यत्तल्लिंगंमहापुण्यंमुक्तिंदास्यतिशाश्वतीम् ॥ अस्यलिंगस्ययेभक्तास्तान्दृष्ट्वासूर्यनंदनः ॥ २५ ॥ प्रणमिष्यतियत्नेनमहाश्रेयोभिवृद्धये ॥ संतिलिंगान्यनेकानिकाश्यांदेविपदेपदे ॥ २६ ॥ परंहिनर्मदेशस्यमहिमाकोपिचाद्भुतः ॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तस्मिँल्लिंगेलयंययौ ॥ २७ ॥ नर्मदापिप्रहृष्टासीत्पाविन्यंप्राप्यचाद्भुतम् ॥ स्वदेशंचपरिप्राप्तादृष्टमात्राघहारिणी ॥ २८ ॥ वाक्यंमृकंडजमुनेस्तेपिश्रुत्वामुनीश्वराः ॥ प्रहृष्टचेतसोजाताश्चक्रुःस्वंस्वंततोहितम् ॥ २९ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ नर्मदेशस्यमाहात्म्यंश्रुत्वाभक्तियुतोनरः ॥ पापकंचुकमुत्सृज्यप्राप्स्यतिज्ञानमुत्तमम् ॥ ३० ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेनर्मदेश्वराख्यानंनामद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ नर्मदेशस्यमाहात्म्यंश्रुतंकल्मषनाशनम् ॥ इदानींकथयस्कंदसतीश्वरसमुद्भवम् ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ मित्रावरुणसंभूतकथयामिकथांशृणु ॥ यथासतीश्वरंलिंगंकाश्यामाविर्बभूवह ॥ २ ॥ पुराततापसुमहत्तपःशतधृतिर्मुने ॥ तपसातेनदेवेशःसंतुष्टोवरदोभवत् ॥ ३ ॥ उवाचचापिब्रह्माणंनितरांब्राह्मणप्रियः ॥ सर्वज्ञनाथोलोकात्मावरंवरयलोककृत् ॥ ४ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशवरंदास्यसिवांछितम् ॥ तदात्वंमेभवसुतोदेवीदक्षसुताऽस्तुच ॥ ५ ॥

द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ त्रिनवतितमेऽध्यायेमहापुण्यैकशेवधौ ॥ सतीश्वरसमुत्पत्तिर्वर्ण्यतेऽतिशुभाश्रया ॥ १ ॥ अनुवादपूर्वकंसतीश्वरोत्पत्तिंपृच्छति नर्मदेशस्येति ॥ १ ॥ २ ॥ शतधृतिर्ब्रह्मा ॥ ३ ॥ हेलोककृत् ॥ ४ ॥ ५ ॥

देवीचिच्छक्तिर्महामायेतियावत् ॥ तस्यामुखम् ॥ ६॥७॥ उत्तानशयःशिशुः ॥ ८ ॥ पृथुकोबालकः ॥ ९ ॥ मायाडिंभकःमायाबालकः ॥ रोदनादिति ॥ रोदनाद्रुद्रनामब्रह्माकृतवा

इतिश्रुत्वामहादेवःसर्वदोब्रह्मणोवरम् ॥ स्मित्वादेवीमुखंवीक्ष्यप्रोवाचचतुराननम् ॥ ६ ॥ ब्रह्मंस्त्वद्वांछितंभूयात्किमदेयंपितामह ॥ इत्यु
क्त्वाब्रह्मणोभालादाविरासीच्छशांकभृत् ॥ ७ ॥ रुदन्सउत्तानशयोब्रह्मणोमुखमैक्षत ॥ ततोब्रह्मापितंबालंरुदंतंप्रविलोक्यच ॥ ८ ॥ किंमां
जनकमाप्यापित्वंरोदिषिमुहुर्मुहुः ॥ श्रुत्वेतिपृथुकःप्राहयथोक्तंपरमेष्ठिना ॥ ९ ॥ नाम्नेरोदिमिमेस्रष्टर्नामदेहिपितामह ॥ रोदनाद्रुद्रइत्या
ख्यांसमायाडिंभकोलभत् ॥ १० ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अर्भकत्वंगतोपीशःकिंरुरोदषडानन ॥ यदिवेत्सितदाचक्ष्वमहत्कौतूहलंहिमे
॥ ११ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ सर्वज्ञस्यकुमारत्वात्किंचित्किंचिदवैम्यहम् ॥ रोदनेकारणंवच्मिशृणुकुंभसमुद्भव ॥ १२ ॥ मनसीतिविचारो
भूद्देवस्यपरमात्मनः ॥ बुद्धिवैभवमस्याहोवीक्षितुंपरमेष्ठिनः ॥ १३ ॥ सत्यलोकाधिनाथस्यचतुरास्यस्यवेधसः ॥ इत्यानंदात्समुद्भूतोबाष्प
पूरोमहेशितुः ॥ १४ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ किंबुद्धिवैभवंधातुःशंभुनामनसीक्षितम् ॥ येनानंदाश्रुसंभारोबाल्येप्यभवदीशितुः ॥ १५ ॥
एतत्कथयमेप्राज्ञसर्वज्ञानंदवर्धन ॥ श्रुत्वागस्त्युदितंवाक्यंतारकारिरुवाचह ॥ १६ ॥ देवेनमनसिध्यातमितिकुंभजनेमुने ॥ विनापत्यंजने
तारंकउद्धर्तुमिहप्रभुः ॥ १७ ॥ एकोमनोरथश्चायंद्वितीयोयंसुनिश्चितम् ॥ अपत्यत्वंगतेचास्मिन्स्मर्तुरुत्पत्तिहारिणि ॥ १८ ॥ क्षणंक्षणंस
मालोक्यमंगस्पर्शंक्षणंक्षणम् ॥ एकशय्यासनाहारंलप्स्येऽनेनक्षणेक्षणे ॥ १९ ॥ योयंनगोचरःक्वापिवाणीमनसयोरपि ॥ समेऽपत्यत्वमा
साद्यकिंनदास्यतिचिंतितम् ॥ २० ॥ योऽमुंसकृत्स्पृशेज्जंतुर्योमुंपश्येत्सकृन्मुदा ॥ नसभूयोभिजायेतभवेच्चानंदमेदुरः ॥ २१ ॥ गृहक्रीडनकंमे
सौयदिभूयात्कथंचन ॥ तदापरस्यसौख्यस्यनिधानंस्यामसंशयम् ॥ २२ ॥

नित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अहोइत्याश्चर्ये ॥ वीक्षितुंद्रष्टुम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ देवेनशिवेन ॥ मनसिध्यातम् ब्रह्मसमीहितंविनेत्यादिस्यामसंशयमित्यंतेन ॥ १७ ॥
॥ १८ ॥ समालोक्यंसम्यग्दर्शनम् ॥ लप्स्येप्राप्स्येइत्यग्रिमेणान्वयः ॥ एकशय्यासनाहारंच ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

चक्षुस्त्रयंबाष्पकलितमासीदित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ चिदात्मनेज्ञानरूपाय ॥ २५ ॥ स्कंदोपिश्रोतुरानंददर्शनाद्धन्यइत्यादिनाऽगस्तिरृषिसमाभाष्यपुनःप्राहेतितृतीयेनान्वयः

विधेःसमीहितंचेतिनूनंज्ञात्वासससर्ववित्॥ आनंदबाष्पकलितंचक्षुस्त्रयमदीधरत्॥ २३ ॥ श्रुत्वेत्यगस्तिःस्कंदस्यभाषितंपर्यमूमुदत्॥ ननामचांघ्रीप्रोवाचजयसर्वज्ञनंदन॥ २४॥ विधेरपिमनोज्ञातंशंभोरपिमनोगतम्॥ सम्यक्किंचित्त्वयाज्ञातंनमस्तुभ्यंचिदात्मने॥ २५ ॥ स्कंदोपिनितरांतुष्टःश्रोतुरानंददर्शनात्॥ धन्योस्यगस्त्यधन्योसिश्रोतुंजानासितत्त्वतः॥ २६ ॥ नमेश्रमोऽद्यथाजातोब्रुवतस्तेपुरःकथाम्॥ इत्यगस्तिसमाभाष्यपुनःप्राहषडाननः॥ २७॥ देवेरुद्रत्वमापन्नेदेवीदक्षसुताभवत्॥ सापितप्त्वातपस्तीव्रंसतीकाश्यांवरार्थिनी॥ २८॥ ददर्शलिंगरूपेणप्रादुर्भूतंहरंपुरः॥ अलंतप्त्वामहादेविप्रोक्तवंतमितिस्फुटम्॥ २९ ॥ इदंसतीश्वरंलिंगंतवनाम्नाभविष्यति॥ यथामनोरथस्तेऽत्रफलितोदक्षकन्यके॥ ३० ॥ तथैतल्लिंगमाराध्यान्यस्यापिहिफलिष्यति॥ कुमारीप्राप्स्यतिपतिंमनसोपिसमुच्छ्रितम्॥ ३१ ॥ एतल्लिंगंसमाराध्यकुमारोपिवरांगनाम्॥ यस्ययस्यहियःकामस्तस्यतस्यहिसध्रुवम् ॥ ३२ ॥ भविष्यतिनसंदेहःसतीश्वरसमर्चनात्॥ सतीश्वरंसमभ्यर्च्ययोयोयंयंसमीहते॥ ३३॥ तस्यतस्यससक्षिप्रंभविष्यतिमनोरथः॥ इतोष्टमेचदिवसेत्वज्जनेताप्रजापतिः ॥ ३४ ॥ मह्यंदास्यतिकन्यांत्वांसफलस्तेमनोरथः॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तत्रैवांतर्हितोभवत्॥३५॥सापिस्वभवनंयातासतीदाक्षायणीमुदा॥ पितापितस्मैप्रादात्तांरुद्रायदिवसेष्टमे॥ ३६॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥इत्थंसतीश्वरंलिंगंकाश्यांप्रादुरभून्मुने॥ स्मरणादपिलिंगंचदद्यात्सत्त्वगुणंपरम्॥ ३७॥ रत्नेशात्पूर्वतोभागेदृष्ट्वालिंगंसतीश्वरम्॥ मुच्यतेपातकैःसद्यःक्रमाज्ज्ञानंचविंदति ॥ ३८ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेसतीश्वरप्रादुर्भावोनामत्रिनवतितमोऽध्यायः॥ ९३॥ ॥ ७॥ ॥ ७॥

॥ २६ ॥ २७ ॥ किंतत्तदाह ॥ देवइति ॥२८॥ २९ ॥ ३० ॥ मनसोपिसमुच्छ्रितंयादृक्पतिर्मनसावांछ्यतेततोप्युत्कृष्टमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ त्वज्जनेतातवपिता ॥३४॥ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ ॥७॥ ॥ ७ ॥

अमृतःकरुणेशश्वज्योतीरूपेश्वरस्तथा ॥ वर्ण्यंतेऽत्रनवत्याख्येचतुर्भिरधिकेशुभे ॥ १ ॥ अमृतेशादीनिलिंगानिकथयति ॥ अन्यानीति ॥ अमृतप्रदंमोक्षप्रदम् ॥ १ ॥ अत्रकाश्याम् ॥ २ ॥ ३ ॥ पृदाकुनासर्पेण ॥ सवयोभिःसमानवयस्कैर्मित्रैरित्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ शवंमृतम् ॥ शिवमितिपाठेतस्यकल्याणमित्यर्थः ॥ ६ ॥ तदेवदर्शयति ॥ सर्पेति ॥ ७ ॥ प्राणितसं

स्कंदउवाच ॥ ॥ अन्यान्यपिचलिंगानिकथयामिमहामुने ॥ अमृतेशमुखादीनियन्नामाप्यमृतप्रदम् ॥ १ ॥ पुरासनारुनामासीन्मुनिरत्र गृहाश्रमी ॥ ब्रह्मयज्ञरतोनित्यंनित्यंचातिथिदैवतः ॥ २ ॥ लिंगपूजारतोनित्यंनित्यंतीर्थाप्रतिग्रही ॥ तस्यर्षेरभवत्पुत्रःसनारोरुपजंघनिः ॥ ३ ॥ सकदाचिद्गतोरण्यंतत्रदष्टःपृदाकुना ॥ अथतत्सवयोभिश्चसआनीतःस्वमाश्रमम् ॥ ४ ॥ सनारुणासमुच्छूस्यनीतःसउपजंघनिः ॥ महा श्मशानभूभागंस्वर्गद्वारसमीपतः ॥ ५ ॥ तत्रासीच्छ्रीफलाकारंलिंगमेकंसुगुप्तवत् ॥ निधायतत्रतंयावच्छवंसंचिंतयेत्सुधीः ॥ ६ ॥ सर्पदष्ट स्यसंस्कारःकथंभवतिचेतिवै ॥ तावत्सजीवन्नुत्तस्थौसुप्तवच्चोपजंघनिः ॥ ७ ॥ अथतंवीक्ष्यसमुनिःसनारुरुपजंघनिम् ॥ पुनःप्राणितसंप न्नंविस्मयंप्राप्तवान्परम् ॥ ८ ॥ प्राणितव्येऽत्रकोहेतुर्मच्छिशोरुपजंघनेः ॥ क्षेत्राद्बहिरहिर्येहिदष्टानैषीत्परासुताम् ॥ ९ ॥ इतियावत्ससंधत्ते धियंतज्जीवितैकिकाम् ॥ तावत्पिपीलिकात्वेकामृतंक्वापिपिपीलिकम् ॥ १० ॥ आनिनायचतत्रैवसोप्यनन्निर्गतस्ततः ॥ अथविज्ञायसमुनि स्तत्त्वंजीवितसूचितम् ॥ ११ ॥ मृदुहस्ततलेनैवयावत्खनतिवैमुनिः ॥ तावच्छ्रीफलमात्रंहिलिंगंतेनसमीक्षितम् ॥ १२ ॥ सनारुणाथतल्लिं गंतेनतत्रसमर्चितम् ॥ चिरकालीनलिंगस्यकृतंनामापिसान्वयम् ॥ १३ ॥ अमृतेश्वरनामेदंलिंगमानंदकानने ॥ एतल्लिंगस्यसंस्पर्शादमृ तत्वंलभेद्ध्रुवम् ॥ १४ ॥

पन्नंचेष्टायुक्तमित्यर्थः ॥ ८ ॥ प्राणितव्येचेष्टितव्ये ॥ क्षेत्रादिति ॥ क्षेत्राद्बहिरहिर्यदष्टादंशकर्ताभवेत्सक्षेत्रमध्येआनीतःपरासुतांमृततांनप्राप्नोतीत्यर्थः ॥ दृष्टेतिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ ९ ॥ तज्जीवितैकिकांजीवितमेवैकंमुख्यंयस्यास्ताम् ॥ तज्जीवितंप्रतीतिकंचित् ॥ १० ॥ सपिपीलिकः ॥ अनन्प्राणन्चेष्टन्नित्यर्थः ॥ तत्त्वंपदार्थम् ॥ जीवितसूचितमुभयोर्जीवने नानुमितम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

अमृतेशंसमभ्यर्च्यजीवत्पुत्रःसवैमुनिः ॥ स्वास्पदंसमनुप्राप्तोदृष्टआश्चर्यवज्जनैः ॥ १५ ॥ तदाप्रभृतितल्लिंगममृतेशंमुनीश्वर ॥ काश्यांसिद्धिप्रदंनॄणांकलौगुप्तंभवेत्पुनः ॥ १६ ॥ अमृतेश्वरसंस्पर्शान्मृताजीवंतितत्क्षणात् ॥ अमृतत्वंभजंतेऽत्रजीवंतःस्पर्शमात्रतः ॥ १७ ॥ अमृतेशसमंलिंगंनास्तिक्वापिमहीतले ॥ तल्लिंगंशंभुनातिष्येकृतंगुप्तंप्रयत्नतः ॥ १८ ॥ अमृतेश्वरनामापियेकाश्यांपरिगृह्णते ॥ नतेषामुपसर्गोत्थंभयंक्वापिभविष्यति ॥ १९ ॥ मुनेऽन्यच्चमहालिंगंकरुणेश्वरसंज्ञितम् ॥ मोक्षद्वारसमीपेतुमोक्षद्वारेश्वराग्रतः ॥ २० ॥ दर्शनात्तस्यलिंगस्यमहाकारुणिकस्यवै ॥ नक्षेत्रान्निर्गमोजातुबहिर्भवतिकस्यचित् ॥ २१ ॥ स्नातव्यंमणिकर्ण्यांचद्रष्टव्यःकरुणेश्वरः ॥ क्षेत्रोपसर्गजाभीतिर्हातव्यापरयामुदा ॥ २२ ॥ सोमवासरमासाद्यएकभक्तव्रतंचरेत् ॥ यष्टव्यःकरुणापुष्पैर्व्रतिनाकरुणेश्वरः ॥ २३ ॥ तेनव्रतेनसंतुष्टःकरुणेशःकदाचन ॥ नतंक्षेत्राद्बहिःकुर्यात्तस्मात्कार्यंव्रतंत्विदम् ॥ २४ ॥ तत्पत्रैस्तत्फलैर्वापिसंपूज्यःकरुणेश्वरः ॥ योनजानातितल्लिंगंसम्यग्ज्ञानविवर्जितः ॥ २५ ॥ तेनार्च्यःकरुणावृक्षोदेवेशःप्रीयतामिति ॥ योवर्षंसोमवारस्यव्रतंकुर्यादितिद्विजः ॥ २६ ॥ प्रसन्नःकरुणेशोत्रतस्यदास्यतिवांछितम् ॥ द्रष्टव्यःकरुणेशोत्रकाश्यांयत्नेनमानवैः ॥ २७ ॥ इतितेकरुणेशस्यमहिमोक्तोमहत्तरः ॥ यंश्रुत्वानोपसर्गोत्थंभयंकाश्यांभविष्यति ॥ २८ ॥ मोक्षद्वारेश्वरंचैवस्वर्गद्वारेश्वरंतथा ॥ उभौकाश्यांनरोदृष्ट्वास्वर्गंमोक्षंचविंदति ॥ २९ ॥ ज्योतीरूपेश्वरंलिंगंकाश्यामन्यत्प्रकाशते ॥ तस्यसंपूजनाद्भक्ताज्योतीरूपाभवंतिहि ॥ ३० ॥ चक्रपुष्करिणीतीरेज्योतीरूपेश्वरंपरम् ॥ समभ्यर्च्यानुयान्मर्त्योज्योतीरूपंनसंशयः ॥ ३१ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ तत्पत्रैस्तत्फलैरित्यत्रतच्छब्दःकरुणावृक्षपरः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

१ जीवपुत्रइति

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ एतेषुअमृतेशादिषुलिंगाष्टकममृतेशतारकेशज्ञानेशकरुणेशमोक्षद्वारेशस्वर्गद्वारेशब्रह्मेशलांगलीशानामष्टकम् ॥ ३५ ॥३६॥३७ ॥ षट्त्रिंशत्तत्त्वरूपइति ॥ तान्युक्तान्यागमे ॥ तत्त्वानिशैवान्युच्यंतेशिवःशक्तिःसदाशिवः ॥ ईश्वरोविद्ययासार्धंपंचशुद्धान्यमूनिहि ॥ मायाकालश्चनियतिःकलाविद्यापुनःस्मृता ॥ रागःपुरुषएतानिशुद्धाशु

यदाभागीरथीगंगातत्रप्रामासरिद्वरा ॥ तदारभ्यार्चयेन्नित्यंतल्लिंगंस्वर्धुनीमुदा ॥ ३२ ॥ पुराविष्णौतपत्यत्रतल्लिंगंस्वयमेवहि ॥ तत्राविरासीत्तेजस्वितेनक्षेत्रमिदंशुभम् ॥ ३३ ॥ चक्रपुष्करिणीतीरेज्योतीरूपेश्वरंतदा ॥ दूरस्थोपीहयोध्यायेत्तस्यसिद्धिरदूरतः ॥ ३४ ॥ एतेष्वपिचलिंगेषुचतुर्दशसुसत्तम ॥ लिंगाष्टकंमहावीर्यंकर्मबीजदवानलम् ॥ ३५ ॥ ओंकारादीनिलिंगानियान्युक्तानिचतुर्दश ॥ तथादक्षेश्वरादीनिलिंगान्यष्टौमहांतिच ॥ ३६ ॥ शैलेशादीनिलिंगानितथायानिचतुर्दश ॥ पुनःषट्त्रिंशदेतानिक्षेत्रसंसिद्धिहेतवे ॥ ३७ ॥ षट्त्रिंशत्तत्त्वरूपोसौलिंगेष्वेषुसदाशिवः ॥ अस्मिन्क्षेत्रेवसन्नित्यंतारकंज्ञानमादिशेत् ॥ ३८ ॥ क्षेत्रस्यतत्त्वमेतद्धिषट्त्रिंशल्लिंगरूप्यहो ॥ एतेषांभजनात्पुंसांनभवेद्दुर्गतिःक्वचित् ॥ ३९ ॥ मुनेरहस्यभूतानिलिंगान्येतानिनिश्चितम् ॥ एतल्लिंगप्रभावाच्चमुक्तिरत्रसुनिश्चिता ॥ ४० ॥ मोक्षक्षेत्रमिदंकाशीलिंगैरेतैर्महामते ॥ एतान्यन्यानिसिद्धानिसंभवंतियुगेयुगे ॥ ४१ ॥ आनंदकाननंशंभोःक्षेत्रमेतदनादिमत् ॥ अत्रसंस्थितिमापन्नामुक्ताएवनसंशयः ॥४२॥ योगसिद्धिरिहास्त्येवतपःसिद्धिरिहैवहि ॥ व्रतसिद्धिर्मंत्रसिद्धिस्तीर्थसिद्धिःसुनिश्चितम् ॥ ४३ ॥ सिद्ध्यष्टकंतुयत्प्रोक्तमणिमादिमहत्तरम् ॥ तज्जन्मभूमिरेषैवशंभोरानंदवाटिका ॥ ४४ ॥ निर्वाणलक्ष्म्याःसदनमेतदानंदकाननम् ॥ एतत्प्राप्यनमोक्तव्यंपुण्यैःसंसारभीरुणा ॥ ४५॥ अयमेवमहालाभइदमेवपरंतपः ॥ एतदेवमहत्पुण्यंलब्धावाराणसीहयत् ॥ ४६॥ अवश्यंजन्मिनोमृत्युर्यत्रकुत्रभविष्यति ॥ कर्मानुसारिणीलभ्यागतिःपश्चाच्छुभाशुभा ॥ ४७॥

द्धानिसप्तच ॥ प्रकृतिर्बुध्यहंकारौमनोज्ञानेंद्रियाण्यथ ॥ कर्मेंद्रियाणितन्मात्राःपंचभूतानिदेशिकाः ॥ एतान्याहुरशुद्धानिचतुर्विंशतिरागमे ॥ शैवानामितितत्त्वानांविभागोत्रप्रदर्शितइति ॥ ३८ ॥ तत्त्वंस्वरूपंपरमार्थमितियावत् ॥ ३९ ॥ निश्चितंनिर्णीतमित्यर्थः ॥ ४० ॥ ४१ ॥ संस्थितिंसम्यग्वसतिंमरणंवा ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

॥ ४८ ॥ मुष्टावंचितादैवेनेतिशेषः ॥ मूढाइतिपाठेअविवेकिनः ॥ तत्रहेतुर्मंदबुद्धयइति ॥ ४९ ॥ ५० ॥ यादृग्भिस्तपआदिभिः ॥ मोक्षोत्तमोत्तमःसायुज्यमुक्तिरित्यर्थः ॥ ५१ ॥
॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ननुसप्तैतामोक्षदाइत्यादिष्वन्यत्रापिमुक्तिःश्रूयतेकथमुक्तंनान्यत्रेतितत्राह ॥ सायुज्येति ॥ ५५ ॥ अकथयत्कथयामासयन्महद्वचः ॥ श्रोष्यत्येतन्महद्वचइ

मृत्युंविज्ञायनियतंगतिंकर्मानुसारिणीम् ॥ अवश्यंकाशिकासेव्यासर्वकर्मनिवारिणी ॥ ४८ ॥ मानुष्यंप्राप्ययेमूढानिमेषमितजीवितम् ॥ नसेवंतेपुरींकाशींतेमुष्टामंदबुद्धयः ॥ ४९ ॥ दुर्लभंजन्ममानुष्यंदुर्लभाकाशिकापुरी ॥ उभयोःसंगमासाद्यमुक्ताएवनसंशयः ॥ ५० ॥ क्वच तादृक्तपांसीहक्वतादृग्योगउत्तमः ॥ यादृग्भिःप्राप्यतेमुक्तिःकाश्यांमोक्षोत्तमोत्तमः ॥ ५१ ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंसत्यपूर्वंपुनःपुनः ॥ नका शीसदृशीमुक्त्यैभूमिरन्यामहीतले ॥ ५२ ॥ विश्वेशोमुक्तिदोनित्यंमुक्त्यैचोत्तरवाहिनी ॥ आनंदकाननेमुक्तिर्मुक्तिर्नान्यत्रकुत्रचित् ॥ ५३ ॥ एकएवहिविश्वेशोमुक्तिदोनान्यएवहि ॥ सएवकाशींप्रापय्यमुक्तिंयच्छतिनान्यतः ॥ ५४ ॥ सायुज्यमुक्तिरत्रैवसान्निध्यादिरथान्यतः ॥ सु लभासापिनोनूनंकाश्यांमोक्षोस्तिहेलया ॥ ५५ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ शृण्वगस्त्यमहाभागभविष्यंकथयाम्यहम् ॥ कृष्णद्वैपायनोव्यासो ऽकथयद्यन्महद्वचः ॥ निश्चिकेतुमनाःपश्चाद्यत्करिष्यतितच्छृणु ॥ ५६ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेअमृतेशादिलिंगप्रादुर्भावोना मचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ शृणुसूतमहाबुद्धेयथास्कंदेनभाषितम् ॥ भविष्यंममतस्याग्रेकुंभयो नेमहामते ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ निशामयमहाभागत्वंमैत्रावरुणेमुने ॥ पाराशर्योमुनिवरोयथामोहमुपैष्यति ॥ २ ॥ व्यस्यवेदान्म हाबुद्धिर्नानाशाखाप्रभेदतः ॥ अष्टादशपुराणानिसूताद्दीन्परिपाठ्यच ॥ ३ ॥ श्रुतिस्मृतिपुराणानांरहस्यंयस्त्ववचीकरत् ॥ महाभारतसंज्ञंच सर्वलोकमनोहरम् ॥ ४ ॥ सर्वपापप्रशमनंसर्वशांतिकरंपरम् ॥ यस्यश्रवणमात्रेणब्रह्महत्याविनश्यति ॥ ५ ॥

तिक्वचित्तत्रएकएवहिविश्वेशोमुक्तिदोनान्यएवहिइत्येतच्छब्देनगृह्यते ॥ ५६ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ ॥ छ ॥ ॥
पंचाधिकेतथाध्यायेनवत्याख्यउशत्तमे ॥ श्रीमद्व्यासभुजस्तंभोवर्ण्यतेसंशयापहः ॥ १ ॥ स्वस्यागामिवृत्तंकथयति ॥ शृणुसूतेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

नैमिषारण्यंविशिनष्टि ॥ यत्रसंतीति ॥ पादाधिकेनैकेन ॥ ६ ॥ ७ ॥ विभूतिधारिणइत्यादीनांद्वितीयांतानांपदानांविलोक्यसइतितृतीयेनान्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥ गिरिशात्मनःविश्वेश्वर चित्तान् ॥ वचोवचनम् ॥ पुनःपुनरितिक्वचित् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ तदेवचवचनमाह ॥ नवेदादित्यादि ॥ १३ ॥ अपिएव ॥ १४ ॥ १५ ॥ विपक्षेबाधकमाह ॥ विहायेति

एकदासमुनिःश्रीमान्पर्यटन्पृथिवीतले ॥ संप्राप्तोनैमिषारण्यंयत्रसंतिमुनीश्वराः ॥ ६ ॥ अष्टाशीतिसहस्राणिशौनकाद्यास्तपोधनाः ॥ त्रिपुंड्रितमहाभालालसद्रुद्राक्षमालिनः ॥ ७ ॥ विभूतिधारिणोभक्त्यारुद्रसूक्तजपप्रियान् ॥ लिंगाराधनसंसक्तान्शिवनामकृतादरान् ॥ ८ ॥ एकएवहिविश्वेशोमुक्तिदोनान्यएवहि ॥ इतिब्रुवाणान्सततंपरिनिश्चितमानसान् ॥ ९ ॥ विलोक्यसमुनिर्व्यासस्तान्सर्वान्गिरिशात्मनः ॥ उत्क्षिप्यतर्जनीमुच्चैःप्रोवाचेदंवचःपुनः ॥ १० ॥ परिनिर्मथ्यवाग्जालंसुनिश्चित्यासकृद्वहु ॥ इदमेकंपरिज्ञातंसेव्यःसर्वेश्वरोहरिः ॥ ११ ॥ वेदेरामायणेचैवपुराणेषुचभारते ॥ आदिमध्यावसानेषुहरिरेकोऽत्रनापरः ॥ १२ ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंत्रिसत्यंनमृषापुनः ॥ नवेदात्परंशास्त्रंनदेवोच्युततःपरः ॥ १३ ॥ लक्ष्मीशःसर्वदोनान्योलक्ष्मीशोप्यपवर्गदः ॥ एकएवहिलक्ष्मीशस्ततोध्येयोनचापरः ॥ १४ ॥ भुक्तेर्मुक्तेरिहान्यत्रनान्योदाताजनार्दनात् ॥ तस्माच्चतुर्भुजोनित्यंसेवनीयःसुखेप्सुभिः ॥ १५ ॥ विहायकेशवादन्यंयेसेवंतेल्पमेधसः ॥ संसारचक्रेगहनेतेविशंतिपुनःपुनः ॥ १६ ॥ एकएवहिसर्वेशोहृषीकेशःपरात्परः ॥ तंसेवमानःसततंसेव्यस्त्रिजगतांभवेत् ॥ १७ ॥ एकोधर्मप्रदोविष्णुस्त्वेकोबह्वर्थदोहरिः ॥ एकःकामप्रदश्चक्रीत्वेकोमोक्षप्रदोच्युतः ॥ १८ ॥ शार्ङ्गिणंयेपरित्यज्यदेवमन्यमुपासते ॥ तेसद्भिश्चबहिष्कार्यावेदहीनायथाद्विजाः ॥ १९ ॥ श्रुत्वेतिवाक्यंव्यासस्यनैमिषारण्यवासिनः ॥ प्रवेपमानहृदयाःपरिप्रोचुरिदंवचः ॥ २० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ पाराशर्यमुनेमान्यस्त्वमस्माकंमहामते ॥ यतोवेदास्त्वयाव्यस्ताःपुराणान्यपिवेत्सियत् ॥ २१ ॥ यतश्चकर्तात्वमसिमहतोभारतस्यवै ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांविनिश्चयकृतोध्रुवम् ॥ २२ ॥

॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ विष्णुंविहायान्यंसेवमानानांनकेवलंसंसारप्रवेशमात्रमपितुमहतीनिंदाचेत्याह ॥ शार्ङ्गिणमिति ॥ १९ ॥ २० ॥ यद्यतः ॥ २१ ॥ विनिश्चयकृतोनिर्णयकारकस्य ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ माणवकाबालकाः ॥ २४ ॥ वैनिश्चितम् ॥ कृतमितिकचित् ॥ २५ ॥ युगधर्माभावेहेतुमाह ॥ नचलग्नेति ॥ नतत्रेत्यस्यायंभावःयुगधर्मवशात्त्वमेवंब्रूषेवाराणस्यांगतोनव
क्ष्यसीति ॥ २६ ॥ २७॥ पादोदकंगंगावरणसंगमम् ॥ २८॥ पंचरात्रंपंचदिनानि ॥ कृत्वावैष्णवतीर्थानिसंसेव्येत्यर्थः ॥ यद्वा पंचरात्रंकृत्वापंचरात्रागमोक्तेनप्रकारेणमाधवकेशवा

तत्त्वज्ञःकोपरश्चात्रत्वत्तःसत्यवतीसुत॥ भवतायत्प्रतिज्ञातंनिश्चित्योक्षिप्यतर्जनीम्॥ २३ ॥ अस्मिन्माणवकास्तत्रपरिश्रद्दधतेनहि॥ प्र
तिज्ञातस्यवचसस्तवश्रद्धाभवेत्तदा॥२४॥ यदाऽऽनंदवनेशंभोःप्रतिजानासिवैवचः॥२५॥ गच्छवाराणसींव्यासयत्रविश्वेश्वरःस्वयम्॥
नतत्रयुगधर्मोस्तिनचलग्नावसुंधरा॥ २६ ॥ इतिश्रुत्वामुनिर्व्यासःकिंचित्कुपितवद्धृदि॥ जगामतूर्णंसहितःस्वशिष्यैरयुतोन्मितैः॥ २७॥
प्राप्यवाराणसींव्यासःस्नात्वापंचनदेह्रदे ॥ श्रीमन्माधवमभ्यर्च्ययौपादोदकंततः ॥ २८ ॥ तत्रस्नानादिकंकृत्वादृष्ट्वाचैवादिकेशवम्॥
पंचरात्रंततःकृत्वावैष्णवैरभिनंदितः॥ २९॥ अग्रतःपृष्ठतःशंखैर्वाद्यमानैःप्रमोदितः॥ जयविष्णोहृषीकेशगोविंदमधुसूदन॥ ३०॥ अच्यु
तानंतवैकुंठमाधवोपेंद्रकेशव ॥ त्रिविक्रमगदापाणेशार्ङ्गपाणेजनार्दन ॥ ३१ ॥ श्रीवत्सवक्षःश्रीकांतपीतांबरमुरांतक॥ कैटभारेबलिध्वं
सिन्कंसारेकेशिसूदन॥ ३२॥ नारायणासुररिपोकृष्णशौरेचतुर्भुज ॥ देवकीहृदयानंदयशोदानंदवर्धन॥ ३३॥ पुंडरीकाक्षदैत्यारेदामो
दरबलप्रिय ॥ बलारातिस्तुतहरेवासुदेववसुप्रद ॥ ३४ ॥ विष्वक्क्मूस्तार्क्ष्यरथवनमालिन्नरोत्तम ॥ अधोक्षजक्षमाधारपद्मनाभजले
शय॥ ३५॥ नृसिंहयज्ञवाराहगोपगोपालवल्लभ॥ गोपीपतेगुणातीतगरुडध्वजगोत्रभृत्॥ ३६॥ जयचाणूरमथनजयत्रैलोक्यरक्षण॥
जयानाद्यजयानंदजयनीलोत्पलद्युते॥ ३७॥ कौस्तुभोद्भूषितोरस्कपूतनाधातुशोषण॥ रक्षरक्षजगद्रक्षामणेनरकहारक॥ ३८॥

दीन्दृष्ट्वासमर्च्यसंपूज्येत्यर्थः॥ २९ ॥ जयविष्णोइत्यादीनांइत्यादिनामभालाभिःसंस्तुवन्व्यासोविश्वेशभवनंसमायातइत्येकादशेनान्वयः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ बलारा
तिस्तुतइंद्रनुत ॥ ३४ ॥ विष्वक्सर्वतश्चमूःसेनायस्यतत्संबोधनंविष्वक्क्मूः ॥ कृत्वाभावोविसर्गश्चार्षः ॥ विष्वक्सेनमहाबाहोइतिकचित् ॥ ३५ ॥ गोपालवल्लभगोपानांप्रिय ॥ ३६ ॥
आदौभवआद्यःनआद्यःअनाद्यःतत्संबोधनमनाद्य ॥ अनघेतिकचित् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ तत्प्रसिद्धंपरमैश्वर्यंचदत्तम् ॥ लब्धंवरात्ततइति ॥ वराच्छ्रेष्ठात्तस्मात्परमैश्वर्यंलब्ध

सहस्रशीर्षपुरुषपुरुहूतसुखप्रद ॥ यद्भूतंयच्चभाव्यंवैतत्रैकःपुरुषोभवान् ॥ ३९ ॥ इत्यादिनाममालाभिःसंस्तुवन्वनमालिनम् ॥ स्वच्छंद लीलयागायन्नृत्यंश्चपरयामुदा ॥ ४० ॥ व्यासोविश्वेशभवनंसमायातःसदृष्टवत् ॥ ज्ञानवापीपुरोभागेमहाभागवतैःसह ॥ ४१ ॥ विराजमानसत्कंठस्तुलसीवरदामभिः ॥ स्वयंतालधरोजातःस्वयंजातःसुनर्तकः ॥ ४२ ॥ वेणुवादनतत्त्वज्ञःस्वयंश्रुतिधरोभवत् ॥ नृत्यंपरिसमाप्येत्थंव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ ४३ ॥ पुनरूर्ध्वंभुजंकृत्वादक्षिणंशिष्यमध्यगः ॥ पुनःपपाठतानेवश्लोकान्गायन्निवोच्चकैः ॥ ४४ ॥ परिनिर्मथ्यवाग्जालंसुनिश्चित्यासकृद्वहु ॥ इदमेकंपरिज्ञातंसेव्यःसर्वेश्वरोहरिः ॥ ४५ ॥ इत्यादिश्लोकसंघातंस्वप्रतिज्ञाप्रबोधकम् ॥ यावत्पठति सव्यासःसव्यमुत्क्षिप्यवैभुजम् ॥ ४६ ॥ तस्तंभतावत्तद्वाहुंसशैलादिःस्वलीलया ॥ वाक्स्तंभश्चापितस्यासीन्मुनेर्व्यासस्यसन्मुने ॥ ४७ ॥ ततोगुप्तंसमागम्यविष्णुर्व्यासमभाषत ॥ अपराद्धंमहच्चात्रभवताव्यासनिश्चितम् ॥ ४८ ॥ तवैतदपराधेनभीतिर्मेपिमहत्तरा ॥ एकएवहि विश्वेशोद्वितीयोनास्तिकश्चन ॥ ४९ ॥ तत्प्रसादादहंचक्रीलक्ष्मीशस्तत्प्रभावतः ॥ त्रैलोक्यरक्षासामर्थ्यंदत्तंतेनैवशंभुना ॥ ५० ॥ तद्भक्त्याप रमैश्वर्यंमयालब्धंवरात्ततः ॥ इदानींस्तुहितंशंभुंयदिमेशुभमिच्छसि ॥ ५१ ॥ अन्यदापिनवैकार्याभवताशेमुषीदृशी[1] ॥ पाराशर्यइतिश्रुत्वासंज्ञयाव्याजहारह ॥ ५२ ॥ भुजस्तंभःकृतस्तेननंदिनादृष्टिमात्रतः ॥ वाक्स्तंभस्तद्भयाज्जातःस्पृशमेकंठकंदलीम् ॥ ५३ ॥ यथास्तोतुंभवानीशंप्रभवाम्मिभवांतकम् ॥ संस्पृश्यविष्णुस्तत्कंठंगुप्तमेवजगामह ॥ ५४ ॥ ततःसत्यवतीसूनुस्तथास्तंभितदोर्लतः ॥ प्रारब्धवान्महेशानंपरिष्टोतुमुदारधीः ॥ ५५ ॥

मित्यर्थः ॥ ५१ ॥ शेमुषीबुद्धिः ॥ ईदृशीमत्स्तवनपरा ॥ मेस्तुतिःपरेतिकचित् ॥ संज्ञयानेत्रचालनादिना ॥ ५२ ॥ कंठकंदलींकंठमूलम् ॥ ५३ ॥ भवांतकंसंसारनाशकम् ॥ ५४ ॥ स्तंभितदोर्लतस्तिमितहस्तवल्लिकः ॥ ५५ ॥

---

१ शेमुषीदृशीत्यत्र

पद्यैश्चित्रपदार्थार्थैरष्टभिःसुमनोरमैः ॥ कृष्णद्वैपायनोऽस्तौषीद्भवानीशंजगत्पतिम् ॥ तापत्रयात्मकंसंसारदुःखंदुःखहेतुर्वारुत्तद्द्रावयतिनाशयतीतिरुद्रः ॥ रुदुःखंदुःखहेतुर्वाद्रावयत्येष नःप्रभुः रुद्रइत्युच्यतेसद्भिःशिवःपरमकारणमितिस्मृतेः ॥ अशुभद्रावकोरुद्रोयज्जहाचपुनर्वदन् ॥ ततःस्मृतमथोरुद्रशब्दनात्रविधीयतइतिवा ॥ रुतानिभूतानित्वंतेद्रवतिद्रावयतीतिवारु द्रः ॥ रुत्यावेदरूपयाधर्मादीन्बोधयतिद्रावयतीतिवारुद्रः ॥ रुत्याप्रणवरूपयास्वात्मानंप्रापयतीतिवारुद्रः ॥ रोरूयमाणोद्रवतिप्रविशतिमर्त्यानितिवारुद्रः ॥ त्रिधाबद्धोवृषभोरोरवी तिमहोदेवोमर्त्याँआविवेशेतिश्रुतेः ॥ बोधिकाबंधिकामोहिकाचशक्तीरुत्तद्वांस्तस्याद्रावयिताभक्तेभ्यइतिवारुद्रः ॥ रुतिशब्दंवेदात्मानंकल्पादौब्रह्मणेददातीतिरुद्रः ॥ योवैवेदांश्च

व्यासउवाच॥ ॥एकोरुद्रोनद्वितीयोयतस्तद्ब्रह्मैवैकंनेहनानास्तिकिंचित्॥ यद्यप्यन्यःकोपिवाकुत्रचिद्वाव्याचष्टांतद्यस्यशक्तिर्मदग्रे॥५६॥ यःक्षीराब्धेर्मंदराघातजातोज्वालामालीकालकूटोतिभीमः॥ तंसोढुंवाकोपरोऽभून्महेशाद्यत्कीलाभिःकृष्णतामापविष्णुः॥ ५७॥ यद्बाणो भूद्धरीपतिर्यस्ययंतालोकेशोयत्स्यंदनंभूःसमस्ता॥ वाहावेदायस्ययनेषुपाताद्दग्धाग्रामास्त्रिपुरास्तत्समःकः॥ ५८॥ यंकंदर्पोवीक्षमाणःस मानंदवैरन्यैर्भस्मजातःस्वयंहि॥ पौष्पैर्बाणैःसर्वविश्वैकजेताकोवास्तुल्यःकामजेतुस्ततोन्यः॥ ५९॥ यंवैवेदोवेदनोनैवविष्णुर्नोवावेधानो मनोनैववाणी॥ तंदवेशंमादृशःकोल्पमेधायाथात्म्याद्वेत्त्यहोविश्वनाथम्॥ ६०॥ यस्मिन्सर्वयस्तुसर्वत्रसर्वोयोवैकर्तायोऽवितायोऽपह र्ता॥ नोयस्यादिर्यःसमस्तादिरेकोनोयस्यांतोयोंतकृत्तंनतोस्मि॥ ६१॥ यस्यैकाख्यावाजिमेधेनतुल्यायस्यानत्याचैकयाल्पेंद्रलक्ष्मीः॥ य स्यस्तुत्यालभ्यतसत्यलोकोयस्यार्चातोमोक्षलक्ष्मीरदूरा॥ ६२॥

प्रहिणोतितस्माइतिश्रुतेः ॥ अलमतिविस्तरेण ॥ सएकःसजातीयविजातीयस्वगतभेदशून्यः ॥ एतदेवव्यतिरेकमुखेनाह ॥ नद्वितीयइति ॥ एकत्वेहेतुमाह ॥ यतस्तद्ब्रह्मैवैकमिति ॥ प दत्रयेणसजातीयविजातीयस्वगतभेदत्रयंनिराक्रियतेएकमेवाद्वितीयमिति ॥ एकमेवाद्वितीयंब्रह्मेतिश्रुतेः ॥ व्यतिरेकेहेतुमाह ॥ नेहेति ॥ तथाचश्रुतिर्नेहादिकिंचनांतायथापादमेव ॥ कुत्रचिद्वेतिवाशब्दःसमुच्चयार्थः॥कालंसमुच्चिनोति ॥ क्वचित्कालेवेत्यर्थः ॥ कुत्रचिद्देशे ॥ तत्तत्पदार्थम् ॥ मदग्रेममसंमुखम् ॥ समयेतिक्वचित् ॥ ५६ ॥ यत्कीलाभिर्यस्यज्वाला भिः ॥ यज्ज्वालाभिरितिक्वचित् ॥ कृष्णतांनवीनमेघश्यामताम् ॥ तदुक्तम् ॥ विषेणोत्तिष्ठमानेनकालानलसमत्विषा ॥ निर्दग्धोहेमगौरांगःकृतःकृष्णोजनार्दनइति ॥ ५७ ॥ यद्बाणो यस्यशरः ॥ यंतासारथिः ॥ लोकेशोब्रह्मा ॥ येनश्रीरुद्रेण ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ सर्वविश्वम् ॥ सर्वेइतिक्वचित् ॥ सर्वःसर्वरूपः ॥ ६१ ॥ आनत्यानमस्कारमात्रेण ॥ ६२ ॥

१ पदार्थाढ्यैरितिवापाठः

॥ ६२ ॥ स्मायंस्मायंस्मित्वास्मित्वापुनःपुनरीषद्धास्यंविधायेतियावत् ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृ

नान्यंदेवंवेद्म्यहंश्रीमहेशान्नान्यंदेवंस्तौमिशंभोर्ऋतेऽहम् ॥ नान्यंदेवंवानमामित्रिनेत्रात्सत्यंसत्यंसत्यमेतन्मृषान ॥ ६३ ॥ इत्थंयावत्स्तौतिशंभुंमहर्षिस्तावन्नंदीशांभवाद्दक्प्रसादात् ॥ तद्दोःस्तंभंत्यक्तवांश्चावभाषेस्मायंस्मायंब्राह्मणेभ्योनमोवः ॥ ६४ ॥ ॥ नंदिकेश्वरउवाच ॥ इदंस्तवंमहापुण्यंव्यासतेपरिकीर्तितम् ॥ यःपठिष्यतिमेधावीतस्यतुष्यतिशंकरः ॥ ६५ ॥ व्यासाष्टकमिदंप्रातःपठितव्यंप्रयत्नतः ॥ दुःस्वप्नपापशमनंशिवसान्निध्यकारकम् ॥ ६६ ॥ मातृहापितृहावापिगोघ्नोबालघ्नएववा ॥ सुरापीस्वर्णहृद्वापिनिष्पापोस्याःस्तुतेर्जपात् ॥ ६७ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ पाराशर्यस्तदारभ्यशंभुभक्तिपरोभवत् ॥ लिंगंव्यासेश्वरंस्थाप्यघंटाकर्णह्रदाग्रतः ॥ ६८ ॥ विभूतिभूषणोनित्यंनित्यंरुद्राक्षभूषणः ॥ रुद्रसूक्तपरोनित्यंनित्यंलिंगार्चकोभवत् ॥ ६९ ॥ सकृत्त्वाक्षेत्रसंन्यासंत्यजेन्नाद्यापिकाशिकाम् ॥ तत्त्वंक्षेत्रस्यविज्ञायनिर्वाणपददायिनः ॥ ७० ॥ घंटाकर्णह्रदेस्नात्वादृष्ट्वाव्यासेश्वरंनरः ॥ यत्रकुत्रमृतोवापिवाराणस्यांमृतोभवेत् ॥ ७१ ॥ काश्यांव्यासेश्वरंलिंगंपूजयित्वानरोत्तमः ॥ नज्ञानाद्भ्रश्यतेक्वापिपातकैर्नाभिभूयते ॥ ७२ ॥ व्यासेश्वरस्ययेभक्तानतेषांकलिकालतः ॥ नपापतोभयंक्वापिनचक्षेत्रोपसर्गतः ॥ ७३ ॥ व्यासेश्वरःप्रयत्नेनद्रष्टव्यःकाशिवासिभिः ॥ घंटाकर्णकृतस्नानैःक्षेत्रपातकभीरुभिः ॥ ७४ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेव्यासभुजस्तंभोनामपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ कृष्णद्वैपायनःस्कंदशंभुभक्तिपरोयदि ॥ यदिक्षेत्ररहस्यज्ञःक्षेत्रसंन्यासकृद्यदि ॥ १ ॥ तथादृष्टप्रभावश्चेत्तथाचेज्ज्ञानिनांवरः ॥ पुरींवाराणसींश्रेष्ठांकथंकिलशपिष्यति ॥ २ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ सत्यमेतत्त्वयापृष्टंछिकथयामिमुनेशृणु ॥ तस्यव्यासस्यचरितंभविष्यंत्वयिपृच्छति ॥ ३ ॥

तायांकाशीखंडटीकायांपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अध्यायेषड्भिरधिकेनवत्याख्येमनोहरे ॥ व्यासशापविमोक्षश्चवर्ण्यतेतिकुतूहलः ॥ १ ॥ काशींव्यासःशप्स्यतीतिपूर्वमेवजानन्नाक्षिपति ॥ कृष्णद्वैपायनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

यदारभ्यमुनेस्तस्यनंदीस्तंभितवान्भुजम् ॥ तदारभ्यमहेशानंसंस्तौतिपरमादृतः॥४॥ काश्यांतीर्थान्येनेकानिकाश्यांलिंगान्यनेकशः॥तथा पिसेव्योविश्वेशःस्नातव्यामणिकर्णिका॥ ५॥ लिंगेष्वेकोहिविश्वेशस्तीर्थेषुमणिकर्णिका ॥ इतिसंव्याहरन्व्यासस्तद्वयंबहुमन्यते ॥ ६ ॥ त्यक्त्वासबहुवाग्जालंप्रातःस्नावादिनेदिने॥ निर्वाणमंडपेवक्तिमहिमानंमहेशितुः॥७॥ शिष्याणांपुरतोनित्यंक्षेत्रस्यमहिमामहान् ॥ व्या ख्यायतेमुदातेनव्यासेनपरमर्षिणा ॥ ८ ॥ अत्रयत्क्रियतेक्षेत्रेशुभंवाऽशुभमेववा॥ संवर्तेपिनतस्यांतस्तस्माच्छ्रेयःसमाचरेत् ॥ ९ ॥क्षे त्रसिद्धिंसमीहंतेयेचात्रकृतिनोजनाः ॥ यावज्जीवंनतैस्त्याज्यासुधीभिर्मणिकर्णिका ॥ १० ॥ चक्रपुष्करिणीतीर्थेस्नातव्यंप्रतिवासरम्॥ पुष्पैःपत्रैःफलैस्तोयैरर्च्योविश्वेश्वरःसदा॥ ११ ॥ स्ववर्णाश्रमधर्मश्चत्यक्तव्योनमनागपि॥ प्रत्यहंक्षेत्रमहिमाश्रोतव्यःश्रद्धयासकृत्॥१२॥ यथाशक्तिचदेयानिदानान्यत्रसुगुप्तवत्॥ अन्नान्यपिचदेयानिविप्रान्परिजिहीर्षुणा॥१३॥ परोपकरणंचात्रकर्तव्यंसुधियासदा ॥ पर्वस्व पिविशेषेणस्नानदानादिकाःक्रियाः॥ १४॥ विशेषपूजाकर्तव्यासुमहोत्सवपूर्वकम्॥ कार्यास्तथाधिकायात्राःसमर्च्याःक्षेत्रदेवताः॥१५॥ अत्रमर्मनवक्तव्यंसुधियाकस्यचित्क्वचित्॥ परदारपरद्रव्यपरापकरणंत्यजेत् ॥ १६ ॥ परापवादोनोवाच्यःपरेर्ष्यानचकारयेत्॥ असत्यं नैववक्तव्यंप्राणैःकंठगतैरपि॥ १७॥ अत्रत्यजंतुरक्षार्थमसत्यमपिभाषयेत्॥ येनकेनप्रकारेणशुभेनाप्यशुभेनवा॥ १८॥ अत्रत्यःप्राणि मात्रोपिरक्षणीयःप्रयत्नतः॥ एकस्मिन्रक्षितेजंतावत्रकाश्यांप्रयत्नतः ॥ त्रैलोक्यरक्षणात्पुण्यंयत्स्यात्तत्स्यान्नसंशयः॥ १९ ॥ येवसंतिस दाकाश्यांक्षेत्रसंन्यासकारिणः॥ तएवरुद्रामंतव्याजीवन्मुक्तानसंशयः॥ २० ॥

वाचेत्यतःप्राक्तनेनग्रंथेन ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ असकृदितिच्छेदः ॥ प्रत्यहंसकृदितिवा ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७॥ भाषयेद्वदेत् ॥ अन्यान्वाभाषयेदिति ॥ १८ ॥ तर्ह्यनृतेनपापमपिस्यादित्याशंक्याह ॥ एकस्मिन्निति ॥ पापस्याल्पत्वात्पुण्यस्यबहुत्वान्नानृताद्भेतव्यम् ॥ यद्वा त्रानृतेपुण्यमेवनपापंयागेपशुहिंसायामिवेतिभावः ॥१९॥२०॥

॥ २१ ॥ योगक्षेमोयोगसहितःक्षेमोयोगस्यक्षेमइतिवा ॥ तत्रालब्धस्यलाभोयोगोलब्धस्यरक्षणंक्षेमइतिभेदः ॥ २२ ॥ २३ ॥ सुधियानहीत्यत्रसुधियात्रहीतिपाठेइंद्रियचांचल्य परिहारोपयोगितयाशरीरशोषणोपायःकर्तव्योनपुनःशरीरनाशायेत्यर्थः ॥ २४ ॥ नहीत्यत्रहेतुमाह ॥ शरीरसौष्ठवमिति ॥ सौष्ठवंपाठत्वम् ॥ पौष्टिकमितिपाठेपुष्ट्युपायमित्यर्थः

तेपूज्यास्तेनमस्कार्यास्तेसंतोष्याःप्रयत्नतः॥ तेषुवैपरितुष्टेषुतुष्येद्विश्वेश्वरःस्वयम् ॥ २१ ॥ काश्यांवसंतियेमर्त्यादूरस्थैरपिसन्नरैः॥ योगक्षेमोविधातव्यस्तेषांविश्वेशितुर्मुदे॥ २२॥ प्रसरस्त्विंद्रियाणांचनिवार्योत्रनिवासिभिः॥ मनसोपिहिचांचल्यमिहवार्यंप्रयत्नतः॥ २३॥ मरणंनाभिकांक्षेद्विकांक्ष्योमोक्षोपिनोपुनः ॥ शरीरशोषणोपायःकर्तव्यःसुधियानहि ॥ २४ ॥ शरीरसौष्ठवंकांक्ष्यंव्रतस्नानादिसिद्धये॥ आयुर्वक्तव्यवैचित्र्यंमहाफलसमृद्धये॥ २५॥ आत्मरक्षात्रकर्तव्यामहाश्रेयोभिवृद्धये॥ अत्रात्मत्यजनोपायंमनसापिनचिंतयेत् ॥ २६॥ एकस्मिन्नपियत्त्वाह्निकाश्यांश्रेयोभिलभ्यते॥ नतुवर्षशतेनापितदन्यत्राप्यतेक्वचित् ॥ २७॥ अन्यत्रयोगाभ्यसनाद्यावज्जन्मयदर्ज्यते॥ वाराणस्यांतदेकेनप्राणायामेनलभ्यते॥ २८॥ सर्वतीर्थावगाहाच्चयावज्जन्मयदर्ज्यते॥ तदानंदवनेप्राप्यंमणिकर्ण्येकमज्जनात् ॥ २९ ॥ सर्वलिंगार्चनात्पुण्यंयावज्जन्मयदर्ज्यते॥ सकृद्विश्वेशमभ्यर्च्यश्रद्धयातदवाप्यते॥ ३० ॥ यज्जन्मनांसहस्रेणनिर्मलंपुण्यमर्जितम्॥ तत्पुण्यपरिवर्तेनभवेद्विश्वेशदर्शनम्॥ ३१ ॥ गवांकोटिप्रदानेनसम्यग्दत्तेनयत्फलम्॥ तत्फलंसम्यगाप्येतविश्वेश्वरविलोकनात् ॥ ३२॥ यत्षोडशमहादानैःपुण्यंप्रोक्तंमहर्षिभिः॥ तत्पुण्यंजायतेपुंसांविश्वेशेपुष्पदानतः॥ ३३॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्यत्फलंप्राप्यतेखिलैः॥ पंचामृतानांस्नपनाद्विश्वेशेतदवाप्यते॥ ३४॥ वाजपेयसहस्रेणसम्यगिष्टेनयत्फलम् ॥ सकृन्महार्हैर्नैवेद्यैर्विश्वेशेतच्छताधिकम्॥ ३५॥ ध्वजातपत्रंचमरंविश्वेशेयःसमर्पयेत्॥ एकछत्रंसवैराज्यंप्राप्नुयाद्वसुधातले॥ ३६॥

॥ २५ ॥ अत्रात्मत्यजनोपायंमनसापिनचिंतयेदित्यनशनंविनेतिबोद्धव्यम् ॥ विनात्मघातमनशनंत्वक्काप्रायोपवेशनम् अनाशकंयःकुरुतेमद्भक्तइहसुव्रतः नतस्यपुनरावृत्तिरित्यायुक्तेः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

महापूजोपकरणंयोर्पयेद्विश्वभर्तरि ॥ नतंसंपत्तिसंभाराविमुंचंतीहकुत्रचित् ॥ ३७ ॥ सर्वर्तुकुसुमाढ्यांचयःकुर्यात्पुष्पवाटिकाम् ॥ तदंगणेकल्पवृक्षाश्छायांकुर्वंतिशीतलाम् ॥३८॥ यःक्षीरस्नपनार्थंवैविश्वेशेधेनुमर्पयेत् ॥ क्षीरार्णवतटेतस्यनिवसेयुःपितामहाः ॥३९॥ विश्वेशराजसदनेयःसुधांचित्रमेववा ॥ कारयेत्तस्यभवनंकैलासेचित्रितंभवेत् ॥४०॥ ब्राह्मणान्यतिनोवापितथैवशिवयोगिनः ॥ भोजयेद्योत्रवैकाश्यामेकैकगणनाक्रमात् ॥ ४१ ॥ कोटिभोज्यफलंतस्यश्रद्धयानात्रसंशयः ॥ तपस्त्वत्रप्रकर्तव्यंदानमत्रप्रदापयेत् ॥ ४२ ॥ विश्वेशस्तोषणीयोत्रस्नानहोमजपादिभिः ॥ अन्यत्रकोटिजप्येनयत्फलंप्राप्यतेनरैः ॥ अष्टोत्तरशतंजप्त्वातदत्रसमवाप्यते ॥ ४३ ॥ कोटिहोमेनयत्प्रोक्तंफलमन्यत्रसूरिभिः ॥ अष्टोत्तराहुतिशतात्तदत्रानंदकानने ॥ ४४ ॥ योजपेद्रुद्रसूक्तानिकाश्यांविश्वेशसन्निधौ ॥ पारायणेनवेदानांसर्वेषांफलमाप्यते ॥ ४५ ॥ तस्यपुण्यंनजानामिचिंतितेचाक्षरेपरे ॥ काश्यांनित्यंप्रवस्तव्यंसेव्योत्तरवहासदा ॥ ४६ ॥ आपद्यपिहिघोरायांकाशीत्याज्यानकुत्रचित् ॥ यतःसर्वापदांहर्तात्राताविश्वपतिःप्रभुः ॥ ४७ ॥ अवंध्यंदिवसंकुर्यात्स्नानदानजपादिभिः ॥ यतःकाश्यांकृतंकर्मममहत्वायप्रकल्पते ॥ ४८ ॥ कृच्छ्रचांद्रायणादीनिकर्तव्यानिप्रयत्नतः ॥ तथेंद्रियविकाराश्चनबाधंतेत्रकर्हिचित् ॥ ४९ ॥ यदींद्रियाणिकुर्वंतिविक्रियामिहदेहिनाम् ॥ तदात्रवाससंसिद्धिर्विघ्नेभ्योनैवलभ्यते ॥५० ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ कृच्छ्रचांद्रायणादीनिव्यासोवक्ष्यतियानिवै ॥ तेषांस्वरूपमाख्याहिस्कंदेंद्रियविशुद्धये ॥५१॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ कथयामिमहाबुद्धेकृच्छ्रादीनितवाग्रतः ॥ यानिकृत्वात्रमनुजोदेहशुद्धिंलभेत्पराम् ॥ ५२ ॥ एकभक्तेननक्तेनतथैवायाचितेनच ॥ उपवासेनचैकेनपादकृच्छ्रःप्रकीर्तितः ॥ ५३ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ अथकृच्छ्रचांद्रायणकरणाद्यनंतरंनबाधंतेतत्कर्तृन्नरानित्यर्थः ॥ ४९ ॥ यदिचेत् ॥ यदितिपाठेप्ययमेवार्थः ॥ ५० ॥ कृच्छ्रचांद्रायणादीनिकर्तव्यानीत्युक्तंतत्रपृच्छति ॥ कृच्छ्रेति ॥ ५१ ॥ कृच्छ्रादीनिव्यासेनवक्ष्यमाणानि ॥ ५२ ॥ एकभक्तेनेत्यादीनांपद्यानांइत्यादिसप्तदत्तिश्चेतिसार्धसप्तविंशतितमश्लोकेनान्वयः ॥ ५३ ॥

राजीवंपद्मम् ॥ ५४ ॥ पिण्याकंतिलपिष्टंच ॥ घृतंचतक्रंचांबुचसक्तुश्चतेषांप्रत्येकाभ्यवहरणमितिशेषः ॥ ५५ ॥ त्रीनितिसर्वत्रसंबध्यते ॥ हविषात्रीन्दिवसान्प्रातरित्यर्थः ॥ ५६ ॥

वटोदुंबरराजीवबिल्वपत्रकुशोदकम् ॥ प्रत्येकंप्रत्यहंपीतंपर्णकृच्छ्रःप्रकीर्तितः ॥ ५४ ॥ पिण्याकघृततक्रांबुसक्तूनांप्रतिवासरम् ॥ एकैक मुपवासश्चकृच्छ्रःसौम्यःप्रकीर्तितः ॥ ५५ ॥ हविषाप्रातरश्नीतहविषासायमेवच ॥ हविषायाचितंत्रींस्तुसोपवासस्त्र्यहंवसेत् ॥ ५६ ॥ एकैकं ग्रासमश्नीयादहानित्रीणिपूर्ववत् ॥ त्र्यहंचोपवसेदंत्यमतिकृच्छ्रंचरन्द्विजः ॥ ५७ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रंपयसादिवसानेकविंशतिः ॥ द्वादशा होपवासेनपराकःपरिकीर्तितः ॥ ५८ ॥ त्र्यहंप्रातस्त्र्यहंसायंत्र्यहमद्यादयाचितम् ॥ त्र्यहंचोपवसेदंत्यंप्राजापत्यंचरन्द्विजः ॥ ५९ ॥ गोमू त्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥ एकरात्रोपवासश्चकृच्छ्रःसांतपनःस्मृतः ॥ ६० ॥ पृथक्सांतपनद्रव्यैःषडहःसोपवासकः ॥ सप्ताहेनतुकृ च्छ्रोयंमहासांतपनःस्मृतः ॥ ६१ ॥ तप्तकृच्छ्रंचरन्विप्रोजलक्षीरघृतानिलान् ॥ एतांस्त्र्यहंपिबेदुष्णान्सकृत्स्नायीसमाहितः ॥ ६२ ॥ त्र्यहमु ष्णाःपिबेदापस्त्र्यहमुष्णंपयःपिबेत् ॥ त्र्यहमुष्णंघृतंप्राश्यवायुभक्षोदिनत्रयम् ॥ ६३ ॥ पलमेकंपयःपीत्वासर्पिषश्चपलद्वयम् ॥ पलमेकंतु तोयस्यतप्तकृच्छ्रउदाहृतः ॥ ६४ ॥ गोमूत्रेणसमायुक्तंयावकंयःप्रयोजयेत् ॥ कृच्छ्रमेकाह्निकंप्रोक्तंशरीरस्यविशोधनम् ॥ ६५ ॥ हस्तावुत्ता नतःकृत्वादिवसंमारुताशनः ॥ रात्रौजलेस्थितोव्युष्टःप्राजापत्येनतत्समम् ॥ ६६ ॥ एकैकंह्रासयेद्ग्रासंकृष्णेशुक्लेचवर्धयेत् ॥ उपस्पृशंस्त्रिष वणमेतच्चांद्रायणंस्मृतम् ॥ ६७ ॥ एकैकंवर्धयेद्ग्रासंशुक्लेकृष्णेचह्रासयेत् ॥ भुंजीतदर्शेनोकिंचिदेषचांद्रायणोविधिः ॥ ६८ ॥ चतुरःप्रातर श्नीयात्पिंडान्विप्रःसमाहितः ॥ चतुरोस्तमितेसूर्येशिशुचांद्रायणंस्मृतम् ॥ ६९ ॥ अष्टावष्टौसमश्नीयात्पिंडान्मध्यंदिनेस्थिते ॥ नियतात्माह विष्यस्ययतिचांद्रायणंस्मृतम् ॥ ७० ॥

पूर्ववत्प्रातरादिवत् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ गोमूत्रमित्यादीनामेकीकृत्यभक्षणम् ॥ ६० ॥ षडहःषडहानि ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ यावकंयवान्नम् ॥ प्रयोजयेद्भक्षयेदित्यर्थः ॥ ६५ ॥ व्युष्टःप्राप्तप्रातःकालः ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ शिशुचांद्रायणंब्रह्मचारिचांद्रायणम् ॥ ६९ ॥ ७० ॥

तिस्रोऽशीतीःअशीतित्रयम् ॥ यथाकथंचिदित्येकादश्युपवासाभिप्रायम् ॥ ७१ ॥ भूतात्माहंकारः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥ लिंगपूजा

यथाकथंचित्पिंडानांतिस्रोशीतीःसमाहितः॥ मासेनाश्नन्हविष्यस्यचंद्रस्यैतिसलोकताम् ॥ ७१ ॥ अद्भिर्गात्राणिशुध्यंतिमनःसत्येनशुद्ध्यति॥ विद्यातपोभ्यांभूतात्माबुद्धिर्ज्ञानेनशुद्ध्यति॥ ७२ ॥ तच्चज्ञानंभवेत्पुंसांसम्यक्काशीनिषेवणात् ॥ काशीनिषेवणेनस्याद्विश्वेशकरुणोदयः॥ ७३॥ ततोमहोदयावाप्तिःकर्मनिर्मूलनक्षमा॥अतःकाश्यांप्रयत्नेनस्नानंदानंतपोजपः॥ ७४॥ व्रतंपुराणश्रवणंस्मृत्युक्ताध्वनिषेवणम् ॥ प्रतिक्षणंप्रतिदिनंविश्वेशपदचिंतनम्॥ ७५॥ लिंगार्चनंत्रिकालंचलिंगस्यापिप्रतिष्ठितिः॥ साधुभिःसहसंलापोजल्पःशिवशिवेतिच ॥ ७६॥ अतिथेश्चापिसत्कारोमैत्रीतीर्थनिवासिभिः ॥ आस्तिक्यबुद्धिर्विनयोमानामानसमानधीः ॥ ७७ ॥ अकामितात्त्वनौद्धत्यमरागित्वमहिंसनम्॥ अप्रतिग्रहवृत्तिश्चमतिश्चानुग्रहात्मिका॥ ७८॥ अदंभितात्वमात्सर्यमप्रार्थितधनागमः॥ अलोभित्वमनालस्यमपारुष्यमदीनता॥ ७९ ॥ इत्यादिसत्प्रवृत्तिश्चकर्तव्याक्षेत्रवासिना ॥ प्रत्यहंचेतिशिष्येभ्यःसधर्ममुपदेक्ष्यति ॥ ८० ॥ नित्यंत्रिषवणस्नायीनित्यंभिक्षाकृताशनः॥ लिंगपूजार्चकोनित्यमित्थंव्यासोवसेत्पुरा ॥ ८१ ॥ एकदातस्यजिज्ञासांकर्तुंदेवींहरोवदत्॥ अद्यभिक्षाटनंप्राप्तेव्यासेपरमधार्मिके॥ ८२ ॥ अपिसर्वगतेक्कापिभिक्षांमायच्छसुंदरि ॥ तथेत्युक्त्वाभवानीसाभवंभवनिवारणम्॥ ८३ ॥ नमस्कृत्यप्रतिगृहंतस्यभिक्षांन्यषेधयत्॥ समुनिःसहितःशिष्यैर्भिक्षामप्राप्यदूनवत्॥ ८४ ॥ वेलातिक्रममालोक्यपुनर्बभ्रामतांपुरीम्॥ गृहेगृहेपरिप्राप्ताभिक्षान्यैःसर्वभिक्षुकैः॥ ८५॥ तदह्निनालभद्भिक्षांसशिष्यःसमुनिःक्वचित्॥ अथसायंतनंकर्मकृत्वाछात्रैःसमन्वितः॥ ८६ ॥ उपोषणपरोभूत्वातथैवासीदहर्निशम्॥ अथान्येद्युर्मुनिर्व्यासःकृत्वामाध्याह्निकंविधिम्॥ ८७॥

र्चकइति ॥ पूजात्वरुद्रियपाठः ॥ वसेत्पुरा ॥ भविष्यदर्थेपुरेत्यतीतनिर्देशः ॥ ८१ ॥ भिक्षाटनंप्राप्तेभिक्षितुंगतेसतीत्यर्थः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ तस्यसशिष्यस्यभिक्षांन्यषेधयत् ॥ दूनवत्खिन्नवत् ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ छत्रमिवगुरुंगोपायंतीतिछात्राःशिष्यास्तैः ॥ ८६ ॥ ८७ ॥

॥ ८८ ॥ ८९ ॥ यत्नेनरक्षितापयत्नेनकेनचिद्वारितेत्यर्थः ॥ यत्नेकृतेपिचेतिपाठःसुगमः ॥ अंतेवासिनःशिष्यान् ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ दुस्थास्तुपीडितावा ॥ उपसर्गेणदु

ययौभिक्षाटनंकर्तुंसशिष्यःपरितःपुरीम् ॥ सर्वत्रसपरिभ्रांतःप्रतिसौधंमुहुर्मुहुः ॥ ८८ ॥ नक्कापिलब्धवान्भिक्षांभाग्यहीनोधनंयथा ॥ अथ
चिंतितवान्व्यासःपरिश्रांतःपरिभ्रमन् ॥ ८९ ॥ कोहेतुर्यन्नलभ्येतभिक्षायत्ननरक्षिता ॥ अंतेवासिनआहूयव्यासःपप्रच्छचाखिलान् ॥ ९० ॥
भवद्भिरपिनोभिक्षापरिप्राप्तेतिगम्यते ॥ किमत्रपुरिसंवृत्तंद्वित्रायातममाज्ञया ॥ ९१ ॥ द्वितीयेह्न्यपियद्भिक्षानलभ्येतातियत्नतः ॥ अनिष्टं
किंचिदत्रासीन्महागुरुनिपातजम् ॥ ९२ ॥ अन्नक्षयोवासर्वस्यांनगर्यामभवत्क्षणात् ॥ राजदंडोथयुगपज्जातःसर्वपुरौकसाम् ॥ ९३ ॥
अथवावारिताभिक्षाकेनाप्यस्मासुचेर्ष्यया ॥ पुरौकसोभवन्दुस्थास्तूपसर्गेणकेनचित् ॥ ९४ ॥ किमेतदखिलंज्ञात्वासमागच्छतसत्वरम् ॥
द्वित्राःपवित्रचरणात्प्राप्यानुज्ञांगुरोरथ ॥ समाचख्युःसमागम्यदृष्टवर्धितत्पुरौकसाम् ॥ ९५ ॥ ॥ शिष्याऊचुः ॥ ॥ शृण्वंत्वाराध्यचरणा
नोपसर्गोत्रकश्चन ॥ नान्नक्षयोवासर्वस्यांनगर्यामिहकुत्रचित् ॥ ९६ ॥ यत्रविश्वेश्वरःसाक्षाद्यत्राऽमरधुनीस्वयम् ॥ त्वादृशायत्रमुनयः
क्वभीस्तत्रोपसर्गजा ॥ ९७ ॥ समृद्धिर्यागृहस्थानामिहविश्वेशितुःपुरि ॥ नसर्धिरस्तिवैकुंठेत्वल्पास्ताअलकादयः ॥ ९८ ॥ रत्नाकरेषुरत्नानि
नतावंतिमहामुने ॥ यावंतिसंतिविश्वेशनिर्माल्योपभुजांगृहे ॥ ९९ ॥ गृहेगृहेत्रधान्यानांराशयोयादृशःपुनः ॥ नतादृशःकल्पवृक्षदत्ताऐंद्रे
पुरेक्वचित् ॥ १०० ॥ यत्रसाक्षाद्विशालाक्षीसुविस्तारफलप्रदा ॥ नतत्रपुरिसर्वस्यांनरोवैनिर्धनःक्वचित् ॥ १ ॥ निर्वाणलक्ष्म्याःसदनेत्वस्मि
न्नानंदकानने ॥ मोक्षोपियत्रसुलभःकिमन्यत्तत्रदुर्लभम् ॥ २ ॥ सीमंतिन्यःस्त्रियःसर्वाःपतिव्रतपरायणाः ॥ सर्वाभवानीरूपिण्योविश्वेशा
र्पितसत्क्रियाः ॥ ३ ॥ यांवतःपुरुषाःकाश्यांसर्वएवगणाधिपाः ॥ सर्वएवकुमारावैसर्वेतारकदृष्टयः ॥ ४ ॥

निमित्तेन ॥ ९४ ॥ पवित्रचरणादाराध्यचरणात् ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ विश्वेशनिर्माल्योपभुजांलैंगिकानांदेवलकानामितिवा ॥ ९९ ॥ यादृशस्तादृशइतिचबहुवच
नम् ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ चतुराननाहिरण्यगर्भसदृशाः वाक्तातुर्ययुक्तान्याननानियेषांतेइतिवा ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ नादबिंदुकलात्मकोनादबिंदुकलास्वरूपः ॥ वाच्यवा

त्रिपुंड्रांकितभालायेतेसर्वेचंद्रमौलयः॥ उपसर्गसहस्रैश्चपीड्यमानाअपीहये ॥ ५॥ नत्यजंतिसदाकाशींसर्वज्ञाएवतेखिलाः ॥ गृहेगृहेपि बटवोब्रह्मवादविवादिनः ॥ ६ ॥ स्वर्धुनीधूतकलुषाःसंतीहचतुराननाः ॥ निर्वाणलक्ष्मीपतयःक्षेत्रसंन्यासकारिणः ॥ ७ ॥ सर्वएवहृषीके शाःसर्वेवैपुरुषोत्तमाः॥ अच्युताएवविज्ञेयाएतत्क्षेत्रपरिग्रहाः॥ ८॥ स्त्रियोवापुरुषावापिसर्वएवनसंशयः॥ सर्वएवत्रिनयनाःसर्वएवच तुर्भुजाः॥ ९ ॥ श्रीकंठाःसर्वएवात्रसर्वेमृत्युंजयाध्रुवम्॥ मोक्षश्रीश्रितवर्ष्माणस्त्वर्धनारीश्वरायतः॥ ११० ॥ धर्मराशिःपरश्चात्रमहांतोऽ त्रार्थराशयः॥ सर्वेकामाःफलंत्यत्रकैवल्यंचात्रनिर्मलम्॥ ११ ॥ नगर्भवाससंसर्गःकाशीसंस्थितिकारिणाम्॥ नकलिश्चात्रबाधेतकालो नैवप्रबाधते॥ १२॥ एनांसिनात्रबाधंतेविश्वेशशरणार्थिनः॥ यत्रविश्वेश्वरःसाक्षान्नादबिंदुकलात्मकः ॥ १३॥ ध्वनिरूपीहितत्रास्तिप्र णवोमंत्रविग्रहः॥ अतोविग्रहवंतोत्रसंतिवेदाविनिश्चितम्॥ १४॥ सरस्वतीसरिद्रूपात्यतःशास्त्रनिकेतनम्॥ आनंदकाननंसर्वधर्मशास्त्र कृतालयम् ॥ १५ ॥ यावंतोदिविवैदेवास्तावंतोत्रमृषानहि ॥ नीराजयंतिविश्वेशंरात्रौरात्रौसदाऽहयः ॥ १६ ॥ स्वफणामणिदीपैश्चप्रा प्यकाशींरसातलात्॥ समुद्राःसर्वएवात्रकामधेनुव्रजान्विताः॥ १७॥ पंचपीयूषधाराभिर्विश्वेशंस्नपयंतिहि ॥ मंदारःपारिजातश्चसंता नोहरिचंदनः॥ १८॥ कल्पद्रुमश्चपंचैतेतरुभिःसहसर्वदा ॥ १९ ॥ सर्वेसुरनिकायाश्चसर्वएवमहर्षयः ॥ योगिनःसर्वएवात्रकाशीनाथमु पासते॥ १२० ॥

चकयोरभेदनिर्देशात्सामानाधिकरण्यम् ॥ षष्ठ्यंतपाठेतद्वाच्योविश्वेश्वरोयत्रास्तीतिपृथग्वाक्यम् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ नीराजयंतिनीराजनांप्रापयंति ॥ १६ ॥ १७॥ पंचपी यूषधाराभिःपंचामृतसंपातैः ॥ १८ ॥ तरुभिरन्यैर्वृक्षैःसह ॥ ऋतुभिरितिक्वचित् ॥ निवसंतीतिशेषः ॥ १९ ॥ १२० ॥

---

१ नादबिंद्वो रिति

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ शपन्शप्स्यति ॥ अशपत्वितीतिकचित् ॥ तत्रविभक्तिव्यत्ययश्छांदसः ॥ २५ ॥ एतादृशशापेकारणमाह ॥ गर्वःपरोऽत्रविद्यानामिति ॥ परोत्र

विद्यानांसदनंकाशीकाशीलक्ष्म्याःपरालयः॥ मुक्तिक्षेत्रमिदंकाशीकाशीसर्वात्रयीमयी॥ २१ ॥ इतिश्रुत्वामुनिवरःपाराशर्योमहातपाः॥ एवंवभाषेताञ्शिष्यान्पुनःश्लोकंपठंत्वमुम्॥ २२॥ ॥शिष्याऊचुः ॥ ॥ विद्यानांचाश्रयःकाशीकाशीलक्ष्म्याःपरालयः ॥ मुक्तिक्षेत्रमिदंकाशीकाशीसर्वात्रयीमयी ॥ २३ ॥ ॥ स्कंदउवाच॥ ॥ निशम्येतितदाव्यासःक्रोधांधीकृतलोचनः ॥ क्षुत्कृशानुज्वलन्मूर्तिःकाशींशप्स्यतिकुंभज॥ २४॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥ माभूत्त्रैपूरुषीविद्यामाभूत्त्रैपूरुषंधनम् ॥ माभूत्त्रैपूरुषीमुक्तिःकाशींव्यासःशपन्निति ॥ २५॥ गर्वःपरोत्रविद्यानांधनगर्वोत्रवैमहान्॥ मुक्तिगर्वेणनोभिक्षांप्रयच्छंत्यत्रवासिनः ॥ २६॥ इतिकृत्वामतिंव्यासःकाश्यांशापमदात्तदा॥ दत्वापिशापंसमुनिर्भिक्षितुंक्रोधवान्ययौ ॥ २७॥ प्रतिगेहंत्वराद्युक्तःप्रविशन्व्योमदत्तदृक् ॥ बभ्रामनगरींसर्वांक्वापिभैक्षंनलब्धवान् ॥ २८॥ अंशुमालिनमावीक्ष्यमनाग्लोहितमंडलम्॥ भिक्षापात्रंपरिक्षिप्यनिर्ययावाश्रमंप्रति ॥ २९॥ अथगच्छन्महादेव्यागृहद्वारिनिषण्णया॥ प्राकृतस्त्रीस्वरूपिण्याभिक्षायैप्रार्थितोतिथिः॥१३०॥ ॥गृहिण्युवाच॥ ॥भगवन्भिक्षुकास्तावदद्यदृष्टानकुत्रचित्॥ असत्कृत्यातिथिंनाथोनमेभोक्ष्यतिकर्हिचित् ॥ ३१ ॥ वैश्वदेवादिकंकर्मकृत्वागृहपतिर्मम ॥ प्रतीक्षेतातिथिपथंतस्मात्त्वमतिथिर्भव ॥ ३२ ॥ विनातिथिंगृहस्थोयस्त्वन्नमेकोनिषेवते॥ निषेवतेघंसपरंसहितःस्वपितामहैः॥ ३३॥ तस्मात्त्वरितमायाहिकुरुमेपत्युरीहितम्॥ गार्हस्थ्यंसफलंकर्तुमिच्छतोतिथिपूजनात्॥ ३४॥ इतिश्रुत्वागतामर्षोव्यासस्तामाहविस्मितः॥ ॥ व्यासउवाच॥ ॥भद्रेकात्वंकुतःप्राप्तापूर्वदृष्टानकुत्रचित्॥ ३५॥ मन्येधर्ममयीमूर्तिःकापित्वंशुचिमानसा॥ त्वद्दर्शनात्परांप्रीतिंसंप्राप्तानींद्रियाणिमे॥ ३६॥ त्वंसुधैवभवेत्प्रायःसर्वावयवसुंदरि॥ मंदराघातसंत्रासात्त्यक्तक्षीरार्णवस्थितिः ॥ ३७ ॥

विद्येतिपाठेगर्वोगर्वहेतुरित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ १३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ सुधाऽमृताधिष्ठात्रीदेवता ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ अथवेतिपक्षांतरे ॥ आज्ञातमितिकचित् ॥ ३९ ॥ १४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ भक्तपोतप्रदासंसारार्णवतारणायविद्यानौप्रदेत्यर्थः ॥ किमितिसर्वैसंसारंनतरेयुरितितत्राह ॥ भ

कलासुधाकरस्याथकुहूराहुभयार्दिता ॥ सीमंतिनीस्वरूपेणतिष्ठेःकाश्यामनिर्भया ॥ ३८ ॥ अथवाकमलासित्वंविहायकमलालयम् ॥ निशिसंकोचिनंकाश्यांविकाशिन्यांवसेःसदा ॥ ३९ ॥ किंवानुकरुणामूर्तिरिहकाशिनिवासिनाम् ॥ सर्वदुःखौघहरिणीपरानंदप्रदायिनी ॥ १४० ॥ वाराणस्याःकिमथवाऽधिष्ठात्रीदेवतात्वमु ॥ किंवानिर्वाणलक्ष्मीस्त्वंयाकाश्यांपरिगीयते ॥ ४१ ॥ श्वपाकंयायजूकंवाप्रांतेऽलंकुर्वतीसमम् ॥ मद्भाग्यंवापरिणतमेतद्योषित्स्वरूपतः ॥ ४२ ॥ अथवासाभवेन्नूनंयाक्षेत्रेपरिगीयते ॥ भक्तपोतप्रदाभक्त्याभवानीभवनाशिनी ॥ ४३ ॥ सर्वथैवननारीत्वंनासुरीनैवकिन्नरी ॥ विद्याधरीननोनागीनोगंधर्वीनयक्षिणी ॥ ४४ ॥ त्वमिष्टदेवतैवासिकाचिन्मेमोहहारिणी ॥ केयंचिताथवामेत्रकाचित्त्वंभवसुंदरि ॥ ४५ ॥ परवानस्म्यहंजातस्तवदर्शनतोऽधुना ॥ अवश्यमेवकर्तास्मितवादेश्यंतदादिश ॥ ४६ ॥ एकंतपोव्ययंहित्वाकारयिष्यसियत्पुनः ॥ तदेवाहंकरिष्यामिविधेयःशुभलोचने ॥ ४७ ॥ नवचस्त्वादृशीनांहिमहत्त्वंहापयेत्सताम् ॥ परंत्वंकासिसुभगेसत्यंब्रूहिममाग्रतः ॥ ४८ ॥ अथवातवदेहेस्मिन्कासत्यंनिर्मलेक्षणे ॥ इतिपृष्टाहमुनिनासाविश्वायुर्घटोद्भव ॥ ४९ ॥ अत्रत्यस्यैवहिमुनेगृहिणीगृहमेधिनः ॥ नित्यंवीक्ष्येचरंतंत्वांभिक्षांशिष्यगणैर्वृतम् ॥ १५० ॥ त्वमेवमांनोजानीषेजानेत्वामहमेवहि ॥ तपस्विन्किंबहूक्तेनयावन्नास्तंव्रजेद्रविः ॥ ५१ ॥ प्राणनाथस्यमेतावदातिथ्यंसफलीकुरु ॥ तच्छ्रुत्वासमुनिःप्राहविनयानतकंधरः ॥ ५२ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ अस्तिमेनियमःकश्चित्ससिद्धिंचेद्व्रजेच्छुभे ॥ एकभिक्षांतदाहंतुकरिष्येनान्यथापुनः ॥ ५३ ॥

त्त्येति ॥ प्रेमलक्षणयेत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ विधेयस्त्वदधीनस्त्वयोक्तइतियावत् ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ विश्वायुर्विश्वैकजीवनेत्यर्थः ॥ तदुक्तम् ॥ यादेवीसर्वभूतेषुवृत्तिरूपेणसंस्थितेति ॥ ४९ ॥ १५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥१६८॥

१ नविद्यतेनिश्चितंभयंयस्यास्तथाविधा

सुधीरितिकटाक्षः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सर्वशःसर्वप्रकारेण ॥ तादृश्यश्चतामहिलाश्चभार्यास्तादृङ्महिलाः ॥ १६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ तन्मा

तपस्व्युदीरितंश्रुत्वासाप्रोवाचवचस्ततः॥ अविशंकंवदमुनेकस्तेस्तिनियमःसुधीः ॥ ५४ ॥ ममभर्तुःप्रसादेनकिंचिन्न्यूनंयतोऽत्रन॥ इति
श्रुत्वाप्रहृष्टात्मासतामाहतपोधनः॥ ५५॥ अयुतंममशिष्यायेतैःसपङ्क्तिमहंवृणे॥ अस्तंयावन्नयात्यर्कस्तावद्भोक्ष्येन्यथानहि ॥ ५६॥ नि
शम्येतिप्रहृष्टास्यासाप्रोवाचमुनिंततः॥ किंविलंबेनतद्याहिसर्वान्शिष्यान्समाह्वय॥५७॥ पुनःप्राहसतांसाध्विस्त्वेतावत्सिद्धिरस्तिते॥ येन
तृप्तिंगमिष्यंतिमच्छिष्याःसर्वएवते॥ ५८॥ स्मित्वाथसाब्रवीत्तंतुमुनेभर्तुरनुग्रहात्॥ सिद्धमेवसदैवास्तेसर्वंतावन्ममालये॥५९॥ यावता
र्थिजनस्तृप्तिमेतिसर्वोपिसर्वशः॥ वयंनतादृङ्महिलाभर्तृसंदेहकारिकाः॥१६०॥ आयातोर्थीयदागेहेसिद्धंकार्यंतदैवहि॥ परिपूर्णादिशःस
र्वाःपरिपूर्णामनोरथाः॥ ६१ ॥ परिपूर्णगृहंसर्वंपत्युःपादप्रसादतः ॥ याहितूर्णंसमायाहियावदन्नार्थिभिःसह ॥ ६२ ॥ पतिर्मेबहुकालीनः
कालंनसहतेचिरम् ॥ प्रियातिथिःप्रियतमस्तदातिथ्यसमृद्धये ॥ ६३ ॥ आशुगत्वासमागच्छयावन्नास्तमितोरविः ॥इतिप्रहृष्टस्त्वरितः
शिष्यानाहूयसर्वतः॥ ६४॥ आगत्यतांपुनःप्राहदृष्ट्वातन्मार्गलोचनाम्॥ मातःसर्वेसमायातास्त्वरितंदेहिभोजनम् ॥ ६५ ॥ अस्ताचलंहि
समयासमियादेषभास्करः॥ इत्युक्त्वामंदिरस्यांतर्विविशुस्तेतपोधनाः ॥ ६६[1]॥ तन्मंडपमणिज्योतिस्तत्याहितदिनश्रियः ॥ यावद्गच्छंतित
त्सौधमध्यमाशुतपस्विनः॥ ६७॥ पादौप्रक्षाल्यतावत्तेकैश्चित्कैश्चित्समर्च्यच॥ कतिचित्परिविष्टान्नाभोक्तुमेवोपवेशिताः॥ ६८॥

र्गलोचनांव्यासागमवर्त्मदृष्टिम् ॥ ६५ ॥ समयासमीपे ॥ ६६ ॥ ज्योतिस्तत्याज्ज्योतिषोविस्तारेणाहितासमर्पितादिनश्रीर्येषांते ॥ स्वर्जितस्वर्गमाश्रियमितिपाठेसौधमध्यविशेषणम्
॥ ६७ ॥ कतिचित्परिविष्टान्नाःकैतिचिद्भिर्जनैःपरिविष्टमन्नंयेभ्यस्तेतथा ॥ ६८ ॥

---

१ ज्योतिषासुतरामर्जितांस्वर्गमानांदेवानामतिशयिताश्रीर्येनतम्   २ अत्रकतिभिर्जनैरित्यपेक्षितमितिभाति

घ्राणेंद्रियहिताघ्राणन्यस्ताश्श्वताआमोदराजयश्श्वताभिः ॥ घ्राणनेतिकंचित् ॥ तत्रघ्राणनमाघ्राणम् ॥ ६९ ॥ १७० ॥ तदग्रतःगृहस्थाग्रतः ॥ ७१ ॥ कटाक्षिताकटाक्षेणप्रेरिता ॥ ७२ ॥

तद्दिव्यपाकसंभारान्दृष्ट्वातद्दृष्ट्यःक्षणात् ॥ परांतृप्तिमुपागच्छन्घ्राणन्यामोदराजिभिः ॥ ६९ ॥ अतितृप्तिंसमापन्नास्तेतदन्ननिषेवणात् ॥ आचांताश्चंदनैःस्रग्भिरंबरैःपरिभूषिताः ॥ १७० ॥ अथसांध्यंविधिंकृत्वाप्रोपविश्यतदग्रतः ॥ अभिनंद्यमहाशीर्भिर्यावद्वक्तुंप्रचक्रमुः ॥ ७१ ॥ तावद्वृद्धगृहस्थेनगृहिणीसाकटाक्षिता ॥ पप्रच्छतीर्थैवसतांकोधर्मोमुख्यएवहि ॥ ७२ ॥ तथातदनुसारेणतीर्थैवर्तामहेवयम् ॥ सर्वधर्मविदांश्रेष्ठःश्रुत्वातद्गृहिणीवचः ॥ ७३ ॥ तदादरसुधाक्लिन्नमहान्नस्वादतर्पितः ॥ प्रत्युवाचमुनिर्व्यासःस्मित्वातांसर्ववित्तमाम् ॥ ७४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ स्वच्छांतःकरणेमातर्महामिष्टान्नमानदे ॥ सएषधर्मोनान्योस्तियत्त्वयापरिचर्यते ॥ ७५ ॥ त्वमेवधर्मंजानासिपतिशुश्रूषणेरता ॥ यदिपृच्छसिमांसत्यंतदाकिंचनवच्मिते ॥ ७६ ॥ वक्तव्यमेवपृष्टेनमनागपिविजानता ॥ सएवधर्मःसुभगेनान्योधर्मोस्तिकश्चन ॥ ७७ ॥ येनैषतोषमायातितवभर्ताचिरंतनः ॥ ॥ गृहिण्युवाच ॥ ॥ अयंधर्मोभवेन्नूनंक्रियतेचस्वशक्तितः ॥ ७८ ॥ साधारणानिधर्माणिसंपृच्छेतानिमेवद ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ अनुद्वेगकरंवाक्यंपरोत्कर्षसहिष्णुता ॥ ७९ ॥ विचार्यकारितानित्यंस्वधिष्ण्योदयचिंतनम् ॥ गृहस्थउवाच ॥ ॥ एषुधर्मेषुभोविद्वंस्त्वयिकोस्तीहतद्वद ॥ १८० ॥ ततःस्थगितवद्व्यासस्तस्थौकिंचिन्नचोक्तवान् ॥ ततःपुनर्गृहस्थेनसहिप्रोक्तस्तपोधनः ॥ ८१ ॥ यद्येतएववैधर्मास्त्वयायेप्रतिपादिताः ॥ तद्दांततातवैवैक्षिदानंशापस्यचोत्तमम् ॥ ८२ ॥ त्वय्येवहिदयासम्यग्धैर्यंत्वय्येवचोत्तमम् ॥ त्वयिसंभावनास्त्येवकामक्रोधविनिग्रहे ॥ ८३ ॥ त्वमेवसम्यग्जानीषेवक्तुंचोद्वेगवर्जितम् ॥ त्वय्येवसम्यग्दृश्येतपरोत्कर्षसहिष्णुता ॥ ८४ ॥ विचार्यकारितायाश्चत्वमेवनिलयोमहान् ॥ स्वस्यधिष्ण्यस्यचभवांश्चिंतयेदुदयंध्रुवम् ॥ ८५ ॥

॥ ७३ ॥ तदिति ॥ तस्याभवान्याआदररूपसुधैवक्लिन्नंसुपक्वंयन्महान्नम् ॥ यद्वाऽऽदरसुधयाक्लिन्नमार्द्रीतत्पूर्वकंयन्महान्नमित्यर्थः ॥ तस्ययःस्वादस्तेनतर्पितइति ॥ ७४ ॥ मिष्टान्नंचमानश्चेतिद्वंद्वः ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ १८० ॥ ८१ ॥ तत्तेषुधर्मेषु ॥ ऐक्षिदृष्टा ॥ दानंचऐक्षीत्यन्वयः ॥ तदत्रतावन्नैक्षिष्टेतिक्वचित्पाठः ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥

तस्यसशापःकस्यस्यादित्यर्थः ॥ कस्याभाग्यालकस्यसइतिकचित् ॥ अभाग्यात्स्वस्येतिचान्यत्र ॥ ८६ ॥८७ ॥ ८८॥ ८९ ॥ शापवर्जितेदत्तोपिशापोत्रनप्रभवतीत्यर्थः ॥१९०॥

ममैकंब्रूहिभोविद्वन्शापंदद्याच्चयःक्रुधा ॥ अलभन्स्वार्थसंसिद्धिमभाग्यात्तस्यकस्यसः ॥८६॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥यःस्वार्थसिद्धिमलभन्नभाग्याच्छपतिक्रुधा ॥ सशापःप्रत्युतभवेच्छप्तुरेवाविवेकिनः ॥८७॥ ॥गृहस्थउवाच॥ ॥भवताभ्रमताविप्रनाप्ताभिक्षायदाप्यहो ॥ तदापराद्धंकिमिहवराकैःक्षेत्रवासिभिः ॥ ८८ ॥ तपस्विन्शृणुमेवाक्यंराजधान्यांममेहयः ॥ क्रुद्धिंद्रष्टुंनशक्नोतिपरिशप्तःसएवहि ॥ ८९ ॥ अद्यप्रभृतिनक्षेत्रेमदीयेशापवर्जिते ॥ आवसक्रोधनमुनेनवासेयोग्यतात्रते ॥ १९० ॥ इदानीमेवनिर्गच्छबहिःक्षेत्रादितोभव ॥ त्वद्विधानांनयोग्यंमेक्षेत्रंमोक्षैकसाधनम् ॥ ९१ ॥ अत्राल्पमपियद्दौष्ट्यंकृतंमत्क्षेत्रवासिनाम् ॥ तद्दौष्ट्यस्यपरीपाकोरुद्रपैशाच्यमेवहि ॥ ९२ ॥ तच्छ्रुत्वावेपमानःसपरिशुष्कौष्ठतालुकः ॥ जगामशरणंगौरींलुठंस्तच्चरणाग्रतः ९३ ॥ उवाचचवचोमातस्त्राहित्राहिभृशंरुदन् ॥ अनाथस्त्वत्सनाथोहंबालिशस्तवबालकः ॥ ९४ ॥ शरणागतंचसंत्राहिरक्षमांशरणागतम् ॥ बहूनामागसांगेहमस्माकंदुष्टमानसम् ॥ ९५ ॥ शंभुशापोऽन्यथाकर्तुंभवत्यापिनशक्यते ॥ अहंचशरणायातस्तदेकंक्रियतांशिवे ॥ ९६ ॥ प्रत्यष्टमिसदाक्षेत्रेप्रतिभूतंचपार्वति ॥ दिशप्रवेशनादेशंनेशस्त्वद्वाक्यलंघकः ॥ ९७ ॥ इत्युक्तातेनमुनिनाभवानीकरुणाजनिः ॥ मुखंमहेशितुर्वीक्ष्यतथेत्याहतदाज्ञया ॥ ९८ ॥ अथांतर्हितवंतौतौशिवौक्षेत्रशिवंकरौ ॥ व्यासोपिनिर्ययौक्षेत्रात्स्वापराधवशंवदन् ॥ ९९ ॥ अहोरात्रंसपश्यन्वैक्षेत्रंदृष्टेरदूरगम् ॥ प्राप्याष्टमींचभूतांचमध्येक्षेत्रंसदाविशेत् ॥ २०० ॥ लोलार्कादग्निदिग्भागेस्वर्धुनीपूर्वरोधसि ॥ स्थितोद्यद्यापिपश्येत्सकाशीप्रासादराजिकाम् ॥ १ ॥

त्वद्विधानामित्ययंभावः ॥ अत्रत्यैःकामक्रोधादिरहितैर्भाव्यमिति ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ प्रतिभूतंप्रतिचतुर्दशि ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ स्वश्वासौअपराधवशश्चतमात्मानंवदतीतितथा ॥ छांदसोलुगभावः ॥ स्वापराधंचसंवदन्निितिकचित् ॥ ९९ ॥ २०० ॥ रोधसितीरे ॥ १ ॥

१ अभाग्यालकस्यसशापःकस्येत्यर्थः

स्कंदउवाच॥ ॥इत्थंकुंभजसव्यासःक्षेत्रेशापंप्रदास्यति ॥क्षेत्रशापप्रदानाच्चबहिर्यास्यतितत्क्षणात् ॥ २ ॥ अतएवाविमुक्तस्यक्षेत्रस्य शुभशंसिनः॥भविष्यतिशुभंनित्यमन्यथात्वन्यथैवहि ॥ ३ ॥ श्रुत्वाध्यायमिमंपुण्यंव्यासशापविमोक्षणम्॥ महादुर्गोपसर्गेभ्योभयंतस्य नकुत्रचित्॥ २०४॥ ॥इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेव्यासशापविमोक्षणंनामषण्णवतितमोऽध्यायः॥ ९६॥ ॥७॥ ॥ अग स्त्यउवाच॥ ॥एतद्भविष्यंश्रुत्वाहंव्यासस्यशिवनंदन ॥ आश्चर्यभाजनंजातस्तीर्थानिकथयाधुना ॥ १ ॥ आनंदकाननेयानियत्रसंतिष डानन॥ तानिलिंगस्वरूपाणिसमाचक्ष्वममाग्रतः॥ २॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥ अयमेवहिवैप्रश्नोदेव्यैदेवेनभोतदा ॥ यादृशःकथितो वच्मितादृशंशृणुकुंभज॥ ३॥ ॥देव्युवाच ॥ यानियानिहितीर्थानियत्रयत्रमहेश्वर॥ तानितानीहमेकाश्यांतत्रतत्रवदप्रभो ॥ ४॥ ॥दे वदेवउवाच॥ ॥शृणुदेविविशालाक्षितीर्थंलिंगमुदाहृतम्॥ जलाशयेपितीर्थाख्याजातामूर्तिपरिग्रहात्॥ ५ ॥ मूर्तयोब्रह्मविष्ण्वर्कशिव विघ्नेश्वरादिकाः॥ लिंगंशैवमितिख्यातंयत्रैतत्तीर्थमेवतत्॥ ६॥ वाराणस्यांमहादेवःप्रथमंतीर्थमुच्यते॥ तदुत्तरेमहाकूपःसारस्वतपदप्रदः ॥ ७ ॥क्षेत्रपूर्वोत्तरेभागेतद्दृष्टंपशुपाशहृत्॥ तत्पश्चाद्विग्रहवतीपूज्यावाराणसीनरैः ॥ ८ ॥ सापूजिताप्रयत्नेनसुखवस्तिप्रदासदा ॥ महा देवस्यपूर्वेणगोप्रेक्षंलिंगमुत्तमम्॥ ९ ॥ तद्दर्शनाद्भवेत्सम्यग्गोदानजनितंफलम्॥ गोलोकात्प्रेषितागावःपूर्वंयच्छंभुनास्वयम्॥ १० ॥

त्याख्येमनोहरे ॥ वर्णनंक्षेत्रतीर्थानांक्रियतेसर्वपापनुत् ॥ १ ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ हेविशालाक्षितीर्हिजलाशयादेःकथंतीर्थत्वंतत्राह ॥ जलाशयइति ॥ ५ ॥ मूर्तीनामधिष्ठाना दित्युक्तंतामूर्तीरेवदर्शयति ॥ मूर्तयइति ॥ शैवंशिवसंबंधिमूर्तिरूपंलिंगमित्यन्वयः ॥ ६ ॥ ७ ॥ पशवोजीवास्तेषांपाशाश्चतुर्विंशतितत्त्वानितद्धृत् ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥

१ मूर्तिपरिग्रहादित्यस्यफलितार्थकथनमिदम्

शंभुप्रेषितगोभिःप्रेक्ष्यतइतिगोप्रेक्षम् ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ तस्यप्राच्यांवेदेश्वरइत्यन्वयः ॥ १४ ॥ क्षेत्रज्ञईश्वरः ॥ १५ ॥ विधिनास्थापितमितिशेषः ॥ १६ ॥ १७ ॥ कुंतीश्व

वाराणसींसमायातागोप्रेक्षंतत्ततःस्मृतम् ॥ गोप्रेक्षाद्दक्षिणेभागेदधीचीश्वरसंज्ञितम् ॥ ११ ॥ तद्दर्शनाद्भवेत्पुंसांफलंयज्ञसमुद्भवम् ॥ अत्रीश्वरंतुतत्प्राच्यांमधुकैटभपूजितम् ॥ १२ ॥ लिंगंदृष्ट्वाप्रयत्नेनवैष्णवंपदमृच्छति ॥ गोप्रेक्षात्पूर्वदिग्भागेलिंगंवैविज्वरंस्मृतम् ॥ १३ ॥ तस्यसंपूजनान्मर्त्योविज्वरोजायतेक्षणात् ॥ प्राच्यांवेदेश्वरस्तस्यचतुर्वेदफलप्रदः ॥ १४ ॥ वेदेश्वरादुदीच्यांतुक्षेत्रज्ञश्चादिकेशवः ॥ दृष्टंत्रिभुवनंसर्वंतस्यसंदर्शनाद्भुवम् ॥ १५ ॥ संगमेश्वरमालोक्यतत्प्राच्यांजायतेनघः ॥ चतुर्मुखेनविधिनातत्पूर्वेणचतुर्मुखम ॥ १६ ॥ प्रयागसंज्ञकंलिंगमर्चितंब्रह्मलोकदम् ॥ तत्रशांतिकरीगौरीपूजिताशांतिकृद्भवेत् ॥ १७ ॥ वरणायास्तटेपूर्वेपूज्यंकुंतीश्वरंनृभिः ॥ तत्पूजनात्प्रजायंतेपुत्रानिजकुलोज्वलाः ॥ १८ ॥ कुंतीश्वरादुत्तरतस्तीर्थंवैकापिलोह्रदः ॥ तत्रवैस्नानमात्रेणवृषभध्वजपूजनात् ॥ १९ ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यफलंत्वविकलंभवेत् ॥ रौरवादिषुयेकेचित्पितरःकोटिसंमिताः ॥ २० ॥ तत्रश्राद्धेकृतेपुत्रैःपितृलोकंप्रयांतिते ॥ आनुसूयेश्वरंलिंगंगोप्रेक्षादुत्तरेमुने ॥ २१ ॥ तद्दर्शनाद्भवेत्स्त्रीणांपातिव्रत्यफलंस्फुटम् ॥ तल्लिंगपूर्वदिग्भागेपूज्यःसिद्धिविनायकः ॥ २२ ॥ यांसिद्धिंयःसमीहेतसतामाप्नोतितन्नतेः ॥ हिरण्यकशिपोर्लिंगंगणेशात्पश्चिमेततः ॥ २३ ॥ हिरण्यकूपस्तत्रास्तिहिरण्याश्वसमृद्धिकृत्[1] ॥ २४ ॥ मुंडासुरेश्वरंलिंगंतत्प्रतीच्यांचसिद्धिदम् ॥ अभीष्टदंतुनैर्ऋत्यांगोप्रेक्षाद्वृषभेश्वरम् ॥ २५ ॥ मुनेस्कंदेश्वरंलिंगंमहादेवस्यपश्चिमे ॥ तल्लिंगपूजनान्नृणांभवेन्ममसलोकता ॥ २६ ॥

रंपृथयास्थापितम ॥ कुंभीश्वरमितिकचित् ॥ १८ ॥ १९ ॥ रौरवादिषुआदिशब्देनमहारौरवादयोगृह्यंते ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ यांसिद्धिमभीष्टांसिद्धिम् ॥ तन्नतेःतस्यनमस्कारतः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ ममस्कंदस्यसलोकतासमानलोकता ॥ २६ ॥

---

१ हिरण्यान्नेतिवापाठः

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ अविकलंसमग्रम् ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ आश्विनेयेश्वरौअश्विनीकु

तत्पार्श्वतोहिशाखेशोविशाखेशश्चतत्रवै ॥ नैगमेयेश्वरस्तत्रयेन्येनंघाद्योगणाः ॥ २७॥ तेषामपिहिलिंगानितत्रसंतिसहस्रशः ॥ तद्दर्शनाद्भवेत्पुंसांतत्तद्गणसलोकता ॥ २८ ॥ नंदीश्वरात्प्रतीच्यांचशिलादेशःकुधीहरः ॥ महाबलप्रदस्तत्रहिरण्याक्षेश्वरःशुभः ॥ २९ ॥ तद्दक्षिणेट्टहासाख्यंलिंगंसर्वसुखप्रदम् ॥ प्रसन्नवदनेशाख्यंलिंगंतस्योत्तरेशुभम् ॥ ३० ॥ प्रसन्नवदनस्तिष्ठेद्भक्तस्तद्दर्शनाच्छुभात् ॥ तदुत्तरेप्रसन्नोदंकुंडंनैर्मल्यदंनृणाम् ॥ ३१ ॥ प्रतीच्यामट्टहासस्यमित्रावरुणनामनी ॥ लिंगेतल्लोकदेपूज्येमहापातकहारिणी ॥ ३२ ॥ नैर्ऋत्यांचाट्टहासस्यवृद्धवासिष्ठसंज्ञकम् ॥ लिंगंतत्पूजनात्पुंसांज्ञानमुत्पद्यतेमहत् ॥ ३३ ॥ वसिष्ठेशसमीपस्थःकृष्णेशोविष्णुलोकदः ॥ तद्याम्यांयाज्ञवल्क्येशोब्रह्मतेजोविवर्धनः ॥ ३४ ॥ प्रह्लादेश्वरमभ्यर्च्यतत्पश्चाद्भक्तिवर्धनम् ॥ स्वयंलीनःशिवोयत्रभक्तानुग्रहकाम्यया ॥ ३५ ॥ अतःस्वलीनंतत्पूर्वेलिंगंपूज्यंप्रयत्नतः ॥ सदैवज्ञाननिष्ठानांपरमानंदमिच्छताम् ॥ यागतिर्विहितातेषांस्वलीनेसातनुत्यजाम् ॥ ३६ ॥ वैरोचनेश्वरंलिंगंस्वलीनात्पुरतःस्थितम् ॥ तदुत्तरेबलीशंचमहाबलविवर्धनम् ॥ ३७ ॥ तत्रैवलिंगंबाणेशंपूजितंसर्वकामदम् ॥ चंद्रेश्वरस्यपूर्वेणलिंगंविघ्नेश्वराभिधम् ॥ ३८ ॥ सर्वाविद्याःप्रसन्नाःस्युस्तस्यलिंगस्यसेवनात् ॥ तद्दक्षिणेतुवीरेशोमहासिद्धिविधायकः ॥ ३९ ॥ तत्रैवविकटादेवीसर्वदुःखौघमोचनी ॥ पंचमुद्रंमहापीठंतज्ज्ञेयंसर्वसिद्धिदम् ॥ ४० ॥ तत्रजप्तामहामंत्राःक्षिप्रंसिध्यंतिनान्यथा ॥ तत्पीठेवायुकोणेतुसंपूज्यःसगरेश्वरः ॥ ४१ ॥ तदर्चनादश्वमेधफलंत्वविकलंभवेत् ॥ तदीशानेचवालीशस्तिर्यग्योनिनिवारकः ॥ ४२ ॥ महापापौघविध्वंसीसुग्रीवेशस्तदुत्तरे ॥ हनूमदीश्वरस्तत्रब्रह्मचर्यफलप्रदः ॥ ४३ ॥ महाबुद्धिप्रदस्तत्रपूज्योजांबवतीश्वरः ॥ आश्विनेयेश्वरौपूज्यौगंगायाःपश्चिमेतटे ॥ ४४ ॥ तदुत्तरेभद्रह्रदोगवांक्षीरेणपूरितः ॥ कपिलानांसहस्रेणसम्यक्दत्तेनयत्फलम् ॥ ४५ ॥

माराभ्यांस्थापितौ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ यातुधान्यांनैर्ऋत्याम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

तत्फलंलभतेमर्त्यःस्नातोभद्रह्रदेध्रुवम् ॥ पूर्वाभाद्रपदायुक्तापौर्णमासीयदाभवेत् ॥ ४६ ॥ तदापुण्यतमःकालोवाजिमेधफलप्रदः ॥ ह्रदप
श्चिमतीरेतुभद्रेश्वरविलोकनात् ॥ ४७ ॥ गोलोकंप्राप्नुयात्तस्मात्पुण्यान्नैवात्रसंशयः ॥ भद्रेश्वराद्यातुधान्यामुपशांतशिवोमुने ॥ ४८ ॥ तस्य
लिंगस्यसंस्पर्शात्परांशांतिंसमृच्छति ॥ उपशांतशिवंलिंगंदृष्ट्वाजन्मशतार्जितम् ॥ ४९ ॥ त्यजेदश्रेयसोराशिंश्रेयोराशिंचविंदति ॥ तदु
त्तरेचचक्रेशोयोनिचक्रनिवारकः ॥ ५० ॥ तदुत्तरेचक्रह्रदोमहापुण्यविवर्धनः ॥ स्नात्वाचक्रह्रदेमर्त्यश्चक्रेशंपरिपूज्यच ॥ ५१ ॥ शिवलोक
मवाप्नोतिभावितेनांतरात्मना ॥ तन्नैर्ऋतेचशूलेशोद्रष्टव्यश्चप्रयत्नतः ॥ ५२ ॥ शूलंतत्रपुरान्यस्तंस्नानार्थंवरवर्णिनि ॥ ह्रदस्तत्रसमुत्पन्नः
शूलेशस्याग्रतोमहान् ॥ ५३ ॥ स्नानंकृत्वाह्रदेतत्रदृष्ट्वाशूलेश्वरंविभुम् ॥ रुद्रलोकंनरायांतित्यक्त्वासंसारगह्वरम् ॥ ५४ ॥ तत्पूर्वतोनारदेन
तपस्तप्तंमहत्तरम् ॥ लिंगंचस्थापितंश्रेष्ठंकुंडंचापिशुभंकृतम् ॥ ५५ ॥ तत्रकुंडेनरःस्नात्वादृष्ट्वावैनारदेश्वरम् ॥ संसाराब्धिंमहाघोरंसंतरेन्ना
त्रसंशयः ॥ ५६ ॥ नारदेश्वरपूर्वेणदृष्ट्वांऽवभ्रातकेश्वरम् ॥ निर्मलांगतिमाप्नोतिपापौघंचविमुंचति ॥ ५७ ॥ तदग्रेतांम्रकुंडंचतत्रस्नातोनग
र्भभाक् ॥ विघ्नहर्तागणाध्यक्षस्तद्वायव्येसुविघ्नहृत् ॥ ५८ ॥ तत्रविघ्नहरंकुंडंतत्रस्नातोनविघ्नभाक् ॥ अनारकेश्वरंलिंगंतदुदग्दिशिचोत्त
मम् ॥ ५९ ॥ कुंडंचानारकाख्यंवैतत्रस्नातोननारकी ॥ वरणायास्तटेरम्येवरणेशस्तदुत्तरे ॥ ६० ॥ तत्रपाशुपतःसिद्धस्त्वक्षपादोमहामुने ॥
अनेनैवशरीरेणशाश्वतींसिद्धिमागतः ॥ ६१ ॥ तत्पश्चिमेचशैलेशःपरनिर्वाणकामदः ॥ कोटीश्वरंतुतद्याम्यांलिंगंशाश्वतसिद्धिदम् ॥ ६२ ॥
कोटितीर्थेह्रदेस्नात्वाकोटीशंपरिपूज्यच ॥ गवांकोटिप्रदानस्यफलमाप्नोतिमानवः ॥ ६३ ॥

---

१ पुस्तकांतरेदृष्ट्वाचभ्रातकेश्वरमितिपाठः   २ तदग्रेवात्रिकुंडंचेत्यपिपाठः

महाश्मशानस्तंभोस्तिकोटीशाद्दक्षिदिक्स्थितः ॥ तस्मिन्स्तंभेमहारुद्रस्तिष्ठतेचोमयासह ॥ ६४ ॥ तंस्तंभंसमलंकृत्यनरस्तत्पदमाप्नुयात् ॥ तत्रैवतीर्थंपरमंकपालेशसमीपतः ॥ ६५ ॥ कपालमोचनंनामतत्रस्नातोऽश्वमेधभाक् ॥ ऋणमोचनतीर्थंतुतदुदग्दिशिशोभनम् ॥ ६६ ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्वामुक्तोभवतिचर्णतः ॥ तत्रैवांगारकंतीर्थंकुंडंचांगारनिर्मलम् ॥ ६७ ॥ स्नात्वांगारकतीर्थेतुभवेद्भूयोनगर्भभाक् ॥ अंगारवारयुक्तायांचतुर्थ्यांस्नातियोनरः ॥ व्याधिभिर्नाभिभूयेतनचदुःखीकदाचन ॥ ६८ ॥ विश्वकर्मेश्वरंलिंगंज्ञानदंचतदुत्तरे ॥ महामुंडेश्वरंलिंगंतस्यदक्षिणतःशुभम् ॥ ६९ ॥ कूपःशुभोदनामापिस्नातव्यंतत्रनिश्चितम् ॥ तत्रमुंडमयीमालामयाक्षिप्तातिशोभना ॥ ७० ॥ महामुंडाततोदेवीसमुत्पन्नाघहारिणी ॥ खट्वांगंचधृतंतत्रखट्वांगेशस्ततोभवत् ॥ ७१ ॥ निष्पापोजायतेमर्त्यःखट्वांगेशविलोकनात् ॥ भुवनेशस्ततोयाम्यांकुंडंचभुवनेश्वरम् ॥ ७२ ॥ तत्रकुंडेनरःस्नातोभुवनेशोभवेन्नरः ॥ तद्याम्यांविमलेशश्चकुंडंचविमलोदकम् ॥ ७३ ॥ तत्रस्नात्वाविलोक्येशंविमलोजायतेनरः ॥ तत्रपाशुपतःसिद्धस्त्र्यंबकोनामनामतः ॥ ७४ ॥ अनेनैवशरीरेणरुद्रलोकमवाप्तवान् ॥ भृगोरायतनंतस्यपश्चिमेऽतीवपुण्यदम् ॥ ७५ ॥ विधिपूर्वंतदभ्यर्च्यप्राप्नुयाच्छिवमंदिरम् ॥ शुभेश्वरश्चतद्याम्यांमहाशुभफलप्रदः ॥ ७६ ॥ तत्रसिद्धःपाशुपतःकपिलर्षिर्महातपाः ॥ तत्रास्तिहिगुहारम्याकपिलेश्वरसंनिधौ ॥ ७७ ॥ तांगुहांप्रविशेद्योवैनसगर्भेविशेत्क्वचित् ॥ तत्रयज्ञोदकूपोस्तिवाजिमेधफलप्रदः ॥ ७८ ॥ ओंकारएषएवासावादिवर्णमयात्मकः ॥ मत्स्योदर्युत्तरेकूलेनादेशस्त्वहमेवच ॥ ७९ ॥ नादेशःपरमंब्रह्मनादेशःपरमागतिः ॥ नादेशःपरमंस्थानंदुःखसंसारमोचनम् ॥ ८० ॥ कदाचित्तस्यदेवस्यदर्शनेयातिजाह्नवी ॥ मत्स्योदरीसाकथितास्नानंपुण्यैरवाप्यते ॥ ८१ ॥ मत्स्योदरीयदागंगापश्चिमेकपिलेश्वरम् ॥ समायातिमहादेवितदायोगःसुदुर्लभः ॥ ८२ ॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ आदिवर्णमयात्मकः अकारोकारमकारवर्णत्रयात्मकइत्यर्थः ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ पश्चिमेतस्याःपश्चिमे ॥ ८२ ॥

उद्दालकेश्वरंलिंगमुदीच्यांकपिलेश्वरात् ॥ तद्दर्शनेनसंसिद्धिःपरासर्वैरवाप्यते ॥ ८३ ॥ तदुत्तरेबाष्कुलीशंलिंगंसर्वार्थसिद्धिदम् ॥ बाष्कुलीशाद्दक्षिणतोलिंगंवैकौस्तुभेश्वरम् ॥ ८४ ॥ तस्यार्चनेनरत्नौघैर्नवियुज्येतकर्हिचित् ॥ शंकुकर्णेश्वरंलिंगंकौस्तुभेश्वरदक्षिणे ॥ ८५ ॥ संसेव्यपरमंज्ञानंलभेद्यापिसाधकः ॥ अघोरेशोगुहाद्वारिकूपस्तस्योत्तरेशुभः ॥ ८६ ॥ अघोरोदइतिख्यातोवाजिमेधफलप्रदः ॥ गर्गेशोदमनेश्वरत्रलिंगद्वयंशुभम् ॥ ८७ ॥ अनेनैवेहदेहेनयत्रतौसिद्धिमापतुः ॥ तल्लिंगयोःसमर्चातःसिद्धिर्भवतिवांछिता ॥ ८८ ॥ तद्दक्षिणेमहाकुंडंरुद्रावासइतिस्मृतम् ॥ तत्ररुद्रेशमभ्यर्च्यकोटिरुद्रफलंलभेत् ॥ ८९ ॥ चतुर्दशीयदापर्णेरुद्रनक्षत्रसंयुता ॥ तदापुण्यतमःकालस्तस्मिन्कुंडेमहाफलः ॥ ९० ॥ रुद्रकुंडेनरःस्नात्वादृष्ट्वारुद्रेश्वरंविभुम् ॥ यत्रतत्रमृतोवापिरुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ९१ ॥ रुद्रस्यनैर्ऋतेभागेलिंगंतत्रमहालयम् ॥ तदग्रेपितृकूपोस्तिपितॄणामालयःपरः ॥ ९२ ॥ तत्रश्राद्धंनरःकृत्वापिंडान्कूपेपरिक्षिपेत् ॥ एकविंशकुलोपेतःश्राद्धकृद्रुद्रलोकभाक् ॥ ९३ ॥ तत्रवैतरणीनामदीर्घिकापश्चिमानना ॥ तस्यांस्नातोनरोदेविनरकंनैवगच्छति ॥ ९४ ॥ बृहस्पतीश्वरंलिंगंरुद्रकुंडाच्चपश्चिमे ॥ गुरुपुष्यसमायोगेदृष्ट्वादिव्यांलभेद्गिरम् ॥ ९५ ॥ रुद्रावासाद्दक्षिणतःकामेशंलिंगमुत्तमम् ॥ तद्दक्षिणेमहाकुंडंस्नानाचिंतितकामदम् ॥ ९६ ॥ चैत्रशुक्लत्रयोदश्यांतत्रयात्राचकामदा ॥ नलकूबरलिंगंचप्राच्यांकामेश्वराच्छुभम् ॥ ९७ ॥ तदग्रेपावनःकूपोधनधान्यसमृद्धिदः ॥ नलकूबरपूर्वेणसूर्याचंद्रमसेश्वरौ ॥ ९८ ॥ अज्ञानध्वांतपटलीहरतस्तौसमर्चितौ ॥ तद्दक्षिणेध्वकेशश्चदृष्टोमोहविनाशनः ॥ ९९ ॥ तत्रसिद्धीश्वरंलिंगंमहासिद्धिसमर्पकम् ॥ तत्रैवमंडलेशश्चमंडलेशपदप्रदः ॥ १०० ॥ कामकुंडस्यपूर्वेणच्यवनेशःसमृद्धिदः ॥ तत्रैवसनकेशश्चराजसूयफलप्रदः ॥ १ ॥

सनत्कुमारलिंगंचतत्पश्चाद्योगसिद्धिकृत् ॥ तदुत्तरेसनंदेशोमहाज्ञानसमर्थकः ॥ २ ॥ तद्याम्यामाहुतीशश्चदृष्टोहोमफलप्रदः ॥ तद्याम्यांपुण्यजनकंलिंगंपंचशिखेश्वरम् ॥ ३ ॥ मार्कंडेयह्रदस्तस्यपश्चिमेपुण्यवर्धनः ॥ तस्मिन्ह्रदेनरःस्नात्वाकिंभूयःपरिशोचति ॥ ४ ॥ तत्रस्नानंचदानंचभवेदक्षयपुण्यदम् ॥ तदुत्तरेचकुंडेशःसर्वसिद्धैर्नमस्कृतः ॥ ५ ॥ दीक्षांपाशुपतींलब्ध्वाद्वादशाब्देनयत्फलम् ॥ तत्फलंलभतेविप्रमर्त्यःकुंडेशदर्शनात् ॥ ६ ॥ मार्कंडेयह्रदात्पूर्वेशांडिल्येशःसुपुण्यदः ॥ तत्पश्चिमेचचंडेशश्चंडांशुग्रहणाघहृत् ॥ ७ ॥ दक्षिणेचकपालेशात्कुंडंश्रीकंठसंज्ञितम् ॥ तत्रकुंडेनरःस्नात्वादातास्याच्छ्रीप्रभावतः ॥ ८ ॥ महालक्ष्मीश्वरंलिंगंतस्यकुंडस्यसन्निधौ ॥ महालक्ष्मींसमभ्यर्च्यस्नातस्तत्कुंडवारिषु ॥ ९ ॥ चामरासक्तहस्ताभिर्दिव्यस्त्रीभिश्चवीज्यते ॥ यदामत्स्योदरींयांतिस्वर्गलोकाद्दिवौकसः ॥ तदातेनैवमार्गेणयांतिस्त्रीभिर्वृताःसुखम् ॥ ११० ॥ स्वर्गद्वारमतःख्यातंतत्स्थानंमुनिसत्तम ॥ तत्कुंडदक्षिणेभागेलिंगंब्रह्मपदप्रदम् ॥ ११ ॥ गायत्रीश्वरसावित्रीश्वरौपूज्यौप्रयत्नतः ॥ मत्स्योदर्यास्तटेरम्येलिंगंसत्यवतीश्वरम् ॥ १२ ॥ तयोःपूर्वेणसंपूज्यंतपःश्रीपरिवर्धनम् ॥ उग्रेश्वरंमहालिंगंलक्ष्मीशात्पूर्वदिक्स्थितम् ॥ १३ ॥ जातिस्मरोभवेन्मर्त्यस्तल्लिंगस्यसमर्चनात् ॥ तद्दक्षिणेचोग्रकुंडंस्नानात्कनखलाधिकम् ॥ १४ ॥ करवीरेश्वरंलिंगंतस्यकुंडस्यपश्चिमे ॥ तस्यदर्शनतःपुंसांजायतेरोगसंक्षयः ॥ १५ ॥ तद्वायव्येमरीचीशंकुंडंचाघौघनाशनम् ॥ तत्पश्चाच्चेंद्रकुंडंचलिंगंचेंद्रेश्वरंमुने ॥ १६ ॥ इंद्रेशाद्दक्षिणेभागेशुभाकर्कोटवापिका ॥ तत्रवापीजलेस्नात्वाद्दृष्ट्वाकर्कोटकेश्वरम् ॥ १७ ॥ नागानामाधिपत्यंतुजायतेनात्रसंशयः ॥ तत्पश्चाद्दमिचंडेशोब्रह्महत्याहरोहरः ॥ १८ ॥ तद्दक्षिणेमहाकुंडंरुद्रलोकफलप्रदम् ॥ तत्पश्चिमेमहालिंगमग्नीशइतिविश्रुतम् ॥ १९ ॥ आग्नेयंनामकुंडंचतत्पूर्वेग्निसलोकदम् ॥ आग्नेयेश्वरतःप्राच्यांकुंडंतद्दक्षिणेशुभम् ॥ १२० ॥

र्थविशेषोवा ॥ १४ ॥ १५ ॥ इंद्रेश्वरमन्यत् ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ अग्नीशोप्यन्यएवप्रसिद्धः ॥ १९ ॥ आग्नेयेश्वरतःप्राच्यांकुंडमित्यनुवादः ॥ तद्दक्षिणेआग्नेयकुंडदक्षिणेशुभंकुंडमितिशेषः ॥ १२० ॥

॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ तदंधोःतत्कूपस्य ॥ विश्वेश्वराह्वयमित्यन्यदेव ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥२८ ॥ ततःकालोदात् ॥ २९ ॥ १३० ॥ महाकुंडेमहाकालकुंडे ॥ ३१ ॥

तत्रकुंडेनरःस्नात्वास्वर्गेवसतिपूर्वजैः॥ तत्प्राच्यांबालचंद्रेशश्चंद्रलोकगतिप्रदः ॥ २१ ॥ परितोबालचंद्रेशंगणलिंगान्यनेकशः॥ विलोक्य तानिलिंगानिगाणपत्यंपदंलभेत् ॥ २२॥ बालचंद्रसमीपेतुकूपःपितृगणप्रियः ॥ तत्रश्राद्धप्रदःस्नात्वापितॄन्सप्त्ताऽत्रतारयेत् ॥ २३ ॥ तदंधोःपूर्वतोलिंगंपुण्यंविश्वेश्वराह्वयम्॥ विश्वेश्वरस्यपूर्वेणवृद्धकालेश्वरोहरः॥ २४॥ कालोदोनामकूपोस्तितदग्रेसर्वरोगहृत्॥ यैस्तुतत्रोदकंपीतंस्त्रीभिःपुंभिःस्वकर्मभिः॥ २५॥ नतेषांपरिवर्तोत्रकल्पकोटिशतैरपि॥ तत्पीत्वाजन्मबंधोत्थाद्भयान्मुच्येतमानवः ॥ २६॥ तत्रकूपेतु यद्दत्तंदानंशिवरतात्मनाम् ॥ संवर्तेपिनतस्यास्तिनाशःकलशसंभव ॥ २७॥ खंडस्फुटितसंस्कारंतत्रकुर्वंतियेनराः॥ तेरुद्रलोकमासाद्य मोदंतेसुखिनःसदा॥ २८॥ कालेशाद्दक्षिणेभागेमृत्युरीशस्त्वपमृत्युहृत्॥ लिंगंदक्षेश्वराह्वंचततःकूपादुदग्दिशि॥ २९॥ अपराधसहस्रंतु नश्येत्तस्यसमर्चनात्॥१३०॥ महाकालेशलिंगंचदक्षेशात्पूर्वतोमहत्॥ महाकुंडेनरःस्नात्वामहाकालंतुयोर्चयेत्॥३१॥ अर्चितंतेनवैतत्र जगदेतच्चराचरम्॥ अंतकेश्वरमालोक्यतद्याम्यांनांतकस्यभीः॥३२॥ हस्तिपालेश्वरंलिंगंतस्यदक्षिणतोमुने॥ तस्यपूजनतोयातिपुण्यं वैहस्तिदानजम्॥ ३३॥ तत्रैरावतकुंडंचलिंगमैरावतेश्वरम् ॥ तल्लिंगमर्चयन्मर्त्योधनधान्यसमृद्धिभाक् ॥ ३४ ॥ तद्दक्षिणेश्रेयसेचलिंगं स्यान्मालतीश्वरम्॥ हस्तीश्वराद्दुत्तरेतुजयंतेशोजयप्रदः॥ ३५॥ बंदीश्वरोमहाकालकुंडादुत्तरतःशुभः ॥ बंदिकुंडंचविख्यातंवाराणस्यां महाघहृत्॥ ३६॥ तत्रस्नानेनदानेनश्राद्धेनाक्षयमश्नुते ॥ धन्वंतरीश्वरंलिंगंकुंडंतन्नामचैवहि ॥ ३७॥ तस्यलिंगस्यनामान्यत्कुंडनामान्यदेवहि॥ तुंगेश्वरंलिंगनामकुंडंवैद्येश्वराभिधम्॥ ३८॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ लिंगकुंडयोरन्यनामनीएवाह ॥ तुंगेश्वरमिति ॥ ३८ ॥

---

१ स्थितस्येतिशेषः

सुधामय्योयामहौषध्योमृतसंजीविन्यादिरूपावर्ततेतामहामहौषध्यस्तत्रक्षिप्राइत्यर्थः ॥ कथंभूतामहौषध्यःमहाधियःस्वास्थ्यप्रदाभ्योमहाऽगदरूपाइत्यर्थः ॥ क्षिप्रास्तत्रमहाधियेतिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ ३९ ॥ तुंगनाम्नस्तुंगेश्वरादित्यर्थः ॥१४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तमीश्वरंपंचचूडेशमित्यर्थः ॥ ४६ ॥ प्रियोभर्ता ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अ

सुधामय्योमहौषध्यःक्षिप्रास्तत्रमहाधियः ॥ तत्कुंडस्नानतस्तस्मात्तल्लिंगपरिवीक्षणात् ॥ नश्यंतिव्याधयःसर्वेसहपापैःसुदारुणैः ॥ ३९ ॥ तदुत्तरेहलीशेशःसर्वव्याधिनिषूदनः ॥ शिवेश्वरःशिवकरस्तुंगनाम्नश्चदक्षिणे ॥ १४० ॥ जमदग्नीश्वरंलिंगंशिवेशाद्दक्षिणेशुभम् ॥ तत्पश्चिमेभैरवेशःकूपस्तस्योत्तरेशुभः ॥ ४१ ॥ तदुदस्पर्शमात्रेणसर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ तत्कूपपश्चिमेभागेसुकेशोयोगसिद्धिदः ॥ ४२ ॥ तन्नैर्ऋत्यांचव्यासेशःकूपश्चविमलोदकः ॥ व्यासकूपेनरःस्नात्वातर्पयित्वासुरान्पितॄन् ॥ ४३ ॥ अक्षयंलभतेलोकंयत्रकुत्राभिकांक्षितम् ॥ व्यासतीर्थात्पश्चिमतोघंटाकर्णोह्रदोमहान् ॥ ४४ ॥ घंटाकर्णह्रदेस्नात्वाव्यासेशपरिदर्शनात् ॥ यत्रतत्रमृतोवापिवाराणस्यांमृतोभवेत् ॥ ४५ ॥ घंटाकर्णसमीपेतुपंचचूडाप्सरःसरः ॥ पंचचूडाजलेस्नात्वादृष्ट्वादेवंतमीश्वरम् ॥ ४६ ॥ स्वर्गलोकंनरोयातिपंचचूडाप्रियोभवेत् ॥ गौरीकूपस्ततोवाच्यांसर्वजाड्यविनाशनः ॥ ४७ ॥ पंचचूडोत्तरेभागेतीर्थंचाशोकसंज्ञितम् ॥ मंदाकिनीमहातीर्थंतदुदीच्यांमहापह्रुत् ॥ ४८ ॥ स्वर्गलोकेपिसापुण्याकिंपुनर्मानवेमुने ॥ तदुत्तरेमध्यमेशोमध्येक्षेत्रंस्वपित्यहो ॥ ४९ ॥ तत्रजागरणंकृत्वाऽशोकाष्टम्यांमधौनरः ॥ नजातुशोकंलभतेसदानंदमयोभवेत् ॥१५० ॥ मुक्तिक्षेत्रप्रमाणंचक्रोशंक्रोशंचसर्वतः ॥ आरभ्यलिंगादस्माच्चपुण्यदान्मध्यमेश्वरात् ॥ ५१ ॥ एतदेवसदाप्राहुःसर्वेवैप्रपितामहाः ॥ कश्चिदस्मत्कुलेजातोमंदाकिन्याजलाप्लुतः ॥ ५२ ॥ भोजयेत्प्रयतोविप्रान्यतीन्पाशुपतानपि ॥ मंदाकिन्यांनरःस्नात्वादृष्ट्वावैमध्यमेश्वरम् ॥ ५३ ॥ एकविंशत्कुलोपेतोरुद्रलोकेवसेच्चिरम् ॥ मध्यमेशादवाच्यांचविश्वेदेवेश्वरःशुभः ॥ ५४ ॥

शोकाष्टम्यामितिच्छेदःमधौचैत्रे ॥१५० ॥ मुक्तिक्षेत्रेतिसर्वतोमुक्तिक्षेत्रंतस्यप्रमाणमित्यर्थः ॥ तत्रदक्षिणतस्तटेश्वरमारभ्यक्रोशपरिमितंक्षेत्रमुत्तरतश्चैवमिति ॥ अतएवयदागंगामणिकर्णिकायांमिलतितदागंगातस्तुयवाधिकेतिगंगापारेपिवर्ततइतिवचनंसंगच्छते ॥ तत्रयवाधिकेतिनयवपरिमाणमात्रंविवक्षितंकिंतुयथाप्रमाणंगंगातोप्यधिकेत्यर्थः ॥ अत्यतिष्ठद्दशांगुलमितिवत् ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

वीरभद्रेशोऽन्यः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥५८॥ ५९॥१६०॥६१॥६२॥६३॥६४ ॥ ६५॥ ६६ ॥६७॥ ६८॥ ६९॥१७०॥ ७१ ॥ शतकालनामनिर्वक्ति ॥ शतमिति ॥ ७२॥७३॥

तदर्चनादर्चिताःस्युर्विश्वेदेवास्त्रयोदश ॥ तत्पूर्वेवीरभद्रेशोमहावीरपदप्रदः ॥५५॥ भद्रदाभद्रकालीचतस्यदक्षिणतःशुभा ॥ भद्रकालह्रदो नामतत्रातीवशुभप्रदः ॥ ५६ ॥ आपस्तंबेश्वरंलिंगंतत्प्राच्यांज्ञानदंपरम् ॥ तदुत्तरेपुण्यकूपस्तत्पश्चाच्छौनकोह्रदः ॥ ५७ ॥ ह्रदपश्चिमतो लिंगंशौनकेशंसुधीप्रदम् ॥ ह्रदेतत्रनरःस्नात्वादृष्ट्वावैशौनकेश्वरम् ॥ ५८ ॥ ज्ञानंतंत्संलभेद्दिव्यंयेनमृत्युंतरत्यसौ ॥ तद्दक्षिणेजंबुकेशस्ति र्यग्योनिनिवारकः ॥ ५९ ॥ तदुत्तरेमतंगेशोगानविद्याप्रबोधकः ॥ मतंगेशस्यवायव्येनानालिंगानिसर्वतः ॥१६०॥ मुनिभिःस्थापितानी हसर्वसिद्धिप्रदानिच ॥ ब्रह्मरातेश्वरंलिंगंमतंगेशाच्चदक्षिणे ॥ ६१ ॥ तल्लिंगदर्शनादायुर्नांतराच्छिद्यतेक्वचित् ॥ तत्राज्यपेश्वरंलिंगंपितृलिं गान्यनेकशः ॥ तल्लिंगसेवयासर्वेतुष्यंतिप्रपितामहाः ॥ ६२ ॥ तद्दक्षिणेसिद्धकूपःसिद्धाःसंतिसहस्रशः ॥ वायुरूपास्तुयेसिद्धायेसिद्धाभा नुरश्मिगाः ॥ ६३ ॥ तैःस्थापितंतुयल्लिंगंतत्सिद्धेश्वरमीरितम् ॥ तस्यसंदर्शनादेवसर्वाःस्युःसिद्धयोऽमलाः ॥ ६४ ॥ तत्पश्चिमेसिद्धवापीपी तास्नाताचसिद्धिदा ॥ प्राच्यांचसिद्धकूपाद्वैलिंगंव्याघ्रेश्वराभिधम् ॥ ६५ ॥ तल्लिंगदर्शनान्नृणांनभयंव्याघ्रचोरजम् ॥ ज्येष्ठेश्वरंचतद्याम्यां ज्येष्ठस्थानेतिसिद्धिदम् ॥ ६६ ॥ तद्दक्षिणेमुदांधामलिंगंप्रहसितेश्वरम् ॥ तदुत्तरेनिवासेशःकाशीवासफलप्रदः ॥ ६७ ॥ चतुःसमुद्रकूपो स्तितत्राब्धिस्नानपुण्यदः ॥ ज्येष्ठादेवीतुतत्रास्तिनताज्येष्ठपदप्रदा ॥ ६८ ॥ अवाच्यांव्याघ्रलिंगाच्चलिंगंचंडीश्वराभिधम् ॥ तदुत्तरेदंडखातं सरःपितृमुदावहम् ॥ ६९ ॥ ग्रहणानंतरेस्नानंदंडखातेतिपुण्यदम् ॥ जैगीषव्यगुहातत्रतत्रलिंगंतदाह्वयम् ॥ १७० ॥ त्रिरात्रोपोषितस्तत्रज्ञानं लभ्येतनिर्मलम् ॥ महापुण्यप्रदंलिंगंतत्पश्चाद्देवलेश्वरम् ॥ ७१ ॥ शतकालस्तत्समीपेशतंकालानुमापतिः ॥ तल्लिंगाविर्भवेकाश्यांकालया मासकुंभज ॥ ७२ ॥ तल्लिंगदर्शनादायुःशतवर्षाण्यखंडितम् ॥ शातातपेशस्तद्याम्यांमहाजपफलप्रदः ॥ ७३ ॥

१ पुस्तकांतरेज्ञानंतत्संभवेदितिपाठः

अक्षपादेतिछेदः ॥७४॥ प्रहिःकूपः ॥७५॥७६॥ दुर्वासेशःकामेशात्तेनस्थापितादन्यः ॥ संधिरार्षःदुर्वासोवाकश्चिद्गणः ॥७७ ॥ ७८ ॥ यत्समेति ॥ निष्ठानियमस्तत्पूर्वकंपाशुपतव्रतं

तत्पश्चिमेहेतुकेशोहेतुभूतोमहाफले ॥ तद्दक्षिणेक्षपादेशोमहाज्ञानप्रवर्तकः ॥ ७४ ॥ तदग्रेचकणादेशस्तत्रपुण्योदकःप्रहिः ॥ स्नात्वाका
णादकूपेयःकणादेशंसमर्चयेत् ॥ ७५ ॥ नधनेननधान्येनत्यज्यतेसकदाचन ॥ तस्यदक्षिणतोदृश्योभूतीशोभूतिकृत्सताम् ॥ ७६ ॥ तत्पश्चि
मेऽघसंहर्तआषाढीश्वरसंज्ञितम् ॥ दुर्वासेशश्चतत्पूर्वेसर्वकामसमृद्धिकृत् ॥ ७७ ॥ तद्याम्यांभारभूतेशःपापभारापहारकः ॥ व्यासेश्वरस्यपू
र्वेणद्वौशंखलिखितेश्वरौ ॥ तौदृश्यौयत्नतःकाश्यांमहाज्ञानप्रवर्तकौ ॥ ७८ ॥ यत्समाप्याऽप्यतेपुण्यंनिष्ठापाशुपतव्रतम् ॥ तदाप्यतेत्रविश्वे
शसकृदीक्षणतःक्षणात् ॥ ७९ ॥ तदीशानेवधूतेशोयोगज्ञानप्रवर्तकः ॥ तीर्थंचैवावधूतेशंसर्वकल्मषनाशकृत् ॥ १८० ॥ अवधूतेश्वरात्पूर्वे
लिंगंपशुपतीश्वरम् ॥ तल्लिंगसेवयापुंसांपशुपाशविमोक्षणम् ॥ ८१ ॥ तद्दक्षिणेगोभिलेशोमहाभिलषितप्रदः ॥ जीमूतवाहनेशश्चतत्पश्चा
ल्लिंगमुत्तमम् ॥ ८२ ॥ विद्याधरपदप्राप्तिस्तल्लिंगपरिसेवनात् ॥ मयूखार्कःपंचनदेगभस्तीशश्चतत्रवै ॥ ८३ ॥ दधिकल्पह्रदोनामतदुदीच्यां
महाप्रहिः ॥ दुर्लभंतत्प्रहिस्नानंदुर्लभंचतदीक्षणम् ॥ ८४ ॥ गभस्तीशोत्तरेभागेदधिकल्पेश्वरोहरः ॥ नरस्तमाशुसंवीक्ष्यकल्पंच्यक्षपुरेवसेत्
॥ ८५ ॥ गभस्तीशाद्दक्षिणेतुमंगलांमंगलालयाम् ॥ उद्दिश्यमंगलांगौरींभोजयेद्द्विजदंपती ॥ ८६ ॥ अलंकृत्ययथाशक्तितत्पुण्यंतान
कर्हिचित् ॥ क्षितिप्रदक्षिणफलामंगलैकाप्रदक्षिणा ॥ ८७ ॥ वदनप्रेक्षणादेवीमुखप्रेक्षेश्वरोत्तरे ॥ मंगलायाःसमीपेतुसर्वसिद्धिकरी
शिवा ॥ ८८ ॥ लिंगेत्वष्टीशवत्तेशौमुखप्रेक्षोत्तरेशुभे ॥ सहेमभूमिदानस्यफलंदर्शनतस्तयोः ॥ ८९ ॥ तदुत्तरेचर्चिकायादेव्याःसंदर्शनंशुभ
म् ॥ रेवतेश्वरलिंगंचचर्चिकाग्रेणशांतिकृत् ॥ १९० ॥

समाप्ययत्पुण्यमाप्यतेतदत्रकाश्यांविश्वेशयोःशंखलिखितेश्वरयोर्दर्शनात्क्षणात्प्राप्यतइत्यर्थः ॥ यत्सम्यक्प्राप्यतेइतिपाठेनिष्ठापूर्वकंयत्पाशुपतव्रतंतस्मादित्यध्याहरणीयम् ॥७९॥
॥ १८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ १९० ॥

॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ यमेयाम्येकोणेइत्यर्थः ॥ ९६ ॥ धातेशःधात्रीशइत्यर्थः ॥ ९७ ॥ सन्मुदेसतांमुदेइत्यर्थः ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ तदुदीच्यामितिस्थूलगत्यो

महाशुभायतस्याग्रेलिंगंपंचनदेश्वरम् ॥ मंगलोदोमहाकूपोमंगलापश्चिमेशुभः ॥ ९१ ॥ उपमन्योर्महालिंगंमंगलापश्चिमेशुभम् ॥ व्याघ्रपादेश्वरंलिंगंतत्पश्चाद्व्याघ्रभीतिहृत् ॥ ९२ ॥ नैर्ऋत्यांचगभस्तीशाच्छशांकेशोघसंघहृत् ॥ तत्पश्चिमेचैत्ररथंलिंगंदिव्यगतिप्रदम् ॥ ९३ ॥ रेवतेशात्पश्चिमतोजैमिनीशोमहाघहृत् ॥ तत्रलिंगान्यनेकानिऋषीणामृषिसत्तम ॥ ९४ ॥ जैमिनेशाच्चवायव्येलिंगंवैरावणेश्वरम् ॥ नतद्दर्शनतःपुंसांराक्षसानांमहाभयम् ॥ ९५ ॥ तद्दक्षिणेवराहेशोमांडव्येशस्ततोयमे ॥ तद्दक्षिणेप्रचंडेशोयोगेशोदक्षिणेततः ॥ ९६ ॥ तद्दक्षिणेचधातेशःसोमेशश्चतदग्रतः ॥ तन्नैर्ऋत्यांकनकेशोमहाकनकदःसताम् ॥ ९७ ॥ तदुत्तरेपांडवानांपंचलिंगानिसन्मुदे ॥ संवर्तेशस्तदग्रेचश्वेतेशस्तस्यपश्चिमे ॥ ९८ ॥ तत्पश्चात्कलशेशश्चलिंगंकालाभयप्रदम् ॥ कालेनपाशितेश्वेतेमुनेकुंभात्समुत्थितम् ॥ ९९ ॥ चित्रगुप्तेश्वरंलिंगंतदुदीच्यामघापहम् ॥ चित्रगुप्तेश्वरात्पश्चाद्योहृद्धेशोमहाफलः ॥ २०० ॥ कलशेशादवाच्यांचग्रहेशोलिंगमुत्तमम् ॥ ग्रहबाधांशमयतितल्लिंगपरिलोकनम् ॥ १ ॥ चित्रगुप्तेश्वरात्पश्चाद्यहृच्छेशोमहाफलः ॥ उतथ्यवामदेवेशंलिंगंयाम्यांग्रहेश्वरात् ॥ २ ॥ कंबलाश्वतरेशौचतस्यदक्षिणतःशुभे ॥ तत्रैवनिर्मलंलिंगंनलकूबरपूजितम् ॥ ३ ॥ तद्याम्यांमणिकर्णीशंतदुदक्पलितेश्वरम् ॥ जराहरंचतत्रैवतत्पश्चात्पापनाशनम् ॥ ४ ॥ तत्पश्चिमेनिर्जरेशस्तन्नैर्ऋत्यांपितामहः ॥ पितामहस्रोतिकाचतत्रश्राद्धंमहाफलम् ॥ ५ ॥ तद्याम्यांवरुणेशश्चबाणेशस्तस्यदक्षिणे ॥ पितामहस्रोतिकायांकूश्मांडेशस्तुसिद्धिकृत् ॥ ६ ॥ तत्पूर्वतोराक्षसेशोगंगेशस्तस्यदक्षिणे ॥ तदुत्तरेनिघ्नगेशाःसंतिलिंगान्यनेकशः ॥ ७ ॥

क्तम ॥ अन्यद्वाचित्रगुप्तेश्वरमिति ॥ २०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ जराहरंलिंगमितिशेषः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥

---

१ अमृतकुंभादितिक्वचित्पाठः

॥१७६॥

वैवस्वतेश्वरस्तत्रयमलोकनिवारकः ॥ तत्पश्चाददितीशश्चचक्रेशस्तस्यचाग्रतः ॥ ८ ॥ तदग्रेकालकेशाख्योदृष्टप्रत्ययकृत्परः ॥ छायासंदृश्य तेतत्रनिष्पापस्तदवेक्षणात् ॥ ९ ॥ तदग्रेतारकेशश्चतदग्रेस्वर्णभारदः ॥ तदुत्तरेमरुत्तेशःशक्रेशश्चतदग्रतः ॥ २१० ॥ तद्दक्षिणेचरंभेशस्तत्रै वचशशीश्वरः ॥ तदुत्तरेलोकपेशास्तत्रलिंगान्यनेकशः ॥ ११ ॥ नागगंधर्वयक्षाणांकिन्नराप्सरसामपि ॥ देवर्षिगणवृंदानांनानासिद्धिक राण्यपि ॥ १२ ॥ शक्रेशाद्दक्षिणेभागेफाल्गुनेशोमहाघहृत् ॥ महापाशुपतेशश्चतद्याम्यांशुभकृत्परः ॥ १३ ॥ तत्पश्चिमेसमुद्रेशईशानेशस्त दुत्तरे ॥ तत्पूर्वेलांगलीशश्चसर्वसिद्धिसमर्पकः ॥ १४ ॥ रागद्वेषविनिर्मुक्ताःसिद्धिंयांतिचपूजकाः ॥ तेषांमोक्षोमयाख्यातोनतुतेदेविमान वाः ॥ १५ ॥ मधुपिंगश्वेतकेतूलांगलीशेतपस्विनौ ॥ अनेनैवशरीरेणजग्मतुःसिद्धिमुत्तमाम् ॥ १६ ॥ तत्रैवनकुलीशश्चकपिलेशश्चतत्रवै ॥ रहस्यंपरमंचोभौममव्रतनिषेविणौ ॥ १७ ॥ तत्सन्निधौप्रीतिकेशस्तत्रप्रीतिर्ममप्रिये ॥ तत्रोपवासादेकस्मात्फलमब्दशताधिकम् ॥ १८ ॥ एकंजागरणंकृत्वाप्रीतिकेशउपोषितः ॥ गणत्वपदवीतस्यनिश्चितामममपर्वणि ॥ १९ ॥ देवस्यदक्षिणेभागेतत्रवापीशुभोदका ॥ तदंबुप्राश नंनृणामपुनर्भवहेतवे ॥ २२० ॥ तज्जलात्पश्चिमेभागेदंडपाणिःसदावति ॥ तत्प्राच्यवाच्युत्तरस्यांतारःकालःशिलादजः ॥ २१ ॥ लिंगत्रयंत्व दर्न्नयच्छ्रद्धयापीतमर्पयेत् ॥ यैस्तत्रतज्जलंपीतंकृतार्थास्तेनरोत्तमाः ॥ २२ ॥ अविमुक्तसमीपेर्च्योमोक्षेशोमोक्षबुद्धिदः ॥ करुणेशोदयाधा मतदुदीच्यांसमर्चयेत् ॥ २३ ॥ स्वर्णाक्षेशस्तुतत्प्राच्यांज्ञानदस्तस्यचोत्तरे ॥ सौभाग्यगौरीसंपूज्याबहुसौभाग्यसंपदे ॥ २४ ॥ विश्वेशाद्दक्षि णेभागेनिकुंभेशःप्रयत्नतः ॥ क्षेत्रक्षेमकरःपूज्यस्तत्पश्चाद्विघ्ननायकः ॥ २५ ॥ सर्वविघ्नच्छिदभ्यर्च्यश्चतुर्थ्यांतुविशेषतः ॥ विरूपाक्षोनिकुंभेशा द्दक्षैपूज्यःसुसिद्धिदः ॥ २६ ॥

॥१७६॥

शःकालःकालेशः ॥ शिलादजोनंदिकेश्वरः ॥ २१ ॥ यज्जलंश्रद्धयापीतंलिंगत्रयमर्पयेत्तदंबुप्राशनमितिपूर्वेणैवान्वयः ॥ २२ ॥ समर्चयेत्तमित्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सुसि द्धिदःशोभनसिद्धिदःस्वरूपभूतसिद्धिदइतिवा ॥ २६ ॥

॥ २७ ॥ उपस्पृश्यस्नात्वा ॥ २८ ॥ २९ ॥२३०॥ रघुणारघुवंशोद्भवेनरामाख्येनविष्णुनेतियावत् ॥ तदुक्तमारण्यकेपर्वणि ॥ जातोदशरथस्यासीद्रामोनाममहात्मनः॥विष्णुःस्वेनश

तद्दक्षिणेचशुक्रेशःपुत्रपौत्रप्रवर्धनः॥ तदुदीच्यांमहालिंगंदेवयानीश्वराभिधम्॥ २७॥ शुक्रेशादग्रतःपूज्यःकचेशइतिसंज्ञितः ॥ शुक्रकूप मुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत्॥ २८ ॥ भवानीशौनमस्यौचशुक्रेशात्पश्चिमेशुभौ ॥ भक्तपोतप्रदौतौतुनिजभक्तस्यसर्वदा ॥२९ ॥ अलर्केशः समभ्यर्च्यःशुक्रेशात्पूर्वदिक्स्थितः॥ मदालसेश्वरस्तत्रतत्पूर्वेसर्वविघ्नहृत्॥२३०॥ गणेश्वरेश्वरंलिंगंसर्वसिद्धिकरंपरम्॥ हत्वालंकेश्वरंवि प्ररघुनाथप्रतिष्ठितम् ॥ ३१ ॥ तल्लिंगस्पर्शनादाशुब्रह्महापिविशुध्यति ॥ महापुण्यप्रदंचान्यत्तत्रार्च्यंत्रिपुरांतकम् ॥३२॥ दत्तात्रेयेश्व रंलिंगंतस्यपश्चिमतःशुभम्॥ तद्याम्यांहरिकेशेशोगोकर्णेशस्ततःपरम्॥ ३३ ॥ सरस्तदग्रेपापघ्नंतत्पश्चाच्चध्रुवेश्वरः ॥ तदग्रेध्रुवकुंडंचपितृ प्रीतिकरंपरम्॥ ३४ ॥ तदुत्तरेपिशाचेशःपैशाच्यपदहारकः॥ पित्रीशस्तद्यमदिशिपितृकुंडंतदग्रतः ॥ ३५ ॥ तत्रश्राद्धकृतांपुंसांतुष्येयुःप्र पितामहाः ॥ अग्रेध्रुवेशात्तारेशोवैद्यनाथःसएवहि॥३६॥ तन्नैर्ऋत्यांमनोर्लिंगंवंशवृद्धिकरंपरम् ॥ प्रियव्रतेश्वरंलिंगंवैद्यनाथपुरोगतम् ॥३७॥ तद्याम्यांमुचुकुंदेशस्तत्पार्श्वेगौतमेश्वरः॥ तत्पश्चिमेनभद्रेशस्तद्याम्यामृष्यश्रृंगिणः॥३८॥ ब्रह्मेशस्तत्पुरस्ताच्चपर्जन्येशस्तदीशगः॥ तत्प्राच्यांनहुषेशश्चविशालाक्षीचतत्पुरः ॥ ३९ ॥ विशालाक्षीश्वरंलिंगंतत्रैवक्षेत्रवस्तिदम् ॥ जरासंधेश्वरंलिंगंतद्याम्यांज्वरनाशनम् ॥२४०॥तत्पुरस्ताद्धिरण्याक्षलिंगंपूज्यंहिरण्यदम्॥ तत्पश्चिमेगयाधीशस्तत्प्रतीच्यांभगीरथः॥४१॥ तदग्रेचदिलीपेशोब्रह्मेशात्पश्चिमेमुने॥ तत्रलिंगंसकुंडंचस्नातुरिष्टफलप्रदम्॥ ४२ ॥ तत्रविश्वावसोर्लिंगंमुंडेशस्तत्रपूर्वतः॥ तद्दक्षिणेविधीशश्चतद्याम्यांवाजिमेधकः॥ ४३॥

रीरेणरावणस्यवधायचेति ॥ रघुनाथेतिपाठेस्पष्टएवार्थः ॥ ३१ ॥ ३२॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ तारेशःप्रणवेशः ॥ तारांगइतिकश्चित् ॥ ३६॥३७ ॥ ऋष्यश्रृंगिणःईश्वरइति ॥३८॥ ॥ ३९ ॥ क्षेत्रवस्तिदंकाशीवासदम् ॥२४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ वाजिमेधकोवाजिमेधेश्वरइत्यर्थः ॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तैवागस्तेः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥२५०॥ सर्वाशापूरकोऽर्कविनायकइतिशेषः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ शुष्कयाअसीनाम्न्यानद्या ॥ ५३ ॥ ५४ ॥५५॥ ५६ ॥

दशाश्वमेधिकेस्नात्वादृष्ट्वातल्लिंगमुत्तमम् ॥ दशानामश्वमेधानांफलंप्राप्नोतिमानवः॥ ४४ ॥ तदुत्तरेमातृतीर्थेस्नातुर्जन्मभयापहृत् ॥ तत्रस्नानंतुयःकुर्यान्नारीवापुरुषोपिवा ॥ ४५ ॥ ईप्सितंफलमाप्नोतिमातॄणांचप्रसादतः॥ दक्षिणेतवकुंडाच्चपुष्पदंतेश्वरःपरः॥ ४६ ॥ तदग्निदिशिदेवर्षिगणलिंगान्यनेकशः ॥ पुष्पदंताद्दक्षिणतःसिद्धीशःपरसिद्धिदः ॥ ४७ ॥ पंचोपचारपूजातःस्वप्नेसिद्धिंपरांदिशेत् ॥ राज्यप्राप्तिर्भवेत्पुंसांहरिश्चंद्रेशसेवया ॥ ४८ ॥ तत्पश्चिमेनैर्ऋतेशोंगिरसेशस्ततोयमे ॥ तद्दक्षिणेचक्षेमेशश्चित्रांगेशस्ततोयमे ॥ ४९ ॥ तद्दक्षिणेचकेदारोरुद्रानुचरताप्रदः ॥ चंद्रसूर्यान्वयैर्भूपैःकेदाराद्दक्षिणापथे ॥२५०॥ प्रतिष्ठितानिलिंगानिशतशोथसहस्रशः॥ लोलार्काद्दक्षिणाशायांसर्वाशापूरकोर्चितः ॥ ५१ ॥ करंधमेश्वरंलिंगंतत्प्रतीच्यांमहाफलम्॥ तत्पश्चिमेमहादुर्गामहादुर्गप्रभंजनी ॥ ५२॥ शुष्केश्वरंचतद्याम्यांशुष्कयासरितार्चितम् ॥ जनकेशस्तत्प्रतीच्यांशंकुकर्णस्तदुत्तरे॥ ५३॥ महासिद्धीश्वरंलिंगंतत्प्राच्यांसर्वसिद्धिदम् ॥ सिद्धकुंडेनरःस्नात्वादृष्ट्वासिद्धेश्वरंमहत्॥ ५४ ॥ सर्वासामेवसिद्धीनांपारंगच्छतिमानवः ॥ शंकुकर्णेशवायव्येलिंगंवाडव्यसंज्ञितम्॥ ५५ ॥ तदग्रेचविभांडेशःकहोलेशस्तदुत्तरे ॥ तत्रद्वारेश्वरंलिंगंदेवीद्वारेश्वरीशुभा ॥ ५६ ॥ तत्पूजनाद्भवेत्सिद्धिरानंदारण्यवस्तिदा ॥ रक्षकाश्चगणास्तत्रनानारूपायुधामुने ॥ ५७ ॥ तत्रैवहरिदीशंचलिंगंकात्यायनंततः ॥ तत्पार्श्वेजांगलेशश्चतत्पश्चान्मुकुटेश्वरः॥ ५८ ॥ तत्रैवकुंडंविमलंसर्वयात्राफलप्रदम् ॥ स्नात्वामुकुटकुंडेचदृष्ट्वावैमुकुटेश्वरम्॥ ५९ ॥ यात्रयासर्वलिंगानांयत्फलंतदवाप्यते ॥ तपसश्चापियोगस्यसिद्धिदासाऽवनीपरा॥ २६० ॥ मुनेशतंसहस्राणितत्रलिंगानिसिद्धये ॥ एकादिगुत्तरादेविवाराणस्यांप्रियामम ॥ ६१ ॥

आनंदारण्यवस्तिदाअविमुक्तिवसतिदा ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥२६०॥ उत्तरादिगितित्रिलोचनेस्थितत्वादुक्तम् ॥ ६१ ॥

पंचायतनेओंकारे ॥ उत्पत्तिस्थितिकालेपीत्यपिशब्दाल्लयेपि ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ अंधवः कूपाः ॥ श्रद्धेयानिआस्तिक्यबुद्ध्यासेव्यानि ॥ ६६ ॥ सरसांसरोवराणांपुष्करिणीनामितियावत् ॥ तत्रशतहस्तावाप्यः ॥ द्विशतहस्ताःपुष्करिण्यः ॥ शतहस्ताभवेद्वापीद्विगुणापुष्करिणीभवेदितिवचनात् ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ स्वर्गापवर्गयोरिति ॥ दृष्टात्स्व

तत्रापिपंचायतनेरतिर्मेनितरांप्रिये॥ उत्पत्तिस्थितिकालेपितत्राहंसर्वदास्थितः ॥ ६२॥ एवंयस्तुविजानातिनसपापैःप्रलिप्यते ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंत्रिसत्यंनान्यतःप्रिये॥ ६३॥ शीघ्रंतत्रैवगंतव्यंयदिच्छेन्मामकंपदम् ॥ उद्देशमात्रंलिंगानिकथितानिमयामुने॥ ६४॥ द्विखिःक्ष्वःस्थापितानिभक्त्यालिंगानिकानिचित्॥ नतानिपुनरुक्तानिश्रद्धयार्च्यानिसर्वतः॥६५॥ एतानियानिर्लिंगानियानिकुंडानियेऽधवः॥ यावाप्यस्तानिसर्वाणिश्रद्धेयानिमनीषिभिः॥ ६६॥ एतेषांदर्शनात्स्नानात्फलमत्रोत्तरोत्तरम्॥ अत्रत्यानांचलिंगानांकूपानांसरसामपि ॥ ६७॥ वापीनांचापिमूर्तीनांकःसंख्यातुंप्रभुर्भवेत्॥ आनंदकाननस्थानितृणान्यपिपरंवरम् ॥६८॥ दिवौकसोपिनान्यत्रयत्पुनर्जन्मभाजनम्॥ सर्वलिंगमयीकाशीसर्वतीर्थैकजन्मभूः ॥ ६९ ॥ स्वर्गापवर्गयोर्दात्रीदृष्टादेहांतसेविता ॥ ममप्रियतमादेविव्वमेवतपसोबलात् ॥२७०॥ स्वभावतस्त्वियंकाशीसुखविश्रामभूर्मम ॥ येकाश्यानामगृह्णंतियेनुमोदंतएवहि॥ ७१ ॥ तेमेशाखविशाखाभाःस्कंदनंदिगजास्यवत्॥ तएवभक्तामेदेवितएवममसेवकाः ॥ ७२॥ मुमुक्षवस्तएवात्रयेचानंदवनौकसः ॥ तपस्तप्तंमहत्तैस्तुकृतंतैस्तुमहाव्रतम्॥ ७३॥ तैश्चदत्तंमहादानंयेचानंदवनौकसः ॥ तेस्नातसर्वतीर्थावितेखिलाध्वरदीक्षिताः॥ ७४॥ तेचीर्णसर्वधर्माहियेचानंदवनौकसः॥ सुरासुरोरगनराभूमिभारायतेऽखिलाः॥ ७५॥ वयस्यपीहचरमेयेनानंदवनौकसः ॥ अंत्यजोपिवरःकाश्यांनान्यत्रश्रुतिपारगः॥ संसारपारगःपूर्वस्त्वंत्यश्चांत्यजतोप्यधः॥ ७६॥ सएवनूनंसर्वज्ञःसएवत्र्यधिकेक्षणः ॥ यःपार्थिवींतनुंहित्वाकाश्यांधत्तेसुधामयीम् ॥ ७७॥ श्रुत्वाध्यायमिदंपुण्यंसर्वतीर्थरहस्यवत्॥ काशीदर्शनजंपुण्यंप्राप्नोतिनियतंनरः॥ ७८॥

र्गदादेहांतसेविताअपवर्गदेत्यर्थः ॥२७०॥ ७१ ॥ तेमेशाखविशाखाभाःतत्सदृशाइत्यर्थः ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४॥७५॥७६॥७७॥ श्रुत्वाध्यायमिदंपुण्यमिति ॥ इदंपुण्यमाख्यानंश्रुत्वा ॥ किंतत् ॥ अध्यायमध्यायरूपम् ॥ इममितिपाठश्चेद्दृश्यतेतदाऋजुरेवार्थः ॥ ७८ ॥

यःपठेदिममध्यायंप्रातःप्रातर्दिनेदिने॥ दृष्टानितेनसर्वाणितीर्थान्येतानिनान्यथा ॥ ७९ ॥ सर्वलिंगमयाध्यायंयोऽमुंनित्यंजपेत्सुधीः॥ न तंयमोनतंदूतानैनमंहोपिबाधते॥२८०॥ब्रह्मयज्ञफलंतस्यजायतेसुकृतात्मनः॥ योजपेदमुमध्यायंशुचिस्तद्गतमानसः॥८१॥सस्नातःस र्वकुंडेषुसर्ववाप्यंबुपःसच॥ सर्वलिंगार्चकःसोत्रयोऽमुमध्यायमाजपेत् ॥ ८२॥ किमन्यैर्बहुभिःस्तोत्रैरतिस्तोकफलप्रदैः॥ मत्रमेमवद्भिर ध्यायोजप्यव्योयंमहाफलः ॥ ८३ ॥ महादानेषुदत्तेषुयत्फलंप्राप्यतेऽत्रवै ॥ सकृज्जपान्महाध्यायादमुष्मात्तत्समाप्यते॥ ८४॥ स्नात्वासर्वा णितीर्थानिदृष्ट्वालिंगान्यनेकशः ॥ यत्फलंलभ्यतेमर्त्यैस्तदेतज्जपनाद्ध्रुवम् ॥८५॥ इदमेवतपोत्युग्रमयमेवजपोमहान्॥ काशीलिंगाव लीनामाध्यायोजप्येतयन्मुने॥८६॥ ममद्रुहेनास्तिकायवेदनिंदारतायच ॥ नदातव्योनदातव्योनदातव्योजपस्त्वयम्॥८७॥ अध्याय स्यास्यजपनात्पापंब्रह्मवधोद्भवम्॥ अगम्यागमनंचापितथाभक्ष्यस्यभक्षणम् ॥ ८८ ॥ गुरुदाराभिचारोत्थंहेमस्तेयसमुद्भवम्॥ माता पितृवधाज्जातंगोभ्रूणहननोद्भवम् ॥ ८९ ॥ महापापानिपापानिज्ञाताज्ञातानिभूरिशः ॥ उपपापानिपापानिमनोवाक्कायजान्यपि ॥९०॥ विलयंयांत्यशेषाणिनिःसंदेहंममाज्ञया ॥ पुत्रान्पौत्रान्धनंधान्यंकलत्रंक्षेत्रमेवच॥ ९१ ॥ मनःसमीहितंसर्वंस्वर्गमोक्षसुखान्य पि॥जप्त्वाध्यायमिमंविद्वान्प्राप्स्यत्येवनसंशयः॥९२॥इतियावत्समाख्यातिदेवोदेवीपुरःकथाम् ॥ तावन्नंदीसमागत्यप्रणम्येतिव्यजि ज्ञपत्॥९३॥जातापरिसमाप्तिश्चमहाप्रासादनिर्मितेः॥ सज्जीकृतोरथश्चायंब्रह्माद्यामिलिताःसुराः॥ ९४॥ तार्क्ष्यगःपुंडरीकाक्षोद्वारिति ष्ठतिसानुगः॥प्रतीक्षमाणोऽवसरंपुरस्कृत्यमुनीश्वरान्॥ ९५॥ चतुर्दशसुलोकेषुयेयेतिष्ठंतिसुव्रताः ॥ तेनिशम्याद्यमिलिताःप्रावेशिकम होत्सवम्॥९६॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥इतिनंदिवचःश्रुत्वादेवोदेवीसमायुतः॥ दिव्यंरथंसमारुह्यनिर्जगामत्रिविष्टपात्॥२९७॥ ॥इति श्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेक्षेत्रतीर्थवर्णनंनामसप्तनवतितमोऽध्यायः॥९७॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

॥ ९६ ॥२९७॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

अष्टाधिकेनवत्याख्येऽध्यायेतावन्निरुच्यते ॥ श्रीमुक्तिमंडपेश्रीमद्विश्वेश्वरसमागमः ॥ १ ॥ विश्वेश्वरस्यमहामहोत्सवंवक्तुंप्रस्तावयति ॥ श्रृणुसूतेति ॥ कुंभसंभवेकुंभसंभवायकुंभा त्सम्यग्भवतीतिकुंभसंभुस्तस्मैइतिवा ॥ १ ॥ प्रवेशिकींप्रवेशसंस्पृष्टांतत्संबद्धामित्यर्थः ॥ तंकिनींनाशिनीम् ॥ २ ॥ दमनपर्वणिदमनत्रयोदश्यांचैत्रशुक्लत्रयोदश्यामित्यर्थः ॥ प्राप्यापीति ॥ आनंदवनस्यप्राप्तैवयद्यपिपरमानंदोजातस्तथापिइतस्ततश्चचारेत्यर्थः ॥ ३ ॥ विरजसःपीठात्त्रिलोचनस्थानात् ॥ ४ ॥ बुधराधेति ॥ राधाऽनुराधा ॥ अनुराधानक्ष

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रृणुसूतमहाभागयथास्कंदेनभाषितः ॥ महामहोत्सवःशंभोःपृच्छतेकुंभसंभवे ॥ १ ॥ ॥ स्कंदउवाच ॥ ॥ निशामय महाप्राज्ञशंभुप्रावेशिकींकथाम् ॥ त्रैलोक्यानंदजननींमहापातकतंकिनीम् ॥ २ ॥ मंदरादागतःशंभुश्चैत्रेदमनपर्वणि ॥ प्राप्याप्यानंदग हनमितश्चेतश्चचारह ॥ ३ ॥ मोक्षलक्ष्मीविलासेथप्रासादेसिद्धिमागते ॥ देवोविरजसःपीठादंतर्गेहंविवेशह ॥ ४ ॥ ऊर्जशुक्लप्रतिपदिबुध राधासमायुजि ॥ चंद्रेसप्तमराशिस्थेशेषेषूच्चग्रहेषुच ॥ ५ ॥ वाद्यमानेषुवाद्येषुप्रसन्नासुहरित्सुच ॥ ब्राह्मणानांश्रुतिरवन्यक्कृतान्यरवांतरे ॥ ६ ॥ प्रतिशब्दितभूर्लोकभुवर्लोकांतराध्वनि ॥ सर्वप्रमुदितंचासीच्छंभोःप्रावेशिकोत्सवे ॥ ७ ॥ जगुर्गंधर्वनिकराननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ चारणास्तुस्तुतिंकुर्युर्जह्युषुर्देवतागणाः ॥ ८ ॥ ववुर्गंधवहावातावव्रषुःकुसुमैर्घनाः ॥ सर्वेमंगलनेपथ्याःसर्वेमंगलभाषिणः ॥ ९ ॥ स्थावरा जंगमाःसर्वेजाताआनंदमेदुराः ॥ सुरासुरेषुसर्वेषुगंधर्वेषूरगेषुच ॥ १० ॥ विद्याधरेषुसाध्येषुकिन्नरेषुनरेषुच ॥ स्त्रीपुंजातेषुसर्वेषुरेजुश्चत्वा रएवच ॥ ११ ॥ निष्प्रत्यूहंचनितरांपुरुषार्थाःपदेपदे ॥ धूपधूमभरैर्व्योमयद्रक्तंतुतदामुने ॥ १२ ॥ नाद्यापिनीलिमानंतंपरित्यजतिकर्हि चित् ॥ नीराजनाययेदीपास्तदासर्वेप्रबोधिताः ॥ १३ ॥ तेषांज्योतींषिखेद्यापिराजंतेतारकाच्छलात् ॥ प्रतिसौधंपताकाश्चनानाकाराविचित्रिताः ॥ १४ ॥ रम्यध्वजप्रभाधौतारेजुःप्रतिशिवालयम् ॥ क्वचिद्गायंतिगीतज्ञाःक्वचिन्नृत्यंतिनर्तकाः ॥ १५ ॥

त्रेचंद्रस्यवृश्चिकराशिस्थत्वाद्विश्वेश्वरनाम्नश्चवृषभराशिस्थत्वाच्चंद्रेसप्तमराशिस्थेइत्युक्तम् ॥ ५ ॥ हरित्सुदिक्षु ॥ ६ ॥ प्रतीति ॥ प्रतिशब्दितःप्रतिध्वनिंप्राप्तोभूर्लोकभुवर्लोकयोरंतरध्वात स्मिन्सतीत्यर्थः ॥ प्रावेशिकोत्सवस्यविशेषणंवा ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ चत्वारःपुरुषार्थाइत्यन्वयः ॥ ११ ॥ यद्रक्तंयेननीलिम्नारक्तंसंबद्धंतंनीलिमानमितिसंबंधः ॥ प्रततमितिवा पाठः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

छटाःप्रक्षेपाबिंदवोवा ॥ १६ ॥ रंगमालाउत्सवनिमित्तामालाः ॥ १७ ॥ रत्नकुट्टिमभूभागाःरत्नानिचकुट्टिमानिमणयश्चतैर्बद्धाभूभागाइत्यर्थः ॥ गोपुराग्रेषुबहिर्द्वारसंमुखेषु ॥ १८ ॥ १९ ॥ तत्तुजन्मदिवाभवद्यस्मिन्दिवसेविश्वेशस्यप्रवेशस्तद्देवदिनंतेषांसर्वेषांजन्मदिवसमभवदित्यर्थः ॥ तत्तदितिपाठेतत्प्रसिद्धंतद्दिनमितियोज्यम् ॥ २० ॥ कुमारवृंदाग

चतुर्विधानिवाद्यानिवाद्यंतेचक्वचित्क्वचित् ॥ प्रत्यध्वंचंदनरसच्छटापिच्छिलभूमयः ॥१६॥ हरितश्वेतमांजिष्ठनीलपीतबहुप्रभाः ॥ प्रत्यंगणंशुभाकारारंगमालाश्चकाशिरे ॥ १७॥ रत्नकुट्टिमभूभागागोपुराग्रेषुरेजिरे ॥ सुधोज्वलाहर्म्यमालाःसौधनामप्रपेदिरे ॥ १८॥ अचेतनान्यपितदाचेतनानीवसंबभुः ॥ यानिकानीहकीर्त्यंतेमंगलानिघटोद्भव ॥ १९॥ तेषामेवहिसर्वेषांतत्तुजन्मदिवाभवत् ॥ आगत्यदेवदेवोथमुक्तिमंडपमाविशत् ॥२०॥ अथाभिषिक्तश्चतुराननेनमहर्षिवृंदैःसहदेवदेवः ॥ शुभासनस्थःसहितोभवान्याकुमारवृंदैःपरितोवृतश्च ॥ २१ ॥ रत्नैरसंख्यैर्बहुभिर्दुकूलैर्माल्यैर्विचित्रैर्लसदिष्टगंधैः ॥ अपूपुजन्देवगणामहेशंतदामुदातेचमहोरगेंद्राः ॥ २२ ॥ रत्नाकरैश्चापिगिरींद्रवर्यैर्यथास्वमन्यैरपिपुण्यधीभिः ॥ संपूजितःकुंभजतत्रशंभुर्नीराजितोमातृगणैरथेशः ॥ २३ ॥ संतोष्यसर्वान्प्रथमंमुनींद्रान्स्वैःस्वैर्हृदिस्थैश्चचिराभिलाषैः ॥ब्रह्माणमाभाष्यशिवोथविष्णुंजगादसर्वामरवृंदवंद्यः ॥ २४ ॥ इतोनिषीदेतिसमानपूर्वत्वंमेसमस्तप्रभुतैकहेतुः ॥ दूरेपितिष्ठन्निकटस्त्वमेवत्वत्तोनकश्चिन्ममकार्यकर्ता ॥ २५ ॥ त्वयादिवोदासनरेंद्रवर्यःसदूपदेशैश्चतथोपदिष्टः ॥ यथाससिद्धिंपरमामवापसमीहितंमेनिखिलंचसिद्धम् ॥ २६ ॥ विष्णोवरंब्रूहियदीप्सितस्तेनादेयमत्रास्तिकिमप्यहोते ॥ इदंमयाऽऽनंदवनंयदाप्तंहेतुस्तुतत्रत्वमसौगणेशः ॥ २७॥ नमेप्रियंकिंचनविष्टपत्रयेतथायथेयंपरसौख्यभूमिः ॥ वाराणसीब्रह्मरसायनस्यखनिर्जनिर्यत्रनदीर्घशायिनाम् ॥ २८ ॥ श्रुत्वेतिवाक्यंजगदीशितुश्चप्रोवाचविष्णुर्वरदंमहेशम् ॥ यदिप्रसन्नोसिपिनाकपाणेतदापदाद्दूरमहंनतेस्याम् ॥ २९ ॥

णेशकार्तिकेयसमूहाःसनकादयोवा ॥ २१ ॥ मुदाहर्षेण ॥ द्वेइतिपाठेद्वेलक्षेदेवगणाइत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ सदूपदेशैरित्यत्रदैर्घ्यमार्षम् ॥ सदोपदेशैरितिपाठेसंतआसमंततोयेउपदेशास्तैरित्यर्थः ॥ २६ ॥ हेतुस्त्विति तुश्चार्थेगणेशश्चेत्यनेनसंबध्यते ॥ २७ ॥ दीर्घशायिनांत्यक्तप्राणानाम् ॥ २८ ॥ २९ ॥

१ तेइत्यत्र

निर्वाणरमाश्रयेमोक्षलक्ष्म्यास्पदेमुक्तिमंडपइतियावत् ॥ तत्रलक्ष्मीपतित्वान्मोक्षलक्ष्म्याःसद्मनिस्थातुमुचितमितिभावः ॥ ३० ॥ मेकथंभूतात्परात्परान्महतोपिमहतइत्यर्थः ॥ मह

श्रुत्वेतिवाक्यंमधुसूदनस्यजगादतुष्टोनितरांपुरारिः ॥ सदामुरारेममसन्निधौत्वंतिष्ठस्वनिर्वाणरमाश्रयेत्र ॥ ३० ॥ आदावनाराध्यभवंतमत्रयोमांभजिष्यत्यपिभक्तियुक्तः ॥ समीहितंतस्यनसेत्स्यतिध्रुवंपरात्परान्मेंबुजचक्रपाणे ॥ ३१ ॥ सर्वत्रसौख्यंममुक्तिमंडपेसंतिष्ठमानस्यभवेदिहाच्युत ॥ नतत्तुकैलासगिरौसुनिर्मलेनभक्तचेतस्यपिनिश्चलश्रियि ॥ ३२ ॥ निमेषमात्रंस्थिरचित्तवृत्तयस्तिष्ठंतियेदक्षिणमंडपेत्रमे ॥ अनन्यभावाअपिगाढमानसानतेपुनर्गर्भदशामुपासते ॥ ३३ ॥ संस्नाययेचक्रसरस्यगाधेसमस्ततीर्थैकशिरोविभूषणे ॥ क्षणंविशंतीहनिरीहमानसानिरेनसस्तेममपार्षदाहि ॥ ३४ ॥ स्मरंतियेमामपवर्गमंडपेकिंचिद्यथाशक्तिददत्यपिस्वम् ॥ शृण्वंतिपुण्याश्चकथाःक्षणंस्थिरास्तेकोटिगोदानफलंभजंति ॥ ३५ ॥ उपेंद्रतप्तानितपांसितैश्चिरंस्नाताहितेचाखिलतीर्थसार्थकैः[1] ॥ स्नात्वेहयेवैमणिकर्णिकाह्रदेसमासतेमुक्तिजनाश्रयेक्षणम् ॥ ३६ ॥ तीर्थानिसंतीहपदेपदेहरेतुलाकृतेषांमणिकर्णिकायाः ॥ कतीहनोसंतिशुभाश्चमंडपाःपरंपरोमुक्तिरमाश्रयोयम् ॥ ३७ ॥ कैवल्यमंडपस्यास्यभविष्येद्वापरेहरे ॥ लोकेख्यातिर्भवित्रीयमेषकुक्कुटमंडपः ॥ ३८ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ भालनेत्रसमाख्याहिकथंनिर्वाणमंडपः ॥ तथाख्यातिमसौगंतायथादेवेनभाषितम् ॥ ३९ ॥ ॥ देवदेवउवाच ॥ ॥ महानंदोद्विजोनामभविष्योत्रचतुर्भुज ॥ अग्रवेदीसमाचारस्त्यक्ततीर्थप्रतिग्रहः ॥ ४० ॥ अदांभिकोऽक्रूरमनाःसदैवातिथिवल्लभः ॥ अथयौवनमासाद्यपितर्युपरतेसहि ॥ ४१ ॥ विषमेषुशरैस्तीव्रैःकारितस्त्वपदेपदम् ॥ जहारकस्यचिद्भार्यांमैत्रींकृत्वातुतेनवै ॥ ४२ ॥ तयाचप्रेरितोऽप्येयंपपौचापिविमोहितः ॥ अभक्ष्यभक्षणरुचिरभून्मदनमोहितः ॥ ४३ ॥ वैष्णवान्धनिनोदृष्ट्वाक्षणंवैष्णववेषभृत् ॥ शैवान्निंदतिमूढात्मानरकत्राणकारणम् ॥ ४४ ॥

तोमहीयानितिश्रुतेः ॥ वरात्परादितिकचित् ॥ ३१ ॥ निश्चलश्रियिनिश्चलाश्रीर्यस्मिंस्तस्मिन् ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ मुक्त्यैजनामुक्तिजनामुमुक्षवइत्यर्थः ॥ तेषामाश्रये ॥ मुक्तिरमाश्रयइतिकचित् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ अग्रवेदीऋग्वेदी ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

---

[1] अखिलतीर्थसंघैरित्यर्थः

शिवभक्तान्समालोक्यकिंचिच्चपरिदित्सुकान् ॥ गर्हयेद्वैष्णवान्सर्वान्शैवलिंगोपजीवकः ॥४५॥ इतिपाखंडधर्मज्ञःसंध्यास्नानपराङ्मुखः ॥ विशालतिलकःस्रग्वीशुद्धधौतांबरोज्वलः ॥४६॥ शिखीचोपग्रहकरःसर्वेभ्योऽसत्प्रतिग्रही ॥ तस्यापत्यद्वयंजातमुन्मत्तपथवर्तिनः ॥४७॥ एवंतस्यप्रवृत्तस्यकश्चित्पर्वतदेशतः ॥ समागमिष्यतिधनीतीर्थयात्रार्थसिद्धये ॥४८॥ स्नात्वासचक्रसरसिकथयिष्यतिचेतिवै ॥ अहमस्ति धनोदित्सुर्जात्याचांडालसत्तमः ॥४९॥ अस्तिकश्चित्प्रतिग्राहीयस्मैदद्यामहंधनम् ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाकैश्चिच्चांगुलिसंज्ञया ॥५० ॥ उद्दि ष्टउपविष्टोसौयोजपेद्ध्यानमुद्रया ॥ एषप्रतिग्रहंत्वत्तोग्रहीष्यतिनचेतरः ॥५१॥ इतितेषांवचःश्रुत्वासगत्वातत्समीपतः ॥ दंडवत्प्रणिपत्याथ तंबभाषेतदांत्यजः ॥ ५२ ॥ मामुद्धरमहाविप्रतीर्थेमेसफलीकुरु ॥ किंचिद्द्रव्यस्तिमेतत्त्वंगृहाणानुग्रहंकुरु ॥ ५३ ॥ अथाक्षमालिकांकर्णेकृ त्वाध्यानंविसृज्यच ॥ कियद्धनंतवास्तीहपप्रच्छकरसंज्ञया ॥ ५४ ॥ तच्चसंज्ञांसवैबुध्वाप्रोवाचातिप्रहृष्टवत् ॥ संत्यर्निर्यावतातेस्यात्तावद्दा स्यामिनान्यथा ॥ ५५ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वात्यक्त्वामौनमुवाचह ॥ सानंदःसमहानंदोनिःस्पृहोस्मिप्रतिग्रहे ॥ ५६ ॥ परंतेऽनुग्रहार्थंतुकरिष्या मिप्रतिग्रहम् ॥ किंचमेवचनंत्वंचेत्करिष्यस्युत्तमोत्तम ॥५७॥ यावदस्त्यखिलंवित्तंतन्मध्येन्यस्यकस्यचित् ॥ नस्तोकमपिदातव्यंतदाऽऽदा स्यामिनान्यथा ॥ ५८ ॥ ॥ चांडालउवाच ॥ ॥ यावदस्तिमयानीतंविश्वेशप्रीतयेवसु ॥ तावत्तुभ्यंप्रदास्यामिविश्वेशस्त्वंयतोमम ॥५९॥ येवसंतीहविश्वेशराजधान्यांद्विजोत्तम ॥ क्षुद्राक्षुद्राजंतुमात्राविश्वेशांशास्तएवहि ॥ ६० ॥ परोद्धरणशीलायेयेपरेच्छाप्रपूरकाः ॥ परोप कृतिशीलायेविश्वेशांशास्तएवहि ॥ ६१ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाप्रहृष्टेंद्रियमानसः ॥ उवाचपार्वतीयंतंसोऽग्रजन्मांत्यजंतदा ॥ ६२ ॥

वा ॥ ५७ ॥ आदास्यामीतिच्छेदः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

१ धनंप्रोवाचाकथयत्

पार्वतीयोयातःस्वदेशंगतः ॥ ६३ ॥ धिक्कृतस्तिरस्कृतः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ थूत्कुर्वंतःथूशब्दपूर्वकंश्लेष्माणंत्यजंतइत्यर्थः ॥ अस्मिन्पादेऽक्षराधिक्यमार्षम् ॥ ६६ ॥ दिवांधःपेचकः ॥ लज्जाकृतिनतास्यकःव्रीडाकरणाधोमुखः ॥ लज्जयाकुलिताननइतिक्वचित् ॥ ६७ ॥ कीकटान्गयाप्रदेशान् ॥ ६८ ॥ सकांचनःस्वर्णवान् ॥ ६९ ॥ अरण्यानींमहारण्यम् ॥ उल्लुं

आयाहिदर्भानादेहिकुरूत्सर्गंत्वरान्वितः ॥ तथेतिसचकाराशुपार्वतीयोमहामनाः ॥ ६३ ॥ विश्वेशःप्रीयतांचेतिप्रोच्ययातोयथागतः ॥ सचद्विजोद्विजैरन्यैर्धिक्कृतोपिवसन्निह ॥ ६४ ॥ बहिर्निर्गतमात्रस्तुबहुभिःपरिभूयते ॥ चांडालब्राह्मणश्चैषचांडालात्तधनस्त्वसौ ॥ ६५ ॥ असावेवहिचांडालःसर्वलोकबहिष्कृतः ॥ इत्थंतमनुधावंतिथूत्कुर्वंतःपरितोहरे ॥ ६६ ॥ सचतद्भयतोगेहात्काकभीतदिवांधवत् ॥ ननिःस रेत्क्वचिदपिलज्जाकृतिनतास्यकः ॥ ६७ ॥ सएकदासंप्रधार्यगृहिण्यालोकदूषितः ॥ जगामकीकटान्देशांस्त्यक्त्वावाराणसींपुरीम् ॥ ६८ ॥ मध्येमार्गंसगच्छन्वैलक्षितस्तुसकांचनः ॥ अपिकार्पटिकांतस्थःसरुद्धोमार्गरोधिभिः ॥ ६९ ॥ नीत्वातेतमरण्यानींतस्कराःसपरिच्छ दम् ॥ उल्लुंठ्यधनमादायसमालोच्यपरस्परम् ॥ ७० ॥ प्रोचुर्भूरिधनंचैतज्जीर्यत्यस्मिन्नजीवति ॥ असौधनीप्रयत्नेनवध्यःसपरिचारकः ॥ ७१ ॥ संप्रधार्येतितेप्राहुःस्मर्तव्यंस्मरपांथिक ॥ त्वांवयंघातयिष्यामोनिश्चितंसपरिच्छदम् ॥ ७२ ॥ निशम्येतिमनस्येवकथयामाससद्वि जः ॥ अहोप्रतिगृहीतंमेयदर्थंवसुभूरिशः ॥ ७३ ॥ कुटुंबमपितन्नष्टंनष्टश्चापिप्रतिग्रहः ॥ जीवितंचापिमेनष्टंनष्टाकाशीपुरीस्थितिः ॥ ७४ ॥ युगपत्सर्वमेवाशुनष्टंदुर्बुद्धिचेष्टया ॥ नकाश्यांमरणंप्राप्तंतस्माद्दुष्टप्रतिग्रहात् ॥ ७५ ॥ प्रांतेकुटुंबस्मरणात्तथाकाशीस्मृतेरपि ॥ चोरैर्हतोपि सतदाकीकटेकुक्कुटोऽभवत् ॥ ७६ ॥ साकुक्कुटीसुतौतौतुताम्रचूडत्वमापतुः ॥ प्रांतेकाशीस्मरणतोजाताजातिस्मृतिःपरा ॥ ७७ ॥ इत्थंबहु तिथेकालेगतेकार्पटिकोत्तमाः ॥ तस्मिन्नेवाध्वनिप्रापाश्चत्वारोयत्रकुक्कुटाः ॥ ७८ ॥ वाराणस्याःकथांप्रोच्चैःकुर्वतोऽन्योन्यमेवहि ॥ काशीक थांसमाकर्ण्यतदातेचरणायुधाः ॥ ७९ ॥

ठ्यआच्छिद्यधनपात्रमुन्मुच्येतियावत् ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ताम्रचूडत्वंकुक्कुटत्वम् ॥ यदाहामरः ॥ कृकवाकुस्ताम्रचूडःकुक्कुटश्चरणायुधइति ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ चरणायुधास्तएव ॥ ७९ ॥

॥ ८० ॥ ८१ ॥ चरिष्यंतश्चरिष्यंतिपर्यटिष्यंतीत्यर्थः ॥ जिताहारानित्यादेर्मानयामासुरथेतितृतीयेनान्वयः ॥ ८२ ॥ प्रहासान्प्रकृष्टोहासोयेषांतान्प्रसन्नानित्यर्थः ॥ शृण्वतइति क्वचित् ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ पश्यतामितिश्लोकद्वयंवाक्यम् ॥ हेविष्णोतेचत्वारःकुक्कुटाइत्यनुषज्जते ॥ विमानमधिरुह्यसुचिरंकालंमत्पदंप्राप्यभोगान्निर्विश्यभुक्त्वाऽत्रकाश्यांकैलासेवाज्ञानिनोभूत्वा ॥ तेनैवशरीरेणेतिशेषः ॥ शाश्वतींमुक्तिंप्राप्स्यंतीत्यन्वयः ॥ ननुकाशीमृतानांकथंविमानमधिरुह्यकैलासेगमनंभोगोवातत्राह ॥ मदनुग्रहादिति ॥ अंतकाले काशीस्मरणान्मत्तोषणाज्जातोयोमदनुग्रहएतेभुक्तिमुक्तीमयाप्रापणीयाइतियाममेच्छातस्मादित्यर्थः॥ इदमत्रतत्त्वम्॥ अंतकालेहितस्यस्मृतित्रयमुद्भूतम् तत्रनष्टश्चापिप्रतिग्रहइत्यनेनभोगस्मृतिःकुटुंबस्मृतिर्वाराणसीस्मृतिश्चेति ॥ तत्रमरणेयामतिःसागतिरितिन्यायेनवाराणस्याःस्मृतिसामर्थ्येनरुद्रपिशाचभोगमप्राप्यैवमणिकर्णिकायांचंडालप्रतिग्रहस्यात्यंतनिषि

जातिस्मृतिप्रभावेणतत्संगेनतुनिर्गताः॥ तैश्चकार्पटिकश्रेष्ठैःपथिदृष्टाःकृपालुभिः॥ ८० ॥ तंदुलादिपरिक्षेपैःप्रापिताःक्षेत्रमुत्तमम्॥ तेतुक्षेत्रंसमासाद्यचत्वारश्चरणायुधाः॥८१॥ चरिष्यंतोऽत्रपरितोमुक्तिमंडपमुत्तमम् ॥ जिताहारान्सनियमान्कामक्रोधपराङ्मुखान् ॥ ८२ ॥ प्रहासान्मत्कथालापान्लोभमोहविवर्जितान्॥ स्वर्धुनीस्नानसंक्लिन्नसुनिर्मलशिरोरुहान् ॥ ८३ ॥ मन्नामोच्चारणपरान्मत्कथार्पितसुश्रुतीन्॥ मद्दत्तचित्तसद्वृत्तीन्दृष्ट्वाक्षेत्रनिवासिनः॥ ८४ ॥ मानयामासुरथतान्कुक्कुटान्साधुवर्त्मनः॥ प्राक्तनाद्वासनायोगात्संप्रधार्यपरस्परम्॥ क्रमेणाहारमाकुंच्यप्राणांस्त्यक्ष्यंतिचात्रवै ॥ ८५ ॥ पश्यतांसर्वलोकानांविष्णोतेमदनुग्रहात्॥ विमानमधिरुह्याशुकैलासंप्राप्यमत्पदम् ॥ ८६ ॥

द्धत्वात्तत्पापलेशेनकुटुंबस्मरणेनकुक्कुटाअभवन् ॥ तत्रकुक्कुटशरीरेदिव्यभोगस्यासंभवादंतकालेकाशीस्मरणेनेश्वरानुग्रहात्कुक्कुटशरीराणिविहायविमानेनकैलासमारुह्यदिव्यान्भोगान्भुक्त्वाततस्तैरेवदिव्यदेहैर्ज्ञानिनोभूत्वाविदेहकैवल्यंप्रापुइति ॥ अतएवश्रूयते ॥ काश्यामवश्यंत्यजतांशरीरंशरीरिणांनास्तिपुनःशरीरं ॥ यद्यस्तिकंठेगरलंललाटेत्रिलोचनंचंद्रकलाचमौलाविति ॥ यत्तुकाशीमृतानांजन्माद्यभाववचनंतत्तुयोनिद्वारेतिसर्वंसमंजसम् ॥ अन्यथेश्वरेच्छयायातनादेहादेरप्यभावप्रसंगादिति ॥ यद्वा पाठक्रममुल्लंघ्यार्थक्रममंगीकृत्यव्याख्येयम् ॥ कुक्कुटान्साधुवर्त्मनइत्यस्यानंतरम् पश्यतांसर्वलोकानांविष्णोतेमदनुग्रहात् विमानमधिरुह्याशुकैलासंप्राप्यमत्पदम् निर्विश्यसुचिरंकालंदिव्यान्भोगाननुत्तमान् ततः प्राक्तनाद्वासनायोगात्संप्रधार्यपरस्परम् क्रमेणाहारमाकुंच्यप्राणांस्त्यक्षंतिचात्रते ततोऽत्रज्ञानिनोभूत्वामुक्तिंप्राप्स्यंतिशाश्वतीमितिव्युत्क्रमेणव्याख्येयम् ॥ पाठक्रमादर्थक्रमोबलीयानितिन्यायात् ॥ तथाहिअग्निहोत्रंजुहोतियवागूंपचतीतिवेदेपठ्यते तत्रयथायवागूंपचतिअग्निहोत्रंजुहोत्यर्थक्रमोंऽगीक्रियतेतथेति ॥ ८६ ॥

॥८७॥८८॥८९॥ तुमुलोनादइति ॥ लिंगरूपिणोविश्वेशस्यभुवंविदार्योद्भूतोघंटानामिवनादोजातइत्यर्थः ॥९०॥९१॥ ९२ ॥ मोक्षलक्ष्मीविलासःमोक्षलक्ष्याविलासउल्लासःस्फूर्तिर्यस्मात्सपदार्थस्तथा ॥९३॥ ९४ ॥ रंगमंडपंशृंगारमंडपम् ॥ ९५ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायामष्टनवतितमोऽध्यायः ॥९८॥ नवाधिकेनवत्याख्येऽध्यायेता

निर्विश्यसुचिरंकालंदिव्यान्भोगाननुत्तमान्॥ ततोऽत्रज्ञानिनोभूत्वामुक्तिंप्राप्स्यंतिशाश्वतीम् ॥ ८७॥ ततोलोकास्तदारभ्यकथयिष्यंति सर्वतः॥ मुक्तिमंडपनामैतदेषकुक्कुटमंडपः॥८८॥ चरित्रमपिवैतेषांयेस्मरिष्यंतिमानवाः॥ मुक्तिमंडपमासाद्यश्रेयःप्राप्स्यंतितेपिहि॥८९॥ इतियावत्कथांशंभुर्भविष्यामग्रतोहरेः॥ अकरोत्तुमुलोनादोघंटानांनावदुद्गतः॥ ९० ॥ अथनंदिनमाहूयदेवदेवउमाधवः ॥ प्रोवाचनंदिन्विज्ञायागत्यब्रूहिकुतोरवः॥ ९१ ॥ अथनंदीसमागत्यप्रोवाचवृषभध्वजम्॥ नमस्कृत्यप्रहृष्टास्यःप्रबद्धकरसंपुटः॥ ९२॥ ॥नंद्युवाच॥ देवदेवत्रिनयनकिमपूर्वंब्रवीमिते॥ मोक्षलक्ष्मीविलासोऽत्रकैश्चित्कैश्चित्समर्च्यते॥ ९३॥ अथस्मित्वाब्रवीच्छंभुःसिद्धंनस्तुसमीहितम् ॥ उत्थायदेवदेवेशःसहदेव्यासुमंगलः॥९४॥ ब्रह्मणाहरिणासार्धंततोऽगाद्रंगमंडपम् ॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥श्रुत्वाध्यायमिमंपुण्यंपरमानंदकारणम्॥ नरःपरांमुदंप्राप्यकैलासंप्राप्स्यतिध्रुवम् ॥ ९५॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेमुक्तिमंडपगमनंनामाष्टनवतितमोऽध्यायः॥९८॥ ॥छ॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥शृणुसूतयथाप्रोक्तंकुंभजेशरजन्मना॥ देवदेवस्यचरितंविश्वेशस्यपरात्मनः॥१॥ ॥अगस्त्यउवाच॥ ॥सेनानीःकथयत्वंमेततोनिर्वाणमंडपात्॥ निर्गत्यदेवोदेवेंद्रैःसहितःकिंचकारह॥२॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥मुक्तिमंडपतःशंभुर्ब्रह्मविष्णुपुरोगमः॥शृंगारमंडपंप्राप्ययच्चकारवदामितत्॥३॥ प्राङ्मुखस्तूपविश्येशःसहास्माभिःसहेशया॥ ब्रह्मणाधिष्ठितःसव्येवामपार्श्वेथशार्ङ्गिणा॥४॥ वीज्यमानोमहेंद्रेणऋषिभिःपरितोवृतः॥ गणैःपृष्ठप्रदेशस्थैर्जोषंतिष्ठद्भिरादरात्॥५॥ उदायुधैःसेव्यमानश्चावसन्मानभूरिभिः॥ ब्रह्मणेविष्णवेशंभुःपाणिमुत्क्षिप्यदक्षिणम्॥६॥

वक्ष्यतिरुच्यते ॥ श्रीविश्वेश्वरलिंगस्यमहिमापरमाद्भुतः ॥ विश्वेशस्यचरितंवक्तुंप्रस्तावयति ॥ शृण्विति ॥ १ ॥ सेनानीःहेकार्तिकेय ॥ २ ॥ ३ ॥ प्रागिति ॥ पूर्वमुखउपविश्येशोब्रह्मणेविष्णवेचपाणिमुत्क्षिप्यलिंगंदर्शयामासेतिचतुर्थेनान्वयः ॥ अधिष्ठितआश्रितः ॥४॥ जोषंतूष्णींप्रीतिर्वा ॥५॥ आवसदतिष्ठत् ॥ मानभूरिभिःमानानांभूरिप्राचुर्यंयेषुतेतथातैः ॥६॥

॥७॥ एतेपाशुपताइत्यादीनांसदैवमेमहाप्रीताइतिषष्ठेनान्वयः ॥८॥ पंचार्थज्ञाननिर्मलाःपंचानामकारोकारमकारनादबिंदुरूपाणाअर्थज्ञानेननिर्मलाः चत्वारोवेदाइतिहासपुराणंचेति वापंचपंचाक्षरीविद्यावर्णानांब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरसदाशिवाख्यानांवार्थज्ञानान्निर्मलाइतिवा ॥ भस्मकूटशयाइतिभस्मकूटेभस्मसमूहेशेरतइति ॥ तथाचश्रुतिः॥ भस्मच्छन्नोभस्मशय्या

दर्शयामासदेवेशोलिंगंपश्यतपश्यत॥ इदमेवपरंज्योतिरिदमेवपरात्परम् ॥ ७ ॥ इदमेवहिमेरूपंस्थावरंचातिसिद्धिदम् ॥ एतेपाशुपताः सिद्धाआबालब्रह्मचारिणः॥ ८ ॥ जितेंद्रियास्तपोनिष्ठाःपंचार्थज्ञाननिर्मलाः॥ भस्मकूटशयादांताःसुशीलाऊर्ध्वरेतसः॥ ९ ॥ लिंगार्चनरतानित्यमनन्येंद्रियमानसाः॥ सदैववारुणाग्नेयस्नानद्वयसुनिर्मलाः॥ १० ॥ कंदमूलफलाहाराःपरतत्त्वार्पितेक्षणाः॥ सत्यवंतोजितक्रोधा निर्मोहानिष्परिग्रहाः॥ ११ ॥ निरीहानिष्प्रपंचाश्चनिरातंकानिरामयाः॥ निर्भगानिरुपायाश्चनिःसंगानिर्मलाशयाः॥ १२ ॥ निस्तीर्णोदग्रसंसारानिर्विकल्पानिरेनसः॥ निर्द्वंद्वानिश्चितार्थाश्चनिरहंकारवृत्तयः॥ १३ ॥ सदैवमेमहाप्रीतामत्पुत्रामत्स्वरूपिणः॥ एतेपूज्यानमस्याश्च मद्बुद्ध्यामत्परायणैः॥ १४ ॥ अर्चितेष्वेष्वहंप्रीतोभविष्यामिनसंशयः॥ अस्मिन्वैश्वेश्वरेक्षेत्रेसंभोज्याःशिवयोगिनः॥ १५॥ कोटिभोज्यफलंसम्यगेकैकपरिसंख्यया॥ अयंविश्वेश्वरःसाक्षात्स्थावरात्माजगत्प्रभुः॥ १६ ॥ सर्वेषांसर्वसिद्धीनांकर्ताभक्तिजुषामिह ॥ अहंकदाचिद्दृश्यःस्यामदृश्यःस्यांकदाचन॥ १७॥ आनंदकाननेचात्रस्वैरंतिष्ठामिदेवताः ॥ अनुग्रहायसर्वेषांभक्तानामिहसर्वदा ॥ १८ ॥ स्थास्यामि लिंगरूपेणचिंतितार्थफलप्रदः॥ स्वयंभून्यस्वयंभूनियानिलिंगानिसर्वतः॥ तानिसर्वाणिचायांतिद्रष्टुंलिंगमिदंसदा ॥ १९ ॥ अहंसर्वेषुलिंगेषुतिष्ठाम्येवनसंशयः॥ परंत्वियंपरामूर्तिर्ममलिंगस्वरूपिणी॥ २०॥ येनलिंगमिदंदृष्टंश्रद्धयाशुद्धचक्षुषा॥ साक्षात्कारेणतेनाहंदृष्टएवदिवौकसः॥ २१ ॥ श्रवणादस्यलिंगस्यपातकंजन्मसंचितम्॥ क्षणात्क्षयतिशृण्वंतुदेवाऋषिगणैःसह॥ २२ ॥

शयानोरुद्राध्यायीमुच्यतेसर्वपापैरिति ॥ ९ ॥ आग्नेयमग्निहोत्रजंभस्म ॥ १० ॥ ११ ॥ निष्प्रपंचाःदेहाद्यभिमानशून्याः ॥ निर्भगास्त्यक्तैश्वर्याः ॥ निर्दंभाइतिक्वचित् ॥१२॥१३॥ ॥१४ ॥१५॥ १६ ॥ १७ ॥ हेदेवताः ॥ १८ ॥ १९ ॥ इयमेतत्स्थानाधेया ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ स्वयंभुवःस्वेच्छयात्रस्थितेः ॥ अस्यएतत्स्थानाश्रितस्य ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ सुगंधेति ॥ सुगंधचंदनरसैर्भक्तितोलिंगमालिप्ययइहवर्तते

स्मरणादस्यलिंगस्यपापंजन्मद्वयार्जितम् ॥ अवश्यंनश्यतिक्षिप्रंममवाक्यान्नसंशयः ॥ २३ ॥ एतल्लिंगंसमुद्दिश्यगृहान्निष्क्रमणक्षणात् ॥ विलीयतेमहापापमपिजन्मत्रयार्जितम् ॥ २४ ॥ दर्शनादस्यलिंगस्यहयमेधशतोद्भवम् ॥ पुण्यंलभेतनियतंममानुग्रहतोमराः ॥ २५ ॥ स्वयंभुवोस्यलिंगस्यममविश्वेशितुःसुराः ॥ राजसूयसहस्रस्यफलंस्यात्स्पर्शमात्रतः ॥ २६ ॥ पुष्पमात्रप्रदानाच्चचुलुकोदकपूर्वकम् ॥ शतसौवर्णिकंपुण्यंलभतेभक्तियोगतः ॥ २७ ॥ पूजामात्रंविधायास्यलिंगराजस्यभक्तितः ॥ सहस्रहेमकमलपूजाफलमवाप्यते ॥ २८ ॥ विधायमहतींपूजांपंचामृतपुरःसराम् ॥ अस्यलिंगस्यलभतेपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ २९ ॥ वस्त्रपूतजलैर्लिंगंस्नापयित्वाममामराः ॥ लक्षाश्वमेधजनितंपुण्यमाप्नोतिसत्तमः ॥ ३० ॥ सुगंधचंदनरसैर्लिंगमालिप्यभक्तितः ॥ आलिप्यतेसुरस्त्रीभिःसुगंधैर्यक्षकर्दमैः ॥ ३१ ॥ सामोदधूपदानैश्चदिव्यगंधाश्रयोभवेत् ॥ घृतदीपप्रबोधैश्चज्योतीरूपविमानगः ॥ ३२ ॥ कर्पूरवर्तिदीपेनसकृद्दत्तेनभक्तितः ॥ कर्पूरदेहगौरश्रीर्भवेद्भालविलोचनः ॥ ३३ ॥ दत्वानैवेद्यमात्रंतुसिक्थेसिक्थेयुगंयुगम् ॥ कैलासाद्रौवसेद्धीमान्महाभोगसमन्वितः ॥ ३४ ॥ विश्वेशेपरमान्नंयोदद्यात्साज्यंसशर्करम् ॥ त्रैलोक्यंतर्पितंतेनसदेवपितृमानवम् ॥ ३५ ॥ मुखवासंतुयोदद्याद्दर्पणंचारुचामरम् ॥ उल्लोचंसुखपर्यंकंतस्यपुण्यफलंमहत् ॥ ३६ ॥ संख्यासागररत्नानांकथंचित्कर्तुमिष्यते ॥ मुखवासादिदानस्यकःसंख्यामत्रकारयेत् ॥ ३७ ॥ पूजोपकरणद्रव्यंयोघंटागडुकादिकम् ॥ भक्त्यामेभवनेदद्यात्सवसेदत्रमेंतिके ॥ ३८ ॥ योगीतवाद्यनृत्यानामेकंमत्प्रीतयेव्यधात् ॥ तस्याग्रतोदिवारात्रंभवेत्तौर्यत्रिकंमहत् ॥ ३९ ॥ चित्रलेखनकर्मादिप्रासादेमेऽत्रकारयेत् ॥ यःसचित्रान्महाभोगान्भुंक्तेमत्पुरतःस्थितः ॥ ४० ॥

ससुरस्त्रीभिःसुगंधैर्यक्षकर्दमैःकर्पूरागुरुकस्तूरीकंकोलैर्लिप्यतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ सामोदधूपदानैःसुगंधधूपप्रदानैः ॥ ३२॥३३ ॥ सिक्थेसिक्थेकणेकणे ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ उल्लोचंवितानम् ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ व्यधात्कुर्यात् ॥ ३९ ॥ ४० ॥

मध्येजन्मजन्मनोमध्ये॥४१॥विपद्यतेनश्यति ॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥ स्मृताप्राप्ता॥४७॥४८॥जनेतितपःसत्ययोरुपलक्षणम्॥४९॥अन्यतःअन्यत्र॥अन्यदितिवा ॥५०॥५१॥ ॥५२॥ स्थानादमुष्मादिति ॥ अमुष्मात्स्थानात्यन्ममराजसौधंराजगृहम् ॥ तथाचोक्तंमोक्षस्वर्द्वारयोर्मध्येबुधाराजगृहंविदुरिति ॥ तस्मात्प्रासादान्मनागीशसमाश्रितायांप्राच्यामि तिपूर्वोत्तरयोर्दिशोरंतरालइत्यर्थः॥ तस्यांदिशियास्थलीसेयंमणिकर्णिकायैःसेवितातेममत्त्वच्छयाइतिद्वितीयेनान्वयः॥किमाकारपरिमाणकेत्याकांक्षायांत्रैदिकारूपकेणनिरूपयितुमा

सकृद्विश्वेश्वरंनत्वामध्येजन्मसुधीर्नरः ॥ त्रैलोक्यवंदितपदोजायतेवसुधापतिः॥ ४१ ॥ यस्तुविश्वेश्वरंदृष्ट्वाप्यन्यत्रापिविपद्यते॥ तस्यज न्मांतरेमोक्षोभवत्येवनसंशयः ॥ ४२ ॥ विश्वेशाख्यातुजिह्वाग्रेविश्वनाथकथाश्रुतौ ॥ विश्वेशशीलनंचित्तेयस्यतस्यजनिःकुतः॥ ४३॥ लिंगंमेविश्वनाथस्यदृष्ट्वायश्चानुमोदते॥ समेगणेषुगण्येतमहापुण्यबलाश्रितः॥४४॥ नित्यंविश्वेशविश्वेशविश्वनाथेतियोजपेत्॥ त्रिसं ध्यंतंसुकृतिनंजपाम्यहमपिध्रुवम्॥ ४५॥ ममापीदंमहालिंगंसदापूज्यतमंसुराः॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपूज्यंदेवर्षिमानवैः॥ ४६॥ यैर्नविश्वे श्वरोदृष्टोयैर्नविश्वेश्वरःस्मृतः ॥ कृतांतदूतैस्तेदृष्टास्तैःस्मृतागर्भवेदना ॥ ४७॥ यैरिदंप्रणतंलिंगंप्रणतास्तेसुरासुरैः ॥ यस्यैकेनप्रणामेनदि क्पालपदमल्पकम् ॥ दिक्पालपदतःपातःपातःशिवनतेर्नहि॥ ४८॥ शृण्वंतुदेवर्षिगणाःसमस्तास्तथ्यंब्रुवेतच्चपरोपकृत्यै॥ नभूर्भुवःस्वर्ग महर्जनांतर्विश्वेशतुल्यंक्वचिदस्तिलिंगम्॥ ४९॥ नसत्यलोकेनतपस्यहोसुरावैकुंठकैलासरसातलेषु॥ तीर्थंक्वचिद्वैमणिकासमंलिंगंचवि श्वेश्वरतुल्यमन्यतः॥५०॥नविश्वनाथस्यसमंहिलिंगंनतीर्थमन्यन्मणिकर्णिकातः॥ तपोवनंकुत्रचिदस्तिनान्यच्छुभंममानंदवनेनतुल्यम् ॥५१॥वाराणसीतीर्थमयीसमस्तायस्यास्तुनामापिहितीर्थतीर्थम्॥ तत्रापिकाचिन्ममसौख्यभूमिर्महापवित्रामणिकर्णिकासौ॥५२॥ स्थानादमुष्मान्ममराजसौधात्प्राच्यांमनागीशसमाश्रितायाम्॥ सव्येपसव्येचकराःक्रमेणशतत्रयीचापिशतद्वयीच॥५३॥ हस्ताःशतंपं चसुरापगायामुदीच्यवाच्योर्मणिकर्णिकेयम्॥ सारस्त्रिलोक्याःपरकोशभूमिर्यैःसेवितातेममत्त्वच्छयाहि॥ ५४॥

हा॥सव्यइति॥क्रमेणेति॥शतत्रयीसव्येवामपार्श्वेहरिश्चंद्रेश्वरपर्यंतमित्यर्थः॥तथाऽपसव्येदक्षिणपार्श्वेशतद्वयंगंगाकेशवपर्यंतमित्यर्थः ॥५३॥गंगायांपंचशतंहस्तास्तावत्पर्यंतंमणिकर्णि केत्यर्थः॥तदुक्तमत्रैव॥आमध्याद्देवसरितआहरिश्चंद्रमंडपात् आगंगाकेशवाच्चैवस्वर्द्वारान्मणिकर्णिकेति॥एवमुदीच्यवाच्योरितिचतुष्कोणोपलक्षणम्॥त्वनराजिसौधादितिक्वचित्॥ त त्रवनराजोहनुमान्॥परकोशभूमिःपरमात्माधारस्थानम्॥परकेशभूमिरितिपाठेब्रह्मविष्णुरुद्रभूमिः॥ परलोकभूमिरितिक्वचित्॥त्वद्यंतःकरणेशेरतइतित्वच्छयाःसद्रूपाइत्यर्थः ॥ ५४ ॥

सुधाधामसुधामधाम सुधामृतंकैवल्यंतस्यधामसुस्थानेवृंदारकादिषुधाम्नःस्वप्रकाशस्यधामस्फूर्तिर्यस्मात्तत् ॥ यद्वा सुधामधामश्रेष्ठंस्थानमित्यर्थः॥आसमेति ॥ अस्मिन्नित्यंगुल्या निर्दिशति ॥ अयमर्थः ॥ अस्मिन्स्थानेयद्यल्लिंगंतत्तदासप्तपातालतलात्स्वयंभुसमुत्थितमितिमंतव्यम ॥ ततोहेतुवादैरेतदधिकरणकंलिंगंकृत्रिमंभवितुमर्हतिकेनचित्स्थापितत्वात्सप्रतिपन्नवत् इत्यादिकुतर्कैःकृत्रिमभावबुद्ध्यायेभजिष्यंतितेषांएषएवपरोदंडइति यथाश्रुतव्याख्यानेकृत्रिमभावबुद्ध्यनुत्पत्तेः ॥नहिसप्तपातालादुत्थितस्यस्वयंभुवःकृत्रिमभावमनीषासंभवतीति ॥

अस्मिन्ममानंदवनेयदेतल्लिंगंसुधाधामसुधामधाम॥ आसप्तपातालतलात्स्वयंभुसमुत्थितंभक्तकृपावशेन॥ ५५॥ येस्मिन्जनाःकृत्रिमभावबुद्ध्यालिंगंभजिष्यंतिचहेतुवादैः॥ तेषांहिदंडःपरएषएवनगर्भवासाद्विरमंतितेध्रुवम्॥ ५६ ॥ यद्यद्धितंस्वस्यसदैवतत्तल्लिंगेत्रदेयंममभक्तिमद्भिः॥ इहाप्यमुत्रापिनतस्यसंक्षयोयथेहपापस्यकृतस्यपापिभिः॥ ५७॥ दूरस्थितैरप्यधिबुद्धिभिर्यैर्लिंगंसमाराधिममेदमत्र॥ मयैवदत्तैःशुभवस्तुजातैर्निःश्रेयसःश्रीर्वसयेत्सतस्तान्॥ ५८॥ शृणुष्वविष्णोशृणुसृष्टिकर्तःशृण्वंतुदेवर्षिगणाःसमस्ताः॥ इदंहिलिंगंपरसिद्धिदंसतांभेदोमनागत्रनमत्सकाशतः॥ ५९॥ अस्मिन्हिलिंगेऽखिलसिद्धिसाधनेसंमर्पितंयैःसुकृतार्जितंवसु॥ तेभ्योतिमात्राखिलसौख्यसाधनंददामिनिर्वाणपदंसुनिर्भयम्॥ ६०॥ उत्क्षिप्यबाहुंत्वसकृद्ब्रवीमित्रयीमयेऽस्मिन्त्रयमेवसारम्॥ विश्वेशलिंगंमणिकर्णिकांबुकाशीपुरीसत्यमिदंत्रिसत्यम्॥ ६१॥ उत्थायदेवोथसशक्तिरीशस्तस्मिन्हिलिंगेकृतचारुपूजः॥ ययौलयंतंचसुराजयेतिजयेतिचोक्तानुनुवुस्तमीशम्॥ ६२॥ ॥स्कंदउवाच॥ ॥क्षेत्रस्यमैत्रावरुणेविमुक्तस्यमहामते॥ प्रभावस्यैकदेशोयंकथितःकल्मषापहः॥ ६३॥ तवाग्रेतुयथावृद्धिकाशीविश्लेषतापिनः॥ अचिरेणैवकालेनकाशींप्राप्स्यस्यनुत्तमाम्॥ ६४॥ अस्ताचलस्यशिखरंप्राप्तवानेषभानुमान्॥ तवापिहिममाप्येषमौनस्यसमयोऽभवत्॥ ६५॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥श्रुत्वेतिसमुनिःसूतसंध्योपास्त्यैविनिर्गतः॥ प्रणम्यौमेयमसकृल्लोपामुद्रासमन्वितः॥ ६६॥ रहस्यंपरिविज्ञायक्षेत्रस्यशशिमौलिनः॥ अगस्त्योनिश्चितमनाःशिवध्यानपरोऽभवत्॥ ६७॥

भवतीति ॥ ५५॥ ५६ ॥ ५७ ॥ अधिबुद्धिभिःअधिकबुद्धिभिः ॥ वसयेत्तान्सतोऽधिश्रित्यवसेदित्यर्थः ॥ परयेदितिक्वचित् ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ वसुधनम् ॥ पद्यतेऽनेनेतिपदंज्ञानम् ॥ अतिमात्राऽखिलसौख्यसाधनम् मात्राविषयानतिक्रांतमतिमात्रंतच्चतदखिलंसौख्यंसुखंचतस्यसाधनम् अतिशयसुखसाधनमितिवा ॥ ६० ॥ ६१ ॥ कृतचारुपूजःकृताचार्वीपूजा येनसःसप्तम्यंतोवापाठः ॥ अखिललोककामदइतिक्वचित् ॥ नुनुवुस्तुष्टुवुः ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ॥ इतिश्रीरामानंदकृतायांकाशीखंडटीकायांनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ अथाध्यायेशततमेसर्वाभीष्टफलप्रदे ॥ अनुक्रमणिकानामसम्यगत्रनिरूप्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेइदानींप्रष्टुकामोसिकिंतत्पृच्छवदामितइत्युक्तंतत्रोक्तानुवादपूर्वकंतृप्तिमाविष्कुर्वन्ननुक्रमणिकातन्माहात्म्येपृच्छति ॥ इदंस्कांदमितिद्वयेन ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ खंडजंकाशीखंडजम् ॥ महाफलमितिपाठेअप्यर्थेचकारः ॥ ४ ॥ प्रथमाध्यायार्थमाह ॥ विंध्येति ॥ द्वितीयाध्यायार्थमाह ॥ सत्येति ॥ द्वितीयोद्वितीया

आनंदकाननस्येहमहिमानंमहत्तरम् ॥ कोत्रवर्णयितुंशक्तःसूतवर्षशतैरपि ॥ ६८ ॥ यथादेव्यैसमाख्यायिशिवेनपरमात्मना ॥ तथास्कंदेनकथितंमाहात्म्यंकुंभसंभवे ॥ ६९ ॥ तवाग्रेचसमाख्यातंशुकादीनांचसत्तम ॥ इदानींप्रष्टुकामोसिकिंतत्पृच्छवदामिते ॥ ७० ॥ श्रुत्वाध्यायमिमंपुण्यंसर्वकल्मषनाशनम् ॥ समस्तचिंतितफलप्रदंमर्त्योभवेत्कृती ॥ ७१ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेविश्वेश्वरलिंगमहिमाख्योनामनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इदंस्कांदमहंश्रुत्वाकाशीखंडमनुत्तमम् ॥ नितरांपरितृप्तोस्मित्वद्विचापिविधारितम् ॥ १ ॥ अनुक्रमणिकाध्यायंतथामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ पाराशर्यसमाचक्ष्वयथापूर्वमिदंभवेत् ॥ २ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ॥ सूतावधेहिधर्मात्मन्जातूकर्ण्यनिशामय ॥ शुकवैशंपायनाद्याःशृण्वंत्वपिचबालकाः ॥ ३ ॥ अनुक्रमणिकाध्यायंमाहात्म्यंचापिखंडजम् ॥ प्रवक्ष्याम्यघनाशायमहापुण्यप्रवर्धनम् ॥ ४ ॥ विंध्यनारसदंवादःप्रथमेपरिकीर्तितः ॥ सत्यलोकप्रभावश्चद्वितीयःसमुदाहृतः ॥ ५ ॥ अगस्तेराश्रमपदेदेवानामागमस्ततः ॥ पतिव्रताचरित्रंचप्रस्थानंकुंभसंभवः ॥ ६ ॥ तीर्थप्रशंसाचततःसप्तपुर्यस्ततःस्मृताः ॥ संयमिन्याःस्वरूपंचब्रध्नलोकस्ततःपरम् ॥ ७ ॥ इंद्राग्न्योर्लोकसंप्राप्तिस्ततश्चशिवशर्मणः ॥ अग्नेःसमुद्भवस्तस्मात्क्रव्याद्वरुणसंभवः ॥ ८ ॥

ध्यायोक्तइत्यर्थः ॥ ५ ॥ तृतीयाध्यायार्थमाहागस्तेरिति ॥ चतुर्थाध्यायार्थमाह ॥ पतिव्रतेति ॥ पंचमाध्यायार्थमाह ॥ प्रस्थानमिति ॥ कुंभसंभवःकुंभसंभवस्य ॥ छांदसोविभक्तिव्यत्ययः ॥ कुंभसंभवोयस्तस्यप्रस्थानमितिवा ॥ यदाकुंभसंभुवइतिपाठःस्यात्तदाकुंभात्सम्यक्भवतीतिकुंभसंभूस्तस्य ॥ कौंभसंभवमितिकचित् ॥ ६ ॥ षष्ठाध्यायार्थमाह ॥ तीर्थेति ॥ सप्तमाध्यायार्थमाह ॥ सप्तेति ॥ अष्टमाध्यायार्थमाह ॥ संयमिन्याइति ॥ नवमाध्यायार्थमाह ॥ ब्रध्नेति ॥ ७ ॥ दशमाध्यायार्थमाह ॥ इंद्राग्न्योरिति ॥ एकादशाध्यायार्थमाहाग्नेरिति ॥ द्वादशाध्यायार्थमाह ॥ तस्मादिति ॥ तस्मात्तदनंतरमित्यर्थः ॥ क्रव्यंमांसमत्तीतिक्रव्यान्निर्ऋतिः ॥ सचवरुणश्चतयोःसंभवइत्यर्थः ॥ ८ ॥

त्रयोदशाध्यायार्थमाह ॥ गंधवतीति ॥ गंधवतीवायोःपुरी ॥ ईशयोर्वायुकुबेरयोः॥ चतुर्दशाध्यायार्थमाह ॥ चंद्रलोकेति ॥९॥ पंचदशाध्यायार्थमाह ॥ उडुलोकेति ॥ तस्मात्तद नंतरमुडुलोककथेत्यन्वयः॥ षोडशाध्यायार्थमाह ॥ ततःशुक्रेति ॥ सप्तदशाध्यायार्थमाह ॥ माहेयेति ॥ मह्याःपुत्रोमंगलोगुरुर्बृहस्पतिः॥ सौरिःशनिस्तेषामिति ॥ १० ॥ अष्टादशा ध्यायार्थमाह ॥ सप्तर्षीणामिति ॥ अवांतरभेदाल्लोकाइतिबहुवचनम् ॥ लोकइत्येववापाठः॥ एकोनविंशत्यध्यायार्थमाह ॥ ध्रुवस्येति ॥ विंशत्यध्यायार्थमाह ॥ ततइति ॥ ध्रुवोनि श्चितःकूटस्थइतियावत् ॥ पद्यतेज्ञायतेमुमुक्षुभिरितिपदः॥ ध्रुवश्चासौपदश्चेतिध्रुवपदोविष्णुस्तस्यप्राप्तिरित्यर्थः॥ एकविंशत्यध्यायार्थमाह ॥ ध्रुवलोकेति ॥ स्थितिःप्राप्तिः॥११॥ द्वा विंशत्यध्यायार्थमाह ॥ दर्शनमिति॥ त्रयोविंशत्यध्यायार्थमाह ॥चतुर्भुजेति॥ चतुर्विंशत्यध्यायार्थमाह॥निर्वाणमिति॥१२॥पंचविंशत्यध्यायार्थमाह ॥ स्कंदागस्त्योरिति ॥ षड्विंश

गंधवत्यलकापुर्यौरीशयोस्तुसमुद्भवः॥ चंद्रलोकपरिप्राप्तिःशिवशर्मद्विजन्मनः ॥ ९ ॥ उडुलोककथातस्मात्ततःशुक्रसमुद्भवः॥ माहेय गुरुसौरीणांलोकानांवर्णनंततः॥ १० ॥ सप्तर्षीणांततोलोकाध्रुवस्यचतपस्ततः ॥ ततोध्रुवपदप्राप्तिर्ध्रुवलोकस्थितिस्ततः ॥ ११ ॥ दर्शनं सत्यलोकस्यतस्यवैशिवशर्मणः ॥ चतुर्भुजाभिषेकश्चनिर्वाणंशिवशर्मणः ॥ १२ ॥ स्कंदागस्त्योश्चसंवादोमणिकर्ण्याःसमुद्भवः॥ ततस्तु गंगामाहात्म्यंततोदशहरास्तवः॥ १३ ॥ प्रभावश्चापिगंगायागंगानामसहस्रकम् ॥ वाराणस्याःप्रशंसाथभैरवाविर्भवस्ततः॥ १४ ॥ दंड पाणेःसमुद्भूतिर्ज्ञानवाप्युद्भवस्ततः ॥ आख्यानंचकलावत्याःसदाचारस्ततःपरम्॥ १५ ॥ ब्रह्मचारिप्रकरणंततःस्त्रीलक्षणानिच ॥ कृत्याकृ त्यप्रकरणमविमुक्तेशवर्णनम्॥ १६ ॥ ततोगृहस्थधर्माश्चततोयोगनिरूपणम् ॥ कालज्ञानंततःप्रोक्तंदिवोदासस्यवर्णनम्॥ १७॥

त्यध्यायार्थमाह ॥ मणिकर्ण्याइति ॥ सप्तविंशत्यध्यायार्थमाह ॥ ततस्त्विति॥१३॥ अष्टाविंशत्यध्यायार्थमाह ॥ प्रभावश्चेति ॥ एकोनत्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ गंगानामेति ॥ त्रिंश दध्यायार्थमाह ॥ वाराणस्याइति ॥ एकत्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ भैरवेति ॥१४॥ द्वात्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ दंडपाणेरिति ॥ त्रयस्त्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ ज्ञानवापीति॥ चतुस्त्रिंशदध्या यार्थमाह ॥ आख्यानंचेति ॥ पंचत्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ सदाचारइति ॥ १५ ॥ षट्त्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ ब्रह्मचारीति ॥ सप्तत्रिंशदध्यायार्थमाह ॥ ततःस्त्रीति ॥ अष्टत्रिंशदध्या यार्थमाह ॥ कृत्याकृत्येति ॥ एकोनचत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ अविमुक्तेशेति॥१६॥ चत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ ततोगृहस्थेति ॥ एकचत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ ततोयोगेति ॥ द्विचत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ कालज्ञानमिति ॥ त्रिचत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ दिवोदासस्येति ॥१७॥

चतुश्चत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ काश्याश्वेति ॥ तस्मात्तदनंतरम् ॥ पंचचत्वारिंशाध्यायार्थमाह ॥योगिनीति ॥ षट्चत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥लोलार्कस्येति ॥ सप्तचत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ उत्तरार्केति ॥ १८ ॥ अष्टचत्वारिंशदध्यायार्थमाह ॥ सांबादित्यस्येति ॥ एकोनपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ द्रुपदेति ॥ उपलक्षणमेतन्मयूखादित्यस्य ॥ पंचाशदध्यायार्थमाह ॥ ततस्तुगरुडेति ॥ एकपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ अरुणार्कादयइति ॥ आदिशब्देनवृद्धकेशवविमलगंगादित्यानांग्रहणम् ॥ १९ ॥ द्विपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ दशाश्वमेधिकमिति ॥ त्रिपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ मंदराच्चेति ॥ चतुष्पंचाशदध्यायार्थमाह ॥ पिशाचेति ॥ पंचपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ गणेशेति ॥ २० ॥ षट्पंचाशदध्यायार्थमाह ॥ मायेति ॥ सप्तपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ ढुंढीति ॥ अष्टपंचाशदध्यायार्थमाह ॥ विष्णुमायेति ॥ विसर्जनेकैलासप्रस्थानम् ॥ २१ ॥ एकोनषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ ततःपं

काश्याश्ववर्णनंतस्माद्योगिनीवर्णनंततः ॥ लोलार्कस्यसमाख्यानमुत्तरार्ककथाततः ॥ १८ ॥ सांबादित्यस्यमहिमाद्रुपदादित्यशंसनम् ॥ ततस्तुगरुडाख्यानमरुणार्कादयस्ततः ॥ १९ ॥ दशाश्वमेधिकंतीर्थंमंदराच्चगणागमः ॥ पिशाचमोचनाख्यानंगणेशप्रेषणंततः ॥ २० ॥ मायागणपतेश्चाथढुंढिप्रादुर्भवस्ततः ॥ विष्णुमायाप्रपंचोथदिवोदासविसर्जनम् ॥ २१ ॥ ततःपंचनदोत्पत्तिर्बिंदुमाधवसंभवः ॥ ततोवैष्णवतीर्थानांमाहात्म्यपरिवर्णनम् ॥ २२ ॥ प्रयाणंमंदरात्काशींवृषभध्वजशूलिनः ॥ जैगीषव्येनसंवादोज्येष्ठस्थानेमहेशितुः ॥ २३ ॥ ततःक्षेत्ररहस्यस्यकथनंपापनाशनम् ॥ अथातःकंदुकेशस्यव्याघ्रेशस्यसमुद्भवः ॥ २४ ॥ ततःशैलेश्वरकथारत्नेशस्यचदर्शनम् ॥ कृत्तिवासःसमुत्पत्तिस्ततश्चायतनागमः ॥ २५ ॥ देवतानामधिष्ठानंदुर्गासुरपराक्रमः ॥ दुर्गायाविजयश्चाथततओंकारवर्णनम् ॥ २६ ॥ पुनरोंकारमाहात्म्यंत्रिलोचनसमुद्भवः ॥ त्रिलोचनप्रभावोथकेदाराख्यानमेवच ॥ २७ ॥

चनदेति ॥ षष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ बिंदुमाधवेति ॥ एकषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ ततोवैष्णवेति ॥ २२ ॥ द्विषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ प्रयाणमिति ॥ त्रिषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ जैगीषव्येति ॥ २३ ॥ चतुःषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ ततःक्षेत्रेति ॥ पंचषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ अथातइति ॥ अथशब्दोब्रह्मलिंगप्रादुर्भावेमंगलार्थः ॥२४॥ षट्षष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ ततःशैलेश्वरेति ॥ सप्तषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ रत्नेशस्येति ॥ अष्टषष्ट्यध्यायार्थमाह ॥ कृत्तिवासइति ॥ एकोनसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ ततश्चायतनेति ॥ २५ ॥ सप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ देवतानामिति ॥ एकसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ दुर्गासुरेति ॥ द्विसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ दुर्गायाइति ॥ त्रिसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ ततओंकारेति ॥ २६ ॥ चतुःसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ पुनरोंकारेति॥पंचसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ त्रिलोचनेति ॥ षट्सप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ त्रिलोचनप्रभावइति ॥ सप्तसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ केदारेति ॥ २७ ॥

अष्टसप्तत्यध्यायार्थमाह ॥ ततोधर्मेशेति ॥ एकोनाशीत्यध्यायार्थमाह ॥ ततःपक्षीति ॥ अशीत्यध्यायार्थमाह ॥ ततोविश्वभुजेति ॥ एकाशीत्यध्यायार्थमाह ॥ दुर्दमस्येति॥२८॥ द्व्यशीत्यध्यायार्थमाह ॥ ततोवीरेति ॥ त्र्यशीत्यध्यायार्थमाह ॥ वीरेशेति ॥ चतुरशीत्यध्यायार्थमाह ॥ गंगेति ॥ पंचाशीत्यध्यायार्थमाह ॥ कामेशेति ॥ २९ ॥ षडशीत्यध्यायार्थमाह ॥ विश्वकर्मेति ॥ सप्ताशीत्यध्यायार्थमाह ॥ दक्षयज्ञेति ॥ अष्टाशीत्यध्यायार्थमाह ॥ सत्याइति ॥ नवाशीत्यध्यायार्थमाह ॥ ततोदक्षेति ॥३०॥ नवत्यध्यायार्थमाह ॥ त

ततोधर्मेशमहिमाततःपक्षिकथाशुभा॥ ततोविश्वभुजाख्यानंदुर्दमस्यकथाततः॥ २८॥ ततोवीरेश्वराख्यानंवीरेशमहिमापुनः॥ गंगातीर्थैश्वसंयुक्ताकामेशमहिमाततः॥ २९॥ विश्वकर्मेशमहिमादक्षयज्ञसमुद्भवः॥ सत्यादेहविसर्गश्चततोदक्षेश्वरोद्भवः॥ ३०॥ ततोवैपार्वतीशस्यमहिम्नःपरिकीर्तनम्॥ गंगेशस्याथमहिमानर्मदेशसमुद्भवः॥ ३१ ॥ सतीश्वरसमुत्पत्तिरम्तेशादिवर्णनम्॥ व्यासस्यहिभुजस्तंभोव्यासशापविमोक्षणम्॥ ३२॥ क्षेत्रतीर्थकदंवंचमुक्तिमंडपसंकथा॥ विश्वेशाविर्भवश्चाथततोयात्रापरिक्रमः॥३३॥ एतदाख्यानशतकंक्रमेणपरिकीर्तितम्॥ यस्यश्रवणमात्रेणसर्वखंडश्रुतेःफलम्॥ अनुक्रमणिकाध्यायेप्यस्तियात्रापरिक्रमः॥ ३४॥ ॥सूतउवाच॥ यात्रापरिक्रमंब्रूहिजनानांहितकाम्यया॥ यथावत्सिद्धिकामानांसत्यवत्याःसुतोत्तम॥३५॥ ॥व्यासउवाच॥ ॥ निशामयमहाप्राज्ञलोमहर्षणवच्मिते॥ यथाप्रथमतोयात्राकर्तव्यायात्रिकैर्मुदा॥ ३६॥ सचैलमादौसंस्नायचक्रपुष्करिणीजले॥ संतर्प्यदेवान्सपितॄन्ब्राह्मणांश्चतथार्थिनः॥ ३७॥ आदित्यंद्रौपदींविष्णुंदंडपाणिंमहेश्वरम्॥ नमस्कृत्यततोगच्छेद्द्रष्टुंढुंढिविनायकम्॥ ३८॥ ज्ञानवापीमुपस्पृश्यनंदिकेशंततोर्चयेत्॥ तारकेशंततोभ्यर्च्यमहाकालेश्वरंततः॥ ३९॥

तोवैइति ॥ एकनवत्यध्यायार्थमाह ॥ गंगेति ॥ द्विनवत्यध्यायार्थमाह ॥ नर्मदेति ॥ ३१॥ त्रिनवत्यध्यायार्थमाह ॥ सतीश्वरेति॥ चतुर्नवत्यध्यायार्थमाह ॥ अम्तेति ॥ पंचनवत्यध्यायार्थमाह ॥ व्यासस्येति ॥ षण्णवत्यध्यायार्थमाह ॥ व्यासशापेति ॥ ३२ ॥ सप्तनवत्यध्यायार्थमाह ॥ क्षेत्रेति ॥ अष्टनवत्यध्यायार्थमाह ॥ मुक्तिमंडपेति ॥ नवनवत्यध्यायार्थमाह ॥ विश्वेशेति ॥ शततमाध्यायार्थमाह ॥ ततोयात्रेति ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ सचैलमितिश्लोकोक्तमेकम्॥ ३७॥ आदित्यमित्यक्षरचतुष्टयाधिकार्धोक्तंद्वितीयम्॥ ततोगच्छेदितिसार्धपादोक्तंतृतीयम्॥ ३८ ॥ ज्ञानवापीमितिश्लोकोक्तंचतुर्थम्॥ ३९ ॥

ततःपुनर्दंडपाणिमित्येषापंचतीर्थिका ॥ ४० ॥ दैनंदिनीविधातव्यामहाफलमभीप्सुभिः ॥ ततोवैश्वेश्वरीयात्राकार्यासर्वार्थसिद्धिदा ॥ ४१ ॥ द्विसप्तायतनानांचकार्यायात्राप्रयत्नतः ॥ कृष्णांप्रतिपदंप्राप्यभूतावधियथाविधि ॥ ४२ ॥ अथवाप्रतिभूतंचक्षेत्रसिद्धिमभीप्सुभिः ॥ तत्तत्तीर्थकृतस्नानस्तत्तल्लिंगकृतार्चनः ॥ ४३ ॥ मौनेनयात्रांकुर्वाणःफलंप्राप्नोतियात्रिकः ॥ ओंकारंप्रथमंपश्येन्मत्स्योदर्यांकृतोदकः ॥ ४४ ॥ त्रिविष्टपंमहादेवंततोवैकृत्तिवाससम् ॥ रत्नेशंचाथचंद्रेशंकेदारंचततोव्रजेत् ॥ ४५ ॥ धर्मेश्वरंचवीरेशंगच्छेत्कामेश्वरंततः ॥ विश्वकर्मेश्वरंचाथमणिकर्णीश्वरंततः ॥ ४६ ॥ अविमुक्तेश्वरंदृष्ट्वाततोविश्वेशमर्चयेत् ॥ एषायात्राप्रयत्नेनकर्तव्याक्षेत्रवासिना ॥ ४७ ॥ यस्तुक्षेत्रमुषित्वातुनैतांयात्रांसमाचरेत् ॥ विघ्नास्तस्योपतिष्ठंतेक्षेत्रोच्चाटनसूचकाः ॥ ४८ ॥ अष्टायतनयात्रान्याकर्तव्याविघ्नशांतये ॥ दक्षेशःपार्वतीशश्चतथापशुपतीश्वरः ॥ ४९ ॥ गंगेशोनर्मदेशश्चगभस्तीशःसतीश्वरः ॥ अष्टमस्तारकेशश्चप्रत्यष्टमिविशेषतः ॥ ५० ॥ दृश्यान्येतानिलिंगानिमहापापोपशांतये ॥ अपरापिशुभायात्रायोगक्षेमकरीसदा ॥ ५१ ॥ सर्वविघ्नोपहंत्रीचकर्तव्याक्षेत्रवासिभिः ॥ शैलेशंप्रथमंवीक्ष्यवरणास्नानपूर्वकम् ॥ ५२ ॥ स्नानंतुसंगमेकृत्वाद्रष्टव्यःसंगमेश्वरः ॥ स्वलीनतीर्थेसुस्नातःपश्येत्स्वलीनमीश्वरम् ॥ ५३ ॥ स्नात्वामंदाकिनीतीर्थेद्रष्टव्योमध्यमेश्वरः ॥ पश्येद्धिरण्यगर्भेशंतत्रतीर्थेकृतोदकः ॥ ५४ ॥ मणिकर्ण्यांततःस्नात्वापश्येदीशानमीश्वरम् ॥ ततःकूपमुपस्पृश्यगोप्रेक्षमवलोकयेत् ॥ ५५ ॥ कापिलेयह्रदेस्नात्वावीक्षेतवृषभध्वजम् ॥ उपशांतशिवंपश्येत्तत्कूपविहितोदकः ॥ ५६ ॥ पंचचूडाह्रदेस्नात्वाज्येष्ठस्थानंततोर्चयेत् ॥ चतुःसमुद्रकूपेतुस्नात्वादेवंसमर्चयेत् ॥ ५७ ॥ देवस्याग्रेतुयावापीतत्रोपस्पर्शनेकृते ॥ शुक्रेश्वरंततःपश्येत्तत्कूपविहितोदकः ॥ ५८ ॥

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ एषचासौक्रमश्चेति ॥ एतदायतनानिपूर्वोक्तशैलेशाद्याश्रितानि ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ विश्वग्वृद्धिदासर्वसंपद्दात्री ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥

दंडखातेततःस्नात्वाव्याघ्रेशंपूजयेत्ततः ॥ शौनकेश्वरकुंडेतुस्नानंकृत्वाततोर्चयेत् ॥ ५९ ॥ जंबुकेशंमहालिंगंकृत्वायात्रामिमांनरः ॥ क्वचिन्न जायतेभूयःसंसारेदुःखसागरे ॥ ६० ॥ समारभ्यप्रतिपदंयावत्कृष्णाचतुर्दशी ॥ एतत्क्रमेणकर्तव्यान्येतदायतनानिवै ॥ ६१ ॥ इमांयात्रांनरः कृत्वानभूयोप्यभिजायते ॥ अन्यायात्राप्रकर्तव्यैकादशायतनोद्भवा ॥ ६२ ॥ आग्नीध्रकुंडेसुस्नातःपश्येदाग्नीध्रमीश्वरम् ॥ उर्वशीशंततोग च्छेत्ततस्तुनकुलीश्वरम् ॥ ६३ ॥ आषाढीशंततोदृष्ट्वाभारभूतेश्वरंततः ॥ लांगलीशमथालोक्यततस्तुत्रिपुरांतकम् ॥ ६४ ॥ ततोमनःप्रका मेशंप्रीतिकेशमथोव्रजेत् ॥ मदालसेश्वरंतस्मात्तिलपर्णेश्वरंततः ॥ ६५ ॥ यात्रैकादशलिंगानामेषाकार्याप्रयत्नतः ॥ इमांयात्रांप्रकुर्वाणो रुद्रत्वंप्राप्नुयान्नरः ॥ ६६ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिगौरीयात्रामनुत्तमाम् ॥ शुक्लपक्षेतृतीयायांयायात्राविश्वग्वृद्धिदा ॥ ६७ ॥ गोप्रेक्षतीर्थेसुस्ना यमुखनिर्मालिकांव्रजेत् ॥ ज्येष्ठावाप्यांनरःस्नात्वाज्येष्ठांगौरींसमर्चयेत् ॥ ६८ ॥ सौभाग्यगौरींसंपूज्याज्ञानवाप्यांकृतोदकैः ॥ ततःश्रृंगार गौरींचतत्रैवचकृतोदकः ॥ ६९ ॥ स्नात्वाविशालगंगायांविशालाक्षींततोव्रजेत् ॥ सुस्नातोललितातीर्थेललितामर्चयेत्ततः ॥ ७० ॥ स्नात्वा भवानीतीर्थेथभवानींपरिपूजयेत् ॥ मंगलाचततोभ्यर्च्याबिंदुतीर्थकृतोदकैः ॥ ७१ ॥ ततोगच्छेन्महालक्ष्मींस्थिरलक्ष्मीसमृद्धये ॥ इमां यात्रांनरःकृत्वाक्षेत्रेस्मिन्मुक्तिजन्मनि ॥ ७२ ॥ नदुःखैरभिभूयेतइहामुत्रापिकुत्रचित् ॥ कुर्यात्प्रतिचतुर्थींहयात्रांविघ्नेशितुःसदा ॥ ७३ ॥ ब्राह्मणेभ्यस्तदुद्देशाद्देयावैमोदकामुदे ॥ भौमेभैरवयात्राचकार्यापातकहारिणी ॥ ७४ ॥ रविवाररवेर्यात्राषष्ठ्यांवाररविसंयुजि ॥ तथैवर विसप्तम्यांसर्वविघ्नोपशांतये ॥ ७५ ॥

॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥

---

१ निर्भातिकामितिक्वचित्पाठः

नवम्यामथवाष्टम्यांचंडीयात्राशुभामता॥ अंतर्गृहस्यवैयात्राकर्तव्याप्रतिवासरम् ॥ ७६ ॥ प्रातःस्नानंविधायादौनत्वापंचविनायकान् नमस्कृत्वाथविश्वेशंस्थित्वानिर्वाणमंडपे ॥ ७७ ॥ अंतर्गृहस्ययात्रांवैकरिष्येघौघशांतये ॥ गृहीत्वानियमंचेतिगत्वाथमणिकर्णिकाम् ॥ ७८ ॥ स्नात्वामौनेनचागत्यमणिकर्णीशमर्चयेत्॥ कंबलाश्वतरौनत्वावासुकीशंप्रणम्यच॥ ७९ ॥ पर्वतेशंततोदृष्ट्वागंगाकेशवमप्यथ ततस्तुललितांदृष्ट्वाजरासंधेश्वरंततः॥ ८० ॥ ततोवैसोमनाथंचवाराहंचततोव्रजेत् ॥ ब्रह्मेश्वरंततोनत्वानत्वागस्तीश्वरंततः॥ ८१ ॥ कश्य पेशंनमस्कृत्यहरिकेशवनंततः॥ वैद्यनाथंततोदृष्ट्वाध्रुवेशमथवीक्ष्यच॥ ८२ ॥ गोकर्णेश्वरमभ्यर्च्यहाटकेशमथोव्रजेत्॥ अस्थिक्षेपतडागे चदृष्ट्वावैकीकसेश्वरम्॥ ८३ ॥ भारभूतंततोनत्वाचित्रगुप्तेश्वरंततः॥ चित्रघंटांप्रणम्याथततःपशुपतीश्वरम्॥ ८४ ॥ पितामहेश्वरंगत्वातत स्तुकलशेश्वरम्॥ चंद्रेशस्त्वथवीरेशोविद्येशोग्नीशएवच॥ ८५ ॥ नागेश्वरोहरिश्चंद्रश्चिंतामणिविनायकः॥ सेनाविनायकश्चाथद्रष्टव्यःस र्वविघ्नहृत्॥ ८६ ॥ वसिष्ठवामदेवौचमूर्तिरूपधरावुभौ ॥ द्रष्टव्यौयत्नतःकाश्यांमहाविघ्नविनाशिनौ ॥ ८७॥ सीमाविनायकंचाथकरुणे शंततोव्रजेत्॥ त्रिसंध्येशोविशालाक्षीधर्मेशोविश्वबाहुका॥ आशाविनायकश्चाथवृद्धादित्यस्ततःपुनः॥ ८८ ॥ चतुर्वक्त्रेश्वरंलिंगंब्राह्मीश स्तुततःपरः॥ ततोमनःप्रकामेशईशानेशस्ततःपरम्॥ ८९ ॥ चंडीचंडीश्वरौदृष्ट्वाभवानीशंकरौततः ॥ ढुंढिंप्रणम्यचततोराजराजेशमर्चये त्॥ ९० ॥ लांगलीशस्ततोभ्यर्च्यस्ततस्तुनकुलीश्वरः॥ परान्नेशमथोनत्वापरद्रव्येश्वरंततः ॥ ९१ ॥ प्रतिग्रहेश्वरंवापिनिष्कलंकेशमेवच॥ मार्कंडेयेशमभ्यर्च्यततअप्सरसेश्वरम्॥ ९२ ॥ गंगेशोर्च्यस्ततोज्ञानवाप्यांस्नानंसमाचरेत्॥ नंदिकेशंतारकेशंमहाकालेश्वरंततः ॥ ९३ ॥ दंडपाणिंमहेशंचमोक्षेशंप्रणमेत्ततः॥ वीरभद्रेश्वरंनत्वाअविमुक्तेश्वरंततः ॥ ९४ ॥ विनायकांस्ततःपंचविश्वनाथंततोव्रजेत्॥ ततोमौनं विसृज्याथमंत्रमेतमुदीरयेत्॥ ९५ ॥

॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ ११० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

अंतर्गृहस्ययात्रेयंयथावद्यामयाकृता ॥ न्यूनातिरिक्तयाशंभुःप्रीयतामनयाविभुः ॥ ९६ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यक्षणंवैमुक्तिमंडपे ॥ विश्रम्य
यायाद्भवनंनिष्पापःपुण्यवान्नरः ॥ ९७ ॥ संप्राप्यवासरंविष्णोर्विष्णुतीर्थेषुसर्वतः ॥ कार्यायात्राप्रयत्नेनमहापुण्यसमृद्धये ॥ ९८ ॥ नभस्य
पंचदश्यांचकुलस्तंभंसमर्चयेत् ॥ दुःखंरुद्रपिशाचत्वंनभवेद्यस्यपूजनात् ॥ ९९ ॥ श्रद्धापूर्वमिमायात्राःकर्तव्याःक्षेत्रवासिभिः ॥ पर्वस्वपिवि
शेषेणकार्यायात्राश्चसर्वतः ॥ १०० ॥ नवंध्यंदिवसंकुर्याद्विनायात्रांक्वचित्कृती ॥ यात्राद्वयंप्रयत्नेनकर्तव्यंप्रतिवासरम् ॥ १ ॥ आदौस्वर्गत
रंगिण्यास्ततोविश्वेशितुर्ध्रुवम् ॥ यस्यवंध्यंदिनंयातंकाश्यांनिवसतःसतः ॥ २ ॥ निराशाःपितरस्तस्यतस्मिन्नेवदिनेऽभवन् ॥ सदष्टःकालस
र्पेणसदृष्टोमृत्युनास्फुटम् ॥ ३ ॥ समुष्टस्तत्रदिवसेविश्वेशोयत्रनेक्षितः ॥ सर्वतीर्थेषुसस्नौससर्वयात्रांव्यधात्सच ॥ ४ ॥ मणिकर्ण्यांतुयःस्ना
तोयोविश्वेशंनिरैक्षत ॥ सत्यंसत्यंपुनःसत्यंसत्यंसत्यंपुनःपुनः ॥ दृश्योविश्वेश्वरोनित्यंस्नातव्यामणिकर्णिका ॥ ५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ सूत
स्कांदमिदंश्रुत्वाकाशीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ नरोननिरयंयातिकृत्वाप्यघसहस्रकम् ॥ ६ ॥ स्नात्वासर्वाणितीर्थानियच्छ्रेयःसमुपार्ज्यते ॥ का
शीखंडस्यश्रवणात्तत्स्यात्सूतनसंशयः ॥ ७ ॥ दत्वादानानिसर्वाणिकृत्वायज्ञाननेकशः ॥ यत्पुण्यंलभ्यतेमर्त्यैस्तदेतच्छ्रवणाध्रुवम् ॥ ८ ॥ त
प्त्वातपांसिचोग्राणिप्राप्यतेयन्महत्फलम् ॥ श्रवणादस्यखंडस्यलभतेतन्नसंशयः ॥ ९ ॥ अधीत्यचतुरोवेदान्सांगान्यत्फलमाप्यते ॥ काशी
खंडंसमाकर्ण्यतत्फलंलभ्यतेनरैः ॥ ११० ॥ गयायांश्राद्धदानाच्चयथातृप्यंतिपूर्वजाः ॥ तथैतच्छ्रवणान्नॄणांतृप्नुवंतिपितामहाः ॥ ११ ॥ तैश्च
सर्वपुराणानिश्रुतानिस्थिरबुद्धिभिः ॥ काशीखंडंश्रुतंयैश्चसर्वेषांश्रेयसांपदम् ॥ १२ ॥ श्रुताश्चसर्वधर्मास्तैर्महापुण्यैकराशिभिः ॥ श्रुतंयैः
स्थिरचेतोभिःकाशीमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १३ ॥ इदमेवहिदेवेज्यापरमापरिकीर्तिता ॥ जपेत्तत्खंडमखिलंश्रोतव्यंश्रद्धयाद्विजाः ॥ १४ ॥ शृणु
यादेकमपियआख्यानंकाशिखंडजम् ॥ श्रुतानितेनसर्वाणिधर्मशास्त्राण्यसंशयम् ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ १७॥ १८ ॥ १९ ॥१२०॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥२९॥ १३० ॥३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ १३४ ॥

महाधर्मैकजननंमहार्थप्रतिपादकम् ॥ कारणंसर्वकामाप्तेःकाशीखंडमिदंस्मृतम् ॥ १६ ॥ एतच्छ्रवणतःपुंसांकैवल्यंनैवदूरतः ॥ तुष्यंतिस र्वेपितरःश्रुत्वैतत्खंडमुत्तमम् ॥ १७ ॥ प्रीणंत्यमर्त्याःसर्वेपिब्रह्मविष्णुशिवादयः ॥ मुनयःपरिमोदंतेमाद्यंतिसनकादयः ॥ १८ ॥ त्वष्टःसर्वो भवेदेवभूतग्रामश्चतुर्विधः ॥ महिमश्रवणादस्माद्वाराणस्यानसंशयः ॥ १९ ॥ यइदंश्रावयेद्विद्वान्समस्तंत्वर्धमेववा ॥ पादमात्रंतदर्धंवा त्वेकंव्याख्यानमुत्तमम् ॥ १२० ॥ सनमस्यःप्रयत्नेनसंपूज्यस्त्विष्टदेववत् ॥ तस्मैदेयंप्रयत्नेनविश्वेशप्रीतयेसदा ॥ २१ ॥ तस्मिंस्तुष्टेहिसंतुष्टोवि श्वेशोनात्रसंशयः ॥ यत्रैतत्पठ्यतेखंडंपरानंदसमाश्रयम् ॥ २२ ॥ नतत्रप्रभवेत्कश्चिदमंगलसमुद्भवः ॥ यइदंश्रृणुयाद्विद्वान्यश्चेदंश्रावयेत्सु धीः ॥ २३ ॥ यःपठेदपिपुण्यात्मातेसर्वेरुद्रमूर्तयः ॥ यएतत्पुस्तकंरम्यंलेखयित्वासमर्पयेत् ॥ २४ ॥ अखिलानिपुराणानितेनदत्तानिनान्यथा ॥ अत्राख्यानानियावंतिश्लोकायावंतएवहि ॥ २५ ॥ तथापदानियावंतिवर्णायावंतएवहि ॥ यावंत्यपिचमात्राणियावत्यःपदपंक्तयः ॥ २६ ॥ गुणेसूत्राणियावंतियावंतःपटतंतवः ॥ चित्ररूपाणियावंतिरम्यपुस्तकसंचके ॥ २७ ॥ तावद्युगसहस्राणिदातास्वर्गेमहीयते ॥ एतद्द्वादशकृत्वो यःश्रृणुयात्खंडमुत्तमम् ॥ २८ ॥ ब्रह्महत्यापितस्याशुनश्येच्छंभोरनुग्रहात् ॥ अपुत्रःश्रृणुयाद्यस्तुसुस्नातःश्रद्धयान्वितः ॥ २९ ॥ तस्यपुत्रोभव त्येवशंभोराज्ञाप्रभावतः ॥ किंबहूक्तेनसूतेहयस्ययस्यमनोरथः ॥ १३० ॥ योयस्तंतंससदाश्रुत्वैतत्प्राप्नुयात्कृती ॥ श्रृणुयाद्दूरदेशेपियःकाशी खंडमुत्तमम् ॥ ३१ ॥ सकाशीवासपुण्यस्यभाजनंस्याच्छिवाज्ञया ॥ एतच्छ्रवणतःपुंसांसर्वत्रविजयोभवेत् ॥ सौभाग्यंचापिसर्वत्रप्राप्नुया न्निर्मलाशयः ॥ ३२ ॥ यस्यविश्वेश्वरस्तुष्टस्तस्यैतच्छ्रवणेमतिः ॥ जायतेपुण्ययुक्तस्यमहानिर्मलचेतसः ॥ ३३ ॥ सर्वेषांमंगलानांचमहामंग लमुत्तमम् ॥ गृहेपिलिखितंपूज्यंसर्वमंगलसिद्धये ॥ १३४ ॥ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेकाशीखंडेअनुक्रमणिकानामशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥

॥ समाप्तंचेदंकाशीखंडम् ॥

सच्चिदानंदसंदोहपरिपूर्णैकभानवे ॥ भक्तेच्छोपात्तदेहायकृष्णायहरयेनमः ॥१॥ वेदांतेसत्यवत्यात्मजइववसुनयेभार्गवोवाथजीवोन्यायेकाणादवर्त्मन्यथचगुरुतरोगौतमोवाक्षपादः ॥ सांख्येयोदेवहूत्यात्मजइवहितथावासुकिर्योगशास्त्रेप्राक्कांडेभट्टतुल्यःसजयतिपरमःश्रीसुरेंद्रोगुरुर्नः ॥ २ ॥ वेदांतेथपुराणभारतविधौश्रीसत्यवत्यात्मजःसांख्येश्रीकपिलःकणादइह योवैशेषिकेगौतमः ॥ न्यायेयोगनयेपतंजलिरथोचंद्रप्रभावल्लभोभट्टाचार्यचतुर्भुजोविजयतेप्राक्कांडकौमारिलः ॥ ३ ॥ सकोशाचविकोशाचद्वेटीकेलिखितेमया ॥ यत्त्रयस्याभिलाषःस्यात्सातेनपरिगृह्यताम् ॥४॥ आसीत्कश्यपवंशभूषणमणिर्मान्योमुकुंदप्रियोविप्रोदारगदाधरस्यतनयःशुक्लांबरःसन्मतिः ॥ गंधर्वीजठरेततःसमभवच्छ्रीरामनामासुतस्तेनेयंविहिता हितायविदुषांटीकाबुधैर्वीक्ष्यताम् ॥ ५ ॥ (काश्यांश्रीपुरुषोत्तमेनविदुषाभट्टेनशुद्धात्मनातंत्राध्यात्मपुराणभारतविदोपास्योपकंसारिणा ॥ रामानंदमुनींद्रवर्यकृतयागूढार्थयाटीकयासम्यक्संकलितंहितायविदुषांश्रीकाशिखंडंमहत्) ॥ ६ ॥ इतिश्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यभगवत्पूज्यपादशिष्यश्रीरामेंद्रवनशिष्येणचैतन्यवनापरपर्यायेणरामानंदेनकृतायां काशीखंडटीकायांशततमोध्यायः ॥ १०० ॥ समाप्ताचेयंकाशीखंडटीका ॥

---

१ अयंश्लोकःपुस्तकांतरेषुनदृश्यते ॥

॥ इति श्रीकाशीखंडोत्तरार्धं समाप्तम् ॥